BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
XX
A
21
NAPOLI

DIGESTORVM, SEV Pandectarum

PARS SEPTIMA:

DE STIPVLATIONIBVS ET DELICTIS.

★

Cum Priuilegio Regis.

LVGDVNI,
Apud Gulielmũ Rouillium.
1581.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

PARS SEPTIMA ET VLTIMA, DE STIPVLATIONIBVS ET DELICTIS.

SEX LIBRIS SEQVENTES titulos complectitur.

Primo, qui totius corporis XLV. *est, tres titulos.*

Secundò, qui XLVI. *est, octo titulos.*

Tertiò, qui XLVII. *est,* XXIII. *titulos.*

XIII.

Quintò, qui XLIX. est, XVIII. titulos.

XII. Apud eum, à quo appelletur, aliam causam agere compellendum.
XIII. Si pendente appellatione mors interuenerit.
XIIII. De iure fisci.
XV. De captiuis, & de postliminio, & de redemptis ab hostibus.
XVI. De re militari.
XVII. De castrensi peculio.
XVIII. De veteranis.

Sextò, qui L. *est*, XVII. *titulos*.

I. Ad municipalem, & de incolis.
II. De decurionibus & filijs eorum.
III. De albo scribendo.
IIII. De muneribus & honoribus.
V. De vacatione, & excusatione munerum.
VI. De iure immunitatis.
VII. De legationibus.
VIII. De administratione rerum ad ciuitates pertinentium.
IX. De decretis ab ordine faciendis.
X. De operibus publicis.
XI. De nundinis.
XII. De pollicitationibus.
XIII. De extraordinarijs cognitionibus, & si iudex litem suam fecisse dicetur.
XIIII. De proxenetis.
XV. De censibus.
XVI. De verborum significatione.
XVII. De diuersis regulis iuris antiqui.

INCIPIT

INCIPIT EX ORDINE

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM

[PARS SEPTIMA] LIBER
QVADRAGESIMVS
QVINTVS.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.*

Stipulatio non potest concipi nisi vtroque loquente, & sermonis efficaciam intelligente Bart.

VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

STIPVLATIO *non potest confici nisi vtroque loquente. & ideo neq; mutus neq; surdus neq; infans stipulationem contrahere possunt: nec absens quidem. quoniam exaudire inuicem debent. Si quis igitur ex his vult*

Inclusa desunt in indic. tit. suntque à Taurel. addita.

* Hic tit. in libro Flor. diuiditur in tres partes seu segmenta. prior pars tota constat scriptura Sabini & iurisconsul. ad eam notis & scriptis.

stipulari, per seruum præsentem stipuletur, & adquiret ei ex stipulatu actionem. Item si quis obligari velit, iubeat, & erit quod iussu obligatus. Qui præsens interrogauit, si antequam sibi responderetur, discessit: inutilem efficit stipulationem. sin verò præsens interrogauerit, mox discessit, & reuerso responsum est: obligat. interuallum enim medium non vitiauit, obligationẽ. ¶ Si quis ita interroget, DABIS? respondet, QVID NI? & is vtique in ea causa est, vt obligetur. contra si sine verbis adnuisset. non tantùm autem ciuiliter, sed nec naturaliter obligatur qui ita adnuit. & ideo rectè dictum est, non obligari pro eo nec* fideiussorem quidem.*

ac inf. eo. l. 157.

cc. l. an inutilis inf. de acceptil. l. 27. §. pen. sup. de pact.

* Græcissmus Anto. Augu. lib. 2. c. 1.

Diuersitas qualitatis obligationis inter interrogationem & responsionem vitiat stipulationem. Bart.

¶ Si quis simpliciter interrogatus, responderit, SI ILLVD FACTVM ERIT, DABO: non obligari eum constat. aut si ita interrogatus, INTRA KALENDAS QVINTAS? responderit, DABO IDIBVS: æquè non obligatur. non enim sic respondit, vt interrogatus est. & versa vice si interrogatus fuerit sub condicione, responderit purè: dicendum erit, eum non obligari. Cum adicit aliquid, vel detrahit obligationi, semper probandum est, vitiatã esse obligationem: nisi stipulatori diuersitas responsionis,

ilico

, ilico placuerit. tunc enim alia stipulatio con-
, tracta esse videtur.

In maiori summa minor inest. Bart.

4 ¶ *Si stipulanti mihi decem, tu viginti respondeas: non esse contractam obligationem nisi in decem, constat. ex cõtrario quoq; si me viginti interrogante, tu decẽ respondeas: obligatio nisi in decem non erit contracta. licet enim oportet congruere summã, attamen manifestissimum est, viginti & decem inesse. Sed si mihi Pamphilum stipulanti, tu Pamphilum & Stichum spoponderis: Stichi adiectionẽ pro superuacuo habendam puto. nam si tot sunt stipulationes, quot corpora: duæ sunt quodammodo stipulationes, vna vtilis, alia inutilis. neque vitiatur vtilis per hanc inutilem.*

Diuersitas linguæ non vitiat stipulationem, modò vterque alterius linguam intelligat vel per interpretem. Bart.

5 ¶ *Eadem, an alia lingua respondeatur, nihil*
, interest: proinde si quis Latinè interrogauerit
, respondeatur ei Græcè: dummodo congruenter
, respondeatur. obligatio constituta est. idem per
, contrariũ. Sed vtrum hoc vsq; ad Græcum ser-
, monem tantum protrahimus: an verò & ad
, alium, Pœnum fortè, vel Assyrium, vel cuius
, alterius linguæ, dubitari potest. & scriptura
Sabini, sed & verum patitur, vt omnis sermo contineat verborum obligationem: ita tamen,

vt vterq; alterius linguam intilligat siue per se, siue per verum interpretem.

Prima diuisio

II. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

Inst. eod. §. vlt.

STipulationum quædam in dando, quædam in faciendo consistunt.

Secunda diuisio.

Et harum omnium quædam partium præstationem recipiunt, veluti cum decem dari stipulamur: quædā non recipiunt, vt in his quæ natura diuisionē non admittunt: veluti cum viā, iter, actum stipulamur: quædam partis quidem dationem natura recipiunt, sed nisi tota dantur, stipulationi satis non fit: veluti cum hominem generaliter stipulor, aut lancē, aut quodlibet vas. nam si Stichi pars soluta sit, nōdum in vlla parte stipulationis liberatio nata est. sed aut statim repeti potest, aut in pendenti est donec alius detur. Eiusdem condicionis est hæc stipulatio, STICHVM AVT PAMPHILVM DARI?

cc. C. eo. L. veteris.

cc. l. si nō sortem. §. vlti. sup. de condic. indeb.

In obligatione diuidua natura, sed indiuidua effectu, si sint plures promissoris heredes, quilibet tenetur pro parte. Bart.

Ex his igitur stipulationibus ne heredes quidem pro parte soluendo liberari possunt, quamdiu non eandem rem omnes dederint. non enim ex persona heredum condicio obligationis immutatur. & ideo si diuisionē res promissa non recipit veluti via: heredes promissoris singuli in solid

cc. de leg. i. l. 76.

cc. l. 1. §. 1. l. de prætor. stip.

in solidū tenentur. Sed quo casu vnus ex heredibus solidum præstiterit, repetitionē habebit à coherede familiæ herciscundæ iudicio ex quo quidē accidere Pomponius ait vt & stipulatoris viæ vel itineris heredes singuli in solidum habeant actionem. sed quidam hoc casu extingui stipulationem putant, quia per singulos adquiri seruitus non potest. sed nō facit inutilem stipulationem difficultas præstationis.

Extat locus Pomponij in l. viæ sup. de seruitur.

Per sententiam & acceptilatione vnus ex heredibus promissoris qui tenebatur in genere, potest liberari. Bart.

1 ¶ *Si tamen hominem stipulatus, cum vno ex heredibus promissoris egero: pars dumtaxat ceterorum obligationi supererit, vt & solui potest. idémq; est, si vni ex heredibus accepto latum sit. idemq; est in ipso promissore & fideiussoribus eius, quod diximus in heredibus.*

Alciat. li. 1. parados. c. 8.

2 ¶ *Item si in facto sit stipulatio, veluti si ita stipulatus fuero,* PER TE NON FIERI NEQVE PER HEREDEM TVVM, QVOMINVS MIHI IRE AGERE LICEAT? *& vnus ex pluribus heredibus prohibuerit: tenentur quidem & coheredes eius, sed familiæ herciscundæ iudicio ab eo repetent quod præstiterint. hoc & Iulianus & Pomponius probant.* 3 ¶ *Contra autem si stipulator decesserit, qui stipulatus erat sibi heredique suo agere licere, & vnus ex heredibus eius prohibeatur:*

Alciat. li. 1. parados. c. 13.

interesse

intereſſe dicemus, vtrum in ſolidum committa-tur ſtipulatio, an pro parte eius qui prohibitus eſt. nam ſi pœna ſtipulationi adiecta ſit, in ſoli-dum committetur. ſed qui non ſunt prohibiti, doli mali exceptione ſummouebuntur: † ſiue pœna nulla poſita ſit, tunc pro parte eius tan-tùm qui prohibitus eſt, cõmittetur ſtipulatio.

† *ſi verò*

III. VLPIANVS libro quadrageſimo nono ad Sabinum.

I*Dem iuris eſt & in illa ſtipulatione*, MIHI HEREDIQVE MEO HABERE LICERE? ¶ *Sed hæc differentia illam habet rationem, quòd vbi vnus ex heredibus prohibetur, nõ po-teſt coheres ex ſtipulatu agere, cuius nihil inter eſt, niſi pœna ſubiecta ſit. nam pœna ſubiecta efficit, vt omnibus committatur: quia hic non quærimus cuius interſit. enimuero vbi vnus ex heredibus prohibet, omnes tenentur heredes. intereſt enim prohibiti à nemine prohiberi.*

IIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

Verba Sabini. l. 44. §. 6. ſup. fam. erci.

E*Adem dicemus, & ſi dolum abeſſe à te, heredéque tuo ſtipulatus ſim, & aut pro-miſſor aut ſtipulator pluribus heredibus reli-ctis deceſſerit:*

Pœna adiecta facto indiuiduo, ſi contra fiat per vnum ex heredib. promiſſoris, pro parte he-reditaria committitur contra omnes. Bart.

¶ *Cato libro quintodecimo ſcribit, pœna certæ pecuniæ*

» *pecuniæ promissa, si quid aliter factum sit: mor*
» *tuo promissore, si ex pluribus heredibus vnus*
» *contra quàm cautum sit, fecerit: aut ab omni-*
» *bus heredibus pœnam còmitti pro portione he-*
» *reditaria, aut ab vno pro portione sua. ab omni*
» *bus, si id factum de quo cautu est, indiuiduum*
» *sit, veluti* ITER FIERI: *quia quod in partes*
» *diuidi non potest, ab omnibus quodãmodo fa-*
» *ctum videretur. ad si de eo cautum sit, quod di-*
» *uisionem recipiat, veluti* AMPLIVS NON
» AGI: *tum eum heredem, qui aduersus ea fe-*
» *cit, pro portionne sua solùm pœnam cõmittere.*
» *differentiæ hanc esse rationem, quòd id priore*
» *casu omnes commisisse videntur, quòd nisi in*
» *solidum peccari non poterit, illã stipulationem*
» PER TE NON FIERI QVO MINVS
» MIHI IRE AGERE LICEAT? *Sed*[*]
» *videamus, ne non idem hic sit: sed magis idem*
» *quod in illa stipulatione,* TITIVM HERE-
» DEM QVE EIVS RATVM HABI-
» TVRVM? *nam hac stipulatione & solus te-*
» *nebitur qui non habuerit ratum: & solus aget*
» *à quo fuerit petitum. idque & Marcello vide-*
» *tur. quamuis ipse dominus pro parte ratum ha-*
» *bere non potest.*

l. 11. §. 3. sup. de aqua pluu.

[*] Verba Pauli.

Idẽ pene ad verbũ dicitur in l. 44. §. 6. sup. fam. erci.

Stipulatio dupli, fructuaria, damni infecti, & de operis noui nuntiat. si ad interesse committitur, inter heredes stipulatoris diuiditur, aliàs secus Bart.

¶ *Si*

ec.l.si procurator. j. rem rat. haber. inf. eod.l. 85.§. inso. didũ. inf. eo.l.si ex causa sup. eod.l.2. & 3.

¶ *Si is qui duplam stipulatus est, decesserit pluribus heredibus relictis: vnusquisq; ob euictionẽ suæ partis pro portione sua habebit actionem. idémque est in stipulatione quoq; fructuaria, & damni infecti, & ex operis noui nuntiatione. restitui tamen opus ex operis noui nuntiatione pro parte non potest. hæc vtilitatis causa ex parte stipulatorum recepta sunt: ipsi autem promissori pro parte neque restitutio neque defensio contingere potest.*

Tertia diuisio.

V. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

Alciat. libro 1. parad.c.1. Inst.de diuis. stipul. Iunge l. 1. & 2.inf.de pretor stipul. vbi fit subdiuisio prætoriarum.

Stipulationum aliæ iudiciales sunt, aliæ prætoriæ, aliæ conuentionales, aliæ communes prætoriæ & iudiciales. Iudiciales sunt dumtaxat quæ à mero iudicis officio proficiscũtur, veluti de dolo cautio. Prætoriæ, quæ à mero prætoris officio proficiscuntur, veluti damni infecti. prætorias autem stipulationes sic audiri oportet, vt in his contineantur etiam ædiliciæ. nam & hæ ab iurisdictione vèniunt. Conuentionales sunt. quæ ex conuentione reorũ fiunt. quarũ totidẽ genera sunt, quot, pæne dixerim, rerũ contrahendarũ. nam & ob ipsam verborũ obligationem fiunt, & pendent ex negotio cõtracto. Cõmunes sunt stipulationes, veluti rem saluam fore pupilli. nam & prætor iubet rem saluam fore pupillo caueri, & interdũ iudex, si aliter

„ *si aliter expediri hæc res non potest. item duplæ*
„ *stipulatio venit ab iudice, aut ab ædilis edicto.*

Quarto divisio hîc latet. Stipulationum aliæ stipulationes, aliæ satisfac-ceptiones.

1 ¶ *Stipulatio autem est verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum, facturúmne se quod interrogatus est, responderit.* 2 ¶ *Satis acceptio est stipulatio, quæ ita obligat promissorem, vt ad promissores quoque ab eo accipiantur: id est qui idem promittunt. satis autem accipere dictũ est eodẽ modo, quo satisfacere. nam quia id, quo quis contentus erat, ei præstabatur, satisfieri dictum est. & similiter quia tales, quibus contentus quis futurus esset, ita dabantur, vt verbis obligarentur, satis accipi dictum est.*

Alc. lib. 2. parerg. ca. 2.
L. 1. sup. qui satisf. cog.

Protestatio patris ab vno ex coheredibus, nõ impedit quin pœna cõmittatur insolidum in obligatione dandi. Bart.

3 ¶ *Si sortem promiseris, & si ea soluta non esset, pœnam: etiam si vnus ex heredibus tuis portionem suam ex sorte soluerit: nihilominus pœnam cõmittet donec portio coheredis soluatur. idémq; est de pœna ex compromisso, si vnus paruerit, alter non paruerit sententiæ iudicis. sed à coherede ei satisfieri debet, nec enim aliud in his stipulationibus sine iniuria stipulatoris constitui potest.*

Is cui

Is cui bonis est interdictum, potest sibi acquirere, non autem obligari etiam naturaliter. Bart.

VI. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

cc.l.Marcellus.inf. de fideius.

IS cui bonis interdictum est, stipulando sibi adquirit. tradere verò non potest, vel promittendo obligari & ideo nec fideiussor pro eo interuenire poterit, sicut nec pro furioso.

Impossibilis conditio affirmatiua viciat stipulationem, secus in negatiua. Barr.

Instit. de inutil. stipul. §. si impossib. l. non solùm sup. tit. prox. l. certi. §. idem quæri sup. de rebus cred. l. 124. inf. eod.

VII. IDEM libro sexto ad Sabinum.

IMpossibilis condicio cum in faciendum concipitur, stipulationibus obstat. aliter atq; si talis còdicio inseratur stipulationi: SI IN CAELVM NON ASCENDERIT. *nam vtilis & præsens est, & pecuniam creditam continet.*

Dies adiecta condicioni validæ, quæ in facto promissoris consistit, in stipulatione intelligitur repetita. Bart.

VIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IN illa stipulatione, SI KALENDIS STICHVM NON DEDERIS, DECEM DARE SPONDES? *mortuo homine quæritur an statim ante Kalendas agi possit. Sabinus Proculus, exspectandum diem actori putant. quod est verius. tota enim obligatio sub condicione & in diem collata est: & licet ad* * *condicionem cõmitti videatur, dies tamen superest. sed cum*

* Quidá emendant A. D. conditio. i. ante dié conditio, &c. ego nihil muto.

cum eo qui ita promisit, si intra Kalendas digito cælum non tetigerit: agi protinus potest. hæc & Marcellus probat.

IX. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

SI Titius & Seius separatim ita stipulati essent, FVNDVM ILLVM SI ILLI NON DEDERIS, MIHI DARE SPONDES? *finem dandi alteri fore, quoad iudicium acciperetur: & ideo occupantis fore actionem.*

X. IDEM libro tertio ad Sabinum.

HOc iure vtimur, vt ex hac stipulatione, SI LVCIVS TITIVS ANTE KALENDAS MAIAS IN ITALIAM NON VENERIT, DECEM DARE SPONDES? *non ante peti quicquam possit, quàm exploratum sit ante eam diem in Italiam venire Titium non posse, neque venisse: siue viuo siue mortuo id acciderit.*

XI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

FIlius dum in ciuitate est, si stipuletur, patri reuerso ab hostibus videtur adquisisse.

In alternatiua summarum & temporis, minus est in obligatione. Bart.

XII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita stipulatus fuero, DECEM AVT QVINQVE DARE SPONDES? *quinque debentur. & si ita,* KALENDIS IANVARIIS VEL FEBRVARIIS DARI SPONDES?

l. 82. & l. 109. sup. eod.

perinde est, quasi Kalendis Febluariis stipulatus sim.

XIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

l. 56. § 4. inf. eod. Gell li. 12. c. 13.

QVi ante Kalendas proximas stipuletur, similis est ei qui Kalendis stipulatur.

Per casum repentinum redintegratur cilatio. Bart.

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita stipulatus essem abs te, DOMVM AEDIFICARI? *vel heredẽ meum damnauero insulã ædificare: Celso placet, non ante agi posse ex ea causa, quàm tempus præterisset quo insula ædificari posset. nec fideiussores dati ante diem tenebuntur.*

XV. IDEM libro vicensimo septimo ad Sabinum.

ET ideo hæsitatur, si aliqua pars insulæ facta sit, deinde incendio consumpta sit: an integrum tempus computandum sit rursus ad ædificandam insulam: an verò reliquum duntaxat exspectandum quod deerat. & verius est, vt integrum ei detur.

Si vnus ex alternatiuis stipulatoribus efficitur non soluendo, non liberatur promissor. Bart.

l. 98. in f. eod. Alc. lib. 1. parad. c. 15.

XVI. IDEM libro sexto ad Sabinum.

SI Stichum aut Pamphilum mihi debeas, & alter ex eis meus factus sit ex aliqua causa: reliquum debetur mihi à te. ¶ *Stipulatio huiusm*

huiusmodi IN ANNOS SINGVLOS *vna est, & incerta, & perpetua. non quemadmodum simile legatum morte legatarij finiretur.*

XVII. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Sabinum.

Stipulatio non valet, in rei promittendi arbitrium collata condicione.

l.8. sup. tit. prox. l.108. inf. eodé pars l.7 sup. de contr. empt.

Qui bis idem promittit, non tenetur ex secunda promissione. Bart.

XVIII. POMPONIVS libro decimo ad Sabinum.

*Qui bis idem promittit, id eo * iure amplius quàm semel non tenetur.*

* Quidá legũt vno verbo, Ideo, &c.

XIX. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

Si stipulatio facta fuerit, SI CVLPA TVA DIVORTIVM FACTVM FVERIT, DARI? *nulla stipulatio est: quia contenti esse debemus pœnis legum comprehensis. nisi si & stipulatio tantundem habeat pœnæ, quanta lege sit comprehensa.*

l.25. inf. eod.

XX. VLPIANVS libro trigesimo quarto ad Sabinum.

Huiusmodi stipulationes non sunt inutiles, QVOD TIBI TITIVS DEBET, CVM DEBITOR ESSE DESIERIT, DARE SPONDES? *nam vtique stipulatio, quasi sub quauis alia condicione concepta.*

Falsa causa non vitiat stipulationem sicut legatum. Bart.

XXI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI diuortio facto ea quæ nihil in dote habeat, dotis nomine centum dari stipuletur: vel quæ centum duntaxat habeat, ducenta dotis nomine dari stipuletur: Proculus ait, si ducenta stipuletur quæ centum habeat: sine dubio centum quidem in obligationem venire, alia autem centum actione de dote deberi. dicendum itaq; est, etiã si nihil sit in dote, centum tamen venire in stipulatione. sicuti cum filiæ, vel matri, vel sorori, vel alÿ cuilibet dotis nomine legaretur, vtile legatum esset.

Error in materia stipulationem non vitiat. Bart.

XXII. PAVLVS lib. nono ad Sabinum.

SI id quod aurum putabam, cum æs esset, stipulatus de te fuero, tenebris mihi huius æris nomine: quoniam in corpore consenserimus. sed ex doli mali clausula tecum agam, si sciens me fefelleris.

inf. eod l. 83. §. 1. & 137. §. 1. Secus in emptione l. 9. 10. 11. 14. sup. de contra empt. l. 1. sup. de pigner act. inf. eo t. l. 33. 37. §1. 96. l. 4. sup. qui satis. cog. l. mora sup. de vsur.

XXIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI ex legati causa, aut ex stipulatu hominẽ certum mihi debeas: nõ aliter post mortem eius tenearis mihi, quàm si per te steterit, quo minus viuo eo eum mihi dares. quod ita fit, si aut interpellatus non dedisti, aut occidisti eum.

XXIIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

Sed

Sed si ex stipulatu Stichum debeat pupillus, non videbitur per eum mora fieri, vt mortuo eo teneatur: nisi si tutore auctore, aut solus tutor interpelletur.

XXV. POMPONIVS libro vicesimo ad Sabinum.

Si dari stipuler id quod mihi iam ex stipulatu debeatur, cuius stipulationis nomine exceptione tutus sit promissor: obligabitur ex posteriore stipulatione. quia superior quasi nulla sit exceptione obstante.

l. 18. sup. eod.

Stipulatio turpis est ipso iure nulla. Bart.

XXVI. VLPIANVS libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

Generaliter nouimus, turpes stipulationes nullius esse momenti.

l. 35. 61. § 125. inf. eod.

XXVII. POMPONIVS libro vicensimo secundo ad Sabinnm.

Veluti si quis homicidum vel sacrilegium se facturum promittat. sed & officio quoque prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari. 1 ¶ Si stipulatus hoc modo fuero, SI INTRA BIENNIVM CAPITOLIVM NON ASCENDERIS, DARI? non nisi præterito biennio recte petam.

XXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinnm.

Si rem tradi stipulamur, non intellegimus proprietatem eius dari stipulatori, sed tantùm tradi.

l. 52. inf. eo. l. vbi §. v... inf. eod.

Tot sunt stipulationes, quot sunt species vel summæ designatæ. Bart.

XXIX. VLPIANVS libro quadragensimo sexto ad Sabinum.

l. 86. inf. eod. ᵀ l. Item. quot facta. l. quia dicitur. sup. de euict.

Scire debemus in stipulationibus tot esse stipulationes, quot summæ ᵀ sunt. tótq; esse stipulationes, quot species sunt. secundum quod euenit, vt mixta vna summa vel specie quæ nō fuit in præcedenti stipulatione, non fiat nouatio: sed efficit duas esse stipulationes. ¶ *Quamuis autem placuerit tot esse stipulationes, quot summæ: tótq; esse stipulationes, quot res: tamen si pecuniā quis, quæ in conspectu est, stipulatus sit, vel aceruum pecuniæ: non tot sit stipulationes, quot nummorum corpora, sed vna stipulatio. nam per singulos denarios singulas esse stipulationes, absurdum est. Sipulationem quoq; legatorum constat vnam esse, quamuis plura corpora sint, vel plura legata. sed & familiæ vel omnium seruorum stipulatio vna est. itémque quadrigæ, ᵀ aut lecticariorum stipulatio vna est. At si quis illud & illud stipulatus sit, tot stipulationes sunt, quot corpora.*

ᵀ i. quatuor equorum. l. 1. §. sed & si. sup. e. l. parui. sup. de cōdict. furt. vbi Græci hîc faciunt thema tertium.

Quod meum est, possum stipulari mihi tradi, non mihi dari. Bart.

¶ *Si à fure hominem sim stipulatus, quæsitum est, an stipulatio valeat. mouet quæstionem, quòd stipulatus hominem plerumque meum videor. non valet autem huiusmodi stipulatio*

vbi

vbi quis rem suam stipulatus est. & constat, si quidem ita stipulatus sim, QVOD EX CAVSA CONDICTIONIS DARE FACERE OPORTET? *stipulationem valere. si verò hominem dare stipulatus fuero, nullius momenti esse stipulationem. quòd si postea sine mora decessisse proponatur seruus, non teneri furē condictione Marcellus ait. quãdiu enim viuit, condici poterit. at si decessisse proponatur, in ea condicione est, vt euanescat condictio propter stipulationem.*

Solennitas intrinseca præsumitur. Bart.

XXX. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

,, *Sciendum est generaliter, quòd si quis se scri-*
,, *pserit fideiussisse: videri omnia solenni-*
,, *ter acta.*

in f. de fideiuss. §. vlt. in. §. si scriptum. inst. de inutil. stip. l. 1. C. eod.

XXXI. POMPONIVS libro vicensimoquarto ad Sabinum.

SI rem meam sub condicione stipuler: vtilis est stipulatio si condicionis existentis tempore mea non sit.

XXXII. VLPIANVS libro quadragensimoseptimo ad Sabinum.

SI in nomine serui, quem stipularemur dari, erratum fuisset, cum de corpore constitisset: placet stipulationem valere.

XXXIII. POMPONIVS libro vicensimoquinto ad Sabinum.

SI Stichus certo die dari promissus, ante diē moriatur: non tenetur promissor.

l. 2. sup. eod.

Si res non est in cõmercio stipulatoris, non valet stipulatio : secus si non est in commercio promissoris. Bart.

XXXIIII. VLPIANVS libro quadragensimooctauo ad Sabinum

MVltum interest, vtrum ego stipuler rem cuius commercium habere non possum : an quis promittat. si stipuler rem cuius commercium non habeo : inutilem esse stipulationem placet. si quis promittat cuius non commercium habet : ipsi nocere, non mihi.

Si stipulatio continet impossibile de iure vel natura, non valet. Bart.

XXXV. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI stipulor vt id fiat quod natura fieri non concedit: non magis obligatio cõsistit quàm cum stipulor vt detur quod dari nõ potest. nisi per quẽ stetit, quo minus facere id possit. Item quod leges fieri prohibent. si perpetuã causam seruaturum est, cessat obligatio. veluti si sororem nupturam sibi aliquis stipuletur. quamquam etiam si non sit perpetua causa, vt reccidit in sorore adoptiua, idem dicendum sit: quia statim contra mores sit. ¶ Si in locando, conducendo, vendendo, emendo ad interrogationem quis non responderit: si tamen consentitur in id quod responsum est: valet quod actum est. quia hi contractus non tam verbis quàm consensu confirmantur.

cc. l. 1. §. si quis ita. sup. eod.

1

Contrà

Contra ſtipulationem in qua ſit dolus adhibitus, doli exceptio obiicitur, Bart.

XXXVI. VLPIANVS lib. quadrageſimo-octauo ad Sabinum.

SI quis, cum aliter eum conueniſſet obligari, aliter per machinationẽ obligatus eſt: erit quidem ſubtilitati iuris obſtrictus, ſed doli exceptione vti poteſt: quia enim per dolum obligatus eſt, competit ei exceptio. Idem eſt & ſi nullus dolus interceſſit ſtipulantis: ſed ipſa res in ſe dolum habet. cum enim quis petat ex ea ſtipulatione: hoc ipſe dolo facit, quod petit.

l. 2. §. item quæritur. ſup. de dol. except.

Quando quantitas vt ſpecies debetur, perit periculo ſtipulatoris. Bart.

XXXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI certos nummos, puta qui in arca ſint, ſtipulatus ſim, & hi ſine culpa promiſſoris perierint: nihil nobis debetur.

l. 23. ſup. eod.

XXXVIII. VLPIANVS libro quadrageſimonono ad Sabinum.

STipulatio iſta HABERE LICERE SPONDES? *hoc continet, vt liceat habere. nec per quemquam omnino fieri, quo minus nobis habere liceat. quæ res facit, vt videatur reus promiſiſſe, per omnes futurum, vt tibi habere liceat. videtur igitur alienum factum promiſiſſe. nemo autem alienum factum promittendo obligatur. & ita vtimur. ſed ſe obligat, ne ipſe faciat quo minus habere liceat. obligatur etiã,*

l. 83. inf. eod.

da. & vires habeat stipulatio.

Verbum possidere intelligitur ciuiliter. Bart.

¶ *Hæc quoque stipulatio* POSSIDERE MIHI LICERE SPONDES? *vtilis est. quam stipulationem seruus an possit vtiliter in suam personam concipere, videamus. sed quãuis ciuili iure seruus non possideat, tamen ad possessionẽ naturalem hoc referendum est. & ideo dubitari nõ oportet, quin & seruus rectè ita stipuletur. planè si tenere sibi licere stipulatus sit seruus, vtilem esse stipulationẽ conuenit. licet enim possidere ciuiliter non possint, tenere tamen eos nemo dubitat.* ¶ *Habere dupliciter accipitur. nam & eum habere dicimus, qui rei dominus est: & eum qui dominus quidem non est, sed tenet. denique habere rem apud nos depositam solemus dicere.* 5 6

Stipulatio interposita super iure personali, ad heredem non transmittitur, nisi exprimatur. Bart.

¶ *Si quis ita stipulatus fuerit, vti frui sibi licere, ad heredem ista stipulatio non pertinet. sed etsi non addiderit* SIBI, *non puto stipulationem de vsufructu ad heredem transire. eóque iure vtimur. sed si quis vti frui licere sibi heredíq; suo stipulatus sit, videamus an heres ex stipulatu agere possit, & putẽ posse, licet diuersi sint fructus. nam & si ire agere stipuletur sibi heredíque suo licere: idem probauerimus.* 7

¶ *Si*

8 ¶ *Si quis dolum malum promissoris, heredisq; eius abesse velit: sufficere* ABESSE AFVTVRVMQVE ESSE *stipulari. si verò de plurium dolo cauere velit, necessarium esse adici,* CVI REI DOLVS MALVS NON ABEST, NON AFVERIT: QVANTI EA RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI SPONDES?

l. 19. sup. iud. sol. l. 4. sup. eo.

9 ¶ *Suæ personæ adiungere quis heredis personam potest, sed & adoptiui patris persona coniungi poterit.*

Debitum in diem certum, potest solui ante diem: secus si in diem incertum. Bart.

10 ¶ *Inter incertam certámq; diem discrimen esse, ex eo quoq; apparet, quòd certa die promissum vel statim dari potest. totum enim mediũ tempus ad soluendum liberum promissori relinquitur. & qui promisit* SI ALIQVID FACTVM SIT, VEL CVM ALIQVID FACTVM SIT: *nisi cum id factum fuerit, dederit: non videbitur fecisse quod promisit.*

Sumptum ex l. quod certa. 70. inf. de sol.

Sumptum ex l. qui promisit. sup. de cond. indeb.

Non potest quis alteri stipulari, nisi filius vel seruus. Bart.

11 ¶ *Alteri stipulari nemo potest, præterquam si seruus domino, filius patri stipuletur. inuentæ sunt enim huiusmodi obligationes ad hoc, vt vnusquisq; sibi adquirat, quo sua interest. ceterum vt alij detur, nihil interest mea. planè si velim hoc facere, pœnam stipulari conueniet: vt si ita factum non sit, vt comprehensum est,*

Inst. de inutil. stip. §. stip. alteri.

com

committetur stipulatio etiam ei cuius nihil interest. pœnam enim cum stipulatur quis, non illud inspicitur, quid intersit: sed quæ sit quantitas, quæq; condicio stipulationis. ¶ *In stipulationibus cum quæritur quid actum sit, verba contra stipulatorẽ interpretanda sunt.* 12 ¶ *Eum qui dicat,* MIHI DECEM ET TITIO DECEM: *eadem decem, non alia* * *decem dicere credendum est.* 13

* l. nõ dena. l. 36. inf. eod. cc. l. 79. sup. de leg. 1. Ant. Aug. li. 2. c. 9. & li. 3. ca. 1.

Qui alteri stipulatur, potest ex ea stipulatione agere, si sua interest. Bart.

¶ *Si stipuler alij, cum mea interesset, videamus an stipulatio cõmittetur, & ait Marcellus stipulationẽ valere in specie huiusmodi. Is qui pupilli tutelam administrare cœperat, cessit administratione cõtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluã fore. ait Marcellus posse defendi, stipulationem valere interest enim stipulatoris, fieri quod stipulatus est: cum obligatus futurus esset pupillo, si aliter res cesserit.* 14 ¶ *Si quis insulam faciendam promiserit, aut conduxerit, deinde ab aliquo insulam stipulatori fieri stipulatus sit: aut si quis, cum promisisset Titio fundum Meuium daturum, aut si is non dedisset, pœnam se daturum, stipulatus à Meuio fuerit, fundum Titio datũ* * *iri: item si quis id locauerit faciendum, quod ipse conduxerit: constat habere eum vtilem ex locato actionem. Si quis ergo stipulatus fuerit, cum sua* 15

* Quidá imperitus addidi tlineã quam tituliũ vocamus, in archety. Aug. li. 1. ca. 2.

inter

intereſſet ei dari: in ea erit cauſa, vt valeat ſtipulatio. vnde & ſi procuratori meo dari ſtipulatus ſum, ſtipulatio vires habebit. & ſi creditori meo, quia intereſt mea, ne vel pœna cōmittatur, vel prædia diſtrahantur quæ pignori 16 *data erant.* ¶ *Si quis ita ſtipulatus fuerit,* ILLVM SISTAS? *nulla cauſa eſt, cur non* 17 *obligatio conſtat.* ¶ *Aedem ſacram, vel locum religioſum ædificari, ſtipulari poſſumus. alioquin nec ex locato agere poſſumus.*

l. 81 infrà eod.

XXXIX. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

D*Ominus ſeruo ſtipulando ſibi adquirit. ſed & pater filio, ſecundum quod leges permittunt.*

l. 130. inf. eod.

XL. POMPONIVS libro vicenſimo ſeptimo ad Sabinum.

S*I filius meus ſeruo meo ſtipuletur, adquiritur mihi.*

Qui ſtipulatur Calendis, intelligitur de proximis, niſi aliud actum ſit. Bart.

XLI. VLPIANVS libro quinquagenſimo ad Sabinum

E*Vm qui Kalendis Ianuariis ſtipulatur, ſi adiciat primis, vel proximis: nullam habere dubitationem, palàm eſt. ſed & ſi dicat ſecundis, vel tertiis, vel quibus aliis: æquè dirimit quæſtionem. ſi autem non addat quibus Ianuariis: facti quæſtionem inducere, quid forte*

fortè senserit, hoc est, quid inter eos acti sit. vtiq; enim hoc sequimur quod actum est, easq; adsumemus. si autem non appareat, dicendum est, quod Sabinus, primas Kalēdas Ianuarias spectandas. planè si ipsa die Kalendarum quis stipulationem interponat, quid sequemur? & puto actum videri de sequentibus Kalendis.

Si dies non additur, præsenti die debetur. Bart.

l. 70. inf. de solut.

¶ *Quotiens autem in obligationibus dies non ponitur, præsenti die pecunia debetur: nisi si locus adiectus spatium temporis inducat, quo illò possit perueniri. verùm dies adiectus efficit, ne præsenti die pecunia debeatur. ex quo apparet diei adiectionem pro reo esse, non pro stipulatore. idem in Idibus etiam & Nonis probandum est, & generaliter in omnibus diebus.*

XLII. POMPONIVS libro vicensimo septimo ad Sabinum.

l. 138. inf. e. l. quod quisque. sup. tit. pro.

*QVi hoc anno, aut hoc mense dari stipulatus sit: nisi omnibus partibus præteritis anni, vel mensis, *non* rectè petet.*

Arbitratore non arbitrante non valet stipulatio, & ab eius persona non receditur. Bart.

XLIII. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Sabinum.

SI quis arbitratu, puta, Lucij Titij restitui sibi stipulatus est, deinde ipse stipulator moram

moram fecerit quo minus arbitretur Titius: promissor quasi moram fecerit, non tenetur. quid ergo si ipse qui arbitrari debuit, moram fecerit? magis probandum est, à persona non esse recedendum eius, cuius arbitrium insertũ est.

XLIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

ET ideo si omnino non arbitretur, nihil valet stipulatio. adeo vt & si pœna adiecta sit, ne ipsa quidem committatur.

XLV. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

QVodcumque stipulatur is qui in alterius potestate est, pro eo habetur, ac si ipse esset stipulatus. 1 *¶ Sicuti cum morietur quis, stipulari potest, ita etiam hi qui subiecti sunt alienæ potestati, cum morientur, stipulari possunt.* 2 *¶ Si ita quis stipulatus sit,* POST MORTEM MEAM FILIAE MEAE DARI? *vel ita* POST MORTEM FILIAE MEAE MIHI DARI? *vtiliter erit stipulatus. sed primo casu filiæ vtilis actio competit, licet heres ei non existat.*

&c. l. 1. §. si verò. ff. de pact. dot.

Inter si & cum, non est differentia, cum apponuntur actui extrinseco. Bart.

3 *¶ Non solùm ita stipulari possumus,* CVM MORIERIS: *sed etiam,* SI MORIERIS. *nam sicuti inter hæc nihil interest,* CVM VENERIS, *aut* SI VENERIS: *ita nec ibi in-*

perinde est, quasi Kalendis Febluariis stipulatus sim.

XIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

l. 56. § 4. int. eod. Gell li. 12. c. 13.

QVi ante Kalendas proximas stipuletur, similis est ei qui Kalendis stipulatur. cc ca

Per casum repentinum redintegratur cilatio. Bart.

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita stipulatus essem abs te, DOMVM AEDIFICARI? vel heredē meum damnauero insulā ædificare: Celso placet, non ante agi posse ex ea causa, quàm tempus præterisset quo insula ædificari posset. nec fideiussores dati ante diem tenebuntur.

XV. IDEM libro vicesimo septimo ad Sabinum.

ET ideo hæsitatur, si aliqua pars insulæ facta sit, deinde incendio consumpta sit: an integrum tempus computandum sit rursus ad ædificandam insulam: an verò reliquum dumtaxat exspectandum quod deerat. & verius est, vt integrum ei detur.

Si vnus ex alternatiuis stipulatoribus efficitur non soluendo, non liberatur promissor. Bart.

l. 98. inf. eod. Alc. lib. 1. parad. c. 15.

XVI. IDEM libro sexto ad Sabinum.

SI Stichum aut Pamphilum mihi debeas, & alter ex eis meus factus sit ex aliqua causa: reliquum debetur mihi à te. ¶ *Stipulatio huiusm* r

huiusmodi IN ANNOS SINGVLOS *una est, & incerta, & perpetua. non quemadmodum simile legatum morte legatarij finiretur.*

XVII. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Sabinum.

STipulatio non valet, in rei promittendi arbitrium collata condicione.

l.8. sup. tit. prox. l.108. inf. eodé pars l.7 sup. de contr. empt.

Qui bis idem promittit, non tenetur ex secunda promissione. Bart.

XVIII. POMPONIVS libro decimo ad Sabinum.

*QVi bis idem promittit, id eo * iure amplius quàm semel non tenetur.*

* Qui dis legût vno verbo, Ideo, &c.

XIX. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

SI stipulatio facta fuerit, SI CVLPA TVA DIVORTIVM FACTVM FVERIT, DARI? *nulla stipulatio est: quia contenti esse debemus pœnis legum comprehensis. nisi si & stipulatio tantundem habeat pœnæ, quanta lege sit comprehensa.*

l.25. inf. eod.

XX. VLPIANVS librotrigesimo quarto ad Sabinum.

HVi usmodi stipulationes non sunt inutiles, QVOD TIBI TITIVS DEBET, CVM DEBITOR ESSE DESIERIT, DARE SPONDES? *nam vaicè stipulatio, quasi sub quauis alia condicione concepta.*

Falsa causa non vitiat stipulationem sicut legatum. Bart.

XXI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI diuortio facto ea quæ nihil in dote habebat, dotis nomine centum dari stipuletur: vel quæ centum duntaxat habeat, ducenta dotis nomine dari stipuletur: Proculus ait, si ducenta stipuletur quæ centum habeat: sine dubio centum quidem in obligationem venire, alia autem centum actione de dote deberi. dicendum itaq; est, etiã si nihil sit in dote, centum tamen venire in stipulatione. sicuti cum filiæ, vel matri, vel sorori, vel alij cuilibet dotis nomine legaretur, vtile legatum esset.

Error in materia stipulationem non vitiat. Bart.

XXII. PAVLVS lib. nono ad Sabinum.

SI id quod aurum putabam, cum æs esset, stipulatus de te fuero, tenebris mihi huius æris nomine: quoniam in corpore consenserimus. sed ex doli mali clausula tecum agam, si sciens me fefelleris.

inf. eod l. 83. §. 1. & 137. §. 1. Secus in emptione l. 9. 10. 11. 14. sup. de contra empt. l. 1. sup. de pigner act. inf. eo l. l. 33. 37. 51. 96. l. 4. sup. qui satis. cog. l. mora sup. de vsur.

XXIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI ex legati causa, aut ex stipulatu hominẽ certum mihi debeas: nõ aliter post mortem eius tenearis mihi, quàm si per te steterit, quo minus viuo eo eum mihi dares. quod ita fit, si aut interpellatus non dedisti, aut occidisti eum.

XXIIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

Sed

Sed si ex stipulatu Stichum debeat pupillus, non videbitur per eum mora fieri, vt mortuo eo teneatur: nisi si tutore auctore, aut solus tutor interpelletur.

XXV. POMPONIVS libro vicesimo ad Sabinum.

Si dari stipuler id quod mihi iam ex stipulatu debeatur, cuius stipulationis nomine exceptione tutus sit promissor: obligabitur ex posteriore stipulatione. quia superior quasi nulla sit exceptione obstante.

l. 18. sup. eod.

Stipulatio turpis est ipso iure nulla. Bart.

XXVI. VLPIANVS libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

Generaliter nouimus, turpes stipulationes nullius esse momenti.

l. 35. 61. § 125. inf. eod.

XXVII. POMPONIVS libro vicensimo secundo ad Sabinum.

Veluti si quis homicidum vel sacrilegium se facturum promittat. sed & officio quoque prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari. 1 ¶ *Si stipulatus hoc modo fuero,* SI INTRA BIENNIVM CAPITOLIVM NON ASCENDERIS, DARI? *non nisi præterito biennio recte petam.*

XXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

Si rem tradi stipulamur, non intellegimus proprietatem eius dari stipulatori, sed tantùm tradi.

l. 52. inf. eo. l. vbi §. v... inf. eod.

Tot sunt stipulationes, quot sunt species vel summæ designatæ. Bart.

XXIX. VLPIANVS libro quadragensimo sexto ad Sabinum.

l. 86. inf. eod. ᵛ l. Item. quot facta. l. quia dicitur. sup. de euict. ᵛ l. quatuor equorum. l. 1. §. sed & si sup. e. l. partu. sup. de cōdict. furt. vbi Græci hîc faciunt thema tertium.

Scire debemus in stipulationibus tot esse stipulationes, quot summæ sunt. totq; esse stipulationes, quot species sunt. secundum quod euenit, vt mixta vna summa vel specie quæ nō fuit in præcedenti stipulatione, non fiat nouatio: sed efficit duas esse stipulationes. ¶ *Quamuis autem placuerit tot esse stipulationes, quot summæ: totq; esse stipulationes, quot res: tamen si pecuniã quis, quæ in conspectu est, stipulatus sit, vel aceruum pecuniæ: non tot sit stipulationes, quot nummorum corpora, sed vna stipulatio. nam per singulos denarios singulas esse stipulationes, absurdum est. Sipulationem quoq; legatorum constat vnam esse, quamuis plura corpora sint, vel plura legata. sed & familiæ vel omnium seruorum stipulatio vna est. itémque quadrigæ, aut lecticariorum stipulatio vna est. At si quis illud & illud stipulatus sit, tot stipulationes sunt, quot corpora.*

Quod meum est, possum stipulari mihi tradi, non mihi dari. Bart.

¶ *Si à fure hominem sim stipulatus, quæsitum est, an stipulatio valeat. mouet quæstionem, quòd stipulatus hominem plerumque meum videor. non valet autem huiusmodi stipulatio vbi*

vbi quis rem suam stipulatus est. & constat, si quidem ita stipulatus sim, QVOD EX CAVSA CONDICTIONIS DARE FACERE OPORTET? *stipulationem valere. si verò hominem dare stipulatus fuero, nullius momenti esse stipulationem. quòd si postea sine mora decessisse proponatur seruus, non teneri furē condictione Marcellus ait. quădiu enim viuit, condici poterit. at si decessisse proponatur, in ea condicione est, vt euanescat condictio propter stipulationem.*

Solennitas intrinseca præsumitur. Bart.

XXX. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

„ *SCiendum est generaliter, quòd si quis se scri„ pserit fideiussisse: videri omnia solenni„ ter acta.*

'nst. de fideiuss. §. vlt. in. §. si scr. pt. inst. de in util. stip. l. 1. C. eod.

XXXI. POMPONIVS libro vicensimoquarto ad Sabinum.

SI rem meam sub condicione stipuler: vtilis est stipulatio si condicionis existentis tempore mea non sit.

XXXII. VLPIANVS libro quadragensimoseptimo ad Sabinum.

SI in nomine serui, quem stipularemur dari, erratum fuisset, cum de corpore constitisset: placet stipulationem valere.

XXXIII. POMPONIVS libro vicensimoquinto ad Sabinum.

SI Stichus certo die dari promissus, ante diē moriatur: non tenetur promissor.

l. 23 sup. eod.

Si res non est in cõmercio stipulatoris, non valet stipulatio : secus si non est in commercio promissoris. Bart.

XXXIIII. VLPIANVS libro quadragesimooctauo ad Sabinum

MVltum interest, vtrum ego stipuler rem cuius commercium habere non possum: an quis promittat. si stipuler rem cuius commercium non habeo : inutilem esse stipulationem placet. si quis promittat cuius non commercium habet : ipsi nocere, non mihi.

Si stipulatio continet impossibile de iure vel natura, non valet. Bart.

XXXV. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI stipulor vt id fiat quod natura fieri non concedit: non magis obligatio cõsistit quàm cum stipulor vt detur quod dari nõ potest. nisi per quẽ stetit, quo minus facere id possit. Item quod leges fieri prohibent. si perpetuã causam seruaturum est, cessat obligatio. veluti si sororem nupturam sibi aliquis stipuletur. quamquam etiam si non sit perpetua causa, vt reccidit in sorore adoptiua, idem dicendum sit: quia statim contra mores sit. ¶ Si in locando, conducendo, vendendo, emendo ad interrogationem quis non responderit: si tamen consentitur in id quod responsum est: valet quod actum est. quia hi contractus non tam verbis quàm consensu confirmantur.

rc.l.1.§.si quis ita. sup. cod.

Contrà

Contra stipulationem in qua sit dolus adhibitus, doli exceptio obiicitur, Bart.

XXXVI. VLPIANVS lib. quadragesimo-octauo ad Sabinum.

SI quis, cum aliter eum conuenisset obligari, aliter per machinationē obligatus est: erit quidem subtilitati iuris obstrictus, sed doli exceptione vti potest: quia enim per dolum obligatus est, competit ei exceptio. Idem est & si nullus dolus intercessit stipulantis: sed ipsa res in se dolum habet. cum enim quis petat ex ea stipulatione: hoc ipse dolo facit, quod petit.

l. 2. §. item quæritur. sup. de dol. except.

Quando quantitas vt species debetur, perit periculo stipulatoris. Bart.

XXXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI certos nummos, puta qui in arca sint, stipulatus sim, & hi sine culpa promissoris perierint: nihil nobis debetur.

l. 23. sup. eod.

XXXVIII. VLPIANVS libro quadragesimonono ad Sabinum.

STipulatio ista HABERE LICERE SPONDES? *hoc continet, vt liceat habere. nec per quemquam omnino fieri, quo minus nobis habere liceat. quæ res facit, vt videatur reus promisisse, per omnes futurum, vt tibi habere liceat. videtur igitur alienum factum promisisse. nemo autem alienum factum promittendo obligatur. & ita vtimur. sed se obligat, ne ipse faciat quo minus habere liceat. obligatur etiā,*

l. 83. inf. eod.

ne heres suus faciat, vel quis ceterorum successorum efficiat, ne habere liceat. Sed si quis promittat per alium non fieri, præter heredem suum: dicendum est inutiliter eum promittere factum alienum. At si quis velit factum alienum promittere: pœnam, vel quanti ea res sit, potest promittere. sed quatenus habere licere videbitur? si nemo controuersiam faciat. hoc est neque ipse reus, neque heredes eius, heredúmue successores.

Hæc stipulatio continet non fieri, quo minus liceat habere actionem dominij, vel alterius iuris habiti, vel habendi. Bart.

¶ *Si quis fortè non de proprietate, sed de possessione nuda controuersiam fecerit, vel de vsufructu, vel de vsu, vel de quo alio iure eius quod distractũ est: palã est cõmitti stipulationem. habere enim non licet ei cui aliquid minuitur ex iure quod habuit.* ¶ *Quæsitum est, vtrum propriam demum rem, an & alienam promittere possit habere licere. & magis est vt & alienã promitti possit. quæ res ita effectum habebit, si propria esse promissoris cœperit. quare si perseuerauerit aliena, dicendũ erit stipulationem non committi, nisi pœna adiecta sit. cum neque per eum, neque per successorem eius quicquam factum sit.* 1 2

Hæc stipul. cõmittitur contra promissorem & eius successores, & stipulatori & eius successoribus. Bart.

¶ *Si*

3 ¶ *Sicut autem ex parte rei successores eius cum ipso tenentur: ita etiam ex parte actoris committitur stipulatio ipsi stipulatori, ceterisq; quicumque ei succedunt scilicet si rem ipsi habere non licuerit. ceterū si alij habere non licuit, certo certius est, non cōmitti stipulationem, & nihil intererit, vtrum ita stipuler,* HABERE LICERE. *an* MIHI HABERE LICERE.

Hæc stipulatio ius continet si potest. aliàs refertur ad factum Bart.

4 ¶ *Hi qui sunt in aliena potestate, his in quorum sunt potestate, habere licere stipulari possunt ea ratione, qua cetera quoque his possunt stipulari. Sed si seruus fuerit stipulatus sibi habere, quæsitum est, an recte stipulatus videatur. & ait Iulianus libro quinquagensimo secundo digestorum, si seruus stipuletur sibi habere licere: aut per se non fieri, quo minus habere stipulatori liceat, promittat: stipulatio, inquit, non cōmittitur. quamuis auferri res ei, & ipse auferre eandem possit. non enim factum, sed ius in hac stipulatione vertitur. Cum verò stipulatur, per promissorem non fieri, quo minus sibi ire agere liceat: non ius stipulationis, inquit, sed factum versatur. sed videtur mihi, licet iuris verba contineat hæc stipulatio* HABERE LICERE, *tamen sic esse accipiendam, vt in seruo & in filiofamilias videatur actum esse de possessione retinenda, aut non auferenda. &*

da. & vires habeat stipulatio.

Verbum possidere intelligitur ciuiliter. Bart.

¶ *Hæc quoque stipulatio* POSSIDERE MIHI LICERE SPONDES? *vtilis est. quam stipulationem seruus an possit vtiliter in suam personam concipere, videamus. sed quãuis ciuili iure seruus non possideat, tamen ad possessionẽ naturalem hoc referendum est. & ideo dubitari nõ oportet, quin & seruus rectè ita stipuletur. planè si tenere sibi licere stipulatus sit seruus, vtilem esse stipulationẽ conuenit. licet enim possidere ciuiliter non possint, tenere tamen eos nemo dubitat.* 5 ¶ *Habere dupliciter accipitur. nam & eum habere dicimus, qui rei dominus est: & eum qui dominus quidem non est, sed tenet. denique habere rem apud nos depositam solemus dicere.* 6

Stipulatio interposita super iure personali, ad heredem non transmittitur, nisi exprimatur. Bart.

¶ *Si quis ita stipulatus fuerit, vti frui sibi licere, ad heredem ista stipulatio non pertinet. sed etsi non addiderit* SIBI, *non puto stipulationem de vsufructu ad heredem transire. eóque iure vtimur. sed si quis vti frui licere sibi herediq; suo stipulatus sit, videamus an heres ex stipulatu agere possit, & putẽ posse, licet diuersi sint fructus. nam & si ire agere stipuletur sibi heredíque suo licere: idem probauerimus.* 7

¶ *Si*

8 ¶ *Si quis dolum malum promissoris, heredísq; eius abesse velit: sufficere* ABESSE AFVTVRVMQVE ESSE *stipulari. si verò de plurium dolo cauere velit, necessarium esse adici,* CVI REI DOLVS MALVS NON ABEST, NON AFVERIT: QVANTI EA RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI SPONDES?

l. 19. sup. iud. sol. l. 4. sup. eo.

9 ¶ *Suæ personæ adiungere quis heredis personam potest, sed & adoptiui patris persona coniungi poterit.*

Debitum in diem certum, potest solui ante diem: secus si in diem incertum. Bart.

10 ¶ *Inter incertam certámq; diem discrimen esse, ex eo quoq; apparet, quòd certa die promissum vel statim dari potest. totum enim mediũ tempus ad soluendum liberum promissori relinquitur. & qui promisit* SI ALIQVID FACTVM SIT, VEL CVM ALIQVID FACTVM SIT: *nisi cum id factum fuerit, dederit: non videbitur fecisse quod promisit.*

Sumptum ex l. quod certa. 70. inf. de sol.

Sumptum ex l. qui promisit. sup. de cond. indeb.

Non potest quis alteri stipulari, nisi filius vel seruus. Bart.

11 ¶ *Alteri stipulari nemo potest, præterquam si seruus domino, filius patri stipuletur. inuenta sunt enim huiusmodi obligationes ad hoc, vt vnusquisq; sibi adquirat, quo sua interest. ceterum vt alij detur, nihil interest mea. planè si velim hoc facere, pœnam stipulari conueniet: vt si ita factum non sit, vt comprehensum est,*

Inst. de inutil. stip. § stip. alteri.

com

committetur stipulatio etiam ei cuius nihil interest. pœnam enim cum stipulatur quis, non illud inspicitur, quid intersit: sed quæ sit quantitas, quæq; condicio stipulationis. ¶ *In stipulationibus cum quæritur quid actum sit, verba contra stipulatorē interpretanda sunt.* [12] ¶ *Eum qui dicat,* MIHI DECEM ET TITIO DECEM: *eadem decem, non alia* * *decem dicere credendum est.* [13]

* l. r. ō de-na. l. 36. inf. eod. cc. l. 79. sup. de leg. 1. Ant. Aug. li. 2. c. 9. & li. 3. ca. 1.

Qui alteri stipulatur, potest ex ea stipulatione agere, si sua interest. Bart.

¶ *Si stipuler alij, cum mea interesset, videamus an stipulatio cōmittetur, & ait Marcellus stipulationē valere in specie huiusmodi. Is qui pupilli tutelam administrare cœperat, cessit administratione cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluā fore. ait Marcellus posse defendi, stipulationem valere interest enim stipulatoris, fieri quod stipulatus est: cum obligatus futurus esset pupillo, si aliter res cesserit.* [14]

¶ *Si quis insulam faciendam promiserit, aut conduxerit, deinde ab aliquo insulam stipulatori fieri stipulatus sit: aut si quis, cum promisisset Titio fundum Mæuium daturum, aut si is non dedisset, pœnam se daturum, stipulatus à Mæuio fuerit, fundum Titio datū* * *iri: item si quis id locauerit faciendum, quod ipse conduxerit: constat habere eum vtilem ex locato actionem. Si quis ergo stipulatus fuerit, cum sua* [15]

* Quidā imperitus addidi tlineā quam tituiū vocamus, in archety. Aug. li. 1. ca. 2.

inter

interesset ei dari: in ea erit causa, vt valeat stipulatio. vnde & si procuratori meo dari stipulatus sum, stipulatio vires habebit. & si creditori meo, quia interest mea, ne vel pæna cõmittatur, vel prædia distrahantur quæ pignori 16 *data erant.* ¶ *Si quis ita stipulatus fuerit,* ILLVM SISTAS? *nulla causa est, cur non* 17 *obligatio constat.* ¶ *Aedem sacram, vel locum religiosum ædificari, stipulari possumus. alioquin nec ex locato agere possumus.*

l. 81. infrà eod.

XXXIX. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

DOminus seruo stipulando sibi adquirit. sed & pater filio, secundum quod leges permittunt.

l. 110. inf. eod.

XL. POMPONIVS libro vicensimo septimo ad Sabinum.

SI filius meus seruo meo stipuletur, adquiritur mihi.

Qui stipulatur Calendis, intelligitur de proximis, nisi aliud actum sit. Bart.

XLI. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Sabinum

EVm qui Kalendis Ianuariis stipulatur, si adiciat primis, vel proximis: nullam habere dubitationem, palàm est. sed & si dicat secundis, vel tertiis, vel quibus aliis: aquè dirimit quæstionem. si autem non addat quibus Ianuariis: facti quæstionem inducere, quid fortè

fortè senserit, hoc est, quid inter eos acti sit. vtiq; enim hoc sequimur quod actum est, easq; adsumemus. si autem non appareat, dicendum est, quod Sabinus, primas Kalēdas Ianuarias spectandas. planè si ipsa die Kalendarum quis stipulationem interponat, quid sequemur? & puto actum videri de sequentibus Kalendis.

Si dies non additur, præsenti die debetur. Bart.

l. 70. inf. de solut.

¶ *Quotiens autem in obligationibus dies non ponitur, præsenti die pecunia debetur: nisi si locus adiectus spatium temporis inducat, quo illò poßit perueniri. verùm dies adiectus efficit, ne præsenti die pecunia debeatur. ex quo apparet diei adiectionem pro reo esse, non pro stipulatore. idem in Idibus etiam & Nonis probandum est, & generaliter in omnibus diebus.*

XLII. POMPONIVS libro vicensimo septimo ad Sabinum.

l. 138. inf. e. l. quod quisque. sup. tit. pro.

*QVi hoc anno, aut hoc mense dari stipulatus sit: nisi omnibus partibus præteritis anni, vel mensis, *non* rectè petet.*

Arbitratore non arbitrante non valet stipulatio, & ab eius persona non receditur. Bart.

XLIII. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Sabinum.

SI quis arbitratu, puta, Lucij Titij restitui sibi stipulatus est, deinde ipse stipulator

moram

moram fecerit quo minus arbitretur Titius: promissor quasi moram fecerit, non tenetur. quid ergo si ipse qui arbitrari debuit, moram fecerit? magis probandum est, à persona non esse recedendum eius, cuius arbitrium insertũ est.

XLIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

ET ideo si omnino non arbitretur, nihil valet stipulatio. adeo vt & si pœna adiecta sit, ne ipsa quidem committatur.

XLV. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

QVodcumque stipulatur is qui in alterius potestate est, pro eo habetur, ac si ipse esset stipulatus. 1 *¶ Sicuti cum morietur quis, stipulari potest, ita etiam hi qui subiecti sunt alienæ potestati, cum morientur, stipulari possunt.* 2 *¶ Si ita quis stipulatus sit,* POST MORTEM MEAM FILIAE MEAE DARI? *vel ita* POST MORTEM FILIAE MEAE MIHI DARI? *vtiliter erit stipulatus. sed primo casu filiæ vtilis actio competit, licet heres ei non existat.*

ff.l.1.§. si verò.ff. de pact. dot.

Inter si & cum, non est differentia, cum apponuntur actui extrinseco. Bart.

3 *¶ Non solùm ita stipulari possumus,* CVM MORIERIS: *sed etiam,* SI MORIERIS. *nam sicuti inter hæc nihil interest,* CVM VENERIS, *aut* SI VENERIS: *ita nec ibi in-*

tereſt, SI MORIERIS, & CVM MORIERIS. ¶ *Filius patri dari ſtipulari videtur, etſi hoc non adiciat.* 4

XLVI. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

l.41.ſ.eo. *CEntenſimis* Kalendis *dari vtiliter ſtipulamur : quia præſens obligatio eſt, in diem autem dilata ſolutio.*

Stipulatio facti quæ perſonam promiſſoris reſpicit, ad heredé non tranſmittitur. Bart.

¶ *Id autem quod in facto eſt, in mortis tempus conferri non poteſt. veluti,* CVM MORIERIS, ALEXANDRIAM VENIRE SPONDES? ¶ *Si ita ſtipulatus fuero,* CVM VOLVERIS, *quidam inutilem eſſe ſtipulationē aiunt. alij ita inutilem, ſi antequam conſtituas, morieris. quod verum eſt. illam autem ſtipulationem* SI VOLVERIS, DARI? *inutilem eſſe conſtat.* 1 2

In ſtipulatione nouante, dies præcedentis obligatiunis intelligitur repetita. Bart.

XLVII. VLPIANVS libro quinquageſimo ad Sabinum.

QVI ſic ſtipulatur, QVOD TE MIHI ILLIS KALENDIS DARE OPORTET, ID DARE SPONDES? *videtur non hodie ſtipulari, ſed ſua die, hoc eſt* Kalendis.

TO" B TOY DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

*.i.secundum segmentum tituli præsentis.

Facultas denuntiandi transit ad heredes, non facultas implendæ conditionis. Bart.

XLVIII. VLPIANVS libro vicensimo sexto ad Edictum.

SI decem cum petiero, dari fuero stipulatus: admonitionem magis quandam, quo celerius reddatur, & quasi sine mora, quàm condicionẽ habet stipulatio. & ideo licet decessero prius quàm petiero: non videtur defecisse condicio.

l.46.§.2. s. eod.

Mora principalis nocet fideiussori, & patri: secus econtra. Bart.

XLVIIII. PAVLVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

CVM filiusfamilias Stichum dari spoponderit, & cum per eum staret, quo minus daret, decesßit Stichus. datur in patrem de peculio actio, quatenus maneret filius ex stipulatu obligatus. at si pater in mora fuit, non tenebitur filius: sed vtilis actio in patrem danda est. quæ omnia & in fideiussoris persona dicuntur. ¶ Si stipulatus sim per te non fieri, quo minus mihi ire agere liceat, & fideiussorem accepero: si per fideiussorem steterit, neuter tenetur.

&. l.si fideiussor. s.de dolo.

l.11.s.de solut.

si per promissorem, vterque. ¶ *In hac stipulatione* NEQVE PER TE NEQVE PER HEREDEM TVVM FIERI? *per heredem videtur fieri, quamuis absit, & ignoret. & ideo non facit quod fieri ex stipulatu oportet. non videtur autem per pupillum stetisse ex huiusmodi stipulatione, si pupillus heres erit.* 2

Interpellatio facta non congruo tempore, non constituit quem in mora. Bart.

l.23. § eo. ¶ *Si promissor hominis ante diem, in quem promiserat, interpellatus sit, & seruus decesserit: non videtur per eum stetisse.* 3

L. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Edictum.

l. Inter stipulãte. §. eod.

IN *illa stipulatione* PER TE NON FIERI? *non hoc significatur, nihil te facturum, quo minus facere possis: sed curaturum, vt facere possis.* a *Item stipulatione emptæ hereditatis,* QVANTA PECVNIA AD TE PERVENERIT, DOLOVE MALO TVO FACTVM EST, ERITVE, QVO MINVS PERVENIAT: *nemo dubitavit, quin teneatur qui id egit, ne quid ad se perueniret.*

a Sic in archetyp. legi ait Anto. Augu. lib. 1. c. 3. sic etiam ibi legi notat in meis manusc. glossa tamen notat etiã vtroq; loco legi, possim, in:

Debitor speciei liberatur, si ante moram species illa desiit esse in commercio. Bart.

LI. IDEM libro quinquagensimo primo ad Edictum.

IS qui alienum seruum promisit, perducto eo ad libertatem, ex stipulatu actione non tenetur.

netur. sufficit enim si dolo culpáve careat.

LII. IDEM libro septimo Disputationum.

IN *conuentionalibus stipulationibus contractui formam contrahentes dant. enimuero prætoriæ stipulationes legem accipiunt de mente prætoris qui eas proposuit. denique prætoris stipulationibus nihil immutare licet, neque addere, neque detrahere. Si quis vacuam possessionem tradi promiserit, non nudum factum hæc stipulatio continebit, sed causam bonorum.*

quibusdā libris, & hanc lectionem quidā ex recentioribus magis probant.

l. 28. §. eo.

Clausula generalis non refertur ad specialia. Bart.

LIII. IVLIANVS libro sextodecimo Digestorum.

STipulationes *commodissimum est ita componere, vt quæcumque specialiter comprehendi possint, contineantur. doli autem clausula ad ea pertineat, quæ in præsentia occurrere non possint, & ad incertos casus pertinent.*

l. doli. §. e. & l. Si ita quis. §. vlti.

Stipulatio specierum diuiditur in quotas: stipulatio generum in numeros. Bart.

LIIII. IDEM libro vicensimo secundo Digestorum.

IN *stipulationibus aliàs species, aliàs genera deducuntur. cum species stipulamur, necesse est inter dominos & inter heredes ita diuidi stipulationem, vt partes corporum cuique debebuntur. quotiens autem genera stipulamur,*

l. 117. §. eo. & l. 29. §. de solut.

numero fit inter eos diuisio. veluti cũ Stichum & Pamphilum quis stipulatus, duos heredes æquis partibus reliquit: necesse est vtrique partem dimidiam Stichi & Pãphili deberi. *si* *idem duos homines stipulatus fuisset: singuli homines heredibus eius deberentur.*

Stipulatio plurium operarum diuiditur numero: secus si vna opera. Bart.

¶ *Operarum stipulatio similis est his stipulationibus in quibus genera comprehenduntur. & ideo diuisio eius stipulationis non in partes operarum, sed in numerum cedit. quòd si vnam operam seruus communis stipulatus fuerit, necesse est vtrique dominorum partem operæ tantam, quantam in seruo habuerit, petere. solutio autem eius obligationis expeditissima est, si æstimationem operæ malit libertus offerre: aut si consentiant patroni, vt his communiter operæ edatur.*

LV. IDEM libro trigensimo sexto Digestorum.

L. 81. §. de solut. Inst. de inutil. stip. §. Si quis alij.

C*VM quis sibi aut Titio dari stipulatus est, soli Titio, non etiam successoribus eius rectè soluitur.*

Qui stipulatur sibi & alij decem, de iisdem decem non de aliis intelligitur. Bart.

LVI. IDEM libro quinquagensimo secundo Digestorum.

E*VM qui ita stipulatur,* MIHI ET TITIO DECEM DARE SPONDES? *vero* similius

similius est semper vna decem communiter sibi & Titio stipulari: sicuti qui legat Titio & Sempronio, non aliud intellegitur, quàm vna decem communiter duobus legare.

non dena. l. 38. §. 13. ff. eod.

Expressio futuri heredis nihil operatur, & perinde habetur ac si expressus non esset. Bart.

1 ¶ TE ET TITIVM HEREDEM TVVM DECEM DATVRVM SPONDES? *Titij persona superuacua comprehensa est. siue enim solus heres exstiterit, in solidum tenebitur: siue pro parte, eodem modo quo ceteri coheredes eius obligabitur. & quamuis conuenisse videatur, ne ab alio herede quàm à Titio peteretur: tamen inutile pactum conuentum coheredibus eius erit.*

&. l. 79. ff. de leg. 1. Ant. August. lib. 2. c. 9. & lib. 3. c. 1.

Filio adiecto ad solutionem, etiam post emancipationem potest solui. Bart.

2 ¶ *Qui sibi aut filio suo dari stipulatur, manifestè personam filij in hoc complectitur, vt ei rectè soluatur. neque interest, sibi, aut extraneo cuilibet, an sibi, aut filio suo quis stipuletur. quare vel manente in potestate, vel emancipato filio rectè soluitur. neque ad rem pertinet, quòd qui filio suo dari stipulatur, sibi adquirit: quia coniuncta sua persona stipulator efficit, vt non adquirendæ obligationis gratia, sed solutionis causa personam filij adprehendisse intellegatur. quòd si soli filio suo qui in potestate sua sit, dari quis stipulatus sit: non rectè filio*

L. 95. §. quæsitũ. ff. de solut.

soluetur. quia filij persona obligationi magis quàm solutioni applicatur.

Obligatio sui natura est perpetua, & finitur tantùm ope exceptionis. Bart.

Inst. eod. §. at si ita.

3 ¶ *Qui ita stipulatur,* DECEM QVO AD VIVAM DARI SPONDES? *confestim decem recte dari petit. sed heres eius exceptione pacti conuenti summouendus est. nam stipulatorem id egisse, ne heres eius peteret, palam est: quemadmodum is qui vsque in* Kalendas *dari stipulatur, potest quidem etiam post* Kalendas *petere: sed exceptione pacti summouetur. nam & heres eius cui seruitus prædij ita concessa est, vt quoad viueret, ius eundi haberet: pacti conuenti exceptione submouebitur.*

l.13. §. eo.

4 ¶ *Qui ita stipulatur,* ANTE KALENDAS PROXIMAS DARI SPONDES? *nibil differt ab eo qui* Kalendis *dari stipulatur.* 5 ¶ *Qui proprietatẽ sine vsufructu habet, rectè vsumfructum dari sibi stipulatur. id enim in obligationem deducit, quod non habet: sed habere potest.*

Quod solutum non inducit liberationem, illud promissum non inducit nouationem. Bart.

& l. quotiés. §. de nouat. & l.8. ibid.

6 ¶ *Si à te stipulatus fuero fundum Sempronianum, deinde eundem fundum detracto vsufructu ab alio stipulor: prior stipulatio nõ nouabitur. quia nec soluendo fundũ detracto vsufructu liberaveris, sed adhuc à te rectè fundi vsumfru*

sumfru

sumfructũ peterẽ. quid ergo est? cum mihi fundum dederis, is quoque liberabitur, à quo detracto vsufructu fundum stipulatus fueram.

l.72.§.idé. infra de solut.

7 ¶ *Si hominem, quem à Titio pure stipulatus fueram, Seius mihi sub condicione promiserit, & is pendente condicione post moram Titij decesserit: confestim cum Titio agere potero. nec Seius existente condicione obligetur. at si Titio acceptum fecissem, Seius existente condicione obligari potest. idcirco hæc tam variè, quòd homine mortuo desinit esse res in quam Seius obligaretur. acceptilatione interposita, superest homo quem Seius promiserat.*

Effectus obligationis conditionalis transit ad heredes. Bart.

LVII. IDEM libro quinquagensimo tertio ad Digestorum.

SI quis si Titius consul factus erit, decem dari spoponderit: quamuis pendente condicione promissor moriatur, relinquet heredem obligatum.

Inst.eo.§. ex conditionali.

Si secunda stipulatio continet plus quàm prima, præsumitur nouatio: secus si minus. Bart.

LVIII. IDEM libro quinquagensimo quarto Digestorum.

QVI vsumfructũ fundi stipulatur, deinde fundum, similis est ei qui partẽ fundi stipulatur, deinde totum: quia fundus dari non intellegitur, si vsusfructus detrahatur. & è contrario qui fundum stipulatus

est, deinde vsumfructum: similis est ei qui totum stipulatur, deinde partem. Sed qui actum stipulatur, deinde iter, posteriore stipulatione nihil agit. sicuti qui decem, deinde quinque stipulatur, nihil agit. Item si quis fructum, deinde vsum stipulatus fuerit, nihil agit: nisi in omnibus nouandi animo hoc facere specialiter expresserit. tunc enim priore obligatione exspirante, ex secunda introducitur petitio. & tam iter quàm vsus, nec non quinque exigi possunt.

In æstimatione quæ venit iudicis officio, inspicitur tempus moræ. Bart.

LVIIII. IDEM libro octagesimo octauo Digestorum

L. vin ũ. ff. de rebus cred. l. penult. & vltim. ff. de condict. triticiar.

QVotiens in diem vel sub condicione oleum quis stipulatur, eius æstimationem eo tempore spectari oportet, quo dies obligationis venit: tunc enim ab eo peti potest. alioquin aliàs rei captio erit.

LX. VLPIANVS libro vicesimo ad Edictum.

IDem erit & si Capuæ certum olei pondo dari quis stipulatus sit. nam eius temporis fit æstimatio, cum peti potest. peti autem potest, quo primùm in locum perueniri potuit.

Non valet stipulatio, per quam aufertur libera testandi voluntas. Bart.

LXI. IVLIANVS libro secundo ad Vrceium Ferocem.

l. 26. & 27 infra eo.

STipulatio hoc modo concepta, SI HEREDEM ME NON FECERIS, TANTVM

DARE

DARE SPONDES? *inutilis est: quia contra bonos mores est hæc stipulatio.*

LXII. IDEM libro secundo ex Minicio.

SEruus vetante domino si pecuniam ab alio stipulatus sit, nihilo minus obligat domino promissorem.

l etiam inutilis. 7. de acquirend. rer. domin.

· Stipulatio semel commissa, iterum non committitur. Bart.

LXIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

SI ita quis stipuletur, SIVE NAVIS EX ASIA VENERIT, SIVE TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT: *vtra prius condicio exstitisset, stipulatio committetur, & amplius committi non potest. sed enim cum ex duabus disiunctiuis condicionibus altera defecerit, necesse est vt ea quæ exstiterit, stipulationem committat.*

l.129. infra eod.

LXIIII. IDEM libro septimo Quæstionum.

HViusmodi stipulatio interposita est, SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT, TVM EX HAC DIE IN ANNOS SINGVLOS DENA DARI SPONDES? *post triennium condicio exstitit. an huius temporis nomine agi possit, non immeritò dubitabitur. respondit eam stipulationem vtilem esse, ita vt in ea eorum quoque annorum, qui ante impletam condicionem intercesserint, præstatio in id tempus collata intellegatur. vt sententia eius sit talis, tunc cum Titius consul factus fuerit,*

l.126. infra eod.

fuerit, in annos singulos, etiam præteriti temporis habita ratione, dena præstentur.

Verba superuacua, item dissonantia stipulationem non vitiant. Bart.

LXV. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

QVæ extrinsecus, & nihil ad præsentem actum pertinentia adieceris stipulationi, pro superuacuis habebuntur, nec vitiabunt obligationem. veluti si dicas ARMA VIRVMQVE CANO, SPONDEO: *nihilo minus valet.* ¶ *Sed & si in rei quæ pro* 1 *mittitur, aut personæ appellatione varietur: nõ obesse placet. nam stipulanti denarios, eiusdem quantitatis aureos spondendo, obligaveris. & seruo stipulanti Lucio domino suo, si Titio, qui idem sit, daturum te spondeas, obligaveris.*

l. 136. §. eo.

LXVI. PAVLVS libro tertio ad legem Aeliam Sentiam.

SI minor viginti annis à debitore suo stipuletur seruum manumissurum: non est exsecutio stipulationis danda. sed si ipsorum viginti annorum erit, nõ impedietur manumissio: quia de minore lex[a] loquitur.

[a] Ælia Sẽtia.

LXVII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

ILla[b] stipulatio DECEM MILIA SALVA FORE PROMITTIS? *valet.* ¶ *Eum qui de* 1 *cem dari[c] sibi curari stipulatus sit, nõ posse decẽ « petere: quoniam poßit promissor reum locuple- « tem*

[b] l. vlt. §. de reb. cred. vbi extãt verba Celsi.

[c] hoc verbũ deest in illo Celsi responso.

„ tem dando liberari, Labeo ait. idque & Celsus
„ libro sexto digestorum refert.

LXVIII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

SI pœnã stipulatus fuero, si mihi pecuniam non credidisses: certa est & vtilis stipulatio. quòd si ita stipulatus fuero, PECVNIAM TE MIHI CREDITVRVM SPONDES? incerta est stipulatio: quia id venit in stipulationem, quod mea interest.

Pœna adiecta præcedenti dispositioni impossibili, non potest committi. Bart.

LXVIIII. VLPIANVS libro † septimo ad Edictum.

† *sexto.*

SI homo mortuus sisti non potest, nec pœna rei impossibilis cõmittetur. quemadmodum si quis Stichum mortuũ dare stipulatus, si datus non esset, pœnam stipuletur.

Infans stipulari non potest. Bart.

LXX. IDEM libro vndecimo, ad Edictum.

MVlier quæ dotem dederat populari meo Glabrioni Isidoro, fecerat eum promittere dotem, si in matrimonio decessisset, infanti: & decesserat constante matrimonio. placebat ex stipulatu actionem non esse: quoniam qui fari non poterat, stipulari non poterat.

LXXI. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

Cum

L.137.§.penult ʃ. eo.

* Videtur rectius dispūgi posse post verbū stipulemur, quā post verbū pœnā, quomodo tamen Taurell. dispūxit.

Cum quid vt fiat stipulemur * *pœnam, sic rectè concipiemus,* SI ITA FACTVM NON ERIT. *cum quid ne fiat, sic:* ADVERSVS ID FACTVM SIT.

Stipulationes seruitutum nullatenus diuiduntur.

LXXII. IDEM libro vicensimo ad Edictum.

Stipulationes nō diuiduntur earum rerum quæ diuisionem non recipiunt. veluti viæ, itineris, actus, aquæductus, ceterarúmque serui tutium. Idem puto, & si quis faciendum aliquid stipulatus sit: vtputa fundum tradi, vel fossam fodiri, vel insulam fabricari, vel operas, vel quid his simile. horum enim diuisio corrumpit stipulationem. Celsus tamen libro trigensimo octauo digestorum refert, Tuberonem existimasse, vbi quid fieri stipulemur, si non fuerit factum, pecuniam dari oportere, ideóque etiam in hoc genere diuidi stipulationem. secundum quem Celsus ait posse dici, iusta æstimatione facti dandam esse petitionem. ¶ *Si quis ita stipulatus sit,* SI ANTE KALENDAS MARTIAS PRIMAS OPVS PERFECTVM NON ERIT, TVM QVANTI ID OPVS ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI? *diem promißionis cedere non ex quo locatum est opus, sed post Kalendas Martias. quia nec conueniri ante Kalendas Martias reus promittendi poterat.* ¶ *Planè si* INSVLAM FVLCIRI *, quis stipulat*

1

L.98.§.vlt. ʃ.eod.

2

ſtipulatus ſit, non eſt exſpectandum, vt inſula ſiat, ſic deinde agi poßit: nec INSVLAM FIERI, *vt tantum temporis prætereat, quanto inſula fabricari poßit. ſed vbi iam cœpit mora faciendæ inſulæ fieri, tunc agetur: diéſque obligationi cedit.*

Stipulatio pura ſecundum verba quandoque ex natura rei recipit dilationem. Bart.

LXXIII. PAVLVS libro vicenſimo quarto ad Edictum.

INterdum pura ſtipulatio ex re ipſa dilationem capit, veluti ſi id quod in vtero ſit, aut fructus futuros, aut domum ædificari ſtipulatus ſit. tunc enim incipit actio, cùm ea per rerum naturam præſtari poteſt. ſic qui Carthagini dari ſtipulatur, cum Romæ ſit: tacitè tempus complecti videtur, quo perueniri Carthaginem poteſt. Item ſi operas à liberto quis ſtipulatus ſit, non ante dies earũ cedit, quàm indictæ fuerint, nec ſint præſtitæ. 1 *¶ Si ſeruus hereditarius ſtipulatus ſit, nullam vim habitura ſit ſtipulatio, niſi adita hereditas ſit. quaſi condicionem habeat. Idem eſt & in ſeruo eius qui apud hoſtes eſt.* 2 *¶ Stichi promiſſor poſt moram offerendo purgat moram. certè enim doli mali exceptio nocebit ei qui pecuniam oblatam accipere noluit.*

l. 56. & 60. ʃ. eo.

l. 13. 22. 23. 24. ʃ. de oper. liber.

l. 91. §. 2. ʃ. eod.

Quinta diuiſio ſtipulationum.

LXXIIII.

LXXIIII. GAIVS libro octauo ad Edictum prouinciale.

l.certum. ff. de reb. cred.

STipulationum quædã certæ sunt, quædam incertæ. Certum est quod ex ipsa pronuntiatione apparet, quid, quale, quantúmque sit. vt ecce, aurei decem, fundus Tusculanus, homo Stichus, tritici Africi optimi modij centum, vini Campani optimi amphoræ centum.

LXXV. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

VBi autem non apparet, quid, quale, quantúmque est in stipulatione: incertam esse stipulationem dicendum est. ergo si qui fundum sine propria appellatione, vel hominem generaliter sine proprio nomine, aut vinum, frumentúmve sine qualitate dari sibi stipulatur: incertum deducit in obligationem. vsque adeo, vt si quis ita stipulatus sit, TRITICI AFRICI BONI MODIOS CENTVM: VINI CAMPANI BONI AMPHORAS CENTVM? *incertum videatur stipulari: quia bono melius inueniri potest. quo fit, vt boni appellatio non sit certæ rei significatiua: cũ id quod bono melius sit, ipsum quoque bonum sit. at cum optimum quisque stipulatur, id stipulari intellegitur, cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet. quæ res efficit, vt ea appellatio certi significatiua sit.*

Vsusfructus est incertus propter varietatem pecuniæ, ad quam quis tenetur. Bart.

¶ *Fund*

1 ¶ *Fundi certi si quis vsumfructum stipulatus fuerit, incertum intellegitur in obligationem*
2 *deduxisse. hoc enim magis iure vtimur* ¶ *Illud dubitationem recipit, si quis id quod ex Arethusa ancilla natum erit: aut fructus qui in fundo Tusculano nati erunt, dari sibi stipulatus sit: an certum stipulatus videatur. sed ipsa natura manifestissimum est, incerti esse hanc stipulationem. sed qui vinum, aut oleum, vel triticũ quod in horreo est, stipulatur, certum stipulari*
3 *intellegitur.* ¶ *Qui verò à Titio ita stipulatur,* QVOD MIHI SEIVS DEBET, DARE SPONDES? *& qui ita stipulatur,* QVOD EX TESTAMENTO MIHI DEBES, DARE SPONDES? *incertum in obligationem deducit, licet Seius certum debeat, vel ex testamento certum debeatur. quamuis istæ species vix separari poßint ab ea quam proposuimus de vino, vel oleo, vel tritico quod in orreo repositum est. & adhuc occurrit quòd fideiussores certum videntur promittere, si modò & is pro quo obligentur, certum debeat. cum alioquin ita interrogentur,* ID FIDE TVA ESSE IVBES?
4 ¶ *Quid id quod in faciendo aut non faciendo, stipulatur, incertum stipulari videtur. in faciendo, veluti fossam fodiri, domum ædificari, vacuam possessionem tradi. in non faciendo, veluti per te non fieri, quo minus mihi per fundum tuum ire agere liceat: per te non fieri, quo mi-*

nus mihi hominem Erotem habere liceat.

Obligatio alternatiua, si electio est promissoris, continet incertum: si creditoris, certum. Bart.

¶ Qui illud aut illud stipulatur, veluti decem, vel hominem Stichum, vtrum certum, an incertum deducat in obligationem, non immeritò quæritur. nam & res certæ designãtur, & vtra earum potius præstãda sit, in incerto est. sed vtcumque is qui sibi electionem constituit adiectis his verbis, VTRVM EGO VELIM, *potest videri certum stipulatus: cum ei liceat vel hominem tantùm, vel decem tantùm intendere sibi dari oportere. qui verò sibi electionem non constituit, incertum stipulatur.* 5

¶ Qui sortem stipulatur, & vsuras quascunque: certum & incertũ stipulatus videtur. & tot stipulationes sunt, quot res sunt. 6

¶ Hæc stipulatio FVNDVM TVSCVLANVM DARI? *ostendit se certi esse: continétque vt dominium omnimodo efficiatur stipulatoris quoquo modo.* 7

Facultas eligendi non transit ad alium. Bart.

LXXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

l. 93. §. eo. l. 75. §. vlt. ff. de leg. 1.

SI stipulatus fuerim illud aut illud, quod ego voluero: hæc electio personalis est. & ideo seruo vel filio talis electio cohæret. in heredes tamen transit obligatio & ante electionem mortuo stipulatore.

Verba

Verba præsentis temporis non porriguntur ad futura. Bart.

1 ¶ *Cum stipulamur quidquid te dare facere oportet, id quod præsenti die dumtaxat debetur, in stipulationem deducitur. non vt in iudiciis etiam futurum. & ideo in stipulatione adicitur verbum* OPORTEBIT, *vel ita* PRAESENS IN DIEMVE. *hoc ideo fit, quia qui stipulatur quidquid te dare oportet, demonstrat eam pecuniam quæ iam debetur. quòd si totam demonstrare vult, dicit* OPORTEBITVE: *ita* PRAESENS IN DIEMVE.

l. 89. ꝟ. eo.

LXXVII. IDEM libro quinquagensimo octauo ad Edictum.

AD diem sub pœna pecunia promissa, & ante diem mortuo promissore, committetur pœna, licet non sit hereditas eius adita.

&c. l. traiectitię ꝟ. ti. prox. l. vl. ꝟ. de nautic. fen.

LXXVIII. IDEM libro sexagensimo secundo ad Edictum.

SI filiusfamilias sub condicione stipulatus emancipatus fuerit, deinde exstiterit condicio, patri actio competit: quia in stipulationibus id tempus spectatur quo contrahimus. Cum fundum stipulatus sum, nō veniunt fructus qui stipulationis tempore fuerint.

l. quę legata ꝟ. de diuer. reg. iur.

Præsentia personæ inducit vt alteri per alterum actio quæratur. Bart.

LXXVIIII. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

SI procuratori præsentis fuerit cautum, ex stipulatu actionem vtilem domino competere

&c. instit. per quas pers. §. 5.

nemo ambigit.

In ambiguis aſſumimus interpretationem quæ vitio caret. Bart.

LXXX. IDEM libro ſeptuageſimo quarto ad Edictum.

L.41.ſ.eo.

QVoties in ſtipulationibus ambigua oratio eſt, commodiſſimum eſt id accipi, quo res qua de agitur, in tuto ſit.

In ſtipulationibus prætoriis ſimpliciter conceptis videtur quis promittere ſe curaturum Bart.

LXXXI. IDEM libro ſeptuageſimo ſeptimo ad Edictum.

l.38.ſ. eo.

QVotiens quis alium ſiſti promittit, nec adiicit pœnam, puta, vel ſeruũ ſuum, vel hominem liberum, quæritur an committatur ſtipulatio. & Celſus ait, etſi non eſt huic ſtipulationi additum, niſi ſteterit, pœnam dari: in id quanti intereſt ſiſti, contineri. & verum eſt quod Celſus ait: nam qui alium ſiſti promittit, hoc promittit, id ſe acturum vt ſtet. ¶ Si procurator ſiſti aliquem ſine pœna ſtipulatus ſit, poteſt defendi, non ſuam, ſed eius cuius negotium geſſit, vtilitatem in ea re deduxiſſe. idque fortius dicendum, ſi QVANTI EA RES SIT ſtipulatio proponatur procuratoris.

l. Si procuratori. ſ. e.

l. pen. ſ. ſi quis caution.

LXXXII. IDEM libro ſeptuageſimo octauo ad Edictum.

l. 16. & l. 31. ſ. eod.

NEmo rem ſuam vtiliter ſtipulatur, ſed pretium rei ſuæ non inutiliter. ſanè rem meam mihi reſtitui rectè ſtipulari videor.

Peric

Periculum interitus spectat ad debitorem morosum. Bart.

1 ¶ *Si post moram promissoris homo decesserit, tenetur nihilo minus, proinde ac si homo viueret. & hic moram videtur fecisse, qui litigare maluit, quàm restituere.* l. 23. ff. eo.

Factum alienum promittere quis non potest. Bart.

LXXXIII. PAVLVS libro septuagesimo secundo ad Edictum.

I*Nter stipulantem & promittentẽ negotium contrahitur. itaque alius pro alio promittẽs daturum, facturúmve eum, non obligatur. nam de se quemque promittere oportet. & qui spondet dolum malum abesse afuturúmque esse, non simplex abnutiuum spõdet: sed curaturum se vt dolus malus absit. Idémque in illis stipulationibus* HABERE LICERE. *item* NEQVE PER TE NEQVE PER HEREDEM TVVM FIERI QVO MINVS FIAT. &c. l. 38. ff. eod.

Dissensus vitiat stipulationem, sed non iudicium. Bart.

2 ¶ *Si Stichum stipulatus de alio sentiam, tu de alio: nihil actum erit. quod & in iudiciis Aristo existimauit. sed hic magis est, vt is petitus videatur, de quo actor sensit. nam stipulatio ex vtriusque consensu valet. iudicium autẽ etiam in inuitum redditur. & ideo actori potius credendũ est. alioquin semper negavit reus se con-* l. Si id quod aurum. ff. eo. &c. l. 34. ff. de cõtrahen. emp.

sensisse. ¶ *Si stipulante me Stichum aut Pamphilum, tu vnum daturum te spoponderis: constat non teneri te, nec ad interrogatum esse responsum. diuersa causa est summarum: veluti* DECEM AVT VIGINTI DARI SPONDES? *hic enim etsi decem spoponderis, rectè responsum est: quia semper in summis id quod minus est, sponderi videtur. Item si ego plures res stipuler, Stichum, puta, & Pamphilum: licet vnum spoponderis, teneris. videris enim ad vnam ex duabus stipulationibus respondisse.* 2

L. 1. & l. 12. §. eo. l. continuus. §. 1. j. e. & l. 109. j. eo.

Si res à commercio communi eximatur, super ea obligatio non contrahitur. Bart.

¶ *Sacram vel religiosam rem, vel vsibus publicis in perpetuum relictam, vt forum, aut basilicam: aut hominem liberum inutiliter stipulor: quamuis sacra profana fieri, & vsibus publicis relicta in priuatos vsus reuerti, & ex libero seruus fieri potest. nam & cum quis rem profanam, aut Stichũ dari promisit, liberatur, si sine facto eius res sacra esse cœperit, aut Stichus ad libertatẽ peruenerit. nec reuocantur in obligationem, si rursus lege aliqua & res sacra profana esse cœperit, & Stichus ex libero seruus effectus sit. quoniam vna atque eadẽ causa & liberandi & obligandi esset, quòd aut dari non poßit, aut dari poßit. nam et si nauẽ quam spopondit, dominus dissoluit, & isdem tabulis* 3

Instit. de inuti. stip. §. itẽ contra.

comp

compegerit: quia eadē nauis esset, inciperet obligari. Pro quo & illud dici posse Pedius scribit, si stipulatus fuero ex fundo centū amphoras vini: exspectare debeo donec nascatur. & si natū sine culpa promissoris consumptū sit, rursum exspectare debeam donec iterū nascatur, & dari possit. & per has vices aut cessaturā, aut valituram stipulationem. Sed hæc dissimilia sunt. adeo enim cum liber homo promissus est, seruitutis tempus spectandū non esse, vt ne hæc quidem stipulatio de homine libero probanda sit, ILLVM, CVM SERVVS ESSE COEPERIT, DARE SPONDES? *item* EVM LOCVM, CVM EX SACRO RELIGIOSOVE PROFANVS ESSE COEPERIT, DARI? *quia nec præsentis temporis obligationē recipere potest: & ea dumtaxat, quæ natura sui possibilia sunt, deducuntur in obligationē. vini autē non specie sed genus stipulari videmur, & tacitè in ea tēpus continetur. homo liber certa specie cōtinetur. & casum aduersámq; fortunā spectari hominis liberi, neq; ciuile neq; naturale est. nam de his rebus negotium rectè geremus, quæ subici vsibus dominióque nostro statim possunt. & nauis si hac mente resoluta est, vt in aliū vsum tabulæ destinarentur: licet mutato consilio perficiatur: tamē & perempta prior nauis, & hæc alia dicenda est. sed si reficiendæ nauis causa omnes tabulæ refixæ sint, nondum intercidisse nauis vi-*

*detur. & compositis rursus eadem esse incipit. sicuti de ædibus deposita tigna ea mente, vt reponantur, ædium sunt. sed si vsque ad aream deposita sit, licet eadem materia restituatur, alia erit. Hic tractatus etiã ad prætorias stipulationes pertinet, quibus de re restituenda cauetur, & * an * eadem res sit, quæritur.*

Duæ causæ lucratiuæ non possunt concurrere circa eandem rem, nisi vna sit reuocabilis. Bart.

4 ¶ *Si rem, quam ex causa lucratiua stipulatus sum, nactus fuero ex causa lucratiua: euanescit stipulatio. sed si heres exstitero, dominio extinguitur stipulatio. Si verò à me herede defunctus eam legauit, potest agi ex stipulatu. Idémq; esse, & si sub cõdicione legata sit: quia & si ipse debitor rem sub condicione legatam dedisset, non liberaretur. sed si condicione deficiente remanserit, petitio infirmabitur.* 5 ¶ *Stichum qui decessit, si stipuler: si quidem condici etiam mortuus potuit, vt furi: vtiliter me stipulatum Sabinus ait. si verò ex aliis causis, inutiliter: quia etsi deberetur, morte promissor liberetur. Idem ergo diceret, & si mora facta defunctum stipularer.* 6 ¶ *Si quis ancillam sistere se in aliquo loco promiserit, quæ prægnas erat: etsi sine partu eam sistat, in eadem causa eam sistere intellegitur.*

l. 29. §. si à fure. s. co.

Vide Nomocã. tit. 4. c. 10.

LXXXIIII. IDEM libro septuagesimoquarto ad Edictum.

Si

SI insulam fieri stipulatus sim, & transierit tempus quo potueris facere: quamdiu litem contestatus non sim, posse te facientem liberari placet. quòd" si iam litem contestatus sim, nihil tibi prodesse, si ædifices.

l. conti-nuus. §. item qui insulã. ff. e.l. celsus. ff. de recept.
" cc. l. etsi post tres. ff. si quis caut.

Potest hinc elici sexta diuisio stipulationum.

LXXXV IDEM libro septuagensimo-quinto ad Edictum.

IN exsecutione obligationis sciendum est quattuor causas esse. nam interdum est aliquid quod à singulis heredibus diuisum cõsequi possumus. aliud quod totum peti necesse est, nec diuisum præstari potest. aliud quod pro parte petitur, sed solui nisi totum non potest. aliud quod solidum petendum est, licet in solutionem admittat secutionẽ)." Prima species pertinet ad promissorem pecuniæ certæ. nam & petitio & solutio ad portiones hereditarias spectat. Secũda ad opus quod testator fieri iusserit. nam singuli heredes in solidũ tenentur: quia operis effectus in partes scindi non potest. Quòd si stipulatus fuero,* PER TE HEREDEMVE TVVM NON FIERI QVO MINVS EAM AGAM: SI ADVERSVS EA FACTVM SIT, TANTVM DARI? *& vnus ex pluribus heredibus promissoris me prohibeat: verior est sententia existimantium vnius facto omnes teneri. quoniam licet ab vno prohibeor, non tamen in*

* Sic in archet. pro exsequutioné. à seco, quasi sectioné Taur. In vno ex meis vet. est exsectionem. sed & veter. sequutionẽ pro sectionẽ dixere, quia Var. li 4. de lingua Lat. ait scutũ dici quasi secutum.

partem prohibeor. sed ceteri familiæ herciscundæ iudicio sarcient damnum.

Obligatio generalis & alternatiua est diuidua quoad solutionem. Bart.

¶ *Pro parte autem peti, solui autem nisi totum non potest, veluti cum stipulatus sum hominem incertum. nam petitio eius scinditur, solui verò nisi solidus non potest. alioquin in diuersis hominibus rectè partes soluentur: quòd non potuit defunctus facere ne quod stipulatus sum, consequar. Idem iuris est, & si quis decem milia aut hominem promiserit. In solidum verò agi oportet, & partis solutio adfert liberationem, cum ex causa euictionis intendimus: nam auctoris heredes in solidum denuntiandi sunt, omnésque debent subsistere, & quolibet defugiente omnes tenebūtur. sed vnicuique pro parte hereditaria præstatio iniungitur.*

ℨ. eo. l. cū ex causa.

l. 4. §. vlt. ℨ. eod.

Stipulatio pœnalis adiecta obligationi dandi etiam certæ speciei pro solido committitur, nisi solidum detur. Bart.

Item si ita stipulatio facta sit, SI FVNDVS TITIANVS DATVS NON ERIT, CENTVM DARI? *nisi totus detur, pœna committitur centum. nec prodest partes fundi tradere cessante vno. quemadmodum non prodest ad pignus liberandum partem creditori soluere.*

l. 5. §. vlt. ℨ. eod. l. 161. Iure ciuili ℨ. de reg. iu. l. 24. ℨ. de condit & demonst.

¶ *Quicumque sub condicione obligatus curauerit*

rauerit ne condicio exsisteret, nihilo minus obligetur.

LXXXVI. VLPIANVS libro septuagensimonono ad Edictum.

*Q*Vod dicitur, tot stipulationes esse quot res, ibi locum habet, vbi res exprimuntur stipulationi. ceterum si non fuerint expresse, vna est stipulatio.* l.29.ff.eo.

LXXXVII. PAVLVS libro septuagensimoquinto ad Edictum.

*N*Emo rem suam futuram in eum casum, quà sua sit, vtiliter stipulatur.* l.16.ff.eo.

Mora rei nocet fideiussori, non cõtra. Bart.

LXXXVIII. IDEM libro sexto ad Plautium.

*M*Ora rei fideiussori quoque nocet. sed si fideiussor seruum obtulit, & reus moram fecit: mortuo Sticho fideiussori succurrendum est. sed si fideiussor hominem occiderit, reus liberatur, fideiussor autem ex stipulatione conueniri potest.* l.49.§.1.ff.eod.

LXXXVIIII. IDEM lib. nono ad Plautiũ.

*S*I à colono, cui fundum in quinquennium locaueram, post tres annos ita stipulatus fuero,* QVIDQVID TE DARE FACERE OPORTET? *non amplius in stipulationem deducitur, quàm quòd iam dari oportet: in stipulatione enim deducitur quod iam dari oportet. si autẽ adiciatur,* OPORTEBITVE: *etiam futura obligatio deducitur.* l.76.§.1.ff.cod.

Litis

Litis contestatio cursum vsurarum non impedit. Bart.

XC. POMPONIVS lib. tertio ex Plautio.

l. 1. C. de iudic.

CVm stipulati sumus pro vsuris legitimis pœnam in singulos menses, si sors soluta non sit: etiam si sortis obligatio in iudicium sit deducta, adhuc tamen pœna crescit: quia verum est solutam pecuniam non esse.

Re perempta tenetur debitor, si mora vel culpa præcessit ipsius. Bart.

XCI. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

l. 23. ff. eo.

SI seruum stipulatus fuero, & nulla mora intercedente seruus decesserit: si quidem occidat eum promissor, expeditum est. sin autem neglegat infirmum, an teneri debeat promissor? considerantibus vtrum quemadmodum in vindicatione hominis, si neglectus à possessore fuerit, culpæ huius nomine tenetur possessor, ita & cũ dari promisit. an culpa, quod ad stipulationẽ attinet, in faciẽdo accipienda sit, non in non faciendo. quod magis probandum est: quia qui dari promisit, ad dandum, non faciendum tenetur. Sed si sit quidem res in rebus humanis, sed dari non poßit, vt fundus religiosus, puta, vel sacer factus, vel seruus manumissus, vel etiam ab hostibus si capiatur, culpa in hunc modum diiudicatur: vt si quidem ipsius promissoris res, vel tempore stipulationis vel postea fuerit, & quid eorum acciderit: nihilo

minus teneatur. Idémque fiat, & si per alium, posteaquam ab hoc alienatus sit, id contigerit. Sin autem alienus fuit, & ab alio tale quid accidit, non tenetur: quia nihil fecit. nisi si posteaquam moratus est solutionem, aliquid huiusmodi acciderit. quam distinctionē & Iulianus sequitur. Item si homo qui fuit promissoris, ex præcedenti causa ablatus ei fuerit, quòd statuliber fuit: perinde habendus sit, ac si alienum promisisset: † qua sine facto ipsius desiit eius esse. ¶ De illo quæritur, an & is qui nesciens se debere occiderit, teneatur. quod Iulianus * putat in eo qui, cum nesciret à se petitum codicillis vt restitueret, manumisit. ¶ Sequitur videre de eo quod veteres constituerunt, quotiens culpa interuenit debitoris, perpetuari obligationem, quemadmodum intellegendum sit. & quidē si effecerit promissor, quo minus soluere poßit: expeditum intellectum habet constitutio. si verò moratus sit tantùm, hæsitatur an si postea in mora non fuerit, extinguatur superior mora. & Celsus adulescens scribit, eum qui moram fecit in soluendo Sticho quem promiserat, posse emendare eam morā postea offerendo. esse enim hāc quæstionem de bono & æquo: in quo genere plerumque sub auctoritate iuris scientiæ perniciosè, inquit, erratur. & sanè probabilis hæc sententia est. quam quidem & Iulianus sequitur. nam dum quæritur de damno, &

† quia

* l. Quidā. §. vlt. ff. ad Trebel.

& par vtriusque causa sit, quare non potentior sit qui teneat, quàm qui persequitur?

Mora rei obligationem perpetuat quoad se, & fideiussores, & eorum successores. Bart.

l. 88. ꝭ. eo. l. 49. ꝭ. eo. l. centum. ꝭ. de eo quod cer to loc.

Nunc videamus in quibus personis hæc constitutio locum habeat. quæ inspectio duplex est: vt primò quæramus quæ personæ efficiant perpetuam obligationem: deinde quibus eam producant. vtique autem principalis debitor perpetuat obligationem. accessiones an perpetuent, dubium est. Pomponio perpetuari placet. quare enim facto suo fideiussor suam obligationem tollat? cuius sententia vera est. itaque perpetuatur obligatio tam ipsorum quàm successorum eorum. accessionibus quoque suis, id est fideiussoribus, perpetuant obligationem: quia in totam causam spoponderunt.

Mora filij perpetuat obligationem contra patrem. Bart.

An filiusfamilias qui iussu patris promisit occidendo seruum producat patris obligationem, videndum est. Pomponius producere putat, scilicet quasi accessionem intellegens eum qui iubeat. ¶ Effectus huius constitutionis ille est, vt adhuc homo peti possit. sed & acceptum ei posse ferre creditur, & fideiussorem accipi eius obligationis nomine. nouari autem an possit hæc obligatio, dubitationis est: quia neque hominem qui non est, neque pecuniam

4

, quæ

quæ non debetur, ſtipulari poſſumus. ego puto nouationem fieri poſſe, ſi hoc actum inter partes ſit, quod & Iuliano placet.

XCII. IDEM libro octauodecimo ad Plautium.

S*I ita ſtipuler*, PER TE NON FIERI, QVO MINVS MIHI HEREDIQVE MEO VINDEMIAM TOLLERE LICEAT? *etiam heredi datur actio.*

XCIII. IDEM lib. tertio ad Vitellium.

S*I ſic ſtipulatus fuero*, PER TE NON FIERI QVO MINVS HOMINEM EX HIS QVOS HABES, SVMAM? *electio mea erit.*[a]

[a] & heredis mei. l. ſi ſic. §. vl. ſ. de leg. 1.

Incertitudo vitiat ſtipulationem, niſi ex coniecturis probabilibus declaretur. Bart.

XCIIII. MARCELLVS libro tertio Digeſtorum.

T*Riticum dare oportere ſtipulatus eſt aliquis. facti quæſtio eſt, non iuris. igitur ſi de aliquo tritico cogitauerit, id eſt certi generis, certæ quantitatis: id habebitur pro expreſſo. alioquin ſi cum deſtinare genus & modum vellet, non fecit: nihil ſtipulatus videtur. igitur ne vnum quidem modium.*

Qui ſtipulatur opus fieri, debet locum exprimere, & quod interſit ſua Bart.

XCV. IDEM lib. quinto Digeſtorum.

Q*Vi inſulam fieri ſtipulatur, ita demum adquirit obligationem, ſi apparet quo in*

in loco fieri insulam voluerit, si & ibi insulam fieri interest eius.

XCVI. IDEM lib. duodecimo Digestorũ.

QVi seruum mihi ex stipulatu debebat, si in facinore[a] eum deprehenderit: impunè eum occidit. nec vtilis actio erit in eum constituenda.

[a] i. adulterio. l. marito. j. ad l. Iul. de adulter. sic Græci interpretantur. l. 126. §. vl. j. eod.

XCVII. CELSVS libro vicensimosexto Digestorum.

SI ita stipulatus fuero TE SISTI? NISI STETERIS, HIPPOCENTAVRVM DARI? *proinde erit, atque te sisti solummodo stipulatus essem.*

Qui promittit se soluturum pro alio, promittit factum: ideò succedit obligatio ad id quod interest. Bart.

¶ *Possum vtiliter à te ita stipulari,* TITII NOMINE TE SOLVTVRVM? *neque enim hoc simile est illi* TITIVM DATVRVM? *sed ex ea stipulatione, dum interest mea, agere possum. & ideo si locuples sit Titius, nihil ex hac stipulatione consequi possim. quid enim mea interest id à te fieri, quod si non feceris, æquè saluam pecuniã habiturus sum?* ¶ SI TIBI NVPSERO, DECEM DARI SPONDES? *causa cognita denegandam actionem puto. nec raro probabilis causa eiusmodi stipulationis est. Item si vir à muliere eo modo non in dotem stipulatus est.*

XCVIII.

Quando est impedimentum, valet stipulatio, si illud cessat tempore existentis condicionis. Bart.

XCVIII. MARCELLVS libro vicensimo Digestorum.

EXistimo posse id quod meum est, sub condicione stipulari. item viam stipulari ad fundum posse, quamquam interim fundus non sit meus. aut si hoc verum non est, & alienum fundum sub condicione stipulatus fuero, isque ex lucratiua causa meus esse cœperit: confestim peremeretur stipulatio. & si fundi dominus sub condicione viam stipulatus fuerit, statim fundo alienato euanescit stipulatio. & maximè secundum illorum opinionem, qui etiam ea quæ rectè constiterunt, resolui putant, cum in eum casum reciderunt, à quo non potuissent consistere. ¶ *Ex hac stipulatione* INSVLAM FVLCIRI SPONDES? *quando nascatur actio, quæritur. & vtiqui non* *est* *exspectandum, vt ruat. nec enim nihil stipulatoris interest, fultam potius esse, quàm non esse. nec tamen rectè agetur, si nondum præterierit temporis tantum, quo fulcire potuerit redemptor.*

l.16. & 31 supra eo. l. existimo. 61. supra de cõtrahen. empt. l.72. §. de solut. §. 2. & l.140. §. eod.

l.72. §. vlt. supra eod.

Obscuritas omnimoda vitiat stipulationem. Bart.

XCVIIII. CELSVS libro trigensimo octauo Digestorum.

QVidquid adstringendæ obligationis est, id nisi palam verbis exprimitur, omis-

sum intellegendum est. ac ferè secundum promissorem interpretamur: quia stipulatori liberum fuit verba latè concipere. nec rursum promissor ferendus est, si eius intererit, de certis potius vasis fortè, aut hominibus actũ. ¶ *Si stipulatus hoc modo fuero,* SI INTRA BIENNIVM CAPITOLIVM NON ASCENDERIS DARI? *non nisi præterito biennio rectè petam. nam etsi ambigua verba sunt, sic tamen exaudiuntur, si inmutabiliter verum fuit, te Capitolium non ascendisse.* 1

Condicio in præteritum, vel præsens, non suspendit. Barr.

C. MODESTINVS libro octauo Regularum.

L. 37. supra de rebus cred.

Condicio in præteritum, non tantùm præsens tẽpus relata, statim aut peremit obligationem, aut omnino non differt.

CI. IDEM libro quarto de Præscriptionibus.

& l. 3. C. de in integ. rest. min.

Pvberes sine curatoribus suis possunt ex stipulatu obligari.

Qui promittit sumptus factos in lite de re, non tenetur ad sumptus factos in lite de pretio. Bart.

CII. IDEM libro quinto Responsorum.

Venditores emptori cauerãt pro euictione, quanti eius interesset. sed & specialiter adgnituros, si in lite mota sumptus fecisset: emptori stipulanti promiserant. post mortem emptoris

emptoris vnus ex vẽditoribus ad iudicium vocauit, pretium sibi deberi dicens: heredes eius,[a] *qui sumptus in defensione causæ factos, cum probarent pretium solutum fuisse, ex stipulatione petebant. Modestinus respondit, si in eas impensas venditores promiserunt, quæ ob litem de proprietate institutam factæ essent: minimè ex stipulatu peti posse quod erogatum est, dum alter ex venditoribus pretium quod iam fuerat exsolutum, petit.*

[a] Sic dispungẽdũ est post verbũ eius, quam dispũctione Taurell. prætermisit.

Liber homo, vel fundus hostium in stipulationem deduci non potest. Bart.

CIII. IDEM libro quinto Pandectarum.

Liber homo in stipulatum deduci non potest: quia nec dari oportere intendi, nec æstimatio eius præstari potest. non magis quàm si quis dari stipulatus fuerit mortuum hominem, aut fundum hostium.

l. 83. supra eod.

Sufficit contractũ impleri à contrahente, vel ab alio eius nomine. Bart.

CIIII. IAVOLENVS libro vndecimo ex Cassio.

CVM seruus pecuniam pro libertate pactus est, & ob eam rem reum dedit: quãuis seruus ab alio manumissus est, reus tamen rectè obligabitur: quia non quæritur, à quo manumittatur: sed vt manumittatur.

l. elegan-ter. §. Seruus. supra de dolo.

Vna ex rebus alternatiuè debitis oblata, post eius interitum debitor liberatur. Bart.

CV. IDEM libro secundo Epistularum.

l.Interdū §.vlt. supra eod. l.33.§.1. ſ. de solut.

Stipulatus sum Damam aut Herotem seruum dari: cum Damam dares, ego quo minus acciperem, in mora fui: mortuus est Dama. an putes me ex stipulatu actionem habere? respondit, secundum Massurij Sabini opinionem puto te ex stipulatu agere non posse. nam is rectè existimabat, si per debitorem mora non esset, quo minus id quod debebat, solueret: continuò eum debito liberari.

In obligatione generis subalterni, electio est debitoris. Bart.

CVI. IDEM libro sexto Epistularum.

l. Vbi supra eod.

QVI ex pluribus fundis quibus idem nomen impositum fuerat, vnum fundum sine vlla nota demonstrationis stipuletur, incertum stipulatur: id est eum fundum stipulatur, quem promissor dare voluerit. tamdiu autem voluntas promissoris in pendenti est, quamdiu id quod promissum est, soluatur.

CVII. IDEM libro octauo Epistularum.

l.generaliter.ſ.eo.

VTrum turpem talem stipulationem putes, an non, quæro. pater naturalis filium quem Titius habebat in adoptionem, heredem instituit, si patria potestate liberatus esset. pater eum adoptiuū non aliàs emancipari voluit, quàm si † etiam dedisset à quo stipularetur, certam summam, si eum manumisisset. post emancipationem adit heres filius. petit nunc pecuniam

† ei

niam pater ex stipulatione supra relata. respondit, non puto turpem esse causam stipulationis, vtpote cum aliter filium emancipaturus non fuerit. nec potest videri iniusta causa stipulationis, si aliquid adoptiuus pater habere voluerit, propter quod à filio post emancipationem magis curaretur.

Stipulatio concepta sub condicione, quæ pendet ex facto certæ personæ, valet. Bart.

CVIII. IDEM libro decimo Epistularum.

A *Titio ita stipulatus sum,* SI QVA MIHI NVPSERIT, DECEM DOTIS EIVS NOMINE DARE SPONDES? *quærevatur, an consistat talis stipulatio. respondit, si stipulanti mihi dos ita promissa est,* QVAMCVMQVE VXOREM DVXERO, DOTIS EIVS NOMINE DECEM DARE SPONDES? *nihil in causa est, quare ea pecunia condicione expleta non debeatur. nam cum condicio etiam ex incertæ personæ facto parere obligationẽ possit, veluti* SI QVIS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, DECEM DARE SPONDES? SI QVIS A ME DECEM PETIERIT, TOT DARE SPONDES? *cur non idem & in dote promissa respondeatur, ratio reddi non potest.*

1 ¶ *Nulla promissio potest consistere, quæ ex voluntate promittentis statum capit.* l.17. ſ.eo.

In alternatiua summarũ inspicimus id quod est minus: in alternatiua temporis, id quod est longius. Bart.

CVIIII. POMPONIVS libro tertio* ad Quintum Mucium.

SI *ita stipulatus fuero*, DECEM AVT QVINDECIM DABIS? *decem debentur. Item si ita*, POST ANNVM AVT BIENNIVM DABIS? *post biennium debentur. quia in stipulationibus id seruatur, vt quod minus esset quódque longius, esse videretur in obligationem deductum.*

* Videtur legẽdum quarto, vt in l.43. §.2.ff. de leg.2. vbi eadem penè verba sunt. l.12. ff. eo.

In contractibus non est locus iuri accrescendi. Bart.

CX. IDEM libro quarto ad Quintum Mucium.

SI *mihi & Titio, in cuius potestate non sim, stipuler decem: non tota decem, sed sola quinque mihi debentur. pars enim aliena deducitur, vt quod extraneo inutiliter stipulatus sum, non augeat meam partem.* ¶ *Si stipulatus fuero de te* VESTEM TVAM, QVAECVMQVE MVLIEBRIS EST, DARE SPONDES? *magis ad mentem stipulantis, quàm ad mentem promittentis id referri debeat: vt quid in re sit, æstimari debeat, non quid senserit promissor. itaque si solitus fuerat promissor muliebri quadam veste vti, nihilo minus debetur.*

l.38. ff. eo.

l.83. §.1. ff. eod.

Contractus stricti iuris recipit interpretationem extensiuam, quando aliàs non habet effectum. Bart.

CXI.

CXI. IDEM libro quinto ad Quintum Mucium.

SI stipulatus fuero per te non fieri, quo minus mihi illa domo vti liceat, an etiam si me non prohibeas, vxorem autem meam prohiberes, vel contra vxore mea stipulata [a] *me prohibeas: an committatur stipulatio? & latius est hæc verba sic accipi. nam & si stipulatus fuero, per te non fieri, quo minus mihi via, itinere, actu vti liceat: etsi non me, sed alium nomine meo ingredientem prohibeas, sciendum erit committi stipulationem.*

[a] Græcismus. Ant. Aug. lib. 2. c. 1.

CXII. IDEM libro quintodecimo ad Quintum Mucium.

SI quis stipulatus sit Stichum aut Pamphilum, vtrum ipse vellet: quem elegerit, petet. & is erit solus in obligatione. an autem mutare voluntatem possit, & ad alterius petitionem transire, quærentibus respiciendus erit sermo stipulationis, vtrúmne talis sit, QVEM VOLVERO, *an* QVEM VOLAM. *nam si talis fuerit* QVEM VOLVERO: *cum semel elegerit, mutare voluntatem non poterit. si vero tractum* [b] *habeat sermo illius, & sit talis* QVEM VOLAM: *donec iudicium dictet, mutandi potestatem habebit.*

l. 93. §. eo.

[b] παράτασιν. vt in l. 2. §. 1. §. ex quib. caus. in poss. eat. l. 68. & 97. §. 1. §. eod.

Qui promittit satisdare, si non satisdat, tenetur ad id quod interest. Bart.

1 ¶ *Si quis ita stipulatus fuerit,* PRO CENTVM AVREIS SATISDABIS? *& reum de-*

derit in istam summam: Proculus ait, semper in satisdationis stipulatione venire quod interesset stipulantis. vt aliàs tota sors inesset, veluti si idoneus promissor non sit: aliàs minus, si in aliquid idoneus esset debitor: aliàs nihil, si tam locuples esset, vt nostra non intersit, satis ab eo accipere: nisi quod plerumque idonei non tam patrimonio, quàm fide quoque æstimarentur.

Prorogatio termini impedit pœnam committi, sed cõmissam non perimit. Bart.

CXIII. PROCVLVS libro secundo Epistularum.

ff.l.8. ſ.e. l.insulam supra eo. l.Stipulationes nõ di.ſ.eod. §.1.

CVM stipulatus sim mihi Procule, si opus arbitratu meo ante Kalendas Iunias effectum non sit, pœnam, & protuli diem: putásne verè me posse dicere, arbitratu meo opus effectum non esse ante Kalẽdas Iunias, cũ ipse arbitrio meo aliam operi laxiorem dederim? Proculus respondit, non sine causa distinguendum est, interesse, vtrum per promissorem mora non fuisset, quo minus opus ante Kalendas Iunias ita vti stipulatione comprehensum erat, perficeretur: an cum iam opus effici non posset ante Kalendas Iunias, stipulator diem in Kalendis Augustis protulisset. nam si tum diem stipulator protulit, cum iam opus ante Kalẽdas Iunias effici non poterat: puto pœnam esse commissam. nec ad rẽ pertinere, quòd aliquod tem-

pus

pus ante Kalendas Iunias fuit, quo stipulator nō desiderauit id ante Kalēdas Iunias effici. id est quòd non est arbitratus, vt fieret quod fieri non poterat. aut si hoc falsum est, etiam si † stipulatus pridie Kalendas Iunias mortuus esset, pœna commissa non esset: quoniam mortuus arbitrari non potuisset, & aliquot tempus post mortem eius operi perficiendo superfuisset. & propemodum, etiam si ante Kalendas Iunias futurum esse cœpit, opus ante eam diem effici non posse: pœna commissa est. ¶ *Cum venderet aliquis, promisit emptori fideiussores præstari, & rem venditam liberari. quæ vt liberetur, nunc desiderat emptor. in mora est is qui ea stipulatione id futurum promisit. quæro quid iuris sit. Proculus respondit, tanti litem æstimari oportet, quanti actoris interest.*

† *stipulator*

1 — l. 68. & 97 supra eo.

CXIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI fundum certo die præstari stipuler, & per promissorem steterit, quo minus ea die præstetur: consecuturum me quanti mea intersit moram facti non esse.

Pœnalis stipulatio vitiatur ex errore vel incertitudine, quæ principalem stipulationem reddit inutilem. Bart.

CXV. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

ITA stipulatus sum, TE SISTI IN CERTO LOCO: SI NON STE-

l. 94. §. eo. & 95.

TERIS, QVINQVAGINTA AVREOS DARI SPONDES? *si dies in stipulatione per errorem omissus fuerit, cum id ageretur, vt certo die sisteres: inperfecta erit stipulatio, non secus ac si quod pondere, numero, mensura continetur, sine adiectione ponderis, numeri, mensuræ stipulatus essem: vel insulam ædificari, non demonstrato loco: vel fundum dari, non adiecto nomine. quòd si ab initio id agebatur, vt quocumque die sisteres, & si non stetisses, pecuniam dares: quasi qualibet stipulatio sub condicione concepta vires habebit. nec ante committetur, quàm fuerit declaratum reum promittendi sisti non posse. Sed & si ita stipulatus fuero,* SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIS, VEL ALEXANDRIAM NON IERIS, CENTVM DARI SPONDES? *non statim committetur stipulatio, quamuis Capitolium ascendere, vel Alexandriam peruenire potueris. sed cum certum esse cœperit, te Capitolium ascendere, vel Alexandriam ire non posse. Item si quis ita stipuletur,* SI PAMPHILVM NON DEDERIS, CENTVM DARI SPONDES? *Pegasus respondit, non ante committi stipulationem, quàm desisset posse Pamphilus dari. Sabinus autem existimabat, ex sententia contrahentiū, postquam homo potuit dari, confestim agendum. & tamdiu ex stipulatione non posse agi, quamdiu per promissorem non*

l.12.§.3.5. de eo quod cert.loc.

§. Si quis ita. Inst. eod.

non stetit, quo minus hominem daret. idque defendebat exemplo penus legatæ. Mucius etenim heredem, si dare potuisset penum, nec dedisset: confestim in pecuniam legatam teneri scripsit. idque vtilitatis causa receptum est ob defuncti voluntatem, & ipsius rei natura. Itaque potest Sabini sententia recipi, si stipulatio non à condicione cœpit: veluti, SI PAMPHILVM NON DEDERIS, TANTVM DARE SPONDES? *sed ita concepta sit stipulatio* PAMPHILVM DARI SPONDES? SI NON DEDERIS, TANTVM DARI SPONDES? *quod sine dubio verum erit cum id actum probatur, vt si homo datus non fuerit, & homo & pecunia debeatur. sed & si ita cautum sit vt sola pecunia non soluto homine debeatur: idem defendendum erit. quoniam fuisse voluntas probatur, vt homo soluatur, aut pecunia petatur.*

l.1.§. item si ita.§. ad l.Falc.l.1. §. de pen. leg.l. si penũ.§.quãdo dies lega.ced. l. 16.§. de transact. l.17.C. de transact. l. obligationũ ferè.§.titul. prox.in fi.

Non sequitur priuatio nisi præcedat habitus. Bart.

CXVI. IDEM libro quarto Quæstionum.

DEcem stipulatus à Titio, postea quanto minus ab eo consequi posses, si à Mæuio stipularis: sine dubio Mæuius vniuersi periculum potest subire. sed & si decem petieris à Titio, Mæuius non erit solutus, nisi iudicatum Titius fecerit. Paulus notat: non enim sunt duo rei Mæuius & Titius eiusdẽ obligationis:

l.vlti. §. si cert.peta. l.21.si decé.§. de solut.l.si ita. 150.§ de verb.lig.

sed

sed Mæuius sub condicione debet, si à Titio exigi non poterit. igitur nec Titio cõuento Mæuius liberatur, qui an debiturus sit, incertum est, & soluẽte Titio non liberatur Mæuius, qui nec tenebatur cum condicio stipulationis deficit: nec Mæuius pendente stipulationis condicione rectè potest cõueniri. à Mæuio enim ante Titium excussum non rectè petetur.

CXVII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

l.54.s.eo.

SI centum homines, quos ego herésve meus elegisset, stipulatus, antequam eligerẽ, duos heredes relinquero: numero diuiditur stipulatio. diuersum erit, si iam electis hominibus successerint.

Liber homo bonæ fidei possessori ex stipulatione obligatur. Bart.

CXVIII. IDEM libro vicensimo*septimo* Quæstionum.

LIber homo, qui bona fide seruit mihi, quod stipulãti mihi promittit, propè est vt omnimodo sit vtile, quamuis ex re mea promittat. nam quid aliud dici potest, quominus liber homo teneatur? nec tamen ideo, si stipulanti eidẽ ex eadem causa spondeam, tenebor. quemadmodum etenim habebit eius actionẽ aduersus me, quod ab alio stipulatus quæreret mihi? hoc itaque latere fructuario seruo, vel alieno qui bona fide seruit, comparabitur. seruus autem fructuario si promittat ex re ipsius, vel alienus qui bona fide

ua fide seruit, emptori: nulla de peculio dabitur in dominum actio. nam in his causis domini esse intelleguntur.

Adiectio instantis temporis exactionem non differt. Bart.

1 ¶ DECEM HODIE DARI SPONDES? *dixi posse vel eo die pecuniam peti. nec videri præmaturius agi, non finito stipulationis die. quod in aliis temporibus iuris est. nam peti non debet quod intra tempus comprehensum solui potest. in proposito enim diem nõ differendæ actionis* [a] *insertum videri, sed quo præsens ostendatur esse* 2 *responsum.* ¶ DECEM MIHI AVT TITIO, VTRVM EGO VELIM, DARE SPONDES? *ex eo quod mihi dandum est, certi stipulatio est. ex eo quod illi soluendum, incerti. finge mea interesse, Titio potius quàm mihi solui: quoniam pœnam promiseram, si Titio solutũ non fuisset.*

l. 41. §. 1. ff. eo.

[a] Græcismus. subauditur, gratia. Ant. Aug. lib. 2. c. 1.

CXVIIII. IDEM libro trigensimo sexto Quæstionum.

DOli clausula quæ stipulationibus subicitur, non pertinet ad eas partes stipulationis de quibus nominatim cauetur.

l. 53. ff. eo.

Conditio de præterito deficiens, reddit stipulationem inutilem ab initio. Bart.

CXX. IDEM libro trigensimo septimo Quæstionum.

S*I ita stipulatus fuero,* HANC SVMMAM CENTVM AVREORVM DARI SPONDES?

DES? *etsi maximè ita exaudiatur ille sermo*: SI MODO CENTVM AVREORVM EST: *non facit condicionem hæc adiectio. quoniam si centum non sint, stipulatio nulla est. nec placuit instar habere condicionis sermonem, qui non ad futurum, sed ad præsens tempus refertur, etsi contrahentes rei veritatem ignorant.*

CXXI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

E*X ea parte cautionis*, DOLVMQVE MALVM HVIC REI PROMISSIONIQVE ABESSE AFVTVRVMQVE ESSE, STIPVLATVS EST ILLE, SPOPONDIT ILLE: *incerti agetur stipulationis vtiliter interponendæ gratia.*

Poteſt maritus ſe obligare vxori ad pœnam, ſi habuerit concubinam. Bart.

1 ¶ *Mulier ab eo in cuius matrimonium[a] conueniebat, stipulata fuerat ducenta, si concubinæ tempore matrimonij consuetudinem repetisset. nihil causæ esse respondi, cur ex*[*]*stipulatu*)[a] *quæ ex bonis moribus concepta fuerat, mulier impleta condicione pecuniam adsequi non possit.* 2 ¶ *In insulam deportato reo promittendi, stipulatio ita concepta* CVM MORIERIS, DARI? *non nisi moriente eo committitur.* 3 ¶ *Ex facto rei promittendi doli stipulatio heredem eius tenet, sicut ex ceteris aliis contractibus: veluti mandati, depositi.*

[a] Sic videtur mutatum à Tribon. pro manum.

[*] Videtur leg. ex stipulatiõe, vt cõstet analogia generis fœminini cũ sequente particula, quæ. l. ex depositi. l. ex cõtractibus. ſ. tit. prox.

Si

Si tempus adiicitur gratia creditoris vel vtriusque, non potest solui ante tempus. Bart.

CXXII. SCAEVOLA libro vicensimo octauo Digestorum.

Qui Romae mutuam pecuniam acceperat soluendam in longinqua prouincia per menses tres, eámque ibi dari stipulanti spopondisset, post paucos dies Romae testato creditori dixit, paratum se esse Romae eam numerare, detracta ea summa quam creditori suo vsurarum nomine dederat. quaesitum est, cum in " *integrum summam, qua stipulatione obligatus est, optulerit: an eo loco, in quo soluenda promissa est, sua die integra peti posset. respondit, posse stipulatorem sua die ibi, vbi* 1 *soluendam stipulatus est, petere.* ¶ *Callimachus mutuam pecuniam nauticam accepit à Sticho seruo Seij in prouincia Suria ciuitate Beruto vsq; Brentesium. idque creditum esse in omnes nauigij dies ducentos sub pignoribus & hypothecis mercibus à Beruto comparatis, & Brentesium perferendis, & quas Brentesio empturus esset, & per nauem Beruto inuecturus. conuenitque inter eos, vti cum Callimachus Brentesium peruenisset, inde intra idus Septembres, quae tunc proximae futurae essent, aliis mercibus emptis & in nauem mißis, ipse in Soriam per nauigium proficiscatur. aut si intra diem supra scriptam non reparasset merces, nec enauigasset de*

" Sic Flo. rectè. perperã Ranconetus emendabat, nõ integram.

set de ea ciuitate:redderet vniuersam continuò pecuniam, quasi perfecto nauigio: & præstaret sumptus omnes prosequentibus eam pecuniam, vt in vrbem Romam eam deportarent. eáque sic rectè dari fieri fide roganti Sticho seruo Lucij Titij promisit Callimachus. & cũ ante idus suprascriptas secundum conuentionem mercibus in nauem impositis, cum Herote conseruo Stichi, quasi in prouinciam Suriam peruenturus enauigauit: quæsitum est naue submersa, cum secundum cautionem Callimachus merces debito)" perferendas in naue* MISISSET" *eo tẽpore, quo iam pecuniam Brentesio reddere Romæ perferendam deberet: an nihil prosit Herotis consensus, qui cum eo missus erat, cũique nihil amplius de pecunia suprascripta post diẽ conuentionis permissum vel mandatum erat, quàm vt eam receptam Romam perferret. & nihilo minus actione ex stipulatu Callimachus de pecunia domino Stichi teneatur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, teneri. Item quæro, si Callimacho post diem suprascriptam nauigante Heros suprascriptus seruus consenserit: an actionem domino suo semel adquisitam adimere potuerit. respondit non potuisse: sed fore exceptioni locum, si seruo arbitrium datum esset, eam pecuniam quocumque tempore in quemuis locum reddi.*

* Vet. de Beryto. Taurell. in meo manuscr. Beryto, absque de, rectè.
" In archetyp. Taurell. scriptum esse affirmat, MANSISSET. Pisis ita legi, in nauẽ misisset, mansisset autẽ eo tẽpore &c.

Stipul

Stipulatio pœnalis non nouat præcedentem conuentionem ex causa onerosa. Bart.

2 ¶ *Flauius Hermes hominem Stichum manumissionis causa donauit, & ita de eo stipulatus est:* SI HOMINEM STICHVM DE QVO AGITVR, QVEM HAC DIE TIBI DONATIONIS CAVSA, MANVMISSIONISQVE DEDI, A TE HEREDEQVE TVO MANVMISSVS, VINDICTAQVE LIBERATVS NON ERIT: QVOD DOLO MALO MEO NON FIAT: POENAE NOMINE QVINQVAGINTA DARI STIPVLATVS EST FLAVIVS HERMES, SPOPONDIT CLAVDIVS. *quæro an Flauius Hermes Claudium de libertate Stichi conuenire potest. respondit, nihil proponi, cur non potest. Item quæro, an si Flauij Hermetis heres à Claudij herede pœnam suprascriptam petere voluerit: Claudij heres libertatem Sticho præstare possit, vt pœna liberetur. respondit posse. Item quæro, si Flauij Hermetis heres cum Claudij herede ex causa suprascripta nolit agere: an nihilo minus Sticho libertas ex conuentione, quæ fuit inter Hermetem & Claudium, vt stipulatione suprascripta ostenditur, ab herede Claudij præstari debeat. respondit debere.*

Qui tenetur sub pœna vni alienare, illo existente in mora, potest alienare cui volet. Bart.

¶ Coheredes cum prædia hereditaria diuiserãt, vnum prædium cõmune reliquerunt sub hoc pacto, vt si quis eorum partem suam alienare voluisset, eam vel coheredi suo vel eius successori venderet centum vigintiquinque. quòd si quis aliter fecisset, pœnam centum inuicem stipulati sunt. quæro, cum coheres mulier coheredis liberorum tutores sæpius testato conuenerit, & desiderauerit vt secundum conuentionẽ aut ement, aut vendent, hique nihil tale fecerint: an si mulier extero vendiderit, pœna ab ea centum exigi possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, obstaturam doli mali exceptionem. 3

ae. l. 1. C. si mancip. hac lege veneat vt manum. & l. pen. ff. qui sine manum. ad libert. peruen. ae. l. nemo. ff. de pact.

Facultas implendi conditionem ad heredem non transit. Bart.

¶ Agerius filiusfamilias seruo Publij Mæuij stipulanti spopondit, se daturum quidquid patrem suum Publio Mæuio debere constitisset. quæsitum est, patre defuncto antequam constitisset quid quantùmque deberet: an si aduersus heredem eius actum fuisset, aliùmve successorem, & de debito constitisset: Agerius teneatur. respondit, si condicio non extitisset, stipulationem non commissam. 4

Non currunt vsuræ, si creditor est in mora recipiendi. Bart.

¶ Seia heres vnius tutoris cum herede pupillæ transactione pacto solo facta, maiorem partem soluit, residuam cauit. sed ilico negauit heres se 5

transact

transactionem seruare, & apud iudicem tutelæ egit, & victus prouocauit ad competentem iudicem. & ab eo quoque ad principem idem prouocauit, & iniusta hæc quoque prouocatio eius pronuntiata est. quæsitum est, cum per heredem pupillæ mora intercesserit, quo minus pecunia in stipulationem deducta ab herede tutoris solueretur, nec vmquam petierit: an ei hodie debeantur vsuræ ab hærede tutoris. respondit, si Seia[a] *non cessasset ex stipulatione pecuniam offerre: iure vsuras non deberi.*

Iniusta sententia per quam quis contra diuisionem facere declaratur, facit pœnam committi. Bart.

6 ¶ *Duo fratres hereditatẽ inter se diuiserunt, & cauerunt sibi, nihil se contra eam diuisionem facturos. & si contra quis fecisset, pœnam alter alteri promisit. post mortem alterius, qui superuixit petit ab heredibus eius hereditatem, quasi ex causa fideicommissi sibi à patre relicti debitam: & aduersus eum pronuntiatum est, quasi de hoc quoque transactum fuisset. quæsitum est, an pœna commissa esset. respondit, pœnam, secundum ea quæ proponuntur, commissam.*

[a] Alc. li. 1. c. 13. disp. perperam cõtra fidẽ Florẽ. ex aliis libris legit, etsi Seia ante cessasset. Ant. Aug. lib. 1. c. 3.

[b] Videtur hîc desiderari hæc verba, ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, vt in secũdi segmẽti inscriptione. F. pag. 35.

---

[b] DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

CXXIII. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

[a]Sic Flor. sed in veter. manu scr. & vulga. constāter legitur, Si plagij. Iunge l. 26. ff. eo.

SI flagitij[a] faciendi vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet.

Stipulatio facti quæ habet diem, non cōmittitur ad interesse ante diem. Bart.

CXXIIII. IDEM lib. secundo Definitionum.

c. l stipulationes nō diuid. §. planè. & l. cum stipulatus sim mihi. ff. eo.
[a]l. 8. ff. eo.

INSVLAM INTRA BIENNIVM ILLO LOCO AEDIFICARI SPONDES? *ante finem biennij stipulatio non committitur, quamuis reus promittendi non ædificauerit, & tantum residui temporis sit, quo ædificium extrui non poßit. neq;[a] enim stipulationis status, cuius dies certus in exordio fuit, ex postfacto mutatur. Idque & in stipulatione iudicio sistendi causa facta placuit. scilicet vt ante diem stipulatio non committatur, si certum esse cœperit, parere stipulationi residuo tempore non posse.*

CXXV. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

l. 76. ff. eo.

CVm stipulamur quidquid te dare facere oportet, nihil aliud in stipulationem deducitur, quàm quod præsenti die debetur. hoc enim solum hæc stipulatio demonstrat.

Existente conditione retro potest deberi pecunia. Bart.

CXXVI. IDEM libro tertio Quæstionum.

SI

SI ita stipulatus fuero, SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT, TVNC EX HAC DIE IN ANNOS SINGVLOS DENA DARE SPONDES? *post triennium condicione existente triginta peti potuerunt.* l.64.ff.co.

Qui promittit vsumfructum & proprietatem separatim, soluto vsufructu liberatur. Bart.

1 ¶ *Titius à Mæuio fundum detracto vsufructu stipulatus est, & ab eodem eiusdē fundi vsumfructum. duæ sunt stipulationes. & minus est in eo vsufructu quem per se quis promisit, quàm in eo qui proprietatem comitatur. denique si ille vsumfructum dederit, eúmq; stipulator non vtendo amiserit: tradendo postea fundum detracto vsufructu liberabitur. Non idem contingit ei qui fundum pleno iure promisit, & vsum fructum dedit, deinde amisso eo proprietatem sine vsufructu tradidit. ille liberatus est dando vsumfructum, hic nulla parte obligationis exoneratur, nisi pleno iure fundum effecerit stipulatoris.* l.56.§.si à te.ff.eod.

Per liberam personam non quæritur nobis actio ex stipulatione: secus ex numeratione. Bart.

2 ¶ *Chrusogonus Flauij Candidi seruos actor scripsit coram subscribente & adsignante domino meo accepisse eum à Iulio Zosa rem agēte Iulij Quintilliani absentis mutua denaria mille: quæ dari Quintilliano, heredíve eius,*

*ad quem ea res pertinebit, Kalendis Nouembribus quæ proximæ sunt futuræ, stipulatus est Zosas libertus, & rem agens Quintilliani: spopondit Candidatus dominus meus. sub die suprascripta si satis eo nomine factum nõ erit, tunc quo post soluetur, vsurarum nomine denarios octo præstari, stipulatus est Iulius Zosas: spopõdit Flauius Candidus dominus meus. subscripsit & dominus. respondi, per liberã personam, quæ neque iure nostro subiecta est, neque bona fide nobis seruit, obligationem nullam adquirere possumus. Planè si liber homo nostro nomine pecuniã daret vel suam, vel nostram, vt nobis solueretur: obligatio nobis pecuniæ creditæ adquireretur. sed quod libertus patrono dari stipulatus est, inutile est. vt nec ad solutionem proficiat adiectio absentis, cui principaliter obligatio quærebatur. Superest, quæramus an ex numeratione ipse qui contraxit, pecuniam creditam petere possit. nam quotiens pecuniam mutuam dãtes eandem stipulamur, non duæ obligationes nascuntur, sed vna verborum. planè si præcedat numeratio, sequatur stipulatio: non est dicendũ, recessum à naturali obligatione.*ᵃ *Sequens stipulatio, in qua sine adiectione nominis vsuras stipulatus est, non eodem vitio laborat. neque enim maligne accipiendum est, eidem stipulatum vsuras, cui & sortem, videri. ideóque in liberti persona valet*

l. 6. & 7. j. de nouat.

ᵃ Quę quęsita fuit Quintil. l. certi. §. si nũmos. 3. de rebus cred.

cra

let stipulatio vsurarum, & cogitur eam patrono cedere. plerumque enim in stipulationibus verba, ex quibus obligatio oritur, inspicienda sunt. rarò inesse tempus, vel condicionem ex eo quod agi apparebit, intellegendum est. numquam personam, nisi expressa sit. 3 *¶ Si ita stipulatus fuero, te sisti, & nisi steteris, aliquid dari, quod promittenti impossibile est: detracta secunda stipulatione prior manet vtilis. & perinde erit, ac si te sisti stipulatus essem.*

l. 97. ff. eo.

Interpellatio quæ non constituit principalem in mora, non nocet fideiussori. Bart.

CXXVII. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

SI pupillus sine tutoris auctoritate Stichum promittat, & fideiussorẽ dedit: seruus autem post morã à pupillo factam decedat: nec fideiussor erit propter pupilli moram obligatus. nulla enim intellegitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio est. esse autem fideiussorem obligatum ad hoc, vt viuo homine conueniatur, vel ex mora sua postea.

l. nulla. ff. de reg. iu.

Si persona vel res ad obligationem adiicitur inutiliter, non prodest ad solutionem. Bart.

CXXVIII. PAVLVS libro decimo Quæstionum.

SI duo rei stipulandi ita extitissent, vt alter vtiliter, alter inutiliter stipularetur: ei

qui non habet promissorem obligatum, non rectè soluitur: quia non alterius nomine ei soluitur, sed suæ obligationis quæ nulla est. Eadem ratione qui Stichum aut Pamphilum stipulatur, si in vnum constiterit obligatio, quia alter stipulatoris erat: etiam si desierit eius esse, non rectè soluitur: quia vtraque res ad obligationem ponitur, non ad solutionem.

Ad veritatem copulatiuæ requiritur vtrumq; esse factum. Bart.

CXXVIIII. SCAEVOLA lib. 12. Quæstionũ.

l. 63. ff. eo.

SI quis ita stipulatus fuerit, DECEM AVREOS DAS, SI NAVIS VENIT, ET TITIVS CONSVL FACTVS EST? *non aliàs dabitur, quàm si vtrumque factum sit. idem in contrarium*, DARE SPONDES SI NEC NAVIS VENIT, NEC TITIVS CONSVL FACTVS SIT? *exigendum erit, vt neutrum factum sit. huic similis scriptura est*, SI NEQVE NAVIS VENIT, NEQVE TITIVS CONSVL FACTVS EST? *at si sic*, DABIS, SI NAVIS VENIT, AVT TITIVS CONSVL FACTVS SIT? *sufficit vnum factum, & contra*, DABIS, SI NAVIS NON VENIT, AVT TITIVS CONSVL FACTVS NON EST? *sufficit vnum non factum.*

l. Si is qui ducéta. ff. de rebus dubiis.

Si pater stipulatur filio quod iuris est, sibi acquirit: secus si id quod est facti per filium explicandi. Bart.

CXXX.

CXXX. PAVLVS libro quintodecimo Quæstionum.

Quod dicitur, patrem filio vtiliter stipulari, quasi sibi ille stipularetur, hoc in his verum est, quæ iuris sunt, quæq;" adquiri patri possunt. alioquin si factũ conferatur in personam filij, inutilis erit stipulatio. veluti vt tenere ei, vel ire agere liceat. contra autem filius etiam vt ire patri liceat stipulando, adquiret ei. immo & quod in suam personam conferre non potest, hoc patri adquirat.

l.39.ſ.eo.

" Hæc addidit Tribonianus vt & ſ. l. 39.

CXXXI. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

Iulianus scripsit, si neque per te neque per heredem tuum Titiũ fieret, " quo minus mihi ire liceat, stipuler: non solum Titium teneri, si prohibeat, sed etiam coheredes eius.

" Quidam putat legendũ fieri, quomodo & in meo vetustissimo manuscr. legitur.

Si in re soluta deficit aliquod ius, adhuc ipsa res peti potest. Bart.

Qui " fundum sibi aut Titio dari stipulatur, quamuis fundus Titio traditus sit, nihilo minus petere fundum potest, vt sibi de euictione promittetur. nã interest eius, quia mandati actione fundum recepturus sit à Titio. sed si donationis causa Titium interposuit, dicetur traditione protinus reum liberari.

"l.33.ſ.de solut.

CXXXVII. PAVLVS libro quintodecimo Quæstionum.

Quidam cum filium alienum susciperet, tradenti promiserat certã pecuniæ quã-

titatem, si eum aliter quàm vt filium obseruasset. quæro, si postmodum domo eum propulerit, vel moriens nihil ei testamento relinquerit: an stipulatio committetur. & quid intersit, vtrum filius, an alumnus, vel cognatus agentis fuerit. Præterea quæro, si filium suum quis legitimè in adoptionem dederit, & ita vt supra scriptum est, stipulatio intercesserit, eúmq; pater adoptiuus exheredauerit vel emancipauerit: an stipulatio committatur. respondi, stipulatio vtilis est in vtroque casu. igitur si contra conuentionem factum sit, committetur stipulatio. Sed videamus primùm in eo qui legitimè adoptauit, an possit committi, si eum exheredauerit vel emancipauerit. hæc enim pater circa filium solet facere. igitur non aliter eum quàm vt filium obseruauit. ergo exheredatus de inofficioso agat. quid ergo dicemus, si & meruit exheredari? Emancipatus planè & hoc remedio carebit. quare sic debuit interponi stipulatio, vt si eum emancipasset vel exhæredasset, certum quid promitteret. quo tamen casu commissa stipulatione, potest quæri an exheredato permittendum esset dicere de inofficioso, maximè si patri naturali heres extitisset: an victo deneganda est ex stipulatu actio. sed si ei qui stipulatus est, non debuit denegari: [a] *victo filio, nec ipsi deneganda erit debitæ pecuniæ exsecutio. In eo autem qui non adoptauit, quem intellectum habeat*

&c. l. 81. §. eod.

[a] Perperã gemina hîc pũcta apposuit Tau. post verbũ denegari, quæ potius adponẽda fuerant post verbum filio.

beat hæc conceptio, SI EVM ALITER QVAM VT FILIVM OBSERVASSET, *non prospicio. an & hic exigimus exheredationem vel emancipationem, res in extraneo ineptas? sed si is qui legitimè adoptauit, nihil facit contra verba stipulationis, cum vtimur patrio iure: in eo qui hæc non fecit, dicit superuacuo. dici tamen poterit commissam esse stipulationem.*

1 ¶ *Filiusfamilias ita stipulatus est*, QVANTAM PECVNIAM TITIO CREDIDERO, FIDE TVA ESSE IVBES? *& emancipatus credidit. patri non debebit fideiussor: quia nec reus ei tenetur.* L.78.§.eo.

Stipulatio semel commissa, si factum iteretur, iterum committitur, quoties contra fit. Bart.

CXXXIII. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

S*I sic stipulatus sim*, NEQVE PER TE NEQVE PER HEREDEM TVVM VIM FIERI SPONDES? *& egi quòd mihi vim feceris: rectè remanere factum heredis in stipulatione. nam & ex ipsius posteriore vi potest committi stipulatio. non enim ad vnam vim pertinet. nam sicut & ipsius & heredis caput, ita ipsius vis vel sæpius facta complectitur, vt condemnetur quanti interest. aut si sic volumus factam esse stipulationem*, NEQVE PER TE NEQVE PER HEREDEM TVVM FIERI? *vt ad vnam vim primã teneat: si vim fecerit,*

fecerit, amplius ex heredis committi non poterit. ergo si actum sit quasi ex ipsius vi, tota consumpta sit. quod non est verum.

Alc.lib.9. par. c.18. perfidiosè, vt quidam ait, Græcam huic loco dictioné aptauit, falso libri manuscr. velaméto. Ant. verò Augu. lib.1. c.9. rectam lectioné & dispúctioné huius loci docet.

Stipulatio pœnalis inter sponsos & eorum parentes super sponsalibus interposita, est ipso iure nulla. Bart.

CXXXIIII. PAVLVS libro quintodecimo Responsorum.

Titia quæ ex alio filium habebat, in matrimonium coit Gaio Seio habenti filiam: & tempore matrimonij consenserunt, vt filia Gaij Seij filio Titiæ desponderetur. & interpositum est instrumentum, & adiecta pœna, si quis eorum nuptiis impedimento fuisset. postea Gaius Seius cōstante matrimonio diē suum obiit, & filia eius noluit nubere. quæro an Gaij Seij heredes teneantur ex stipulatione. respondit, ex stipulatione quæ proponeretur, cum non secundum bonos mores interposita sit, agenti exceptionem doli mali obstaturam: quia inhonestum visum est vinculo pœnæ matrimonia obstringi, siue futura, siue iam contracta. ¶ Idem respondit, plerumque ea quæ præfationibus conuenisse concipiuntur, etiam in stipulationibus repetita creduntur. sic tamen, vt non ex ea repetitione inutilis efficietur stipulatio.

Verbum respondit, redactum in scriptis, intelligitur per stipulationem. Bart.

¶ Idem

2 ¶ *Idem respondit, cum Septicius litteris suis præstaturũ se cauerit pecuniam & vsuras eius semisses, quæ apud Sempronium depositæ sint: si inter præsentes actum est, intellegẽdum etiam à parte Lucij Titij præcessisse verba stipula-*
3 *tionis.* ¶ *Idem respondit, quotiens pluribus specialiter pactis stipulatio vna omnibus subicitur: quamuis vna interrogatio & responsum vnũ subiciatur: tamen proinde haberi, acsi singulæ species in stipulationem deductæ fuissent.*

CXXXV. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

SI *ita quis promiserit,* DECEM TIBI DABO QVA DIE PETIERIS, ET EORVM VSVRAS IN DIES TRIGINTA: *quæro, vsuræ vtrum ex die stipulationis, an ex die qua petita sors fuerit, debeantur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ex die stipulationis deberi: nisi*
1 *aliud actum manifestè probaretur.* ¶ *Itẽ quæsitum est, quando pecuniam reddere debebo, cum primùm petierit. respondit, verba quæ proponerentur, ex die quo stipulatio facta esset, initium capere.*

Ex parte creditoris ad actionem conseruandã admittitur purgatio moræ intra modicum tempus, si aduersarij non interest. Bart.

¶ *Seia*

¶ Seia cauit [a] Lucio Titio, quòd mandante eo hortos emisset, cum pretium omne cum vsuris [b] ab eo recepisset, se in eum proprietatẽ hortorum translaturam. deinde in continenti inter vtrumque conuenit, vt intra Kalẽdas Apriles primas vniuersam summam mandator numeraret, & hortos acciperet. quæritur, cum ante Kalendas Apriles non omne pretium cum vsuris à Lucio Titio Seiæ solutum sit, interposito tamen modico tempore reliquum pretium cum vsuris Seiæ Titius soluere paratus fuerit, neque Seia accipere voluit, & vsque in hodiernum [c] per Titium non stet, quo minus reliquum solueret: an nihilo minus Lucius Titius Seiæ vniuersam pecuniam soluere paratus sit, [d] ex stipulatu agere poßit. respondit posse, si non multo post optulisset, nec mulieris quicquam propter eam moram interesset. quod omne ad iudicis cognitionem remittendum est.

[a] i. promisit.

[b] Quæ ex natura mandati debẽtur.

[c] Græcismus, subauditur tẽpus. Anton. Aug. lib. 2. c. 1. ẽẽ. l. Celsus. ff. de recept.

[d] Videtur delẽdum, vel paulò ante legẽdum, Cũ Seiæ vniuersam, &c.

2

Prohibitio alienationis in contractu, non impedit alienationem dominii, licet cõtra faciens teneatur ad id quod intereſt. Bart.

3

¶ Ea lege donatum sibi à Seia seruum & traditum, vt ne ad fratrem eius, aut filium, aut vxorem, aut socrum perueniret, scripsit. & hæc ita stipulante Seia spopondit Titius, qui post biennium heredes relinquit Seiam & fratrem

trem, cui ne seruiret, expressum erat. quæritur an Seia cum fratre & coherede ex stipulatu agere posit. respondit, posse in id quod eius interest. ¶ Filia quæ de inofficioso agere instituit, & transegit, postea cum heredibus stipulatione interposita, & subiecta doli clausula, apud præfectum de falso testamento egit, nec probauit. quæro an ex doli clausula posit conueniri. respondi, nihil ad eam stipulationem id quod postea actum proponeretur, pertinere.

CXXXVI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.*

* tit. 7.

SI sub vna significatione diuersis nominibus ea res quæ in stipulatum deducitur, appellatur: non infirmat obligationem, si alter altero verbo vtatur.

Ante rem perfectam & consumptam vitiatur stipulatio, si deuenit res ad eum casum, à quo non potuit inchoari. Bart.

Si qui viam ad fundum suum dari stipulatus fuerit, postea fundum, partémue eius ante constitutam seruitutem alienauerit: euanescit stipulatio.

CXXXVII. VENVLEIVS libro primo Stipulationum.

l. 1. 5. eod.

COntinuus actus stipulantis & promittentis esse debet: vt tamen aliquod momentum

mentum naturæ interuenire poßit. & comminus" *responderi stipulanti oportet. ceterum si post interrogationem aliud acceperit: nihil proderit, quamuis eadem die spopondisset.* ¶ *Si* 1 *hominem stipulatus sim, & ego de alio sensero, tu de alio, nihil acti erit. nam stipulatio ex vtriusque consensu perficitur.*

Si solutio in certum locum confertur, stipulatio habet diem, qua eò poterit commodè perueniri. Bart.

¶ *Cum ita stipulatus sum,* EFESI DARI? *inest tempus. quod autem accipi debeat, quæritur. & magis est, vt totam eam rem ad iudicem, id est ad virum*" *bonum remittemus, qui æstimet quanto tempore diligens paterfamilias conficere poßit quod facturum se promiserit. vt qui Efesi daturũ se spoponderit, neque duplomate*" *diebus ac noctibus & omni tempestate contempta iter continuari cogatur: neque tam dilicate progredi debeat, vt reprehensione dignus appareat. sed habita ratione temporis, ætatis, sexus, valetudinis. cum id agat, vt mature perueniat, id est eodem tempore quo plerique eiusdem condicionis homines solent peruenire. eóque trãsacto, quamuis Romæ remanserit, nec poßit Efesi pecuniam dare, nihilo minus ei rectè condicetur, vel quia per ipsum steterit, quo minus Efesi daret, vel quoniam per alium Efesi poßit dari, vel quia* 2

" i. partibus ambabus in vno loco proximè inter se constitutis tã breui spatio, quod requiritur vt gladio pugnari possit. Id enim est cõminus, quasi cũ manus. " Cicer. 3. Offic.

" Duplomata sunt literæ celeris cursus, quem nos postã dicimus. Id enim absq; literis principis vel præfecti prætorio nemini licebat.

vbique

vbique poteſt ſoluere. nam & quod in diem debetur, ante ſolui poteſt, licet peti nõ poteſt. quòd ſi duplomate vſus, aut felici nauigatione, maturius quàm quiſque peruenerit Efeſum: confeſtim obligatus eſt. quia in eo quod tempore atque facto finitum eſt, nullus eſt coniecturæ locus.

Quanto tempore opus poſſit ædificari, iudicis arbitrio committitur. Bart.

3 ¶ *Item qui inſulã fieri ſpopondit, non vtiq; conquiſitis vndiq; fabris, & plurimis operis adhibitis, feſtinare debet: nec rurſus vtroq; aut altero contentus eſſe. ſed modus adhibendus eſt ſecundum rationem diligentis ædificatoris, & temporum, locorúmque. item ſi non inchoetur opus, id tantùm æſtimetur, quod in illo interuallo effici potuit. tranſactóque tempore quo inſulam conſummare oportuerit, ſi poſtea ædificetur, liberetur reus: ſicut liberatur qui ſe daturum ſpopondit, ſi quandoque tradit.*

Difficultas non impedit diem obligationis cedere & venire. Bart.

4 ¶ *Illud inſpiciendum eſt, an qui centum dari promiſit, confeſtim teneatur. an verò ceſſet obligatio donec pecuniam conferre poßit. quid ergo ſi neque domi habet, neque inueniat creditorem? ſed hæc recedunt ab impedimento naturali, & reſpiciunt ad facultatem dandi. eſt autem facultas, perſonæ commodum incommo-*

l. vlt. §. de act. empt. l. nepos. §. de verb. ſignif.

dúmque, non rerum quæ promittũtur. & alioquin si quis Stichum dari spoponderit, quæremus vbi sit Stichus: aut si non multum referre videatur, Efesi daturum se, an quod Efesi sit, cum ipse Romæ sit, dare spondeat. nam hoc quoque ad facultatem dandi pertinet: quia in pecunia & in Sticho illud commune est, quòd promissor in præsentia dare non potest. & generaliter causa difficultatis ad incommodum promissoris, non ad impedimentum stipulatoris pertinet: ne incipiat dici, eum quoque dare non posse, qui alienum seruum, quem dominus non vendat, dare promiserit. ¶ *Si ab* 5 *eo stipulatus sim, qui efficere non possit, cum alio possibile sit: iure factam obligationem Sabinus scribit.* ¶ *Cum quis sub hac condicione* 6 *stipulatus sit, si rem sacram aut religiosam Titius vendiderit, vel forum, aut basilicam, & huiusmodi res quæ publicis vsibus in perpetuũ relictæ sint, vbi omnino condicio iure impleri non potest, vel id facere, ei non liceat: nullius momenti fore stipulationem, proinde ac si ea condicio quæ natura impossibilis est, incerta esset. nec ad rem pertinet, quòd ius mutari potest, & id quod nunc impossibile est, postea possibile fieri. non enim secundum futuri temporis ius, sed secundum præsentis æstimari debet stipulatio.* ¶ *Si vt aliquid fiat,* 7 *stipulemur: & vsitatius, & elegantius esse*

l. Inter stipulãtem §. sacrã. ĩ. eod.

l. 71. ĩ. eo.

Labeo

Labeo ait, sic subici pœnam, SI ITA FACTVM NON ERIT. *at cum quid ne fiat, stipulemur, tunc hoc modo,* SI ADVERSVS EA FACTVM ERIT. *& cum alia fieri, alia non fieri coniunctè stipulemur, sic comprehendendum,* SI NON FECERIS. SI QVID ADVERSVS EA FECERIS.

In dandis non potest quis vni ex heredibus promittere, sicut in faciendis. Bart.

8 ¶ *Præterea sciendum est, quod dari stipulemur, non posse nos, vni ex heredibus adquiri: sed necesse esse omnibus adquiri. at cum quid fieri stipulemur, etiam vnius personam rectè comprehendi.*

Promissio facta in nundinis, intelligitur de vltima die nundinarum. Bart.

CXXXVIII. IDEM libro quarto Stipulationum.

EVM *qui certarum nundinarum diebus dari stipuletur, primo die petere posse Sabinus ait. Proculus autem & ceteri diuersæ scholæ auctores, quamdiu vel exiguum tempus ex nundinarum spatio superesset, peti*" *posse existimant. sed ego cum Proculo sentio.*

l. 42. §. co.

"Vulg. editio & quidam manuscr. habét hîc negationem, peti nô posse, sed perperam.

Qui habet electionem à lege, potest quandocumque variare Bart.

1 ¶ *Cum purè stipulatus sum illud aut illud dari, licebit tibi, quotiens voles, mutare volunta-*

tem in eo quod præstaturus sis: quia diuersa causa est voluntatis expressæ, & eius quæ inest.

In causa euictionis si pro parte non defendatur, pœna in solidum committitur. Bart.

CXXXVIIII. IDEM libro sexto Stipulationum.

l. 4. §. vlt. ſ. eod. & l. 85.

CVM ex causa duplæ stipulationis aliquid intendimus, venditoris heredes in solidum omnes conueniendi sunt, omnésque debent subsistere. & quolibet eorum defugiente ceteris subsistere nihil prodest: quia in solidum defendenda est venditio, cuius indiuisa natura est. Sed cum vno defugiente omnes defugisse videantur, ideóque omnes teneantur, vnicuique pro parte hereditaria præstatio incumbit.

Tot dicuntur stipulationes, quot præcesserũt conuentiones distinctæ. Bart.

CXL. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

l. 29. ſ. eo.

PLuribus rebus præpositis, ita stipulatio facta est, EA OMNIA, QVAE SVPRA SCRIPTA SVNT, DARI? propius est vt tot stipulationes, quot res sint. ¶ De hac 1 *stipulatione ANNVA, BIMA, TRIMA DIE ID ARGENTVM QVAQVE DIE DARI? apud veteres varium fuit. Paulus: sed verius, & hic tres esse trium summarum stipulationes. ¶ Etsi placeat extingui obligatio-* 2 *nem, si in eum casum inciderit, à quo incipere non potest: non tamen hoc in omnibus verum*

l. 2. & 16. & 136. §. 1 ſ. eod.

rum est. ecce stipulari viam, iter, actum ad fundum communem socius non potest. & tamen si is qui stipulatus fuerat, duos heredes relinquerit: non extinguitur stipulatio: & per partem dominorum seruitus adquiri non potest adquisita tamen conseruatur & per partem domini. hoc euenit, si pars prædij seruientis, vel cui seruitur, alterius domini esse cœperit.

Facultas eligendi cohæret personæ. Bart.

CXLI. GAIVS libro secundo de verborum obligationibus.

SI *seruus aut filiusfamilias ita stipulatus sit,* SI ILLAM REM AVT ILLAM, VTRVM EGO VELIM? *nō pater, dominúsve, sed filius, seruúsve destinare de alterutra debet. extranei quoq; persona si comprehensa fuerit, veluti hoc modo,* VTRAM EARVM TITIVS ELEGERIT: *non aliter stipulator alterutrius petendæ facultatem habet, quàm si Titius elegerit.* 1 *¶ Pupillus licet ex quo fari cœperit, rectè stipulari potest: tamen si in parentis potestate est, ne auctore quidem patre obligatur. pubes verò qui in potestate est, proinde ac si paterfamilias, obligari solet. quod autem in pupillo dicimus, idem & in filiafamilias impubere dicendum est.* 2 *¶ Si ita fuero stipulatus,* MIHI AVT TITIO? *& tu mihi daturum te spondeas: secundum omnium opinio-*

l. 76. ī. eo.

nem ad interrogatum te respondere. quia constat mihi soli adquiri obligationem, Titio autem dumtaxat rectè soluitur.

Angustia temporis vitiat stipulationem, nisi in loco destinato præsentia procuratoris interueniat. Bart.

l.137.§.e.

¶ *Si inter eos qui Romæ sunt, talis fiat stipulatio,* HODIE CARTHAGINE DARE SPONDES? *quidam putant non semper videri impossibilem causam stipulationi contineri: quia possit contingere, vt tam stipulator quàm promissor ante aliquod tempus suo quisque dispensatori notũ fecerit, in eum diem futuram stipulationem. ac demandasset promissor quidem suo dispensatori, vt daret: stipulator autem suo, vt acciperet. quod si ita factum fuerit, poterit valere stipulatio.* 3

l.55. & 56 & 118. & 131.§.1.ff. eod.

¶ *Cum mihi aut Titio stipulor, dicitur aliam quidem rem in personam meam, aliam in Titij designari non posse. veluti mihi decem, aut Titio hominem. si verò Titio ea res soluta sit, quæ in eius persona designata fuerit: licet ipso iure non liberetur promissor, per exceptionem tamen defendi possit. tempora verò diuersa designari posse, veluti* MIHI KALENDIS IANVARIIS, AVT TITIO KALENDIS FEBRVARIIS? *immo etiã celeriorem diem in Titij personam conferri posse:* 4

posse: veluti mihi Kalendis *Februariis, Titio* Kalendis *Ianuariis? quo casu talem esse stipulationem intellegemus,* SI TITIO KALENDIS IANVARIIS NON DEDERIS, MIHI KALENDIS FEBRVARIIS DARE SPONDES? *Sed rursus mihi quidem purè, aut Titio sub condicione stipulari possum. contra verò si mihi sub condicione aut Titio purè: inutilis erit tota stipulatio, nisi in meam personam condicio extiterit. scilicet quia nisi quod ad me vim acceperit obligatio, adiectio nihil potest valere. hoc tamen ita demum tractari potest, si euidenter apparet purè Titij persona adiecta. alioquin cum ita stipulor,* SI NAVIS EX AFRICA VENERIT, MIHI AVT TITIO DARI SPONDES? *Titij quoque persona sub eadem condicione adici videtur. ex hoc apparet, si diuersa condicio in meam personam, diuersa in Titij posita sit, nec in meam personã extiterit condicio: totam stipulationem nullius momenti futurã. exstante verò mea condicione, si quidẽ Titij quoq; condicio extiterit: poterit vel Titio solui. si verò in illius persona defecerit, quasi non adiectus habebitur. ex his omnibus apparet, licet alterius persona non rectè adiciatur: non ideo minus in nostra persona vtiliter procedere stipulationem.*

DE" DVOBVS REIS CONSTITVENDIS.

TIT. II.

MODESTINVS libro secundo Regularum.

QVI stipulatur, reus" stipulādi dicitur. qui promittit, reus promittendi habetur.

Vnius ex duobus reis petitione & acceptilatione tollitur obligatio. Bart.

II. IAVOLENVS libro tertio ex Plautio.

CVM duo eandem pecuniam aut promiserint, aut stipulati sunt: ipso iure & singuli in solidum debentur, & singuli debent. ideóque petitione, " acceptilatione vnius tota soluitur obligatio.

Licet contrahatur obligatio vnius, postea alterius, non vitiatur constitutio duorum reorum. Bart.

III. VLPIANVS libro quadragensimo septimo ad Sabinum.

IN duobus reis promittendi frustra timetur nouatio. nam licet ante prior responderit, posterior etsi ex interuallo accipiatur: consequens est dicere, pristinam obligationem durare, & sequentem accedere. & parui refert, simul spondeant, an separatim promittant: cùm

hoc

" Sic Flor. & in manuscr. In vulga. autem, De duob. reis stipuladi & promittendi. " Reus autē omnis ille appellatur, cuius de re disceptatur. Cic. 2 de Orat.

" Accipio tā passiuè quā actiuè. i. si vnus petat, aut si ab vno petatur, quā uis multi aliter sentiant.

hoc actum inter eos sit, vt duo rei constituantur, neque vlla nouatio fiet.

Potest à quolibet reorum in solidum peti, & etiam pro parte: & vna solutio sufficit. Bart.

1 ¶ *Vbi duo rei facti sunt, potest vel ab vno eorũ solidum peti. hoc est enim duorum reorum, vt vnusquisque eorum in solidum sit obligatus. posśitque ab alterutro peti. & partes autem à singulis peti posse, nequaquam dubium est. quemadmodum & à reo & fideiussore petere possumus. vtiq; enim cũ vna sit obligatio, vna et summa est: vt siue vnus soluat, omnes liberantur: siue soluatur ab altero, liberatio contingat.*

IIII. POMPONIVS libro vicensimo quarto ad Sabinum.

D*VO rei promittendi, siue ita interrogati,* SPONDETIS? *respondeant* SPONDEO, *aut* SPONDEMVS: *siue ita interrogati,* SPONDES? *respondissent* SPONDEMVS: *rectè obligantur.*

Obligationi personarum potest accedere fideiussor.

V. IVLIANVS libro vicensimo secundo Digestorum.

N*Emo est qui nesciat, alienas operas promitti posse, & fideiussorem adhiberi in ea obligatione. & ideo nihil prohibet duos reos stipulandi cõstitui, vel promittendi. sicuti si ab eodem fabro duo rei stipulandi easdem operas*

stipulentur. & ex contrario duo fabri eiusdem peritiæ easdem operas promittere intelleguntur, & duo rei promittendi fieri.

Ex duobus interrogatis vel interrogantibus, qui respondet obligatur, & cui respondetur, quæritur obligatio. Bart.

VI. IDEM libro quinquagensimo secundo Digestorum.

D*Vos reos promittendi facturus, si vtrūq; interrogauero, sed alter dumtaxat responderit: verius puto, eum qui responderit, obligari. neque enim sub condicione interrogatio in vtriusque persona fit, vt ita demum obligetur, si alter quoque responderit.* ¶ *Duobus autem reis constitutis, quin liberum sit stipulatori, vel ab vtroque vel ab altero dumtaxat fideiussorem accipere, non dubito. Sed si à duobus reis stipulandi interrogatus respondisset vni se spondere: ei soli tenetur.* 1

Modicum interuallum, constitutionem reorum non vitiat. Bart.

¶ *Duo rei sine dubio ita constitui possunt, vt & temporis ratio habeatur, intra quod vterq; respondeat. modicum tamen interuallum temporis, item modicus actus qui modò contrarius obligationi non sit, nihil impedit, quo minus duo rei sunt. fideiussor quoque interrogatus, inter duorum reorum responsa si responderit: potest videri non impedire obligationem reorum. quia nec longum spatium interponitur, nec is* 2

actus

actus qui contrarius sit obligationi.

VII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

,, *EX duobus reis promittēdi alius in diem vel sub condicione obligari potest. nec* ,, *enim impedimento erit dies aut condicio, quo* ,, *minus ab eo qui pure obligatus est, petatur.*

Inst.c.s. vlt.

Si in vnius persona non consistit obligatio, alter tenetur in solidum, si tamquam duo rei se obligant. Bart.

VIII. VLPIANVS libro primo Responsorum.

HIS verbis, EAQVE PRAESTARI STIPVLANTI TIBI SPOPONDIMVS, *interesse, quid inter cōtrahentes actū sit. nam si duo rei facti sint, eum qui absens fuit, non teneri. præsentem autem in solidū esse obligatum. aut si minus, in partem fore obstrictum.*

Re, verbis, consensu, testamento possunt constitui duo rei. Bart.

VIIII. PAPINIANVS libro vicensimo septimo Quæstionum.

EAndem rem apud duos pariter deposui, vtriusque fidem in solidum secutus. vel eandem rem duobus similiter commodaui. fiunt duo rei promittendi. quia non tantùm verbis stipulationis, sed & cæteris contractibus, veluti emptione, venditione, locatione, conductione, deposito, commodato, testamento. vt puta si pluribus heredibus institutis testator dixit, TITIVS ET MAEVIVS SEMPRO-

NIO

NIO DECEM DATO. ¶ *Sed si quis in deponendo penes duos, paciscatur vt ab altero culpa quoque præstaretur: verius est, non esse duos reos, à quibus inpar suscepta est obligatio. Non idem probandum est, cùm duo quoque culpam promisissent, si alteri postea pacto culpa remissa sit: quia posterior conuentio quæ in alterius persona intercessit, statum & naturam obligationis, quæ duos initio reos fecit, mutare nō potest. quare si socij sint, & communis culpa intercessit: etiam alteri pactum cum altero factum proderit.* 1

Disparitas locorum non impedit constitutionem reorum. Bart.

¶ *Cum duos reos promittendi facerem, ex diuersis locis Capuæ pecuniam dari stipulatus sim. ex persona cuiusque ratio proprij temporis habebitur. nam etsi maximè parē causam suscipiunt, nihilo minus in cuiusque persona propria singulorum consistit obligatio.* 2

X. IDEM libro trigensimo septimo Quæstionum.

l.5.5.de cōpens.

SI *duo rei promittendi socij non sint, non proderit alteri quòd stipulator alteri reo pecuniam debet.*

Duo rei possunt inuicem fideiubere. Bart.

XI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

REos *promittendi vice mutua fideiussores non inutiliter accipi conuenit. reus itaq; stipulandi actionem suam diuidere si velit, neq; enim*

enim diuidere cogendus est, poterit eundem vt principalem reum, item qui fideiussor pro altero exstitit, in partes conuenire. non secus ac si duos promittendi reos diuisis actionibus conueniret.

Plures intelliguntur in dubio viriliter obligari,& viriliter stipulari.Bart.

1 ¶ *Cùm tabulis esset comprehensum, illum & illum cētum aureos stipulatos:neque adiectum, ita vt duo rei stipulandi essent:virilem partem singuli stipulati videbantur. & è contrario, cum ita cautum inueniretur,* TOT AVREOS RECTE DARI STIPVLATVS EST IVLIVS CARPVS:SPOPONDIMVS EGO ANTONINVS ACHILLEVS, ET CORNELIVS DIVS:*partes viriles deberi.quia non fuerat adiectum, singulos in solidum spopondisse, ita vt duo rei promittendi fierent.*

Interuallum inter interrogationem & responsionem,impedit respondentem obligari.Bart.

XII. VENVLEIVS libro secundo Stipulationum.

S*I ex duobus qui promissuri sint, hodie alter, alter postera die responderit:* prolutus)" *non esse duos reos.ac ne obligatum quidem intellegi eum qui postera die responderat: cum actor ad alia negotia discesserit, vel promissor, licet peractis illis rebus responderit.*

"Sic Flor. in manuscri. autē & vulg.legitur promitto,fortè Flor. emendandū est prolatus,hoc modo,alter postera die responderit prolatus, i.dilatus.

1 ¶ *Si à Titio & pupillo sine tutoris auctoritate stipulat.*

stipulatus fuero eadem decem, vel à seruo: & quasi duos reos promittendi constitui, obligatúmque Titium solum Iulianus scribit. quamquam si seruus spoponderit, in actione de peculio eadem obseruari debent, ac si liber fuisset.

Duæ obligationes paris potentiæ inuicem non tollunt se. Bart.

XIII. IDEM lib. tertio Stipulationum.

SI reus promittendi altero reo heres extiterit, duas obligationes eum sustinere dicendum est. nam vbi quidē altera differentia obligationū esse poßit, vt in fideiussore & reo principali, constitit alteram ab altera perimi. cum verò eiusdem duæ potestatis sint, non potest repperiri, qua altera[a] potius quàm alteram consummari. ideóque etsi reus stipulandi heres extiterit, duas species obligationis eū sustinere.

[a] Ant. August. li. 2. c. 2. putat legēdum, qua alterā potius quàm alteram.

XIIII. PAVLVS libro secundo Manualium.

ET stipulationum prætoriarum duo rei fieri possunt.

Disparitas rei debitæ, vel causæ debendi, impedit duorum reorum constitutionem. Bart.

XV. GAIVS libro secundo de Verborum obligationibus.

SI id quod ego & Titius stipulamur, in singulis personis proprium intellegatur: non poterimus duo rei stipulandi constitui: veluti cum vsumfructum, aut dotis nomine dari stipulemur.

pulemur. idque & Iulianus ſcribit. Idem ait, & ſi Titius & Seius decem, aut Stichum qui Titij ſit, ſtipulati fuerint: non videri eos duos reos ſtipulandi, cum Titio decem tantùm, Seio Stichus aut decem debeantur. quæ ſententia eò pertinet, vt quamuis vel huic vel illi decem ſoluerit, vel Seio Stichum: nihilo minus alteri obligatus manet. ſed dicendum eſt, vt ſi decem altero ſoluerit: ab altero liberetur.

XVI. IDEM libro tertio de Verborum obligationibus.

EX duobus reis ſtipulandi ſi ſemel vnus egerit, alteri promiſſor offerẽdo pecuniam, nihil agit.

Videntur heredes in dubio grauari pro portionibus hereditariis. Bart.

XVII. PAVLVS lib. octauo ad Plautium.

SIue à certis perſonis heredum nominatim legatum eſſet, ſiue ab omnibus excepto aliquo: Atilicinus, Sabinus, Caſſius, pro hereditariis partibus totum eos legatum debituros aiunt. quia hereditas eos obligat. idem eſt, cum omnes heredes nominantur.

XVIII. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

EX duobus reis eiuſdem Stichi promittendi factis, alterius factum alteri quoque nocet.

Si perſona vnius ex reis debendi ab obligatione eximitur, alter remanens non liberatur. Bart.

XVIIII.

XVIIII. IDEM libro trigensimo*septimo* ad Quintum Mucium.

cc.l.47.j. tit.prox.

Cum duo eandem pecuniã debent, si vnus capitis deminutione exemptus est obligatione, alter non liberatur. multum enim interest, vtrum res ipsa soluatur, an persona liberetur. cum persona liberatur, manente obligatione: alter durat obligatus. & ideo si aqua & igni interdictum est, alicuius fideiussor postea ab eo datus tenetur.

DE STIPVLATIONE SERVORVM.

TIT. III.

IVLIANVS libro quinquagensimo secundo Digestorum.

Cum seruus stipuletur, nihil interest, sibi, an domino, an verò sine alterutra eorũ" adiectione dari stipuletur.

"l.imper-sonaliter. Instit. eo.

Stipulatio inutilis non tollit domino rei vindicationem. Bart.

¶ Si seruus tuus, qui mihi bona fide seruiebat, peculium habuerit quod ad te pertineat, & ego ex eo pecuniam Titio credidero: nummi tui manebunt. stipulando autem mihi seruus eandem pecuniam, nihil aget. vindicãdo ergo eam pecuniam tu consequi poteris. 1

Stipul.

Stipulatio facta vni, non tollit certi condictionem ex mutuo alteri adquisitam. Bart.

2 ¶ *Si seruus communis meus & tuus ex peculio quod ad te solum pertinebat, mutuam pecuniam dederit: obligationem tibi adquiret. & si eandem mihi nominatim stipulatus fuerit, debitorem à te non liberabit: sed vterq; nostrum habebit actionem, ego ex stipulatu, tu quòd pecunia tua numerata sit. debitor tamen me doli mali exceptione summouere poterit.* 3 ¶ *Quod seruus meus meo seruo dari stipulatur, id perinde haberi debet, ac si mihi stipuletur. Item quod tuo seruo stipulatur, perinde ac si tibi stipulatus esset. vt altera stipulatio obligationem pariat, altera nullius momenti sit.*

Quod vni ex dominis non adquiritur, alteri in solidum quæri potest. Bart.

4 ¶ *Communis seruus duorum seruorum personam sustinet. idcirco si proprius meus seruus communi meo & tuo seruo stipulatus fuerit, idem iuris erit in hac vna conceptione verborum, quod futurum esset, si separatim duæ stipulationes conceptæ fuissent, altera in personam mei serui, altera in personam tui serui. neque existimare debemus, partem dimidiam tantùm mihi adquiri, partem nullius esse momenti. quia persona serui communis eius condicionis est, vt in eo quod alter ex dominis potest ad-*

quirere, alter non potest, perinde habeatur, ac si eius solius esset, cui acquirendi facultatem habeat.

Alternatiua inter personas quibus æqualiter potest quæri, vitiat stipulationem. Bart.

5 ¶ *Si fructuarius seruus stipulatus esset fructuario aut proprietario: si quidem ex re fructuarij stipulatus esset, inutilis est stipulatio: quia vtrique ex re fructuarij actionem adquirere potuisset. sed si aliud stipulatus fuisset, proprietarium petere posse. & si promissor fructuario soluisset, liberatur.* 6 ¶ *Cum seruus communis Titij & Mæuij stipulatur in hunc modum,* DECEM KALENDIS TITIO DARE SPONDES? SI DECEM KALENDIS TITIO NON DEDERIS, TVNC MAEVIO VIGINTI DARE SPONDES? *duæ stipulationes esse videntur. sed si Kalendis decem data non fuerint, vterque dominus ex stipulatu agere poterit. sed in secunda obligatione Mæuio † promissa, Titius exceptione doli summouebitur.*

† commissa

Inter eum qui sibi stipuletur, & rem in stipulationem deductam, debet esse diuersitas. Bart.

II. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

SEruus communis ipse" sibi stipulari non potest: quamuis constaret eum se stipulari domino posse. non enim se domino adquirit, sed de se obligationem.

" Videtur hîc addenda particula se, vt legamus se sibi stipulari nõ potest, vt verba sequentia monent.

III.

III. IDEM libro quinto ad Sabinum.

SI seruus reipublicæ vel municipij vel coloniæ stipuletur: puto valere stipulationem.

Generalis promissio refertur etiam ad eum, cui postea specialiter est promissa. Bart.

IIII. IDEM libro vicensimo primo ad Sabinum.

SI seruus communis sibi & vni ex dominis stipuletur: perinde est, ac si omnibus dominis & vni ex his stipuletur: veluti Titio & Mæuio, & Titio. & probabile est vt Titio dodrans, Mæuio quadrans debeatur.

Ex stipulatione serui communis, acquiritur dominis pro parte dominica. Bart.

V. IDEM libro quadragensimo octauo ad Sabinum.

SEruus communis sic omnium est, non quasi singulorum totus: sed pro partibus vtique indiuisis, vt intellectu magis partes habeant, quàm corpore. & ideo si quid stipulatur, vel quaqua alia ratione adquirit: omnibus adquirit pro parte qua dominium in eo habent. licet autem ei & nominatim alicui ex dominis stipulari, vel traditam rem accipere, vt ei soli adquirat. sed si non nominatim domino stipuletur, sed iussu vnius dominorum: hoc iure vtimur, vt soli ei adquirat, cuius iussu stipulatus est.

Hæc distinctè decisa sunt in l. vlt. C. per quas person.

VI. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

O Filius rectè dicebat, & per traditionem accipiendo, vel deponendo, commodandóque posse soli ei adquiri, qui iußit. quæ senteńtia & Caßij & Sabini dicitur.

VII. VLPIANVS libro quadragensimo octauo ad Sabinum.

PRoinde & si quattuor fortè dominos habuerit, & duorum iussu stipulatus sit: his solis adquiret, qui iusserunt. magísque est, vt non æqualiter, sed pro portione dominica totum eis adquiratur. idem puto & si nominatim eistipulatus esse proponatur. nam etsi omnium iussu stipulatus sit, vel omnibus nominatim: non dubitaremus omnibus pro dominicis eum portionibus, non pro virilibus adquirere. ¶ *Si seruus communis ab vno ex sociis stipulatus sit, si quidem nominatim alteri socio: ei soli debetur. sin autem sine vlla adiectione purè stipulatus sit, reliquas partes is seruus ceteris sociis, præter eam partem ex qua promissor dominus esset, adquiret. sed si iussu vnius socij stipulatus est, idem iuris est, quod esset, si eidem illi socio nominatim dari stipulatus esset.* 1

Quod vni non potest quæri, quæritur alteri cui potest. Bart.

Interdum etiam si neque iussu, neque nominatim

tim alteri ex dominis stipularetur:ei tamen soli adquirere eum, Iuliano placuit. vtputa si quid fortè stipuletur, quod vtrique adquiri non potest. veluti seruitutem ad fundum Cornelianum stipulatus est, qui fundus Sempronij erat, alterius ex dominis:ei soli adquirit.

VIII. GAIVS libro singulari de Casibus.

Item si alter ex dominis vxorem ducturus sit, & huic seruo dos promittatur.

VIIII. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

Item si seruus duorum Titij & Mæuij, hominem qui Titij erat stipulatus fuerit:ei soli adquirit, cuius non fuit. sed si stipulatus sit, Stichum sibi ET MAEVIO ET TITIO DARI SPONDES? *totum eum Mæuio adquirit. quod enim alteri ex dominis adquirere non potest, id ad eum qui ad obligationem admittitur, pertinet.*

Qui stipulatur pluribus dominis, quibus æqualiter potest quęri, alternatiuè, inutiliter stipulatur. Bart.

1 ¶ Si cum duos dominos seruus haberet, stipulatus fuerit illi aut illi dominis suis: quæsitum est an consistat stipulatio. Cassius inutilem esse stipulationem scripsit, & Iulianus Casij sententiam probat, eóque iure vtimur.

X. IVLIANVS libro quinquagensimo secundo Digestorum.

Sed si ita stipuletur, TITIO DECEM AVT MAEVIO FVNDVM DARE SPONDES? *quia incertum est, vtri eorum adquisierit actionem, idcirco inutilis stipulatio existimanda est.*

XI. VLPIANVS libro quadragensimo octauo ad Sabinum.

Sed si sibi, aut Primo, aut Secundo dominis suis stipulatus sit: & hic tantundem erit probandum, quod Iulianus, inutilem esse stipulationem. sed vtrum adiectio inutilis est, aut tota stipulatio vtilis non est? puto adiectionem solam esse inutilem. eo enim quod ait MIHI, *†omni adquisiit ex stipulatu actionem. an ergo in ceterorũ persona solutio locum habeat exemplo extraneæ personæ? & puto, vel solui eis posse. quemadmodum cum ego mihi aut Titio stipuler. † cum ergo cum Primo aut Secundo dominis stipulatio non constitit, nec {aut) solutio est, illa ratio est: quia non inuenimus, in cuius persona stipulatio constitit, in cuius solutio.*

†omnibus

† cur

XII. PAVLVS libro decimo Quæstionum.

Nam cum vterque obligationis capax sit, non inuenimus quis adiectus sit, quia non est qui petere posit.

XIII. VLPIANVS libro quadragensimo octauo ad Sabinum.

Cum

CVm enim stipulatur domino aut extraneo seruus: vtrumque consistat, & in domini persona stipulatio, & in extranei solutio. at hic τὸ ἰσάζον [a] *corrumpit stipulationem & solutionem.*

Alc. lib. 2. dispunct. c. 20.

[a] i. æquiualens, æqualis hęsitatio.

Si seruus stipulatur nominatim malæ fidei possessori, nec sibi nec domino quærit. Bart.

XIIII. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

SEruus meus cum apud furē esset, furi dari stipulatus est. negat furi deberi Sabinus: quia eo tempore quo stipulatus est, ei non seruiret. sed nec ego ex ea stipulatione agere potero. sed si detracta furis persona stipulatus est, mihi quidē adquiritur actio. sed furi nec mandati, nec alia actio aduersus me dari debet.

XV. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

SIue mihi, siue sibi, siue conseruo suo, siue impersonaliter dari seruus meus stipuletur, mihi adquiret.

XVI. PAVLVS libro quarto Regularum.

SEruus hereditarius futuro heredi nominatim dari stipulatus, nihil agit: quia stipulationis tempore heres dominus eius non fuit.

XVII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI communis seruus meus & tuus viam, vel iter, vel actum stipuletur sine adiectione nominis nostri, cum ego solus fundum vicinum habeam: soli mihi eam adquirit. quòd & si tu fundum habeas, mihi quoque in solidum seruitus adquiritur.

Mortuo vno ex dominis sine herede, vel hereditate non adita, ex stipulatione serui quæritur in solidum superuiuenti domino. Bart.

XVIII. PAPINIANVS libro vicensimoseptimo Quæstionum.

SI seruus communis Mæuij & castrensis peculij, defuncto filiofamilias milite, antequam adeat institutus hereditatem, stipuletur: socio, qui solus interim dominus inuenitur, tota stipulatio quæretur. quoniam partem non facit hereditas eius quæ nõdum est. non enim si quis heredem existere filiofamilias dixerit, statim & hereditatem eius iam esse consequens erit. cum beneficium principalium constitutionum in eo locum habet, vt filiusfamilias de peculio testari poßit. quod priuilegium cessat prius quàm testamentum aditione fuerit confirmatum. ¶ *Si seruus Titij & Mæuij partem quæ* 1 *Mæuij est, sibi dari stipuletur: nulla stipulatio est. cum si Titio dari stipulatus fuisset, Titio adquireretur. quòd si simpliciter concepta est stipulatio, veluti* PARTEM EAM QVAE MAEVII EST, DARE SPONDES? *nõ adiecto*

MIHI

MIHI:*propè est, vt quia sine vitio concepta est stipulatio, sequatur eius personam cuius potest.*

Seruus & filius ad quirunt patri vel domino reuerso, quocunq; modo stipulentur. Bart.

2 ¶ *Seruus capto domino ab hostibus, domino dari stipulatus est. quamuis quæ simpliciter stipulatur, vel ab alio accepit, etiam ad heredem captiui pertinent: aliúdque sit iuris in persona filij, quia nec tunc fuit in potestate, cum stipularetur, nec postea deprehenditur, vt seruus, in hereditatem: tamen in proposito potest quæri num ex hac stipulatione nihil adquisitum heredi videtur, quomodo si seruus hereditarius defuncto, aut etiã heredi futuro stipulatus fuisset. sed in hac specie seruus filio exæquabitur. nam & si filius captiui patri suo stipulatus fuerit dari, res impendenti erit. & si pater apud hostes decesserit, nullius momẽti videbitur fuisse stipulatio: quoniam alij, non sibi stipulatus est.* 3 ¶ *Cum seruus fructuarius operas suas locasset, & eo nomine pecuniam in annos singulos dari stipulatus esset: finito fructu, domino residui temporis adquiri stipulationem Iulianus scriptum relinquit. quæ sententia mihi videtur firmißima ratione subnixa. nã si in annos fortè quinque locatio facta sit, quoniam incertum est, fructus in quem diem duraturus sit, singulorum annorum initio cuiusque anni pecunia*

fructuario quæreretur. secundū quæ non transit ad alterum stipulatio, sed vnicuique tantum adquiritur, quantum ratio iuris permittit. nam & cum idem seruus ita stipuletur, QVANTAM PECVNIAM TIBI INTRA ILLVM DIEM DEDERO, TANTAM DARI SPONDES? *impendēti est, quis ex stipulatu sit habiturus actionē. si enim ex re fructuarij, vel operis suis pecuniam dedero, fructuario. si verò aliunde, domino stipulatio quæretur.*

Quod vni ex possessoribus quæri non potest, quæritur alij cui potest. Bart.

XVIIII. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

SI alienus seruus duobus bonæ fidei seruiēs, ex vnius eorum re adquirat: ratio facit, vt ei ex cuius re adquisiit, id totum ei adquirat. siue ei soli, siue quasi duobus seruiat. nam & in veris dominis, quotiens vtrique adquiritur, totiens partes adquiri. ceterum si alij non adquiratur, alium solidum habiturum. igitur eadem ratio erit & in proposito, vt hic seruus alienus qui mihi & tibi bona fide seruit, mihi solidum ex re mea adquirat: quia tibi non potest adquiri, quia non sit ex re tua.

XX. PAVLVS libro quintodecimo Quæstionum.

Liber

LIber homo bona fide mihi seruit. stipulatur ex re mea, vel ex operis suis Stichum qui ipsius est. magis est vt mihi adquirat: quia & si seruus esset meus, adquireret mihi. nec enim illud dici debet, quasi ille quoque in peculio eius esset. sed si ex re mea Stichum qui meus est, stipulatur: sibi adquiret.

Cum tractatur de commodo filij, existentia sui heredis eum facit heredé, etiam errantem & ius ignor..nté. Bart.

2 ¶ *Apud Labeonem ita scriptum est, filium & filiam in sua potestate pater intestatus reliquit. filia eo animo fuit semper, vt existimaret nihil ad se ex hereditate patris pertinere. deinde frater eius filiam procreauit, & eam infantem relinquit. tutores seruo auito eius imperauerunt, vt ab eo, cui res aui hereditatis vendiderunt, stipularetur, quanta pecunia ad eum peruenisset. ex ea stipulationéne quid pupillæ adquisitum sit, peto rescribas. Paulus: est quidem verum, bona fide possessum seruum ex re eius, cui seruit, stipulantem possessori adquirere. sed si res quæ ex hereditate aui communes fuerunt, in venditionem hereditatis venerunt: non videtur ex re pupillæ totum pretium stipulari. ideóque vtrisque adquirit.*

XXI. VENVLEIVS libro primo Stipulationum

SI seruus communis ita stipuletur, KALENDIS IANVARIIS DECEM TITIO AVT MAEVIO

MAEVIO DOMINIS, VTER EORVM TVNC VIVET, DARE SPONDES? *inutilem esse stipulationem Iulianus scribit: quia non posſit impendenti esse stipulatio, nec apparere vtri eorum sit adquisitum.*

XXII. NERATIVS libro secundo Responsorum.

Seruum fructuarium ex re domini inutiliter fructuario stipulari, domino ex re fructuarij vtiliter stipulari.

XXIII. PAVLVS lib nono ad Plautium.

Eadem de eo dicenda sunt, cui vsus legatus est.

XXIIII. NERATIVS libro secundo Responsorum.

ET si duorum vsusfructus sit, quod ex operis suis alteri eorum stipulatus sit, pro ea dumtaxat parte, ex qua vsusfructus eius sit, adquiri.

Præscriptio currit à die quo fuit facultas agendi. Bart.

XXV. VENVLEIVS libro duodecimo Stipulationum.

SI seruus hereditarius stipulatus fuerit, & fideiussores acceperit, postéaque adita fuerit hereditas: dubitatur vtrum ex die interpositæ stipulationis tempus cedat, an ex adita hereditate. item si seruus eius qui apud hostes sit, fideiussores acceperit. & Casſius existimat, tempus ex eo computandum, ex quo agi cum eis potuerit:

fuerit: id est[a] *ex quo adeatur hereditas, aut postliminio dominus reuertatur.*

Substantia stipulationis puræ vel conditionalis, non potest esse in pendenti. Bart.

XXVI. PAVLVS lib. primo Manualium.

VSusfructus sine persona esse non potest. & ideo seruus hereditarius inutiliter vsumfructum stipulatur. legari autem ei posse vsumfructum dicitur, quia dies eius non cedit statim. stipulatio autem pura suspendi non potest. quid ergo si sub condicione stipuletur? nec hoc casu valeat stipulatio: quia ex præsenti vires accipit stipulatio, quamuis petitio ex ea suspensa sit.

XXVII. IDEM lib. secundo Manualium.

SEruus communis siue emat, siue stipuletur, quamuis pecunia ex peculio detur, quod alterum ex dominis sequitur: vtrique tamen adquirit. diuersa causa est fructuarij serui.

XXVIII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

SI ex re domini domino aut fructuario seruus stipulatus fuerit, domino quidem adquiri obligationem Iulianus scripsit: solui autem fructuario posse, quasi quolibet adiecto. 1 *¶ Si seruus communis ex re vnius stipulatus erit, magis placuit vtrique adquiri. sed eum, cuius ex re facta est stipulatio, cum socio communi diuidundo, aut societatis iudiciũ de parte reciperanda rectè acturum. idémq; esse dicendum & si ex operis suis alteri ex dominis ser-*

uus

[a] Sequentia verba delenda esse contẽdit Goueanus var. c. 32. quę tamẽ Flor. extant & in manuscr.

cẽ. l. cedere diẽ. ĵ. de verb. signific.

uus adquirit. ¶ *Si ipsi domini singuli eadem decem seruo communi dari fuerint stipulati, & semel responsum secutum fuerit.: duo rei stipulandi erunt. cum placeat dominum seruo dari stipulari posse.* ¶ *Sicuti vni nominatim stipulando ei soli adquirit: ita placet, & si rem emat nomine vnius ex dominis: ei soli seruum adquirere. Item si credat pecuniam, vt vni ex dominis solueretur, vel quodlibet aliud negotium gerat: posse eum nominatim exprimere, vt vni ex dominis restituatur,* * *aut soluatur* *. 2 3

Hereditatis aditio retro ad tempus mortis trahitur. Bart.

[a] nullo alio proprio nomine designato, ne sit contra l.16.§. eod.
[b] Cic.2.de legib.

¶ *Illud quaesitum est, an heredi futuro*[a] *seruus hereditarius stipulari possit. Proculus negauit: quia is eo tempore extraneus est. Cassius respondit posse: quia qui postea heres extiterit, videretur ex mortis tẽpore defuncto successisse. quae ratio illo argumento commendatur, quòd heredis familia ex mortis tempore funesta*[b] *facta intellegitur, licet post aliquod tempus heres extiterit. manifestum igitur est serui stipulationem ei adquiri.* 4

XXVIIII. PAVLVS libro septuagensimosecundo ad Edictum.

S*I communis seruus sic stipulatus sit,* DECEM ILLI DOMINO EADEM DECEM ALTERI DARE SPONDES? *dicemus duos reos esse stipulandi.*

XXX.

XXX. IDEM libro primo ad Plautium.

SEruus alienus alij nominatim stipulando non adquirit domino.

XXXI. IDEM libro octauo ad Plautium.

SI iussu fructuarij aut bonæ fidei possessoris seruus stipuletur: ex quibus causis non solet IS *adquiri, domino adquirit. non idem dicetur, si nomẽ ipsorum in stipulatione positũ sit.*

Si seruus vni ex fructuariis stipuletur nominatim, ex re quę pertinet ad vtrũque, ei soli quærit. Bart.

XXXII IDEM lib. nono ad Plautium.

SI cum duorum vsusfructus esset in seruo, & is seruus vni nominatim stipulatus sit ex ea re quæ ad vtrosque pertinet: Sabinus ait, quoniam soli obligatus esset, videndum esse, quemadmodum alter vsuarius partem suam recipere possit, quoniam inter eos nulla communio iuris esset. sed verius est, vtile communi diuidundo iudicio inter eos agi posse.

XXXIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

SI liber homo vel alienus qui bona fide seruit, ex re alterius iussu possessoris stipuletur: Iulianus ait, liberum quidem sibi adquirere: seruum verò domino. quia iussum domino cohæreat. Si duo rei stipulandi vsumfructum in seruo habeant, vel quibus bona fide seruiebat, & iussu vnius à debitore stipuletur: ei soli adquirit.

Liber homo non quærit malæ fidei possessori. Bart.

XXXIIII. IAVOLENVS libro secundo ad Plautium.

SI seruus testamento manumissus, cum se liberum esse ignoraret, & in causa hereditaria maneret, pecuniam heredi stipulatus est: nihil debebitur heredibus, si modò scierint eum testamento manumissum. quia non potest videri iustam seruitutem seruisse iis qui illum liberum esse non ignorabant. distat ista causa eius, qui liber emptus bona fide seruit. quia in eo & ipsius & emptoris existimatio consentit. ceterum is qui scit hominē liberum esse, quamuis ille condicionem suam ignoret: ne poßidere quidem eum potest videri.

XXXV. MODESTINVS libro septimo Regularum.

SEruus hereditarius & heredi futuro, & hereditati rectè stipulatur.

Stipulatio serui qui non habet dominum, non valet. Bart.

XXXVI. IAVOLENVS libro quartodecimo Epistularum.

QVod seruus stipulatus est, quem dominus pro derelicto habebat, nullius est momenti: quia qui pro derelicto rem habet, omnimodo à se reiecit, nec potest eius operibus * *vti, quem eo iure ad se pertinere noluit. quòd si ab alio adprehensus est, stipulatione ei adquirere poterit. nam & hæc genere quodam donatio est.*

*Pro operis. sic vsurpat Virgil. lib. 8. Aeneid.

inter

inter hereditarium enim seruum, & eum qui pro derelicto habetur, plurimum interest. quoniam alter hereditatis iure retinetur, nec potest relictus videri, qui vniuerso hereditatis iure continetur. alter voluntate domini derelictus, non potest videri ad vsum eius pertinere, à quo relictus est.

Si propria nomina exprimantur, vocantur domini in viriles: si appellatiua, in dominicas. Bart.

XXXVII. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

SI communis seruus ita stipularetur, LVCIO TITIO ET GAIO SEIO DARI SPONDES? *qui sunt domini illius: pro virilibus partibus eis ex stipulatione debetur. si verò ita* DOMINIS MEIS DARE SPONDES? *pro parte qua domini essent. si verò ita,* LVCIO TITIO ET GAIO SEIO DOMINIS MEIS DARE SPONDES? *dubitaretur vtrumne viriles partes, an pro dominica portione eis deberetur. & interesset, quid cuius demonstrandi gratia esset adiectum. & quæ pars eius stipulationis principalē causam haberet. sed cum ad nomina prius decursum est, rationabilius esse videtur, pro virili parte stipulationem eis adquiri: quòd dominorum vocabula pro demonstratione habeantur.*

XXXVIII. IDEM libro quinto ad Quintum Mucium.

SI seruus meus à liberto meo operas sibi dari stipuletur, inutilem stipulationem esse Celsus scribit. aliter atque si non adiecto hoc verbo SIBI *stipulatus fuerit.*

XXXVIIII. IDEM libro vicensimo secundo ad Quintum Mucium.

CVM seruus in quo vsumfructum habemus, proprietatis domino ex re fructuarij vel ex operis eius nominatim stipuletur: adquiritur domino proprietatis. sed qua actione fructuarius reciperare poßit à domino proprietatis, requirendũ est. itẽ si seruus bona fide nobis seruiat, & id quod nobis adquirere poterit, nominatim domino suo stipulatus fuerit: ei adquiret. sed qua actione id reciperare possumus, quæremus. & nõ sine ratione est, quod Gaius noster dixit, cõdici id in vtroq; casu posse domino.

XL. IDEM libro trigensimo tertio ad Quintum Mucium.

QVidquid contraxit seruus dum nobis seruit, etiam si stipulationem contulit in alienationem vel manumißionem suam: tamen nobis id adquisitum erit. quia potestas eius tunc cum id contraheretur, nostra fuit. Idque est, si filiusfamilias contrahat. namque etiam quod in emancipationis suæ tempus contulerit, nobis debebitur. si tamen dolo malo id fecerit.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragensimusquintus.

INCIPIT EX ORDINE

LIBER QVADRAGENSIMVS-SEXTVS.

DE FIDEIVSSORIBVS ET MANDATORIBVS.

Omni obligationi & ciuili & naturali accedere potest fideiussor. Bart.

VLPIANVS libro trigensimo nono ad Sabinum.

Plat. 12. leg.

OMNI *obligationi fideiussor accedere potest.*

l. 8. §. 1. j. eod.

II. POMPONIVS libro vicensimo secundo ad Sabinũ.

ET *commodati & depositi fideiussor accipi potest. & tenetur etiam si apud seruum, vel pupillum depositum commodatúmve fuerit. sed ita demum, si aut dolo malo aut culpa hi fecerunt, pro quibus fideiussum est.*

III. VLPIANVS libro quadragensimo tertio ad Sabinum.

QVI satisdare promisit, ita demum impleße stipulationem satisdationis videtur, si eum dederit accesionis loco, qui obligari potest, & conueniri. ceterum si dederit seruum, aut filiumfamilias ex quibus causis de peculio actio nō datur: vel mulierem quæ auxilio senatusconsulti vtitur: dicēdum est, non esse impletam satisdationis stipulationem. Planè si non idoneum fideiussorem dederit, magis est vt satisfactum sit: quia qui admisit eum fideiubentem, idoneum esse comprobabit.

IIII. IDEM libro quadragensimo quinto ad Sabinum.

POtest accipi fideiussor eius actionis, quam habiturus sum aduersus eum pro quo fideiussi, vel mandati, vel negotiorum gestorum. Fideiussor & ipse obligatur, & heredem obligatum reliquit, cum rei locum optineat.

Inst. eod. §. fideiussor. l. fideiussoris. C. eod.

Obligatio principalis, extinguit accessoriam, si in eadem causa concurrit. Bart.

V. IDEM libro quadragensimo sexto ad Sabinum.

GEneraliter Iulianus ait, eum qui heres exstitit ei pro quo interuenerat, liberari ex causa accesionis, & solummodo quasi heredem rei teneri. denique scripsit, si fideiussor heres extiterit ei pro quo fideiusit: quasi reum esse obligatū, ex causa fideiusionis liberari. Reum verò reo succedentē ex duabus causis esse obligatum

l. heres. l. cū reus. ʃ. e. l. Si duo rei. ʃ. de solut. l. Si reus. ʃ. de duobus reis l. nō est nouū. ʃ. de act. empt.

gatum. nec enim potest repperiri. quæ obligatio quam peremat. at in fideiussore & reo repperitur: quia rei obligatio plenior est. nam vbi aliqua differentia est obligationum, potest constitui alteram per alteram peremi. cum verò duæ eiusdem sint potestatis, non potest repperiri, cur altera potius quàm altera consumeretur. refert autē hæc ad speciem in qua volt ostendere non esse nouum, vt duæ obligationes in vnius persona concurrāt. est autem species talis. si reus promittendi reo promittendi heres exstiterit, duas obligationes sustinet. Item si reus stipulandi exstiterit heres rei stipulandi, duas species obligationis sustinebit. planè si ex altera earum egerit, vtramque consumet. videlicet quia natura obligationum duarum quas haberet, ea esset, vt cùm altera earum in iudicium deduceretur, altera consumeretur.

In vulg. est lex, Si reus.

VI. IDEM libro quadragensimo septimo ad Sabinum.

STipulatus sum à reo, nec accepi fideiussorem: postea volo adiicere fideiussorem. si adiecero, fideiussor obligatur. & parui refert, vtrum purè fideiussorem obligem, an ex die, an sub condicione. 1 *¶ Adhiberi autem fideiussor tam futuræ quàm præcedenti obligationi potest, dummodo sit aliqua vel naturalis futura obligatio.*

VII. IVLIANVS libro quinquagensimo tertio Digestorum.

Quod enim solutum repeti non potest, conueniens est huius naturalis obligationis fideiussorem accipi posse.

VIII. VLPIANVS libro quadragensimo septimo ad Sabinum.

Inst. e. §. 1 τῇ ἐμῇ: mea fide iubeo, dico, volo, siue volo, sed si, dico dixerit, pro eo erit ac si dixerit, dico.

Graece fideiussor & ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω, siue βούλομαι, sed etsi φημὶ dixerit, pro eo erit, atque si dixerit λέγω. ¶ *Praeterea sciendum est, fideiussorem adhiberi omni obligationi posse, siue re, siue verbis, siue consensu. Pro eo etiam qui iure honorario obligatus est, posse fideiussorem accipi sciendum est.* 1

Post litem contestatam potest accipi fideiussor. Bart.

¶ *Et post litem contestatam fideiussor accipi potest. quia & ciuilis & naturalis subest obligatio. & hoc & Iulianus admittit, eóque iure vtimur. An ergo condemnato reo exceptione vti possit, quaeritur. nam ipso iure non liberatur. & si quidem iudicati actionis acceptus non est, sed tantùm litis exercitationis: rectissimè dicetur, vti eum exceptione posse, si verò acceptus fuerit etiam totius causae, cessabit exceptio.* 2 ¶ *A tutore qui testamento datus est, si fuerit fideiussor datus: tenetur. Sed & si ex delicto oriatur actio, magis putamus teneri fideiussorem. Et generaliter omnium obligationum fideiussorem accipi posse, nemini dubium est.* 3

Fideius

Fideiussor non potest teneri in causam grauiorem quàm principalis. Bart.

4 ¶ *Illud commune est in vniuersis qui pro aliis obligantur, quòd si fuerint in duriorem causam adhibiti: placuit eos omnino non obligari. in leniorem planè causam accipi possunt. propter quod in minorem summam rectè fideiussor accipietur. Item accepto reo pure, ipse ex die, vel sub condicione accipi potest. enimuero si reus sub condicione sit acceptus, fideiussor purè: non obligabitur. Si quis Stichum stipulatus fuerit, fideiussorem ita acceperit,* STICHVM AVT DECEM FIDE TVA IVBES? *non obligari fideiussorem Iulianus ait: quia durior eius fit condicio. vtpote cum futurum sit, vt mortuo Sticho teneatur. Marcellus autem notat, non ideo tantùm non obligari, quia in duriorem condicionem acceptus est: sed quia & in aliam potius obligationem acceptus est. denique pro eo qui decem promiserit, non poterit fideiussor ita accipi, vt decem aut Stichum promittat. quamuis eo casu non sit eius durior condicio.*

Alternatiuæ obligationi non potest accedere fideiussor. Bart.

5 ¶ *Idem Iulianus ait, si is qui hominem, aut decem dari stipulatus fuerat, fideiussorem ita acceperit,* HOMINEM AVT DECEM, VTRVM EGO VELIM? *non obligabit eum: quia durior eius condicio facta est. con-*

tra autem si is qui hominem aut decem, vtrum ipse stipulator volet, stipulatus est: rectè fideiussorem ita accipiet, DECEM AVT HOMINEM, VTRVM TV VOLES? *fit etenim, inquit, hoc modo fideiussoris condicio melior. sed etsi reum sic interrogauero,* STICHVM ET PAMPHILVM? *fideiussorem* STICHVM AVT PAMPHILVM? *rectè interrogem: quia leuior fideiussoris condicio est.* ¶ *Pro fideiussore fideiussorem accipi nequaquam dubium est.*

VIIII. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

F*Ideiussores & in partem pecuniæ & in partem rei rectè accipi possunt.*

Si dubitatur an fideiussor sit soluendo, non potest opponi simpliciter beneficium diuisionis. Bart.

X. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

S*I dubitet creditor, an fideiussores soluendo sint, & vnus ab eo electus paratus sit offerre cautionē, vt suo periculo confideiussores conueniantur in parte: dico audiendum eum esse. ita tamen, & si satisdationes offerat, & omnes confideiussores qui idonei esse dicuntur, præsto sint. nec enim semper facilis est nominis emptio, cum numeratio totius debiti nō sit in expedito.*

Propter mendacium perditur beneficium diuisionis. Bart.

¶ *Ita*

1 ¶ *Ita demum inter fideiussores diuiditur actio, si non infitientur. nam infitiantibus auxilium diuisionis non est indulgendum.*

Filiusfamilias pro patre vtiliter fideiubet. Bart.

2 ¶ *Filiusfamilias pro patre poterit fideiubere, nec erit sine effectu hac fideiussio. primo quidem quòd sui iuris effectus poterit teneri in id quod facere potest. dein quòd & dum in potestate manet, condemnari potest. Sed an pater ex hac causa* QVOD IVSSV *teneatur, videamus. & puto ad omnes cōtractus* QVOD IVSSV *etiam referri. sed si ignorante patre pro eo fideiusserit, cessat ista actio. tamen quasi in rem patris versum sit, potest agi cum patre. Planè si is emancipatus soluerit, vtilis ei actio debebit competere. in potestate etiam manenti eadem actio competit, si de peculio castrensi pro patre soluerit.*

Vbi nulla subest obligatio, non potest accedere fideiussor. Bart.

XL. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

QVI contra senatusconsultum filiofamilias crediderit, mortuo eo fideiussorem à patre accipere non potest: quia neque ciuilem neque honorariam aduersus patrem actionem habet: nec est vlla hereditas, cuius nomine fideiussores obligari possent.

XII. IDEM libro quadragensimo tertio Digestorum.

PLane eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eum competit, fideiussor rectè accipitur.

Electo mandatore non liberatur reus principalis, nec econuerso. Bart.

XIII. IDEM libro quartodecimo Digestorũ.

SI mandatu meo Titio decem credideris, & mecum mandati egeris: non liberabitur Titius, sed ego tibi non aliter condemnari debebo, quàm si actiones, quas aduersus Titium habes, mihi præstiteris. Item si cum Titio egeris, ego non liberabor. sed in id dumtaxat tibi obligatus ero, quod à Titio seruare non potueris.

XIIII. IDEM libro quadragensimo septimo Digestorum.

CVM reus promittendi fideiussori suo heres exstitit, obligatio fideiussoria peremitur. quid ergo est? tamquam à reo debitum petatur, etsi exceptione fideiussori competente vsus fuerit: in factum replicatio dari debebit, aut doli mali proderit.

Fideiussor potest opponere exceptionem ex persona rei, etiam eo inui[illegible] Bart.

XV. IDEM libro quinquagensimo primo Digestorum.

SI stipulatus esses à me sine causa, & fideiussorem dedissem, & nollem eum exceptione vti, sed potius soluere, vt mecum mãdati iudicio ageret: fideiussori etiam inuito me exceptio

ceptio

ceptio dari debet. interest enim eius pecuniam retinere potius quàm solutam stipulatori à reo repetere.

Pactum vnius fideiussoris non præiudicat creditori contra alium fideiussorem agenti. Bart.

1 ¶ *Si ex duobus qui apud te fideiusserant in viginti, alter ne ab eo peteres, quinque tibi dederit, vel promiserit: nec alter liberabitur. & si ab altero quindecim petere institueris, nulla exceptione summoueris. reliqua autem quinque si à priore fideiussore petere institueris, doli mali exceptione submoueris.*

Adiectio potest solui etiam inuito creditore, si lis per creditorem nõ erat contestata contra soluentem. Bart.

XVI. IDEM libro quinquagensimo tertio Digestorum.

F*Ideiussor obligari non potest ei apud quem reus promittendi obligatus non est. quare* **si** *seruus communis Titij & Sempronij nominatim Titio dari stipulatus fuerit, & fideiussorem ita interrogauerit,* TITIO AVT SEMPRONIO ID DARE SPONDES? *Titius quidem petere à fideiussore poterit: Sempronij verò persona in hoc solum interposita videbitur, vt solui ei ante litem contestam & ignorante vel inuito Titio possit.*

Non potest obligari fideiussor in causam duriorem. Bart.

¶ Qui

¶ Qui certo loco dari promisit, aliquatenus duriori condicioni obligatur, quàm si pure interrogatus fuisset. nullo enim loco alio, quàm in quem promisit, soluere inuito stipulatore potest. quare si reum purè interrogauero, & fideiussorem cum adiectione loci accepero: non obligavitur fideiussor. sed & si reus Romæ constitutus Capyæ dari promiserit, fideiussor Ephesi: perinde nō obligabitur fideiussor, ac si reus sub condicione promisisset, fideiussor autem in diem certam, vel purè promisisset. 1

Pro sola naturali obligatione potest accedere fideiussor. Bart.

¶ Fideiussor accipi potest, quotiens est aliqua obligatio ciuilis vel naturalis, cui applicetur. naturales obligationes non eo solo æstimantur, si actio aliqua eorum nomine competit: verumetiā cum soluta pecunia repeti non potest. nam licet minus proprie debere dicantur naturales debitores: per abusionem intellegi possunt debitores. & qui ab his pecuniam recipiunt, debitum sibi recepisse. Stipulatione in diem concepta, fideiussor si sub condicione acceptus fuerit: ius eius in pendenti erit. vt si ante diem condicio impleta fuerit, non obligetur. si concurreret dies & condicio, vel etiam diem condicio secuta fuerit, obligetur. 2

Fideius

Fideiussoria obligatio concepta, si reus principalis non soluerit, ex mora rei, vel ex eius morte committitur. Bart.

3 ¶ *Cum fideiussor hoc modo acceptus esset,* SI REVS QVADRAGINTA, *quae ei credidit,* NON SOLVERIT, FIDE TVA ESSE IVBES? *Verisimile est id actum, vt cum appellatus reus non soluisset, fideiussor teneretur. sed & si reus antequam appellaretur, decessisset, fideiussor obligatus erit: quia hoc quoque casu verum esse, reum non soluisse.*

l.115.ff. de verb.obl. §.sed & si ita. Ex Labeonis sententia, quae ab Vlpiano nō est admissa.

XVII. IDEM libro octagensimo nono Digestorum.

F*Ideiussoribus succurri solet, vt stipulator compellatur ei qui solidum soluere paratus est, vendere ceterorum nomina.*

l.Diem.§.1.ff. de recept. prouerb. Salomon. c.6.

Ficta solutio fideiussoris, parit ei actionem contra principalem debitorem. Bart.

XVIII. IDEM lib. nonagensimo Digestorum.

Q*Vi debitorem suum delegat, pecuniam dare intellegitur, quanta ei debetur. & ideo si fideiussor debitorē suum delegauerit, quāuis eum qui soluendo non erat, confestim mandati agere potest.*

XVIIII. IDEM libro quarto ex Minicio.

S*Eruus inscio domino pro quodam fideiusserat, & eo nomine pecuniam soluerat. quaerebatur, dominus possetne ab eo, cui soluta esset, repetere. respondit, interest quo nomine fi-*

deiusserit. nam si ex causa peculiari fideiußit, tunc id quod ex peculio soluerit, repetere dominus non poterit. quod ex dominica causa soluerit, vindicavitur. si verò extra causam peculij fideiusserit, quod ex pecunia dominica soluerit, æquè vindicavitur. quod ex peculio, condici poterit.

Actiones quæsitæ heredi ex facto suo, nõ trãseunt in fideicommissarium. Bart.

XX. IAVOLENVS libro tertiodecimo Epistularum.

SEd & si serui dominus pecuniam soluerit, repetere eam non ab eo pro quo fideiußit: sed ab eo cui numerauit, poterit: cum seruus fideiußionis nomine obligari non poßit. Sequitur ergo, vt ab eo pro quo fideiusserat, repeti nõ posset: cum ipse ære alieno obligatus sit, nec solutione liberari eius pecuniæ nomine potuerit, cuius obligatio ad seruum non pertinuit.

XXI. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

HEres à debitore hereditario fideiussorem accepit, deinde hereditatẽ ex Trevelliano restituit. fideiussoris obligationem in suo statu manere ait. Idémque in hac causa seruandum, quod seruaretur, cum heres, contra quem emancipatus filius bonorum possessionem accepit, fideiussorem accepit. ideóque in vtraque specie transeunt actiones. ¶ Non est nouum, vt fi- 1 *deiussor duabus obligationibus eiusdem pecuniæ no*

nia nomine teneatur. nam si in diem acceptus, mox purè accipiatur: ex vtraque obligatur. & si fideiussor confideiussori heres exstiterit, idem erit.

Non potest quis fideiubere pro seipso. Bart.

2 ¶ *Seruo tuo pecuniam credidi, eum tu manumisisti, deinde eundem fideiussorem accepi. si quidem in eam obligationem fideiubeat, quæ aduersus te intra annum sit: obligari eum ait. sin verò in naturalem suam, potius vt nihil agatur. non enim intellegi posse, vt quis pro se fideiubendo obligetur. Quòd si hic seruus manumissus fideiussori suo heres existat: durare caussam fideiußionis putauit. & tamen nihilo minus naturalem obligationem mansuram. vt si obligatio ciuilis pereat, solutum repetere non possit. nec his contrarium esse, quòd cum reus fideiussori heres existat, fideiussoria obligatio tollatur: quia tunc duplex obligatio ciuilis cum eodem esse non potest. Retro quoque si fideiussor seruo manumisso heres exstiterit, eadē aduersus eum obligatio manet: quāuis & naturaliter teneatur, nec pro se quis fideiubere poßit.*

Si principalis reus succedit creditori, omnis obligatio extinguitur. Bart.

3 ¶ *Quòd si stipulator reum heredem instituerit, omnimodo fideiussoris obligationem peremit, siue ciuilis, siue tātùm naturalis in reum fuisset: quoniam quidem nemo potest apud eundem*

pro ipso obligatus esse. Quòd si idem stipulator fideiussorem heredem scripserit, procul dubio solam fideiussoris obligationẽ peremit. argumentum rei, quòd si possessio rerum debitoris data sit creditori: æque dicendum est fideiussorem manere obligatum.

Potest vnus esse fideiussor duorum correorum. Bart.

¶ *Cum & tu & Titius eiusdem pecuniæ rei essetis, eum qui pro te fideiußit, posse & pro Titio fideiubere respondit, quamuis eandem pecuniam eidem debiturus sit. nec tamen inanem eam creditori futuram: nonnullis enim casibus emolumentum habituram. veluti si ei pro quo ante fideiußisset, heres existat. tunc enim confusa prima obligatione posteriorem duraturam.* 4

Successio non habetur loco solutionis, quoad lucrum heredis. Bart.

&c. l. Si ei. 21. §. mãd.

¶ *Cum fideiussor reo stipulandi heres extiterit, quæritur an, quasi ipse à se exegerit, habeat aduersus reum mandati actionem. respondit, cum reus obligatus maneat, non posse intellegi, ipsum à se fideiussorem pecuniam exegisse. itaque ex stipulatu potius quàm mandati agere debebit.* 5

XXII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

M*Ortuo reo promittẽdi, & ante aditam hereditatẽ fideiussor accipi potest: quia heredit*

hereditas personæ vice fungitur, sicuti municipium, & decuria, & societas.

Adiectus fideiussorem accipere non potest. Bart.

XXIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SI mihi aut Titio decem? stipulatus fuerim, Titius fideiussorē accipere non potest: quia solutionis tantùm causa adiectus est.

Pro parte hereditaria tantùm confusione tollitur obligatio. Bart.

XXIIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

LVcius Titius cū pro Seio fratre suo apud Septicium interuenire vellet, epistulam ita emisit: SI PETIERIT A TE FRATER MEVS, PETO DES EI NVMMOS FIDE ET PERICVLO MEO. *post quam epistulam Septicius Seio pecuniam numerauit. deinde Titius inter reliquos & Seium fratrem pro tertia parte reliquit heredem. quæro an, quia aduersus Seium debitorē Septicij confusa sit actio pro tertia parte qua Titio fratri suo heres exstitit, cum coheredibus eius agere in solidum possit. Marcellus respondit, cum coherede Seij non pro maiore quàm hereditaria parte mandati agi posse.*

Qui fideiubet pro pupillo, furioso vel prodigo naturaliter obligato, efficaciter tenetur. Bart.

XXV. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Marcellus scribit, si quis pro pupillo sine tutoris auctoritate obligato, prodigove, vel furioso fideiusserit: magis esse vt ei non subueniatur. quoniam " his mandati actio non competit.

&c. l. is cui bonis. §. de verbo. obli. & l. 70 §. eod. §. si à furioso.
"Sunt qui hic cõtendũt legendum esse quamuis, aduersus fidẽ omnium librorum.

XXVI. GAIVS libro octauo ad Edictum prouinciale.

INter fideiussores non ipso iure diuiditur obligatio ex epistula Diui Hadriani: & ideo si quis eorum ante exactam à se partem sine herede decesserit, vel ad inopiam peruenerit: pars eius ad ceterorum onus respicit.

Fideiussor qui tenetur sub conditione, facit locum beneficio epistolæ. Bart.

XXVII. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI plures sint fideiussores, vnus purè, alius in diem, vel sub condicionem acceptus: succurri oportet ei qui purè acceptus est, dum existere condicio potest: scilicet vt interim in virilem conueniatur. sed si cum cõdicio exstitit, non est soluendo qui sub condicione acceptus est: restituendam actionem in purè acceptum Pomponius scribit. ¶ Præterea si fideiussor exstiterit" fideiussori, siue plures: æque hic quoque pertinebit ad eandem causam. in quorum persona æque locum habebunt ea quæ sunt à Diuo Hadriano constituta. ¶ Præterea si quæratur, an soluend

1 2

" Perperã in vulg. additur heres.

soluendo sit principalis fideiussor: etiam vires se-
3 *quentis fideiussoris ei adgregandæ sunt.* ¶ *Sicut ipsi fideiussori, ita heredibus quoque eorum succurrendum Pomponius scribit.*

Inter fideiussorem principalem, & eius subfideiussorem non diuiditur actio. Bart.

4 ¶ *Si fideiussor fuerit principalis, & fideiussor fideiussoris: non poterit desiderare fideiussor, vt inter se & eum fideiussorem pro quo fideiussit, diuidatur obligatio. ille enim loco rei est: nec potest reus desiderare, vt inter se & fideiussorem diuidatur obligatio. Proinde si ex duobus fideiussoribus alter fideiussorem dederit, aduersus eum quidem non diuiditur obligatio, pro quo interuenit. aduersus confideiussorem magis est vt diuidatur.*

XXVIII. PAVLVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

S*I contendat fideiussor ceteros soluendo esse: etiam exceptionẽ ei dandã,* SI NON ET ILLI SOLVENDO SINT.

XXVIIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

S*I sub impoßibili condicione stipulatus sim, fideiussor adhiberi non potest.*

XXX. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

F*Ideiubere pro alio potest quisque, etiam si promissor ignoret.*

XXXI. VLPIANVS libro vicenſimo tertio ad Edictum.

SI fideiuſſor, vel quis alius pro reo ante diem creditori ſoluerit: expectare debebit diem quo eum ſoluere oportuit.

XXXII. IDEM libro ſeptuagenſimo ſexto ad Edictum.

EX perſona rei, & quidem inuito reo, exceptio & cetera rei commoda fideiuſſori ceteríſque acceßionibus competere poteſt.

Inſtantia cauſæ tranſit ad heredem. Bart.

XVXIII. IDEM libro ſeptuagenſimo ſeptimo ad Edictum.

SI eum hominem, quem à Titio petieram, pro quo ſatis de lite acceperam, Titius liberum heredémque reliquerit: ſi quidem re vera ipſius fuit, dicēdum eſt iudicium in eum transferri: & ſi non patiatur id fieri, committi ſtipulationem. ſi autem meus petitoris fuit, neq; iuſſu meo hereditatem adierit: fideiuſſores tenebuntur ob rem non defenſam. ſi autem adierit me iubente, ſtipulatio euaneſcit. Planè ſi meus fuerit, & idcirco differam aditionem, vt cum vicero, tunc eum iubeam adire, & interim ob rem non defenſam agere velim: non committitur ſtipulatio: quia vir bonus non arbitraretur.

In cauſam leuiorem poteſt quis intercedere, non in grauiorem. Bart.

XXXIIII. PAVLVS libro ſeptuagenſimo ſecundo ad Edictum.

Hi

HI qui accessionis loco promittunt, in leuiorem causam accipi possunt: in deteriorem non possunt. ideo si à reo mihi stipulatus sim, à fideiussore mihi aut Titio: meliorem causam esse fideiussoris Iulianus putat: quia potest vel Titio soluere. quòd si à reo mihi aut Titio stipulatus, à fideiussore mihi tantùm interrogem: in deteriorem causam acceptum fideiussorem Iulianus ait. quid ergo si à reo Stichũ aut Pamphilum, à fideiussore Stichum interrogẽ? vtrum in deteriorẽ causam acceptus est sublata electione, an in meliorem? quod & verum est: quia mortuo eo liberari potest.

XXXV. IDEM libro secundo ad Plautium.

CVm fideiubeat aliquis pro seruo, in solidum tenetur, etiam si nihil in peculio sit. planè si pro domino fideiubeat, cum quo de peculio est, duntaxat de peculio tenebitur, quod tunc erit cum res iudicatur.

Fideiussori soluenti debent actiones cedi, quia soluendo videtur eas emisse. Bart.

XXXVI. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

CVm is qui & reum & fideiussores habens, ab vno ex fideiussoribus accepta pecunia praestat actiones: poterit quidem dici nullas iam esse, cum suum perceperit, & perceptione omnes liberati sunt. sed non ita est. non enim in solutum accipit, sed quodammodo nomen

debitoris vendidit. & ideo habet actiones, quia tenetur ad id ipsum, vt praestet actiones.

XXXVII. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

SI quis postquam tempore transacto liberatus est, fideiussorem dederit, fideiussor non tenetur: quoniam erroris fideiussio nulla est.

XXXVIII. MARCELLVS libro vicensimo Digestorum.

SI Stichũ aut Pamphilũ stipulatus essem, vtrum promissor voluisset: non possum fideiussorẽ ita accipere, Stichum aut Pamphilũ, vtrum fideiussor vellet: quia futurum esset in eius potestate, alium velle quàm reus voluisset.

Si tempore existentis obligationis non est res vel persona, quæ in obligationem deducatur, fideiussor non obligatur. Bart.

¶ *A Titio, qui mihi ex testamento sub condicione decem debuit, fideiussorem accepi, & ei heres extiti. deinde cõdicio legati exstitit. quæro an fideiussor mihi teneatur. respondit, si ei à quo tibi erat sub condicione legatum, cum ab eo fideiussorem accepisses, heres exstiteris: non poteris habere fideiussorem obligatum: quia nec reus est, pro quo debeat. sed nec res vlla quæ possit deberi.* 1

Fideiussori contra fideiussorem non datur actio, nisi cessa. Bart.

XXXVIIII.

XXXVIIII. MODESTINVS libro secundo Regularum.

VT fideiussor aduersus confideiussorem suum agat, danda actio nõ est. ideóque si ex duobus fideiussoribus eiusdem quantitatis, cum alter electus à creditore totum exsoluet, nec ei cessæ sint actiones: alter nec à creditore nec à confideiussore conuenietur.

XL. IDEM lib. tertio Regularum.

CVm duo rei cõstituti sunt, siue ab vtroq; siue ab alterutro fideiussor datus fuerit, in solidum rectè accipietur.

Si fideiussor in defectum principalis accipitur, eo existente soluendo, fideiussor non tenetur. Bart.

XLI. IDEM libro tertiodecimo Responsorum respondit.

SI fideiussores in id accepti sunt, quod à curatore seruari non poßit: & post impletam legitimam ætatem tam ab ipso curatore, quàm ab heredibus eius solidum seruari potuit: & cessante eo qui pupillus fuit, soluendo esse desierit: non temere vtilem in fideiussores 1 *actionem competere. ¶ Idem respondit, si in solidum condemnatus est vnus ex mandatoribus: cum iudicati conueniri cœperit, posse eum desiderare, vt aduersus eos qui idem mandauerunt, actiones sibi mandentur.*

Si reus promittit pecuniam, fideiussor ad aliam quantitatem non tenetur. Bart.

XLII. IAVOLENVS libro decimo Epistularum.

SI ita fideiussorem accepero, QVOD EGO DECEM CREDIDI, DE EA PECVNIA MILLE MODIOS TRITICI FIDE TVA ESSE IVBES? *non obligatur fideiussor: quia in aliam rem, quàm quæ credita est, fideiussor obligari non potest. quia non vt æstimatio rerum quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri potest, ita pecunia quoque merce æstimanda est.*

XLIII. POMPONIVS libro septimo ex variis lectionibus.

SI à Titio stipulatus fideiussorem te acceperim, deinde eãdem pecuniã ab alio stipulatus alium fideiussorem accipiam: confideiussores non erunt. quia diuersarum stipulationum fideiussores sunt.

Contractus cui non statur, stipulationis impedit commissionem Bart.

XLIIII. IAVOLENVS libro vndecimo Epistularum.

STipulatus es opus arbitratu tuo ante certam diem fieri: quod si effectum non esset, quanti vt efficiatur opus locasses, tanti fideiussores cepisti: & quia opus effectum non erat, alij locasti: & cum posterior conductor satis non daret, ipse opus fecisti. quæro an fideiussor teneatur. respondit, secundum ea verba stipulationis, quæ à te proposita sunt, fideiussores

non tenentur. non enim id fecisti quod in stipulatione conuenerat : id est opus alij non locasti, tametsi postea locasti. ea enim locatio, quam secutus[a] es, perinde est, ac si interposita nõ esset, etsi statim tu opus facere cœpisses.

[a] Vulg editio habet, quã secutus nõ es. sed nõ multũ interesse vtro modo legatur, docet Anton. Aug. lib. 1. c. 3.

Pro venditore fideiussor postquã est condemnatus, agere potest. Bart.

XLV. SCAEVOLA lib. sexto Digestorum.

FIdeiussor pro vẽditore fundorum duorum, altero euicto conuentus ab emptore, condemnatus est certam quantitatem. quæsitum est, an cum herede venditoris ante diem quo iudicatum facere cõpelleretur, agere possit. respondit, agere quidem posse : sed ex iusta causa ad officium iudicis pertinere, quo fideiussor aut defendatur, aut liberaretur.

XLVI. IAVOLENVS libro decimo ex posterioribus Labeonis.

CVm lex venditionibus occurrere voluerit, fideiussor quoq; liberatur. eò magis, quòd per eiusmodi actionem ad reum peruenitur.

XLVII. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

SI debitori deportatio irrogata est, non posse pro eo fideiussorem accipi scribit Iulianus. quasi tota obligatio contra eum extincta sit.

Si filius numerat post emancipationem, adquiritur ei actio, licet tempore patriæ potestatis fuerit stipulatus. Bart.

¶ *Si filius in causa peculiari ita fideiussorem* 1 *acceperit*, QVANIAM PECVNIAM CREDIDERO, FIDE TVA ESSE IVBES? *& emancipatus credat: patri quidem, si non est reus obligatus, non tenebitur. filio verò humanitatis intuitu obnoxius esse debet.*

XLVIII. IDEM lib. decimo Quæstionum.

SI Titius & Seia pro Meuio fideiusserint, subducta muliere dabimus in solidum aduersus Titium actionē. cum scire potuerit, aut ignorare non debuerit, mulierem frustra intercedere. Huic similis & illa quæstio videri potest, ob ætatem si restituatur in integrum vnus fideiussor, an alter onus obligationis integrum excipere debeat. sed ita demum alteri totum irrogandum est, si postea minor intercessit, propter incertum ætatis ac restitutionis. Quòd si dolo creditoris inductus sit minor, vt fideiubeat: non magis creditori succurrendum erit aduersus confideiussorem, quàm si facta nouatione circumuento minore desideraret in veterem debitorem vtilem actionem sibi dare.

Exceptio quæ competit reo, competit fideiussori. Bart.

XLVIIII. IDEM libro vicensimoseptimo Quæstionum.

SI testamento liberatum debitorem heres omittat, fideiussorem autem eius conueniat: proderit exceptio doli fideiussori propter improbitatem heredis, quæ prodesse reo debuerat,

1 rat, si conueniretur. ¶ Ex duobus fideiussoris heredibus si per errorem alter solidum exsoluat, quidam putant habere eum condictionem: & ideo manere obligatum coheredem. cessante quoque condictione durare obligationem coheredis probant. propterea quòd creditor, qui dum se putat obligatum, partem ei qui totum dedit, exsoluerit, nullam habebit condictionem. Quòd si duo fideiussores accepti fuerint, verbi gratia, in viginti, & alter ex duobus heredibus alterius fideiussoris totum creditori exsoluerit: habebit quidem decem, quæ ipso iure non debuit, cōdictionem. an autem & alia quinq; milia repetere poßit, si fideiussor alter soluendo est, videndum est. ab initio enim heres fideiussoris siue heredes, vt ipse fideiussor, audiendi sunt: vt scilicet pro parte singuli, fideiussores qui sunt, conueniantur. seuerior & vtilior est in vtroque casu illa sententia, solutionem non indebitæ quantitatis non debere reuocari. quod etiam epistula Diui Pij significatur in persona
2 fideiussoris qui totum exsoluerat. ¶ Quæsitum est, an fideiussor qui Capyæ pecuniam se daturum Romæ promisit: si reus promittendi Capyæ esset, statim conueniri poßit. dixi, non magis fideiussorem confestim teneri, quàm si ipse Capyæ spopondisset, cum reus adhuc Capyam peruenire non potuisset. nec ad rem pertinere, quòd hoc latere nemo dubitet, nondum fideiussorem

ſorem teneri: quia nec ipſe reus promittendi teneretur. nam è contrario quoque ſi quis reſponderit, quoniam debitor Capyæ ſit, fideiuſſorem confeſtim teneri, non habita ratione taciti proprij temporis: euenturum, vt eo caſu fideiuſſor conueniatur, quo debitor ipſe ſi Romæ fuiſſet non conueniretur. itaque nobis placet, fideiuſſoriam obligationem condicionem taciti temporis ex vtriuſque perſona reciperare, tam rei promittendi quàm ipſius fideiuſſoris. quoniam aliud reſpondentibus, contra iuris formam in duriorem condicionem acceptus intellegetur.

Pro qua quantitate creditor debitori ſuccedit, pro ea ſponte ſoluta obligatio extinguitur. Bart.

L. IDEM libro trigenſimoſeptimo Quæſtionum.

D*Ebitori creditor pro parte heres exſtitit. accepto coherede fideiuſſore, quod ad ipſius quidē portionem attinet, obligatio ratione confuſionis intercidit, aut, quod eſt verius, ſolutionis poteſtate: ſed pro parte coheredis obligatio ſalua eſt, non fideiuſſoria, ſed hereditaria: quoniam maior tollit minorem.*

Inter fideiuſſores qui tenentur in ſolidum, eſt locus epiſtolæ. Bart.

LI. IDEM libro tertio Reſponſorum.

I*Nter eos fideiuſſores actio diuidenda eſt, qui ſolidum & partes viriles fide ſua eſſe iuſſerunt:*

runt. diuersum erit verbis ita conceptis, SOLIDVM AVT PARTEM VIRILEM FIDE TVA ESSE IVBES? *tunc enim ab initio non nisi viriles partes singulos debere conueniet.* ¶ *Fideiussor, qui partem pecuniæ suo nomine vel rei promittendi soluit, quo minus residui diuisione facta portionis iudicium accipiat, recusare non debet. eam enim quantitatem inter eos qui soluendo sunt, diuidi conuenit, quam litis tempore singuli debēt. sed humanius est, si & alter soluendo sit, litis contestationis tēpore per exceptionē ei qui soluit, succurri.* ¶ *Duo rei promittendi separatim fideiussores dederunt. inuitus creditor inter omnes fideiussores actiones diuidere non cogitur. sed inter eos dumtaxat, qui pro singulis interuenerunt. planè si velit actionē suam inter omnes diuidere, non erit prohibendus: non magis quàm si duos reos pro partibus conueniret.* ¶ *Creditor pignus distrahere non cogitur, si fideiussorem simpliciter acceptum omisso pignore velit conuenire.*

1

2

3

Facta diuisione periculum pertinet ad creditorem. Bart.

4 ¶ *Cum inter fideiussores actione diuisa quidam post litem contestatam soluendo esse desierunt, ea res ad onus eius qui soluendo est, non pertinet. nec auxilio defendetur ætatis actor. nō enim deceptus videtur, iure commmuni vsus.*

Fiscus

Fiscus vt heres fideiussoris, potest beneficium diuisionis implorare. Bart.

¶ *Bonis damnati fideiussoris fisco vindicatis,* 5 *inter fideiussores actio postea si diuidi cœperit: vt heredis, ita fisci rationem haberi oportet.*

Damnum amissi pignoris ad creditorem non spectat. Bart.

XII. IDEM lib. vndecimo Responsorum.

A*Missi ruina pignoris damnum tam fideiussoris quàm rei promittendi periculum spectat. nec ad rem pertinebit, fideiussor ita sit acceptus,* QVANTO MINVS EX PRETIO PIGNORIS DISTRACTI SERVARI POTVERIT. *istis enim verbis etiam totum contineri conuenit.* ¶ *Inter fideiussores actione* 1 *diuisa condemnatus si desierit esse soluendo: fraus vel segnitia tutoribus qui iudicatum persequi potuerunt, damnum dabit. quòd si diuisam actionem inter eos qui non erant soluendo, constabit: pupilli nomine restitutionis auxilium implorabitur.* ¶ *Fideiussores à colonis datos* 2 *etiam ob pecuniam dotis prædiorum teneri conuenit: cum ea quoque species locationis vinculum ad se trahat. nec mutat, confestim, an interiecto tempore fidem suam adstrinxerunt.* ¶ *Plures eiusdem pecuniæ credendæ manda-* 3 *tores, si vnus iudicio eligatur, absolutione quoque secuta non liberantur: sed omnes liberantur pecunia soluta.*

Fideiuss

Fideiussores tenentur, licet capite principalis sit damnatus. Bart.

LIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

Capitis postulati fideiussores ex contractu citra vllam præscriptionem à creditore qui reum postulabit, rectè conueniuntur.

Qui fideiussor est in pignore, non tenetur in eo quod venit in pigneratitia. Bart.

LIIII. PAVLVS lib. tertio Quæstionum.

SI in pignore contrahendo deceptus sit creditor qui fideiussorem pro mutuo accepit, agit contraria pigneraticia actione. in quam actionem veniet quod interest creditoris. sed ea actio fideiussorem onerare non poterit: non enim pro pignore, sed pro pecunia mutua fidem suam obliget.

LV. IDEM libro vndecimo Quæstionum.

SI ita stipulatus à Seio fuero, QVANTAM PECVNIAM TITIO QVANDOQVE CREDIDERO, DARE SPONDES? *& fideiussores accepero, deinde Titio sæpius credidero: nempe Seius in omnes summas obligatus est, & per hoc fideiussores quoque. & id quod ex bonis eius seruari potest, omnibus æquo iure proficere debet.*

Iuramentum non est modus inducendæ obligationis in ingenuo, & ideo non potest ei accedere fideiussor. Bart.

LVI.

LVI. IDEM libro quintodecimo Quæstionum.

SI quis pro eo qui libertus non esset, & operas præstaturum se iurasset, fideiussor erit: non tenebitur. ¶ Item si filius à patre, vel seruus à domino stipuletur: nec fideiussor acceptus tenetur. quia non potest pro eodem & eidem esse obligatus. ex diuerso ergo patre à filio, vel domino à seruo stipulato, fideiussor acceptus tenetur. ¶ Si nummos alienos quasi tuos mutuos dederis sine stipulatione: nec fideiussorem teneri Pomponius ait. quid ergo si cõsumptis nummis nascatur condictio? puto fideiussorem obligatum fore. in omnem enim causam acceptus videtur, quæ ex ea numeratione nasci potest. ¶ Pro furti actione fideiussor accipi potest. item pro eo qui in legem Aquiliam commisit. diuersa causa est popularium actionum. 1 2 3

LVII. SCAEVOLA libro octauodecimo Quæstionum.

FIdeiussor antequam reus debeat, conueniri non potest.

LVIII. PAVLVS libro vicensimosecundo Quæstionum.

SI à colono stipulatus fideiussorem accepi: vna stipulatio est plurium pensionum. & ideo in vniuersis pensionibus fideiussor tenetur. ¶ Cum facto suo reus principalis obligationem perpetuat, etiã fideiussoris durat obligatio. veluti si moram fecit in Sticho soluendo, & is decessit. 1

LVIIII.

LVIIII. IDEM libro quarto Responsorum.

*PAulus respondit, fideiussorem, in quem pignora*à*confideiussoribus data trãslata sunt, non emptoris loco substitutum videri, sed eius qui pignora accepit. & ideo rationem fructuum & vsurarum haberi oportere.*

Si debitor liberatur à ciuili, fideiussor cum effectu tenetur. Bart.

LX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

VBicumque reus ita liberatur à creditore, vt natura debitum maneat, teneri fideiussorem respondit. cum verò genere nouationis transeat obligatio, fideiussorem aut iure aut exceptione liberandum.

LXI. PAVLVS libro quintodecimo Responsorum.

SI, vt proponitur, cum pecunia mutua daretur, ita conuenit, vt in Italia solueretur: intellegendum mandatorem quoque simili modo contraxisse.

Si ad denuntiationem fideiussoris, debitor idoneus non exigitur, creditori non imputatur. Bart.

LXII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

SI fideiussor creditori denuntiauerit, vt debitorem ad soluendam pecuniam compelleret, vel pignus distraheret, ísque cessauerit: an poßit eum fideiussor doli mali exceptione summouere? respondit, non posse.

LXIII. IDEM libro sexto Responsorum.

*Vulgò creditoré

INter creditricem* & debitorem pactum intercesserat, vt si centum quæ mutua dederit, vbi primum petita fuissent, non soluerentur: ornamenta pignori data intra certum tempus liceret ei vendere. & si quo minoris venissent, quódq; sortis vel vsurarum nomine deberetur, id creditrici redderetur. & fideiussor acceptus est. quæsitum est, an fideiussor in vniuersam summam obligari potuerit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, teneri fideiussorem in id quod minus ex pignoribus venditis redactum esset.

LXIIII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

FIdeiussor qui minori vigintiquinque annis pecuniam optulit, & in publico loco metu in integrum restitutionis consignatam deposuit, confestim experiri mandati poterit.

Etiam fideiubendo non potest quis factum alienum promittere. Bart.

LXV. IDEM libro sexto Iuris epitomarum.

l.38 §.de verb.obl.

SIcut reus principalis non aliàs, quàm si de sua persona promittat, obligatur: ita fideiussores non aliàs tenentur, quàm si se quid daturos vel facturos promittant. nam reum principalem daturum vel facturum aliquid frustra promittunt: quia factum alienum inutiliter promittitur.

LXVI.

LXVI. PAVLVS libro primo ad Neratium.

SI seruus alienus pro Titio fideiussit, & soluit: liberatur Titius, si dominus mandati contra eum agere instituit. nam qui mandati agit, ratam habere solutionem videtur.

LXVII. IDEM libro tertio ad Neratium.

EXceptione quæ tibi prodesse debebat, vsus, iniuria iudicis damnatus es, nihil tibi præstabitur iure mandati: quia iniuriam quæ tibi facta est, penes te manere quàm ad alium transferri, æquius est. scilicet si culpa tua iniustæ damnationis causam præbuisti.

LXVIII. IDEM libro tertio Decretorum.

FIdeiussores magistratuum in pœnam vel multam, quam non spopondissent, non debere conueniri decreuit.

l. 2. §. solet. ff. de hered. vel act. vend.

Qui intercedit in summam, non tenetur ad vsuras. Bart.

1 ¶ *Pro Aurelio Romulo conductore vectigalis centum annua Petronius Thallus & alij fideiusserant: bona Romuli fiscus vt obligata sibi occupauerat: & côueniebat fideiussores tam in sortem quàm in vsuras. qui deprecabantur. lecta subscriptione fideiussionis, quoniam in sola centũ annua se obligauerant, non in omnem conductionem: decreuit fideiussores in vsuras non teneri. sed quidquid ex bonis fuisset redactum, prius in vsuras cedere, reliquum in sortem. & ita in id quod defuisset, fideiussores cô-*

ueniendos exemplo pignorum à creditore distractorum. ¶ Non possunt conueniri fideiussores, liberato reo transactione. 2

Solutio fideiussoris liberat principalem, & mandati actionem contra eum parit. Bart.

LXVIIII. TRYPHONINVS libro nono Disputationum.

Tutor datus eius filio, cui ex fideiussoria causa obligatus erat, à semetipso exigere debet. & quamuis tẽpore liberatus erit, tamen tutelæ iudicio eo nomine tenebitur. item heres eius. quia cum eo ob tutelam, nõ ex fideiussione agitur. & quãuis non quasi fideiussor, sed quasi tutor soluerit: etiam si tẽpore liberatus est, mandati actionem eum habere aduersus reum promittendi, dixi. hæret enim in vtraque causa adhuc illius debiti persecutio. nam eius solutione liberaBit reum promittẽdi obligatione, in quam pro eo fideiusserat. & non titulus actionis, sed debiti causa respicienda est. licet enim is tutor, qui fideiussor apud pupillum pro† eo est obligatus, soluit se auctore pupillo, quia reo promittendi liberato, & ipse tutor idémque fideiussor liberabitur, quod sua auctoritate efficere non potest: tamen etsi non pro se soluendi animo, sed pro Titio fecit, vt maximè eum liberet: habebit cum eo mandati actionem.

†reo

LXX. GAIVS libro primo de Verborum obligationibus.

SI

SI à reo sub condicionem fuero stipulatus, potero fideiussorem & in hanc & in aliam condicionem obligare, si modò eas coniungam. nisi enim vtraque exstiterit, non tenebitur: cum reus ex vna condicione teneatur. quòd si eas disiungam, durior fit condicio fideiussoris, nec ob id obligatur. quippe siue cōmunis vtriusque condicio extiterit, siue alterutra, videatur adprehendi: cum reus non aliter teneatur, quàm si communis exstiterit. aut igitur nullo modo tenebitur fideiussor: aut, quod magis est, tenebitur, si prius extiterit communis.

Si inter obligationem principalis & fideiussoris est diuersitas cōditionis, inspicitur quæ præcedit. Bart.

Sub diuersis quoque condicionibus si fuerint interrogati, interest vtra eorum prior extiterit. si reo iniuncta, tenebitur etiam fideiussor, cum condicio eius exstiterit. tāquam si statim ab initio reus purè, fideiussor sub condicione acceptus esset. Ex diuerso autem, si fideiussoris condicio prior extiterit, non tenetur: perinde ac si statim ab initio purè acceptus esset, reo sub condicione obligato. 1 *¶ Si reo in fundum obligato fideiussor in vsumfructum accipiatur: quæsitum est, vtrum obligetur fideiussor, quasi in minus: an non obligetur, quasi in aliud. nouis in eo videtur dubitatio esse, vsusfructus pars rei sit, an proprium quiddam. sed cum vsusfructus fundi*

ius est, inciuile est, fideiussorem ex sua promissione non teneri. ¶ *Adeo à seruo potest fideiussor accipi, vt ipse quoque dominus in id quod sibi debetur, fideiussorem ab eo rectè accipiat. quem fideiussorem etiam ab eo ipso seruo interrogari, nihil impedit.* ¶ *Si à furioso stipulatus fueris, non posse te fideiussorem accipere, certum est: quia non solùm ipsa stipulatio nulla intercessisset, sed ne negotium quidẽ vllum gestum intellegitur. quòd si pro furioso iure obligato fideiussorem accepero, tenetur fideiussor.* 2 3

Pro maleficiis non potest accedere fideiussor, sed pro obligationibus descendentibus ex maleficio potest. Bart.

¶ *Id quod volgo dictum est, maleficiorum fideiussorem accipi non posse, non sic intellegi debet, vt in pœnam furti is cui furtum factum est, fideiussorem accipere non poßit: nam pœnas ob maleficia solui, magna* [a] *ratio suadet: sed ita potius, vt qui cum alio, cum quo furtum admisit, in partem quã ex furto sibi restitui desiderat, fideiussorem obligare non poßit. & qui alieno hortatu ad furtum faciendum prouectus est, ne in furti pœna ab eo qui hortatus est, fideiussorem accipere poßit. in quibus casibus illa ratio impedit fideiussorem obligari, quia scilicet in nullam rationem adhibetur fideiussor, cum flagitiosæ rei societas coita nullam vim habet.* 4

[a] Gell. lib. 6. c. 14.

Per

Per confusionem persona ab obligatione eximitur. Bart.

LXXI. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

Granius Antoninus pro Iulio Pollione & Iulio Rufo pecuniam mutuam accipientibus, ita vt duo rei eiusdem debiti fuerint, apud Aurelium Palmam mandator exstitit: Iulij bona ad fiscum venerunt: similiter & creditori fiscus successerat. mandator allegabat se liberatum iure confusionis: quia fiscus tam creditori quàm debitori successerat. Et quidem si vnus debitor fuisset, non dubitabam, sicut fideiussorem, ita & mandatorem liberatum esse. quamuis enim iudicio conuento principali debitore mandator non liberetur, tamẽ vbi successit creditor debitori, veluti solutionis iure sublata obligatione, etiam mandator liberatur: vel quia non potest pro eodem apud eundem quis mandator esse. sed cum duo rei promittendi sint, & alteri heres extitit creditor: iusta dubitatio est, vtrum alter quoque liberatus est, ac si soluta fuisset pecunia: an persona tãtùm exempta, confusa obligatione. & puto aditione hereditatis confusione obligationis eximi personam. sed & accessiones ex eius persona liberari propter illam rationem: quia nõ possunt pro eodem apud eundem obligati esse. vt quemadmodum incipere aliàs non possunt, ita nec remaneant.

In vulg. & mansc. VRANIVS.

igitur alterum reum eiusdem pecuniæ non liberari & per hoc nec fideiussorem vel mandatorem eius. planè quia is mandati iudicio eligere potest vel creditorem: competituram ei exceptionem doli mali, si cœperit conueniri. cum altero autem reo vel in solidum, si non fuerit societas, vel in partem, si socij fuerũt, posse creditorem agere. quòd si creditor fideiussori heres fuerit, vel fideiussor creditori: puto conuenire, confusione obligationis non liberari reum. ¶ *Si* 1 *ponamus vnum ex reis promittẽdi pactum esse ne à se peteretur, deinde mandatorem soluisse: mandati iudicio conuenire potuit etiam eum cum quo pactum est. non enim pactum creditoris tollit alienam actionem.* ¶ *Placet manda-* 2 *torem teneri, etiam si fæneraturo creditori mandet pecuniam credere.*

LXXII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

SI fideiussori sub condicione obligato, si nauis ex Asia venerit, quẽ sub hoc modo accepi, vt vsque ad tempus vitæ suæ dumtaxat obligaretur, pendente condicione acceptum latum fuerit, & is fideiussor adhuc pendente condicione mortuus fuerit: confestim à reo petere possum. quia existens condicio neque obligationem in personam iam mortui efficere, neque acceptilationem confirmare poßit.

Contra

Contumacia rei non auget obligationem fideiussoris. Bart.

LXXIII. PAVLVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

CVM procurator in rem agebat, cautionem dederat, ratam rem dominum habiturum: postea victo eo dominus reuersus iterum de eadem re agitabat: & cum reus haberet possessionem, { &) noluit eam restituere: & ideo magno condemnatus est. in amplius fideiussores non tenentur. hoc enim non debet imputari fideiussoribus, quod ille propter suam pœnam præstitit.

DE NOVATIONIBVS ET DELEGATIONIBVS.

TIT. II.

In indice titul. De nobatio-nibus *& delegatio nibus.*

Per sequentem obligationem, etiam naturalem tantum, nouatur præcedens. Bart.

VLPIANVS libro quadragensimo sexto ad Sabinum.

NOVATIO est prioris debiti in aliã obligationem vel ciuilem vel naturalem transfusio atq; translatio. hoc est cum ex præcedenti causa ita noua constituatur, vt prior perematur. nouatio enim à nouo nomen accepit, & à noua obligatione.

1 ¶ *Illud non interest, qualis processit obligatio,*

vtrum naturalis, an ciuilis, an honoraria. & vtrum verbis, an re, an consensu. qualiscumque igitur obligatio sit quae praecessit, nouari verbis potest: dummodo sequens obligatio aut ciuiliter teneat, aut naturaliter: vt puta si pupillus sine tutoris auctoritate promiserit.

&.l. pupillus. ff. de oblig. l. 127. ff. de verb. obl.

Omnis obligatio potest nouari, si tamen hoc agatur. Batt.

II. IDEM libro quadragensimo octauo ad Sabinum.

OMnes res transire in nouationem possunt. quodcumque enim siue verbis contractũ est, siue nõ verbis, nouari potest, & trãsire in verborum obligationem ex quacumque obligatione. dummodo sciamus nouationem ita demũ fieri, si hoc agatur, vt nouetur obligatio. ceterũ si non hoc agatur, duae erũt obligationes.

III. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

CVI bonis interdictum est, nouare obligationem suam non potest, nisi meliorẽ suam condicionem fecerit.

IIII. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

SI vsusfructus debitorem meum delegauero tibi, non nouetur obligatio mea, quamuis exceptione doli, vel in factum tutus debeat esse aduersus me is qui delegatus fuerit. & non solùm donec manet eius vsusfructus, cui delegaui: sed etiam post interitum eius videbimus.

debimus. quia etiam hoc incommodum sentit, si post mortem meam maneat ei vsusfructus. & hæc eadem dicenda sunt in qualibet obligatione personæ cohærenti.

Obligatio pura potest nouari in diē. Bart.

V. IDEM lib. trigensimo quarto ad Sabinum.

IN diem obligatio nouari potest & prius quàm dies aduenerit. & generaliter cōstat, & stipulatione in diem facta nouationem contingere. sed non statim ex ea stipulatione agi posse antequam dies venerit.

Obligatio fideiussoria non nouat principalem. Bart.

VI. IDEM lib. quadragésimo sexto ad Sabinū.

SI ita fuero stipulatus, QVANTO MINVS A TITIO DEBITORE EXEGISSEM, TANTVM FIDEIVBES? *non fit nouatio: quia non hoc agitur vt nouetur. Cum pecuniam mutuam dedit quis sine stipulatione, & ex continenti fecit stipulationem: vnus contractus*[a] *est. idem erit dicendum, & si ante stipulatio facta est, mox pecunia numerata sit.*

[a] qui scilicet re & verbis cōstat l. obligamur. ī. de oblig.

VII. POMPONIVS libro vicensimo quarto ad Sabinum.

CVm enim pecunia mutua data stipulamur, non puto obligationem numeratione nasci, & deinde eam stipulatione nouari: quia id agitur, vt sola stipulatio teneat. & magis implendæ stipulationis gratia numeratio intellegenda est fieri.

Stip

Stipulatio nouans tollit primam obligationem, & purgat moram. Bart.

VIII. VLPIANVS libro quadragesimo sexto ad Sabinum.

l. interdũ. §. de verb. obligat. l. quoties. §. eo. l. 14. §. eod. l. 5. §. eod.

SI Stichum dari stipulatus fuerim, & cum in moram promissor esset, quo minus daret, rursus eundem stipulatus fuero: desinit periculum ad promissorem pertinere, quasi mora purgata. ¶ *Legata vel fideicommissa si in stipulationem fuerint deducta, & hoc actum, vt nouetur: fiet nouatio. si quidẽ purè vel in diem fuerint relicta, statim. si verò sub condicione, non statim, sed vbi condicio extiterit. nam & aliàs qui in diẽ stipulatur, statim nouat, si hoc actum est: cum certum sit diem quandoque venturum. at qui sub condicione stipulatur, non statim nouat, nisi condicio extiterit.* 1

Conceptio stipulationis nouantis, potest praecedere stipulationem nouatam. Bart.

¶ *Si quis ita stipulatus à Seio sit,* QVOD A TITIO STIPVLATVS FVERO, DARE SPONDES? *an si postea à Titio stipulatus sim: fiat nouatio, solúsque teneatur Seius? & ait Celsus nouationem fieri: si modò id actum sit, vt nouetur: id est, vt Seius debeat quod Titius promisit. nã eodem tempore & impleri prioris stipulationis condicionem, & nouari ait. eóque iure vtimur.* 1

¶ *Idem Celsus ait,* IVDICATVM SOLVI *stipulatione actionem iudicati non nouari. meritò: quia hoc solum agitur ea stipulatione, vt fi-* 2

deiusso

deiussoribus cautum sit non vt ab obligatione iudicati discedatur.

Si debita à duobus alternatiuè promittantur, nouatio non extinguitur. Bart.

3 ¶ *Si decem quæ mihi Titius debet, aut decem quæ Seius debet, à Tertio stipulatus fuero: putat Marcellus neutrum liberari. sed Tertium eligere posse, pro quo decem soluere velit.*

Potest alius me inuitum liberare, non autem mihi inuito actionem auferre. Bart.

4 ¶ *Si ab alio promissam sibi dotem maritus ab vxore dotis nomine stipulatus sit, non duplari dotem: sed fieri nouationem placet, si hoc actum est. quid enim interest, ipsa, an alius quilibet promittat? quod enim ego debeo, si alius promittat: liberare me potest, si nouationis causa hoc fiat. si autem non nouandi animo hoc interuenit, vterque quidem tenetur, sed altero soluente alter liberatur. non tamē si quis stipuletur quod mihi debetur, aufert mihi actionem, nisi ex voluntate mea stipuletur. liberat autem me is qui quod debeo promittit, etiam si nolim.*

VIIII. IDEM libro quadragensimo septimo ad Sabinum.

SI pupillus sine tutoris auctoritate rem saluam fore stipulatus, pubes factus ratam stipulationem habuerit nouandi causa: tollitur tutelæ actio. si non habuerit ratum, licet tutelæ egisset, habet tamen adhuc ex stipulatu actionem.

nem. sed iudex tutelæ non aliter condemnare debet, quàm si ex stipulatione liberatio fieret.

l. vt cum morieris. l. nam si. ff. de cond. indeb.

¶ Qui sub condicione stipulatur, quæ omnimodo exstatura est, purè videtur stipulari. 1

Si secunda stipulatio continet minus, non præsumitur nouatio. Bart.

¶ Qui actum stipulatur, deinde iter, nihil agit. item vsumfructum stipulatus, si vsum stipuletur: nihil agit. sed qui iter stipulatus, actum postea stipuletur: aliud magis stipulatur. aliud est enim iter, aliud actus. 2

l. 58. ff. de verb. obl.

X. PAVLVS lib. vndecimo ad Sabinum.

QVi rectè soluitur, is etiam nouare potest, excepto eo si mihi aut Titio stipulatus sim. nam Titius nouare non potest, licet rectè ei soluitur.

Delegatus sciens sibi exceptionem competere, eam videtur remittere. Bart.

XI. VLPIANVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

DElegare est vice sua alium reum dare creditori, vel cui iusserit. fit autem delegatio vel per stipulationem, vel per litis contestationem.

XII. PAVLVS libro trigensimo primo ad Edictum.

SI quis delegauerit debitorem, qui doli mali exceptione tueri se posse sciebat: similis videbitur ei qui donat. quoniam remittere exceptionem videtur. sed si per ignorantiam promiserit creditori, nulla quidem exceptione aduersus

*sus creditorem vti poterit: quia ille suum re-
pit. sed is qui delegauit, tenetur condictione
l incerti, si non pecunia soluta esset: vel certi,
soluta esset. & ideo cum ipse praestiterit pecu
iam, aget mandati iudicio.*

XIII. VLPIANVS libro trigensimo
octauo ad Edictum.

S*I non debitorem quasi debitorem delegaue
ro creditori meo, exceptio locum non ha-
bebit. sed condictio aduersus eum qui delega-
uit, competit.*

Stipulatio conditionalis nouat puram in con
ditionis euentum: & econtra. Bar.

XIIII. IDEM libro septimo
Disputationum.

Q*Votiens quod purè debetur, nouãdi cau
sa sub condicione promittitur, non
statim fit nouatio: sed tunc demum,
cum condicio extiterit. & ideo si fortè Stichus
fuerit in obligatione, & pendente cõdicione de-
cesserit: nec nouatio continget. quia non subest
res eo tempore, quo condicio impletur. vnde
Marcellus, etsi post moram Stichus in conditio-
nalem obligationem deductus sit: purgari mo-
ram, nec in sequentem deduci obligationem pu
tat. Sed si quod sub condicione debetur, purè
quis nouãdi causa stipuletur: nec nunc quidem
statim nouat, licet pura stipulatio aliquid egis-
se videatur. sed tunc nouabit, cum exstiterit
condicio. etenim existens condicio primam sti-
pulas*

§. praeterea. Insti. quib. modis tollit. oblig.

l. 56. §. vlt. ff. de verb. oblig.

l 72. [illegible] .1. ff. de solut. l. 32. ff. eod.

pulationem committit, commissámque in secunda transfert. & ideo si fortè persona promissoris pendente condicione fuerit deportata, Marcellus scribit, ne quidem existente condicione vllam contingere nouationem. quoniam nunc cum extitit condicio, non est persona quæ obligetur.

Pœna non intelligitur repetita in stipulatione nouante. Bart.

XV. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

SI creditor pœnam stipulatus fuerat, si ad diem pecunia soluta non esset: nouatione facta non committitur stipulatio.

XVI. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

SEruus nec peculiarem quidem obligationem citra voluntatē domini nouare potest. sed adicit potius obligationē, quàm pristinam nouat.

XVII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

DElegare scriptura, vel nutu, vbi fari non potest, debitorem suum quis potest.

XVIII. PAVLVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

l.35.ī.de vsur.

NOuatione legitimè facta liberantur hypothecæ, & pignus. vsuræ non currunt.

XVIIII. IDEM libro sexagensimonono ad Edictum.

Doli

Doli exceptio quæ poterat deleganti opponi, cessat in persona creditoris cui quis delegatus est. Idémque est & in ceteris similibus exceptionibus. immo & in ea quæ ex senatusconsulto filiofamilias datur. nam aduersus creditorem, cui delegatus est ab eo qui mutuam pecuniam contra senatusconsultum dederat, non vtetur exceptione: quia nihil in ea promissione contra senatusconsultum fit. tanto magis, quòd hic nec solutum repetere potest. Diuersum est in muliere quæ contra senatusconsultum promisit: nam & in secunda promissione intercessio est. Idémque est in minore qui circumscriptus delegatur. quia si etiam nunc minor est, rursum circumuenitur. diuersum, si iam excessit ætatem viginti quinq; annorum: quamuis adhuc possit restitui aduersus priorē creditorem. Ideo autem denegantur exceptiones aduersus secundum creditorem, quia in priuatis contractibus & pactionibus non facilè scire petitor potest, quid inter eum qui delegatus est, & debitorem actum est. aut etiam si sciat, dissimulare debet, ne curiosus videatur. & ideo meritò denegandum est aduersus eum exceptionem ex persona debitoris.

Quædā hîc vulgò addūtur, quę Flor. rectè desunt.

Erasm. chiliad. 1. prouerb. 585. & chiliad. 2. prouerb. 150.

XX. IDEM libro septuagensimo secundo ad Edictum.

Nouare possumus aut ipsi, si sui iuris sumus: aut per alios qui voluntate nostra

stipulantur. Pupillus sine tutoris auctoritate non potest nouare. tutor potest, si hoc pupillo expediat. item procurator omnium bonorum.

Mandatum ad soluendum non extenditur, vt possit mandatarius promittendo nouare. Bart.

XXI. POMPONIVS lib. primo ex Plautio.

SI debitorem meum iussero tibi soluere, non statim tu etiam stipulando id nouare possis: quamuis debitor soluendo tibi liberaretur.

XXII. PAVLVS libro quartodecimo ad Plautium.

SI quis absente me à debitore meo stipulatus est nouandi animo, ego postea ratum habuero: nouo obligationem.

XXIII. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

FIlius patris actionem ignorante eo nouare non potest.

XXIIII. IDEM libro quinto ex Plautio.

NOuatio non potest contingere ea stipulatione quæ non committitur. nec huic contrarium est, quòd si stipulatus à Titio fuero nouandi animo sub condicione quod mihi Sempronius debet, & pēdente condicione Titius decesserit: quamuis ante aditam hereditatem condicio exstiterit: nouatio fieret. hic enim morte promissoris non extinguitur stipulatio: sed transit ad heredem, cuius personam interim hereditas sustinet.

Non

Non omnis cui poteſt ſolui, poteſt nouare. Bart.

XXV. CELSVS lib. primo Digeſtorum.

NOn ideo nouare veterem obligationem quiſquam rectè poteſt, quòd interdum rectè ei ſoluitur. nam & his qui in noſtra poteſtate ſunt, quod ab his creditum eſt, rectè interdum ſoluitur. cum nemo eorum per ſe nouare priorem obligationem iure poßit.

L. 35. in fin. j. ti. prox. l. 27. ſ. de pact.

XXVI. IDEM libro tertio Digeſtorum.

SI is cui decem Titius, quindecim Seius debebat, ab Attio ſtipulatus eſt, quod ille aut quod ille debeat, dari ſibi: nouatum vtrumque non eſt. ſed in poteſtate Attij eſt, pro quo velit ſoluere, & eum liberare. fingamus autem ita actũ, vt alterutrũ daret. nam alioquin vtrumque ſtipulatus videtur, & vtrumque nouatum, ſi nouandi animo hoc fiat.

Curſus vſurarum ex natura actionis procedens, in ſtipulatione nouante non intelligitur repetitus.

XXVII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

EMptor cum delegante venditore pecuniã ita promittit, QVIDQVID EX VENDITO DARE FACERE OPORTET, *nouatione ſecuta, vſuras neutri poſt inſecuti temporis débet.*

Si ſecunda ſtipulatio cõtinet aliud quàm prima, nouatio non præſumitur. Bart.

XXVIII. IDEM libro secundo Definitionum.

FVndum Cornelianum stipulatus, quanti fundus est, postea stipulor. si non nouandi animo secunda stipulatio facta est, cessat nouatio. secunda verò stipulatio tenet, ex qua non fundus, sed pecunia debetur. itaque si reus promittendi fundum soluat, secunda stipulatio iure non tollitur: nec si litem actor ex prima contestetur. denique meliore vel deteriore facto sine culpa debitoris postea fundo, præsens æstimatio fundo petito rectè consideretur. in altera verò ea æstimatio venit, quæ secundæ stipulationis tempore fuit.

Per litis contestationem non fit deterius ius agentis. Bart.

XXVIIII. PAVLVS libro vicesimo quarto Quæstionum.

ALiam causam esse nouationis voluntariæ, aliam iudicij accepti, multa exempla ostendunt. perit priuilegium dotis & tutelæ, si post diuortium dos in stipulationem deducatur, vel post pubertatem tutelæ actio nouetur, si id *specialiter actum est, quod nemo dixit lite contestata. neque enim deteriorē causam nostram facimus actionem exercentes, sed meliorem: vt solet dici in his actionibus quæ tēpore vel morte finiri possunt.*

*hoc additum est à Triboniano.

XXX. IDEM libro quinto Responsorum.

Paulus

PAulus respondit, si creditor à Sempronio nouandi animo stipulatus esset, ita vt à †primo obligatione in vniuersum discederetur: rursum easdē res à posteriore debitore sine consensu prioris obligari non posse.

† prima

XXXI. VENVLEIVS lib. tertio Stipulationum.

SI rem aliquam dari stipulatus sum, deinde eandem sub condicione nouandi animo ab eodem stipuler: manere oportet rem in rebus humanis, vt nouationi locus sit. nisi si per promissorem steterit, quo minus daret. ideóque si hominem mihi dare te oporteat, & in mora fueris, quo minus dares: etiam defuncto eo teneris. & si prius quàm decederet, cum iam mora facta sit, eundem à te sub condicione stipulatus fuero, & seruus postea decesserit, deinde condicio exstiterit, cum iam ex stipulatu obligatus es mihi: nouatio quoque fiet.

&c. l. 72. §. 1. j. ti. pro.

Vnus ex reis credendi potest in alterius præiudicium nouare, delegare, & nomen debitoris cedere. Bart.

1 ¶ Si duo rei stipulandi sint, an alter ius nouandi habeat, quæritur. & quid iuris vnusquisque sibi adquisierit. ferè autem conuenit & vni rectè solui, & vnum iudicium petentem totam rem in litem deducere. item vnius acceptilatione peremi vtriusque obligationem. ex quibus colligitur, vnumquemq; perinde sibi adquisisse, ac si solus stipulatus esset. excepto eo

quòd etiã facto eius, cum quo cõmune ius stipulantis est, amittere debitorem potest. secundum quæ si vnus ab aliquo stipuletur, nouatione quoque liberare eum ab altero poterit, cum id specialiter agit. eo magis, cum eã stipulationem similẽ esse solutioni existimemus. alioquin quid dicemus, si vnus delegauerit creditori suo communem debitorẽ, ísque ab eo stipulatus fuerit? aut mulier fundum iusserit doti promittere viro, vel nuptura ipsi, doti eum promiserit? nam debitor ab vtroque liberabitur.

Exceptio cohęrens personæ, quæ obstat deleganti, non obstat ei cui facta est delegatio. Bart.

XXXII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

l. 26. ṫ. eo. *TE hominem & Seium decem mihi dare oportet. stipulor ab altero nouandi causa ita,* QVOD TE AVT SEIVM DARE OPORTET. *vtrumque nouatur. Paulus: meritò: quia vtrumque in posteriorem deducitur stipulationem.*

Qui habet liberam peculij administrationem, potest nouare, nisi animo donandi hoc facit. Bart.

XXXIII. TRYPHONINVS libro septimo Disputationum.

SI Titius donare mihi volens, delegatus à me, creditori meo stipulanti spopondit: non habebit aduersus eum illam exceptionem, vt quatenus facere potest, condemnetur. nam aduersus

uersus me tali defensione meritò vtebatur, quia donatum ab eo petebam. creditor autem debitum persequitur.

XXXIIII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

D*Vbitari non debet, quin filius seruúsue cui administratio peculij permissa est, nouandi quoque peculiaria debita ius habeat. vtique si ipsi stipulentur, maximè si etiam meliorem suam condicionem eo modo faciunt. nam si alium iubeant stipulari, interest vtrum donandi animo alium iubeãt stipulari, an vt ipsi filio, seruóue negotiũ gerat. quo nomine etiam mandati actio peculio adquiritur.* 1 ¶ *Adgnatum furiosi, aut prodigi curatorem nouandi ius habere, minimè dubitandum est, si hoc furioso vel prodigo expediat.*

Vna stipulatio potest nouare plures obligationes. Bart.

2 ¶ *In summa admonendi sumus nihil vetare, vna stipulatione plures obligationes nouari. veluti si ita stipulemur,* QVOD TITIVM ET SEIVM MIHI DARE OPORTET, ID DARI SPONDES? *licet enim ex diuersis causis singuli fuerant obligati, vtrique tamen nouationis iure liberantur: cum vtriusque obligatio in vnius personam, à quo nunc stipulemur, confluat.*

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS.

TIT. III.

VLPIANVS libro quadragensimotertio ad Sabinum.

Iunge l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 24. 89. 97. 101. §. 1. 102. §. pen. & vl. & l. 103.

" Græci húc locũ ita legũt, Id est non in id debitũ quod est in controuersia. sic enim Flor. sępe particula nõ præponeratur, vt s. l. 71. de adq. hered. vt nõ iterũ seruus, pro nõ vt iterũ seruus.

Quotiés quis debitor ex pluribus causis vnum debitum soluit, est in arbitrio soluentis dicere, quod potius debitum voluerit solutum. & quod dixerit id erit solutum. possumus enim certam legem dicere ei quod soluimus. quotiens verò non dicimus id quod solutum sit, in arbitrio est accipientis, cui potius debito acceptum ferat. dummodo in id cõstituat solutum, in quod ipse si deberet, esset soluturus. quóque debito se exoneraturus esset, si deberet. id est in" id debitũ quod non est in controuersia: aut in illud quod pro alio quis fideiusserat: aut cuius dies nõdum venerat. æquissimum enim visum est, creditorem ita agere rem debitoris, vt suam ageret. permittitur ergo creditor constituere, in quod velit solutum. dummodo sic constituamus, vt in re sua constitueret. sed constituere in re præsenti, hoc est statim atque solutum est.

II. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

Dum

DVm in re agenda hoc fiat, vt vel creditori liberum sit non accipere, vel debitori non dare, si alio nomine exsolutum quis eorum velit.

III. VLPIANVS libro quadragensimotertio ad Sabinum.

*CEterum postea non permittitur. hæc res efficiet, vt in duriorem causam semper videatur sibi debere accepto ferre. ita enim & in suo constitueret nomine. quòd si fortè à neutro dictum sit, in his quidem nominibus quæ diem * vel condicionem * habuerunt, id videtur solutum, cuius dies venit.*

IIII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Quintum Mucium.

ET magis quod meo nomine, quàm quod pro alio fideiussorio nomine debeo. & potius quod cum pœna, quàm quod sine pœna debetur. & potius quod satisdato, quàm quod sine satisdatione debeo.

V. VLPIANVS libro quadragensimotertio ad Sabinum.

IN his verò quæ præsenti die debentur, constat, quotiens indistinctè quid soluitur, in grauiorem causam videri solutum. si autem nulla prægrauet, id est si omnia nomina similia fuerint: in antiquiorem. grauior videtur quæ & sub satisdatione videtur," *quàm ea quæ pura* 1 *est.* ¶ *Si duos quis dederit fideiussores, potest* 2 *ita soluere, vt vnum*" *liberet.* ¶ *Imperator*

æ. l. 89. §. vlt. j. eod.

" Debetur. emendandũ est

" dũtaxat, subaudi.

Antoninus cũ Diuo patre suo rescripsit, cum distractis pignoribus creditor pecuniam redigit, si sint vsuræ debitæ, & aliæ indebitæ: quod soluitur in vsuras, ad vtramq; causam vsurarum tam debitarum quàm indebitarum pertinere. puta quædam earum ex stipulatione, quædam ex pacto naturaliter debebantur. si verò summa vsurarum debitarũ & non debitarum non eadem sit, æqualiter ad vtramque causam proficit quod solutum est, non pro rata: vt verba rescripti ostendunt. sed si fortè vsuræ nõ sint debitæ, & quis simpliciter soluerit quas omnino non erat stipulatus: Imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit, vt in sortem cedant. eidem autem rescripto ita subicitur. Quod generaliter constitutum est, prius in vsuras nummum solutum accepto ferẽdum: ad eas vsuras videtur pertinere, quas debitor exsoluere cogitur. & sicut ex pacti conuentione datæ repeti non possunt, ita proprio titulo non numeratæ pro solutis ex arbitrio percipientis non habebuntur.[a]

&c. l. 96. §. vlt. j. eod.

[a] nisi pignus interuenerit. l. 21. C. de vsur.

Quando mens legis est certa, de ordine non curatur. Bart.

3 ¶ *Apud Marcellum libro vicensimo digestorum quæritur, si quis ita cauerit debitori, in sortem & vsuras se accipere: vtrum pro rata & sorti & vsuris decedat: an verò prius in vsuras, & si quid superest, in sorte. sed ego non dubito,*

bito, quin hæc cautio in sorte & in vsuras, prius vsuras admittat. tunc deinde si quid superfuerit, in sortem cedat.

VI. PAVLVS lib. quarto ad Plautium.

NEc enim ordo scripturæ spectatur, sed potius ex iure sumitur id quod agi videtur.

&.l. 24. §. qui & à quib.

In causam quæ maius periculum comminatur, in dubio solutum videtur. Bart.

VII. VLPIANVS libro quadragensimotertio ad Sabinum.

*SI quid ex famosa causa & non famosa debeatur: id solutum videtur, quod ex famosa causa debetur. proinde si quid ex causa indicati * & non indicati * debetur: id putem solutum, quod ex causa indicati debetur. & ita Pomponius probat. ergo si ex causa quæ infitiatione crescit, vel pœnali debetur: dicendũ est, id solutũ videri, quod pœnæ habet liberationem.*

VIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

ILlud non ineleganter scriptum esse Pomponius ait, si par & dierũ & contractuum causa sit, ex omnibus summis pro portione videri solutum.

Si seruus est adiectus, non potest solui domino. Bart.

VIIII. VLPIANVS libro vicensimoquarto ad Sabinum.

STipulatus sum mihi aut Sticho seruo Semproniĳ solui. Sempronio solui non potest, quamuis dominus serui sit.

l. 34. §. j. j. cod.

In

In obligatione quantitatis vel speciei certæ, solutio partis liberat à parte, secus in obligatione generis. Bart.

¶ *Qui decem debet, partem soluendo in parte obligationis liberatur, & reliqua quinque sola in obligatione remanent. item qui Stichum debet, parte Stichi data in reliquam partem tenetur. qui autem hominem debet, partem Stichi dando, nihilo minus hominem debere non desinit. denique homo adhuc ab eo peti potest. sed si debitor reliquam partem Stichi soluerit, vel per actorem steterit quo minus accipiat; liberatur.* 1

X. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Quod stipulatus ita sum, MIHI AVT TITIO? Titius nec petere, nec nouare, nec acceptum facere potest: tantúmque ei solui potest.

In solutione quæ ad commodum pupilli non cedit, tutoris auctoritas non requiritur. Bart.

XI. POMPONIVS lib. octauo ad Sabinum.

l. 68. j. eo.

Si stipulatus fuero MIHI AVT PVPILLO DARE? promissor sine tutoris auctoritate soluendo pupillo, liberabitur à me.

XII. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

l. procurator cui. ſ. de procu.

Vero procuratori rectè soluitur. verũ autem accipere debemus eum, cui mandatum

tum est vel specialiter, vel cui omnium negotiorum administratio mandata est. Interdum tamen & non procuratori recte soluitur: vtputa cuius stipulationi nomen insertum est, si quis stipuletur SIBI AVT TITIO.

Mandatum potest reuocari, sed nō facultas soluendi adiecto. Bart.

Sed & si quis mandauerit vt Titio soluam, deinde vetuerit eum accipere: si ignorans prohibitum eum accipere, soluam: liberabor. sed si sciero, non liberabor. alia causa est, si mihi proponas stipulatum aliquem sibi aut Titio. hic enim etsi prohibeat me Titio soluere, soluendo tamen liberabor: quia certam condicionem habuit stipulatio, quam immutare non potuit stipulator. 2 ¶ *Sed & si non vero procuratori soluam, ratum autem habeat dominus quod solutum est: liberatio contingit. rati enim habitio mandato comparatur.*

l.106 §.eo.

XIII. IVLIANVS lib. quinquagensimoquarto Digestorum.

RAtum [a] *autem habere dominus debet, cum primùm certior factus est. sed hoc* ἐν [b] πλάτει *& cum quodam spatio temporis accipi debet. sicut in legato, cum de repellendo quæreretur, spatium quoddam temporis adsumitur nec minimum nec maximum: & quod magis intellectu percipi, quàm ex locutione exprimi posset.*

[a] Citatur ad verbū in l.12.§. rē rat. ha.

[b] i. in lato. i. crassius & minus exactè, quod vulgo aiunt lōgo modo.

XIIII.

XIIII. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

l. si procuratori fal so. ff. de có dict. ob caus.

QVod si fortè quis ita soluat, vt nisi ratum habeatur, condicat: si dominus solutionem ratam non habuerit, condictio ei qui soluit, competit.

Solutio facta tutori, qui non administrat, potest tamen administrare si vult, liberat soluentem. Bart.

l. 3. §. si parens. ff. de admi. tut.

1 ¶ *Sunt quidam tutores qui honorarij appellantur: sunt qui rei notitiæ gratia dantur, sunt qui ad hoc dantur, vt gerant. & hoc vel pater adicit, vt vnus, puta, gerat: vel volūtate tutorum vni committitur gestus: vel prætor ita decernit. dico igitur, cuicumque ex tutoribus fuerat solutum, etsi honorariis, nam & ad hos periculum pertinet, rectè solui, nisi interdicta eis fuerit à prætore administratio. nam si interdicta est, non rectè soluitur. idem dico, & si quis sciens suspectis postulatis soluat. nam is interim videtur interdicta administratio. Quòd si remoto soluit, ei soluit qui tutor esse desierat: & ideo non liberabitur. Quid ergo si ei soluit, in cuius locum curator erat constituendus, vt puta relegato in perpetuum, vel ad tempus? dico, si ante soluit, quàm substitueretur curator: oportere liberari. sed & si afuturo reipublicæ causa soluit: rectè soluit. quinimmo & si absenti, si modo non est alius in locum eius substitutus. Siue autem legitimi sunt, siue testamentarij,*

siue

siue ex inquisitione dati: rectè vel vni soluitur. Ei qui notitiæ gratia datus est, an rectè soluatur, videndum est. quia ad instruendos contutores datur. sed cum tutor sit, nisi prohibitum fuerit ei solui, puto liberationem cõtingere. Curatori quoq; furiosi rectè soluitur. item curatori sibi non sufficientis vel per ætatem vel per aliam iustam causam. sed & pupilli curatori rectè solui constat. 2 *¶ Pupillum sine tutoris auctoritate nec soluere posse, palam est. sed si dederit nummos, non fient accipientis, vindicaríque poterunt. planè si fuerint consumpti, liberabitur.*

XV. PAVLVS lib. sexto ad Sabinum.

PVpillo solui sine tutoris auctoritate non potest. sed nec delegare potest: quia nec alienare vllam rem potest. si tamen soluerit ei debitor, & nummi salui sint: petentem pupillum doli mali exceptione debitor summouebit.

Debitor conditionalis solutione vera vel ficta tunc liberatur, quando conditio extiterit. Bart.

XVI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SVb condicione debitori si acceptum feratur, postea condicione existẽte intellegitur iam olim liberatus. & hoc etiam si solutio re fiat, accidere Aristo dicebat. scripsit enim, si quis qui sub condicione pecuniam promisit, dedit

dedit eam ea condicione, vt si cōdicio extitisset, in solutum cederet: existente condicione liberari eum, nec obstare quòd ante eius pecunia facta est.

Si procurator pecuniam domini soluat suo nomine, neuter liberatur. Part.

XVII. IDEM lib. nonodecimo ad Sabinum.

CAssius ait, si cui pecuniam dedi, vt eam creditori meo solueret: si suo nomine dederit, neutrum liberari. me, quia non meo nomine data sit. illum, quia alienam dederit. ceterum mandati eum teneri. sed si creditor eos nummos sine dolo malo consumpsisset, is qui suo nomine eos soluisset, liberatur. ne si aliter obseruaretur, creditor in lucro versaretur.

XVIII. VLPIANVS libro quadragensimoprimo ad Sabinum.

l. 32. 34. 35. & 38. & 51. j. eod.

SI quis seruo pecuniis exigendis præposito soluisset post manumißionem, si quidem ex contractu domini: sufficiet quòd ignorauerit manumissum. quòd si ex causa peculiari, quãuis scierit manumissum: si tamen ignorauerit ademptum ei peculium, liberatus erit. Vtroque autem casu manumissus, si interuertendi causa id fecerit: furtum domino facit. nam & si debitori meo mandauero, vt Titio pecuniam solueret, deinde Titium vetuero accipere, idque ignorans debitor Titio simulanti se procuratorem soluerit: & debitor liberabitur, & Titius furti actione tenebitur.

Solutio facta seruo fugitiuo ab ignorante, eum liberat, si pecunia soluta efficiatur domini. Bart.

XVIIII. POMPONIVS libro vicensimo primo ad Sabinum.

Fugitiuus meus cum pro libero se gereret, nummos mihi subreptos credidit tibi. obligari te mihi Labeo ait. & si eum liberum existimans solueris ei, liberari te à me. sed si alij soluisses iussu eius, vel is ratum habuisset: non liberari. quia priore casu mei nummi facti essent, & quasi mihi solutum intellegeretur. & ideo seruus meus, quod peculiari nomine crediderit, exigendo liberabit debitorem. delegando autem vel nouando, non idem consequeretur.

&c. l. 34. §. 5 j. cod.

Si res non efficiatur perfectè creditoris, debitor non liberatur. Bart.

XX. IDEM libro vicensimo secundo ad Sabinum.

Si rem meam quæ pignoris nomine alij esset obligata, debitam tibi soluero: non liberabor. quia auocari tibi res poßit ab eo qui pignori accepisset.

XXI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

l. vlti 7. de reb. cred.

„ *Si decem stipulatus à Titio, deinde stipuleris*
„ *à Seio, quanto minus ab illo consecutus sis:*
„ *etsi decem petieris à Titio, non tamen absolui-*
„ *tur Seius. quid enim si cõdemnatus Titius nihil*
„ *facere poteßt? sed etsi cum Seio prius egeris, Ti-*
„ *tius in nullam partẽ liberatur. incertum quip-*

pe est, an omnino Seius debiturus sit. denique si totum Titius soluerit, nec debitor fuisse videbitur Seius: quia condicio eius deficit. " " "

XXII. VLPIANVS libro quadragensimo quinto ad Sabinum.

l. filius. C. de pact.

FIliusfamilias patre inuito debitorem eius liberare non potest. adquirere enim obligationem potest, deminuere non potest.

XXIII. POMPONIVS libro vicensimo quarto ab Sabinum.

l. 53 §. eo. In vulga. solutionem perperam.

SOlutione, vel iudiciũ pro nobis accipiendo, & inuiti & ignorantes liberari possumus.

XXIIII. VLPIANVS libro quadragensimo septimo ad Sabinum.

VBI fideiussor pro duobus dena fideiussit, obligatus est in viginti. & siue viginti, siue dena soluerit, vtrumque reum liberabit. sed si quinque soluerit, videamus quem ex reis releuet in quinque. erit ille releuatus, de quo actum est. aut si non appareat, antiquius debitum erit inspiciendum. idem & si quindecim sint soluta, si quidem appareat quid actum sit in decem: & aliunde quinque erunt releuata, si verò non apparet, ex antiquiore contractu decem, ex alio quinque erunt releuata.

XXV. POMPONIVS libro trigensimo primo ad Sabinum.

EX parte heres institutus, si decem quæ defunctus promiserat, tota soluit: pro parte quidem quà heres est, liberabitur. pro parte autem reliqua ea condicet. sed si antequam

quam condicat, ei adcreuerit reliqua pars hereditatis: etiam pro ea parte erit obligatus. & ideo condicenti indebitum doli mali exceptionem obstare existimo.

XXVI. IDEM libro trigensimo quinto ad Sabinum.

SI creditor fundum pigneraticium vendiderit, & quantum ei debebatur, receperit: debitor liberabitur. sed etsi acceptum emptori pretium tulisset creditor, vel ab eo stipulatus esset: debitor nihilo minus liberatur. sed si seruus pigneratus à creditore venierit, quamdiu redhiberi possit, non liberabitur debitor: sicut in quolibet pignore vendito, quamdiu res inempta fieri possit.

Si in re soluta deficit aliquod ius, liberatio non contingit. Bart.

XXVII. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Edictum.

ETiam cica stipulationem, & ex testamento actionem, si res tradita fuerit quæ debebatur, quamdiu aliquid iuri rei deest, adhuc tamen ipsa res petenda est. vtputa possum fundũ petere, licet mihi traditus sit, si ius quoddam cautionis superesit. l. 20. 7.

XXVIII. PAVLVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

DEbitores soluendo ei qui pro tutore negotia gerit, liberantur si pecunia in rem pupilli peruenit.

Obligatio specierum diuiditur per quotas: obligatio verò generis vel quantitatis numero. Bart.

XXVIIII. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

CVM Stichus & Pamphilus communi seruo promissi sunt, non alteri" Stichus, alteri Pamphilus solui {non) potest: sed dimidiæ singulorum partes debentur. idémque est, si quis aut duos Stichos, aut duos Pamphilos dari promisit, aut communi duorum seruo homines decem dare promisit. nam ambigua vox est decem homines, quemadmodum decem denarij. atque vtriusque rei dimidium duobus modis intellegi potest. sed in nummis, & oleo, ac frumento, & similibus quæ communi specie continentur, apparet hoc actum, vt numero diuidatur obligatio quatenus & commodius promissori stipulatoribúsque est.

l. 54. § de verb. obl. "Hæc verba alteri Stichus alteri Pamphilus, semel tãtũ Flor. posita, existimo grandibus literis esse scribéda, vt bis legi debeát sic, cõm. seruo promis. sunt, nõ alteri Stichus alteri Pãphilus, alteri Stichus, alteri Pamphilus solui nõ potest.

XXX. IDEM libro quinquagensimo primo ad Edictum.

SI debitor offerret pecuniam quæ peteretur, creditor nollet accipere: prætor ei denegat actiones.

In operis artificialibus in quibus vertitur ingenium & disciplina, in dubio intelligitur personæ industria electa. Bart.

XXXI. IDEM septimo Disputationum.

INter artifices longa differentia est & ingenij & naturæ & doctrinæ & institutionis. ideo si nauem a se fabricandam quis promiserit, vel insulam ædificandam, fossámve faciendam : & hoc specialiter actum est, vt suis operis id perficiat :fideiussor ipse ædificans, vel fossam fodiens, non consentiente stipulatore, non liberabit reum. Quare etiam si illis stipulationibus fideiussor accesserit, PER TE NON FIERI, QVO MINVS MIHI IRE AGERE LICEAT? *prohibens ire fideiussor, stipulationem non committit. & si patientiam præstet, non efficiet quo minus committatur stipulatio.*

XXXII. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

SI seruus peculiari nomine crediderit, eique debitor, cum ignoraret dominum mortuum esse, ante aditam hereditatem soluerit : liberabitur. idem iuris erit & si manumisso seruo debitor pecuniam soluerit, cum ignoraret ei peculium concessum non esse. neque intererit, viuo, an mortuo domino pecunia numerata sit. nam hoc quoque casu debitor liberatur. sicut is qui iussus est à creditore pecuniam Titio soluere, quamuis creditor mortuus fuerit, nihilominus rectè Titio soluit : si modò ignorauerit creditorem mortuum esse.

l. 18. §. eo.

XXXIII. IDEM libro quinquagesimo secundo Digestorum.

QVI sibi aut Titio fundum dari stipulatus est, quamuis fundus Titio datus fuerit, tamen si postea euictus est, habet actionem. quemadmodum si hominem stipulatus esset, & promissor statuliberum Titio dedisset, ísque ad libertatem peruenisset.

Solutio vel obligatio rei deterioratæ facto debitoris, eum non liberat. Bart.

1 ¶ *Qui Stichum aut Pamphilum dari promisit, si Stichum vulnerauerat, non magis eum dando liberatur, quàm si solum Stichum promisisset, & à se vulneratum daret. Item qui hominem dari promisit, & vulneratum à se offert, non liberatur. Iudicio quoque accepto si hominem is cum quo agetur, vulneratum à se offert: condemnari debebit. sed & ab alio vulneratum si det, condemnandus erit: cum possit alium dare.*

XXXIIII. IDEM libro quinquagesimo quarto Digestorum.

QVI hominem aut decem tibi aut Titio dari promisit, si Titio partem hominis tradiderit, mox tibi decem numerauerit: non Titio, sed tibi partem hominis condicet, quasi indebitum tua voluntate Titio soluerat. idémque iuris erit, etiam si mortuo Titio decem soluerit, vt tibi potius quàm heredi Titij

1 di Titij partem hominis condicat. ¶ Si duo rei stipulandi hominem dari stipulati fuerint, & promissor vtrique partes diuersorum hominum dederit: dubium non est, quin non liberetur. sed si eiusdem hominis partes vtrique dederit, liberatio contingit: quia obligatio communis efficiet, vt quod duobus solutum est, vni solutum esse videatur. nam ex contrario cum duo fideiussores hominem dari spopõderint: diuersorum quidem hominum partes dantes non liberãtur. at si eiusdem hominis partes dederint, liberantur.

2 ¶ Stipulatus sum decem mihi, aut hominem Titio dari. si homo Titio datus fuisset, promissor à me liberatur. & antequam homo daretur, ego decem petere possum.

Reuocatio mandati non nocet debitori soluenti, in cuius notitiam non peruenit. Bart.

3 ¶ Si Titium omnibus negotiis meis præposuero, deinde vetuero eum ignorantibus debitoribus administrare negotia mea: debitores ei soluendo liberabuntur. nam is qui omnibus negotiis suis aliquem proponit, intellegitur etiam debitoribus mãdare, vt procuratori soluant.

4 ¶ Si nullo mandato intercedente debitor falso existimauerit voluntate mea pecuniam se numerare, non liberabitur. & ideo procuratori qui se vltro alienis negotiis offert, soluendo nemo libe-

rabitur. ¶ *Et cum fugitiuus qui pro libero se gerebat, rem vendidisset: responsum est, emptores fugitiuo soluẽtes à domino liberatos nõ esse.* 5

¶ *Si gener socero ignorante filia dotẽ soluisset, non est liberatus: sed condicere socero potest, nisi ratum filia habuisset. & propemodum similis est gener ei qui absentis procuratori solueret: quia in causam dotis particeps, & quasi socia obligationis patri filia esset.* 6 ¶ *Si debitorẽ meũ iussero pecuniã Titio dare donaturus ei, quamuis Titius ea mente acceperit, vt meos nummos faceret: nihilo minus debitor liberabitur. sed si postea Titius eandem pecuniam mihi dedisset, nummi mei fient.* 7 ¶ *Quidam filiumfamilias, à quo fideiussorem acceperat, heredem instituerat. quæsitum est, si iussu patris adisset hereditatem, an pater cum fideiussore agere posset. dixi, quotiens reus satisdandi reo satis accipiendi heres existeret, fideiussores ideo liberari, quia pro eodem apud eundem debere non possent.* 8

Solutum prædoni, & ab eo vero heredi restitutum, liberat soluentem. Bart.

¶ *Si prædo id quod à debitoribus hereditariis exegerat, petenti hereditatem restituerit: debitores liberabuntur.* 9 ¶ *Si decẽ aut hominem dari stipulatus fuero, & duos fideiussores accepero Titium & Mæuium, & Titius quinque soluerit: non liberabitur prius quàm Mæuius quoque quinque soluat. quòd si Mæuius partem* 10

hominis

hominis soluerit, vterque obligatus remanebit.

11 ¶ *Qui perpetua exceptione se tueri potest, solutum repetit: & ideo non liberatur. quare si ex duobus reis promittendi alter pepigerit ne ab eo peteretur: quamuis soluerit, nihilo minus alter obligatus manebit.*

XXXV. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum.

Q*Vod seruus ex peculio suo credidisset, aut deposuisset: id ei, siue venisset, siue manumissus esset, rectè solui potest: nisi aliqua causa intercideri, ex qua intellegi posset, inuito eo cuius tum is seruus fuisset, ei solui. sed & si quis dominicam pecuniam ab eo fœneratus esset, si permissu domini seruus negotium dominicum gessisset, idem iuris est. videtur enim voluntate domini, qui cum seruo negotium contraherent, & ab eo accipere, & ei soluere.*

XXXVI. IVLIANVS libro primo ad Vrseium Ferocem.

S*I pater meus prægnate vxore relicta decesserit, & ex causa hereditaria totum hoc quod patri meo debitum fuisset, petissem: nihil me consumpsisse quidam existimant. si nemo natus sit, rectè me egisse: quia in rerum natura verum fuisset, me solum heredem fuisse. Iulianus notat: verius est me eam partem perdidisse, pro qua heres fuissem, antequam certum fuisset neminem nasci: aut quartam partem, quia tres nasci potuerunt: aut sextam, quia*

quinque. nam & Aristoteles scripsit quinque nasci posse: quia vulua mulierum totidem receptacula habere possunt. & esse mulierem Romæ Alexandrinam ab Aegypto, quæ quinque simul peperit, & tum habebat incolumes. & hoc & in Aegypto adfirmatum est mihi.

Gell. lib. 16. c. 1. l. 7. ſ. de reb. dub. l. antiqui. ſ. Si pars her. pet.

XXXVII. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

QVotiens vnus ex fideiussoribus suam partem soluisset, tamquam negotium reo gessisset, perinde habendum est, ac si reus ipse vnius fideiussoris partem soluisset. sed tamen vt nō ex sorte decedat. sed is fideiussor solus liberatur, cuius nomine solutio facta fuerit.

Si conditio adiecti mutatur in deterius, ei non potest solui. Bart.

XXXVIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

l. 9. ſ. eod.

CVM quis sibi aut Titio dari stipulatus sit, magis esse ait, vt ita demum rectè Titio solui dicendum sit, si in eodem statu maneat, quo fuit cum stipulatio interponeretur. ceterum siue in adoptionem siue in exilium ierit, vel aqua & igni ei interdictum, vel seruus factus sit: non rectè ei solui dicendum. tacitè enim inesse hæc conuentio stipulationi videtur, si in eadem causa maneat. ¶ 1 *Si debitorem meum iusserim Titio soluere, deinde Titium vetuerim accipere, & debitor ignorans soluerit: ita eum liberari existimauit, si non ea mēte*

l. 18. ſ. eo.

Titius

Titius nummos acceperit, vt eos lucretur. alioquin, quoniam furtum eorum sit facturus, man furos eos debitoris. & ideo liberationem quidem ipso iure non posse contingere debitori. exceptione tamen ei subcurri æquum esse, si paratus sit condictionem furtiuam, quam aduersus Titium habet, mihi præstare. sicuti seruatur cum maritus vxori donaturus, debitorem suum iubeat soluere. nam ibi quoque, quia nummi mulieris non fiunt, debitorem non liberari: sed exceptione eum aduersus maritum tuendum esse, SI CONDICTIONEM QVAM ADVERSVS MVLIEREM HABET, PRAESTET. *furti tamen actionem in proposito mihi post diuortium competituram, quando mea intersit interceptos nummos non esse.*

Eadem solutio prodest ad diuersas causas obligationis tollendas. Bart.

2 ¶ *De peculio cum domino actū est: is damnatus soluit. & fideiussores pro seruo acceptos liberari respondit. eandem enim pecuniam in plures causas solui posse, argumentum esse, quòd cum iudicatum solui satisdatū est, & damnatus reus soluat: non solùm actione iudicati, sed etiam ex stipulatu & ipse & fideiussores liberentur. & magis simile esse, quòd cum possessor hereditatis existimans se heredem esse soluerit, heres non liberetur. tunc enim propterea id euenire, quòd ille suo nomine indebitam pecuniam*

l. 44 j. eo.

l. Neratius. ſ. de condict. indeb.

niam dando, repetitionem eius haberet. ¶ *Qui hominem promiſit, ſi ſtatuliberum ſoluat: magis puto, non eſſe expectandam cōdicionem. ſed & creditorem agere poſſe & illi cōdictionem competere. quòd ſi interim condicio defecerit, liberatur perinde atque ſi quis pendente condicione ſoluit per errorē, & antequam condiceret, condicio extiterit. illud nullo modo dici conueniet, ſi mortuo Sticho condicio deficiat: liberari debitorem. quamuis ſi viuente eo defecerit, liberaretur. quando iſto caſu nullo tempore perfectè hominem meum feceris. alioquin propè erit, vt etiam ſi eum ſeruum, in quo vſusfructus alienus eſt, mihi ſolueris, iſque vſufructu manente deceſſerit: ea ſolutione liberatus videaris. quod nullo modo probandum eſt. ſicuti ſi communem ſoluiſſes, iſque deceſſiſſet.* 3

Pro eo contra quem poteſt in integrum reſtitutio poſtulari, poteſt accedere fideiuſſor. Bart.

¶ *Si quis pro eo reuerſo fideiuſſerit, qui cum reipublicæ cauſa abeſſet, actione qua liberatus ſit, deinde annus præterierit: an fideiuſſor liberetur? quod Iuliano non placebat: & quidem ſi cum fideiuſſore experiundi poteſtas non fuit. ſed hoc caſu in ipſum fideiuſſorem ex edicto actionē reſtitui debere, quemadmodum in eum fideiuſſorem qui hominem promiſſum occidit.* 4

¶ *Qui pro te apud Titium fideiuſſerat, pignus* 5

in

in suam obligationem dedit: post idem heredem te instituit. quamuis ex fideiussoria causa non tenearis, nihilo minus tamen pignus obligatum manebit. at si idem alium fideiussorem dederit, atque ita heredem te instituerit: rectius existimari ait, sublata obligatione eius pro quo fideiussum sit, eum quoque qui fideiusserit, liberari.

XXXVIIII. IDEM libro octauo Quæstionum.

SI soluturus pecuniam tibi, iussu tuo signatam eam apud nũmularium, quoad probaretur, deposuerim: tui periculi eam fore Mela libro decimo scribit. quod verum est. cum eo tamen, vt illud maxime spectetur, an per te steterit, quo minus in continenti probaretur. nam tunc perinde habendum erit, ac si parato me soluere, tu ex aliqua causa accipere nolles, in qua specie non vtique semper tuum periculum erit. quid enim si inoportuno tempore vel loco optulerim? His consequens esse puto, vt etiam si & emptor nummos, & vẽditor mercem, quòd inuicem parum fidei haberent, deposuerint: & nummi emptoris periculo sint. vtiq; si ipse eum, apud quem deponerentur, elegerit. & nihilo minus merx quoque, quia emptio perfecta sit.

l.30.ff. eo.
l.72.ff. eo.

XL. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

SI pro me quis soluerit creditori meo, licet ignorãte me: adquiritur mihi actio pigneraticia.

l.23.ff. eo.

raticia. item si quis soluerit legata, debent discedere legatarij de possessione. alioquin nascitur heredi interdictum, vt eos deiicere posit.

XLI. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

l.45.§.eo. *REo criminis postulato interim nihil prohibet rectè pecuniã à debitoribus solui. alioquin plerique innocentium necessario sumptu egebunt.*

XLII. PAVLVS libro tertio de Adulteriis.

SEd nec illud prohibitum videtur, ne à reo creditori soluatur.

XLIII. VLPIANVS libro secundo Regularum.

IN omnibus speciebus liberationum etiã accessiones liberantur. puta adpromissores, hypothecæ, pignora. præter quàm quòd inter creditorem & adpromissores confusione facta reus non liberatur.

Vna solutio potest parere diuersos effectus, non contrarios Bart.

XLIIII. MARCELLVS libro secundo Regularum.

l.38.§.2. ff.eod. *IN numerationibus aliquãdo euenit, vt vna numeratione duæ obligationes tollãtur vno momento. veluti si quis pignus pro debito vendiderit creditori. euenit enim, vt & ex vendito tollatur obligatio, & debiti. Item si pupillo, qui sine tutoris auctoritate mutuam pecuniam accepit, legatum à creditore fuerit sub ea condicione,*

tione, si eam pecuniā numerauerit: in duas causas videri eum numerasse. & in debitū suum, vt in Falcidiam heredi imputetur: & condicionis gratia, vt legatum cōsequatur. Item si vsusfructus pecuniæ numeratæ legatus fuerit, euenit vt vna numeratione & liberetur heres ex testamento, & obliget sibi legatarium. tantundem est, & si damnatus fuerit alicui vendere vel locare. nam vendendo vel locando, & liberatur ex testamento heres, & obligat sibi legatarium.

Pactum de pignore dando in solutum, non præiudicat creditori possidenti.

XLV. VLPIANVS libro primo Responsorum Callippo respondit,

Q*Vamuis stipulanti vxori vir spoponderit, dirempto matrimonio prædia quæ doti erant obligata, in solutum dare: tamen satis esse offerri dotis quantitatem. Idem Frontoni respondit, perseueranti tutori in tutelæ administratione, licet capitis reo, potuisse id quod pupillo bona fide debetur, exsolui.*

In vulg. est lex, Callipodius.

l. 41. ff. eo. & l. Titius. ff. de pign. act.

Si species pro specie soluta euincatur in totum vel in partem, liberatio non contingit. Bart.

XLVI. MARCIANVS libro tertio Regularum.

S*I quis aliam rem pro alia volenti soluerit, & euicta fuerit res: manet pristina obligatio. & si pro parte fuerit euicta, tamen pro*

& l. 72. ff. de euict.

solido

solido obligatio durat. nam non accepisset re integra creditor, nisi pro solido eius fieret. Sed & si duos fundos, verbi gratia, pro debito dederit, euicto altero fundo remanet integra obligatio. tunc ergo res pro re soluta liberationem præstat, cum pro solido facta est suscipientis. sed & si quis per dolum pluris æstimatũ fundum in solutum dederit, non liberatur: nisi id quod deest, repleatur.

XLVII. IDEM libro quarto Regularum.

l.4.7.de except.

IN pupillo cui sine tutoris auctoritate solutum est, si quæratur quo tempore sit locupletior: tempus quo agitur, inspicitur. & vt exceptio doli mali posita ei noceat, tempus quo agitur, spectatur. 1 *¶ Planè, vt Scæuola aiebat, etiã si perierit res ante litem contestatam: interdum quasi locupletior factus intellegitur. id est si necessariam sibi rem emit, quã necessariò de suo erat empturus. nam hoc ipso quo non est pauperior factus, locupletior est. sic & in filiofamilias putabat Macedonianum cessare, si in necessarias causas filius mutuam pecuniam acceperit, & eam perdiderit.*

In prætorio pignore fructus extenuant debitum. Bart.

XLVIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

l. Paulus. §.1.j.eod.

TItia cum propter dotem bona mariti possideret, omnia pro domina egit: reditus exegit, & mouentia distraxit. quæro an ea quæ ex re

ex re mariti percepit, in dotem ei reputari debeant. Marcellus respondit, reputationem eius quod proponeretur, non iniquam videri. pro soluto enim magis habendum est quod ex ea causa mulier percepit. sed si fortè vsurarum quoq; rationem arbiter dotis reciperandæ habere debuerit, ita est computandum, vt prout quidque ad mulierem peruenit, non ex vniuersa summa decedat: sed prius in eam quantitatē quam vsurarum nomine mulierem consequi oportebat. quod non est iniquum.

XLVIII. MARCIANVS libro singulari ad Hypothecariam formulam.

Solutam pecuniam intellegimus vtique naturaliter, si numerata sit creditori. sed & si iussu eius alij soluitur, vel creditori eius, vel futuro debitori, vel etiam ei cui donaturus erat: absolui debet. ratam quoque solutionem si creditor habuerit, idem erit. tutori quoque si soluta sit pecunia, vel curatori, vel procuratori, vel cuilibet successori, vel seruo actori: proficiet ei solutio. Quòd si acceptum latum sit, quòd stipulationis nomine hypotheca erat obligata, vel sine stipulatione accepta sit: solutionis quidem verbum non proficiet, sed satisdationis sufficit.

Indebitum solutum scienti, contra agentem ex eadē causa, ope exceptionis repetitur Bart.

I. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

l.46.ſ. eo. *SI cum aurum tibi promiſiſſem, ignoranti quaſi aurum æs ſoluerim: non liberabor. ſed nec repetam hoc quaſi indebitũ ſolutum, quòd ſciens feci. petentem tamen te aurum exceptione ſummouebo, ſi non reddas æs quod accepiſti.*

LI. IDEM libro nono ad Edictum.

l.49.ſ. eo. *DIſpenſatori qui ignorante debitore remotus eſt ab actu, rectè ſoluitur. ex voluntate enim domini ei ſoluitur, quam ſi neſcit mutatam qui ſoluit, liberatur.*

LII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SAtisfactio pro ſolutione eſt.

LIII. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

l.23.ſ. eo. *SOluere pro ignorante & inuito cuique licet. cum ſit iure ciuili conſtitutum, licere etiam ignorantis inuitíque meliorem condicionem facere.*

LIIII. PAVLVS libro quinquageſimo ſexto ad Edictum.

SOlutionis verbum pertinet ad omnem liberationem quoquo modo factam. magíſque ad ſubſtantiam obligationis refertur, quàm ad nummorum ſolutionem.

LV. VLPIANVS libro ſexageſimo primo ad Edictum.

&c.l.58.ſ. ſo. mat.l. 20.ſ. de rebus cred. *QVi ſic ſoluit, vt reciperet, non liberatur. quemadmodũ non alienantur nummi, qui ſic dantur, vt recipiantur.*

LVI.

LVI. PAVLVS libro sexagensimo* secundo * ad Edictum.

QVi mandat solui, ipse videtur soluere. l.49.ſ. eo.

Contestatio litis tollit facultatem soluendi circa rem adiectam ad solutionem & circa personam. Bart.

LVII. VLPIANVS libro septuagensimo septimo ad Edictum.

SI quis stipulatus fuerit decem in melle, solui quidem mel potest antequam ex stipulatu agatur. sed si semel actum sit, & petita decem fuerint: amplius mel solui nõ potest. item si mihi aut Titio stipulatus fuero dari, deinde petã, amplius Titio solui non potest: quamuis ante litem contestatam posset.

Adiecto à filio potest soluere pater: & quod adiecto soluitur, potest condici à domino. Bart.

LVIII. IDEM libro octagensimo ad Edictum.

SI quis offerenti se negotiis alienis bona fide soluerit, quando liberetur? & ait Iulianus, cum dominus ratum habuerit, tunc liberari. Idem ait, antequam dominus haberet ratum, an condici ex ea causa posit? & ait interesse, qua mente solutio facta esset. vtrum vt statim debitor liberetur, an verò cum dominus ratum L.13.ſ.eo.

habuisset. priore casu confestim posse condici procuratori. & tunc demum extingui condictionem, cum dominus ratum habuisset. posteriore, tunc demum nasci condictionem, cum dominus ratum non habuisset. ¶ *Si creditor, cuius ignorantis procuratori solutum est, adrogandum se dederit: siue ratum habuit pater, rata solutio est: siue non habuit, repetere debitor potest. Et si duo rei stipulandi sunt, quorum alterius absentis procuratori datum antequam is ratum haberet, interim alteri solutum est: in pendenti est posterior solutio, ac prior. quippe incertum est, debitum an indebitum exegerit.* 1

LVIIII. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

SI ita stipulatus sim, MIHI AVT TITIO DARE SPONDES? *& debitor constituerit se mihi soluturum: quamuis mihi competat de constituta actio, potest adhuc adiecto soluere. & si à filiofamilias mihi aut Titio stipulatus sim, patrem posse Titio soluere quod in peculio est. scilicet si suo, non filij nomine soluere velit. dum enim adiecto soluitur, mihi solui videtur. & ideo si indebitum adiecto solutum sit, stipulatori posse condici Iulianus putat. vt nihil intersit, iubeam te Titio soluere, an ab initio stipulatio ita concepta sit.*

Vsucapio debitori pro soluto, liberat soluentem debitorem. Bart.

LX. IDEM libro quarto ad Plautium.

Is

IS qui alienum hominem in solutum dedit, vsucapto homine liberatur.

LXI. IDEM libro quinto ad Plautium.

IN perpetuũ quotiens id quod tibi debeam, ad te peruenit, & tibi nihil absit, nec quod solutum est, repeti possit, competit liberatio.

§. si res. inst. de legat. l. omnes. cum. l. seq. ff. de oblig.

Debitum in seruitute contractum, minuit peculium. Bart.

LXII. IDEM libro octauo ad Plautium.

DIspensatorem meum testamento liberum esse iussi, & peculium ei legaui. is post mortem meam à debitoribus pecunias exegit. an heres meus retinere ex peculio eius quod exegit, possit, quæritur. & si quidem post aditam hereditatem exegerit pecuniam, dubitari non debet, quin de peculio eo nomine retineri nihil debeat, † qua liber factus incipit debere, si liberantur solutione debitores. cum verò ante aditam hereditam pecuniam accepit dispensator, si quidem liberantur debitores ipsa solutione: non est dubium, quin de peculio id retinendum sit: quia incipit debere hic heredi quasi negotiorum gestorum, vel mandati actione. si verò non liberãtur, illa quæstio est, cum negotium meum gerens à debitoribus meis acceperis, deinde ego ratum non habuero, & mox agere velim negotiorum gestorum actione: an vtiliter

l. 18. 32. 51. ff. eo.

† quia

agam, si caueam te indemnem futurum. quod quidem ego non puto: nam sublata est negotiorum gestorum actio, eo quod ratum non habui, & per hoc debitor mihi constituitur.

& l. Pomponius. ff. de neg. gest.

LXIII. IDEM libro nono ad Plautium.

l. 1. ff. de acceptil.

SI debitor sit serui fructuarius, potest is seruus per acceptilationem liberare eum. videbitur enim ex re eius adquirere. idē in pacto dicemus.

LXIIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

l. 58. §. 2. & l. 43. & 44. ff. eod.

CVm iussu meo id quod mihi debes, soluis creditori meo: & tu à me, & ego à creditore meo liberor.

LXV. POMPONIVS libro primo ex Plautio.

l. 13. de manumiss.

SI filia furiosi à viro diuorterit, dictum est, vel adgnato curatore voluntate filiæ, vel filiæ consentiente adgnato solui dotem.

Pupillus non obligatur facto suo, nisi quatenus est factus locupletior. Bart.

LXVI. IDEM libro sexto ex Plautio.

l. Si à furioso. ff. de reb. cred.

SI pupilli debitor iubente eo sine tutoris auctoritate pecuniam creditori eius numerauit, pupillum quidem à creditore liberat, sed ipse manet obligatus, sed exceptione se tueri potest.

potest. Si autem debitor pupilli non fuerat, nec pupilio condicere potest, qui sine tutoris auctoritate non obligatur. nec creditori, cum quo alterius iussu contraxit. sed pupillus in quantum locupletior factus est, vtpote debito liberatus, vtili actione tenebitur.

Vna res potest solui ex duabus causis lucratiuis. Bart.

LXVII. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

SI quis duos homines promiserit, & Stichũ soluerit: poterit, eiusdem Stichi dominium postea consecutus, dando liberari. in nummis minor vel prope nulla dubitatio est. nam & apud Alfenum Seruius eum qui minus à debitore suo accipere, & liberare eum vellet, respondit, posse sæpius aliquos nummos accipiendo ab eo, eíque retro dando, ac rursus accipiendo id efficere. veluti si centum debitorem decem acceptis liberare creditor velit, vt cum decem acceperit, eadem ei retro reddat, mox ab eo accipiat, ac nouißimè retineat. etsi in dubitationem à quibusdam hoc malè deducatur: "quòd non poßit videri is qui ita accepit, vt ei à quo accepit, retro reddat: soluisse potiùs quàm decessisse."

"Sic Flo. sed puto erratum esse librarij & legẽdum esse, vel decidisse, vel dedisse.

LXVIII. IDEM libro sextodecimo Digestorum.

SErum decem dare iussus pupillo & liber esse, si heres sit pupillus, siue tantùm condi

cio in eum collata sit: an absente quoque tutore pupillo dando libertatem consequatur? moueris comparatione condicionis, quae constitit in facto, veluti SI PVPILLO SERVIERIT, *quae potest impleri citra interuentum quoque tutoris. & quid, inquis, si curatorem habeat, & si furioso dare iussus sit? an curatori dando liberetur? & finge alicui fundum legatum, si dedisset pupillo, furiosóue. & sciendum est, in omnibus istis casibus tutori quidem vel curatori vtiliter dependi. ipsis autem, id est furioso vel pupillo, non rectè persolui: ne datio ex illorum imbecillitate pereat. nec enim hoc egit testator, vt quoquo modo esset datum, expleta videretur condicio.*

Sic dictũ pro consistit, vt & l. 98. j. eod.

Non liberatur quis dando pro noxa seruum pigneratum, vel in quo habetur vsusfructus. Bart.

LXVIIII. CELSVS libro vicensimo-quarto Digestorum.

SI hominem, in quo vsusfructus alienus est, vel qui erat pignori Titio obligatus, noxae dedisti: poterit is cui condemnatus es, tecum agere iudicati. nec exspectabimus vt creditor euincat. sed si vsusfructus interierit, vel dissoluta fuerit pignoris obligatio: existimo processuram liberationem.

LXX. IDEM lib. vicensimosexto Digestorũ.

QVod certa die promissum est, vel statim dari potest. totum enim medium tempus

pus ad soluendum promissori liberum relinqui intellegitur.

LXXI. IDEM libro vicensimoseptimo Digestorum.

CVm decem mihi aut Titio dari stipulatus, quinque accipiam: reliquum promissor recte Titio dabit. 1 ¶ *Si fideiussor procuratori creditoris soluit, & creditor post tempus quo liberari fideiussor poterit, ratum habuit: tamen quia fideiussor, cum adhuc ex causa fideiussionis teneretur, soluit: nec repetere potest, nec minus agere aduersus reum mandati potest, quàm si tum præsenti dedisset.*

Actus medius interueniens facto hominis, negotium geri non impedit, nec ratihabitioné retrotrahit. Bart.

2 ¶ *Item si ignorans creditor procuratori suo solutum, seruo debitoris, filióue acceptum fecerit: postea autem rescierit, & ratum habuerit: confirmetur solutio. & quod acceptum latum sit, nullius momenti est. & contra si ratum non habuerit, quod acceptum fecerit, confirmatur. Sed si ignorans solutum litem contestatus est, si pendente iudicio ratum habuit: absolui oportet illum cum quo actum est. si ratum non habuit, condemnari.*

Re perempta post oblationé, debitor generis liberatur ope exceptionis: speciei, ipso iure. Bart.

LXXII. MARCELLVS lib. vicésimo Digestorú.

l.36.& 39. ff. eo.l.99. & 102.ff.e.

Qvi decem debet, si ea optulerit creditori, & ille sine iusta causa ea accipere recusauit, deinde debitor ea sine sua culpa perdiderit: doli mali exceptione potest se tueri, quamquam aliquando interpellatus non soluerit. etenim non est æquum teneri pecunia amissa: quia non teneretur, si creditor accipere voluisset. quare pro soluto id in quo creditor accipiendo moram fecit, oportet esse. & sanè si seruus erat in dote, eúmque optulit maritus, & is seruus decessit: aut nummos optulit, eósque non accipiente muliere perdiderit: ipso iure desinet teneri.

l.72.§.2.ff. de ver.ob.

Stipulatio conditionalis animo nouandi, tollit effectum moræ, si erat res præsens. Bart.

Citatur hîc Marcelli locus ab Vlpiano in l.quotiés. ff. de nouat. cc. l. eum qui. 56.§. vlti.ff. de ver.ob.& l. 31. ff. de nouat.

¶ Cum Stichum mihi deberes, & in soluendo moram fecisses, sub condicione eum promisisti. pendēte ea Stichus decessit. videamus, an quia nouari prior obligatio non potest, petitio serui competat ea quæ competeret, si non intercessisset stipulatio. sed in promptum contradictio est, debitorem, cum stipulanti creditori sub condicione promisit, non videri in solutione hominis cessasse. nam verum est, eum qui interpellatus dare noluit, offerentem postea periculo liberari. Sed quid si ignorante debitore ab alio creditor eum stipulatus est? hic quoque existimandus est periculo debitor liberatus, quemadmodum

admodum si quolibet nomine eius seruum offe-
2 *rente stipulator accipere noluisset.* ¶ *Idem responsum est, si quis, cum subreptus sibi seruus esset, sub condicione stipulatus fuerit quidquid furem dare facere oportet. nam & fur condictione liberatur, si dominus oblatum sibi accipere noluit. si tamen, cum in prouincia fortè seruus esset, intercesserit stipulatio. & finge prius quàm facultatem eius nancisceretur fur, vel promissor, decessisse* * *seruum.*[a] *non poterit rationi, quã supra reddidimus, locus esse.* * *non enim optulisse eum propter absentiam intellegi*
3 *potest.* ¶ *Stichum aut Pamphilum stipulatus sum, cum esset meus Pamphilus. nec si meus esse desierit, liberabitur promissor Pamphilũ dando. neutrum enim videtur in Pamphilo homine cõstitisse, nec obligatio, nec solutio. sed ei qui hominem dari stipulatus est, vnum etiam ex his qui tunc stipulatori seruierant, dando promissor liberatur.*[b] *vi*[c] *quidem ipsa & hic ex his dari stipulatus est, qui eius non erat. fingamus ita stipulatum,* HOMINEM EX HIS QVOS SEMPRONIVS RELIQVIT, DARE SPONDES? *cum tres Sempronius reliquisset, eorúmque aliquem stipulatoris fuisse. num mortuis duobus qui alterius erant, supererit vlla obligatio, videamus. & magis est deficere stipulationem: nisi ante mortem duorum desierit esse reliquus seruus stipulatoris.*

Qui

[a] Hæc inclusa Flo. àsteriscis poterant abesse.

[b] Hæc videtur legenda cũ interogatione.

[c] i. vero effectu. Alc. 1. parerg. c. 28. contra Accursiũ, qui interpretatur ipso iure.

Qui soluit rem quam habere creditorem non licet, non liberatur. Bart.

4 ¶ *Qui hominem debebat, Stichum, cui libertas ex causa fideicommissi præstanda est, soluit. non videtur liberatus. nam vel minus hic seruum dedit, quàm ille qui seruum nõdum noxa solutum. num ergo & si bispellionem, aut aliàs turpem dederit hominem, idem sit? & sane datum negare non possumus sed differt hæc species à prioribus. habet enim seruum qui ei auferri non possit.* 5 ¶ *Promissor serui eum debet hominem soluere, quem, si velit stipulator, possit ad libertatem perducere.*

Pecuniam redactam ex venditione pignoris, potest creditor vertere in quam causam vult. Bart.

LXXIII. IDEM libro trigensimo primo Digestorum.

l. 101 §. 1. j. eod.

OB triginta nummos pecuniæ creditæ fideiussorem in viginti dedi, & pignus in decem. ex venditione autem pignoris creditor decem consecutus est. vtrum ex vniuersitate id decedit, vt quidam putant, si in soluendis decem nihil debitor dixisset: an, sicut ego puto, in totis decem fideiussori contingit liberatio? quia hoc dicendo potuit hoc efficere debitor, vt vbi non dixit, id potius soluturum existimetur, quod satisdato debeatur? magis tamen existimo licuisse creditori in id quod solus debebat reus, accepto referre.

LXXIIII.

LXXIIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

ID quod pœnæ nomine à debitore exactum est, lucro debet cedere creditoris.

LXXV. IDEM lib. octauo Regularum.

SIcut acceptilatio in eum diem præcedentes peremit actiones, ita & confusio. nam si debitor heres creditori exstiterit, confusio hereditatis peremit petitionis actionem.

Non valet cessio facta post solutionem contra correum pariter obligatum, nisi pactum de cedendo præcesserit. Bart.

LXXVI. IDEM lib. sexto Responsorum.

MOdestinus respondit, si post solutum sine vllo pacto omne quod ex causa tutelæ debeatur, actiones post aliquod interuallum cessæ sint: nihil ea cessione actum, cum nulla actio superfuerit. quòd si ante solutionem hoc factum est, vel cum conuenisset, vt mandarentur actiones, tunc solutio facta esset: mandatum subsecutum est: saluas esse mādatas actiones, cum nouissimo quoque casu pretium magis mādatarum actionum solutum, quàm actio quæ fuit, perempta videatur.

l. 21. ff. de neg gest. l. 1. §. nūc tractemus ff. de tut. & cu. l 95 §. 8. j. eod.

LXXVII. IDEM lib. septimo Pandectarum.

IN liberto antiquior contractus operarum esse non potest, sine quo libertas ei data non esset.

Commixtione nummorum reconciliatur solutio. Bart

LXXVIII.

LXXVIII. IAVOLENVS libro vndecimo ex Cassio.

l.17.§.eo.

SI alieni nummi inscio vel inuito domino soluti sunt, manẽt eius, cuius fuerunt. si mixti essent ita vt discerni non possent, eius fieri qui accepit, in libris Gaij scriptũ est. ita vt actio domino cum eo qui dedisset, furti competeret.

Per aspectum quæritur dominium rei solutæ. Bart.

LXXVIIII. IDEM libro decimo Epistularum.

PEcuniam quam mihi debes, aut aliã rem, si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur, vt & tu statim libereris, & mea esse incipiat. nam tum, quòd à nullo corporaliter eius rei possessio detineretur, adquisita mihi, & quodammodo manu longa tradita existimanda est.*

*alia est breuis manus. l. licet. §. de iur. dot.

Quælibet obligatio dissoluitur eo modo quo ligatur. Bart.

LXXX. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

l. 35. §. de reg. iur.

PRout quidque contractum est, ita & solui debet. vt cum re cõtraxerimus, re solui debet. veluti cum mutuum dedimus, vt retro pecuniæ tantumdem solui debeat, & cum verbis aliquid contraximus, vel re vel verbis obligatio solui debeat. verbis, veluti cum acceptum promissori fit. re, veluti cum soluit quod promisit. Aeque cum emptio vel venditio vel lo-

catio

catio contracta est, quoniam consensu nudo contrahi potest, etiam dissensu contrario dissolui potest.

Heres adiecti non potest solutionem recipere. Bart.

LXXXI. IDEM libro sexto ad Quintum Mucium.

SI stipulatus sim mihi aut Titio dari, si Titius decesserit, heredi eius soluere non poteris. Si lancem deposuerit apud me Titius, & pluribus heredibus relictis decesserit: si pars heredum me interpellet, optimum quidem esse, si prætor aditus iußisset me parti heredum eam lancem tradere. quo casu depositi me reliquis coheredibus non teneri. sed etsi sine prætore sine dolo malo hoc fecero, liberabor. aut quod verius est, non incidam in obligationem. optimum autem est id per magistratum facere.

L. 55. §. de verb. obl.

LXXXII. PROCVLVS libro quinto Epistularum.

SI cum Cornelius fundũ suum nomine Seiæ viro eius dotis dedisset, nec de eo reddendo quicquam cauisset, fecit vt inter se vir & Seia paciscerentur, vt diuortio facto is fundus Cornelio redderetur: non puto diuortio facto virum vetante Seia eum fundum Cornelio tutò redditurum esse. sicuti si cum pactum conuentum nullum intercesßisset, diuortio facto mulier iussit eum fundum Cornelio reddi, deinde antequam

quam redderetur, vetuisset: non tutò redderetur. sed si antequam Seia vetaret, Cornelio eum fundum reddidisset, nec causam habuisset existimandi id inuita Seia facturum esse: nec melius nec æquius esse existimarem eum fundum Seiæ reddi.

Alludit ad formulam actionis rei vxoriæ in qua erant hæc verba Cic. teste 3. Offi.

Qui soluit debitum naturaliter tantùm, non repetit. Bart.

LXXXIII. POMPONIVS libro quartodecimo ex variis lectionibus.

SI tuo seruo credidero, eúmq; redemero, & is manumissus mihi soluerit: non repetet.

LXXXIIII. PROCVLVS libro septimo Epistularum.

EGisti de peculio serui nomine cum domino. non esse liberatos fideiussores eius respondit. at si idem seruus ex peculio suo, permissa administratione peculij, nummos soluisset: liberatos esse fideiussores eius rectè legisti.

Qui tardius dat, minus dare videtur. Bart.

LXXXV. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

SOlidum non soluitur, non minus quantitate quàm die.

Procuratori litis non potest solui, nisi ad hoc datus sit. Bart.

LXXXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

l. 12. ſ. co.

HOc iure vtimur, vt litis procuratori non rectè soluatur. nam & absurdum est, cui

cui iudicati actio non datur, ei ante rem iudicatam solui posse. si tamen ad hoc datus sit, vt & solui posit: soluendo eo liberabitur.

LXXXVII. CELSVS libro vicensimo Digestorum.

» *Quodlibet debitum solutum à procuratore meo non repeto: quoniam cum quis procuratorem omnium rerum suarum constituit, id quoque mandare videtur, vt creditoribus suis pecuniam soluat. neque postea expectandum est vt ratum habeat.* »

l.6.§.2.7. de condict. indebit.

Ex re pupilli per extraneum, non tutorem, ei non quæritur nisi in subsidium. Bart.

LXXXVIII. SCAEVOLA libro quinto Digestorum.

Filiæ intestato patri heredis negotia mater gessit, & res vendendas per argentarios dedit, ídque ipsum codice conscriptum est. argentarij vniuersum redactum venditionis soluerunt. & post solutionem nouem fere annis, quidquid agendum erat, nomine pupillæ mater egit, eámque marito nuptum collocauit, & res ei tradidit. quæsitum est, an puella cum argentariis aliquam actionem habet: quando non ipsa stipulata sit pretium rerum quæ in venditione datæ sunt, sed mater. respondit, si de eo quæreretur, an iure ea solutione argentarij liberati essent: responderi iure liberatos. Claudius: subest

enim illa ex iurisdictione pendens quæstio, an pretia rerum quæ sciebant esse pupillæ, bona fide soluisse videātur matri quæ ius administrationis non habebat. ideóque si hoc sciebant, non liberantur. scilicet si mater soluendo non sit.

LXXXVIIII. IDEM libro vicesimo nono Digestorum.

In vulg. lex, Si ex pluribus.

E*X pluribus causis & chirographis creditor ita cauit:* TITIVS MAEVIVS DICO ME ACCEPISSE, ET HABERE, ET ACCEPTO TVLISSE A GAIO TITIO RELIQVVM OMNE RATIONE POSITA EIVS PECVNIAE QVAM MIHI STICHVS GAII TITII SERVVS CAVERAT. *quæsitum est, an ex ceteris chirographis quæ non Stichus cauit, sed ipse debitor, integra manet actio ex reliquis chirographis per ipsum debitorem cautis. respondit, eam solam obligationem dissolutam, ex qua solutum proponeretur.*

Ille qui habet mandatum recipiendi solutionem ex certa causa, non potest ex alia causa recipere. Bart.

¶ *Lucius Titius ex duobus chirographis, quibus quadringenta ei à Seio debebantur, altero centū,* altero trecentū*, scripsit Seio, vt vnius chirographi cētum per Mæuium & Septicium sibi mitterentur. quæro an Seius, si Mæuio & Septicio ex trecentum quoque soluisse se dicat: liberatus sit. respondit, si nec mandauit vt ex*

1

trecentum

trecentum solueretur, nec solutum ratum habuit: non esse liberatum. ¶ *Lucius Titius duabus stipulationibus, vna quindecim sub vsuris maioribus, altera viginti sub vsuris leuioribus Seium eadem die obligauit, ita vt viginti prius soluerentur: id est idibus Septembribus. debitor post diem vtriusque stipulationis cedentem soluit viginti sex: neque dictum est ab altero, pro qua stipulatione solueretur. quaero, an quod solutum est, eam stipulationem exonerauerit, cuius dies ante cessit, id est vt viginti sortis soluta videantur, & in vsuras eorum sex data. respondit, magis id accipi ex vsu esse.*

2

C. l. 1. C. eod.

Solutio facta heredi, qui postea per in integrum restitutionem abstinuit, liberat debitorem. Bart.

XC. IDEM libro vicensimo sexto Digestorum.

Filius qui administrabat vt heres paterna bona, pecuniā ex his Sempronio mutuam dedit, & eandem particulatim recepit. deinde se abstinuit, quia minor annis erat, ab ea hereditate. quaesitum est, curator bonorum patris constitutus an aduersus Sempronium vtilem actionem habet. respondit, nihil proponi, cur non is qui soluisset id quod mutuum ita acceperat, liberatus esset.

Per nouationem debitor inuitus & contradicens, liberari potest.

XCI. LABEO libro sexto Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI debitor tuus non vult à te liberari, & præsens est: non potest inuitus à te solui. Paulus: immo debitorem tuum etiam præsentem etiam inuitum liberare ita poteris, supponendo à quo debitum nouandi causa stipuleris. quod etiam si acceptum non feceris, tamen statim, quod ad te attinet, res peribit. nam & petentem te doli mali præscriptio excludet.

Manumissio similis est morti. Bart.

XCII. POMPONIVS libro nono Epistularum.

SI mihi alienum seruum dari promiseris, aut testamento dare iussus fueris, isque seruus antequam per te staret quo minus dares, à domino manumissus sit: hæc manumissio morti similis sit. si autem decessisset, non tenearis. sed & si quis seruum quem dari promisit, heres à domino scriptus statuliberũ dederit, liberatur.

Cui ad idem competunt duæ actiones, debet exprimere quam intendat. Bart.

XCIII. SCAEVOLA libro singulari Quæstionum publice tractatarum.

SI duo rei sint stipulandi, & alter alterum heredem scripsit: videndum an confundatur obligatio. placet non confundi. quo bonum est hoc dicere? quòd si intendat dari sibi oportere, vel ideo dari oportet ipsi, quòd heres exstitit: vel ideo, quòd proprio nomine ei deberetur. ADquin magna est huius rei differentia: nam si alter-

alter ex reis pacti conuenti temporali exceptione summoueri poterit, intererit, is qui heres exstitit, vtrúmne suo nomine, an hereditario experiatur: vt ita poßis animaduertere, exceptioni locus sit, nec ne. Item si duo rei sint promittendi, & alter alterum heredem scripsit: confunditur obligatio. sed & si reus heredem fideiussorem scripserit, (non)" confunditur obligatio. & quasi generale quid retinendum est, vt vbi ei obligationi quæ sequellæ locum optinet, principalis accedit, confusa sit obligatio. quotiens duæ sint principales, altera alteri potius adiicitur ad actionem, quàm confusionem parere. quid ergo si fideiussor reum heredem scripserit? confundetur obligatio secundum Sabini sententiam, licet Proculus dissentiat.

"Hæc negatio nec in Vaticano, nec in cæteris manuscr. reperitur, nec ferri potest propter l.5.& simil. ff. de fideiuss.

Numeratio pecuniæ alienæ, liberationem vel obligationem non parit. Bart.

XCIIII. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

SI is cui nummos debitor soluit alienos, nummis integris pergat petere quod sibi debeatur, nec offerat quod accepit: exceptione doli summouebitur. sin autem communes nummos credam, aut soluam: confestim pro parte mea nascetur & actio & liberatio: siue in singulis nummis communionem pro indiuiso quis esse intellegat, siue in pecunia non corpora cogitet, sed quantitatem. sed & si fideiussor alienos

ff. e l.17. l. nam etsi fur. ff. de reb. cred.

l.29. ff eo.

nummos in causam fideiußionis dedit, consumptis bis mandati agere potest. & ideo si eam pecuniam soluat, quam subripuerat: mandati aget, postquam furti, vel ex causa condictionis præstiterit.

Solutum simpliciter, videtur solutum in causam efficacem. Bart.

¶ Fauius Ianuarius Papiniano salutem. cum Titius Gaio Seio deberet ex causa fideicōmißi certam quantitatem, & tantundem eidem ex alia causa, quæ peti quidem non poterat, ex solutione autem petitionem non præstat: Titij seruus actor absente domino soluit eam summam quæ efficeret ad quantitatem vnius debiti. cautúmque est ei solutum ex vniuerso credito. quæro, id quod solutum est, in quam causam acceptum videtur. respondi, si quidem Titio Seius ita cauisset, vt sibi solutum ex vniuerso credito significaret, crediti appellatio solam fideicommißi pecuniam demonstrare videtur: non eam quæ petitionem quidem non habet, solutione autem facta repeti pecunia non potest. cum verò seruus Titij actor absente domino pecuniam soluerit, ne dominium quidem nummorum in eam speciem obligationis quæ habuit auxilium exceptionis, translatum foret, si ex ea causa solutio facta proponeretur: quia non est vero simile dominum ad eam speciem soluendis pecuniis seruum præposuiße, quæ solui non

ui non debuerunt. non magis quàm vt nummos peculiares ex causa fideiussionis, quam seruus non ex vtilitate peculij suscepit, solueret.

In obligatione alternatiua sine culpa debitoris altera re perempta, in superstite obligatio tantùm durat. Bart.

XCV. IDEM libro vicensimo octauo Quæstionum.

STICHVM AVT PAMPHILVM VTRVM EGO VELIM DARE SPONDES? *altero mortuo, qui viuit solus petetur, nisi si mora facta sit in eo mortuo quem petitor elegit. tunc enim perinde solus ille qui decessit, præbetur, ac si solus in obligationem deductus fuisset. quòd si promissoris fuerit electio, defuncto altero, qui superest, æque peti poterit. Enimuero si facto debitoris alter sit mortuus, cum debitoris esset electio: quamuis interim non alius peti possit, quàm qui solui etiam potest: neque defuncti offerri æstimatio potest, si fortè longe sint vilior, quoniam id pro petitore in pœnam promissoris constitutum est: tamen si & alter seruus postea sine culpa debitoris moriatur, nullo modo ex stipulatu agi poterit. cum illo in tempore quo moriebatur, non commiserit stipulationem. Sanè quoniam impunita non debent esse admissa, doli actio non immeritò desiderabitur. aliter quàm in persona fideiussoris qui promissum ho-*

l. Si vnus. §. sed si stipulatus. 7. de pact.

minem interfecit: quia tenetur ex ſtipulatu actione fideiuſſor, quemadmodum tenebatur, ſi debitor ſine herede deceßiſſet. ¶ *Aditio hereditatis nonnumquam iure confundit obligationem. veluti ſi creditor debitoris, vel contra debitor creditoris adierit hereditatem. aliquando pro ſolutione cedit, ſi fortè creditor qui pupillo ſine tutoris auctoritate nummos crediderat, heres ei extitit. non enim quanto locupletior pupillus factus eſt, conſequeretur: ſed in ſolidum creditū ſuum ex hereditate retinet. aliquando euenit, vt inanis obligatio aditione hereditatis confirmetur. nam ſi heres qui reſtituerit ex Trebelliano hereditatem, fideicommiſſario heres exſtiterit: vel mulier quæ pro Titio interceſſerat, eidem heres extiterit: incipit obligatio ciuilis propter hereditatem eius qui iure tenebatur, auxilium exceptionis amittere. etenim inconditum eſt, ſubuenire ſexui mulieris quæ ſuo nomine periclitetur.* 1

Si fideiuſſor ſuccedat debitori efficaciter obligato, extinguitur obligatio fideiuſſoria.

l. 93. ſ. eo. ¶ *Quod vulgo iactatur, fideiuſſorem qui debitori heres extitit, ex cauſa fideiußionis liberari: totiens verum eſt, quotiens rei plenior promittendi obligatio inuenitur. nam ſi reus dumtaxat fuit obligatus, fideiuſſor liberabitur. è contrario non poteſt dici, non tolli fideiuſſoris* 2

obliga

obligationem, si debitor propriam & personalem habuit defensionem. nam si minori viginti-quinque annis bonæ fidei pecuniam credidit, isque nummos acceptos perdidit, & intra tempora in integrum restitutionis decessit herede fideiussore: difficile est dicere, causam iuris honorarij, quæ potuit auxilio minori esse, retinere fideiussoris obligationem, quæ principalis fuit, & cui fideiussoris accessit sine contemplatione iuris prætorij. auxilium igitur restitutionis fideiussori qui adulescenti heres extitit, intra constitutum tempus saluum erit. 3 ¶ *Naturalis obligatio vt pecuniæ numeratione, ita iusto pacto, vel iureiurando ipso iure tollitur: quòd vinculum æquitatis, quo solo sustinebatur, conuentionis æquitate dissoluitur. ideóq; fideiussor, quem pupillus dedit, ex istis causis liberari dicitur.*

Perperã hoc interpretatur Alciatus in l. lege. j. de verb. sig.

Tunc pater potest adiici à filio ad solutionem, cum patri actio non quæritur: sed filius indistinctè à patre adiicitur. Bart.

4 ¶ *Quæsitum est an ita stipulari quis possit,* MIHI AVT FILIO MEO DECEM DARI? *vel ita,* MIHI AVT PATRI? *sed non incommode potest adhiberi distinctio, vt filio quidem stipulante, patris tunc adiciatur persona, cum stipulatio ei adquiri non possit. è contrario autem nihil probibeat, patre stipulante*

filij personam adici: cũ totiens quod pater filio stipulatur, sibi stipulatus intellegitur, cũ ipse sibi stipulatus non est. & in proposito manifestũ est, non obligationis, sed solutionis gratia filij personam adiectam. ¶ *Vsumfructum mihi aut Titio dari stipulatus sum. Titio capite deminuto facultas soluendi Titio non intercidit. quia & sic stipulari possumus,* MIHI AVT TITIO, CVM CAPITE MINVTVS ERIT, DARI? *nam si furiosi vel pupilli persona adiecta sit, ita tutori vel curatori pecunia rectè dabitur, si condicionis quoque implendæ causa rectè pecunia tutori vel curatori datur. quod quidem Labeo & Pegasus putauerunt vtilitatis causa recipiendum. idque ita recipi potest, si pecunia in rem vel pupilli vel furiosi versa est. quomodo si domino iussus dare, seruo dedisset, vt domino daret. ceterum qui seruo dare iussus est, domino dando non aliter implesse condicionem intellegendus est, quàm si ex voluntate serui dedit. Idem respondendum est in solutione, si stipulato Sempronio sibi aut Sticho Mæuij seruo decem dari, debitor Mæuio domino pecuniam soluerit.* ¶ *Si creditor debitoris hereditatem ad se non pertinentem possedit, & tantum ad eum peruenit, quantum si quilibet alius bonorum possessor ei solueret, liberaret heredem: non potest dici fideiussores liberari. neque enim ipsum sibi soluisse pecuniam credendum est.*

5

6

est à quo hereditas euincitur.

Perceptione rei omnes liberantur,
sed perceptione pretij non
liberatur possessor
rei. Bart.

7 ¶ *Dolo fecisti, quo minus possideres quod ex hereditate ad alienum pertinente adprehenderas. si possessor corpus, aut litis æstimationem præstitit, ea res tibi proderit: quia nihil petitoris interest. ceterum si tu ante conuentus, ex præterito dolo præstiteris: nihil ea res possessori proderit.* 8 ¶ *Si mandatu meo Titio pecuniam credidisses, eiusmodi contractus similis est tutori, & debitori pupilli. & ideo mandatore conuento & damnato, quamquam pecunia soluta sit, non liberari debitorem ratio suadet. sed & præstare debet creditor actiones mandatori aduersus debitorem, vt ei satisfiat. & hoc pertinet, tutoris & pupilli debitoris nos fecisse comparationem. nam cum tutor pupillo tenetur ob id quòd debitorem eius non conuenit, neque iudicio cum altero accepto liberatur alter, nec si damnatus tutor soluerit, ea res proderit debitori. quin etiam dici solet, tutelæ contraria actione agendum, vt ei pupillus aduersus debitores actionibus cedat.* 9 ¶ *Si creditor à debitore culpa sua causa ceciderit, propè est, vt actione mandati nihil à mãdatore consequi debeat: cum ipsius vitio acciderit, ne mandatori posit actionibus cedere.* 10 ¶ *Si inter emptorem & vendi*

l. 13. §. 12. ff. de pet. hered.

venditorem conuenerit prius quàm aliquid ex alterutra parte solueretur, vt ab emptione discedatur: fideiussor eo nomine acceptus soluto contractu liberabitur.

Delegatio tutoris liberat debitorem pupilli, ita demum, si fuerit facta bona fide. Bart.

XCVI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

l. 15. §. 1. eod.

PVpilli debitor tutore delegante pecuniam creditori tutoris soluit. liberatio contigit, si non malo cōsilio cum tutore habito hoc factum esse probetur. sed & interdicto fraudatorio[a] tutoris creditor pupillo tenetur, si eum consilium fraudis participasse constabit. ¶ 1 *Cum pupilla magistratui, qui per fraudem pupillo tutorem dedit, heres extitisset, tutores eius cum adulescēte transegerunt: eam transactionem pupilla ratam habere noluit. nihilo minus erit tutorum pecunia liberata. nec tutores contra adulescentem actionem, nec vtilem habebunt, qui suum reciperauit. planè si adulescens pecuniam restituere tutori pupillæ maluerit, rescisso quod gestum est, actionem vtilem in pupillam heredem magistratus accipiet.* ¶ 2 *Soror cui legatum ab herede fratre debebatur, post motā legati quæstionem transegit, vt nomine debitoris contenta legatum non peteret. placuit, quamuis nulla delegatio facta, neque liberatio secuta esset: tamen nominis periculum ad eam pertinere. itaque si*

[a] Pauliano. de his quæ in fraudem creditorum.

que si legatum cōtra placitum peteret, exceptio
3 *nem pacti non inutiliter opponi.* ¶ *Cum eodem tempore pignora duobus contractibus obligantur, pretium eorum pro modo pecuniæ cuiusque contractus creditor accepto facere debet. nec in arbitrio eius electio erit, cum debitor pretium pignoris consortioni subiecerit. quòd si temporibus discretis superfluum pignorū obligari placuit: prius debitum pretio pignorum iure soluetur, secundum superfluo compensabitur.*
4 ¶ *Cum institutus deliberaret, substituto pecunia per errorem soluta est. ad eum hereditate postea deuoluta, causa condictionis euanescit. quæ ratio facit vt obligatio debiti soluatur.*

cc.l.5.§.2.

Liuius libro 6. quę nā ista societas, quę nā consortio est? Ci. 3. offic.

Solutum simpliciter, cedit primò in causam duriorem: & si non sit durior, cedit in antiquiorem. Bart.

XCVII. IDEM libro secundo Definitionum.

C*Vm ex pluribus causis debitor pecuniam soluit, vtriusque demonstratione cessante potior habebitur causa eius pecuniæ, quæ sub infamia debetur: mox eius quæ pœnam continet: tertio, quæ sub hypotheca vel pignore contracta est: post hunc ordinem potior habebitur propria, quàm aliena causa, veluti fideiussoris. quod veteres ideo definierunt, quòd verisimile videretur, diligentem debitorem admonitu ita negotium suum gesturum fuisse. si nihil eorum*

interue

interueniat, vetuſtior contractus ante ſoluetur. Si maior pecunia numerata ſit, quàm ratio ſingulorum expoſcit: nihilo minus primo contractu ſoluto qui potior erit, ſuperfluum ordini ſecundo, vel in totum vel pro parte minuendo, videbitur datum.

XCVIII. PAVLVS libro quintodecimo Quæſtionum.

QVi res ſuas obligauit, poſtea aliquam poſſeſsionem ex his pro filia ſua dotem promittendo obligauit, & ſoluit. ſi ea res à creditore euicta eſt, dicendũ eſt, maritum ex dotis promiſsione agere poſſe, ac ſi ſtatuliberum, rémve ſub condicione legatam dotis nomine pro filia pater ſoluiſſet. harum enim rerum ſolutio non poteſt niſi ex euentu liberare. ſcilicet quo caſu certum erit remanere eas. Diuerſum reſpondetur in ea pecunia ſiue re, quam patronus poſt mortem liberti per Fauianam aufert. hæc enim actio cum ſit noua, partam liberationẽ non poteſt reuocare. Huic adplicatur minor vigintiquinque annis, qui à creditore circumſcriptus, in rem ex cauſa debiti ſolutam reſtituitur. ¶ Rem autem caſtrenſis peculij ſoluentem patrem, perinde accipere debemus, ac ſi alienam dediſſet. quamuis poſsit reſidere apud eum, cui ſoluta eſt, prius mortuo inteſtato filio, ſed tunc acquiſita creditur, cum filius

lius decesserit. & vtique, cuius fuerit, euentus declaret: sitque & hoc ex his, quæ postfactis, in præteritum quid fuerit, declarent. 2 ¶ *Mihi dare decem purè, aut Titio Kalendis vel sub condicione, aut mihi Kalendis Ianuariis, Titio Februariis vtiliter stipulor. quòd si mihi Kalendis Februariis, Titio Kalendis Ianuariis: potest dubitari. sed rectius dicitur, vtiliter stipulatum. nam cum in diem sit ea quoque obligatio, etiã mihi solui potest ante Februarias. igitur & illi solui poterit.* 3 ¶ *Qui stipulatus sibi aut* TIO, *si hoc dicit, si Titio non solueris, dari sibi: videtur conditionaliter stipulari. & ideo etiam sic facta stipulatione,* MIHI DECEM, AVT QVINQVE TITIO DARI? *quinque Titio solutis liberabitur reus à stipulatore. quod ita potest admitti, si hoc ipsum expreßim agebatur, vt quasi pœna adiecta sit in persona stipulantis, si Titio solutum non esset. at vbi simpliciter sibi aut Titio stipulatur, solutionis tantùm causa adhibetur Titius. & ideo quinque ei solutis remanebunt reliqua quinque in obligatione. contra si mihi quinque, illi decem stipulatus sim: quinq; Titio solutis non facit conceptio stipulationis, vt à me liberetur. porro si decem soluerit, nõ quinque repetet: sed mihi per mandati actionem decem debebuntur.* 4 ¶ *Mihi Romæ, aut Ephesi Titio dari stipulor. an soluendo Titio Ephesi, à me liberetur, videamus: nam si diuersa facta sunt*

l. 70. ff. eo. l. 137. ff. de verb. obl.

l. vlt §. 4. ff. de verb. oblig.

vt

vt Iulianus putat, diuersa res est. sed cum praeualet causa dandi, liberatur. liberaretur enim & si mihi Stichum, illi Pamphilum dari stipulatus essem, & Titio Pamphilum soluisset. AD vbi merũ factum stipulor, puta insulam in meo solo aedificari, aut in Titij loco: nunquid si in Titij loco aedificet, non contingat liberatio? nemo enim dixit facto pro facto soluto liberationem contingere. sed verius est liberationem contingere: quia non factum pro facto soluere videtur, sed electio promissoris completur. ¶ Si seruus 5 fructuarius ex re fructuarij domino proprietatis, aut fructuario stipuletur: inutilis est stipulatio. at ex re proprietarij si ipsi domino, aut fructuario stipuletur: recte stipulatur. tãtùm enim solutionis capax est fructuarius hoc casu, non etiam obligationis quoque. ¶ Aream promisi 6 alienam. in ea dominus insulam aedificauit. an stipulatio extincta sit, quaesitum est. respondi, si alienum hominem promisi, & is à domino manumissus est: liberor. nec admissum est quod Celsus[a] ait, si idem rursus lege aliqua seruus effectus sit, peti eum posse. in perpetuum enim sublata obligatio restitui nõ potest. & si seruus effectus sit, alius videtur esse. nec simili argumento vsus est, vt si nauem quam tu promisisti, dominus dissoluerit, deinde isdem tabulis compegerit: teneri te. hic enim eadẽ nauis est, quam te daturum spopondisti. vt videatur magis

[a] l. Si chorus. §. vlt. ff. de leg. 3.

obligatio cessare, quàm extincta esse. homini autem manumisso simile fiet, si ea mente dissolutam esse nauē posueris, vt in alios vsus cōuerterentur tabulæ, deinde mutato consilio easdem compositas. alia enim videbitur esse posterior nauis, sicut ille alius hómo est. Non est his similis area, in qua ædificium positum est. non enim desiit in rerum natura esse. immo & peti potest area, & æstimatio eius solui debebit. pars enim insulæ area est, & quidem maxima, cui etiam superficies cedit. Diuersum dicemus, si seruus promissus ab hostibus captus sit. hic interim peti non potest, quasi ante diē. sed si redierit postliminio, rectè tunc petetur. cessauit enim hic obligatio. area autem extet, sicut cetera, ex quibus ædificium constitit.[a] denique lex duodecim tabularum tignum ædibus iunctum vindicari posse scit:[a] sed interim id solui prohibuit, pretiúmque eius dari voluit.

Fest. li. 18. & l. de tig. iuncto.

[a] i. cōsistit. Sic l. 68. ī. eod.

[a] Videtur scribēdū scit. vt sit, sciscit. more vsitato librarij Flor.

XCVIIII. PAVLVS libro quarto Responsorum respondit.

DEbitorem[a] non esse cogendum in aliam formā nummos accipere, si ex ea re damnum aliquid passurus sit.

[a] In vulg. est. lex, Paulus.

Solutio pertinet ad illos, qui habent administrationem loci vbi est faciēda: nec locus contractæ obligationis inspicitur, nisi aliud actum sit. Bart.

C. IDEM libro decimo Responsorum.

Quaero an curatoribus vel tutoribus in prouincia datis Romae pecunia solui possit, quae in prouincia ita ab his fenerata esset, vt Romae solueretur, cum idem curatores vel tutores rerum Italicarum administrationem non sustinent: an si soluerit debitor liberetur. Paulus respondit, his tutoribus vel curatoribus rectè pupillo pecuniā debitam solui, qui negotia eius administrant. eos autem, qui prouincialium rerum curatores vel tutores sunt, Italica negotia administrare nō solere: nisi specialiter tutores prouincialium rerum, vt sibi Romae redderetur, promitti curauerunt.

Solutum quod potest repeti, non parit liberationem. Bart.

CI. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

Paulus respōdit, non ideo eos qui virilem portionem ex causa fideicommissi inferre debuerant, liberatos videri, quoniam quidam ex collegis per errorem plus debito intulerunt.

l.73 ī. eo. ¶ *Paulus respondit, aliam causam esse debitoris soluentis, aliam creditoris pignus distrahentis. nam cum debitor soluit pecuniam, in potestate eius esse, commemorare in quam causam solueret. cum autem creditor pignus distraheret, licere ei pretium in acceptum referre etiam in eam quantitatem quae natura tantùm debebatur. & ideo deducto eo debitum peti posse.* 1

CII.

CII. SCAEVOLA libro quinto Responſorum.

CReditor oblatam à debitore pecuniam, vt alia die accepturus, diſtulit. mox pecunia, qua illa reſpublica vtebatur, quaſi æroſa[a] iuſſu præſidis ſublata eſt. item pupillaris pecunia, vt poßit idoneis nominibus credi, ſeruata, ita interempta eſt. quæſitum eſt, cuius detrimentum eſſet. reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, nec creditoris nec tutoris detrimentum eſſe.

[a] multum habés eris admiſti. Sic Plin. lapidem æroſum lib. 34. c. 5. & aurum æroſum lib. 33. c 5. perperam Alciatus emendat hunc locũ lib. 2. diſpunct. c. 25.

Pecunia cedit in cauſam expreſſam à ſoluente. Bart.

1 ¶ Cum de ſorte debita conſtaret, de vſura litigatum eſſet: nouißimè ex appellatione pronuntiatum eſt, ſolutas quidem vſuras non repeti, in futurum verò non deberi. quæro, pecunia data vtrum vſuris cedere deberet, quod petitor defenderet: an verò ſorti proficeret. reſpondi, ſi qui dabat, in ſortem ſe dare dixiſſet, vſuris non debere proficere. 2 ¶ Valerius Lucij Titij ſeruus ſcripſit, ACCEPI A MARIO MARINO EX SVMMA MAIORE TOT AVREOS. quæro an hæc ſumma in proximũ annum ei accepto ferri debeat, cum ſuperioris anni ſit reliquator. reſpondi, videri in primam quamque ſummam liberationem proficere.

Quod in cauſam indebitam eſt ſolutum, cedit in debitum. Bart.

3 ¶ Titius mutuam pecuniam accepit, & quin-

cunces vsuras spopondit, eásque paucis annis soluit. postea nullo pacto interueniente per errorem & ignorantiam semisses vsuras soluit. quæro an patefacto errore id quod amplius vsurarum nomine solutum esset, quàm in stipulatum deductum, sortem minueret. respondit, si errore plus in vsuris soluisset, quàm deberet: habendam rationem in sortem eius, quod amplius solutum est.

CIII. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

CVm ex pluribus causis debitor pecuniam soluit, Iulianus elegantißimè putat ex ea causa eum soluisse videri debere, ex qua tunc cum soluebat, compelli poterit ad solutionem.

CIIII. IDEM libro octauo Fideicommissorum.

ANte restitutam hereditatẽ solutiones & liberationes factæ ab herede, ratæ habebuntur.

CV. PAVLVS libro singulari ad legem Falcidiam.

QVod[a] dicimus in eo herede, qui fideiussori testatoris, id, quod ante aditã hereditatem ab eo solutum est, debere statim[b] soluere, cũ aliquo scilicet temperamento temporis intellegendum est. nec enim cum sacco adire[c] debet.

[a] Iunge cũ l. 1. §. Item si. ĩ. ad l. Falci. vbi interpretatur STATIM. i. cũ aliquo tẽporis tẽperamento.

[b] hereditatem scilicet.

Ius quæsitum ex conuentione, non tollitur vnius partis reuocatione. Bart.

CVI. GAIVS libro ſecundo de Verborum obligationibus.

ALiud eſt, iure ſtipulationis Titio ſolui poſſe, aliud poſtea permiſſu meo id contingere. nam cui iure ſtipulationis rectè ſoluitur, ei etiam prohibente me rectè ſolui poteſt. cui verò aliàs permiſero ſolui, ei non rectè ſoluitur, ſi prius quàm ſolueretur, denuntiauerim promiſſori, ne ei ſolueretur.

L.12.ſ.eo.

CVII. POMPONIVS libro ſecundo Enchiridij.

VErborum obligatio, aut naturaliter reſoluitur, aut ciuiliter. naturaliter, veluti ſolutione, aut cũ res in ſtipulationẽ deducta ſine culpa promiſſoris in rebus humanis eſſe deſiit. ciuiliter, veluti acceptilatione, vel cum in eandem perſonam ius ſtipulantis promittentíſque deuenit.

CVIII. PAVLVS libro ſecundo Manualium.

*EI *qui mandatu meo poſt mortem meam ſtipulatus eſt, rectè ſoluitur: quia talis eſt lex obligationis. ideóque etiam inuito me rectè ei ſoluitur. ei autem, cui iuſſi debitorem meum poſt mortem meam ſoluere, non rectè ſoluitur: * quia mandatum morte diſſoluitur *.*

*Sunt qui ita cõtendunt trãſponenda; hæc verba, Ei qui mãd. meo ſtipulatus eſt poſt mortem meã rectè ſoluitur. & poſtea, ei autem cui iuſſi debitorẽ meũ ſoluere poſt mortem, non rectè ſoluitur.

DE ACCEPTILATIONE.

TIT. IIII.

MODESTINVS lib. secundo Regularum.

ACceptilatio est liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriusque contingit ab eodem nexu absolutio.

II. VLPIANVS lib. vicésimo quarto ad Sabinum.

PVpillum per acceptilationẽ etiam sine tutoris auctoritate liberari posse placet.

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

PEr procuratorem nec liberari nec liberare quisquam acceptilatione sine mandato potest.

IIII POMPONIVS lib. nono ad Sabinum.

l. Actus. j. de r. g. iu.

ACceptilatio sub condicione fieri non potest.

V. VLPIANVS libro trigensimoquarto ad Sabinum.

Alc. lib. 3. parerg. c. 5.

IN diem acceptilatio facta nullius est momenti. nam solutionis exemplo acceptilatio solet liberare.

Acceptilatio generalis refertur ad omnia, nisi appareat esse sensum de certis. Bart.

VI. IDEM libro quadragensimoseptimo ad Sabinum.

PLuribus stipulationibus factis, si promissor ita accepto rogasset, QVOD EGO

TIBI

TIBI PROMISI, HABES NE ACCEPTVM? *si quidem apparet quid actum est, id solum per acceptilationem sublatum est. si non apparet, omnes stipulationes solutæ sunt. dummodo illud sciamus, si ego aliud accepto tuli, aliud tu rogasti, nihil valere acceptilationem.*

VII. IDEM libro quinquagensimo ad Sabinum.

S*Anè & sic acceptilatio fieri potest*, ACCEPTA FACIS DECEM? *ille respondit*, FACIO.

Si acceptilatio peccat in forma, non habet vim pacti. Bart.

VIII. IDEM libro quadragésimo octauo ad Sabinum.

A*N inutilis acceptilatio vtile habeat pactum, quæritur. & nisi in*["] *hoc quoque contra sensum est, habet pactum. dicet aliquis, potest ergo non esse consensus. cur non possit? fingamus eum qui accepto ferebat, scientem prudentémque nullius esse momenti acceptilationem, sic accepto tulisse: quis dubitat nõ esse pactum, cum consensum paciscẽdi non habuerit?*

1 ¶ *Seruus cõmunis sicut vni ex dominis stipulari potest, ita etiam acceptum rogare vni ex dominis potest, eúmque in solidum liberat. & ita Octauenus putat. Accepto liberare seruus communis alterum ex dominis etiam ab altero domino potest. id enim & Labeoni placuit. denique libro pithanon scripsit. si à Primo*

["] Rectè sic Flor. perperam in vulg. & nisi in hoc quoq; cõsensũ est, nõ habet pactũ. Anton. Aug. lib. 1. c. 2. qui tamẽ locũ esse lubricum ait.

domino, Secundo socio domino suo stipulatus fuerit, posse Secundum accepto rogare, & per acceptilationem Primum liberare, quem ipse obligauerat. sic fieri, vt per vnum atque eundem seruum & constituatur & tollatur obligatio. ¶ *Acceptum fieri non potest, nisi quod verbis colligatum est. acceptilatio enim verborum obligationem tollit, quia & ipsa verbis fit. neque enim potest verbis tolli quod non verbis contractum est.* 2

Obligatio ciuilis tollitur per acceptilationem, non prætoria. Bart.

¶ *Filiusfamilias promittendo patrem ciuiliter non obligat: sed se obligat. propter quod accepto rogare filiusfamilias potest, vt se liberet: quia ipse obligatus est. pater autem acceptum rogando, nihil agit: cum non sit ipse obligatus, sed filius. Idem erit & in seruo dicendum. nam & seruus accepto liberari potest. & tolluntur etiam honorariæ obligationes, si quæ sunt aduersus dominum. quia hoc iure vtimur, vt iurisgentium sit acceptilatio. & ideo puto & Græcè posse acceptum fieri, dummodo sic fiat, vt latinis verbis solet:* ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών. id est, habes acceptos denarios tot? habeo acceptos. 3

VIIII. PAVLVS lib. duodecimo ad Sabinū.

P*Ars stipulationis accepto fieri potest non tantùm si sic dicat,* EX NVMMIS DECEM

QVOS

QVOS TIBI PROMISI, QVINQVE HABESNE ACCEPTOS? *sed & si sic*, QVOD EGO TIBI PROMISI, ID PRO PARTE DIMIDIA HABESNE ACCEPTVM?

X. POMPONIVS libro vicensimosexto ad Sabinum.

SEd & si non numerata pecunia, sed certum corpus, veluti homo in stipulationem deductus est: potest ex parte acceptilatio fieri. quo modo & vni ex heredibus acceptum fieri potest.

XI. PAVLVS lib. duodecimo ad Sabinum.

SPecies adquirendi est, liberare dominum obligatione. & ideo fructuarius quoque seruus liberare acceptum rogando fructuarium potest: quia ex re eius videtur ei adquirere. sed etsi vsum tantùm habemus, idem fiet. idémque dicemus & in eo qui bona fide nobis seruit: & in ceteris qui nostro iure subiecti sunt. sed & si seruo, quod ipse mihi promisit, acceptum fecero: inutiles mihi erunt aduersus dominum honorariæ actiones, quæ de peculio, vel in rem verso dantur. 1 *¶ Si seruus hereditarius ante aditam hereditatem acceptum roget quod defunctus promisit: verius puto contingere liberationem, vt per hoc hereditas ipsa liberetur. sed etsi dominus apud hostes sit, dicendum est iure postliminij confirmari accepti-*

lationem. nam & stipulari ei qui apud hostes est, seruus potest.

XII. POMPONIVS libro vicensimosexto ad Sabinum.

QVod in diem, vel sub condicione debetur, acceptilatione tolli potest. sed ita id factum apparebit, si condicio stipulationis extiterit, vel dies venerit.

Obligatio iuramenti potest per acceptilationem resolui.
Bart.

XIII. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Sabinum.

ET per iusiurandum liberti interpositã operarum obligationem per acceptilationem tolli verius est. ¶ 1 *Si id quod in stipulationem deductum est, diuisionem recipiat: acceptilatio in partem nullius erit momenti. vtputa si seruitus fuit prædij rustici, vel vrbani. planè si vsusfructus sit in stipulatum deductus, puta fundi Titiani, poterit pro parte acceptilatio fieri: & erit residuæ partis fundi vsusfructus. si tamen viã quis stipulatus accepto iter vel actũ fecerit: acceptilatio nullius erit momenti. hoc idem est probandum; si actus accepto fuerit latus. si autem iter & actus accepto fuerit latus, consequens erit dicere, liberatum eum qui viam promisit.* ¶ 2 *Illud certum est, eum qui fundum stipulatus, vsumfructum vel viam accepto facit, in ea esse causa, vt acceptilatio non valeat: qui*

qui enim accepto facit, vel totum, vel partem eius quod stipulatus est, debet accepto facere. hæ autem partes non sunt. non magis quàm si quis domum stipulatus, accepto ferat cementa, vel fenestras, vel parietem, vel diætam. 3 ¶ *Si quis vsumfructum stipulatus, vsum accepto tulerit: si quidem sic tulerit acceptum, quasi vsu debito: liberatio non continget. si verò quasi ex vsufructu, cum poßit vsus sine fructu cōstitui, dicendum est acceptilationem valere.* 4 ¶ *Si is qui hominem stipulatus est, Stichum accepto tulerit: Iulianus libro quinquagensimo quarto digestorum scripsit, acceptilationem aliquid egisse, tollisséque*[a] *totam obligationem. quod enim inuito stipulatori promissor soluere potest, id & acceptum latum liberationem pariet.*

l. Si vnus. §. sed si generali er. ff. de pact. l. hominé ff. de opt. leg.

[a] Præteritū obsoletū, pro sustulisse.

5 ¶ *Eum qui fundum stipulatus est, non posse de dolo malo clausulam acceptum ferre, constat. non enim in partem debiti id cōstituit. & aliud est quod debetur, aliud, quod accepto fertur.*

Si acceptilatio non valet in expresso, non valet in tacito. Bart.

6 ¶ *Si Stichum aut decem sub condicione stipulatus, Stichum aut decem acceptum fecerit, & pendente condicione Stichus decesserit: decem in obligationem manebunt, perinde ac si acceptilatio interposita non fuisset.* 7 ¶ *Si fideiussori accepto fuerit latum, cum reus re, non verbis fuisset obligatus: an reus quoque liberetur? &*

d. l. Si vnus. §. si generaliter. ff. de pact.

hoc

hoc iure vtimur, vt licet reus non sit verbis obligatus: tamen acceptilatione per fideiussorem liberetur.

Acceptilatio facta fideiussori pendente condicione, cuius existentia non fingit quem retro obligatum, non prodest principali. Bart.

¶ *Si legatorum sub condicione relictorum fideiussori dato accepto latum sit, legata debebuntur, postea condicione eorum existente.* 8

¶ *Qui ita stipulatur à fideiussore,* QVOD TITIO CREDIDERO, FIDE TVA ESSE IVBES? *deinde antequam crederet, acceptum fecit fideiussori: reus non liberabitur. sed quandoque ei creditum fuerit, tenetur. nam etsi fideiussorem non ante liberatum esse credimus, quàm cum fuerit creditum reo: non tamen reus antiquiore acceptilatione, quàm obligatio eius est, liberari potuit.* 9 ¶ *Tutor, curator furiosi acceptum ferre non potuit. nec procurator quidem potest facere acceptum. sed hi omnes debent nouare. possunt enim & sic accepto facere. ne his quidem accepto fieri potest, sed nouatione facta poterunt liberari per acceptilationem. nam & in absentium persona hoc remedio vti solemus: stipulamur ab aliquo id nouandi causa, quod nobis absens debet: & ita accepto liberamus à quo stipulati sumus. ita fiet vt absens nouatione, præsens acceptilatione* 10

liber

liberetur. Heres quoque & liberare, & liberari accepto potest, & honorarij successores.

11 ¶ *Ex pluribus reis stipulãdi si vnus acceptum fecerit, liberatio contingit in solidum.*

Si in acceptilatione venit aliud quàm sit in obligatione, non valet. Bart.

XIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

N*Isi consentiat acceptilatio cum obligatione, & nisi verum est quod in acceptilatione demonstratur: imperfecta est liberatio. quia verbis verba ea demum resolui possunt, quæ inter se congruunt.*

Adiectio vltra debitum acceptilationem non vitiat. Bart.

XV. POMPONIVS libro vicésimoseptimo ad Sabinum.

S*I is qui Stichum promisit, ita interroget,* QVOD STICHVM PROMISI, STICHVM ET PAMPHILVM HABESNE ACCEPTOS? *puto rectè accepto latum, & pro superuacuo Pamphili mentionem factam. quemadmodum si is qui decem promisit, ita interroget,* QVOD TIBI DECEM PROMISI, VIGINTI HABESNE ACCEPTA? *etiam decem nomine erit liberatus.*

Acceptilatio facta vni ex pluribus reis debendi, cæteros liberat sicut solutio. Bart.

XVI. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

Si

SI ex pluribus obligatis vni accepto feratur, non ipse solus liberatur, sed & hi qui secum obligantur. nam cum ex duobus pluribúsque eiusdem obligationis participibus vni accepto fertur, ceteri quoque liberantur. non quoniam ipsis accepto latum est, sed quoniam velut soluisse videtur is qui acceptilatione solutus est. ¶ 1 *Si iudicati fideiussor sit datus, acceptus, eique accepto latum sit: liberabitur & iudicatus.*

Pars vnius ex rebus alternatiuè debitis, potést per acceptilationé ab obligatione subduci. Bart.

XVII. IVLIANVS libro quinquagesimoquarto Digestorum.

l. qui hominé. 3. de solut.

QVi hominem aut decem stipulatus est, si quinque accepto fecerit: partem stipulationis peremit. & petere quinque, aut partem hominis potest.

XVIII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

*In Vaticano legitur, acceptilatio, vt & in meis manuscrip. Inst. quib. mod. tol. oblig.

ET vno ex pluribus contractibus, vel certis vel incertis, vel quibusdam exceptis ceteris, & omnibus ex causis vna acceptilatio & liberatio fieri potest. ¶ 1 *Eius rei stipulatio quam acceptio* sequatur, à Gallo Aquilio talis exposita est. quidquid te mihi ex quacúmq; " causa dare, facere oportet, oportebit, præsens, " in diémue: quarúmq; rerum mihi tecum actio, " quæq; aduersus te petitio, vel aduersus te perse- " cutio*

» cutio est, erítne: quódue tu meum habes, tenes,
» poßides: quanti quaeque earum rerum res erit,
» tantam pecuniam dari stipulatus est Aulus
» Agerius, spopōdit Numerius Negidius. quod
» Numerius Negidius Aulo Agerio promisit,
» spopōdit: id haberétne à se acceptum, Numerius
» Negidius Aulū Agerium rogauit. Aulus
» Agerius Numerio Negidio acceptum fecit.

Quædā ad hęc addit Iusti. inst. quib. mo. tol. oblig.

XVIIII. VLPIANVS lib. secundo Regularū.

SI accepto latum fuerit ei qui non verbis, sed re obligatus est: non liberatur quidem, sed exceptione doli mali vel pacti conuenti se 1 tueri potest. ¶ Inter acceptilationem & apochā hoc interest, quòd acceptilatione omni modo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit: apocha non aliàs, quàm si pecunia soluta sit.

XX. IDEM libro septuagensimoseptimo ad Edictum.

SI accepto fuerit lata ob rem iudicatā clausula, Marcellus ait ceteras partes stipulationis euanuisse. propter hoc enim tantùm interponuntur, vt res iudicari poßit.

XXI. VENVLEIVS libro vndecimo Stipulationum.

SI sub condicione legatum mihi datum nouandi causa stipulatus sum, & ante existentem cōdicionem acceptum fecero: Nerua filius ait, etiā si cōdicio extiterit: neq; ex testamēto cōpetituram actionē, quia nouatio facta sit: neq; ex stipulatu, quæ acceptilatione soluta sit.

XXII.

XXII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

Seruus nec iussu domini acceptum facere potest.

XXIII. LABEO libro quinto Pithanon à Paulo epitomatorum.

&. l. 56. ff. de pact. & l. 5. loc.

Si ego tibi acceptum feci, nihilo magis ego à te liberatus sum. Paulus: immo cum locatio, cõductio, emptio, venditio conuẽtione facta est, & nondum res intercessit: vtrimque per acceptilationem, tametsi ab alterutra parte dumtaxat intercessit, liberantur obligatione.

Vulg. De prætoriis stipulationibus.

DE STIPVLATIONIBVS PRAETORIIS. TIT. V.

VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

Prætoriarum stipulationum tres videntur esse species: iudiciales, cautionales, communes. Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium interponũtur, vt ratum fiat." *vt iudicatum solui, & ex operis noui nuntiatione. Cautionales sunt autem, quæ instar actionis habent, & vt sit noua actio intercedunt. vt de legatis stipulationes, & de tutela, & ratã rem*" *haberi, & damni infecti. Communes sunt stipulationes, quæ fiunt iudicio sistendi causa. Et sciẽdum est omnes stipulationes natura sui cautionales esse. hoc enim*

" scilicet iudiciũ: sic interpretor aduersus aliorũ sententiam.

" Quibusdã hęc verba sunt suspecta, quia sit iudicialis hæc stipulatio: mihi aliud videtur.

enim agitur in stipulationibus, vt quis cautior sit, & securior interposita stipulatione.

Stipulationes prætoriæ regulariter requirunt fideiussores.

1 ¶ *Stipulationum istarum prætoriarum quædam sunt quæ satisdationem exigunt, quædam nudam repromißionem. sed perpaucæ sunt quæ nudam repromißionem habent: quibus enumeratis apparebit ceteras non esse repromißiones, sed satisdationes. Stipulatio itaq; ex operis noui nuntiatione aliàs satisdationem, aliàs repromißionem habet. Ex qua operis noui nuntiatione satisdari oporteat? quemadmodum satisdetur? namq; de eo opere quod in priuato factum erit, satisdatio est. de eo quod in publico, repromitti oportet. sed hi quidem qui suo nomine cauent, repromittunt. qui alieno, satisdãt. Item ex causa damni infecti interdum repromittitur, interdum satisdatur. nam si quid in flumine publico fiat, satisdatur. de ædibus autem repromittitur. Stipulatio duplæ repromißio est, nisi si conuenerit, vt satisdetur. Quòd si sit aliqua controuersia, vt puta si dicatur per calumniam desiderari vt stipulatio interponatur: ipse prætor debet super ea re summatim cognoscere, & cautum iubere aut denegare. sed & si quid vel addi vel detrahi vel immutari in stipulatione oporteat, prætoriæ erit iurisdictionis.*

cõ.l.In cõuentionalibus.§.de verb. obl.

Si prætoria stipulatio continet factum indiuiduum, non diuiditur inter heredes stipulatoris & promisso-ris. Bart.

II. PAVLVS libro septuagensimo tertio ad Edictum.

PRætoriæ stipulationes aut rei restitutionem continent, aut incertam quantitatem. Sicuti stipulatio ex operis noui nuntiatione, qua cauetur vt opus restituatur. ideóque siue actor siue reus decesserit pluribus heredibus relictis, vno vincente vel victo totum opus restitui debebit. quamdiu enim aliquid superest, tamdiu non potest videri opus restitutum. ¶ Incertam quantitatem continet stipulatio iudicatum solui, & rem ratam dominum habiturum, & damni infecti, & his similes. in quibus respõdetur scindi eas in personas heredum. quamuis possit dici, ex persona heredum promissoris non posse descendentem à defuncto stipulationem diuersam condicionem cuiusque facere. at in contrarium summa ratione fit, vt vno ex heredibus stipulatoris vincente, in partem eius committatur stipulatio. hoc enim facere verba stipulationis, quanti ea res est. Sed si vnus ex heredibus promissoris totam rem possideat, in solidum eum damnandum Iulianus scribit. In quantum autem ipse ea stipulatione, vel fideiussores, an omnino teneantur, dubitari potest.

ri potest. & videndum ait, ne non committatur. Sed si lite contestata possessor decesserit, vnum ex heredibus non maiore ex parte damnandum, licet totum fundum possideat, quàm ex qua heres est.

III. VLPIANVS libro septuagensimo nono ad Edictum.

GEneraliter in omnibus prætoriis stipulationibus, & procuratoribus satisdatur.

IIII. PAVLVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

PRætoriæ stipulationes sæpius interponuntur, cum sine culpa stipulatoris cautum esse desiit.

Ex stipulationibus prætoriis, per procuratorem quæritur actio domino sine cessione. Bart.

V. IDEM libro quadragensimo octauo ad Edictum.

IN omnibus prætoriis stipulationibus hoc seruandum est, vt si procurator meus stipuletur, mihi causa cognita ex ea stipulatione actio competat. idem est & cum institor in ea causa esse cœpit, vt interposita persona eius dominus mercis rem amissurus sit, veluti bonis eius venditis. succurrere enim domino prætor debet.

VI. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

IN omnibus prætoriis stipulationibus, in quibus primo fieri aliquid, deinde si factum non sit, pœnam inferimus: pœnæ nomine stipulatio committitur.

In stipulationibus prætoriis tenetur quis dare fideiussores, non autem pignora. Bart.

VII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

PRetoriæ satisdationes personas desiderant pro se interuenientium, & neq; pignoribus quis, neque pecuniæ vel auri vel argenti depositione, in vicem satisdationis fungitur.

VIII. PAPINIANVS libro quinto Quæstionum.

Perperã Haloander hoc caput cũ superiore confundebat. Aug. lib. 3. c. 1.

PAulus notat: qui sub cõdicionem institutus est, adgnita bonorum possessione cogitur substituto in diem cauere longiorem. prætor enim beneficium suum nemini vult esse captiosum. & potest videri calumniose satis petere, quem alius antecedit. ¶ Cum sub contrariis 1 *cõdicionibus Titio & Mæuio legatum sit, vtrique cauetur: quia vterque ex voluntate defuncti sperat legatum.*

VIIII. VENVLEIVS libro primo Stipulationum.

IN prætoriis stipulationibus si ambiguus sermo acciderit, prætoris erit interpretatio. eius enim mens æstimanda est.

In stipulationibus prætoriis interitu nouæ personæ nouatio non præsumitur ipso iure, sed ope exceptionis. Bart.

X. VLPIANVS libro primo Responsorum Valeriano respondit.

SI præses qui ante in triennium caueri iuſſerat, poſtea in longum tempus caueri præcepit: quia à prima ſtipulatione prorſus diſcedi voluerat, exceptionem primæ ſtipulationi obligatis peperiſſe videtur.

In vulg. eſt lex, Valerianus.

XI. VENVLEIVS libro octauo Actionum.

IN eiuſmodi ſtipulationibus, quæ quanti res eſt promiſſionem habent, commodius eſt certam ſummam comprehendere: quoniam plerumque difficilis probatio eſt, quanti cuiuſque interſit, & ad exiguam ſummam deducitur.

REM PVPILLI VEL ADVLESCENTIS SALVAM FORE. TIT. VI.

PAVLVS libro vicenſimo quarto ad Edictum.

CVM pupillo rem ſaluam fore ſatiſdatum ſit, agi ex ea tunc poteſt, cum & tutelæ poteſt.

II. VLPIANVS libro ſeptuagenſimo nono ad Edictum.

SI pupillus abſens ſit, vel fari non poſſit: ſeruus eius ſtipulabitur. ſi ſeruum non habeat, emendus ei ſeruus eſt. ſed ſi non ſit vnde ematur, aut non ſit expedita emptio: profectò dicemus ſeruum publicum apud prætorem ſtipulari debere.

III. IDEM libro trigenſimo quinto ad Edictum.

AVT dare aliquem prætor debet, cui caueatur,

IIII. IDEM libro septuagensimo nono ad Edictum.

NON quasi ipso iure pupillo adquirat, neque enim adquirit, sed vtilis actio ex stipulatu pupillo detur. cauetur autem pupillo hac stipulatione per satisdationem.

Qui tutelam administrauit, etiamsi non erat verus tutor, sed vt tutor agebat, hac stipulatione tenetur. Bart.

¶ *Illud sciendum est, hac stipulatione teneri* 1 *tam eum qui tutor est, quàm eum qui pro tutore negotia gessit, vel gerat, & fideiussores eorum. sed enim qui non gessit, omnino non tenebitur. nam nec actio tutelæ eum qui non gessit, tenet. sed vtili actione conueniendus est, quia suo periculo cessauit, & tamen ex stipulatu actione neque ipse neque fideiussores eius tenebũtur. cõpellendus igitur erit ad administrationem propterea, vt stipulatione quoque ista possit teneri.* ¶ *Hãc stipulationẽ placet finita demum tutela committi: & fideiussoribus diem* 2 *exinde incipere cedere. in curatore aliud est. sed & in eo qui pro tutore negotia gessit, aliud dicendum est. itaque istæ stipulationes, si quidem quis tutor fuit, finita demum tutela committẽtur. si verò pro tutore negotia gessit, conueniens est dicere, statim atque quaque res salua non*

esse

3 esse cœpisset, committi stipulationem. ¶ Si tutor ab hostibus captus sit, an committatur stipulatio, videamus. mouet, quia finita tutela est, licet reciperari speretur. & puto posse agi.

4 ¶ Generaliter sciendum est, ex quibus causis diximus tutelæ agi non posse, ex isdem causis ne ex stipulatu rem saluam fore agi posse, dicendum est. 5 ¶ Si quis curator datus non gesserit curam, consequens erit dicere, stipulationem non committi. sed eadem hic erunt dicenda, quæ in tutore diximus. illo secus,[a] quo hæc stipulatio statim atque quid saluum esse desinit, committitur, & fideiussoribus dies cedit: sed in se reuoluitur.[b] 6 ¶ Pertinet autem hæc stipulatio ad omnes curatores, siue puberibus siue impuberibus datos propter ætatis infirmitatem: siue prodigis, vel furiosis, vel quibusdam aliis, vt fieri adsolet, dati sint.

[a] i. illo tãtũ excepto.
[b] i. sæpius committitur. l. 18. §. rem rat. haberi.

Per filium in potestate patris stipulantem, hæc actio quæritur. Bart.

V. PAVLVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

SI filius qui in potestate furiosi erit, rem saluam fore stipuletur: adquirit patri obligationes.

VI. GAIVS libro vicensimo septimo ad Edictum prouinciale.

SEruum pupilli stipulari ita necesse est, si pupillus abest, aut fari non potest. nam si præsens sit, & fari[c] potest: etiam si eius ætatis

[c] In archetyp erat, & fari nõ potest, sed negatio ibi fuit expuncta. Ant. Aug. lib. 1. c. 2.

erit, vt non intellegat quid agat: tamen propter vtilitatem receptum est, rectè eum stipulari, ✶ *agere.* ✶

VII. MODESTINVS libro sexto Regularum.

DAtiuus vel testamentarius tutor siue curator non petet satis à collega suo. sed offerre ei poterit, vtrum satis accipere velit, an dare.

VIII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

ETsi ad species curator datus sit, rem saluam fore stipulatio interponetur.

Etiam nomina debitorum comprehenduntur appellatione rerum. Bart.

VIIII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

COM pupillus à tutore stipulatur rem saluam fore, non solùm quæ in patrimonio habet, sed etiam quæ in nominibus sunt, ea stipulatione videntur contineri. quod enim in tutelæ iudicium venit, hoc & ea stipulatione continetur.

X. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

SI posteaquam pupillus ad pubertatẽ peruenerit, tutor in restituenda tutela aliquamdiu moram fecerit: certum est, & fructuum nomine & vsurarum medij temporis, tam fideiussores eius quàm ipsum teneri.

XI.

XI. NERATIVS libro quarto Membranarum.

CVM rem saluam fore pupillo cauetur, committitur stipulatio, si quod ex tutela dari fieri oportet, non præstetur. nam etsi salua ei res sit: ob id non est, quia quod ex tutela dari fieri oportet, non soluitur.

Inter plures fideiussores vnius tutoris datos pupillo, non est locus beneficio diui Hadriani. Bart.

XII. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum.

SI plures fideiussores à tutore pupillo dati sunt, non esse eum distringendum: sed in vnum dandam actionem. ita vt ei qui conueniretur, actiones præstarentur. nec quisquam putauerit ab iure discessum, postquam pro ea parte placuit tutores condemnari, quam administrauerunt. & ita demum in solidum, si res à ceteris non seruetur, & idonea culpa detegatur, quòd suspectum facere supersederit. nam æquitas arbitri atque officium viri boni videtur eam formam iuris desiderasse. ceterum fideiussores ciuiliter in solidũ obligati, ceteris quidẽ agẽtibus, vt diuidatur actio impetrare possunt. pupillo verò agente, qui non ipse contraxit, sed in tutorẽ incidit, & ignorat omnia, beneficium diuidendæ actionis iniuriam habere visum est: ne ex vna tutelæ causa plures ac variæ quæstiones apud diuersos iudices constituerentur.*

* Quidam legũt idonei, vt subaudias tutoris. idq; authoritate Græcorũ.

IVDICATVM SOLVI.

TITVLVS VII.

PAVLVS libro vicensimo quarto ad Edictũ.

IN stipulatione iudicatum solui post rem iudicatam statim dies cedit. sed exactio in tempus reo principali indultum differtur.

Perempta instantia, liberatur fideiussor iudicatum solui. Bart.

II. IDEM libro septuagensimo primo ad Edictum.

l.64.ff.de iudic.

CVM lite mortua nulla res sit. ideo constat fideiussores ex stipulatu iudicatum solui non teneri.

III. VLPIANVS libro septuagensimo septimo ad Edictum.

In vulg. Si quis ad.

SI quis apud aliquem iudicem iturus, stipulatus est iudicatum solui, & agit apud alterum: non committitur stipulatio. quia non huius iudicis sententiæ fideiussores se subdiderunt. ¶ *Stipulationem iudicatum solui & procurator & tutor & curator stipulari possunt.* 1 ¶ *Procuratorem eum accipere debemus, cui mandatum est: siue huius rei tantùm mandatum susceperit, siue etiam vniuersorum bonorum. sed & si ratum fuerit habitum, procurator videtur. Sed & si fortè ex liberis vel parentibus aliquis interueniat, vel vir vxoris nomine, à quibus mandatum* 2 *non*

non exigitur: an committatur stipulatio, quæritur. magísque erit, ne committi debeat: nisi fuerit ei mandatũ, vel ratum habitum. quod enim eis agere permittitur edicto prætoris, nõ facit eos procuratores. itaq; si talis persona interueniat, ex integro erit cauendũ. Sed & quod de tutore diximus, ita accipiendum est, vt si is fuerit, qui tutelam administrabat, cum tutor non esset: tutoris appellatione eum non contineri. Sed etsi quidem tutor sit, non tamen quasi tutor negotia administret, vel dum ignorat, vel alia ex causa: dicendum erit non committi stipulationem. nam edicto prætoris illi tutori agendi facultas datur, cui à parente, maioréue parte tutorum, eorúmve cuius ea iurisdictio fuit, tutela permissa erit. Sed & curatorem accipiemus furiosi, furiosæ. item pupilli, pupillæ. ceterorum quoque curatores, puta adulescentis, vel si alterius cuius curator sit, committi puto stipulationem.

3 ¶ Si tutor esse proponatur regionis alicuius, vel prouinciæ, vel rerum Italicarum: consequens erit dicere, stipulationẽ ita demum committi, si ex ea causa egerint, quæ ad administrationem eorum pertinebat.

4 ¶ Si reus postquam iudicatum solui promisit, demens* factus sit, an stipulatio committatur ob rem non defensam, quæritur. magísque est vt committatur, si nemo eum defendit.

5 ¶ Ob rem non defensam stipulatio non committitur, quamdiu potest existere

*Sic Flor. sed in vno vetust. manuscr. legi absens. in altero verò sic, demés vel absens factus sit, quam lectionem summopere probo.

existere qui defendat.

Mora commissa in non defendendo, potest purgari vsque ad sententiam. Bart.

¶ *Si plures fuerint fideiussores, posteaquā cum vno lis contestata est, ex clausula ob rem non defensam ipse reus potest suscipere defensionem.* 6

IIII. IVLIANVS libro quinquagensimo quinto Digestorum.

IS autem cum quo actum fuit, absolui debet.

V. VLPIANVS libro septuagensimo septimo ad Edictum.

IAm tamen fideiussore, qui iudicium acceperat, damnato, frustra defensionem reus suscipit. ceterum etsi solutum fuerit posteaquam iudicatum est: repetitionem constituerimus eius quod solutum[a] est. ¶ *Vnus ex fideiussoribus vel heredibus pluribus, alio cessante suscipere defensionem potest.* 1

[a] quod est absurdū, subaudi.

Stipulatio semel commissa, vlterius non committitur. Bart.

&.l.3.§.5. 3.ti. prox.

¶ *In hac stipulatione quia plures causæ sunt vna quantitate conclusæ, si committeretur statim stipulatio ex vno casu, amplius ex alio cōmitti non potest.* ¶ *Nunc videamus qualis defensio exigatur, ne committatur stipulatio, & quarum personarum. & si quidem ex personis enumeratis in defensionem quis succedat, palam est, rectè rem defendi, nec committi* 2 3

stipul

stipulationem. si verò extrinsecus persona defensoris interueniat, æque stipulatio non committetur: si modò ille paratus sit rem boni viri arbitratu defendere, hoc est satisdare. sic enim videtur defendere, si satisdet. ceterum si simpliciter paratus sit interuenire, nec admittatur: cõmittetur ista stipulatio ob rem non defensam. quòd si quis eum vel cum satisdatione vel sine satisdatione admiserit, consequens erit dicere, stipulationis istius nullam partem cõmitti: quia sibi imputari debet, † quia talem defensorem admisit. † qui

4 ¶ *Si ex fideiussoribus qui iudicatum solui cauerant, existat defensor: placuit ob rem iudicatam stipulationem non committi. ceteráque eadem esse, atque si extraneus defensor existat.*

Fideiussores dati in hac stipulatione, nõ tenentur defendere si nolunt. Bart.

5 ¶ *In hac stipulatione hoc tractatur, an hi qui fideiusserint,* si defensionem omiserint*, mandati iudicio teneantur. & est verius, non teneri. hi enim in quantitatem interuenerunt, & hoc illis fuit mãdatum, non in defensione. quid tamen si & hoc sibi adsumpserint, vt defendant? an mandati poßint agere? & si quidem victi sunt, vtique quod ob rem iudicatam præstiterunt, cõsequentur. sumptus tamen litis minime petent. si autem optinuerunt, poterunt sumptus litis consequi, quasi iuxta mandatum.*

etsi

persona acceptum esse iudicium, quæ stipulationi comprehensa est: sed oportere etiam causam personæ eandem esse, quæ stipulationis interponendæ tempore fuit. & ideo si is qui procurator datus est, heres extiterit domino, atque ita acceperit iudicium, siue etiam prohibitus acceperit: non cõmittitur stipulatio. nam & aliàs responsum esse, si quis absentem defendens satisdederit, deinde vel procurator[a] ab eo datus, vel post quàm heres ei extitit, iudicium acceperit: fideiussores non teneri.

[a] &c. l. 3. §. 2. T. cod.

VIII. PAVLVS libro septuagesimo quarto ad Edictum.

SI petitor post satisdationem ante iudicium acceptum heres possessori exstiterit: extinguitur stipulatio.

VIIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

IVdicatum solui stipulatio expeditam habet quantitatem. in tantum enim committitur, in quantum iudex pronuntiauerit.

X. MODESTINVS libro quarto Pandectarum.

SI ad defendendum procurator datus fuerit, satisdare iubetur iudicatũ solui stipulatione, quæ non ab ipso procuratore, sed à domino litis interponitur. quòd si procurator aliquem defendat, ipse cogitur satisdare iudicatum solui stipulatione.

XI.

XI. PAVLVS libro septuagensimo quarto ad Edictum.

SI seruus qui in rem actione petebatur, lite contestata decesserit, deinde possessor litem deseruerit: quidam fideiussores eius pro lite datos non teneri putant. quia mortuo homine nulla iam res sit. quod falsum est: quoniam expedit de euictione actionis conseruandæ causa, item fructuum nomine rem iudicari.

& l. 26. C. de euict.

XII. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

SI reus post iudicatum solui ab eo datum, in magistratu sit, nec inuitus in ius vocari possit: tamen nisi res boni viri arbitratu defendatur, fideiussores tenentur.

Quocunque modo desinat actio competere, vel lis fuerit terminata, stipulatio ob rem non defensam finitur. Bart.

XIII. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

CVm quærebatur, si interposita iudicatum solui stipulatione, cum quis rem non defenderet, postea ex heremodicio sententiam esset passus, an ob rem iudicatã clausula committatur: dicebam vnam clausulam in stipulatione iudicatum solui & ob rem non defensam & ob rem iudicatam in se habere cum igitur iudicatum solui stipulatio vna cludatur clausula, siue res iudicetur, siue res non defendatur: meritò quæritur, si altera causa committatur, an

ex

ex altera rursum committi poßit. ecce enim si quis stipuletur SI NAVIS EX ASIA VENERIT, AVT[a] SI TITIVS CONSVL FVERIT, *constat, siue nauis prior venerit, siue Titius consul ante factus sit: committi stipulationem. sed vbi commissa est ex priore causa, ex altera, licet existat condicio, amplius non committitur. altera causa enim, non vtraque inhaeret stipulationi. proinde vidēdum, stipulatio ob rem non defensam vtrum commissa est re non defensa: an non prius creditur commissa, nisi ex stipulatione lis fuerit contestata. quod magis est. & ideo nec fideiussoribus videtur statim dies cedere, vbi res cœperat non defendi. proinde si fortè lis finita fuerit, ad quam defensio erat necessaria, vel solutione, vel transactione, vel acceptilatione, vel quo alio modo: consequenter placuit euanescere ob rem non defensam clausulam.*

[a] Perperā in editione Taur. scribitur minoribus literis, cū sit de stipulationis formula.

Mutatio actionis vel rei, impedit stipulationem iudicatum solui committi. Bart.

1 ¶ *Si fuero à fideiussore procuratoris stipulatus iudicatum solui, quasi in rem acturus, & postea in personam egero: vel alia actione acturus, aliam autem dictauero actionem: non committitur stipulatio. quia de alia actum videtur, de alia stipulatio interposita.*

XIIII. IVLIANVS libro quinquagensimo quinto Digestorum.

ff. l.sub conditione.7.de cõ dict.ind.

SI ex duobus fideiussoribus qui iudicatum solui spoponderant, alter ob rem non defensam partem suam soluerit: nihilo minus res defendi poterit. nec tamen is qui soluerit, repetet, stipulatio enim pro parte eius perẽpta est, perinde ac si acceptum ei factum fuisset. ¶ Quotiens ex stipulatione iudicatũ solui ob rem non defensam agitur cum fideiussoribus, non est iniquum caueri, dominum priore iudicio absolui: quia omissa cautione fideiussores mandati iudicio non consequentur. aut certè cogantur dominum priore iudicio defendere.

XV. AFRICANVS lib. sexto Quæstionum.

HEc stipulatio QVAMDIV RES NON DEFENDATVR, simul atque defendi cœperit, aut defendi debere desierit, resoluitur.

Clausula ob rem non defensam, tollitur eo ipso quòd cœpit causa defendi, vel desiit posse. Bart.

XVI. NERATIVS lib. tertio Membranarum.

EX iudicatum solui stipulatione ob rem non defensam cum vno ex fideiussoribus agere volo. is quod pro parte eius fit, soluere mihi paratus est. non debet mihi in eum dari iudicium. neque enim æquum est aut iudicio destringi, aut ad infitiationem compelli eum qui sine iudice dare paratus est, quo non amplius aduersarius eius per iudicem ab eo consecuturus est.

Omnia enim iudicia sunt absolutoria. Inst. de perp.

Qui

Qui paratus est soluere, non cogitur iudicium suscipere.

XVII. VENVLEIVS libro sexto Stipulationum.

EX clausula re iudicata, dolo malo, ob rem non defensam in solidum committitur stipulatio. non enim videbitur defensa res boni viri arbitratu, quæ non in solidum defensa sit.

Cæ. l. Si reus. ff. eod.

XVIII. IDEM lib. septimo Disputationum.

VIr bonus nõ arbitratur indefensam esse rem, de qua prætor iudiciũ accipere non cogat.

Clausula doli cõmittitur propter dolum commissum ab initio stipulationis, si pœna fuerit adiecta. Bart.

XVIIII. IDEM lib. nono Stipulationum.

NOuißima clausula iudicatum solui stipulationis DOLVM MALVM ABESSE AFVTVRVMQVE ESSE, *& in futurum tempus permanens factum demonstrat. itaque etsi forte decesserit is qui dolo fecerit, tenebitur heres eius. verbũ enim* AFVTVRVMQVE ESSE *plenißimum est, & ad omne tempus refertur. vt si aliquo tempore nõ afuerit dolus, quoniam verum sit non afuisse, committatur hæc clausula. si autem adiectum sit,* SI HVIVS REI DOLVS MALVS NON ABERIT, QVANTI EA RES EST, DARI SPONDES? *& ob extranei dolum promissor pœna tenebitur. doli*

l. 38. §. si quis. ff. de verb. obl.

l.In omnibus. j. de reg.iur.

autem mali clausula, sicut reliquæ stipulationes, in quibus tempus nominatim adiectū non est, ad principium stipulationis refertur.

Fideiussor acceptus in prima causa, non tenetur in eo quod iudicatur in causa appellationis, nisi aliud actum sit. Bart.

XX. SCAEVOLA libro vicensimo Digestorum.

CVm apud Sempronium iudicem datum reus defenderetur, stipulatione cautum est, vt quod Sempronius iudex iudicasset, præstaretur. à cuius sententia petitor appellauit. & cum apud competentem appellationi iudicem res ageretur, defensore condemnato, quæsitum est an stipulatio commissa esset. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non esse iure commissam. Claudius: ideo stipulatione adicitur, QVIVE IN EIVS LOCVM SVBSTITVTVS ERIT.

Hæc stipulatio ex duab. clausulis potest committi contra diuersos, sed contra eundem non. Bart.

XXI. IDEM libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

&. l.32. & 34.j. de re cept.

&. l. cum quærebatur. j. eod.

SI vnus ex fideiussoribus ob rem non defensam conuentus sit, deinde postea res defendatur: alter fideiussorum ob rem iudicatam conueniri potest. & si reus promittendi duobus heredibus relictis decesserit, alter rem non defendat, alter defendat: is qui non defendat, ob rem

non

non defensum cōueniri potest. ille qui defendat, ob rem iudicatam. quoniam in vnius eiusdémque persona non posse committi has duas clausulas creditur. & nos dicimus, semper praeualere rei iudicatae clausulam, eámque solam committi.

RATAM REM HABERI ET DE RATI HABITIONE.

TIT. VIII.

Huius stipulationis vulgaria ferè verba vsurpat Cic. in proœm. Bruti seu de claris orat.

PAPINIANVS libro vicesimo octauo Quaestionum.

Cum quis de rato stipularetur, quāuis non idē, sed alius à domino conueniretur, qui conueniri non posset, si ratum habuisset: committi stipulationem placuit. veluti si cum fideiussor, aut alter ex reis promittendi qui socius est, conuenitur.

II. IDEM libro vndecimo Responsorum.

IN stipulatione de rato habendo non est cogitandū rei promittendi vel stipulandi compendium: sed quid interfuerit eius qui stipulatus est ratum haberi quod gestum est.

III. IDEM libro duodecimo Responsorum.

CVm minor viginti quinque annis creditor pecuniam reciperare vellet, interposi-

tus procurator debitori de rato habendo cauit, restitutione in integrum data, neque indebiti condictionem neque stipulationem cõmitti constabat. idémque eueniret, si falsi procuratoris actum minor annis ratum habuerit. & ideo ita cauendum erit præcedente mandato: SI ILLE IN INTEGRVM RESTITVTVS FVERIT, HERESVE EIVS, AVT IS AD QVEM EA RES, QVA DE AGITVR, PERTINEBIT, QVANTI EA RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI. *mandato verò non interueniente, vulgaribus verbis de rato habendo. hæc quoque prudentius inter consentientes adscribuentur. alioquin si non conueniat, nec creditor minor consentiat, actionem dari oportebit.* ¶ *Falsus procurator de rato habendo cauit, atque ita dominus à sententia iudicis procuratore victo prouocauit. stipulationis defecisse condicionem apparuit, cum ad auxilium commune superatus confugisset. quòd si dominus qui ratum non habuit, pecuniam exegerit: stipulatio de rato committetur in eam pecuniam, quam dominus accepit: quamuis nihil procurator acceperit.* 1

IIII. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

P*Rocurator quinquaginta petit. si dominus centum petat, tenebuntur fideiussores qui de rati habitione cauerũt, in quinquaginta, &* *quanti*

quanti interfuit differri quinquaginta actionẽ.

Ratihabitio poteſt fieri tacitè & expreſsè, & vtroque caſu ſtipulatio non committitur. Bart.

V. IDEM libro quinto Reſponſorum reſpondit.

NOn tantùm verbis ratum haberi poſſe, ſed etiam actu. denique ſi eam litẽ, quam procurator inchoaſſet, dominus comprobans perſequeretur: nõ eſſe cõmiſſam ſtipulationem.

In vulg. Paulus reſpondit.

In cauſa ſuſpecti, procurator ex parte rei cogitur cauere de rato. Bart.

VI. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

TVtore ſuſpecto poſtulato, defenſor ſi velit reſpondere, cautionem ratam rem dominum habiturum cauere compellendus eſt.

Heres non poteſt ratum habere quod factum eſt nomine defuncti, in his quæ ad eum non tranſeunt. Bart.

VII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

SI is cui ignoranti petita eſt bonorum poſſeſsio, deceſſerit: heres eius intra tempora petitionis ratam eam habere non poteſt.

l.3.§.5.ff. de bono. poſ.l.48. ff.de acq. hered.

VIII. VENVLEIVS libro quintodecimo Sipulationum.

PRocurator ad exhibẽdum egit, & aduerſarius abſolutus eſt quia non poſsidebat, at cum poſſeſsionem eiuſdem rei nanctus eſſet,

agit cum eo dominus ad exhibendum. Sabinus ait fideiussores non teneri: quoniam hæc alia res sit. nam etsi dominus egisset, mox absoluto aduersario quia non possideret, ex integro ageret: non obstaturam rei iudicatæ exceptionem.

Defensor ex necessitate potest exceptionem ex sua persona opponere. Bart.

¶ *Si procurator à debitore pecuniam exegerit, & satisdederit dominum ratam rem habere, mox dominus de eadem pecunia egit, & litem amiserit: committi stipulationem. & si procurator eandem pecuniam domino sine iudice soluerit, condicturum. sed cum debitor ex stipulatu agere cœperit, potest dici dominum, si defensionem procuratoris suscipiat, non inutiliter doli mali exceptione aduersus debitorem vti: quia naturale debitum manet.* ¶ *Si quis à procuratore status controuersiam patiatur, satis accipere debet à procuratore, ne impone sæpius pro suo statu conueniretur. & si dominus venientésq; ab eo personæ ratum non habuerunt quòd procurator eum in seruitutem petierit, vel aduersus procuratorem ex seruitute in libertatem petitus fuerit: quanti ea res est, ei præstetur: scilicet cum de libertate eius constituerit. id est quanti interfuerit eius de statu suo rursus non periclitari, & propter impendia quæ in litem fecerit. sed Labeo certam summam* 1 2

compr

comprehendendam existimabat, quia æstimatio libertatis ad infinitum extenderetur. ex quo autem dominus ratum non habuerit, committi videtur stipulatio. sed non ante ex ea agi poterit, quàm de libertate iudicatum fuerit: quia si seruus sit iudicatus, inutilis fit stipulatio. cum & si qua sit actio, eam domino adquisisse intellegitur.

VIIII. VLPIANVS lib. nono ad Edictum.

Actor à tutore datus omnimodo cauet, actor ciuitatis nec ipse cauet, nec magister vniuersitatis, nec curator bonis consensu creditorum datus.

Etiam in actibus extraiudicialibus præstatur ista cautio, si de mandato dubitatur. Bart.

X. IDEM libro octagensimo ad Edictum.

Interdum ex conuentione stipulatio ratam rē interponi solet, vt puta si quid procurator aut vendat, aut locet, aut si ei soluatur:

XI. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

Vel paciscitur, vel quodlibet aliud nomine absentis gerit.

XII. VLPIANVS libro octagensimo ad Edictum.

Quo enim tutiore loco sit qui contrahit, de rato solet stipulari. ¶ Rem haberi 1 ratam hoc est, comprobare adgnoscereq; quod

Extat totidem penè verbis in l.13.ff. de solut.

actum est à falso procuratore. ¶ Iulianus ait, 2 interesse, quando dominus ratam habere de- " beret solutionem in procuratorem factam: an " tunc demũ cum primũ certior factus esset. hoc " autẽ ἐν πλάτει accipiendũ, & cum quodã spa " tio temporis nec minimo nec maximo, & quod " magis intellectu percipi, quàm elocutione ex- " primi possit. quid ergo si quod primò ratum non " habuit, postea habebit ratum? nihilo magis proficere ad impediendã actionem suam. & ob id quod primò non habuit ratum, actionẽ saluam habere ait. ideóque si quod procuratori fuerat solutum, exegerit: agi perinde ex ea stipulatione poterit, ac si ratum habere se postea non dixisset. sed ego puto exceptionem doli mali locum habituram. ¶ Siue quis petat, siue 3 compensatione vtatur, committitur statim ratam rem dominum habiturum stipulatio. nam qualiter quis eundem actum retractet, qui à procuratore actus est, committi stipulationem oportet.

&c.l. 62.ff. de solut.

XIII. PAVLVS libro septuagensimosexto ad Edictum.

SI commissa est stipulatio ratam rem dominum habiturum, in tantum competit, in quantum mea interfuit. id est quantum mihi abest, quantúmque lucrari potui. Si sine iudice procuratori legatum soluatur, cauere debere Pomponius ait.

Definitio eius quod interest.

Ate

A te videor petere, si peto ab alio, qui soluendo contra te habet regressum. Bart.

XIIII. IDEM libro tertio ad Plautium.

SI quis vni ex reis promiserit rem ratam dominum habiturum, aut amplius eam non peti: dicendum est stipulationem committi, si ab alio petatur, qui eiusdem obligationis socius est.

XV. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

AMplius non peti verbum Labeo ita accipiebat, si iudicio petitum esset. si autem in ius eum vocauerit, & satis iudicio sistendi causa acceperit, iudicium tamen cœptum non fuerit: ego puto non committi stipulationem AMPLIVS NON PETI. *hic enim non petit, sed petere vult. si verò soluta esset pecunia, licet sine iudicio: committitur stipulatio. nam & si quis aduersus petentem compensatione, deductionéue vsus sit: rectè dictum est petisse eum videri, & stipulationem committi amplius non peti. nam & heres qui dānatus nō petere, si horum quicquā fecisset, ex testamento tenetur.*

Si soluitur indebitum falso procuratori, statim potest agi ex hac stipulatione. Bart.

XVI. POMPONIVS lib tertio ex Plautio.

SI indebitū procuratori solutum sit, agi statim ex hac stipulatione aduersus procura-

torem

torem potest, vt ratum habeat dominus. vt possit dinosci "vtrúmne domino condici debeat id quod indebitum solutum sit, si is ratum habeat: an verò procuratori condicendum sit, si dominus ratum non habeat. Si procurator fundum petisset, & cauisset, vti adsolet, ratam rem dominum habiturũ, deinde dominus postea eundem fundum vendidisset, eúmque emptor peteret: stipulationem ratam rem haberi committi, Iulianus scribit.

"Flo. hoc verbũ factũ est ex DOMINOSCI, ex quo, do- mino cõdici, aliqui fecerunt. Ant. Aug. lib. 3. c. 9.

Ratihabitio potest fieri pro parte super re diuisibili.

XVII. MARCELLVS libro vicensimoprimo Digestorum.

CVm debitore decẽ creditoris nomine Titius egit. partem petitionis ratam habuit dominus. dicendum est obligationis partem consumptam. quemadmodum si decem stipulatus esset, aut exegisset, creditórque non totum, sed partem gestæ rei comprobasset. idcirco si ex stipulatu DECEM AVT STICHVM, VTRVM EGO VOLVERO, absente me Titius domino quinque petisset: insecuta ratihabitione rectè actum videri.

Stipulatio quæ ad particulare interesse committitur, potest sæpius committi. Bart.

XVIII. POMPONIVS libro vicensimosexto ad Sabinum.

SI procurator ratam rem dominũ heredémue eius habiturum cauerit, & vnus ex heredib

redibus domini ratum habeat, alter non habeat: sine dubio committetur stipulatio pro ea parte, pro qua ratum non habebitur: quia in id committitur, quod stipulatoris intersit. nam etsi ipse dominus pro parte ratum habuerit, pro parte non habuerit: non vltra quàm in partem committetur stipulatio. quia in id committitur, quod intersit agentis. & ideo sæpius ex ea stipulatione agi potest, prout intersit agentis quòd litigat, quòd consumit, quòd aduocat, quòd damnatus soluit. sicut in stipulatione damni infecti accidere potest, vt is qui stipulatus sit, subinde agat. cauet enim si quid ibi ruet, scindetur, fodetur, ædificabitur. finge ergo subinde damnum dari. non erit dubium, quin agere poßit. nam si toto damno computato tunc agendum est, propemodum non ante aget, quàm dies stipulationis præterierit, intra quem si damnum datum sit, stipulationi cautum erit. quod verum non est.

XVIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

IN stipulatione, qua procurator cauet ratam rem dominum habiturũ, id continetur, quod intersit stipulatoris. idémque iuris est in clausulis omnibus de dolo malo.

XX. VLPIANVS lib. primo Disputationũ.

NOn solum in actionibus, quas procurator intendit: verùm in stipulationibus quoq; quas

quas interponi desiderat, si vice repræsentat actionum, cauere eum de rato oportet. quare si duplæ stipulationem procurator interponat, de rato cauere debet. sed & si damni infecti stipulatio à procuratore interponatur: de rato debet procurator cauere.

Cautio de rato non interponitur, cùm est certum de mandato. Bart.

XXII. IDEM libro primo Opinionum.

NE satisdatio ratam rem dominum habiturum exigatur in his, quæ nomine eius ageret qui eum se fecisse procuratorem libello principi dato professus est, prodest. quòd si iudicatum solui satis ab eo procuratore postuletur, necesse est, vt iuri manifesto pareatur.

XXII. IVLIANVS libro quinquagésimo-sexto Digestorum.

SI sine iudice non debitam pecuniam exegerit procurator, & dominus ratam solutionem non habuerit, sed eandem pecuniam petere instituerit: fideiussores tenentur. & condictio, qua procurator teneretur si stipulatio interposita non fuisset, peremitur. quotiens enim procuratori pecunia soluitur, & dominus eam solutionem ratam non habet: existimo id agi, vt condictio peremátur, & sola actio ei qui indebitum soluit, aduersus procuratorem ex stipulatu competat. Hoc amplius præstant fideiussores impensas, quæ in iudicium factæ fuissent.

sent. quòd si dominus ratam habuisset, fideiussores quidem liberantur, sed ab ipso domino eadem pecunia per condictionem peti potest.

1 ¶ *Quòd si procurator debitam domino pecuniam sine iudice exegisset, idem iuris est. hoc secus, quòd si dominus ratam rem habuisset: nulla eius pecuniæ repetitio futura est. Quòd si procurator per iudicem non debitam pecuniam exegisset, dici potest, siue ratum dominus habuisset, siue non habuisset, fideiussores non teneri. vel quia nulla res esset, quam dominus ratam habere posit: vel quia nihil stipulatoris interest, ratum haberi. adficietur ergo iniuria is qui procuratori soluit. magis tamen est, vt si dominus ratum non habuerit: fideiussores teneantur. Quòd si debitam pecuniam procurator per iudicem, cui nihil mandatum fuerit, petierit: magis est vt in solidum fideiussores teneantur, si dominus ratum non habuerit.*

2 ¶ *Cum autem procurator rectè petit, dominus perperam: non debet procurator præstare, ne iniuria iudicis dominus aliquid consequatur. numquam enim propter iniuriam iudicis fideiussores obligantur. verius tamen est, hoc casu fideiussores non nisi in impẽsas litis teneri. Marcellus: si dominus ratam rem non habuerit, sed lite mota rem amiserit: nihil præter impendia in stipulatione ratam rem deducitur. Iulianus; si procuratori eius qui mortuus erat, sine iudice*

soluta

soluta fuerint legata: stipulatio committetur, nisi heres ratum habuerit. vtique si debita fuerint. tunc enim non dubiè interest stipulatoris, ratam solutionem ab herede haberi, ne bis eadem præstet.

Si in stipulatione rati per dolum cauentis omittatur mentio heredum, agitur ratione doli.

3 ¶ *Si in stipulationem ratam rem haberi hactenus comprehensum fuerit,* LVCIVM TITIVM RATVM HABITVRVM? *cũ id apertè ageretur, vt heredis, ceterorúmque personæ, ad quos ea res pertineret, omitterentur, difficile est existimari, doli clausulam committi. sanè cum per imprudentiam hæ personæ omittantur, actio ex doli clausula competit.* 4 ¶ *Si procurator iudicium de hereditate ediderit, deinde dominus fundum ex ea hereditate petierit, stipulatio ratam rem haberi committetur: quia si verus procuratur fuisset, exceptio rei iudicatæ dominum summoueret. plerumque autem stipulatio ratã rem haberi his casibus committeretur, quibus si verus procurator egisset, domino aut ipso iure aut propter exceptionem actio inutilis esset.*

Mutatione personæ extinguitur cautio rem ratam haberi. Bart.

5 ¶ *Qui patris nomine iniuriarum agit ob eam rem, quòd filius eius verberatus pulsatúsue sit, in stipulatione cogendus est filij quoque perso-*

nam

nam comprehendere. præsertim cum fieri poßit, vt pater ante decedat, quàm sciret procuratorem suum egisse, & ita iniuriarum actio redeat ad filium. Sed & si nepoti iniuria facta fuerit, & procurator aui propter hanc causam iniuriarum aget: non solùm filij, sed etiam nepotis persona comprehendenda erit in stipulatione. quid enim prohibet & patrem & filium, antequam scirent procuratorem egisse, decedere? quo casu iniquum est fideiussores non teneri, nepote iniuriarum agente.

Factum falsi procuratoris, non facit committi stipulationem de rato ab alio interpositam. Bart.

XXIII. IDEM libro quinto ex Minicio.

PRocurator cum peteret pecuniam, satisdedit amplius non peti. post iudicium acceptum extitit qui & ipse procuratorio nomine eandem pecuniam peteret. quæsitum est, cum is qui postea peteret, procurator non esset, & propter hoc exceptionibus procuratoriis excludi posset: num fideiussores prioris procuratoris tenerentur. Iulianus respondit, verius est non obligari fideiussores. nam in stipulatione cauetur, non petiturum eum, cuius de ea re actio, petitio, persecutio sit: & ratum habituros omnes, ad quos ea res pertinebit. hic autem qui procurator non est, nec actionem nec petitionem habere intellegendus est.

Cice. de clar. orat. in proœmio vsurpat hæc verba.

Si superuenit defectus ex parte ratum habentis, ratihabitio impeditur. Bart.

XXIIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

Bonorum possessionem ab alio adgnitam ratam haberi oportere eo tempore, quo adhuc in ea causa sit, vt peti possit. itaque post centensimum diem rata haberi non potest. an autem & si mortuus fuisset qui petisset, vel furere cœperit, ratum haberi possit, videamus. nam si in vniuersum perinde haberi debet, ac si tunc cum ratum habeat, per eum bonorum possessionem petat: frustra his casibus ratum habetur. sed illud consequens futurum, etiam si pæniteat illum petisse, ratum haberi non posse. quod vtique sit absurdum. rectius itaque dicitur, neutram eorum causam impedire rati habitionem.

Quando quis succedit ei quem promisit ratum habiturum, non tenetur. Bart.

XXV. IDEM libro sexto Quæstionum.

Pater dotem à se datam absente filia petit, & ratam rem habituram eam cauit. ea prius quàm ratum haberet, mortua est. negauit committi stipulationem: quia etsi verum

rum sit ratum eam non habuisse, nihil tamen mariti intersit dotem restitui, cum patri etiam mortua filia salua esse dos debeat.

Defectus superueniens ex parte ratum habentis, ex legis dispositione impedit ratihabitionem. Bart.

1 ¶ *Procurator cum ab eo æs alienum exegerat, qui tempore liberaretur, ratam rem dominum habiturum cauit. deinde post tempus liberato iam debitore dominus ratam rem habet. posse debitorem agere cum procuratore existimauit, cum iam debitor liberatus sit. argumentum rei, quòd si nulla stipulatio interposita sit, condictio locum aduersus procuratorem habitura sit. in locum autem condictionis interponi stipulationem.*

Explicitus est ex ordine liber quadragensimus sextus.

INCIPIT EX ORDINE

LIBER QVADRAGENSIMVS-SEPTIMVS.

"libr.60. βασιλ. tit.XI. "In indice tit. De lictis. Duo terribiles libri sequũtur de delictis priuatis & extraordinariis nec non publicis criminibus, qui omné cõtinent seueritaté pœnarũq; atrocitatem. §. septima. l.1.C.de vet. iur. enucle.

DE PRIVATIS DELeCTIS."

VLPIANVS libro quadragensimo primo ad Sabinum.

CIVILIS *constitutio est, pœnalibus actionibus heredes nõ teneri, nec ceteros quidem successores. idcirco nec furti conueniri possunt. sed quãuis furti actione non teneantur, aDtamen ad exhibendum actione teneri eos oportet, si poßideant, aut dolo fecerint quo minus poßideant. sed enim & vindicatione tenebuntur re exhibita. item condictio aduersus eos competit.* ¶ *Heredem autem furti agere posse, æquè constat. exsecutio enim quorundam delictorum heredibus data est. ita & legis Aquiliæ actionem heres habet sed iniuriarum actio heredi non competit.* 1

¶ *Non tantùm in furti, verùm in ceteris quo-* 2

que

que actionibus quæ ex delictis oriuntur, siue ciuiles sunt, siue honorariæ, id placet, vt noxa caput sequatur.

II. IDEM libro quadragensimo tertio ad Sabinum.

NVmquam plura delicta concurrentia faciunt, vt vllius impunitas detur. neque enim delictum ob aliud delictum minuit pœnam. qui igitur hominem subripuit, & occidit: quia subripuit, furti. quia occidit, Aquilia tenetur. neque altera harum actionum alteram consumit. idem dicendum, si rapuit & occidit. nam & vi bonorũ raptorum, & Aquilia tenebitur. 1 ¶ *Quæsitũ est, si condictus fuerit ex causa furtiua, an nihilo minus lege Aquilia agi poßit. & scripsit Pomponius agi posse: quia alterius æstimationis est legis Aquiliæ actio, alterius condictio ex causa furtiua. namque Aquilia eam æstimationem complectitur, quanti eo anno plurimi fuit. condictio autem ex causa furtiua non egreditur retrorsum iudicij accipiendi tempus. sed si seruus sit qui hæc admisit, quacumque actione noxæ fuerit deditus, perempta est altera actio.* 2 ¶ *Item si quis subreptum flagello ceciderit, duabus actionibus tenetur: furti, & iniuriarum. & si forte hunc eundem occiderit, tribus actionibus tenebitur.* 3 ¶ *Item si quis ancillam alienam subripuit, & flagitauerit: vtraque actione tenebitur. nam &*

Hic §. in vulg. edit. interponitur. §. ead. l. ante §. 1.

serui corrupti agi poterit. & furti. ¶ *Itē si quis* 4 *seruum vulnerauit, quē subripuerat: æque duæ actiones locum habebunt, Aquiliæ, & furti.*

III. IDEM libro secundo de Officio proconsulis.

Lulti.j.titul. prox.

SI quis actionem quæ ex maleficiis oritur, velit exsequi: si quidem pecuniariter agere velit, ad ius ordinarium remittendus erit, nec cogendus erit in crimen subscribere. enimuero si extra ordinem eius rei pœnam exerceri velit, tunc subscribere eum in crimen oportebit.

DE FVRTIS.

TIT. II.

PAVLVS libro trigensimo nono ad Edictum.

[a] Et ante eum Var. Gell. lib. 1. c. 18.
[b] Scilicet Græci. Figura est quæ vocatur ἀνάφορα. Ant. Aug. lib. 4. c. 4.

FVRTVM à furuo, id est nigro dictum Labeo[a] *ait, quòd clam & obscuro fiat, & plerumque nocte. vel à fraude, vt Sabinus ait. vel à ferendo & auferendo, vel à Græco sermone, qui*[b] *φῶρας appellant fures. immo & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας.* i. ab eo quod est ferre seu auferre, fures. *dixerunt. Inde sola cogitatio furti faciendi non facit furem. sic is qui depositum abnegat, non statim etiam furti tenetur: sed ita, si intercipiendi causa occultauerit.* ¶ *Furtum est contrectatio rei fraudulosa,* 1 *lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam*

vsus

vsus eius, possessionisve. quod lege naturali prohibitum est admittere. Inst. lib. 4. tit. 1. §. 1.

II. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum.

F*Vrtorum genera duo sunt: manifestum, & nec manifestum.*

III. VLPIANVS libro quadragensimo primo ad Sabinum.

F*VR est manifestus, quem graeci ἐπαυτοφώρῳ,* i. in ipso furto admisso, *appellant, hoc est eum qui deprehenditur cum furto. & parui refert à quo deprehendatur, vtrum ab eo cuius res fuit, an ab alio. sed vtrum ita demum fur sit manifestus, si in faciendo deprehendatur: an verò & si alicubi fuerit deprehensus? & magis est, vt & Iulianus scripsit, etsi non ibi deprehendatur, vbi furtum fecit: a*DD*tamen esse furem manifestum, si cum re furtiua fuerit adprehensus prius quàm eo loci rem pertulerit, quo destinauerat.* Inst. eod. §. 2.

IIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

Q*VO destinauerit quis auferre, sic accipiendum est: quo destinauerit eô die manere cum eo furto.*

V. VLPIANVS libro quadragensimo primo ad Sabinum.

S*Iue igitur in publico siue in priuato deprehendatur, antequam ad locum destinatum rem perferret: in ea causa est, vt fur manifestus sit, si cum re furtiua deprehendatur. & ita Cassius scripsit. Sed si pertulit quo destina-*

uit, tametsi deprehendatur cum re furtiua, non est manifestus fur.

VI. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

QVamuis enim sæpe furtum contrectando fiat, tamẽ initio, id est faciendi furti tempore, constituere visum est, manifestus, nec ne fur esset.

VII. VLPIANVS libro quadragensimo primo ad Sabinum.

SI quis in seruitute furtum fecerit, & manumissus deprehendatur: an fur manifestus sit, videamus. & ait Pomponius libro nonodecimo ex Sabino, non posse eum manifesti conueniri: quia origo furti in seruitute facti non fuit manifesti. Ibidẽ Pomponius eleganter scripsit deprehẽsione fieri manifestũ furem. ceterum si cum tibi furtũ facerem de domo tua, abscondisti te, ne te occidam: etiam si vidisti furtum fieri, attamen non est manifestum. Sed Celsus deprehensioni hoc etiam adicit, si cum vidisses eum subripientem, & ad comprehendendum eum accurrisses, abiecto furto effugit: furem manifestum esse. paruiq; referre putat, dominus an vicinus an quilibet transiens adprehendat.

VIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

Inst. eod. §. nec manifest.

NEC manifestum furtum quid sit, apparet. nam quod manifestum non est, hoc scilicet nec manifestum est.

VIIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

EI

EI qui furti actionem habet, adsidua contrectatione furis non magis furti actio nasci potest. ne in id quidē in quod creuisset postea res subrepta. sed si eam à fure vindicassem, condictio mihi manebit. sed potest dici officio iudicis qui de proprietate cognoscit, cōtineri, vt non aliter iubeat restitui, quam si condictionem petitor remitteret. quòd si ex condictione ante dānatus reus litis æstimationem sustulerit: vt aut omnimodo absoluat reum: aut, quod magis placet, si paratus esset petitor æstimationem restituere, nec restituetur ei homo: quanti in litem iurasset, damnaretur ei possessor.

X. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

CVius interfuit non subripi, is actionem furti habet.

XI. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

TVM is cuius interest, furti habet actionem, si honesta causa interest.

In vulg. Is cuius.

XII. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

ITaq; fullo, qui curanda, polienda vestimenta accepit, semper agit. præstare enim custodiam debet. si autem soluendo non est, ad dominum actio redit. nā qui nō habet quod perdat, eius periculo nihil est. Sed furti actio malæ fidei possessori non datur, quamuis interest eius rem non subripi: quippe cum res periculo eius sit. sed nemo de improbitate sua cōsequitur actionem.

Legē de fullonibus vide apud Pli. lib. 35. c. 17.

& ideo soli bonæ fidei possessori, non etiam malæ fidei furti actio datur.

Pro re pignerata subrepta, datur actio furti creditori, & etiam domino rei.

Sed & si res pignori data sit, creditori quoque damus furti actionẽ, quãuis in bonis eius res nõ sit. quinimmo non solùm aduersus extraneum dabimus, verùm & contra ipsum quoq; dominum furti actionem. & ita Iulianus scripsit. nec non & ipsi domino dari placet. & sic fit, vt non[a] *teneatur furti, & agat. Ideo autem datur vtrique, quia vtriusque interest. sed vtrũ semper creditoris interest: an ita demum, si debitor soluendo non est? & putat Pomponius, semper eius interesse pignus habere. quod & Papinianus libro duodecimo quæstionum probat. & verius est, vbique videri creditoris interesse. & ita & Iulianus sæpissime scripsit.*

[a] Sic Flor. legitur. sed quidã mutãt sic, vt teneatur furti, &c. Anto. Aug. lib. 1 c. 3. Sanè hanc lectioné affirmatiuã habent Græci libro 60. βασιλ. tit. 12. c. 12 & quidã libr. manuscri. & Paulus in receptis sentẽtiis eam confirmat.

XIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

IS cui ex stipulatu res debetur, furti actionem non habet, si ea subrepta sit, cum per debitorem stetisset, quo minus eam daret.

Emptor ante traditam sibi rem, furti actionem non habet.

XIIII. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Edictum.

EVm qui emit, si nõ tradita est ei res, furti actionẽ non habere, sed adhuc venditoris esse hanc actionẽ, Celsus scripsit. mãdare eũ planè oportebit emptori furti actionẽ, & cõdictionem

nem, & vindicationẽ. & si quid ex his actionibus fuerit cõsecutus, id præstare eũ emptori oportebit. quæ sentẽtia vera est. & ita & Iulianus. & sanè periculum rei ad emptorẽ pertinet: dũmodo custodiam venditor ante traditionẽ præstet.

1 ¶ Adeo autẽ emptor ante traditionẽ furti non habet actionem, vt sit quæsitũ, an ipse subripiẽdo rẽ emptor furti teneatur. & Iulianus libro vicensimo tertio digestorum scribit, si emptor rẽ, cuius custodiã venditorẽ præstare oportebat, soluto pretio subripuerit: furti actione nõ tenetur. planè si antequã pecuniã solueret, rem subtraxerit: furti actione teneri, perinde ac si pignus subtraxisset.

2 ¶ Præterea habẽt furti actionem coloni, quãuis domini nõ sint: quia interest eorũ.

3 ¶ Is autẽ apud quẽ res deposita est, videamus an habeat furti actionẽ. & cũ dolũ dumtaxat præstet, meritò placet nõ habere eũ furti actionẽ. quid enim eius interest, si dolo careat? quòd si dolo fecit, iam quidẽ periculũ ipsius est. sed nõ debet ex dolo suo furti quærere actionẽ.

Fur non habet actionem rei subreptæ, quam ipse furatus est.

4 ¶ Iulianus quoque libro vicensimo secundo digestorum scribit, quia in omnium furum persona constitutum est, ne eius rei nomine furti agere possint, cuius ipsi fures sunt, non habebit furti actionem is apud quem res deposita est: quamuis periculo eius esse res cœperit qui eam

Repetitur hæc regula à Iustinia. in l. vlt. C. eod.

eam contrectauit.

In odium furis inspicimus quod euenire potest, licet verisimiliter res non tendat eò. Bart.

¶ *Papinianus tractat, si duos seruos ob decem aureos pignori acceperim, & alter subripiatur: cum alter quoque qui sit retentus, non minoris decem valeret: vtrum vsque ad quinque tantùm habeam furti actionem, quia in alio habeo saluos quinque: an verò quia mori potest, dici debeat in decem fore actionem, etiam si magni pretij sit is qui retinetur. & ita putat. non enim respicere debemus pignus quod subreptum non est: sed id quod subtractum est.* 5 ¶ *Idem scribit, si cum mihi decem deberentur, seruus pignori datus subtractus sit, si actione furti consecutus fuero decem: non competere mihi furti actionem, si iterum subripiatur: quia desiit mea interesse, cum semel sim consecutus. hoc ita, si sine culpa mea subripiatur. nam si culpa mea, quia interest, eo quòd teneor pigneraticia actione: agere potero. quòd si culpa abest, sine dubio domino cõpetere actio videtur, quæ creditori non competit. quam sententiam Pomponius quoq; libro decimo ad Sabinum probat.* 6 ¶ *Idem dicunt, & si duo serui subrepti sint simul: competere vtriusque nomine furti actionem creditori. sed non in totum, sed pro qua parte, in singulos diuiso eo quod ei debetur, eius interest. separa-* 7

tim

*tim autem duobus subreptis, si vnius nomine solidum consecutus** *sit***: alterius*[a] *nihil consequetur. Item Pomponius libro decimo*[a] *ex Sabino scripsit, si is cui commodaui, dolo fecerit circa rem commodatam: agere eum furti non posse. idem Pomponius probat & in eo qui rem mandato alicuius accepit perferendam.*

[a] Sub.nomine. Ant. Aug. lib.2.

[a] aliàs ad Sabinum.

Non omnis cuius interest, habet furti actionem, sed is tantùm cuius interest, & sua culpa res subtracta est.

8 ¶ *An pater, cuius filio commodata res est, furti actionem habeat, quæritur. & Iulianus ait, patrem hoc nomine agere non posse: quia custodiam præstare non debeat. sicut, inquiD, is qui pro eo cui commodata res est, fideiussit, non habet furti actionem. neque enim, inquiD, is cuiuscumque intererit rem non perire, habet furti actionem: sed qui ob eam rem tenetur, quòd ea res culpa eius perierit. quam sententiam Celsus quoque libro duodecimo digestorum probat.*

9 ¶ *Is qui precario seruo rogauerat, subrepto eo potest quæri an habeat furti actionem. & cum non est contra eum ciuilis actio, quia simile donato precarium est, ideóque & interdictum necessariũ visum est, non habebit furti actionem. planè post interdictũ redditum puto eum etiam culpam præstare: & ideo & furti agere posse. Quòd si cõduxerit quis, habebit furti actionem,*

10 *si modò culpa eius subrepta sit res.* ¶ *Si filius-*

famil

familias subreptus sit, patrē habere furti actionem, palam est. ¶ *Si res commodata est, & is cui commodata est, decesserit: quamuis hereditati furtum fieri non poßit, & ideo nec heres eius cui commodata est, poßit agere: tamen commodator poterit furti agere. idémque & in re pignerata, vel in re locata. licet enim hereditati furti actio non adquiratur, tamen alij, cuius interest, adquiritur.* ¶ *Non solùm autem in re commodata competit ei cui commodata est, furti actio: sed etiam in ea quæ ex ea adgnata est. quia & huius custodia ad eum pertinet. nam & si seruum tibi commodauero, & vestis eius nomine furti ages: quamuis vestem quam vestitus est, tibi nō commodauerim. Item si iumenta tibi commodauero, quorum sequella erat eculeus: puto competere furti actionem etiam eius nomine, quamuis ipse non sit commodatus.* 11 12

Furti actio datur ei cuius interest: condictio verò furtiua datur domino rei. Bart.

¶ *Qualis ergo furti actio detur ei cui res commodata est, quæsitum est. & puto omnibus, quorum periculo res alienæ sunt, veluti commodati, item locati, pignorísve accepti, si hæ subreptæ sint, omnibus furti actiones competere. condictio autem ei demum cōpetit, qui dominium habet.* ¶ *Si epistula, quam ego tibi misi, intercepta* 13 14

Digitized by Google

repta sit: quis furti actionem habeat? & primùm quærendum est, cuius sit epistula: vtrum eius qui misit, an eius ad quem missa est. & si quidem dedi seruo eius, statim ipsi quæsita est, cui misi. si verò procuratori, æquè, quia per liberam personam possessio quæri potest, ipsius facta est. maximè si eius interfuit eam habere. quòd si ita misi epistulam, vt mihi remittatur: dominium meum manet. quia eius nolui amittere vel transferre dominium. quis ergo furti aget? is cuius interfuit eam non subripi. id est ad cuius vtilitatem pertinebant ea quæ scripta sunt. & ideo quæri potest, an etiam is cui data est perferenda, furti agere possit. & si custodia eius ad eum pertineat, potest. sed & si interfuit eius epistulam reddere, furti habebit actionem. finge eam epistulam fuisse, quæ continebat vt ei quid redderetur, fierétve. potest habere furti actionem. vel si custodiam eius rei recepit, vel mercedem perferendæ accipit. & erit in hunc casum similis causa eius, & cauponis, aut magistri nauis. nam his damus furti actionem, si sint soluendo: quoniam periculum rerum ad eos pertinet.

XV. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

CReditoris cuius pignus subreptum est, non credito tenus interest, sed omnimodo insolidum furti agere potest. sed & pigneraticia

actione

actione id quod debitum excedit, debitori præstabit.

Vsufructuarius habet actionem furti contra proprietarium.

¶ *Dominus qui rem subripuit, in qua vsusfructus alienus est, furti vsufructuario tenetur. sed eum qui tibi commodauerit, si eam rem subripiat, non teneri furti placuisse, Pomponius scripsit: quoniam nihil tua interesset. vtpote cum nec commodati tenearis. ergo si ob aliquas impensas quas in rem commodatam fecisti, retentionem eius habueris: etiam cum ipso domino, si eam subripiat, habebis furti actionem. quia eo casu quasi pignoris loco ea res fuit.*

XVI. IDEM libro septimo ad Sabinum.

NE cum filiofamilias pater furti agere possit, non iuris constitutio, sed natura rei impedimento est. quòd non magis cum his quos in potestate habemus, quàm nobiscum ipsi agere possumus.

Cum seruis & liberis nostris furti actionem non habemus, quia aliter eos castigare possumus. Bart.

XVII. VLPIANVS libro trigensimo nono ad Sabinum.

SErui & filij nostri furtum quidem nobis faciunt, ipsi autem furti non tenentur. neque enim qui potest in furem statuere, necesse habet aduersus furem litigare. idcirco nec actio ei à

ei à veteribus prodita est. Vnde est quæsitum, si fuerit alienatus, vel manumissus: an furti actione teneatur. & placet nõ teneri. neq; enim actio, quæ non fuit ab initio nata, oriri potest aduersus hunc furẽ. Planè si manumissus contrectabit, dicendum erit, teneri eum furti iudicio: quia odie furtum fecit. 1 *¶ Cum autẽ seruus, quem emi, traditúsque mihi est à me redhibeatur: non est in ea causa, vt perinde habeatur, atque si meus numquam fuisset. sed & fuit, & desiit. idcirco dicit Sabinus eum si furtum fecit, in ea esse causa, vt furti eius nomine is qui redhibuit, agere non poßit. sed & si non poßit, attamẽ ratio haberi debet eius quod fecit cum redhiberi cœperit. ídque actione redhibitoria continetur.* 2 *¶ Illud quæsitum est, si cum in fuga esset seruus, furtum domino fecisset: an æquè posset habere actionem aduersus eum qui in potestatem domini non regressum bona fide poßidere cœperit. mouet quæstionem, quòd quamuis poßidere seruum eo tempore quo in fuga est, videor: attamen furti actione nõ teneor. quasi non sit in mea potestate. quòd enim videor poßidere, ad vsucapionem tantùm mihi proficere Iulianus scribit. dicit igitur Pomponius libro septimodecimo ex Sabino, competere furti actionem huic domino, cuius seruus in fuga fuit.*

XVIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

QVod dicitur noxam caput sequi, tunc verum est, vt quæ initio aduersus aliquem nata est, caput nocentis sequatur. ideóque si seruus tuus furtum mihi fecerit, & dominus eius effectus eum vendidero: non posse me agere cũ debitore Caßiani putant.

XVIIII. VLPIANVS libro quadragensimo ad Sabinum.

IN actione furti sufficit rem demonstrari, vt poßit intellegi. de pondere autem vasorum non est necesse loqui. sufficiet igitur ita dici, lancem, vel discum, vel pateram. sed adscribenda etiam materia est, vtrum argentea, an aurea, an alia quæ sit. quòd si quis argẽtum infectum petat, & massam argenteam dicere, & pondus debebit ponere. Signati argenti numerum debebit complecti. veluti aureos tot, plurísve furto ei abesse. De veste quæritur, an color eius dicendus sit. & verum est, colorem eius dici oportere: vt quemadmodum in vasis dicitur patera aurea, ita & in veste color dicatur. planè si quis iuret pro certo se colorem dicere non posse: remitti ei huius rei neceßitas debet. ¶ Qui rem pignori dat, eámque subripit, furti actione tenetur. furtum autem rei pigneratæ dominus non tantùm tunc facere videtur, cum poßidenti, siue tenenti creditori aufert: verùm & si eo tempore abstulerit, quo non poßidebat. vtputa si rem pigneratam vendidit. nam & hic furtum eum facere

facere constat. & ita & Iulianus scripsit.

Oppignerans argẽtum, quod aurum esse dicebat, in stellionatum incidit, non in furtum.

XX. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

C*Vm æs pignori datur, etiam si aurum esse dicitur: turpiter fit, furtum non fit. sed si datum est aurum, deinde cum dixisset se ponderare aut obsignare velle, æs subiecit: furtum* 1 *fecit. rem enim pignori datam interuertit.* ¶ *Si bona fide rem meam emeris: eámque ego subripuero: vel etiam tuus vsusfructus sit, & eam contrectauero: tenebor tibi furti actione, & si dominus rei sum. sed his casibus vsucapio quasi furtiuæ rei non impedietur: quoniam & si alius subripiat, & in mea potestate reuersa res fuerit: vsucapiebatur.*

XXI. VLPIANVS libro quadragesimo ad Sabinum.

V*Olgaris est quæstio, an is qui ex aceruo frumenti modium substulit, totius rei furtum faciat, an verò eius tantùm quod abstulit. Ofilius totius aceruui furem esse putat. nam & qui aurẽ alicuius tetigit, inquit Trebatius, totum eum videri tetigisse. proinde & qui dolium aperuit, & inde parum vini abstulit, non tantùm eius quod abstulit, verùm totius videtur fur esse. sed verum est, in tantum eos furti actione teneri, quantum abstulerunt. nam & si quis armariũ, quod tollere non poterat, ape-*

ruerit: & omnes res quæ in eo erant, contrectauerit, atq; ita discesserit: deinde reuersus vnam ex his abstulerit: & antequam se reciperet quo destinauerat, deprehensus fuerit: eiusdem rei & manifestus, & nec manifestus fur erit. sed & qui segetem luce [a] *secat, & cōtrectat: eius quod secat, manifestus, & nec manifestus fur est.*

[a] Sic Flor. Sūt tamē qui putēt legēdum nocte, cō tra omniū lib. authoritatē. Nā & lib. 6. βασιλ. habet luce, & omnes manu scrip.

¶ Si is qui viginti nummorum saccum deposuisset, alium saccum, in quo scit triginta esse, errante eo qui dabat, acceperit, putauit autem illic sua viginti esse: teneri furti decem nomine placet. 1

¶ Si quis æs subripuit, dum aurum se subripere putat, vel cōtra: ex libro octauo Pomponij ad Sabinum, aut minus esse, cum plus esset: eius quod subripuit, furtum committit. idem Vlpianus. 2

¶ Sed & siquis subripuit furto duos sacculos, vnum decē, alterum viginti, quorum alterum suum putauit, alterum scit alienum: profecto dicemus tantùm vnius, quem putauit alienum, furtum eum facere. quemadmodum si duo pocula abstulerit, quorom alterum suum putauit, alterū scit alienum. nam & hic vnius fit furtum. 3

¶ Sed si ansam in poculo suam putauit, vel verè fuit: totius poculi eum furtum facere Pomponius scripsit. 4

¶ Sed si de naui onerata furto quis sextariū frumēti tulerit, vtrum totius oneris, an verò sextarij tantùm furtum fecerit? facilius hoc quæritur in orreo pleno. & durum est dicere, totius furtum fieri. & quid si cisterna 5

sterna vini sit? quid dicet? aut aquæ cisterna? quid deinde si naue vinaria, vt sunt multæ in quas vinum effunditur? quid dicemus de eo qui vinum hausit? an totius oneris fur sit? & 6 magis est, vt & hic non totius dicamus. ¶ Certè si proponas in apotheca amphoras esse vini, easque subtractas: singularum furtum fit, non totius apothecæ. quemadmodum si ex pluribus rebus mouentibus in horreo reclusis vnam tulerit.

Non tenetur furti qui causa furandi domum intrat, nisi furatus fuerit. Bart.

7 ¶ *Qui furti faciendi causa conclaue intrauit, nondum fur est, quamuis furandi causa intrauit. quid ergo? qua actione tenebitur? vtique iniuriarum, aut de vi accusabitur, si per vim introibit. Item si maioris ponderis quid aperuit aut refregit, quod tollere non possit: non est omnium rerum cum eo furti actio, sed earum tantùm quas tulit: quia totum tollere non potuit. proinde si inuolucrum quod tollere non potuit, soluit vt contrectet, deinde contrectauit quasdam res: quamuis singulas res quæ in eo fuerunt, tollere potuerit: si tamen totum inuolucrum tollere non potuerit, singularum rerum quas tulerit, fur est. ceterarum non est. quòd si totum vas tollere potuit, dicimus eum totius esse furem, licet soluerit vt singulas vel quasdam*

tolleret. & ita & Sabinus ait. ¶ *Si duo pluréſve vnum tignũ furati ſunt, quod ſinguli tollere non potuerint: dicendum eſt, omnes eos furti in ſolidum teneri, quãuis id contrectare, nec tollere ſolus poſſet. & ita vtimur. neque enim poteſt dicere, pro parte furtum feciſſe ſingulos: ſed totius rei vniuerſos. ſic fiet, ſingulos furti teneri. Quamuis autem earum quoq; rerum, quas quis non abſtulit, furti teneatur: attamen condici ei non poteſt, idcirco quia condici ea res quæ ablata eſt, poteſt. & ita & Pomponius ſcribit.* 8

XXII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SI *quid fur fregerit, aut ruperit, quod non etiam furandi cauſa contrectauerit: eius nomine cum eo furti agere non poteſt. Si eo conſilio arca refracta ſit, vt vniones, puta, tollerẽtur, hique furti faciendi cauſa contrectati ſint: eorum tantummodo furtum factum videri. quod eſt verum. nam ceteræ res quæ ſeponuntur vt ad vniones perueniatur, non furti faciendi cauſa contrectantur. Qui lancem raſit, totius fur eſt: & furti tenetur ad id quod domini intereſt.*

Impubes doli capax furtum facit: doli non capax, non facit. Bart.

XXIII. VLPIANVS libro quadrageſimo primo ad Sabinum.

I*Mpuberem furtum facere poſſe, ſi iam doli capax ſit, Iulianus libro viceſimo ſecundo digeſtorum ſcripſit. Item poſſe cum impubere damni*

damni iniuria agi, quia id furtum ab impubere fit. sed modum esse adhibendum ait. nam in infantes id non cadere. nos putamus cum impubere culpæ capace Aquilia agi posse. Item verum est quod Labeo ait, nec ope impuberis furto facto teneri eum.

XXIIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

N*Ec minus etiam condici ei posse Iulianus scripsit.*

Qui alium deiecit de fundo, non tenetur furti condictione. Bart.

XXV. VLPIANVS libro quadragensimo *primo* ad Sabinum.

V*Erum est quod plerique probant, fundi* furti agi nō posse. vnde quæritur, si quis de fundo vi deiectus sit: an condici ei possit qui deiecit. Labeo negat. sed Celsus putat posse condici possessionem, quemadmodum potest re mobili subrepta.* Eorum quæ de fundo tolluntur, vtputa * arborum, vel lapidum, vel harenæ, vel fructuum quos quis fraudandi animo decerpsit, furti agi posse, nulla dubitatio est.*

* Ant. August. lib. 2 c. 1. subaudi, nomine. est Græcismus.

XXVI. PAVLVS lib. nono ad Sabinum.

S*I apes feræ in arbore fundi tui apes fecerint, si quis eas vel fauum abstulerit, eum non teneri tibi furti: quia non fuerint tuæ. eáque constat captarum terra, mari, cælo numero esse. Item constat colonum qui nummis colat, cum eo qui fructus stantes subripuerit,*

acturum furti: quia vt primùm decerptus esset, eius esse cœpisset.

XXVII. VLPIANVS libro quadragensimoprimo ad Sabinum.

*QVi tabulas vel cautiones amouet, furti tenetur non tantùm pretij ipsarum tabularum, verùm eius * quod interfuit. quod ad æstimationem refertur eius * summæ quæ in his tabulis continetur. scilicet si tanti interfuit. vtputa si chirographa aureorum decem tabulæ fuerint, dicimus hoc duplicari. quòd si iam erant inanes, quia solutum proponebatur: numquid ipsarum tantùm tabularum pretij videatur esse æstimatio facienda? quid enim interfuit huius? sed potest dici, quia nonnumquam debitoris tabulas sibi restitui petant, quia nonnumquam calumniantur debitores, quasi indebito soluto ab his: interesse creditoris tabulas habere, ne fortè controuersiam super ea re patiatur. & generaliter dicendum est, in id quod interest, duplari. Inde potest quæri, si quis cum alias probationes, mensǽque[a] scripturam haberet, chirographi furtum passus sit: an æstimari duplo chirographi quantitas debeat. & numquid non, quasi nihil intersit. quantum enim interest, cum possit debitum aliunde probare? quemadmodum si in binis tabulis instrumentum scriptum sit. nam nihil videtur deperdere, si futurum est vt alio chirographo saluo*

[a] Sic Flo. & manuscrip. confirmatur hęc lectio autho. manuscri. & Græcorũ βασιλ. in Vaticano legitur, in se quã scriptum hoc habeat, perperã.

saluo securior sit creditor. Apocha quoque si fuerit subrepta, æquè dicendum est furti actionem in id quod interest, locum habere. sed nihil mihi videtur interesse, si sint & aliæ probationes solutæ pecuniæ. Sed si quis non amouerit huiusmodi instrumẽta, sed interleuit: non tantùm furti actio locum habet, verumetiam legis Aquiliæ. nam rupisse videtur qui corrupit.

XXVIII. PAVLVS lib. nono ad Sabinum.

SEd si subripuit priùs quàm deleat, tanto tenetur, quanti domini interfuit non subripi. delendo enim nihil ad pœnam adicit.

XXVIIII. VLPIANVS libro quadragensimoprimo ad Sabinum.

HOc amplius & ad exhibendum agi potest, & interdicto quorum bonorum agi poterit.

XXX. IDEM libro nono ad Sabinum.

SI hereditariæ tabulæ deletæ sint.

XXXI. IDEM libro quadragensimoprimo ad Sabinum.

SEd & si imaginẽ quis, vel librum deleuerit: & hic tenetur dãno iniuriæ, quasi corruperit. Si quis tabulas instrumẽtorum reipublicæ municipij alicuius aut subripuerit, aut interleuerit: Labeo ait furti eũ teneri. Ideq; scribit & de ceteris rebus publicis, déque societatibus.

XXXII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

Quidam tabularum dumtaxat æstimationem faciendam in furti actione existimant: quã si iudici, apud quem furti agatur, poßit probari quantum debitum fuerit: poßit etiam apud eum iudicem eadem probare, apud quem pecuniam petat. si verò in furti iudicio probare non poteſt, ne illud quidem poſſe oſtendi, quanti eius interſit. ſed poteſt poſt furtum factum tabulas nanctus eſſe actor, vt ex eo probet quanti ſua interfuerit, ſi tabulas nanctus non eſſet. ¶ *De lege Aquilia maior quæstio eſt, quemadmodum poßit probari quanti eius interſit. nam ſi poteſt aliàs probare, non patitur damnum. quid ergo ſi fortè pecuniam ſub condicione credidit, & interim teſtimonia quorum probationem habeat, qui poſſunt mori pendente condicione? aut puta me petiſſe creditum, & quia teſtes & ſignatores qui rem communisent, præſentes non haberem, victum rem amißiſſe. nunc verò cum furti agam, eorũ memoria, & præſentia ad fidem creditæ pecuniæ vti poſſum.*

*Ant. Auguſt. lib. 2 c. 2.

Aug. lib. 2. c. 3.

Cui conceditur adminiſtratio rerum, non videtur conceſſum vt in eis fraudem committat. Bart.

XXXIII. VLPIANVS libro quadrageſimoprimo ad Sabinum.

Tutor adminiſtrationem quidem rerum pupillarium habet, intercipiendi autem poteſtas ei non datur. & ideo ſi quid furandi animo

animo amouerit, furtum facit, nec vsucapi res potest. sed & furti actione tenetur, quamuis & tutelæ agi cum eo possit. Quod in tutore scriptum est, idem erit & in curatore adulescentis, ceterísque curatoribus.

XXXIIII. PAVLVS lib. nono ad Sabinum.

IS qui opem furtum facienti fert, nunquam manifestus est. itaque accidit, vt is quidem qui opem tulit, furti nec manifesti: is autem qui deprehensus est, ob eandem rem manifesti teneatur.

XXXV. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI quis perferendum acceperit, & scierit furtiuum esse: constat, si deprehẽdatur, ipsum dumtaxat furem manifestum esse. si nescierit, neutrum. hunc, quia fur non sit: furem, quia deprehensus non sit. 1 *¶ Si vnus seruus tuus hausisset & abstulisset, alter hauriendo deprehensus esset: prioris nomine nec manifesti, * alterius manifesti * teneberis.*

Qui præstat opem furto irregulari, non tenetur furti, nisi furtum regulare sequatur. Bart.

XXXVI. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

QVi seruo persuasit vt fugeret, fur non est. nec enim qui alicui malum consilium dedit, furtum facit. non magis quàm si ei persuasit, vt se præcipitet, aut manus sibi inferet.

hæc

hæc enim furti non admittunt actionem. sed si alius ei fugam persuaserit, vt ab alio subripiatur: furti tenebitur is qui persuasit, quasi ope, consilio eius furtum factum sit. plus Pomponius scripsit, eum qui persuasit, quamuis interim furti non teneretur: tunc tamen incipere teneri, cum quis fugitiui fur esse cœperit: quasi videatur ope, consilio eius furtum factum.

1 ¶ *Item placuit eum qui filio, vel seruo, vel vxori opem fert furtum facientibus, furti teneri, quamuis ipsi furti actione non conueniantur.*

2 ¶ *Idem Pomponius ait, si cum rebus aufugerit fugitiuus: posse furti actione sollicitatorem conueniri rerum nomine. quia opem, consilium contrectatori tulit. quod & Sabinus significat.*

Persuasio inuicem facta ad fugiendum, non facit aliquem furem. Bart.

3 ¶ *Si duo serui inuicem sibi persuaserunt, & ambo simul aufugerunt: alter alterius fur non est. quid ergo si inuicē se celauerunt? fieri enim potest vt inuicem fures sint. & potest dici alterum alterius furem esse. quemadmodum si alij singulos subripuissent, tenerentur, quasi alter alterius nomine opem tulissent. quemadmodum rerum quoque nomine teneri eos furti Sabinus scripsit.*

XXXVII. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI pauonem meum mansuetum, cum de domo mea effugisset, persecutus sis quoad is perit:

Digitized by Google

perit: agere tecum furti ita potero, si aliquis eum habere cœperit.

XXXVIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

1 *MAter* filij subrepti furti actionem non habet. ¶ Liberarum personarum nomine licet furti actio sit, condictio tamen nusquam est.*

Voluntas & maleficium distingunt maleficia.

XXXVIIII. VLPIANVS libro quadragensimoprimo ad Sabinum.

VErum est, si meretricem alienam ancillam rapuit quis, vel celauit: furtum non esse. nec enim factum quæritur, sed causa faciendi. causa autem faciendi libido fuit, non furtum. & ideo etiam eum qui fores meretricis effregit libidinis causa, & fures non ab eo inducti, sed aliàs ingreßi meretricis res egesserunt: furti non teneri. an tamen vel Fabia teneatur qui subpreßit scortum libidinis causa? & non puto teneri. & ita etiam ex facto cum incidisset, dixi. hic enim turpius facit, quàm qui subripit: sed se cum facti ignominiam compensat. certè fur non est.

XL. PAVLVS lib. nono ad Sabinum.

QVi iumenta sibi commodata longius duxerit, alienáue re inuito domino vsus sit, furtum facit.

XLI. VLPIANVS libro quadragensimoprimo ad Sabinum.

Si

* In vulg. hoc loco inseritur lex XXXVIII. Si filius. quę nec Flor. nec in manuscript. nec in βασιλ. reperitur, nisi in quibusdā postea addita. sed & superuacua est, cū iā recitata fuerit in l. 14. §. 11. s. eod.

SI cum quis in hostium potestate esset, furtum ei factum sit, & postliminio redierit: poterit quis dicere eum furti habere actionem. ¶ Adrogatorem posse furti agere, scilicet eius furti nomine, quod factum est ei quem adrogauit, antequam eum adrogaret, certum est. ceterum * si * postea, nulla erit dubitatio. ¶ Quãdiu viuit is qui furtũ fecit, non perit furti actio. aut enim sui iuris est is qui furtũ fecit, & cum ipso actio est. aut alieni iuris esse cœpit, & actio furti cũ eo est, cuius potestati subiectus est, * & hoc est * quod dicitur, noxa caput sequitur. 1 2

Actio noxalis extincta propter captiuitatem, renascitur captiuo reuerso. Bart.

¶ Si quis post noxam admissam hostium seruus fuerit factus, videndum est an extinguatur actio. & Pomponius scripsit, extingui actionem. & si fuerit reuersus postliminio, vel quo alio iure, renasci eam actionem debere. & ita vtimur. 3

XLII. PAVLVS lib. nono ad Sabinum.

SI seruus nauem exerceat non volũtate domini, de eo quod ibi perit, volgaris formula in dominum danda est: vt quod alter admisit, dumtaxat de peculio: quod ipse exercitor, adiciatur, vt noxæ dederet. Igitur si manumissus sit, persecutio quidem in peculio manebit aduersus dominum intra annum: noxalis ipsum

ipsum sequetur. Interdum & manumissus, & qui eum manumisit, ob furtum tenetur, si ideo manumisit, ne furti cum eo agi possit. sed si cum domino actum fuerit, ipso iure manumissum liberari Sabinus respondit, quasi decisum sit.

XLIII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

F*Alsus creditor, hoc est is qui se simulat creditorem, si quid acceperit: furtum facit.* 1 *nec nummi eius fient.* ¶ *Falsus procurator furtum quidem facere videtur. sed Neratius videndum esse ait, an hæc sententia cum distinctione vera sit, vt si hac mente ei dederit nummos debitor, vt eos creditori perferret, procurator autem eos intercipiat: vera sit. nam & manent nummi debitoris, cum procurator eos non eius nomine accepit, cuius eos debitor fieri vult. & inuito domino eos contrectando, sine dubio furtum facit. quòd si ita det debitor, vt nummi procuratoris fiant: nullo modo eum furtum facere ait, voluntate domini eos accipiendo.* 2 ¶ *Si is qui indebitum accipiebat, delegauerit soluendum: non erit furti actio, {si} cum eo absente solutũ sit. ceterum si præsente, alia causa est, & furtum fecit.*

Deficiens in solutione pecuniæ, quam voluntate creditoris accepit, furtum non cõmittit.

3 ¶ *Si quis nihil in persona sua mentitus est, sed verbis*

verbis fraudē adhibuit: fallax est magis quàm furtum facit. vtputa si dixit se locupletem, si in mercem se collocaturum quod accepit: si fideiussores idoneos daturum, vel pecuniam confestim se soluturum. nam ex his omnibus magis decepit, quàm furtum fecit, & ideo furti non tenetur. sed quia dolo fecit, nisi sit alia aduersus eum actio, de dolo dabitur.

Subripiens rem, licet ignoret cuius sit, facit furtum, nisi habita sit pro derelicto.

Verba Sabini ex libro 2. iur. ciuilis, vt ait Gell. libro 11. c. vlt. Ant. Aug. lib. 4. c. 4.

¶ *Qui alienum quid iacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur, siue scit cuius sit, siue ignorauit. nihil enim ad furtum minuendum facit, quòd cuius sit, ignoret. quòd si dominus id dereliquit, furtum non fit eius, etiam si ego furandi animum habuero. nec enim furtum fit, nisi sit cui fiat. in proposito autem nulli fit. quippe cum placeat Sabini & Cassij sententia existimantium statim nostram esse desinere rem, quam derelinquimus. sed si non fuit derelictum, putauit tamen derelictum: furti non tenetur. sed si neque fuit, neque putauit: iacens tamen tulit, non vt lucretur, sed redditurus ei cuius fuit: non tenetur furti. proinde videamus, si nescit cuius esset, sic tamen tulit, quasi redditurus ei qui desiderasset, vel qui ostendisset rem suam: an furti obligetur. & non puto obligari eum. Solent plerique etiam hoc facere,*

facere, vt libellum proponant continentem inuenisse, & redditurum ei qui desiderauerit. hi ergo ostendunt non furãdi animo se fecisse. quid ergo si εὕρετρα quæ dicunt, petat? nec hic videtur furtum facere, etsi non probè petat aliquid.*

5 ¶ *Si quis spõte rem iecit vel iactauit, non quasi pro derelicto habiturus, túque hanc rem tuleris: an furti tenearis. Celsus libro duodecimo digestorum quærit. & ait, si quidem putasti pro derelicto habitam: non teneris. quòd si non putasti, hic dubitari posse ait. & tamen magis defendit, non teneri: quia, inquit, res non interuertitur ei qui eam sponte reiecit.*

6 ¶ *Si iactum ex naue factum alius tulerit, an furti teneatur? quæstio in eo est, an pro derelicto habitum sit. & si quidem derelinquentis animo iactauit, quod plerumque credendum est, cum sciat periturum: qui inuenit, suum fecit. nec furti tenetur.*
» *si verò non hoc animo, sed hoc, vt si saluum*
» *fuerit, haberet: ei qui inuenit, auferendum est.*
» *& si scit hoc qui inuenit, & animo furandi te-*
» *net: furti tenetur. enimuero si hoc animo, vt sal*
» *uum faceret domino: furti non tenetur. quòd si*
» *putans simpliciter iactatum, furti similiter non*
tenetur.

7 ¶ *Etiam si partis dimidiæ nanciscar dominium in seruo qui mihi antea furtum fecerat: magis est vt extinguatur actio etiam parte redempta. quia etsi ab initio quis partem in seruo habebat, furti agere non poterat. Pla-*

*i. inuētionis mercedulam. Vide quę scripsi de hac re libro 1. disput.

l. qua ratione. §. vlti. ff. de adq. rer. domi. l. 2. §. vlti. & l. 8. ff. ad l. Rhod.

nè si vsusfructus meus in eo seruo esse cœperit, dicendum est furti actionem nõ extingui: quà fructuarius dominus non est.

*Ant. August. libr. 2. c. 2.

XLIIII. POMPONIUS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI iussu debitoris ab alio falsus procurator creditoris accepit: debitori iste tenetur furti, & nummi debitoris erunt. ¶ *Si rem meam quasi tuam tibi tradidero scienti meam esse: magis est furtum te facere, si lucrãdi animo id feceris.* ¶ *Si seruus hereditarius nondum adita hereditate furtum heredi fecerit, qui testamento domini manumissus est, furti actio aduersus eum competit: quia nullo tempore heres dominus eius factus est.*

1

2

XLV. VLPIANUS libro quadragensimo primo ad Sabinum.

SI socius communis rei furtum fecerit, potest enim communis rei furtum facere, indubitatè dicendum est, furti actionem competere.

Actio noxalis non extinguitur, licet ex postfacto desinat esse. Bart.

XLVI. IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

INter omnes constat, etiam si exstincta sit res furtiua: attamen furti remanere actionem aduersus furem. proinde mortuo quoque homine, quem quis furto abstulit, viget furti actio. sed nec manumissio furti actionem extinguit. nec enim dissimilis est morti manumissio, quod

ad subtrahendum domino seruum * apparet. itaque qualiterqualiter domino sit seruus subtractus, attamen superesse aduersus furem furti actionẽ. eóque iure vtimur. competit enim actio non ideo, quia nunc abest: sed quia vmquam beneficio furis afuerit. hoc idem in condictione quoque placet. nam condici furi potest etiam si res sit aliqua ratione extincta. hoc idem dicendum, si res in potestate hostium peruenerit. nam constat posse de ea furti agi. sed & si pro derelicto sit postea à domino habita, furti nihilo minus agi poterit.

*Ita dispũgẽdũ esse docent Græci ad hunc locũ, domino seruũ. Apparet itaq; qualiterqualiter domino sit seruus, &c. perperam igitur Taurell. dispũxerat.

Pluribus competit actio furti, si plurium interest Bart.

1 ¶ Si seruus fructuarius subreptus est, vterque, & qui fruebatur & dominus actionem furti habet. diuidetur igitur actio inter dominum & fructuarium: fructuarius aget de fructibus, vel quanti interfuit eius furtum factum non esse eius dupli. proprietarius verò aget, quod interfuit eius proprietatem non esse subtractum.

2 ¶ Quod dicimus dupli, sic accipere debemus, etiam quadrupli competere actionem, si mani-

3 festum furtum sit. ¶ Hæc actio, etsi sit qui in eo seruo habeat vsum tantùm, poterit ei competere. & si quis proposuerit hunc seruum etiam pigneratum esse, eueniet vt etiam is qui pignori accepit, habeat furti actionem. hoc amplius etiam debitor, si modò plus valeat, quàm pro

pignore debetur, habet furti actionem. Vsque adeo autem diuersæ sunt actiones quæ eis competunt, vt si quis eorum pro fure damnum deciderit, dici oporteat, solũmodo actionem sibi competentem amisisse eum: ceteris verò superesse. nam & si proponas communem seruum subreptum, & alium ex dominis pro fure damnum decidisse: is qui non decidit, habebit furti actionem. Proprietarius quoque agere aduersus fructuariũ potest iudicio furti, si quid cælãdæ proprietatis vel subprimendæ causa fecit.

In delictis licet allegare ignorantiam, ad commodum ignorantis, non ad incommodum. Bart.

Inst. eod. §. sed & si credat.

4 ¶ *Rectè dictum est, qui putabit se domini voluntate rem attingere, nõ esse furem. quid enim dolo facit, qui putat dominũ consensurum fuisse? siue falso id siue verè putet? is ergo solus fur est, qui adtrectabit quod inuito domino se facere sciuit.* 5 ¶ *Per contrarium quæritur, si ego me inuito domino facere putarem, cum dominus vellet: an furti actio sit. & ait Pomponius, furtum me facere. verum tamen est, vt cum ego velim eum vti, licet ignoret, ne furti sit obligatus.* 6 ¶ *Si furtiua res ad dominum rediit, & iterum contrectata est: competit alia furti actio.*

Interuentu noui dominij assidua contrectatione nascitur actio furti. Bart.

XLVII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

*SI dominium rei subreptæ quacumque ratione mutatum sit, domino furti actio competit. veluti heredi, & bonorum possessori, * & patri * adoptiuo, & legatario.*

Licet dominus recuperauerit rem, nihilo minus fur ad pœnam furti tenetur. Bart.

XLVIII. VLPIANVS libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

QVI vas argenteum perdiderat, eóque nomine furti egerit, de pondere vasis controuersia cum esset, & actor maius fuisse diceret, fur vas protulit. id is cuius erat, abstulit ei qui subripuerat. dupli nihilo minus condemnatus est. rectissime iudicatum est. nam in actionem pœnalem non venit ipsa res quæ subrepta est, siue manifesti furti, siue 1 *nec manifesti agatur. ¶ Qui furem nouit, siue indicet eum, siue non indicet, fur non est. cum multum intersit, furem quis celet, an non indicet. qui nouit, furti non tenetur. qui celat, hoc* 2 *ipso tenetur. ¶ Qui ex voluntate domini seruum recepit, quin neque fur neque plagiarius sit, plus quàm manifestum est. quis enim voluntatem domini habens, fur dici potest? quòd si dominus vetuit, & ille suscepit, si quidem non celandi animo: non est fur. si celauit, tūc fur esse incipit. qui igitur suscepit, nec celauit, etsi inuito domino, fur non est. Vetare autem dominum accipimus etiam eum qui ignorat, hoc est*

&c.l.46.in fin.5.eod.

eum qui non consensit. ¶ *Si ego tibi poliendum vestimentum locauero, tu verò inscio aut inuito me commodaueris Titio, & Titio furtum factum sit: & tibi competit furti actio, quia custodia rei ad te pertinet. & mihi aduersus te, quia non debueras rem commodare, & id faciendo furtum admiseris. ita erit casus, quo fur furti agere poßit.* 3 ¶ *Ancilla si subripiatur prægnas, vel apud furem concepit: partus furtiuus est, siue apud furem edatur, siue apud bonæ fidei possessorem. sed in hoc posteriore casu furti actio cessat. sed si concepit apud bonæ fidei possessorem, ibique pepererit: eueniet vt partus furtiuus non sit, verùm etiam vsucapi poßit. Idem*[a] *& in pecudibus seruandum est, & in fetu eorum, quod in partu.* 4 ¶ *Ex furtiuis equis nati statim ad bonæ fidei emptorem pertinebunt, meritò: quia in fructu numerãtur. at partus ancillæ non numerantur in fructu.* 5

[a] Quidam addendũ putãt negationẽ, Nõ idem, &c. arg. sequẽtiũ verborũ. ego nihil mutandũ censeo in constanti lectione Flor. manusc latinorũ & Græcorũ & vulgatorum.

Pretium redactum ex re furtiua, non est furtiuum. Bart.

¶ *Cum fur rem furtiuam vendidisset, eique nummos pretij dominus rei per vim extorsit: furtum eum nummorum fecisse rectè responsum est. idem etiam vi bonorum raptorũ actione tenebitur. quod enim ex re furtiua redigitur, furtiuum non esse, nemini dubium est. nummus ergo hic qui redactus est ex pretio rei furtiuæ, non est furtiuus.* 6

Creditor

Creditor non habet act. furti pro re debitoris subrepta, si ei non fuit obligata, licet eius intersit. Bart.

XLVIIII. GAIVS libro decimo ad Edictum prouinciale.

INterdum accidit, vt non habeat furti actionem is cuius interest rem saluam esse. vt ecce, creditor ob rem debitoris subreptam furti agere non potest, etsi aliunde creditum seruare non possit. loquimur autē scilicet de ea re quæ pignoris iure obligata non sit. item rei dotalis nomine quæ periculo mulieris est, non mulier furti actionem habet, sed maritus.

L. VLPIANVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

IN furti actione non quod interest, quadruplabitur, vel duplabitur: sed rei verum pretium. sed & si res rebus humanis esse desierit, cum iudicatur: nihilo minus condemnatio facta est. idémque etsi nunc deterior sit, æstimatione relata in id tempus quo furtum factum est. quòd si pretiosior facta sit, eius duplum, quanti tunc cum pretiosior facta sit, fuerit, æstimabitur: quia & tunc furtum eius factum esse, verius est. ¶ Ope cōsilio furtum factum Celsus ait, non solùm si idcirco fuerit factum, vt socij furarentur: sed & si non vt socij furarentur, inimicitiarum tamen causa fecerit. Rectè Pedius ait, sicut nemo furtum facit sine dolo malo, ita

nec consilium vel opem ferre sine dolo malo posse. cõsilium autem dare videtur, qui persuadet, & impellit, atque instruit consilio ad furtum faciendum. opem fert, qui ministerium atque adiutorium ad subripiendas res præbet. ¶ *Cum eo qui pannum rubrum ostendit, fugauítque pecus, vt in fures incideret, si quidẽ dolo malo fecit, furti actio est. sed etsi non furti faciendi causa hoc fecit, non debet impunitus esse lusus tam perniciosus. idcirco Labeo scribit, in factum dandam actionem.*

Senec. 1. de Ira, Taurum color rubicundus excitat, ad vmbrã aspis exurgit, vrsos leonésq; mappa proritat.

Vulg. Nam etsi.

LI. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

NAM & præcipitata sint pecora: vtilis actio dãni iniuriæ, quasi ex lege Aquilia dabitur.

LII. VLPIANVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI quis vxori res mariti subtrahenti opem consiliúmve accommodauerit: furti tenebitur. sed etsi furtum cum ea fecit, tenebitur furti, cum ipsa non teneatur. ipsa quoque si opem furi tulit, furti non tenebitur: sed rerum amotarum. serui verò sui nomine furti eam teneri, nequaquam ambigendum est. idem dicendum est & in filiofamilias milite. nam ipse patri furti non tenebitur. serui autem sui nomine castrensis tenebitur, si patri seruus furtum fecerit. Sed si filius meus qui habet castrense peculium, furtũ mihi fecerit: an possim actione vtili

aduer

aduersus eum agere, videndum est: cum habeat vnde satisfaciat. & potest defendi agendum. an autem pater filio teneatur, si rem eius castrensis peculij subtraxerit, videamus. & putem teneri. non tantùm igitur furtum faciet filio, sed
1 etiam furti tenebitur. ¶ Eum creditorem, qui post solutam pecuniam pignus non reddat, teneri furti Mela ait, si celandi animo retineat.
2 quod verũ esse arbitror. ¶ Si † sulpuariæ * sunt in agro, & inde aliquis terram egessisset, abstulissetque: dominus furti aget. deinde colonus conducti actione consequetur, vt id ip-
3 sum sibi præstaretur. ¶ Si seruus tuus, vel filius polienda vestimenta susceperit: an furti actionem habeas, quæritur. & si quidem peculium serui soluendo sit, potes habere furti actionem. si non fuerit soluendo, dicendum est, non
4 competere furti actionem. ¶ Sed & si rem furtiuam imprudens quis emerit, & ei subrepta
5 sit: habebit furti actionem. ¶ Apud Labeonem relatum est, si siliginario quis dixerit, vt quisquis nomine eius siliginem * petisset *, ei daret: & quidam ex transeuntibus cum audisset, petiit eius nomine, & accepit: furti actionem aduersus eum qui suppetet, silignario competere, non mihi. non enim mihi negotium, sed sibi
6 silignarius gessit. ¶ Si fugitiuum meum quis quasi suum à duumuiro, vel ab aliis qui potestatem habent, de carcere vel custodia dimitte-

† sulphurariæ

* Rectè sic scribitur vt & sulpur. l. 13. §. 5. ĩ. de vsufru. & sulpurata l. 55. de leg. 3. & l. 167. j. de verbor. signific.

ret, an is furti teneatur? & placet, si fideiussores dedit: in eos domino actionem dandam, vt hi actiones suas mihi mandent. quòd si non acceperint fideiussorē, sed tamquam suum accipienti ei tradiderint: dominum furti actionem aduersus plagiarū habiturum. ¶ Si quis de manu alicuius nūmos aureos vel argenteos, vel aliam rem excusserit: ita furti tenetur, si ideo fecit, vt alius tolleret: ísque sustulerit. ¶ Si quis massam meam argenteam subripuerit, & pocula fecerit: possum vel poculorum vel massæ furti agere, vel condictione. idē est & in vuis, & in musto, & in vinaceis. nam & vuarum & musti & vinaceorum nomine furti agere potest. sed & condici. ¶ Seruus qui se liberum adfirmauit, vt sibi pecunia crederetur, furtum non facit. namq; hic nihil amplius quàm idoneum se debitorem adfirmat. idem est & in eo qui se patremfamilias finxit, cum esset filiusfamilias, vt sibi promptius pecunia crederetur. ¶ Iulianus libro vicensimo secundo digestorum scripsit, si pecuniā quis à me acceperit, vt creditori meo soluat: deinde cum tantam pecuniam eidem creditori deberet, suo nomine soluerit: furtū eum facere. ¶ Si Titius alienam rem vendidit, & ab emptore accepit nummos: non videtur nummorum furtū fecisse. ¶ Si ex duobus sociis omnium bonorum vnus rem pignori acceperit, eáq; subrepta sit: Mela scripsit, eum solum furti habere actionem,

Margin numbers: 7, 8, 9, 10, 11, 12

Inst. eod. §. furtum autem fit.

actionem, qui pignori accepit: socium non ha-
13 bere. ¶ Neque verbo neque scriptura quis fur-
tum facit. hoc enim iure vtimur, vt furtum sine
contrectatione nō fiat. quare & opem ferre, vel
consilium dare tunc nocet, cum secuta contre-
14 ctatio est. ¶ Si quis asinum meum coëgisset, &
in equas suas τῆς γονῆς* dumtaxat χάριν ad-
misisset: furti non tenetur, nisi furandi quoque
animum habuit. quod & Herennio Modestino
studioso meo de Dalmatia consulenti rescripsi
circa equos quibus eiusdem rei gratia subiecis-
se quis equas suas proponebatur: furti ita de-
mum teneri, si furandi animo id fecisset. si mi-
15 nus, in factum agendum. ¶ Cum Titio honesto
viro pecuniam credere vellem, subiecisti mihi
alium Titium egenum, quasi ille esset locuples:
& nummos acceptos cum eo diuisisti. furti te-
nearis, quasi ope tua, consilióque furtum fa-
16 ctum sit. sed & Titius furti tenebitur. ¶ Ma-
iora quis pondera tibi commodauit, cum eme-
res ad pondus. furti eum venditori teneri Mela
scribit. te quoque, si scisti. non ex voluntate
17 venditoris accipis, cum erret in pondere. ¶ Si
quis seruo meo persuaserit, vt nomen suum ex
instrumento, puta, emptionis tolleret: & Mela
scripsit, & ego puto, furti agendum. sed si seruo
persuasum sit, vt tabulas meas describeret:
puto, si quidem seruo persuasum sit, serui cor-
rupti agendum. si ipse fecit, de dolo actionem
dandam.

*I. generationis dūtaxat gratia. Alcia. lib. 3. dispunct. c. 13.

dandam. ¶ *Si linea margaritarum subrepta* 18 *sit, dicendus est numerus. sed & si de vino furti agatur, necesse est dici quot amphoræ subreptæ sint. si vasa subrepta sint, numerus erit dicẽdus.* ¶ *Si seruus meus, qui habebat peculij admini-* 19 *strationem liberam, pactus sit cum eo non donationis causa qui rem eius peculiarem subripuerat: rectè transactum videtur. quamuis enim domino quæratur furti actio, attamen in peculio serui est. sed etsi tota pœna furti dupli seruo soluta sit, non dubiè fur liberabitur. Cui consequẽs est, vt si fortè à fure acceperit seruus quod ei rei satis esse videatur: similiter rectè transactum videatur.* ¶ *Si quis iurauerit se furtum* 20 *non fecisse, deinde rem furtiuam contrectet: furti quidem actio peremitur, rei tamen persecutio domino seruatur.* ¶ *Si seruus subreptus he-* 21 *res institutus fuerit, furti iudicio actor consequetur etiam pretiũ hereditatis: si modo seruus antequam iussu domini adeat, mortuus fuerit. condicendo quoque mortuum, idem consequetur.* ¶ *Si statuliber subreptus sit, vel res sub con* 22 *dicione legata: deinde antequam adeatur, extiterit condicio, furti iam agi non potest: quia desiit interesse heredis. pendente autem condicione tanti æstimandus est, quanti emptorem potest inuenire.* ¶ *Idem libro trigensimo octauo.* 23 " *Si quis ex domo in qua nemo erat, rapuerit: actione de bonis raptis in quadruplum conuenietur.*

"In vulg. est lex 54. Si quis ex domo.

nietur. furti non manifeſti, videlicet ſi nemo eum deprehenderit tollentem.

LIII. PAVLVS libro trigenſimo nono ad Edictum.

QVi iniuriæ cauſa ianuam effregit, quãuis inde per alios res amotæ ſint: nõ tenetur furti. nam maleficia volun-
1 *tas & propoſitum delinquẽtis diſtinguit. ¶ Si ſeruus cõmodatoris rem ſubripuerit, & ſoluendo ſit is cui ſubreptum eſt: Sabinus ait poſſe & commodati agi cum eo, & cõtra dominum furti ſerui nomine. ſed ſi pecuniam, quam dominus exegit, reddat: euaneſcere furti actionem. idem & ſi remittat commodati actionem. Quòd ſi ſeruus tuus rem tibi commodatam ſubripuerit, furti tecum actio non eſt, quia tuo periculo res*
2 *ſit, ſed tantùm commodati. ¶ Qui alienis negotiis gerendis ſe optulit, actionem furti non habet, licet culpa eius res perierit. ſed actione negotiorum geſtorum ita damnandus eſt, ſi dominus actione ei cedat. eadem ſunt in eo qui pro tutore negotia gerit: vel in eo tutore qui diligentiam præſtare debeat. veluti qui ex pluribus tutoribus teſtamento datis, oblata ſatiſdatione ſo-*
3 *lus adminiſtrationẽ ſuſcepit. ¶ Si ex donatione alterius rem meam teneas, & eam ſubripiam: ita demum furti te agere mecum poſſe Iulianus ait, ſi interſit tua retinere poſſeſſionem. veluti ſi hominem donatum noxali iudicio defendiſti,*

fendisti, vel ægrum curaueris, vt aduersus vindicantem iustam retentionem habiturus sis.

LIIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

SI pignore creditor vtatur, furti tenetur. ¶ Eum qui quid vtẽdum accepit, ipse alij commodauerit, furti obligari responsum est. ex quo satis apparet, furtum fieri, etsi quis vsum alienæ rei in suum lucrum cõuertat. nec mouere quem debet, quasi nihil lucri sui gratia faciat. species enim lucri est ex alieno largiri, & beneficij debitorem sibi adquirere. vnde & is furti tenetur, qui ideo rem amouet, vt eam alij donet. ¶ Furem interdiu deprehensum non aliter occidere lex duodecim [a] tabularũ permisit, quàm si telo se defendat. teli autem appellatione & ferrum, & fustis, & lapis, & denique omne quod nocendi causa habetur, significatur. 1 2

[a] Gell. lib. 11. c. 18. In βασιλ. plenius recitatur lex 12. tab. de furibus nocturnis, &c. Idcirco vide & confer cũ hoc loco.

Condictio vel vindicatio rei furtiuæ nõ tollit pœnam, sed pœnalem actionem: furti econtra. Bart.

¶ Cum furti actio ad pœnæ persecutionem pertineat, condictio verò & vindicatio ad rei reciperationem: apparet recepta re nihilo minus saluam esse furti actionem, vindicationem verò & condictionem tolli. sicut ex diuerso post solutam dupli aut quadrupli pœnam, salua est vindicatio & condictio. ¶ Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium, vel 3 4

armar

armarium: vel scalam sciens commodauerit ad ascendendum: licet nullum eius consilium principaliter ad furtum faciendum interuenerit, ta-
5 *men furti actione tenetur.* ¶ *Si tutor qui negotia gerit, aut curator transegerit cum fure: euanescit furti actio.*

LV. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

CVm creditor rem sibi pigneratam aufert, non videtur contrectare: sed pignori suo incumbere.

LVI. IVLIANVS libro vicensimo secundo Digestorum.

INterdum fur etiam manente pœnæ obligatione in quibusdam casibus rursus obligatur, vt cum eo sæpius eiusdem rei nomine furti agi possit. primus casus occurrit, si possessionis causa mutata esset: veluti si res in domini potestatem redisset, eandémque idem subriperet vel eidem domino, vel ei cui is cõmodasset, aut vendidisset. sed & si persona domini mutata esset,
1 *altera pœna obligatur.* ¶ *Qui furem deducit ad præfectum vigilibus, * vel * ad præsidem: existimandus est elegisse viam, qua rem persequeretur. & si negotium ibi terminatum, & damnato fure recepta est pecunia sublata: in simplum videtur furti quæstio sublata. maximè si non solùm rem furtiuam fur restituere iussus fuerit, sed amplius aliquid in eum iudex cõstituerit. sed etsi nihil amplius quàm furtiuã*

rem

rem restituere iussus fuerit, nec amplius aliquid in eum iudex constituerit: ipso quòd in periculum maioris pœnæ deductus est fur, intellegendum est quæstionem furti sublatam esse. ¶ *Si* 2 *res peculiaris subrepta in potestatem serui redierit, soluitur furti vitium, & incipit hoc casu in peculio esse, & à domino possideri. cum autem seruus rem suam peculiarem furandi consilio amouet, quamdiu eam retinet, cõdicio eius nõ mutatur. nihil enim domino abest. sed si alij tradiderit, furtum faciet.* ¶ *Qui tutelam gerit,* 3 *transigere cum fure potest. & si in potestatem suam redegerit rem furtiuam, desinit furtiua esse: quia tutor domini loco habetur. sed & circa curatorem furiosi eadem dicenda sunt: qui adeo personam domini sustinet, vt etiam tradendo rem furiosi, alienare existimetur. condicere autem rem furtiuam tutor, & curator furiosi eorum nomine possunt.* ¶ *Si duo serui tui* 4 *vestem & argentum subripuerint, & alterius nomine tecum de veste actum fuerit, alterius de argento agetur: nulla exceptio dari debebit ob eam rem quòd iam de veste actum fuerit.*

l. 7. §. si tutor. ff. de vsurp.

LVII. ALPHENVS libro quarto Digestorum à Paulo epitomatorum.

SI cretæ fodiundæ causa specum quis fecisset, & cretam abstulisset, fur est: non quia fodisset, sed quia abstulisset.

LVIII.

LVIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

SI filiofamilias furtum factum esset, rectè is paterfamilias factus eo nomine aget. sed & si res ei locata subrepta fuerit, paterfamilias factus itidem agere poterit.

LVIIII. IDEM libro tertio ex Minicio.

SI is qui rem commodasset, eam rem clã abstulisset, furti cum eo agi non potest: quia suum recepisset. & ille cõmodati liberatus esset. hoc tamen ita accipiendum est, si nullas retinendo causas is cui cõmodata res erat, habuit. nam si impensas necessarias in rem cõmodatam fecerat, interfuit eius potius per retentionem eas seruare, quàm vltro cõmodati agere. ideóq; furti actionem habebit.

LX. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

ANcilla fugitiua quemadmodum sui furtum facere intellegitur, ita partum quoque contrectando, furtiuum facit. l.1.C.eo.

LXI. IDEM libro octauo Quæstionum.

SI seruus communis vni ex dominis furtum fecerit, cõmuni diuidundo agi debere placet. & arbitrio iudicis contineri, vt aut dãnum præstet, aut parte cedat. Cui consequens videtur esse, vt etiam si alienauerit suam partem: similiter & cum emptore agi poßit. vt quodam modo noxalis actio caput sequatur. quod tamẽ non eo vsque producendum ait, vt etiam si liber

sit factus, cum ipso agi posse dicamus: sicuti non ageretur, etiam si proprius fuisset. Ex his igitur apparere, & mortuo seruo nihil esse quod actor eo nomine consequi poßit: nisi fortè quid ex re furtiua ad socium peruenerit. ¶ *His etiam illud* 1 *consequens esse ait, vt & si is seruus, quem mihi pignori dederis, furtum mihi fecerit: agendo contraria pigneraticia consequar, vti similiter aut damnum decidas, aut pro noxæ deditione hominem relinquas. Idem dicendũ de eo, quem conuenisset in causa redhibitionis esse: vti quemadmodum acceßiones & fructus emptor restituere cogitur, ita & è contrario venditor quoque vel damnum decidere, vel pro noxæ deditione hominem relinquere cogatur: nisi quod in his amplius sit.* ¶ *Quòd si sciens quis ignoranti* 2 *furem pignori dederit, omnimodo damnum præstare cogendus est. id enim bonæ fidei conuenire. Sed in actione empti præcipue spectandum esse, qualem seruum venditor repromiserit.* ¶ *Quod verò ad mandati actionem attinet,* 3 *dubitare se ait, num æque dicendum sit, omnimodo damnum præstari debere. & quidẽ hoc amplius, quàm in superioribus causis seruandum, vt etiam si ignorauerit is qui certũ *hominem* emi mandauerit, furem esse: nihilo minus tamen damnũ decidere cogetur. iustißimè enim procuratorẽ allegare, non fuisse se id damnum passurum si id mandatum non suscepisset. ídq;*

euidẽn

euidentius in causa depositi apparere. nam licet alioquin æquum videatur, non oportere cuiquam plus damni per seruum euenire, quàm quanti ipse seruus sit: multo tamen æquius esse, nemini officium suum, quod eius cum quo contraxerit, non etiam sui cõmodi causa susceperit, damnosum esse. & sicut in superioribus contractibus, venditione, locatione, pignore, dolum eius, qui sciens reticuerit, puniendũ esse dictum sit: ita in his culpam eorum, quorum causa contrahatur, ipsis potius dãnosum esse debere. nam certe mandantis culpam esse, qui talem seruum emi sibi mandauerit. & similiter eius qui deponat, quòd non fuerit diligentior circa monen-
4 *dum qualem seruum deponeret. ¶ Circa cõmodatum autem meritò aliud existimandum. videlicet quòd tunc eius solius commodum, qui vtendum rogauerit, versetur. itaque eum qui cõmodauerit, *sicut in locatione, si dolo quid fecerit*, non vltra preciũ serui quid amissurum. quin etiam paulo remissius circa interpretationem doli mali debere nos versari: quoniam, vt dictum sit, nulla vtilitas cõmodantis interueniat. hæc ita puto vera esse, si nulla culpa ipsius, qui mandatum vel depositum susceperit, intercedat. ceterum si ipse vltro ei custodiam argenti fortè, vel nummorum cõmiserit, cum alioquin nihil vnquam dominus tale quid fecisset: ali-*
5 *ter existimandum est. ¶ Locaui tibi fundum,*

ᵃex moribus popu. Roma. vt nata in fũdo essent tacito pignori, sicut inuecta in domum.

*&, vt adsolet,*ᵃ *conuenit vti fructus ob mercedem pignori mihi essent. si eos clam deportaueris, furti tecum agere posse aiebat. sed & si tu alij fructus pendentes vendideris, & emptor eos deportauerit: consequens erit, vt in furtiuam causam eos incidere dicamus. etenim fructus quamdiu solo cohæreant, fundi esse. & ideo colonum, quia voluntate domini eos percipere videatur, suos fructus facere. quod certè in proposito non æquè dicitur. qua enim ratione coloni fieri poßint, cum emptor eos suo nomine cogat?* ¶ *Statuliberum, qui si decem dederit, liber esse iussus erat, heres noxali iudicio defenderat. pendente iudicio seruus datis decem heredi ad libertatem peruenit. quæritur, an non aliter absolutio fieri debeat, quàm si decẽ, quæ accepisset heres, actori dedisset. referre existimauit, vnde ea pecunia data esset: vt si quidem aliunde quàm ex peculio, hæc saltem præstet: quoniam quidẽ si nondũ ad libertatem seruus peruenisset, noxæ deditus, ei cui deditus esset, daturus fuerit. si verò ex peculio, quia nummos heredis dederit, quos vtique is passurus eum non fuerit ei dare, contra statuendum.* 6

LXII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

F*Vrtum non committit qui fugitiuo iter monstrauit.*

LXIII.

LXIII. MACER libro secundo Publicorum iudiciorum.

NOn poterit præses prouinciæ efficere, vt furti dănatum non sequatur infamia.*

LXIIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

A Titio herede homo Seio legatus, ante aditam hereditatē Titio furtum fecit. si adita hereditate Seius legatum ad se pertinere voluerit, furti eius serui nomine aget cum eo Titius: quia neque tunc cum faceret furtum, eius fuit: & vt maxime quis existimet, si seruus esse cœperit eius, cui furtum fecerat, tolli furti actionem, vt nec si alienatus sit, agi posit eo nomine: ne post aditam quidem hereditatem Titij factus est. quia ea quæ legantur, recta via ab eo qui legauit, ad eum cui legata sunt, transeunt.

Qui tenetur ex delicto actione pœnali, nó liberatur pænitentia. Bart.

LXV. VLPIANVS libro primo ad Edictum ædilium curulium.

» *QVi ea mente alienum quid contrectauit, vt lucrifaceret, tametsi mutato*
» *consilio id domino postea reddidit:*
» *fur est. nemo enim tali peccato pænitentia sua*
» *nocens esse desiit.*

LXVI. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

SI is qui rem pignori dedit, vendiderit eam: quamuis dominus sit, furtum facit: siue eam tradiderat creditori, siue speciali pa-

* In archetyp. pro dănatum erat mandatú. perperā. Ant. Aug. li. 4. c. 2.

L. infamé. de public. iudic.

l. 17. §. de ædil. edic. Plato in Phædone. Macr. li. 1. Som. Scipion.

ctione tantũ obligauerat. ídq; & Iulianus putat. ¶ *Si is cui res subrepta * sit *, dum apud furem sit, legauerat eam mihi: an si postea fur eam contrectet, furti actionem habeam? & secundum Octaueni sententiam mihi soli competit furti actio, cum heres suo nomine non habeat. quia quacumque ratione dominium mutatum sit, domino competere furti actionem cõstat.* ¶ *Eum qui mulionem dolo malo in ius vocasset, si interea mulæ perissent, furti teneri veteres responderunt.* ¶ *Iulianus respondit, eum qui pecuniis exigendis præpositus est, si manumissus exigat, furti teneri. quod ei cõsequens est dicere & in tutore cui post pubertatem solutum est.* ¶ *Si tu Titium mihi commendaueris, quasi idoneum cui crederem, & ego in Titium inquisii, deinde tu aliũ adducas quasi Titium: furtum facies. quia Titium esse hunc credo. scilicet si & ille qui adducitur, scit. quòd si nesciat, non facies furtum. nec hic qui adduxit, opem tulisse potest videri, cum furtum factum non sit. sed dabitur actio in factũ in eum qui adduxit.* ¶ *Si stipulatus de te sim, per te non fieri, quo minus homo Eros intra Kalendas illas mihi detur: quamuis mea interesset eum non subripi, cum subr pto eo ex stipulatu non teneris: si tamen per te factum non sit quo minus mihi daretur, non tamen furti actionem me habere.*

1 2 3 4 5

LXVII. CELSVS libro duodecimo Digestorum.

INsitiando depositum nemo facit furtum. nec enim furtum est ipsa infitiatio, licet prope furtum est. sed si possessionem eius apiscatur intervertendi causa, facit furtū. nec refert, in digito habeat anulū, an dactyliotheca, quem cum deposito teneret, habere pro suo destinaverit.

&c. l. 52. §. l. 3. cod.

In actione furti habetur ratio interesse quod est extra rem. Bart.

1 ¶ *Si tibi subreptum est quod nisi die certa dedisses, pœnam promisisti, ideóque sufferre eam necesse fuit: furti actione hoc quoque aestimabitur.*

In actione furti inspicitur quanti plurimi res fuit à tempore furti. Bart.

Infans apud furem adoleuit. tam adulescentis furtum fecit ille, quàm infantis. & unum tamen furtum est. ideóq; dupli tenetur, quanti unquam apud eum plurimi fuit. nam quòd semel dumtaxat furti agi cum eo potest, quid refert propositae quaestioni? quippe si subreptus furi foret, ac rursus à fure altero eum recuperasset: etiam si duo furta fecisset, non amplius quàm semel cum eo furti agi posse. nec dubitaverim, quin adulescentis potius quàm infantis aestimationem fieri oporteret. & quid tam ridiculum est, quàm meliorem furis condicionem esse propter continuationem furti existimare?

2 ¶ *Cum seruus inemptus factus sit, non posse.*

emptorem furti agere cum vẽditore ob id quod is seruus post emptionem, antequam redderetur, subripuisset. ¶ *Quòd furi ipsi furtum fecerit furtiuus seruus, eo nomine actionem cum domino furem habiturum placet: ne facinora talium seruorum non solùm ipsis impunitatem: sed dominis quoque eorum quæstui erunt. plerumque enim eius generis seruorum furtis pecula eorundem augentur.* ¶ *Si colonus post lustrum conductionis anno amplius fructus inuito domino perceperit, videndum ne meßis & vindemiæ furti cum eo agi poßit. & mihi dubium non videtur, quin fur etsi consumpserit rem subreptam, repeti ea ab eo poßit.*

3

4

Non habet quis per alium, quod per se habere non potest. Bart.

LXVIII. MARCELLVS lib. octauo Digestorũ.

Cicer. 7. epist. epistola 73.

H*Ereditariæ rei furtum fieri Iulianus negabat, nisi fortè pignori dederat defunctus, aut commodauerat.*

LXVIIII. SCAEVOLA libro quarto Quæstionum.

A*Vt in qua vsusfructus alienus est.*

LXX. MARCELLVS libro octauo Digestorum.

H*Is enim casibus putabat hereditariarum rerum fieri furtum, & vsucapionẽ impediri. idcircóque heredi quoq; actionem furti competere posse.*

Si

Si is cui commodata res est, malè vtitur ea, tenetur furti, id est condict. furtiua, & commodati. Bart.

LXXI. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

SI is cui commodata res erat, furtum ipsius admisit: agi cum eo & furti & commodati potest. & si furti actum est, commodati actio extinguitur. si commodati, actione furti 2 exceptio obicitur. ¶ Eius rei quæ pro herede possidetur, furti actio ad possessorem nõ pertinet, quamuis vsucapere quis possit: quia furti agere potest is cuius interest rem non subripi. interesse autem eius videtur, qui damnũ passurus est: non eius qui lucrum facturus esset.

LXXII. MODESTINVS libro septimo Responsorum.

SEmpronia libellos composuit, quasi datura centurioni, vt ad officium trãsmitterentur: sed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quasi officio traditos. quæro, non sunt inuenti in officio, neque centurioni traditi. quo crimine subiciatur qui ausus est libellos de domo subtractos pro tribunali legere, qui non sint dati? Modestinus respondit, si clam subtraxit, furtum commissum.

Creditor vendens pignus antequam debeat, furtum committit. Bart.

LXXIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

SI is qui pignori rem accepit, cum de vendendo pignore nihil conuenisset, vendidit: aut antequam dies venditionis veniret, pecunia non soluta, id fecit: furti se obligat.

Qui emit ancillā furtiuam ab aliquo, & alius ei subripuit, tenetur subripiens domino ancillæ in duplum, & emptori, duplo quanti eius interest. Bart.

LXXIII. IDEM lib. quarto Epistularum.

FVrtiuam ancillam bona fide duorum aureorum emptam cum possiderem, subripuit mihi Attius, cũ quo & ego & dominus furti agimus. quæro, quanta æstimatio pro vtroque fieri debet. respondit, emptori duplo quanti eius interest, æstimari debet. domino autem duplo quanti ea mulier fuerit. nec nos mouere debet, quòd duobus pœna furti præstabitur: quippe cum eiusdem rei nomine præstetur, emptori eius possessionis, domino ipsius proprietatis causa præstanda est.

LXXV. POMPONIVS libro vicensimoprimo ad Quintum Mucium.

SI is qui simulabat se procuratorem esse, effecisset, vt vel sibi vel cui me delegauit, promitterem: furti cum eo agere non possum. quoniam nullum corpus interuenisset, quod furandi animo contrectaretur.

LXXVI. IDEM libro trigensimooctauo ad Quintum Mucium.

Qui

QVi re sibi commodata, vel apud se deposita vsus est aliter atque accepit, si existimabit, se non inuito domino id facere: furti non tenetur. sed nec depositi vllo modo tenebitur. commodati an teneatur, in culpa æstimatio erit. id est, an non debuerit existimare, id dominum permissurum.

Gell. lib. 7. c. 15.

Fur pro re quam subripuit, non potest furti agere contra eum qui illam subripuit. Bart.

1 ¶ Si quis alteri furtum fecerit, & id quod subripuit, alius ab eo subripuit: cũ posteriore fure dominus eius rei furti agere potest, fur prior non potest. ideo quòd domini interfuit, nõ prioris furis, vt id quod subreptum est, saluum esset. hæc Quintus Mucius refert, & vera sunt. nam licet intersit furis rem saluam esse, quia condictione tenetur: tamen cum eo is cuius interest, furti habet actionem, si honesta ex causa interest. nec vtimur Seruij sententia, qui putabat, si rei subreptæ dominus nemo exstaret, nec exstaturus esset: furem habere furti actionem. non magis enim tunc eius esse intellegitur, qui lucrũ facturus sit. dominus igitur habebit cum vtroque furti actionem, ita vt si cum altero furti actionem inchoat, aduersus alterum nihilominus duret. sed & condictionem. quia ex diuersis factis tenentur.

LXXVII. IDEM libro tertiodecimo ex Variis lectionibus.

Qui

QVi saccum habentem pecuniam subripit, furti etiam sacci nomine tenetur, quamuis non sit ei animus sacci subripiendi.

LXXVIII. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

REm inspiciendam quis dedit. si periculum spectet eum qui accepit, ipse furti agere potest.

LXXVIIII. IDEM lib. nono Quçstionum.

l. 22. ff. de pignor. actione.

SI debitor pignus subripuit, quod actione furti soluit, nullo modo recipit. "

LXXX. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

SI vendidero, neque tradidero seruum, & is sine culpa mea subripiatur: magis est vt mihi furti competat actio. & mea videtur interesse, quia dominium apud me fuit, vel quoniam ad præstandas actiones teneor. cum autem iure dominij defertur furti actio, quamuis non aliàs, nisi nostra intersit, competat: tamen ad æstimationẽ corporis, si nihil amplius intersit, vtilitas mea referenda est. ídq; & in statuliberis, & in legato sub condicione relicto probatur. alioquin diuersum probantibus statui facilè quantitas non potest: quia itaque tunc sola vtilitas æstimationem facit, cum cessante dominio furti actio nascitur, in istis causis ad æstimationem corporis furti actio referri non potest. ¶ Si ad exhibendum egissem, optaturus seruum mihi legatum, & vnus ex familia seruus

uus subreptus: heres furti habebit actionem. eius interest. nihil enim refert, cur praestari custodia debeat.

2 ¶ *Cum raptor omnimodo furtum facit, manifestus fur existimandus est. is autem cuius dolo fuerit raptum, furti quidem non tenebitur: sed vi bonorum raptorum.*

3 ¶ *Si Titius, cuius nomine pecuniam perperam falsus procurator accepit, ratum habeat: ipse quidem Titius negotiorum gestorũ aget. {&) ei verò qui pecuniam indebitã dedit, aduersus Titium erit indebiti condictio. aduersus falsum procuratorem furtiua durabit. electo Titio, non iniquè per doli exceptionem vti praestetur ei furtiua condictio, desiderabitur. quòd si pecunia fuit debita, ratum habente Titio, furti actio euanescit: quia debitor liberatur. Falsus autem procurator ita d[illegible]mum furtum pecuniae faciet, si nomine quoque veri procuratoris, quem creditor habuit, adsumpto, debitorem alienum circumuenerit. quod aeque probatur & in eo qui sibi deberi pecuniam, vt heredi Sempronij creditoris adseuerauit, cum esset alius.*

4 ¶ *Qui rem Titij agebat, eius nomine falso procuratori creditoris soluit, & Titius ratum habuit. non nascitur ei furti actio, quae statim cum pecunia soluta est, ei qui dedit, nata est: cum Titij nummorum dominium non fuerit, neque possessio. sed condictionem indebiti quidem Titius habebit. furtiuam autem, qui pecu-*

niam

niam dedit. quæ, si negotiorum gestorum actione Titius conueniri cœperit, arbitrio iudicis ei præstatur.

LXXXI. IDEM lib. primo Responsorum.

OB pecuniam ciuitati subtractam actione furti, non[a] crimine peculatus tenetur.

Qui rei vsum peruertit, furti tenetur. Bart.

[a] Alc. putat legendum necnō, ne pugnet cū l. 4. in fi. j. ad l. Iul. pecul. sed diuersa potius sunt, quàm cōtraria. Anton. Aug. lib. 1. c. 3.

LXXXII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.[b]

[b] Tit. 31. vbi extat tantū vlt. §. huius legis.

FVllo & sarcinator qui polienda vel sarcienda vestimēta accepit, si fortè his vtatur, ex contrectatione eorum furtum fecisse videtur: quia non in eam causam ab eo videntur accepta. ¶ Frugibus ex fundo subreptis, tam colonus quàm dominus furti agere poßit: quia vtriusque interest rem persequi. ¶ Qui ancillam non meretricem libidinis causa subripuit, furti actione tenebitur. & si subpreßit, pœna legis Fauiæ coërcetur. ¶ Qui tabulas, cautionésue subripuit, in adscriptam summam furti actione tenebitur. nec refert, cancellatæ, nec ne sint: quia ex his debitum magis solutum esse comprobari potest. 1 2 3

LXXXIII. NERATIVS libro primo Responsorum.

SI quis ex bonis eius quem putavat mortuum, qui viuus erat, pro herede res adprehenderit, eum furtum non facere. ¶ Ei cum quo suo nomine furti actum est, si serui nomine 1

de

de alia re aduersus eum agatur: non dandam exceptionem furti vnà facti.

LXXXIIII. PAVLVS libro secundo ad Neratium.

QVamuis res furtiua, nisi ad dominum redierit, vsucapi non possit, tamen si eo nomine lis aestimata fuerit, vel furi dominus eam vendiderit: non interpellari iam vsucapionis ius, dicendum est.

LXXXV. IDEM libro secundo Manualium.

IS cuius interest non subripi, furti actionem habet, si & rem tenuit domini voluntate. id est veluti is cui res locata est. is autem qui sua voluntate, vel etiam pro tutore negotia gerit, item tutor vel curator, ob rē sua culpa subreptam non habet furti actionem. item is cui ex stipulato vel ex testamēto seruus debetur, quāuis intersit eius, non habet furti actionem. sed nec is qui fideiussit pro colono.

Non videtur possidere, qui se ignorat possidere. Bart.

LXXXVI. TRYPHONINVS libro nono Disputationum.

SI ad dominum ignorantem perueniret res furtiua, vel vi possessa: non videatur in potestatem domini reuersa. ideo nec si post talem domini possessionem bona fide ementi venerit, vsucapio sequitur.

LXXXVII. PAVLVS libro primo Decretorum.

Cred

CReditori actio furti in summam pignoris, non debiti competit. sed vbi debitor ipse subtraxisset pignus, contra probatur: vt in summam pecuniæ debitæ & vsurarum eius, furti conueniretur.

LXXXVIII. IDEM libro singulari de Concurrentibus* actionibus.

*περὶ ἀνταγωνιστικῶν Græci vertűt.

SI quis egerit vi bonorum raptorum, etiam furti agere non potest. quòd si furti elegerit in duplum agere, potest & vi bonorum raptorum agere, sic vt nō excederet quadruplum.

LXXXVIIII. IDEM libro singulari de Pœnis paganorum.

SI libertus patrono vel cliens, vel mercennarius ei qui eum conduxit, furtum fecerit: furti actio non nascitur.

Ille non potest furti agere, cuius non interest: aut si interest, desinit tamen facto furto interesse. Bart.

XC. IAVOLENVS libro nono ex Posterioribus Labeonis.

FVllo actione locati de domino liberatus est. negat eum furti rectè acturū Labeo. item si furti egisset prius quàm ex locato cum eo ageretur, & antequam de furto iudicaretur, locati actione liberatus esset: & fur ab eo absolui debet. quòd si nihil eorum ante accidisset, furem ei condemnari oportere. hæc idcirco, quoniam furti eatenus habet actionem,

quatenus

quatenus eius interest. Nemo opem aut consilium alij præstare potest, qui ipse furti faciendi consilium capere non potest.

XCI. LABEO libro secundo pithanon à Paulo epitomatorum.

SI quis cum sciret quid sibi subripi, non prohibuit: non potest furti agere. Paulus, immo contra. nam si qui scit sibi rapi, & quia nōpotest prohibere, quieuit: furti agere potest. at si potuit prohibere, nec prohibuit: nihilo minus furti aget. & hoc modo patronus quoque liberto, & is cuius magna verecundia, ei quem in præsentia pudor ad resistendum impedit, furtum facere solet.

XCII. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

MEminisse oportebit, nunc furti plerumque criminaliter agi, & eum qui agit, in crimen subscribere: non quasi publicum sit iudicium, sed quia visum est temeritatem agentium etiā extraordinaria animaduersione coërcendam. non ideo tamen minus si qui velit, poterit ciuiliter agere.

l. 57. §. qui furem. s. e. l. vlt. s. tit. prox.

DE TIGNO IVNCTO.

TITVLVS III.

VLPIANVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

l.23.§.5.ſ. de rei vindic.l.6.ſ. ad exhib.

LEX duodecim tabularum neque ſoluere permittit tignũ furtiuum ædibus vel vineis iunctum, neque vindicare. quod prouidenter lex effecit, ne vel ædificia ſub hoc prætextu diruantur, vel vinearum cultura turbetur. ſed in eum qui conuictus eſt iunxiſſe, in duplum dat actionem. Tigni autem appellatione continetur omnis materia ex qua ædificium conſtet, vineæq́; neceſſaria. vnde quidam aiunt, tegulam quoque, & lapidem, & teſtam, ceteráque ſi qua ædificiis ſunt vtilia. tigna enim à tegendo dicta ſunt. hoc amplius & calcem & harenam tignorum appellatione contineri. ſed & in vineis tigni appellatione omnia vineis neceſſaria continentur. vt puta perticæ, pedamenta. Sed & ad exhibendum danda eſt actio. nec enim parci oportet ei qui ſciẽs alienam rem ædificio incluſit vinxítve. non enim ſic eum conuenimus, quaſi poſsidentem: ſed ita, quaſi dolo malo fecerit, quo minus poſsideat.

l.7.§.7.ſ. de adqui. rer. dom. l.Tigni.ſ. de verb. ſignif. Feſtus libro 18. de verbo. ſigni.

II. IDEM libro quadragenſimo ſecundo ad Sabinum.

SED ſi proponas tigni furtiui nomine ædibus iuncti actum: deliberari poterit, an extrinſecus ſit rei vindicatio. & eſſe nõ dubito.

SI

SI IS QVI TESTAMENTO LIBER ESSE IVSSVS ERIT post mortẽ domini ante aditam hereditatem ſubripuiſſe aut corrupiſſe quid dicetur.

In indic. tit. Si qui teſtamen to liber eſſe iuſſus fuerit poſt mortem,&c.

TITVLVS IIII.

VLPIANVS libro trigenſimo octauo ad Edictum.

SI DOLO *malo eius qui liber eſſe iuſſus erit, poſt mortem domini ante aditam hereditatem in bonis, quæ eius fuerunt qui eum liberum eſſe iuſſerit, factũ eſſe dicetur, quo minus ex his bonis ad heredem aliquid perueniret: in eum intra annum vtilem dupli iudicium datur. Hæc autem actio, vt Labeo ſcripſit, naturalem potius in ſe quàm ciuilem habet æquitatem. ſiquidem ciuilis deficit actio: ſed natura æquum eſt, non eſſe impunitũ eum qui hac ſpe audacior factus eſt. quia neque vt ſeruum ſe coërceri poſſe intellegit ſpe imminẽtis libertatis: neque vt liberũ damnari, quia hereditati furtũ fecit, hoc eſt dominæ. dominus autẽ dominá ve non poſſunt habere furti actionem cum ſeruo ſuo, quãuis poſtea ad libertatem peruenerit, vel alienatus ſit: niſi ſi poſtea quoque contrectauerit. è re itaque eſſe prætor*

putauit, calliditatem & proteruitatem horum qui hereditates depopulãtur, dupli actione coërcere. ¶ *Non aliàs tenebitur iste libertus, quàm si dolo quid dißipasse proponatur. culpa autem neglegentiáque serui post libertatem excusata est. sed culpa dolo proxima dolum repræsentat. proinde si quid damni dedit sine dolo, cessabit ista actio: quamuis aliàs Aquilia tenetur ob hoc quòd damnum qualiter qualiter dederit. Habet itaque certum finem ista actio, vt & dolo fecerit iste, & post mortem domini, & ante aditam hereditatem. ceterum si sine dolo, aut dolo quidem, verùm viuo domino: non tenebitur hac actione. quinimmo etsi post mortem, post aditam* tamen* hereditatem: cessabit actio. nam vbi adita hereditas est, iam quasi liber conueniri potest. quid tamen si sub condicione accepit libertatem? ecce nondum † liberit: sed vt seruus potest coërceri. idcirco dicendum est, cessare hanc actionem. sed vbi libertas competit, continuò\" dicendum est, posse & debere hanc actionem dari aduersus eum qui peruenit ad libertatem.* ¶ *Si seruus pure legatus, ante aditam hereditatem quid admiserit in hereditate: dicendum est, quia dominium in eo mutatur, huic actioni locum esse. & generaliter dicimus, quo casu in seruo dominium vel mutatur, vel amittitur, vel libertas competit post interuallum modicum\" aditæ hereditatis: eo casu*

1

2

† *liber est*

\" Dispũgẽdum esse post verbũ continuò, nõ post verbũ cõpetit, ostendit lib. 60 βασιλ.

\" Duorũ aut trium dictum. Græci.

casu hanc actionem indulgendam. sed si fideicommissaria libertas seruo data sit, quidquid in hereditate maleficij admisit, numquid nō prius cogatur heres manumittere, quàm si satisfecerit? est autem sæpissime & à Diuo Marco, & ab Imperatore nostro cū patre rescriptum, non impediri fideicommissariam libertatem quæ pure data est. Diuus sanè Marcus rescripsit, arbitrum ex continenti dandum, apud quem ratio ponatur. sed hoc rescriptum ad rationem ponendam pertinet actus quem seruus administrauit. arbitror igitur & hic posse hanc actionem competere.

3 *¶ Ante aditam hereditatem sic accipere debemus, antequam vel ab vno adeatur hereditas. nam vbi vel vnus adit, competit libertas.*

4 *¶ Si pupillus heres institutus sit, & à substituto eius libertas data, medióque tempore quædam admittantur: si quidem viuo pupillo quid fuerit factum, locum non esse huic actioni. sin verò post mortem antequam quis pupillo succederet, actionem istam locum habere.*

5 *¶ Hæc actio locum habet non tantùm in rebus quæ in bonis fuerunt testatoris: sed & si heredis interfuit, dolum malum admissum non esse, quo minus ad se perueniret. & ideo Scæuola plenius tractat, etsi eam rem subripuisset seruus, quam defunctus pignori acceperat, hanc actionem honorariam locum habere. plenius enim causam bonorum hic accipimus pro vtili-*

tate. nam si in locũ deficientis furti actionis propter seruitutẽ, hanc actionem substituit prætor: verisimile est in omnibus causis eum, in quibus furti agi potuit, substituisse. & in summa probatur, hanc actionẽ & in rebus pigneratis & in rebus alienis bona fide possessis locũ habere. idem & de re commodata testatori. ¶ *Item si* 6 *fructus post mortẽ testatoris perceptos hic seruus qui libertatẽ prospicit, contrectauerit: locus erit huic actioni. sed & si partus vel fetus post mortem adgnatos, tantundem erit dicendum.* ¶ *Præterea si impubes post mortem patris quæ-* 7 *sierit rei dominium, eáque antequam impuberis hereditas adeatur, subripiatur: locum habere istam actionem dicendum est. Sed & in omnibus quæ interfuit heredis non esse auersa, locum habet hæc actio.* ¶ *Non tantùm autem* 8 *ad sola furta ista actio pertinet: sed etiam ad omnia damna quæcumque hereditati seruus dedit.* ¶ *Scæuola ait, possessionis furtum fieri.* 9 *denique si nullus sit possessor, furtum negat fieri. idcirco autem hereditati furtum non fieri, quia possessionem hereditas non habet, quæ facti est & animi. sed nec heredis est possessio, antequam posideat: quia hereditas in eum id tantùm transfundit, quod est hereditatis. non autem fuit possessio hereditatis.* ¶ *Illud verum* 10 *est, si potest aliàs heres ad suum peruenire, non esse honorariam hanc actionem tribuendam, cum*

Cic. 7. ep. epist. 23. Illuseras.

eum in id quod intersit, condemnatio fiat.

11 ¶ Præter hanc actionem esse & vindicationem rei constat, cum hæc actio ad similitudinem furti competat. Itẽ heredi, ceterísque successoribus competere istam actionem dicendum

12 est. ¶ Si plures serui libertatem acceperunt, & dolo malo quid admiserint: singuli conuenientur in solidum, hoc est in duplum. & cum ex delicto conueniantur, exemplo furti, nullus eorum liberetur, etsi vnus conuentus præstiterit.

II. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

SI paulo antequam statuta libertas optigerit, amouerit aliquid seruus, aut corruperit: ignorantia domini non introducit hanc actionem. ideóque licet maxime ignorauerit heres à statulibero, aut quilibet alius dominus à seruo suo amotum aliquid, corruptúmve esse: non impetrat post libertatem eius vllam actionem, quamuis in pluribus aliis causis iusta ignorantia excusationem mereatur.

III. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LAbeo putauit, sub condicione manumissum res amouentem, si cito[a] condicio extitit, hac actione conueniendum.

[a] Continuò, vt ĩ. l. 1, §. 1. e. tit.

FVRTI ADVERSVS NAVTAS CAVPONES STABVLARIOS. TIT. V.

VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

IN EOS *qui naues, cauponas, stabula exercebunt, si quid à quoquo eorũ, quósve ibi habebunt, furtum factum esse dicetur: iudicium datur, siue furtum ope, consilio exercitoris factum sit, siue eorum cuius, qui in ea naui nauigandi causa esset. Nauigandi autem causa accipere debemus eos qui adhibentur, vt nauis nauiget, hoc est nautas. & est in duplum actio. cum enim in caupona vel in naui res perit, ex edicto prætoris obligatur exercitor nauis, vel caupo. ita vt in potestate sit eius, cui res subrepta sit, vtrum mallet cum exercitore honorario iure, an cum fure iure ciuili experiri. Quòd si receperit saluum fore caupo, vel nauta: furti actionem non*[a] *dominus rei subreptæ, sed ipse habet, qui recipiendo periculum custodiæ subit. ¶ Serui verò sui nomine exercitor noxæ dedendo se liberat. cur ergo non exercitor condemnetur, qui seruum tam malum in naue admisit? & cur liberi quidem hominis nomine tenetur in solidum: serui verò non tenetur? nisi fortè idcirco, quòd liberum quidem hominem* 1

[a] Græcismus. i. nõ solus dominus, sed etiam ipse. Ant. Aug. lib. 2. c 1.

minem

minem adhibens, ſtatuere debuit de eo, qualis eſſet. in ſeruo verò ſuo ignoſcendum ſit ei quaſi in domeſtico malo, ſi noxæ dedere paratus ſit. ſi autem alienum adhibuit ſeruum, quaſi in libe-
2 *ro tenebitur.* ¶ *Caupo præſtat factum eorum qui in ea caupona eius cauponæ exercẽdæ cauſa ibi ſunt. item eorum qui habitandi cauſa ibi ſunt. viatorum autem factũ non præſtat. namque viatorem ſibi eligere caupo vel ſtabularius non videtur. nec repellere poteſt iter agentes. inhabitatores verò perpetuos ipſe quodammodo elegit, qui non reiecit, quorum factum oportet eum præſtare. In naui quoque vectorum factum non præſtatur.*

c. l. 1. §. 1. ff. naut. caup.

SI FAMILIA FVRTVM FECISSE DICETVR.

TITVLVS VI.

VLPIANVS libro trigenſimo octauo ad Edictum.

V TILISSIMVM *id edictũ prætor propoſuit, quo dominis proſpiceret aduerſus maleficia ſeruorum. videlicet ne cum plures furtũ admittunt, euertant domini patrimonium, ſi omnes dedere, aut pro ſingulis æſtimationem litis offerre cogatur. datur igitur arbitrium hoc edi-*

cto, vt si quidem velit dicere noxios seruos: possit omnes dedere, qui participauerunt furtum. enimuero si maluerit æstimationem offerre, tantum offerat, quantum si vnus liber furtum fecisset, & retineat familiam suam. ¶ *Hæc autem facultas domino tribuitur totiens, quotiens ignorante eo furtum factum est. ceterum si sciente, facultas ei non erit data. nam & suo nomine, & singulorum nomine conueniri potest noxali iudicio. nec vna æstimatione, quam homo liber sufferret, defungi poterit. Is autem accipitur scire, qui scit, & potuit prohibere. scientiam enim spectare debemus, quæ habet & voluntatem. ceterum si scit, prohibuit tamen, dicendum est, vsurum edicti beneficio.* ¶ *Si plures serui damnum culpa dederint, æquissimum est eandem facultatem domino dari.* 1 2

¶ *Cum plures serui eiusdem rei furtum faciunt, & vnius nomine cum domino lis contestata sit, tamdiu aliorum nomine actio sustineri debebit, quamdiu priore iudicio potest actor consequi quantum consequetur, si liber id furtum fecisset:* 3

II. IVLIANVS libro vicensimo tertio Digestorum.

*ID est * & * pœnæ nomine duplum, & condictionis simplum.*

An solutio domini prosit habentibus causam à domino. Bart.

III. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

QVotiens tantū præstat dominus, quantum præstaretur, si vnus liber fecisset, cessat ceterorum nomine actio: non tantùm* aduersus ipsum, verumetiam aduersus emptorem dumtaxat, si fortè quis eorum qui simul fecerant, venierint. idémque & si fuerit manumissus. Quòd si prius fuerit ablatum à manumisso, tunc dabitur aduersus dominum familiæ nomine. nec enim potest dici, quod à manumisso præstitum est, quasi à familia esse præstitum. planè si emptor præstiterit, puto denegandam in venditorem actionem. quodam modo enim hoc à venditore præstitum est, ad quem nonnumquam regressus est ex* hac* causa. maximè si furti, noxáque solutum esse promisit.*

&. l. 13. §. 12. ff de pe. tit. hered.

1 ¶ *Sed an si legati serui nomine, vel eius qui donatus est, actum sit cum legatario, vel eo cui donatus est: agi poßit etiam cum domino ceterorum, quæritur. quod admittendum puto.*

2 ¶ *Huius edicti leuamentum non tantùm ei qui seruos poßidens condēnatus præstitit tantum, quantum si vnus liber fecisset, datur: verùm ei quoque qui idcirco condemnatus est, quia dolo fecerat quo minus poßideret.*

IIII. IVLIANVS libro vicensimo secundo Digestorum.

ETiam heredibus eius, cui plures eiusdem familiæ furtum fecerint, eadem actio com-

petere

petere debet, quæ testatori competebat. id est vt omnes non amplius consequantur, quàm consequerentur, si id furtum liber fecisset.

V. MARCELLVS lib. octauo Digestorum.

In vulg. Si familia.

FAmilia communis sciente altero furtum fecit. omnium nomine cum eo qui scit, furti agi poterit. cum altero, ad eum modum qui edicto cõprehensus est. quod ille præstiterit non totius familiæ nomine, ab hoc socio partem consequeretur. Et si seruus communis alterius iussu damnum dederit, etiam quod præstiterit alter, si modò cum eo quoque ex lege Aquilia vel ex duodecim tabulis agi potest, repetat à socio. sicuti cum communi rei nocitum est. si ergo dumtaxat duos habuerim seruos communes, cum eo quo non ignorante factum est, agetur vtriusque serui nomine. sed non amplius consequetur à socio, quàm si vnius nomine præstitisset. quòd si cum eo, quo ignorante factũ est, agere volet: duplum tantùm consequetur. & videamus an iam in sociũ alterius serui nomine non sit dandum iudicium, quemadmodũ si omnium nomine socius decidisset. nisi fortè hoc casu seuerius à prætore constituendum est, nec seruorum conscio parcendum est.*

*Quidã dispungunt post verbum præstiterit, non post verbũ nomine.

VI. SCAEVOLA lib. quarto Quæstionum.

LAbeo putat, si coheres meus, quòd furtum familia cuius fecisset, duplum abstulisset: me non impediri quo minus dupli agam.

eóque

eóque modo fraudem edicto fieri: esséque iniquum, plus heredes nostros ferre, quàm feremus ipsi. IDem si defunctus minus duplo abstulit, adhuc singulos heredes rectè experiri Scæuola respondit. verius puto, partes eius heredes persecuturos. sed & cum eo quod defunctus abstulit, vterque heres non plus duplo ferat.

ARBORVM FVRTIM CAESARVM.

TIT. VII.

PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SI furtim arbores cæsæ sint, & ex lege Aquilia & ex duodecim [a] *tabularum dandam actionẽ Labeo ait. sed Trebatius ita vtrãque dandam, vt iudex in posteriore deducat id quod ex prima consecutus sit, & reliquo condemnet.*

[a] In quib. sic erat, teste Plin. lib. 17. c. 1. Qui iniuria ceciderit alienas arbores, luito in singulas æris vigintiquinque.

II. GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum.

SCiendum est autem eos qui arbores, & maximè vites ceciderint, etiam tamquam latrones puniri.

III. VLPIANVS libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

VItem arboris appellatione cõtineri plerique veterũ existimauerunt. Ederæ quoque & harundines arbores non male dicentur.

Idem

Idem de salicleto dicendum est. Sed si quis salígneas virgas instituendi salicti causa defixerit, hæq; antequam radices coëgerint, succidantur, aut euellātur: rectè Pomponius scripsit, non posse agi de arboribus succisis, cum nulla arbor proprie dicatur, quæ radicem non conceperit. ¶ *Quòd si quis ex seminario, id est stirpitus arborem transtulerit: eam, quamuis nondum comprehenderit terram, arborē tamen videri Pomponius libro nonodecimo ad Sabinum probat. ideo ea quoque arbor esse videtur, cuius radices desinent viuere, quamuis adhuc terra contineatur. quam sententiā Labeo quoq; probat.* ¶ *Labeo etiam eam arborem rectè dici putat, quæ subuersa à radicibus etiam nunc reponi potest. aut quæ ita translata est, vt poni poßit. Stirpes oleæ arbores esse magis est, siue iam egerunt radices, siue nondum. omnium igitur harum arborum, quas enumerauimus, nomine agi poterit.* 1 2

IIII. GAIVS libro ad legem duodecim tabularum.

CErte non dubitatur, si adhuc adeo tenerum sit, vt herbæ loco sit: non debere arboris numero haberi.

V. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

CAedere est non solùm succidere, sed etiā ferire cædēdi causa. cingere est deglabrare. subsecare est subsecuisse. non enim poterat cecidisse intellegi, qui serra secuisset. ¶ *Eius actionis eadem causa est, quæ est legis Aquiliæ.* 1

¶ Is

2 ¶ *Is cuius vsusfructus est in fundo, hanc actionem non habet. qui autem fundum vectigalem habet, hanc actionem habet: sicut aquæ pluuiæ arcendæ actionem, & finium regundorum.*

VI. POMPONIVS libro vicensimo ad Sabinum.

S*I plures eandem arborem furtim ceciderint, cum singulis in solidū agetur. at si eadem arbor plurium fuerit, vniuersis dumtaxat* 1 *vna & semel pœna præstabitur.* ¶ *Si arbor in vicini fundum radices porrexit, recidere eas vicino non licebit. agere autē licebit, non esse eius sicuti tignum aut protectum, inmissum habere. Si radicibus vicini arbor aletur, tamen eius est, in cuius fundo origo eius fuerit.*

VII. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

F*Vrtim cæsæ arbores videntur, quæ ignorante domino, celandiq; eius causa caduntur. nec esse hanc furti actionē scribit Pedius: cum & sine furto fieri posSit, vt quis arbores furtim* 1 *cædat.* ¶ *Si quis radicitus arborē euellerit, vel exstirpauerit: hac actione non tenetur. neque enim vel cædit, vel succidit, vel subsecuit. Aquilia tamen tenetur, quasi ruperit. Etiam si non tota arbor cæsa sit, rectè tamen agetur,* 2 *quasi cæsa.* ¶ *Siue autem quis suis manibus, siue dum imperat seruo arbores cingi, subsecari, cædi: hac actione tenetur. idem & si libero imperet.*

peret. quod si seruo suo nõ præceperit dominus, sed ipse sua voluntate id admiserit: Sabinus ait competere noxale, vt in ceteris maleficiis. quæ sententia vera est. ¶ *Hæc actio etiam si pœnalis sit, perpetua est. sed aduersus heredem non datur. heredi, ceterísque successoribus dabitur. condemnatio autem eius duplum continet,* 3

VIII. PAVLVS libro trigensimo nono ad Edictum.

F*Acienda æstimatione, quanti domini interfit non lædi. ipsarũmque arborum pretium deduci oportet: & eius quod superest, fieri æstimationem.* ¶ *Furtim arborem cædit, qui clam cædit. igitur si ceciderit, & lucri faciendi causa contrectauerit: etiam furti tenebitur lignorum causa, & condictione, & ad exhibendum. Qui per vim sciente domino cædit, non incidit in hanc actionem.* 1

Haloãder perperam hoc caput in duo diuiserat. Aug. li. 3. c. 1.

VIIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

S*I colonus sit qui cæciderit arbores, etiam ex locato cum eo agi potest. planè vna actione contentus esse debet actor.*

X. IVLIANVS libro tertio ex Minicio.

S*I gemina arbor esset, & supra terram iunctura eius emineret: vna arbor videtur esse. sed si id, quà [*] iungeretur, non exstaret: totidem arbores sunt, quot species earum supra terram essent.*

[*] sic legendum. Ant. Aug. li. 2. c. 2.

XI.

XI. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SEd si de arboribus cæsis ex lege Aquilia actum sit, interdicto quod vi aut clam reddito absoluetur, si satis prima condemnatione grauauerit reum. manente nihilo minus actione ex lege duodecim tabularum.

XII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

QVi agrum vendidit, nihilo minus furtim arborum cæsarum agere potest.

VI BONORVM RAPTORVM [ET DE TVRBA.]

Inclusa desunt in indice tit.

TIT. VIII.

Quando duo delicta ex eodem facto descendentia, se habent vt genus & species, pœnæ tolluntur inuicem, quatenus concurrunt. Bart.

PAVLVS libro vicensimo* secundo* ad Edictum.

QVi rem rapuit, & furti nec manifesti tenetur in duplum, & vi bonorum raptorum in quadruplum. sed si ante actum sit vi bonorum raptorũ, deneganda est furti. si ante furti actum est, non est illa deneganda. vt tamen id quod amplius in ea est, consequatur.

II. VLPIANVS libro quinquagensimo sexto ad Edictum.

PRAETOR *ait*, SI CVI DOLO MALO HOMINIBVS COACTIS DAMNI QVID FACTVM ESSE DICETVR, SIVE CVIVS BONA RAPTA ESSE DICENTVR: IN EVM QVI ID FECISSE DICETVR, IVDICIVM DABO. ITEM SI SERVVS FECISSE DICETVR, IN DOMINVM IVDICIVM NOXALE DABO.

Quando ex eodem delicto oritur ciuilis & criminalis, prohibetur quis eas simul intentare: sed vna peracta, poterit ad aliam redire. Bart.

Quod vulgo additur, glossema est.

¶ *Hoc edicto contra ea quæ vi committuntur, consuluit prætor. nam si quis se vim passum docere poßit, publico iudicio de vi poteſt experiri, neq; debet publico iudicio priuata actione præiudicari: quidam putant. sed vtilius visum eſt, quamuis præiudicium legi Iuliæ de* vi* priuata fiat: nihilo minus tamen non eſſe denegandam actionem eligentibus priuatam persecutionem.* 1 ¶ *Dolo autem malo facere poteſt, quod edictũ ait, non tantùm is qui rapit, sed & qui præcedente consilio ad hoc ipsum homines colligit armatos, vt damnum det, bonáve rapiat. siue igitur ipse quis cogat homines, siue ab alio coactis vtitur ad rapiendum: dolo malo facere videtur.* 2 ¶ *Homines coactos accipere debemus,* 3

ad

ad hoc coactos vt damnum daretur. neque additur quales homines: qualescumque, siue liberos, siue seruos. sed & si vnus homo coactus sit, adhuc dicemus homines coactos. Item si proponas solum damnum dedisse, non puto deficere verba.† haec enim, quod ait, HOMINIBVS COACTIS *: vt siue solus vim fecerit, siue etiam hominibus coactis, sic accipere debemus, etiam hominibus coactis vel armatis vel inermibus, hoc edicto teneatur.*

† hoc

Vbicunque est violentia, ibi est dolus: sed non econtra.

4 ¶ *Doli mali mētio hic & vim in se habet. nam qui vim facit, dolo malo fecit. non tamen qui dolo malo facit, vtique & vi facit. ita dolus habet in se & vim. & sine vi si quid callidè ad-*
5 *missum est, æquè continevitur.* ¶ DAMNI *prætor inquit. omnia ergo damna continet, & clandestina. sed non puto clandestina, sed ea quæ violentia permixta sunt. etiam quis rectè definiet, si quid solus admiserit quis nō vi, non contineri hoc edicto. & si quid hominibus coactis, etiam si sine vi: dummodo dolo sit admissum,*
6 *ad hoc edictum spectare.* ¶ *Ceterum neque furti actio neque legis Aquiliæ contributa sunt in hoc edicto: licet interdum communes sint cum hoc edicto. nam Iulianus scribit, eum qui vi rapit, furem esse improviorem. & si quid damni coactis hominibus dederit, vtique etiam Aqui-*

lia poterit teneri. ¶ VEL CVIVS BONA RAPTA ESSE DICVNTVR. *quod ait prætor* BONA RAPTA, *sic accipiemus, etiam si vna res ex bonis rapta sit.* 7

¶ *Si quis non homines ipse coëgerit, sed inter coactos ipse fuerit, & quid aut rapuerit, aut damni dederit: hac actione tenetur. sed vtrum hoc solum contineat edictum, quod dolo malo hominibus à reo coactis damnum datum sit, vel raptum: an verò quod dolo malo rei raptum, vel damnum datum sit, licet ab alio homines sint coacti, quæritur. & melius esse dicitur, etiam hoc contineri, vt omnia hæc contineantur, & quod ex coactis ab alio damnum datum sit. vt & is qui coëgit, & † si qui coactus est, cõtineri videatur.* 8 († is)

¶ *In hac actione intra annum vtilem verũ pretium rei quadruplatur. non etiã quod interest.* 9

¶ *Hæc actio etiã familiæ nomine competit: non imposita necessitate ostendendi qui sunt ex familia homines qui rapuerunt, vel etiam damnum dederunt. Familiæ autem appellatio seruos continet, hoc est eos qui in ministerio sunt, etiam si liberi esse proponantur, vel alieni bona fide nobis seruientes.* 10

¶ *Hac actione non puto posse actorem singulorum seruorum nomine agere aduersus dominum eorum: quia sufficit dominum semel quadruplum offerre.* 11

¶ *Ex hac actione noxæ deditio non totius familiæ, sed eorum tantùm vel eius qui dolo fecisse comperietur, fieri debet.* 12

¶ *Hac*

13 ¶ *Hæc actio vulgo tibi* BONORVM RAPTORVM *dicitur. Hac actione is demũ tenetur qui dolum malum adhibuit. si quis igitur suam rem rapuit, vi quidem bonorum raptorum non tenebitur: sed aliter multavitur. Sed & si quis fugitiuum suum quẽ bona fide aliquis poßidebat, rapuit, æquè hac actione nõ tenebitur: quà rem suam aufert. quid ergo si sibi obligatam? debebit teneri.*

14 ¶ *Vi bonorum raptorum actio in impuberem qui doli mali capax non est, non dabitur: nisi seruus ipsius, vel familia eius admisisse proponantur. & serui, & familiæ nomine noxali vi bonorum raptorum actione tenetur.*

15 ¶ *Si publicanus pecus meum abduxerit, dum putat contra legem vectigalis aliquid à me factum: quamuis errauerit, agi tamen cum eo vi vonorum raptorũm non posse, Labeo ait. sanè dolo caret. si tamen ideo inclusit, ne pascatur, & vt fame periret: etiam vtili lege Aquilia.*

16 ¶ *Si per vim abductum pecus incluserit quis, vtique vi bonorum raptorum conueniri poterit.*

Actio vi bonorum raptorum datur ei cuius intereſt, ſicut actio furti.

17 ¶ *In hac actione non vtique spectamus rem in bonis actoris esse, siue in bonis sit, siue non sit. si tamen ex bonis sit, locum hæc actio habebit. quare siue commodata res sit, siue locata, siue etiam pignerata proponatur, siue deposita*

Inſt. eod. §. vlt.

*apud me, sic vt intersit mea eam non auferri: siue bona fide à me poßideatur, siue vsumfructum in ea habeam, vel quod aliud ius, vt intersit mea non rapi: dicendum est competere mihi hanc actionem, vt non dominium accipiamus: sed illud solum, ex bonis meis, hoc est ex substantia mea res ablata esse proponatur. Et generaliter dicendum est, ex quibus causis furti mihi actio competit in re clam facta, ex hisdem causis habere me hanc actionem. dicet aliquis, adquin ob rem depositam furti actionem non habemus. sed ideo addidi, si intersit nostra non esse raptam. nam & furti actionem habeo. ¶ Si in re deposita culpam quoque repromisi, vel pretium depositionis non quasi mercedem accepi: vtilius dicendum est, etsi cesset actio furti ob rem depositam, esse tamen vi bonorum raptorum actionem: quia non minima differētia est inter eum qui clam facit, & eum qui rapit. cum ille celet suū delictum, hic publicet, & crimē etiam publicum admittat. si quis igitur interesse sua vel modicè docebit, debet habere vi bonorum raptorum actionem. ¶ Si fugitiuus meus quasdā res instruendi sui causa emerit, eaq́; raptæ sint: quia in bonis * meis * hæ sunt res, possum de his vi bonorum raptorū actione agere. ¶ Rerū raptarū nomine etiā furti, vel dāni iniuriæ, vel condictione agi potest. vel certè singulæ res vindicari poßūt.*

18 19 20

Hæc

Hæc actio datur heredibus, & in heredes, de hoc quod ad eos peruenit.

II *Hæc actio heredi, ceterísque successoribus dabitur. aduersus heredes autem, vel ceteros successores non dabitur: quia pœnalis actio in eos non datur. an tamen in id quod locupletiores facti sunt, dari debeat, videamus. & ego puto ideo prætorem non esse pollicitum in heredes in id quod ad eos peruenit, quia putauit sufficere condictionem.*

Quando actio vna numero datur contra diuersos, negligentia adhibita contra primum, præiudicat contra alium. Bart.

III. PAVLVS libro quinquagensimoquarto ad Edictum.

*SI seruus rapuerit, & cum libero agatur: etiam si cum domino experiundi potestas fuit, non rectè cum manumisso post annum agetur. quia cum quocumque experiundi potestas fuerit, excluditur actor. * & ' si cum domino intra annum actum sit, deinde cum manumisso agatur: rei iudicatæ exceptionem nocere Labeo ait.*

IIII. VLPIANVS libro quinquagensimosexto ad Edictum.

PRætor ait, CVIVS DOLO MALO IN TVRBA DAMNVM QVID FACTVM ESSE DICETVR: IN EVM IN ANNO, QVO PRIMVM DE EA RE EXPE-

PERIVNDI POTESTAS FVERIT, IN DVPLVM: POST ANNVM, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. *Hoc edictum de eo damno proponitur, quod quis in turba dedit: turbam autem appellatam Labeo ait ex genere tumultus: ídque verbum ex Græco tractum* ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν, id eſt à tumultuando ſeu à turbando. ¶ *Turbam autem ex quo numero admittimus? ſi duo rixam commiſerint, vtique non accipiemus in turba id factum: quia duo turba non propriè dicentur. enimuero ſi plures fuerunt, decem aut quindecim homines, turba dicetur. quid ergo ſi tres aut quattuor? turba vtique non erit. & rectiſſimè Labeo inter turbam & rixam multum intereſſe ait. namque turbam multitudinis hominum eſſe turbationem & cœtum: rixam etiam duorum.* ¶ *Hoc autem edicto tenetur non ſolus qui damnum * in * turba dedit: ſed & is qui dolo malo fecerit, vt in turba damni quid daretur, ſiue illò venerit, ſiue non fuerit præſens. dolus enim malus etiam abſentis eſſe poteſt.* ¶ *Hoc edicto dicendum eſt etiam eum teneri, qui venit, & in turba fuit auctor damni dandi. ſi tamen & ipſe inter turbam fuit cum damnum daretur, & dolo malo fuit. nam & huius dolo malo in turba damni quid factum eſſe, negari non poteſt.* ¶ *Si quis aduentu ſuo turbam concitabit, vel contraxit, vel clamore, vel*

Aug. lib. 4 c. 16.

1 2 3 4

vel facto aliquo, vel dum criminatur aliquem, vel dum misericordiam prouocat: si dolo malo eius damnum datum sit, etiam si non habuit consilium turbæ cogendæ, tenetur. verum est enim dolo malo eius in turba damni quid datum. neque enim exigit prætor, vt ab ipso sit turba conuocata: sed hoc, vt dolo alicuius in turba damnum datum sit. erítque hæc differentia inter hoc edictum & superius, quòd ibi de eo damno prætor loquitur, quod dolo malo hominibus coactis datum est, vel raptum etiam non coactis hominibus. at hic de eo damno quod dolo malo in turba datum est, etiã si non ipse turbam coëgit, sed ad clamorem eius vel dicta vel misericordiam turba cõtracta est: vel si alius contraxit, vel ipse ex turba fuit. Idcirco illud quidem edictum propter atrocitatem facti quadrupli pœnam comminatur: at hoc dupli. Sed & hoc & illud intra annum tribuit experiundi facultatem. post annum in simplum

5 *competit. ¶ Loquitur autem hoc edictum de damno dato, & de amisso. de rapto non. sed superiori edicto vi bonorum raptorũ agi poterit. Amissa autẽ dicũtur ea quæ corrupta alicui relinquuntur, scissa fortè, vel fracta.*

6 *¶ Hæc autem actio in factum est, & datur in duplum quanti ea res erit. quod ad pretiũ verum rei refertur, & præsentis temporis fit æstimatio, & semper in duplũ intra annũ est. doceréq; actor*

in turba damnum esse datum debet. ceterum si alibi datũ sit quàm in turba, cessabit hæc actio. ¶ Si cum seruũ meum Titius pulsaret, turba fuerit collecta, ísque seruus in ea turba aliquid perdiderit: cum eo qui pulsabat, agere possum: quippe cum in turba dolo malo damnũ datum sit. sic tamen, si vt damnum daret, ideo cœperat cædere. ceterum si alia causa ververandi fuit, cessat actio. sed & si quis ipse turbã conuocasset, vt turba corã seruum ververaret iniuriæ faciendæ causa, non dãni dandi consilio: locum habet edictum. verum est enim, eum qui per iniuriam verberat, dolo facere. eum qui causam præbuit damni dandi, damnum dedisse. In seruum autem, & in familiam prætor dat actionem. ¶ Quæ de heredibus cæterísque successoribus in vi bonorum raptorum actione diximus, & hic erunt repetita. 7 8

Qui rapuit rem aliquam, non liberatur à pœna, licet restituat rem. Bart.

V. GAIVS libro vicensimoprimo ad Edictum prouinciale.

NOn prodest ei qui vi rapuit, ad euitandam pœnam, si ante iudicium restituat rem quãm rapuit.

VI. VENVLEIVS libro septimo decimo Stipulationum.

QVod vi possessum raptúmue sit, antequã in potestate domini heredísue eius peruenit, vsucapi lex [a] vetat.

[a] Atinia scilicet.

DE

DE INCENDIO RVINA NAVFRAGIO RATE NAVE EXPVGNATA.

TIT. VIIII.

VLPIANVS libro quinquagensimo-sexto ad Edictum.

PRætor ait, IN EVM QVI EX INCENDIO, RVINA, NAVFRAGIO, RATE, NAVE EXPVGNATA QVID RAPVISSE, RECEPISSE DOLO MALO, DAMNIVE QVID IN HIS REBVS DEDISSE DICETVR: IN QVADRVPLVM IN ANNO QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT: POST ANNVM, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. ITEM IN SERVVM ET IN FAMILIAM IVDICIVM DABO. *Huius edicti vtilitas euidens, & iustissima seueritas est. siquidem publice interest, nihil rapi ex huiusmodi casibus. Et quamquã sint de his facinoribus etiam criminum executiones, attamen rectè prætor fecit, qui forenses quoque actiones criminibus istis*

1 *præposuit.* ¶ EX INCENDIO *quemadmodum accipimus? vtrum ex ipso igne, an verò ex eo loco vbi incendium fit? & melius sic accipietur, propter incendium, hoc est propter tumult*

tumultum incendij, vel trepidationem incendij rapit. quemadmodum solemus dicere in bello amissum, quod propter causam belli amittitur. proinde si ex adiacentibus prædiis, vbi incendium fiebat, raptum quid sit: dicendum sit edicto locũ esse. quia verum est ex incendio rapi.

2 ¶ *Item ruinæ appellatio refertur ad id tempus quo ruina fit: non tantùm si ex his quæ ruerunt, tulerit quis: sed etiam si ex adiacentibus.*

3 ¶ *Si suspicio fuit incendij vel ruinæ, incẽdium vel ruina non fuit: videamus an hoc edictum locum habeat. & magis est, ne habeat: quia neq; ex incendio neq; ex ruina quid raptũ est.*

Hoc edicto tenetur, qui eo tempore rapit, quo naufragium fit, non si postea, sed furti tenetur.

4 ¶ *Item ait prætor* SI QVID EX NAVFRAGIO. *hic illud quæritur, vtrum si quis eo tempore tulerit, quo naufragium fit: an verò & si alio tempore, hoc est post naufragiúmque. nam res ex naufragio etiam hæ dicuntur, quæ in litore post naufragium iacent. & magis est, vt de eo tempore,*

II. GAIVS libro vicensimoprimo ad Edictum prouinciale.

ET locò,

III. VLPIANVS libro quinquagensimosexto ad Edictum.

QVo naufragium fit, vel factum est, si quis rapuerit: incidisse in hoc edictum videatur.

videatur. qui autẽ rem in litore iacentẽ postea quàm naufragium factum est, abstulit: in ea condicione est, vt magis fur sit, quàm hoc edicto teneatur. quemadmodũ is qui quod de vehiculo excidit, tulit. nec rapere videtur, qui in litore iacentem tollit.

1 ¶ *Deinde ait prætor,* RATE, NAVI EXPVGNATA. *expugnare videtur, qui in ipso quasi prælio & pugna aduersus nauem, & ratem aliquid rapit: siue expugnet, siue prædonibus expugnantibus rapiat.*

2 ¶ *Labeo scribit, æquum fuisse, vt siue de domo, siue in villa expugnatis aliquid rapiatur: huic edicto locus sit. nec enim minus in mari, quàm in villa per latrunculos inquietamur, vel infestari possumus.*

3 ¶ *Non tantùm autem qui rapuit, verùm is quoque qui recepit, ex causis supra scriptis tenetur: quia receptores non minus delinquunt, quàm adgressores. Sed enim additum est* DOLO MALO: *quia non omnis qui recipit, statim etiam delinquit: sed qui dolo malo recipit. quid enim si ignarus recipit? aut quid si ad hoc recipit, vt custodiret, saluáque faceret ei qui amiserat? vtique non debet teneri.*

4 ¶ *Non solùm autem qui rapuit, sed & qui abstulit, vel amouit, vel damnum dedit, vel recepit, hac actione tenetur. aliud esse autem rapi, aliud amoueri, palam est. siquidem amoueri aliquid etiã sine vi poßit: rapi autem sine vi non potest.*

5 ¶ *Qui eiecta naue quid rapuit*

puit, hoc edicto tenetur. eiecta hoc est, quod Græci aiunt ἐξεβράσθη*. ¶ Quod ait prætor de damno dato, ita demum locum habet, si dolo * malo * damnum datũ sit. nam si dolus malus abſit, ceſſat edictum. quemadmodum ergo procedit quod Labeo ſcribit, ſi defendẽdi mei cauſa vicini ædificium orto incendio diſsipauerim: & meo nomine & familiæ, iudiciũ in me dandũ? cum enim defendendarũ mearum ædium cauſa fecerim, vtiq; dolo careo. puto igitur non eſſe verum quod Labeo ſcribit. an tamẽ lege Aquilia agi cum hoc poſsit? & non puto agendum. nec enim iniuria hoc fecit, qui ſe tueri voluit, cũ aliàs non poſſet. & ita Celſus ſcribit. ¶ Senatuſconſultũ Claudianis temporibus factũ eſt, vt ſi quis ex naufragio clauos, vel vnum ex his abſtulerit: omniũ rerum nomine teneatur. item alio ſenatuſcõſulto cauetur, eos quorum fraude aut cõſilio naufragi ſuppreſsi per vim fuiſſent, ne naui vel † is periclitantibus opitulentur, legis Corneliæ, quæ de ſicariis lata eſt, pœnis adficiendos. eos autem, qui quid ex miſerrima naufragiorum* fortuna rapuiſſent, lucratiue fuiſſent dolo malo: in quãtum edicto prætoris actio daretur, tantum & fiſco dare debere.

6

7

* i. in vadũ eiecta illiſaq; eſt ἀπὸ τοῦ ἐκβράζειν. Ant. Aug. li. 4. c. 16.

† ibi

* In archetyp. naufraiorũ, videtur emendandũ naufragorum, Taurel. in adnotatis.

IIII. PAVLVS libro quinquagenſimoquarto ad Edictum.

PEdius poſſe etiam dici ex naufragio rapere, qui dum naufragium fiat, in illa trepidatio

1 datione rapiat. ¶ Diuus Antoninus de his qui prædam ex naufragio diripuissent, ita re-
„ scripsit. quod de naufragiis nauis & ratis scri-
„ psisti mihi, eo pertinet, vt explores qua pœna
„ adficiendos eos putem, qui diripuisse aliqua ex
„ illo probantur. & facilè, vt opinor, constitui
„ potest. nam plurimum interest, peritura colle-
„ gerint: an quæ seruari possint, flagitiosè inua-
„ serint. [illegible]óque si grauior præda vi adpetita vi-
„ debitur, liberos quidem fustibus cæsos in trien-
„ nium relegabis: aut si sordidiores erunt, in opus
„ publicum eiusdem temporis dabis. seruos fla-
„ gellis cæsos in metallum damnabis. si non ma-
„ gnæ pecuniæ res fuerint, liberos fustibus, ser-
„ uos flagellis cæsos dimittere poteris. & omnino
„ vt in ceteris, ita huiusmodi causis, ex persona-
„ rum condicione, & rerum qualitate, & dili-
„ genter sunt æstimanda, ne quid aut durius aut
„ remissius constituatur, quàm causa postula-
2 bit. ¶ Hæ actiones heredibus dãtur. in heredes eatenus dandæ sunt, quatenus ad eos peruenit.

Cicero 7. Ver. q̄ similiter seruos & ciues Romanos puniret.

V. GAIVS libro vicensimoprimo ad Edictum prouinciale.

SI quis ex naufragio vel ex incẽdio ruináue seruatam rem, & alio loco positã, subtraxerit, aut rapuerit: furti scilicet, aut aliàs vi bonorum raptorum iudicio tenetur. maximè si non intellegebat ex naufragio vel incendio ruináue eam esse. iacentem quoque rem ex naufragio,

fragio, quæ fluctibus expulsa sit, si quis abstulerit: plerique idem putant, quod ita verum est, si aliquod tempus post naufragium intercesserit, alioquin si in ipso naufragij tempore id acciderit, nihil interest, vtrum ex ipso mari quisq; rapiat, an ex naufragiis, an ex litore. De eo quoq; quod ex rate, naue expugnata raptũ sit, eandem interpretationem adhibere debemus.

VI. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

EXpugnatur nauis, cum spoliatur, aut mergitur, aut dissoluitur, aut pertunditur, aut funes eius præciduntur, aut vela conscinduntur, aut ancoræ inuolantur de mare.

VII. IDEM libro secundo Quæstionum.

NEquid ex naufragiis deripiatur, vel quis extraneus interueniat colligendis eis, multifariam prospectũ est. nam & Diuus Hadrianus edicto præcepit, vt hi qui iuxta litora maris possident, scirent, si quando nauis vel inflicta vel fracta intra fines agri cuiusque fuerit, ne naufragia deripiant, in ipsos iudicia præsides his qui res suas direptas queruntur, reddituros. vt quidquid probauerint ademptum sibi naufragio, id à possessoribus recipiant. De his autem quos dirupuisse probatum sit, præsidem vt de latronibus grauem sententiam dicere. Vt facilior sit probatio huiusmodi admißi, permisit

his

bis & quidquid passos se huiusmodi querun-tur, adire præfectos, & †ad eum testari, reósque petere, vt pro modo culpæ vel vincti vel sub fi-deiussoribus ad præsidem remittantur. A do-mino quoque possessionis in qua id admissum dicatur, satis accipi, ne cognitioni desit, præcipi-tur. Sed nec interuenire naufragiis colligendis aut militem, aut priuatum, aut libertum ser-uúmve principis, placere sibi ait senatus.

†apud

VIII. NERATIVS libro secundo Responsorum.

R*Atis vt fluminis in agrum meum dela-tæ non aliter potestatem tibi faciendam, quàm si de præterito quoq; dãno mihi cauisses.*

VIIII. GAIVS libro quarto ad legem duodecim tabularum.

Q*VI ædes, aceruúmve frumenti iuxta domum positum convuserit, vinctus,* ververatus, igni necari iubetur: si modò sciens prudénsque id commiserit. si verò casu, id est neglegentia: aut noxiam sarcire iu-betur, aut si minus idoneus sit, leuius castiga-tur. appellatione autem ædium omnes species ædificij continentur.*

Sunt ferè verba le-gis 12.ta-bul. pau-cis tantũ mutitis, vt monuĩ lib.1.sub-seciuarũ. *In arche typo vi-ctus. for-tè legen-dũ, ictus, scilicet fustibus. Taurell. in adnot.

X. VLPIANVS libro primo Opinionum.

N*E piscatores nocte lumine ostenso fal-lant nauigantes, quasi in portum ali-quem delaturi, eóque modo in periculum na-ues, & qui in eis sunt, deducant, sibíque exe-crandam prædam parent: præsidis prouinciæ*

religiosa constantia efficiat.

XI. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

SI fortuito incendium factum sit, venia indiget: nisi tam lata culpa fuit, vt luxoria,[a] aut dolo sit proxima.

[a] Ant. August. lib. 4 c. 11.

XII. VLPIANVS libro octauo de officio proconsulis.

LIcere vnicuique naufragium suum impune colligere constat. idque imperator Antoninus cum Diuo patre suo rescripsit. 1 *¶ Qui data opera in ciuitate incendium fecerint, si humiliore loco sint, bestiis obici solent. si in aliquo gradu id fecerint, capite puniuntur, aut certè in insulam deportantur.*

DE INIVRIIS ET FAMOSIS LIBELLIS.[a]

[a] Cornel. Tacit. lib. 1.

TIT. X.

VLPIANVS libro quinquagensimo sexto ad Edictum.

INIVRIA *ex eo dicta est, quòd non iure fiat. omne enim quod non iure fit, iniuria fieri dicitur. hoc generaliter. specialiter autem iniuria dicitur contumelia. Interdum iniuriæ appellatione damnum culpa datum significatur: vt in lege Aquilia dicere solemus. interdum iniquitatem iniuriam dicemus. nam cùm quis inique*

que vel iniuste sententiam dixit, iniuriam ex eo dictam, quòd iure & iustitia caret, quasi non iuriam. contumeliam autem à contemnen-
1 do. ¶ Iniuriam autem fieri Labeo ait aut re, aut verbis. re, quotiens manus inferuntur. verbis autem, quotiens non manus inferuntur, conuicium fit. Omnémque iniuriam aut in corpus inferri, aut ad dignitatē, aut ad infamiam pertinere. in corpus fit, cum quis pulsatur. ad dignitatem, cum comes matronæ abducitur. ad
2 infamiam, cum pudicitia adtemptatur. ¶ Item aut per semetipsum alicui fit iniuria, aut per alias personas. per semet, cum directò ipsi cui patrifamilias, vel matrifamilias fit iniuria. per alias, cum per consequentias fit, cum fit liberis meis, vel seruis meis, vel vxori, nuruíve. spectat enim ad nos iniuria quæ in his fit, qui vel potestati nostræ vel affectui subiecti sint. Et si fortè cadaueri defuncti fit iniuria, cui heredes, bonorúmve possessores exstitimus: iniuriarum nostro nomine habemus actionem. spectat enim ad existimationem nostram, si qua ei fiat iniuria. idémque & si fama eius cui here-
3 des exstitimus, lacessatur. ¶ Vsque adeo autem iniuria quæ fit liberis nostris, nostrum pudorem pertingit: vt etiam si volentem filium quis vendiderit, patri suo quidem nomine competit iniuriarū actio. filij verò nomine non competit: quia nulla iniuria est, quæ in volentem

Arist. 5. ethic. c. 9. & 11.

fiat. ¶ *Quotiens autem funeri testatoris, vel cadaueri fit iniuria: si quidem post aditam hereditatem fiat, dicendum est heredi quodammodo factam. semper enim heredis interest, defuncti existimationem purgare. quotiens autem ante aditam hereditatem, magis hereditati. & sic heredi per hereditatem adquiri. Denique Iulianus scribit, si corpus testatoris ante aditam hereditatem detentum est: adquiri hereditati actiones, dubium non esse, idémque putat, & si ante aditam hereditatem seruo hereditario iniuria facta fuerit. nam per hereditatem actio heredi adquiretur.* ¶ *Labeo scribit, si quis seruum hereditariũ testamento manumissum ante aditam hereditatem verberauerit: iniuriarum heredem agere posse.* AD *si post aditam hereditatem ververatus sit, siue scit se liberum, siue ignorat: ipsum agere posse.* ¶ *Siue autem sciat quis filium meum esse, vel vxorem meam, siue ignorauerit: habere me meo nomine actionem Neratius scripsit.* ¶ *Idem ait Neratius ex vna iniuria interdum tribus oriri iniuriarum actionem, neque vllius actionem per alium consumi. vtputa vxori meæ filiæfamilias iniuria facta est: & mihi, & patri eius, & ipsi iniuriarum actio incipiet competere.*

4 5 6 7

XI. PAVLVS libro quinquagensimo ad Edictum.

Quod

QVod si viro iniuria facta sit, vxor non agit: quia defendi vxores à viris, non viros ab † vxore æquum est.

† vxoribus

III. VLPIANVS libro quinquagesimo sexto ad Edictum.

ILlud relatum peræquè est, eos qui iniuriam pati possunt, & facere posse. Sanè sunt quidam qui facere non possunt. vtputa furiosus, & impubes qui doli capax non est. namque hi pati iniuriam solent, non facere. cum enim iniuria ex affectu facientis consistat, consequens erit dicere hos, siue pulsent, siue conuicium dicent, iniuriam fecisse non videri. itaque pati quis iniuriam, etiam si non sentiat, potest. facere nemo, nisi qui scit se iniuriam facere, etiam si nesciat cui faciat. quare si quis per iocum percutiat, aut dum certat: iniuriarum non tenetur.

Error in persona cui fit iniuria, facit vt non oriatur actio iniuriarum.

1 ¶ Si quis hominem liberum ceciderit, dum putat seruum suum: in ea causa est, ne iniuriarum teneatur.

IIII. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI cum seruo meo pugnum ducere vellem, in proximo te stantem inuitus percusserim: iniuriarum non teneor.

V. VLPIANVS libro quinquagesimo sexto ad Edictum.

A Cornelio Sulla lata. Cic. in Brut.

LEX Cornelia de iniuriis competit ei qui iniuriarum agere volet ob eam rem quod se pulsatum, verberatúmve, domúmve suam vi introitam esse dicat. qua lege cauetur, vt non iudicet qui ei qui agit gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsve est, propiúsve eorum quemquem ea cognatione, adfinitatéve attinget, quive eorum eius, parentísve cuius eorum patronus erit. Lex itaque Cornelia ex tribus causis dedit actionem: quod quis pulsatus, verberatúsve, domúsve eius vi introita sit. apparet igitur omnẽ iniuriam quæ manu fiat, lege Cornelia contineri. ¶ *Inter pulsationem & verberationem hoc interest, vt Ofilius scribit: verberare est, cum dolore cædere: pulsare, sine dolore.* 1 ¶ *Domum accipere debemus, non* *pro-* 2 *prietatem domus, sed domicilium. quare siue in propria domu quis habitauerit, siue in conducto, vel gratis, siue hospitio receptus: hac lex locum habebit. Quid si quis in villa habitet, vel in hortis? idem erit probandum. Et si dominus fundũ locauerit, inque eum impetus factus sit: colonus aget, non dominus. Si tamen in fundum alienum qui domino colebatur, introitum sit: Labeo negat esse actionem domino fundi ex lege Cornelia. quia non poßit vbique domicilium habere, hoc est per omnes villas suas. ego puto ad omnem habitationem, in qua paterfamilias habitat, pertinere hanc legem: licet ibi*

*Græcismus. sub. non tãtũ, & postea, sed etiã.

cet ibi

cet ibi quis domicilium non habeat. ponamus enim studiorum causa Romæ agere. Romæ vtique domicilium non habet: & tamen dicendum est, si vi domus eius introita fuerit, Corneliam locum habere. tantùm igitur ad meritoria, vel stabula non pertinebit. ceterum ad hos pertinebit, qui inhabitant non momenti causa, 3 licet ibi domicilium non habeant. ¶ Illud quæritur, an pater filiofamilias iniuriam passo, ex lege Cornelia iniuriarum agere poßit. & placuit non posse. déque ea re inter omnes constat. sed patri quidem prætoria iniuriarum actio 4 competit, filio verò legis Corneliæ. ¶ In lege Cornelia filiusfamilias agere potest ex omni causa. nec cauere debet ratam rem patrem habiturum. nam nec aliàs agentem filium iniuriarum ad cautionem de rato compellendum 5 Iulianus scribit. ¶ Hac lege permittitur actori iusiurandum deferre, vt reus iuret iniuriam se non fecisse. sed Sabinus in adsessorio etiam prætores exemplum legis secuturos ait. & ita res 6 se habet."[a] ¶ Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, dolóve malo fecerit, quo quid eorum fieret: etiam si alterius nomine ediderit, vel sine nomine: vti de ea re agere liceret. & si condemnatus sit qui id fecit, intestabilis ex lege esse iu- 7 betur. ¶ Eadem pœna ex senatusconsulto tenetur etiam is qui ἐπιγράμματα, "[b] aliúdve quid

[a] Horat. epi. 1. lib. 2. quinetiā lex Pœnáq; lata malo quę nollet carmine quēquā Describi.

[b] i. inscriptiones, proposita carmina, vel affixa. Vide Augu. lib. 4. c. 16.

sine scriptura in notam aliquorum produxerit. item qui emendum, vendendúmve curauerit. & ei qui indicasset, siue liber, siue seruus sit, pro modo substantiæ accusatæ personæ æstimatione iudicis pretium constituitur. seruo forsitan & libertate præstanda. quid enim si publica vtilitas ex hoc emergit?

VI. PAVLVS libro quinquagensimo quinto ad Edictum.

QVod senatusconsultum necessarium est, cum nomen adiectum non est eius, in quem factum est. tunc ei quia difficilis probatio est, voluit senatus publica quæstione rem vindicari. ceterum si nomen adiectum sit, & iure communi iniuriarum agi poterit. nec enim prohibendus est priuato agere iudicio, quòd publico iudicio præiudicatur. quia ad priuatam causam pertinet. planè si actum sit publico iudicio, denegandum est priuatum. similiter ex diuerso.

VII. VLPIANVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

PRætor edixit, QVI AGIT INIVRIARVM, CERTVM DICAT QVID INIVRIAE FACTVM SIT: *quia qui famosam actionem intendit, non debet vagari cum discrimine alienæ existimationis: sed designare, & certum specialiter dicere, quam se iniuriam passum contendit.*

Si

Si actum est actione ciuili, quæ competit ad vindictam, tollitur criminalis accusatio. Bart.

1 ¶ *Si dicatur homo iniuria occisus, numquid non debeat permittere prætor priuato iudicio legi Corneliæ præiudicari? idémque & si ita quis agere velit, quòd tu venenum dedisti hominis occidendi causa? rectius igitur fecerit, si huiusmodi actionem non dederit.* ADquin *solemus dicere, ex quibus causis publica sunt iudicia, ex his causis non esse nos prohibendos, quo minus & priuato agamus. est hoc verum: sed vbi non principaliter de ea re agitur, quæ habet publicam exsecutionem. quid ergo de lege Aquilia dicimus? nam & ea actio principaliter hoc continet. hominem occisum non principaliter. nam ibi principaliter de damno agitur, quod domino datum est.* AD *in actione iniuriarum de ipsa cæde, vel veneno, vt vindicetur: non vt damnum sarciatur.*ᵃ *Quid ergo si quis idcirco velit iniuriarum agere, quòd gladio caput eius percussum est? Labeo ait non esse prohibendum. neque enim vtique hoc, inquiO, intenditur, quod publicam habet animaduersionem. quod verum non est. cui enim dubium est, etiam hunc dici posse Cornelia conueniri?*
2 ¶ *Præterea illò spectat, dici certum de iniuria quam passus quis sit: vt ex qualitate iniuriæ*

ᵃIn archetyp. erat sortiatur, sed rectè ita emendauit Taurell.

*sciamus, an in patronum liberto reddendum sit iniuriarum iudicium. etenim meminisse oportebit, liberto aduersus patronum non quidem semper, verùm interdum iniuriarũ dari iudicium, si atrox sit iniuria quam passus sit, si sua, puta, si seruilis. ceterum leuem cohercitionem vtique patrono aduersus libertum dabimus. nec patietur eum prætor querentem, quasi iniuriam passus sit, nisi atrocitas eum mouerit. nec enim ferre prætor debet heri seruum, hodie liberum conquerentem quòd dominus ei conuicium dixerit, vel quòd leuiter pulsauerit, *vel emẽdauerit*. sed si flagris, si verberibus, si vulnerauit non mediocria: æquissimum erit, prætorem ei subuenire. ¶ Sed & si quis ex liberis qui non* 3 *sunt in potestate, cum parente velit experiri: non temere iniuriarũ actio danda est, nisi atrocitas suaserit. certè his qui sunt in potestate, prorsus nec competit, etiam si atrox fuerit.*

¶ Quod autem prætor ait, QVID INIVRIAE 4 FACTVM SIT CERTVM DICAT, *quemadmodum accipiendum sit? certum eum dicere Labeo ait, qui dicat nomen iniuriæ, neq; sub alternatione, puta illud aut illud: sed illam iniuriam se passum. ¶ Si mihi plures iniurias* 5 *feceris, puta turba & cœtu facto domum alicuius introëas, & hoc facto efficiatur & simul & conuicium patiar, & ververer: an possim separatim tecum experiri de singulis iniuriis, quæritur.*

quæritur. & Marcellus secundum Neratij sententiam hoc probat, cogendum iniurias, quas simul passus est, coniungere. 6 ¶ *Posse hodie de omni iniuria, sed & de atroci ciuiliter agi, Imperator noster rescripsit. Atrocem iniuriam quasi contumeliosiorem, & maiorem accipimus. Atrocem autẽ iniuriam aut persona aut tempore aut re ipsa fieri, Labeo ait. persona atrocior iniuria fit, vt cum magistratui, cum parenti, patrono fiat. tempore, si ludis, & in conspectu. nam prætoris* [a] *in conspectu, an in solitudine iniuria facta sit, multum interesse ait: quia atrocior est, quæ in conspectu fiat. re atrocem iniuriam haberi Labeo ait, vtputa si vulnus illatum, vel os alicui percussum.*

[a] Quidam emendāt populi. ego nihil mutandum censeo aduersus fidem Florēt. & lib. scrip.

VIII. PAVLVS libro quinquagensimo quinto ad Edictum.

VVlneris magnitudo atrocitatem facit, & nonnumquam locus vulneris, veluti oculo percusso.

VIIII. VLPIANVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

SED est quæstionis, quod dicimus re iniuriam atrocem fieri, vtrum si corpori inferatur, atrox sit: an & si nõ corpori, vtputa vestimentis scissis, comite abducto, vel cõuicio dicto. & ait Pomponius, etiam sine pulsatione posse dici atrocem iniuriam, persona atrocitatẽ faciente. sed & si in theatro, vel in foro cædit & vulnerat, quamquam non atrociter: atrocem

iniu

iniuriã facit. ¶ *Parui autem refert, vtrùm patrifamilias an filiofamilias iniuria facta sit. nã & hæc atrox æstimavitur.* 1 ¶ *Si atrocem iniuriam seruus fecerit, si quidem dominus præsens sit, potest agi de eo. quòd si afuerit, præsidi offerendus est, qui eum flagris rumpat. Si quis tam feminam quàm masculum, siue ingenuos, siue libertinos impudicos facere adtemptauit: iniuriarum tenebitur. sed & si serui pudicitia adtemptata sit, iniuriarum locum habet.* 2

X. PAVLVS libro quinquagensimo quinto ad Edictum.

ADtemptari pudicitia dicitur, cum id agitur, vt ex pudico inpudicus fiat.

XI. VLPIANVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

Inst. eo. §. pen.

NOn solùm is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, hoc est qui percußit: verùm ille quoque continetur, qui dolo fecit, vel qui curabit, vt cui mala pugno percuteretur.

Inst. eo. §. vlt.

¶ *Iniuriarum actio ex bono & æquo est, & dißimulatione aboletur. si quis enim iniuriam derelinquerit, hoc est, statim passus ad animum suum non reuocauerit: postea ex pænitentia remissam iniuriam non poterit recolere. secũdum hæc ergo æquitas actionis omnem metum eius abolere videtur, vbicumq; contra æquum quis venit. proinde & si pactum de iniuria intercessit, & si transactum, & si iusiurãdum exa-* 1

ctum

2 *ctum erit: actio iniuriarũ non tenebit. ¶ Agere quis iniuriarum & per se & per alium potest. vtputa procuratorem, tutorem, ceteró sque,*
3 *qui pro aliis solent interuenire. ¶ Si mandatu meo facta sit alicui iniuria, plerique aiunt, tam me qui mandaui, quàm eum qui suscepit, iniuriarum teneri. Proculus rectè ait, si in hoc te conduxerim, vt iniuriam facias: cum vtroque nostrum iniuriarum agi posse, quia mea opera facta sit iniuria. Idémque ait, & si filio meo mandauero, vt tibi iniuriam faciat. Atilicinus autem ait, & si persuaserim alicui aliàs nolenti, vt mihi ad iniuriam faciendam obediret:*
4 *posse iniuriarum mecum agi. ¶ Quamquam aduersus patronum liberto iniuriarũ actio non detur, verùm marito libertæ nomine cum patrono actio competit. maritus enim, vxore sua iniuriam passa, suo nomine iniuriarum agere videtur. quod & Marcellus admittit. Ego autem apud eum notaui, non de omni iniuria hoc esse dicendum, me putare. leuis enim coërcitio etiam in nuptam, vel conuicii non impudici dictio cur patrono denegetur? Si autem conliberta nupta esset, diceremus omnino iniuriarum marito aduersus patronum cessare actionem. & ita multi sentiunt. Ex quibus apparet, libertos nostros non tantùm eas iniurias aduersus nos iniuriarum actione exequi non posse, quæcunque fiunt ipsis: sed ne eas quidem, quæ eis fiunt,*

quos

quos eorum intereſt iniuriam non pati. Planè ſi fortè filius liberti vel vxor velint iniuriarum experiri: quia patri maritóve non datur, denegandum non erit: quia ſuo nomine experiũtur.

Qui pro libertate litigat, ratione incertitudinis ſtatus, habet actionem iniuriarum.

¶ Ei qui ſeruus dicitur, ſeque adſerit in libertatem: iniuriarum actionem aduerſus dicentem ſe dominum competere, nulla dubitatio eſt. & hoc verum eſt, ſiue ex libertate in ſeruitutem petatur, ſiue ex ſeruitute in libertatem proclamet. nam hoc iure indiſtinctè vtimur. 5

XII. GAIVS libro vicenſimo ſecundo ad Edictum prouinciale.

SI quis de libertate aliquem in ſeruitutem petat, quem ſciat liberum eſſe, neque id propter euictionem, vt eam ſibi conſeruet, faciat: iniuriarum actione tenetur.

XIII. VLPIANVS libro quinquagenſimo ſeptimo ad Edictum.

INiuriarum actio neque heredi neque in heredem datur. idem eſt & ſi in ſeruũ meum iniuria facta ſit. nam nec hic heredi meo iniuriarum actio datur. ſemel autem lite conteſtata hanc actionem etiam ad ſucceſſores pertinere. ¶ Is qui iure publico vtitur, non videtur iniuriæ faciendæ cauſa hoc facere. iuris enim exe- 1

cutio

2 *cutio non habet iniuriam.* ¶ *Si quis quòd decreto prætoris non obtemperauit, ductus sit: non est in ea causa, vt agat iniuriarum propter præto-*
3 *ris præceptum.* ¶ *Si quis per iniuriam ad tribunal alicuius me interpellauerit vexãdi mei causa, potero iniuriarum experiri.*

Ille tenetur actione iniuriarum, qui facto facit iniuriam, non qui prohibet ne quis ad honorem aliquem promoueatur. Bart.

4 ¶ *Si quis de honoribus decernẽdis alicuius passus non sit decerni, vtputa imaginem alicui, vel quid aliud tale: an iniuriarum teneatur? & ait Labeo non teneri, quamuis hoc contumeliæ causa faciet. etenim multum interest, inquit, contumeliæ causa quid fiat, an verò fieri quid in ho-*
5 *norem alicuius quis non patiatur.* ¶ *Idem Labeo scribit, si cum alium contingeret legatio, alij hoc onus duumuir indixerit: non posse agi iniuriarum ob laborem iniunctum. aliud enim esse laborem iniungere, aliud iniuriam facere. idem ergo erit probandum & in ceteris muneribus atque honoribus, quæ per iniuriam iniunguntur. ergo si quis per iniuriam sententiam dixe-*
6 *rit, idem erit probandum.* ¶ *Quæ iure potestatis à magistratu fiunt, ad iniuriarum actio-*
7 *nem non pertinent.* ¶ *Si quis me prohibeat in mari piscari, vel euerriculum, quod Græce σαγήνην* [a] *dicitur ducere: an iniuriarum iudicio pos-*

sim

[a] i. euerriculũ, rete. Alc. lib. 2. dispunct. c. 13.

ſim eum conuenire? ſunt qui putent iniuriarum me poſſe agere. & ita Pomponius. & plerique eſſe huic ſimilem eum, qui in publicum lauare, vel in cauea publica ſedere, vel in quo alio loco agere, ſedere, conuerſari non patiatur. aut ſi quis re mea vti me non permittat. nam & hic iniuriarum conueniri poteſt. Conductori autem veteres interdictum dederunt, ſi fortè publicè hoc conduxit, nam vis ei prohibenda eſt, quo minus cõductione ſua fruatur. Si quem tamen ante ædes meas, vel ante prætorium meum piſcari prohibeam: quid dicendum eſt? me iniuriarum iudicio teneri, an non? & quidem mare commune omnium eſt, & litora, ſicuti aër. & eſt ſæpiſſimè reſcriptum, non poſſe quem piſcari prohiberi. ſed nec aucupari, niſi quòd ingredi quis agrum alienum prohiberi poteſt. vſurpatum tamen & hoc eſt, tametſi nullo iure, vt quis prohiberi poſſit ante ædes meas vel prætorium meum piſcari. quare ſi quis prohibeatur, adhuc iniuriarũ agi poteſt. In lacu tamen qui mei dominij eſt, vtique piſcari aliquem prohibere poſſum.

προθυρον Nouuell. 6. Leonis vertere videtur. vide Harm. lib. 2. tit. 1. Gell. lib. 16. c. 5. de ſign. veſtibuli.

XIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Plautium.

SAnè ſi maris proprium ius ad aliquem pertineat, vti poſſidetis interdictum ei competit, ſi prohibeatur ius ſuum exercere: quoniam ad priuatam iam cauſam pertinet, non ad

ad publicam hæc res. vtpote cum de iure fruendo agatur, quò ex priuata causa contingat, non ex publica. ad priuatas enim causas accommodata interdicta sunt, non ad publicas.

XV. VLPIANVS libro septuagensimo septimo ad Edictum.

I*Tem apud Labeonem quæritur, si quis mentem alicuius medicamento, alióve quo alienauerit: an iniuriarum actio locum haberet. & ait iniuriarum aduersus eum agi posse.* 1 *¶ Si quis pulsatus quidem non est, verùm manus aduersus eum leuatæ, & sæpe territus quasi vapulaturus, non tamen percußit: vtili iniuriarum actione tenetur.* 2 *¶ Ait prætor,* QVI ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM CVI FECISSE, CVIVSVE OPERA FACTVM ESSE DICETVR, QVO ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM FIERET: IN EVM IVDICIVM DABO. 3 *¶ Conuicium iniuriam esse Labeo ait. conuicium autem dicitur vel à concitatione, vel à conuentu, hoc est à collatione vocum. cum enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium appellatur, quasi conuocium.* 4 *¶ Sed quod adscitur à prætore,* ADVERSVS BONOS MORES, *ostendit non omnem in vnum collatam vociferationem prætorem notare: sed eam quæ bonis moribus improbatur, quæq; ad infamiam vel in-*

Cicer. pro Cęlio, Maledictio auté nihil habet propositi præter contumeliam, quę si petulantius tractatur, conuiciũ, sin facetius, vrbanitas nominatur. vide Donat. in Adelph. Terent.

uidiam alicuius spectaret. Idem ait ADVERSVS BONOS MORES *sic accipiendum, non eius qui fecit, sed generaliter accipiendum aduersus bonos mores huius ciuitatis.* ¶ *Conuicium non tantùm præsenti, verùm absenti quoque fieri posse Labeo scribit. proinde si quis ad domum tuam venerit te absente, conuicium factum esse dicitur. idem, & si ad stationem vel tabernam ventum sit, probari oportere. Fecisse conuicium non tantùm is videtur, qui vociferatus est: verùm is quoque qui concitauit ad vociferationem alios: vel qui summißit vt vociferetur.* ¶ CVI *non sine causa adiectum est. nam si incertæ personæ conuicium fiat, nullā executio est.* ¶ *Si curauerit quis conuicium alicui fieri, non tamen factum sit: non tenebitur.* ¶ *Ex his apparet, non omne maledictum conuicium esse: sed id solum, quod cum vociferatione dictum est. siue vnus, siue plures dixerint. quod in cœtu dictum est, conuicium est. quod autem non in cœtu, nec vociferatione dicitur, conuicium non propriè dicitur, sed infamandi causa dictum.* ¶ *Si quis astrologus, vel qui aliquam illicitam diuinationem pollicetur, consultus aliquem furem dixisset, qui non erat: iniuriarum cum eo agi non potest. sed constitutiones eos tenent.* ¶ *Iniuriarum quæ ex conuicio nascitur, in heredes non est reddenda: sed nec heredi.*

5 6 7 8 9 10

Talis

Talis quis esse præsumitur, in quali habitu reperitur. Bart.

11 ¶ *Si quis virgines appellasset, si tamen ancillari veste vestitas: minus peccare videtur. multo minus si meretricia veste feminæ, non matrumfamiliarum vestitæ fuissent. Si igitur non matronali habitu femina fuerit, & quis eam appellauit, vel ei comitem abduxit: iniuriarum*

> Horat. 1. Serm Satyr. 2. Tertull. de cult. fœmin.

12 *tenetur.* ¶ *Comitem accipere debemus eum qui comitetur, & sequatur. &, vt ait Labeo, siue liberum, siue seruum, siue masculum, siue feminam. & ita comitem Labeo definit, qui frequentandi cuiusque causa, vt sequeretur destinatus, in publico, priuatóve abductus fuerit. in-*

13 *ter comites vtique & pædagogi erunt.* ¶ *Abduxisse videtur, vt Labeo ait, non qui abducere comitẽ cœpit, sed qui perfecit vt comes cum eo non esset. abduxisse autem non tantùm is videtur qui per vim abduxit: verùm is quoque,*

14 *qui persuasit comiti, vt eam desereret.* ¶ *Tenetur hoc edicto non tantùm qui comitem abduxit, verumetiam si quis eorum quem appella-*

15 *uisset, adsectatúsve est.* ¶ *Appellare est blãda oratione alterius pudicitiam adtemptare. hoc enim non est conuicium* facere, *sed aduersus*

16 *bones mores adtemptare.* ¶ *Qui turpibus* verbis* vtitur, non temptat pudicitiam: sed iniu-*

17 *riarum tenetur.* ¶ *Aliud est appellare, aliud adsectari. appellat enim, qui sermone pudici-*

tiam adtemptat. adsectatur, qui tacitus frequenter sequitur. adsiduo enim frequẽtia quasi præbet nonnullam infamiam. ¶ *Meminisse* 18 *autem oportebit, non omnem qui adsectatus est, nec omnem qui appellauit, hoc edicto conueniri posse. neque enim si quis colludendi, si quis officij honestè faciendi gratia id facit, statim in edictum incidit: sed qui contra bonos mores hoc facit.* ¶ *Sponsum quoque ad iniuriarum actio-* 19 *nem admittendum puto. etenim spectat ad contumeliam eius iniuria quæcumque sponsæ eius fiat.*

Non est superfluum post generalem clausulam, subiicere speciales, causa rei elucidandæ. Bart.

¶ *Ait prætor,* NE QVID INFAMANDI 20 CAVSA FIAT. SI QVIS ADVERSVS EA FECERIT, PROVT QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. *Hoc edictum superuacuum esse Labeo ait: quippe cum ex generali iniuriarum agere possumus. sed videtur & ipsi Labeoni, & ita se habet, prætorem eandem causam secutum, voluisse etiam specialiter de ea re loqui. ea enim quæ notaviliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur quasi neclecta.* ¶ *Generaliter vetuit prætor quid ad* 21 *infamiam alicuius fieri. proinde quodcumque quis fecerit, vel dixerit, vt alium infamet, erit*

actio

actio iniuriarum. Hæc autem ferè sunt, quæ ad infamiam alicuius fiunt: vtputa ad inuidiam alicuius veste lugubri" vtitur, aut squalida: aut si barbam demittat, vel capillos submittat: aut si carmen conscribat vel proponat vel cantet aliquod quod pudorem alicuius lædat.

"& eo habitu sequatur nos assiduè. Sene. lib. 6. controuers. 30 nã hoc modo tacitũ testimonium admissi criminis ferebant.

22 ¶ Quod ait prætor, SI QVIS ADVERSVS EA FECERIT, PROVT QVAQVA RE ERIT, ANIMADVERTAM, sic intellegendum est, vt plenior esset prætoris animaduersio. id est & quodcumque eum mouerit, vel in persona eius qui agit iniuriarum actionem, vel eius aduersus quem agitur, vel etiam in re ipsa, in qualitate iniu-

23 riæ, audiat eum qui agit. ¶ Si quis libello dato vel principi, vel alicui, famam alienam insectatus fuerit: iniuriarum erit agendum,

24 Papinianus ait. ¶ Idem ait, eum qui euentum sententiæ, velut daturus pecuniam, vendidit, fustibus à præside ob hoc castigatum, iniuriarum damnatum videri. vtique autem apparet hunc iniuriam ei fecisse, cuius senten-

25 tiam venditauit." ¶ Si quis bona alicuius, vel rem vnam per iniuriam occupauerit: iniuriarum actione tenetur. Item si quis pignus proscripserit, venditurus tanquam à me acceperit, infamandi mei causa, Seruius ait iniuriarum agi posse. "Si quis non debitorem quasi debitorem appellauerit iniuriæ faciendi

"& quasi fumũ vendidit. Duare. 1. disp. c. 25.

causa, iniuriarũ tenetur. ¶ *Prætor ait,* QVI SERVVM ALIENVM ADVERSVS BONOS MORES VERBERAVISSE, DEVE EO INIVSSV DOMINI QVAESTIONEM HABVISSE DICETVR: IN EVM IVDICIVM DABO. ITEM SI QVID ALIVD FACTVM ESSE DICETVR, CAVSA COGNITA IVDICIVM DABO. 26

Sic & Athenié ſes laudat Demoſt. cõtra Midiã, quòd iniurias ſeruis factas lege vindicarent.

¶ *Si quis ſic fecit iniuriam ſeruo, vt domino faceret: video dominum iniuriarum agere poſſe ſuo nomine. ſi verò non ad ſuggillationem domini id fecit, ipſi ſeruo facta iniuria inulta à prætore relinqui nõ debuit. maximè ſi verberibus, vel quæſtioni fieret. hãc enim & ſeruum ſentire, palam eſt.* 27

¶ *Si communem quis ſeruum verberauerit, vtique hac actione non tenebitur, cum iure domini id fecerit. nec ſi fructuarius id fecerit, dominus cum eo agit, vel ſi proprietarius fecerit, fructuarius eum conueniet.* 28

¶ *Adicitur,* ADVERSVS BONOS MORES: *vt non omnis omnino qui ververauit, ſed qui aduerſus bonos mores verberauit, teneatur. ceterum ſi quis corrigendi animo, aut ſi quis emendandi: non tenetur. Vnde quærit Labeo, ſi magiſtratus municipalis ſeruum meum loris ruperit: an poßim cum eo experiri, quaſi aduerſus bonos mores verberauerit. & ait iudicem debere inquirere,* 29

quid

quid facientem seruum meum verberauerit. nam si honorem, ornamentáque petulanter adtemptantem cæciderit: absoluēdum eum. VERBERASSE *dicitur abusiuè & qui pugnis cæciderit.* 30 ¶ QVAESTIONEM *intellegere debemus tormenta, & corporis dolorem ad eruendam veritatem. nuda ergo interrogatio, vel leuis territio non pertinet ad hoc edictum. Quæstionis verbo etiam ea, quam malam*[a] *mansionem dicunt, continebitur. cum igitur per vim & tormenta habita quæstio est, tunc quæstio intellegitur. Sed & si iussu domini quis quæstionem habeat, modum tamen excesserit: teneri eum debere Labeo ait.* 31 ¶ *Prætor ait*, SI QVID ALIVD FACTVM[b] ESSE DICETVR: CAVSA COGNITA IVDICIVM DABO. *proinde si quidem verberatus sit seruus, vel tormentis de eo quæstio habita est: sine causæ cognitione iudicium in eum competit, si verò aliam iniuriam passus sit, non aliter competit, quàm si causa cognita. Itaque prætor non ex omni causa iniuriarum iudicium serui nomine promittet. nam si leuiter percussus sit, vel maledictum ei leuiter: non dabit actionem. at si infamatus sit vel facto aliquo, vel carmine scripto: puto causæ cognitionem prætoris porrigendam & ad serui qualitatem. etenim multum interest, qualis seruus sit: bonæ frugi, ordinarius, dispensator: an verò vulgaris, vel me-*

[a] Quidam putāt fuisse catastas ligneas, in quibus serui quæstionis causa extendebātur. Accur. malè de carcere, vt patet ex l. 7. ff. deposit.

[b] In archetyp. erat, dictū. sed rectè hic à Tau. emēdatum, vt ait in adnot.

diastinus, an qualisqualis. & quid si compeditus, vel malè notus, vel notæ extremæ? habebit igitur prætor rationem tam iniuriæ quæ admissa dicitur, quàm personæ serui, in quem admissa dicitur. & sic aut permittet, aut denegabit actionem. ¶ *Interdum iniuria seruo facta ad dominum redundat, interdum non. nam si pro libero se gerentem, aut cum eum alterius potiùs quàm meum existimat quis, non cæsurus eum, si meum scisset: non posse eum, quasi mihi iniuriam fecerit, sic conueniri, Mela scribit.* ¶ *Si quis seruo verberato iniuriarũ egerit, deinde postea damni iniuriæ agat: Labeo scribit, eandem rem non esse. quia altera actio ad damnũ pertineret culpa datum, altera ad contumeliam.* ¶ *Si vsumfructũ in seruo habeam, tu proprietatem, isque verberatus sit, vel quæstio de eo habita: iniuriarum actio magis proprietario quàm mihi competit. idémque probatur & si seruum meum, quem bona fide possidebam, ceciderit. domino enim magis competit iniuriarum actio.* ¶ *Item si liberum hominem, qui mihi bona fide seruiebat, quis ceciderit: distinguendum est, vt si in contumeliam pulsatus sit, competat mihi iniuriarum actio. idem ergo & si in seruo alieno bona fide mihi seruienti: vt totiens admittamus iniuriarum actionem, quotiens in meam contumeliam iniuria ei facta sit. nam ipsius quidem serui nomine domino*

32 33 34 35

mino dabimus iniuriarum actionem. Si autem me tangat, & pulset: iniuriarum mihi quoque est. ergo & in fructuario idem distingui po-
36 test. ¶ Si seruum complurium cecidero, competere iniuriarũ actionẽ omnibus, plus quàm manifestum est.

XVI. PAVLVS libro quadragensimo-quinto ad Edictum.

SEd non esse æquũ, pro maiore parte quàm pro qua dominus est, damnationem fieri, Pedius ait. & ideo officio iudicis portiones æstimandæ erunt.

XVII. VLPIANVS libro quinquagensimo-septimo ad Edictum.

SEd si vnius permissu id fecero, si quidem solius eius esse putaui: nulli competit iniuriarum actio. planè si scij plurium, ei quidem qui permisit, non competit iniuriarum actio.
1 ceteris competit. ¶ Si iussu tutoris aut procuratoris vel curatoris quæstio habita sit, consequens erit dicere, cessare iniuriarum actionem.
2 ¶ Seruus meus opera vel querella tua flagellis cæsus est à magistratu nostro. Mela putat dandã mihi iniuriarũ aduersus te, in quantum ob eam rem æquum iudici videbitur. & si seruus decesserit, dominum eius agere posse Labeo ait. quia de damno quod per iniuriam factum
3 est, agatur. & ita Trebatio placuit. ¶ Quædam iniuriæ à liberis hominibus factæ leuis

nonnullius momenti videntur. enimuerò à seruis graues sunt. crescit enim cõtumelia ex persona eius qui contumeliam fecit. ¶ *Cum seruus iniuriam facit, maleficium eum admittere, palam est. meritò igitur sicuti ex ceteris delictis, ita & ex hoc iniuriarum noxalis actio datur. Sed in arbitrio domini est, an velit eum verberandum exhibere, vt ita satisfiat ei qui iniuriam passus est. neque erit necesse domino vtiq; eum verberandum præstare: sed dabitur ei facultas præstare ei seruum verberandum: aut si de eo verberibus satis non fiat, noxæ dedendum, vel litis æstimationem sufferendam.* ¶ *Ait prætor* ARBITRATV IVDICIS. *vtique quasi viri boni: vt ille modum verberum imponat. Si ante iudicem dominus verberãdum seruum exhibuerit, vt satis verberibus ei fieret, & erit factum arbitratu alicuius, postea actor agere iniuriarum perseuerat: non est audiendus. qui enim accepit satisfactionem, iniuriam suam remisit. nam & si nuda voluntate iniuriam remisit, indubitatè dicendum est, extingui iniuriarum actionem, non minus quàm si tempore abolita fuerit iniuria.* ¶ *Si iussu domini seruus iniuriam fecerit, vtique dominus conueniri poterit etiam suo nomine. sed si proponatur seruus manumissus, placet Labeoni dandam in eum actionem: quia & noxa caput sequitur, nec in omnia seruus domino parere debet. ceterum*

4 5 6

&

& si occiderit iussu domini, Cornelia eum eximemus. Planè si defendendi domini gratia aliquid fecerit, rationem ei constare apparet: inq; eam rem aduersus agentem exceptio obicienda erit. 7 ¶ Si seruus, in quo vsusfructus meus est, iniuriam mihi fecerit: aduersus dominum noxali iudicio experiri potero. neque debeo deterioris condicionis ob hoc esse, quòd vsumfructum in eo habeo, quàm si non haberem. aliter atq; si seruus communis esset. tunc enim nō daremus socio actionem, ea propter, quia & ipse iniuriarum actione tenetur. 8 ¶ Ait prætor, SI EI QVI IN ALTERIVS POTESTATE ERIT, INIVRIA FACTA ESSE DICETVR: ET NEQVE IS CVIVS IN POTESTATE EST, PRAESENS ERIT, NEQVE PROCVRATOR QVISQVAM EXISTAT, QVI EO NOMINE AGAT: CAVSA COGNITA IPSI QVI INIVRIAM ACCEPISSE DICETVR, IVDICIVM DABO. Filiófamilias iniuriam passò, si præsensit pater, agere tamen non pośsit propter furorem, vel quem alium casum dementiæ: puto competere iniuriarum actionem. nam & hic pater eius absentis loco est. Planè si præsens agere nolit, vel quia differt, vel quia remittit atq; donat iniuriam: magis est vt filio actio non detur. nam &

cum

cum abest, idcircò datur filio actio, quia verisimile est patrem, si præsens fuisset, acturum fuisse. Interdum tamen putamus, etsi pater remittat, iniuriarum actionem filio dandam. vtputa si patris persona vilis abiectáque sit, filij honesta. neque enim debet pater vilissimus filij sui contumeliam ad suam vilitatem metiri. ponamus esse eum patrem, cui iure meritóque curator à prætore constitueretur. ¶ Sed si pater lite contestata cœperit abesse, vel etiam neclegere executionem pater vilis: dicendum est, causa cognita translationem filio competere. idem & si emancipatus filius esse proponatur. 9

¶ Procuratorem patris prætulit prætor ipsis personis quæ iniuriam passæ sunt. si tamē procurator aut neglegat, aut colludat, aut non sufficiat aduersus personas quæ iniuriam fecerunt: ipsi potius qui passus est iniuriam, actio iniuriarum competit. Procuratorem autem accipere debemus, non vtique eum cui specialiter mădata est procuratio actionis iniuriarum: verùm sufficit eum esse, cui omniū rerum administratio mandata est. 10

*¶ Quod autem ait prætor, causa cognita ipsi qui iniuriă accepisse dicetur iudicium permitti, ita accipiendum est, vt in cognitione causæ hoc versetur, quàm longè pater absit, & quando superuenturus. & numquid is qui iniuriarum vult actionem mouere, * segnitior), vel inutilis admodum, qui non* 11

non sufficiat ad rei cuius administrationem, ac
12 per hoc nec ad actionem. ¶ Quod deinde ait, QVI INIVRIAM ACCEPIT, interdū ita accipiendum est, vt patri eius cōpetet actio, vtputà nepoti facta iniuria est: pater præsens est: auus abest. scribit Iulianus, patri potius dandam iniuriarum actionem, quàm ipsi nepoti. ad cuius, inquit, officium pertinet etiam viuente auo fi-
13 lium suum in omnibus tueri. ¶ Idem Iulianus scribit, filium non tantùm ipsum agere debere, verùm procuratorem dare posse. alioquin, inquit, nisi ei permiserimus procuratorem dare, futurum est, vt si valetudine impeditur, neque sit qui iniuriarum actionem exequatur, impe-
14 diatur actio. ¶ Idem ait & si nepoti facta sit iniuria, & nemo sit qui aut nomine agat: permittendum esse patri experiri, & is procuratorem dabit. omnibus enim, qui suo nomine actionem habent, procuratoris dandi esse potestatem. intellegi autem filium, inquit, familias suo nomine agere, cum patre cessante
15 prætor ei agere permittat. ¶ Si filiusfamilias iniuriarum egerit, patri actio non competit.
16 ¶ Idem ait filiofamilias iniuriarum nomine actionē dari, quotiēs nemo est qui patris nomine experiatur. & hoc casu quasi patrēfamilias constitui. quare siue emancipatus sit, siue ex parte heres scriptus fuerit, vel etiam exheredatus, siue paterna hereditate abstinuerit: execution

cutionem litis ei dandam. esse enim perabsurdum, quem prætor manēte patria potestate ad actionem admittendum provauerit, ei patrifamilias vltionem iniuriarū suarum eripi, & tranferri ad patrem, qui eum, quantum in ipso est, omiserit. aut, quod est indignius, ad heredes patris. ad quos non pertinere iniuriam filiofamilias factam proculdubio est.

XVIII. PAVLVS libro quinquagensimoquinto ad Edictum.

Hor. 2. ser mone, Si quis opprobriis dignū latrauerit integer ipse, Soluentur risu tabulę, tu missus abibis.

EVm qui nocentem infamauit, non esse bonum æquum ob eam rem cōdemnari. peccata enim nocentium nota esse, & oportere & expedire. ¶ *Si seruus seruo fecerit iniuriam, perinde agendum, quasi si domino fecisset.* 1 ¶ *Si nupta filiafamiliæ iniuriam acceperit, & vir & pater iniuriarum agant: Pomponius rectè putat tāti patri condemnandū esse reum, quanti condemnetur, si ea vidua esset. viro tanti, quanti condemnaretur, si ea in nullius potestate esset. quòd sua cuiusque iniuria propriam æstimationem haberet. & ideo si nupta in nullius potestate sit, non ideo minus eam iniuriarum agere posse, quòd & vir in suo nomine agat.* 2

Quando iniuria infertur in aliquem principaliter, veritas inspicitur potius quàm opinio Bart.

¶ *Si iniuria mihi fiat ab eo, cui sim ignotus: aut si quis putet me Lucium Titium esse, quum* 3

sim

ſim Gaius Seius: præualet quod principale eſt, iniuriam eum mihi facere velle. nam certus ego ſum, licet ille putet me alium eſſe quàm ſum. & ideo iniuriarum habeo. At cum aliquis filiumfamilias patremfamilias putat, non poteſt videri iniuriam patri facere. non magis quàm viro, ſi mulierem viduam eſſe credat. quia neque in perſonam eorum confertur iniuria, nec transferri PER*ſonæ putationem ex perſona filiorum ad eos poteſt: cum affectus iniuriam facientis in hunc, tamquam in patremfamilias conſiſtat. Quòd ſi ſciſſet filiumfamilias eſſe, tamen ſi neſciſſet cuius filius eſſet: dicerem, inquiD, patrem ſuo nomine iniuriarum agere poſſe. nec minus virum, ſi ille nuptam eſſe ſciret. nam qui hæc non ignorat, cuicumque patri, cuicumque marito, per filium, per vxorem vult facere iniuriam.*

XIX. GAIVS libro vicenſimo ſecundo ad Edictum prouinciale.

SI creditor meus, cui paratus ſum ſoluere, IN*iuriam meam fideiuſſores meos interpellauerit: iniuriarum tenetur.*

XX. MODESTINVS libro duodecimo Reſponſorum.

SI iniuriæ faciendæ gratia Seia domum abſentis debitoris ſignaſſet ſine auctoritate eius qui concedendi ius, poteſtatémue habuit: iniuriarum actionem intendi poſſe reſpondit.

XXI.

XXI. IAVOLENVS libro nono Epistularum.

INiuriarũ æstimatio [a] *non ad id tempus quo iudicatur, sed ad id quo facta est, referri debet.*

[a] Vide Gellium lib. 20. c. 1.

XXII. VLPIANVS libro primo ad Edictum prætoris.

SI liber pro fugitiuo adprehensus erit, iniuriarum cum eo agit.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVi in domum alienam inuito domino introiret, quamuis in ius vocati: actionem iniuriarum in eum competere Ofilius ait.

XXIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum prætoris.

SI quis proprium seruum distrahere prohibetur à quolibet, iniuriarum experi potest.

XXV. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SI stuprum serua passa sit, iniuriarum actio dabitur. aut si celauit mãcipium, vel quid aliud furãdi animo fecit: etiam furti. vel si virginem immaturã stuprauerit, etiam legis Aquiliæ actionem competere quidam putant.

XXVI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI quis seruum meum vel filium ludibrio habeat, licet consentientem: tamen ego iniuriam

iniuriam videor accipere. veluti si in popinam du xerit illum, si aleam luserit. sed hoc vtcumque[*] tunc locum habere potest, quotiens ille qui suadet, animum iniuriæ faciendæ habet. atquin potest malum consilium dare & qui dominum ignoret: & ideo incipit serui corrupti actio necessaria esse.

[*] Quidam emendāt vbicumque.

XXVII. IDEM libro vicensimo septimo ad Edictum.

SI statua patris tui in monumento posita saxis cæsa est, sepulchri violati agi non posse, iniuriarum posse, Labeo scribit.

XXVIII. VLPIANVS libro trigensimo quarto ad Sabinum.

INiuriarum actio in bonis nostris non computatur, antequam litem contestemur.

XXVIIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI seruum, cuius nomine iniuriarum actio tibi competit, manumiseris, aut alienaueris: superest tibi iniuriarum actio.

XXX. VLPIANVS libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

SEruo autem manumisso non cōpetere actionem ob iniuriam quam in seruitute passus est, quis dubitet? Si filio iniuria facta sit, cum vtrique tam filio quàm patri adquisita actio sit, non eadem vtique facienda æstimatio est:

XXXI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

CVM poßit propter filij dignitatem maior ipsi quàm patri iniuria facta esse.

XXXII. VLPIANVS libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

NEC magistratibus licet aliquid iniuriose facere. si quid igitur per iniuriam fecerit magistratus, vel quasi priuatus, vel fiducia magistratus: iniuriarum potest conueniri. sed vtrum posito magistratu, an verò & quamdiu est in magistratu? sed verius est, si is magistratus est, qui sine fraude in ius vocari non potest: exspectandum esse, quo ad magistratu abeat. quod & si ex minoribus magistratibus erit, id est qui sine imperio aut potestate sunt magistratus: & in ipso magistratu posse eos conueniri.

XXXIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

QVod reipublicæ venerandæ causa secundum bonos mores fit, etiam si ad contumeliam alicuius pertinet: quia tamen non ea mente magistratus facit, vt iniuriam faciat, sed ad vindictam maiestatis publicè respiciat: actione iniuriarum non tenetur.

XXXIIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

SI plures serui simul aliquem cæciderint, aut conuicium alicui fecerint: singulorum proprium est maleficium. & tanto maior iniuria, quanto à pluribus admissa est. immo etiam tot iniuriæ sunt, quot & personæ iniuriam facientium.

XXXV.

XXXV. VLPIANVS libro tertio de omnibus tribunalibus.

SI quis iniuriam atrocem fecerit, qui contemnere iniuriarum iudicium posit ob infamiam suam & egestatem: prætor acriter exequi hanc rem debet, & eos qui iniuriam fecerunt, coërcere.

XXXVI. IVLIANVS libro quadragensimo quinto Digestorum.

SI filij nomine cum patre iniuriarum agere velim, & is procuratorem det: non intellegitur filius defendi, nisi iudicatum solui satisdetur. & ideo actio aduersus filium, tamquam à patre non defendatur, danda erit.

XXXVII. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

COnstitutionibus principalibus cauetur, ea quæ infamandi alterius causa in monumenta publica posita sunt, tolli de medio. Etiam ex lege Cornelia iniuriarum actio ciuiliter moueri potest, condemnatione æstimatione iudicis facienda.

XXXVIII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

SEnatusconsulto cauetur, ne quis imaginem Imperatoris in inuidiam alterius portaret. & qui contra fecerit, in vincula publica mittetur.

XXXIX. VENVLEIVS libro secundo Publicorum iudiciorum.

VEstem sordidam rei nomine in publico habere, capillúmve summittere nulli licet: nisi ita coniunctus est adfinitati, vt inuitus in reum testimonium dicere cogi non poßit.

XL. MACER libro secundo Publicorum iudiciorum.

†rescripsit

DIuus Seuerus Dionysio Diogeni ita † scripsit: atrocis iniuriæ damnatus in ordine decurionum esse non potest. nec prodesse tibi debet error præsidum, aut eius qui de te aliquid pronuntiauit, aut eorum qui contra formam iuris mansisse te in ordine decurionum putauerunt.

XLI. NERATIVS libro quinto Membranarum.

PAter, cuius filio facta est iniuria, non est impediendus, quo minus duobus iudiciis & suam iniuriam persequatur, & filij.

XLII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

IVdici ab appellatoribus conuicium fieri non oportet. alioquin infamia notantur.

XLIII. GAIVS libro tertio Regularum.

QVI iniuriarum actionem per calumniam instituit, extra ordinem damnatur. id est exilium, aut relegationem, aut ordinis amotionem patiatur.

XLIIII. IAVOLENVS libro nono ex posterioribus Labeonis.

SI inferiorum dominus ædium superioris vicini fumigandi causa fumum faceret : aut si superior vicinus INferiores ædes quid aut proiecerit, aut infuderit : negat Labeo iniuriarum agi posse. quod falsum puto. si tamen iniuriæ faciendæ causa inmittitur.

XLV. HERMOGENIANVS libro quinto Epitomarum.

DE iniuria nunc extra ordinem ex causa & persona statui solet. Et serui quidem flagellis cæsi dominis restituuntur. liberi verò, vmilioris quidem loci, fustibus subIciuntur : ceteri autem vel exilio temporali, vel interdictione certæ rei coërcentur.

l. vlt. ff. de priuat. delict. l. vlti. ff. de furt.

DE EXTRAORDINARIIS CRIMINIBVS. TIT. XI.

PAVLVS libro quinto Sententiarum.*

*Titu. 4. sent. 12.

SOLLICITATORES *alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt : propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur.* 1 ¶ *Fit iniuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, cæno, luto oblinuerit, aquas spurcauerit, fistulas, lacus, quid vel aliud ad iniuriam publicam contaminauerit. in quos grauiter animaduerti*

solet. ¶ *Qui puero stuprum, abducto ab eo vel corrupto comite, persuaserit, aut mulierē puellámve interpellauerit, quídve impudicitiæ gratia fecerit, donum* * *præbuerit, pretiúmve, quo is persuadeat, dederit: perfecto flagitio, puniuntur capite. In perfecto, in insulam deportantur. corrupti comites summo supplicio adficiuntur.*

* Sic Floren. & in βασιλικ. in ipsis tamē Pauli sententiis est, domū. perperā. Ant. Aug. l. 3. ca. 9.

Cœtus illiciti ne fiant etiam à veteranis.

II. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

SVB prætextu religionis, vel sub specie soluendi voti cœtus illicitos nec à veteranis temptare oportet.

De crimine stellionatus, vel expilatæ hereditatis potest quis accusari, non tamen publicæ accusationes sunt. Bart.

III. IDEM libro tertio de Adulteris.

STellionatus, vel expilatæ hereditatis iudicia accusationem quidem habent: sed non sunt publica.

Fœmina quæ studiosè fecit abortum, in exilium temporale damnatur.

IIII. MARCIANVS libro primo Regularum.

DIuus Seuerus & Antoninus rescripserūt, eam quæ data opera abegit, à præside in temporale exilium dandam. indignum enim videri potest, impunè eam maritum liberis fraudasse.

V. VLP

V. VLPIANVS libro quinto de officio proconsulis.

IN eum, cuius instinctu ad infamandum dominum seruus ad statuam confugisse compertus erit, præter corrupti serui actionem quæ ex edicto perpetuo competit, seuerè animaduertitur.

VI. IDEM libro octauo de officio proconsulis.

ANnonam adtẽptare & vexare vel maximè dardanarij[a] *solent. quorum auaritiæ obuiam itum est tam mandatis quàm constitutionibus. Mandatis denique ita cauetur, præterea debebis custodire, ne dardanarij vllius mercis sint. ne aut ab his qui coëmptas merces supprimunt, aut à locupletioribus, qui fructus suos æquis pretiis vendere nollent, dum minus vberes prouentus exspectãt,* {ne)[b] *annona oneretur. pœna autem in hos variè statuitur. nam plerumque, si negotiantes sunt, negotiatione eis tantùm interdicitur. interdum & relegari solent. humiliores ad opus publicum dari.* ¶ *Onerant annonã etiam stateræ adulterinæ, de quibus Diuus Traianus edictum proposuit, quo edicto pœnã legis Corneliæ in eos statuit, perinde ac si lege testamentaria, quòd testamentum falsum scripsisset, signasset, recitasset, damnatus esset. sed & Diuus Hadrianus eum qui falsas mensuras habuit, in insulam relegauit.*

[a] In veteri glossario Germaniano ita explicatũ reperi hoc verbum Dardanarius, παλιγκάπηλος, παντοπώλης, παμπρατοπώλης, σιτοκάπηλος.

[b] Vide Arist. 1. politic. c. 7. de Thale te Milesio & quodam Syracusano.

VII. IDEM libro nono de officio proconsulis.

Crinit. libro 17. c. 8. de honest. discipl.

Saccularij qui vetitas in sacculo artes exercentes partem subducunt, partem subtrahunt, item qui derectarij appellantur, hoc est hi qui in aliena cenacula se dirigunt furandi animo, plus quàm fures puniendi sunt. idcircóque aut ad tempus in opus dantur publicum, aut fustibus castigantur & dimittuntur, aut ad tempus relegantur.

VIII. IDEM eodem libro.

*In aliis libris hęc lex cum duab. seq. §. est superioris. "Sic in archetypo fortè pro excussionem. in cæteris est executionem. Taurell.

Sunt "praeterea crimina, quæ ad excutionem "præsidis pertinent. vtputa si quis instrumenta sua prodita esse dicat. nam huius rei excutio præfecto vrbis à Diuis fratribus data est.

IX. IDEM eodem libro.

Sunt quædam, quæ more prouinciarum coërcitionē solent admittere. vtputa in prouincia Arabia σκοπελισμὸν. i. lapidū seu scopulorum positionē in aliquo agro. *crimen appellant, cuius rei admissum tale est. pleriq; inimicorū solēt prædiū inimici σκοπελίζειν, id est lapides ponere indicio futuros quòd si quis eum agrū coluisset, malo leto periturus esset insidiis eorū qui scopulos posuissent. quæ res tantum timorē habet, vt nemo ad eum agrū accedere audeat, crudelitatē timens eorum qui scopelismon fecerunt. hanc rē præsides exequi solent*

lent grauiter vsque ad pœnam capitis: quia & ipsa res mortem comminatur.

X. IDEM eodem libro.

IN Ægypto qui chomata rumpit, vel dissoluit, hi sunt aggeres, qui quidem solent aquam Niloticam continere, æquè plectitur extra ordinem, & pro condicione sua, & pro admißi mensura. quidam opere publico, aut metallo plectuntur. & metallo quidem secundum suam dignitatem, si quis arborem sycaminonem exciderit. nam & hæc res vindicatur extra ordinem non leui pœna, idcirco quòd hæ arbores colligunt aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili dispensantur, & coërcentur: & deminutiones æquè coërcentur. chomata etiam, & diacopi qui in aggeribus fiunt, plecti efficiunt eos qui id admiserint.

XI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

IN circulatores, qui serpentes circumferunt & proponunt, si cui ob eorum metum damnum datum est, pro modo admißi actio dabitur.

DE SEPVLCHRO VIOLATO. TIT. XII.

VLPIANVS libro secundo ad Edictum prætoris.

SEPVLCHRI *violati actio infamiam irrogat.*

II. IDEM libro octauodecimo ad Edictũ prætoris.

SI sepulchrum quis diruit, cessat Aquilia. quod vi tamen aut clam agendum erit. & ita de statua de monumento euolsa Celsus scribit. idem quærit, si neque adplumbata fuit, neque adfixa, an pars monumenti effecta sit, an verò maneat in bonis nostris. & Celsus scribit sic esse monumenti, vt ossuariam. & ideo quod vi aut clam interdicto locum fore.

III. VLPIANVS libro vicésimo*quinto* ad Edictum prætoris.

P*Rætor ait,* CVIVS DOLO MALO SEPVLCHRVM VIOLATVM ESSE DICETVR, IN EVM IN FACTVM IVDICIVM DABO: VT EI AD QVEM PERTINEAT, QVANTI OB EAM REM AEQVVM VIDEBITVR, CONDEMNETVR. SI NEMO ERIT AD QVEM PERTINEAT, SIVE AGERE NOLET: QVICVMQVE AGERE VOLET, EI CENTVM AVREORVM ACTIONEM DABO. SI PLVRES AGERE VOLENT, CVIVS IVSTISSIMA CAVSA ESSE VIDEBITVR, EI AGENDI POTESTATEM FACIAM. SI QVIS IN SEPVLCHRO DOLO MALO HABITAVERIT, AEDIFICIVMVE

CIVMVE ALIVD, QVAMQVE SEPVLCHRI CAVSA FACTVM SIT, HABVERIT: IN EVM, SI QVIS EO NOMINE AGERE VOLET, DVCENTORVM AVREORVM IVDICIVM DABO.

1 ¶ *Prima verba ostendunt eum demum ex hoc plecti, qui dolo malo violauit. si igitur dolus absit, cessabit eiusdem personæ. Igitur doli non capaces, vt admodum impuberes, item omnes qui nō animo violandi accedunt, excusati sunt.*

2 ¶ *Sepulchri autem appellatione omnem sepulturæ locum contineri existimandum est.*

3 ¶ *Si quis in hereditarium sepulchrum inferat, quamuis heres, tamen potest sepulchri violati teneri, si fortè contra voluntatem testatoris intulit. licet enim cauere testatori, ne quis eo inferatur, vt rescripto imperatoris Antonini cauetur. seruari enim voluntatem eius oportere. ergo & si cauit, vt vnus tantùm heredum inferret, seruabitur vt solus inferat.*

Hoc vetuit Solon. Cic. 2. de legib.

4 ¶ *Non perpetuæ sepulturæ tradita corpora posse trāsferri, edicto Diui Seueri continetur. quo mandatur, ne corpora detinerentur, aut vexarentur, aut prohiberentur per territoria oppidorum transferri. Diuus tamen Marcus rescripsit nullam pœnam meruisse eos, qui corpus in itinere defuncti per vicos, aut oppidum transuexerunt: quamuis talia fieri sine permissu eorum, quibus permittendi ius est, non debeant.*

¶ Diuus

¶ Diuus Hadrianus rescripto pœnam statuit quadraginta aureorum in eos qui in ciuitate sepeliunt. quam fisco inferri iußit, & in magistratus eadem qui paßi sunt. & locum publicari iußit, & corpus transferri. Quid tamen si lex municipalis permittat in ciuitate sepeliri? post rescripta principalia an ab hoc discessum sit videbimus: quia generalia sunt rescripta, & oportet imperialia statuta suam vim optinere, & in omni loco valere. 5

¶ Si quis in sepulchro habitasset, ædificiúmve habuisset: ei qui velit, agendi potestas sit. 6

¶ Aduersus eos ^ *qui cadauera spoliant, præsides seuerius interuenire. maximè si manu armata adgrediantur. vt si armati more latronum id egerint, etiam capite plectantur, vt Diuus Seuerus rescripsit. si sine armis, vsque ad pœnam metalli procedunt.* 7

^ i. vispelliones secundum Fulgétiũ. vide l. Si quis ita. ff. de euict.

*¶ Qui de sepulchri violati actione iudicant, æstimabunt quatenus intersit, scilicet ex iniuria quæ facta est: item ex lucro eius qui violauit: * vel * ex damno quod contigit: vel ex temeritate eius qui fecit. numquam tamen minoris debent condemnare, quàm solent extraneo agente.* 8

¶ Si ad plures ius sepulchri pertineat, vtrum omnibus damus actionem: an ei qui occupauit? Labeo omnibus dandam dicit. rectè: quia in id quod vniuscuiusque interest, agitur. 9

*¶ Si is, cuius interest, sepulchri violati agere nollet: potest pænitẽtia * acta * antequam lis ab* 10

lis ab alio contestetur, dicere velle se agere, & audietur. ¶ *Si seruus in sepulchro habitat, vel ædificauit, noxalis actio cessat, & in eum prætor hanc actionem pollicetur. si tamen non habitet, sed domumculam ibi habeat seruus: noxale iudicium erit dandum. si modò habere posse videtur. hæc actio popularis est.*

IIII. PAVLVS libro vicensimoseptimo ad Edictum prætoris.

SEpulchra hostium religiosa nobis non sunt. ideóque lapides inde sublatos in quemlibet vsum conuertere possumus: non sepulchri violati actio competit.

V. POMPONIVS libro sexto ex Plautio.

VTimur eo iure, vt dominis fundorum, in quibus sepulchra fecerint, etiam post venditos fundos adeundorum sepulchrorum sit ius. legibus namque prædiorum vendundorum cauetur, vt ad sepulchra quæ in fundis sunt, iter eius, aditus ambitus funeri faciendi sit.

VI. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

SEpulchri violati actio in primis datur ei, ad quem res pertinet. quo cessante si alius egerit, quamuis reipublicæ causa afuerit dominus, non debebit ex integro aduersus eum, qui litis æstimationem sustulerit, dari. nec potest videri deterior fieri condicio eius qui reipublicæ causa afuit, cum hæc actio nō ad rem familiarem eiusdem, magis ad vltionem pertineat.

VII.

VII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

Sepulchri deteriorem condicionem fieri prohibitum est. sed corruptum, & lapsum monumentum corporibus non contactis licet reficere.

VIII. MACER libro primo Publicorum.

Sepulchri violati crimen potest dici ad legem Iuliam de vi publica pertinere ex illa parte, qua de eo cauetur, qui fecerit quid, quo minus aliquis funeretur, sepeliatúrve. quia & qui sepulchrum violat, facit quo quis minus sepultus sit.

IX. IDEM libro secundo Publicorum iudiciorum.

De sepulchro violato actio quoque pecuniaria datur.

X. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

l. 20. §. vlt. ff. de acq. hered. Aug. li. 2. c. 72.

Quæsitum est, an ad heredem necessarium, cum se bonis non miscuisset, actio sepulchri violati pertineret. dixi, rectè eum ea actione experiri, quæ in bonum & æquum concepta est. nec tamen si egerit, hereditarios creditores timebit: cum etsi per hereditatem optigit hæc actio, nihil tamen ex defuncti capiatur voluntate. neque id capiatur, quod in rei persecutione, sed in sola vindicta sit constitutum. "

XI.

XI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

R*Ei sepulchrorum violatorum si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint, humiliores quidem fortunæ summo supplicio adficiuntur, honestiores in insulam deportantur. aliàs autem relegantur, aut in metallum damnantur.*

DE CONCVSSIONE.

TIT. XIII.

VLPIANVS libro quinto Opinionum.

S*I simulato præsidis iussu concussio interuenit, ablatum eiusmodi terrore restitui præses prouinciæ iubet, & delictum coërcet.*

II. MACER libro primo Publicorum iudiciorum.

C*Oncussionis iudicium publicum non est, sed si ideo pecuniam quis accepit, quòd crimen minatus sit: potest iudicium publicum esse ex senatusconsultis, quibus pœna legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accusationem innocentium coierint, quíve ob accusandum vel non accusandum, denuntiandum vel non denuntiandum testimonium, pecuniam acceperit.*

In indice tit. de Auigeis.

DE ABIGEIS.

TIT. XIIII.

VLPIANVS libro octauo de officio proconsulis.

DE abigeis puniendis ita Diuus Hadrianus consilio Veticæ rescripsit. Abigei cum durissimè puniuntur, ad gladium dãnari solent. puniuntur autẽ durissimè non vbique, sed vbi frequentius est id genus maleficij. alioquin & in opus & nonnunquã temporarium dantur. ¶ *Abigei autem propriè* * *hi* * *habentur, qui pecora ex pascuis, vel ex armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur: & abigendi studium quasi artem exercent, equos de gregibus vel* VOBES *de armentis abducentes. ceterum si quis* VOBEM *aberrantem, vel equos in solitudine relictos abduxerit:* a *non est abigeus, sed fur potius. Sed & qui porcam, vel capram, vel veruicem abduxit: non tam grauiter, quàm qui maiora animalia abigunt, plecti debent.* ¶ *Quãquam autem Hadrianus metalli pœnam, item operis, vel etiam gladij præstituerit: attamen qui honestiore loco nati sunt, non debent ad hanc pœnam pertinere: sed aut relegandi erunt, aut mouendi ordini. sanè qui cum gladio abigunt, non iniquè vestiis obiciuntur. Qui pecora, de quorũ proprietate faciebat controuersiam, abegit, vt*

a Cùm domino redrere potius deberet, vt est cautum Deuter. c. 20.

*git, vt Saturninus quidem scribit, ad examinationem ciuilem remittendus est. sed hoc ita demum probandum est, si nō color abigeatus quæsitus est, sed verè putauit sua iustis rationibus *ductus.**

II. MACER libro primo publicorum iudiciorum.

ABigeatus crimen publici iudicij est: quia furtum magis est. sed quia plerumq; abigei & ferro vtuntur, si deprehēdentur, ideo grauiter & puniri eorum admissum solet.

III. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

OVes pro numero abactorum aut furem aut abigeum faciunt. quidā decem OBES gregem esse putauerunt: porcos etiam quinque, vel quattuor abactos: equum, vouem vel vnum abigeatus crimen facere. eum quoque plenius coërcendum, qui à stabulo abegit domitum pecus, non à silua nec grege. Qui sæpius abegerunt, licet semper vnum vel alterum pecus subripuerint, tamen abigei sunt. ¶ Receptores abigeorum qua pœna plecti debeant, epistula Diui Trabiani ita cauetur, vt extra terram Italiam decem annis relegarentur.

In indice titul. De præuaricatione. In vulg. ed. De præuaricatoribus. sic & in manuscr. l. 4. ff. de his qui not. infa.

DE PRÆbARICATIONE.

TIT. XV.

Aliud crimen extraordinarium.

VLPIANVS libro sexto ad Edictum prætoris.

PRæBaricator est quasi Baricator, qui diuersam partem adiuuat prodita causa sua. quod nomen Labeo à varia certatione tractũ ait. nam qui præuaricatur, ex vtraque parte constitit, quinimo ex altera. is autem præuaricator propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit. ceterum aduocatus non propriè præBaricator dicitur. quid ergo de eo fiet, siue priuato iudicio, siue publico præuaricatus sit, hoc est prodiderit causam? hic extra ordinem solet puniri.

II. VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

SCiendum quod odie IS (qui) præBaricati sunt, pœna iniungitur extraordinaria.

III. MACER libro primo publicorum iudiciorum.

PRæBaricationis iudicium aliud publicum, aliud moribus inductum est: nam si reus accusatori publico iudicio id præscribat, quòd dicat se eodem crimine ab alio accusatum, & absolutum: cauetur lege Iulia publicorum, vt non prius accusetur, quàm de prioris accusatoris præuaricatione cõstiterit, & pronuntiatum fuerit.

fuerit. huius ergo præuaricationis pronuntiatio publici iudicij intellegitur. Quòd si aduocato præuaricationis crimen intendatur, publicum iudicium non est.nec interest,publico,an priuato iudicio præuaricatus dicatur.Si ideo quis accusetur, quòd dicatur crimen iudicij publici destituisse:iudicium publicum non est.quia neque lege aliqua de hac re cautum est:neque per senatusconsultum,quo pœna quinque auri librarum in desistentem statuitur, publica accusatio inducta est.

IIII. IDEM libro secundo publicorum iudiciorum.

SI is,de cuius calumnia agi prohibetur,præBaricator in*causa iudicij publici pronuntiatus sit,infamis erit.*

V. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo publicorum iudiciorum.

ACcusator in præuaricatione conuictus, postea ex lege non accusat.

VI. PAVLVS libro singulari de iudiciis publicis.

AB imperatore nostro & patre eius rescriptum est, vt in criminibus quæ extra ordinem obiciuntur, præBaricationes eadem pœna adficiantur, qua tenerentur,si ipsi in legem commisissent, qua reus per præuaricationem absolutus est.

VII. VLPIANVS libro quarto de Censibus.

IN omnibus causis, præterquam in sanguine, qui delatorem corrupit, ex senatusconsulto pro victo habetur.

DE RECEPTATORIBVS.

Phocilides, Αμφοτέροι κλῶπες καὶ ὁ δεξάμενος καὶ ὁ κλέψας. vide Plat. li.12 leg.

TIT. XVI.

Aliud crimen extraordinarium.

MARCIANVS libro secundo publicorum iudiciorum.

PEssimum genus est receptatorũ, sine quibus nemo latere diu potest. & præcipitur, vt perinde puniantur atque latrones. In pari causa habendi sunt, quia cum adprehendere latrones possent, pecunia accepta, vel subreptorum parte, demiserunt.

II. PAVLVS libro singulari de pœnis paganorum.

Arist. proble. sect. quę ad ius pertinét.

EOs apud quos adfinis vel cognatus latro conseruatus est, neque absoluendos, neque seuerè admodum puniendos. non enim par est eorum delictum, & eorum qui nihil ad se pertinentes latrones recipiunt.

DE FVRIBVS BALNEARIIS.

In indice tit. Valneariis.

TIT. XVII.

Aliud crimen extraordinarium.

VLPIANVS libro octauo de officio proconsulis.

Fures

FVres nocturni extra ordinem audiendi sunt, & causa cognita puniendi : dummodo sciamus, in pœna eorum operis publici temporarij modum non egrediendum. idem & in valneariis furibus. sed si telo se fures defendunt, vel effractores, vel ceteri his similes, nec quiquam percusserunt, metalli pœna, vel honestiores relegationis adficiendi erunt.

II. MARCIANVS libro secundo iudiciorum publicorum.

SEd si interdiu furtum fecerunt, ad ius * *ordinarium remittendi sunt.*

* i. actionẽ dupli aut quadrupli. Græci hoc loco.

III. PAVLVS libro singulari de pœnis militum.

MIles qui in furto valneario adprehensus est, ignominia mitti debet.

DE EFFRACTORIBVS ET EXPILATORIBVS.

TIT. XVIII.

Aliud crimen extraordinarium.

VLPIANVS libro octauo de officio proconsulis.

DE his qui carcere effracto euaserũt, sumendum supplicium Diui fratres Aemilio Tironi rescripserunt. Saturninus etiam probat in eos qui de carcere eruperunt siue effractis foribus, siue conspiratione cum ceteris qui in eadem custodia

Plato in Phædone ait nõ esse discedendũ ex carcere.
l. 3. ṡ. de offic. præf. vig.

erant, capite puniendos. quòd si per neglegentiã custodum euaserunt, leuius puniendos. ¶ *Expilatores, qui sunt atrociores fures, hoc enim est expilatores, in opus publicum vel perpetuum vel temporarium dari solent. honestiores autem ordine ad tempus moueri, vel fines patriæ iuberi excedere. quibus nulla specialis pœna rescriptis principalibus inposita est. idcirco causa cognita liberum erit arbitrium statuendi ei qui cognoscit. simili modo & saccullarii, & derectarij erunt puniendi, item effractores. sed enim Diuus Marcus effractorem equitem Romanum, qui effracto perforatóque pariete pecuniam abstulerat, quinquennio abstinere iussit prouincia Africa vnde erat, & vrbe, & Italia. Oportebit autem æquè & in effractores & in ceteros suprascriptos causa cognitã statui, prout ammissum suggerit. dummodo ne quis in plebeio operis publici pœnam, vel in honestiore relegationis excedat.*

Aug. li.4. c.17.

Crinit. li. 17.c.8.

II. PAVLVS libro singulari de officio præfecti vigilum.

I*Nter effractores variè animaduertitur. atrociores enim sunt nocturni effractores: & ideo hi fustibus cæsi in metallum dari solent. diurni verò effractores post fustium castigationem in opus perpetuum, vel temporarium dandi sunt.*

EX

EXPILATAE HEREDITATIS. TIT. XIX.

In ipso indice, De expilatæ hereditatis. In vulga. de crimine expilatę hęreditatis.

Aliud crimen extraordinarium.

MARCIANVS libro tertio Institutionum.

SI quis alienam hereditatem expilauerit, extra ordinem solet coërceri per accusationem expilatæ hereditatis, sicut & oratione Diui Marci cauetur.

II. VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

SI expilatæ hereditatis crimen intendatur, præses prouinciæ cognitionem suam accommodare debet. cum enim furti agi non potest, solum superest auxilium præsidis. Apparet autem expilatæ hereditatis crimen eo casu intendi posse, quo casu furti agi non potest: scilicet ante aditam hereditatem, vel post aditam antequã res ab herede possessæ sunt. nam in hunc casum furti actionem non competere palam est. quamuis ad exhibendum agi posse, si qui vindicaturus exhiberi desideret, palam sit.

Cic. lib. 7. epistol. ad Treb. Illuseras heri, &c.

III. MARCIANVS libro secundo publicorum iudiciorum.

DIuus Seuerus & Antoninus rescripserunt electionem esse, vtrum quis velit crimen expilatæ hereditatis extra ordinem apud

præfectum vrbi, vel apud præsides agere: an hereditatem à possessoribus iure ordinario vindicare.

IIII. PAVLVS lib.tertio Responsorum.

Res hereditarias omnium heredum fuisse communes: & ideo eum qui expilatæ hereditatis crimen obicit, & optinuit, etiam coheredi profuisse videri.

V. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

Vxor expilatæ hereditatis crimine idcirco nō accusatur, quia nec furti cū ea agitur.

VI. PAVLVS libro primo ad Neratium.

SI rem hereditariam, ignorans in ea causa " esse, subripuisti, furtum te facere respon- " dit. ¶ Paulus: rei hereditariæ furtum (non[a]) fit. sicut nec eius quæ sine domina est. & nihil mutat existimatio subripientis.

[a] Quāuis Flo. negatio sit circunclusa notis expunctionis, cōstat tamē expungēdā non esse.

STELLIONATVS.[b]

TIT. XX.

Aliud crimen extraordinarium.

[b] In indic. tit. De stellionatus. In vulga. De crimine stellionatus.

PAPINIANVS libro primo Responsorum.

Actio stellionatus neque publicis iudiciis neque priuatis actionibus continetur.

II. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

Stell

STellionatus iudicium famosum quidem non est, sed coërcitionem extraordinariam habet.

III. IDEM libro octauo de officio Proconsulis.

STellionatus accusatio ad præsidis cognitionem spectat. Stellionatũ autem obici posse his qui dolo quid fecerunt, sciendũ est. scilicet si aliud crimen non sit, quod obiciatur. quod enim in priuatis iudiciis est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. Vbicumque igitur titulus criminis deficit, illic stellionatus obiciemus. maximè autem in his locum habet, si quis fortè rem alij obligatam dißimulata obligatione per calliditatem alij distraxerit, vel permutauerit, vel in solutum dederit. nam hæ omnes species stellionatum continent. Sed & si quis merces supposuerit, vel obligatas auerterit, vel si corruperit, æque stellionatus reus erit. Item si quis imposturam fecerit, vel collusionem in necem alterius, stellionatus poterit postulari. & vt generaliter dixerim, deficiente titulo criminis hoc crimen locũ habet, 1 *nec est opus species enumerare.* ¶ *Pœna autem stellionatus nulla legitima est, cum nec legitimum crimen sit. solent autem ex hoc extra ordinem plecti: dummodo non debeat opus metalli hæc pœna in plebeis egredi. in his autem qui sunt in aliquo honore positi, ad tem-*

&c. l. quid ergo. §. vlti. ff. de his qui not. infam.

pus relegatio, vel ab ordine motio remittenda est. ¶ *Qui merces suppreßit, specialiter hoc crimine postulari potest.* 2

IIII. MODESTINVS libro tertio de Pœnis.

Duar. 2. disp. c. 37.

DE *periurio, si sua pignora esse quis in instrumento iurarit, crimen stellionatus fit. & ideo ad tempus exulat.*

DE TERMINO MOTO.

Hac de re Plato 8. legũ Numa rex statuerat vt qui terminũ exarasset, & ipse & boues sacri essent. Fest. li. 8. Dion. Halicar. li. 2.

TIT. XXI.

Aliud crimen extraordinarium.

MODESTINVS libro octauo Regularum.

T*Erminorum auulsorum non multa pecuniaria est: sed pro condicione admittentium coërcitione transigendum.*

II. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

D*Iuus Hadrianus in hæc verba rescripsit.* " *quin peßimum factũ sit eorum qui ter-* " *minos finium causa positos propulerunt, dubi-* " *tari non potest. de pœna tamen modus ex con-* " *dicione personæ & mente facientis magis sta-* " *tui potest. nam si splendidiores personæ sunt,* " *quæ conuincuntur: non dubiè occupandorum* " *alienorum finium causa id admiserunt. &* " *possunt in tempus, vt cuiusque patiatur ætas,* "

releg

, *relegari. id est si iuuenior, in longius: si se-*
, *nior, recisius. si verò alij negotium gesserunt,*
, *& ministerio functi sunt: castigari, & ad*
, *opus biennio dari. quod si per ignorantiam, aut*
, *fortuitò lapides furati sunt, sufficiet eos verbe-*
, *ribus decidere.*

III. IDEM lib. quinto de Cognitionibus.

Lege Agraria, quam Gaius Cæsar tulit aduersus eos qui terminos statutos extra suum gradum,[a] finésue mouerint dolo malo, pecuniaria pœna constituta est. nam in terminos singulos, quos eicerint, locóue mouerint, quinquaginta aureos in publico dari iubet: & eius actionem, petitionem, ei qui volet, esse iubet. Alia quoque lege agraria quam diuus Nerua tulit, cauetur vt si seruus seruáue insciente domino dolo malo fecerit, ei capital[b] esse, nisi dominus dominaue multam sufferre maluerit. hi quoque qui finalium quæstionum obscurandarum causa faciem locorum conuertunt, vt ex arbore arbustum, aut ex silua nouale, aut aliquid eiusmodi faciunt: pœna plectendi sunt pro persona, & condicione, & factorum violentia.

DE[c] COLLEGIIS ET CORPORIBVS. TIT. XXII.

Aliud genus criminis extraordinarij.

MARCIANVS libri tertio Institutionum.

Mandat

[a] i. quinq; pedes. nã gradus geometricus habet 5. vel 6. pedes. vide authores de limit. agrorũ.

[b] Est autẽ capital, inquit Nonius, crimẽ capite vindicandũ. Anto. Aug. li. 3. c. 9. sic in l. omne. §. si quis. 7. de re mil.

[c] In ind. ti. De collegiis illicitis & corporib. In vulg. De colleg. & illicit. corporib. seu corpor. illicitis. Plutarch. in Numa.

Mandatis principalibus præcipitur præsidibus prouinciarum, ne patiantur esse collegia sodalicia, néue milites collegia in castris habeant. sed permittitur tenuioribus stipem menstruam conferre, dum tamen semel in mense coëant. ne sub prætextu huiusmodi illicitum collegium coëat. quod non tantùm in vrbe, sed & in Italia, & in prouinciis locum habere Diuus quoque Seuerus rescripsit. Sed religionis causa coire non prohibentur. dum tamen per hoc non fiat contra senatusconsultum, quo illicita collegia arcentur.[a] Non licet autẽ amplius quàm vnum collegium licitum habere. vt est constitutum & à Diuis fratribus. & si quis in duobus fuerit, rescriptum est, eligere eum oportere, in quo magis esse velit: accepturum ex eo collegio à quo recedit, id quod ei competit ex ratione quæ communis fuit.

[a] Eius meminit Tacit. lib. 13.

II. VLPIANVS libro sexto de officio proconsulis.

Quisquis illicitum collegium vsurpauerit, ea pœna tenetur qua tenentur qui hominibus armatis loca publica vel templa occupasse iudicati sunt.

III. MARCIANVS libro secundo iudiciorum publicorum.

Collegia si qua fuerint illicita, mandatis, & constitutionibus, & senatusconsultis

tis dissoluuntur. sed permittitur eis, cum dissoluuntur, pecunias communes si quas habent diuidere, pecuniámque inter se partiri. In summa autem, nisi ex senatusconsulti auctoritate vel Cæsaris collegium, vel quodcumq; tale corpus coierit, contra senatusconsultum & mandata & constitutiones collegium celebrat. Seruos quoque licet in collegio tenuiorum recipi volentibus dominis: vt curatores horum corporum sciant, ne inuito aut ignorante domino in collegium tenuiorum reciperent: & in futurum pœna teneantur in singulos homines aureorum centum.

IIII. GAIVS libro quarto ad legem duodecim tabularum.

S*odales sunt, qui eiusdem collegij sunt. quam Græci ἑταιρίαν vocãt. his autem potestatem facit lex, pactionem quam velint, sibi ferre: dum ne quid ex publica lege corrumpant. sed hæc lex videtur ex lege Solonis translata esse. nam illuc ita est:* ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν* ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύνσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λίαν** οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. i. At si plebs aut confratres,*** aut sacrorũ orgiorũ sacerdotes, aut nautæ, aut eiusdẽ mensæ sodales, vel eiusdem sepulchri aut

* videtur legendũ ἱερεῖς.

** ita in archetyp. sed emendandum λείαν.

*** Ant. August. vertit eiusdẽ religionis cultores.

aut ſaltationis conſortes, aut ad prædã ſimul coëuntes, aut ad negotiationẽ, quodcunque horum inter ſe diſpoſuerint, pactiue fuerint, ratum eſto, quoad non prohibebitur publicis ſcriptis ſeu monumentis.

DE POPVLARIBVS ACTIONIBVS.

TIT. XXIII.

PAVLVS libro octauo ad Edictum.

EAm popularem actionem dicimus, quæ ſuum ius populi tuetur.

II. * IDEM libro primo ad Edictum. *

SI plures ſimul agant populari actione, prætor eligat idoniorem.

III. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

SEd ſi ex eadem cauſa ſæpius agatur, cum idem factum ſit, exceptio vulgaris rei iudicatæ opponitur. In popularibus actionibus is cuius intereſt, præfertur.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

POpularis actio integræ perſonæ permittitur: hoc eſt cui per edictũ poſtulare licet.

V. IDEM libro octauo ad Edictum.

QVi populari actione conuenietur, ad defENDum procuratorem dare poteſt. is autem

autem qui eam mouet, procuratorem dare non potest.

VI. VLPIANVS libro vicensimoquinto ad Edictum.

M*Vlieri & pupillo populares actiones nō dantur: nisi cum ad eos res pertineat.*

VII. PAVLVS libro quadragésimoprimo ad Edictum.

P*Opulares actiones non transeunt ad eum, cui restituta est hereditas ex Trebelliano senatusconsulto. Item qui habet has actiones, non intellegitur esse locupletior.*

VIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

O*Mnes populares actiones neque in heredes dantur, neque supra annum extenduntur.*

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragensimus septimus.

INCIP

INCIPIT EX ORDINE

LIBER QVADRAGENSIMVS-OCTAVVS.

In indic. tit. sic inuersis verbis legitur, De iudiciis publicis. vide Plat. li. 12. leg.

DE PVBLICIS IVDICIIS.

Quæ sint iudicia publica & eorum diuisio.

MACER libro primo de publicis iudiciis.

NON *omnia iudicia, in quibus crimen vertitur, & publica sunt: sed ea tantùm quæ ex legibus iudiciorum publicorum veniunt. vt Iulia maieſtatis, Iulia de adulteriis, Cornelia de ſicariis &* † *Beneficiis, Pompeia parricidÿ, Iulia peculatus, Cornelia de teſtamentis, Iulia de vi priuata, Iulia de Bi publica, Iulia ambitus, Iulia repetundarum, Iulia de annona.*

† *veneficis.*

Capitalia iudicia ſunt, ex quibus perditur libertas, vita, vel ciuitas. Bart.

II. PAVLVS libro quintodecimo ad Edictum prætoris.

P*Vblicorum iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædam non capitalia. Capitalia ſunt,*

sunt, ex quibus pœna mors, aut exilium est, hoc est aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cætera, non exilia, sed relegationes propriè dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Non capitalia sunt. ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coërcitio, pœna est.

cc. l. 4. §. si quis cau. Antoni. Aug. lib. 3. ca. 6.

III. VLPIANVS libro trigensimo quinto ad Sabinum.

PVblica accusatio reo vel rea ante defunctis permittitur.[a]

[a] Rectè sic Floren. i. remittitur, quāuis aliter sentiat Ant. Aug. lib. 1. c. 2.

Pendente iudicio super actione ciuili, non potest proponi accusatio criminalis super eodem crimine. Bart.

IIII. PAVLVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

INterdum euenit, vt præiudicium iudicio publico fiat. sicut in actione legis Aquiliæ, & furti, & vi bonorum raptorum, & interdicto vnde vi, & de tabulis testamenti exhibendis. nam in his de re familiari agitur.

Non relatione criminum, sed innocentia reus purgatur. Bart.

V. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

SI qui† *reus factus est, purgare se debet. nec ante potest accusare, quàm fuerit excusatus. constitutionibus enim obseruatur, vt non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur. Illud incertum est, vtrum ita demum accu-*

† is In vulg. Is qui.

sare potest, si fuerit liberatus: an & si pœnam subierit. est enim constitutum ab Imperatore nostro & Diuo patre eius, post damnationem accusationem quem inchoare non posse. sed hoc puto ad eos demum pertinere, qui vel ciuitatem vel libertatem amiserunt. Inchoatas planè delationes ante damnationem, implere eis & post damnationem permissum est.

VI. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

DEfuncto eo qui reus fuit criminis, & pœna extincta, in quacumque causa criminis extincti debet is cognoscere, cuius de pecuniaria re cognitio est.

Damnatus publico iudicio, est infamis: secus si priuato, nisi sit tale crimen, cuius ciuilis actio infamaret. Bart.

VII. MACER libro secundo iudiciorum publicorum.

INfamem non ex omni crimine sententia facit: sed ex eo quod iudicij publici causam habuit. itaque ex eo crimine quod iudicij publici non fuit, damnatum infamia non sequetur: nisi id crimen ex ea actione fuit, quæ etiam in priuato iudicio infamiam condemnato inportat. veluti furti, vi bonorũ raptorum, iniuriarũ.

VIII.

VIII. PAVLVS libro singulari de iudiciis publicis.

ORdo exercendorum publicorum capitalium in vsu esse desiit, durãte tamen pœna legum, cum extra ordinem crimina probantur.

Seruus de capitali crimine condemnatus, si tamen non efficitur seruus pœnæ, remanet sui domini. Bart.

IX. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

SCiendum est, si in capitali causa suum seruum reum crimine factum quis non defenderit: non eum pro derelicto haberi. & ideo si absolutus fuerit, non liberum fieri, sed manere domini.

X. PAPINIANVS libro secundo Definitionum.

INter accusatorem & reum cognitione suscepta, excusatio pro absente iustis rationibus admittitur. nec per triduum per singulos dies ter citatus reus damnetur, vel de accusatoris absentis præsente reo calumnia pronuntietur.

XI. MAECIANVS libro decimo de iudiciis publicis.

*SEruus *etiam * per procuratorem domini æque ac per dominum defendi potest.*

XII. MODESTINVS libro tertio de pœnis.

CVstodias auditurũ tam clarißimos viros, quàm patronos causarũ, si omnes in ciui-

tate prouinciæ, quã regit, agunt, adhiberi debere, & feriatis diebus custodias audiri posse, rescriptũ est: ita vt innoxios dimittat, & nocẽtes, qui duriorẽ animaduersionem indigẽt, differat.

Res iudicata ab alio, potest executioni mandari per præsidem, etiam accusatore defuncto. Bart.

XIII. PAPINIANVS libro quintodecimo Responsorum.

A*Ccusatore defuncto, res ab alio, iudicante præside prouinciæ, peragi potest. Ad crimen iudicij publici persequendum frustra procurator interuenit. multóque magis ad defendendum. sed excusationes absentium ex senatusconsulto iudicibus allegantur, & si iustam rationem habeant, sententia differtur.*

Sententia iniusta patrem prosequentem necem filij, non infamat. Bart.

XIIII. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

G*Eneri seruis à socero veneficij accusatis, præses prouinciæ patrem calumniam intulisse pronuntiauerat. inter infames patrẽ defunctæ non habendum respondi: quoniam etsi publicum iudicium inter liberos de morte filiæ constitisset, citra periculum pater vindicaretur.*

*Sequentia verba clauduntur asteriscis in indice titulorum.

DE ACCVSATIONIBVS* ET INSCRIPTIONIBVS.

TITVLVS II.

POMPO

POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

NON est permissum mulieri publico iudicio quemquam reum facere: nisi scilicet parentium liberorúmque, & patroni & patronæ, & eorum filij, filiæ, nepotis, neptis mortem exequatur.

II. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

Certis ex causis concessa est mulieribus publica accusatio. veluti si mortem exequantur eorum earúmque, in quos ex lege testimonium publicorum inuitæ non dicunt. idem & in lege Cornelia testamentaria senatus statuit. sed & de testamento paterni liberti vel materni mulieribus publico iudicio dicere permissum est. 1 *¶ Pupillis ex consilio tutorum patris mortem, item pupillæ aui sui mortem exequi concessum est: lege autem testamentaria. nam de patris quidem testamẽto pupillis agere Diuus Vespasianus permisit: sed quasi nõ exhibeãtur tabulæ, per interdictũ possunt experiri.*

III. PAVLVS libro tertio de Adulteriis.

Libellorum inscriptionis conceptio talis est: consul & dies. apud illum prætorem vel proconsulem Lucius Titius professus est se Mæuiã lege Iulia de adulteriis ream deferre, quòd dicat eam cum Gaio Seio in ciuitate illa, domo illius, mense illo, consulibus illis, adulterium commisisse. Vtique enim & locus designandus est,

in quo adulterium commissum est: & persona, cum qua admissum dicitur: & mẽsis. hoc enim lege Iulia publicorum cauetur. & generaliter præcipitur omnibus qui reum aliquem deferũt. neque autem diem, neque horam inuitus comprehendet. ¶ *Quòd si libelli inscriptionũ legitimè ordinati non fuerint, rei nomen avoletur: & ex integro repetendi reum potestas fiet.* ¶ *Item subscribere debebit is qui dat libellos, se professum esse: vel alius pro eo, si literas nesciat.* 2

Non solùm de crimine adulterij, sed & de pluribus aliis similibus poterit quis accusari. Bart.

¶ *Sed & si aliud crimen obiciat, veluti quòd domum suam præbuit, vt stuprum materfamilias pateretur: quòd adulterum deprehensum di miserit: quòd pretium pro comperto stupro acceperit, & si quid simile, id ipsum libellis comprehendendum erit.* 3

Accusatore defuncto, vel aliter impedito, rei nomen aboletur, & intra triginta dies repetitio conceditur. Bart.

¶ *Si accusator decesserit, aliáve qua causa ei impedierit, quo minus accusare posit, & si quid simile, nomen rei aboletur postulante reo. idque & lege Iulia de vi, & senatusconsulto cautum est, ita vt liceat alij ex integro repetere reum. sed intra quod tempus, videbimus. & vtique triginta dies vtiles obseruandi sunt.* 4

*Vt obseruauit August. Suet. in cod. c. 32.

IIII.

IIII. VLPIANVS libro secundo de Adulteriis.

IS qui iudicio publico damnatus est, ius accusandi non habet. nisi liberorum, vel patronorum suorum mortem eo iudicio, vel rem suam exequatur. sed & calumnia notatis ius accusandi ademptum est. item hiis qui cum bestiis depugnandi causa in harenam intromissi sunt: quíve artem ludicram, vel lenocinium fecerint: quíve præuaricationis, calũniæúe causa quid fecisse iudicio publico pronuntiatus erit: quíve ob accusandum, negotiúmve cui facessendum pecuniam accepisse iudicatus erit.

In vulg. Qui iudicio.

V. IDEM libro tertio de Adulteriis.

SEruos quoque adulterij posse accusari, nulla dubitatio est. sed qui prohibentur adulterij liberos homines accusare, idem seruos quoque prohibebuntur. Sed ex rescripto Diui Marci etiam aduersus proprium seruum accusationem instituere dominus potest. post hoc igitur rescriptum accusandi necessitas incumbet domino seruum suum. ceterum iustè mulier nupta præscriptione vtetur.

non ecõtra. Dion in Coccelo.

VI. IDEM libro secundo de officio proconsulis.

LEuia crimina audire & discutere de plano proconsulem oportet. & vel liberare eos quibus obiciuntur, vel fustibus castigare, vel flagellis seruos verberare.

VII. IDEM libro ſeptimo de officio proconſulis.

*SI cui crimen obiciatur, præcedere debet *in* crimen ſubſcriptio. quæ res ad id inuenta eſt, ne facilè quis proſiliat ad accuſationem, cum ſciat inultam ſibi accuſationem non futuram. cauent itaque ſinguli quod crimen obiciant, & præterea perſeueraturos ſe in crimine vſque ad ſententiam.*

Abſolutus non poteſt de eodem crimine accuſari ab eodem vel ab alio, niſi fuerit ignorans, & ſuam iniuriam proſequatur. Bart.

In hunc locum vide Cic. 4. in Verr.

¶ *Hiſdem criminibus quibus quis liberatus eſt, non debet præſes pati eundem accuſari. & ita Diuus Pius Saluio Valenti reſcripſit. ſed hoc vtrum ab eodem, an nec ab alio accuſari poßit, videndum eſt. & putem, quoniam res inter alios iudicatæ alij non præiudicant, ſi is qui nunc accuſator exſtitit, ſuum dolorem perſequatur, doceátque ignoraſſe ſe accuſationem ab alio inſtitutam: magna ex cauſa admitti eum ad accuſationem debere. Si tamen alio crimine poſtuletur ab eodem, qui in alio crimine eum calumniatus eſt: puto, non facilè admittendum eum qui ſemel calumniatus ſit. quamuis filium accuſatoris admitti oportere, aliam accuſationẽ inſtituentẽ aduerſus eum, quẽ pater accuſauerat, Diuus Pius Iulio Cãdido reſcripſit.* 1

¶ *Idem*

2 ¶ *Idem Imperator rescripsit, seruos ibi puniendos, vbi deliquisse arguantur. dominúmque eorum, si velit eos defendere, non posse reuocare in prouinciam suam, sed ibi oportere defendere,*
3 *vbi deliquerint.* ¶ *Cum sacrilegium admissum esset in aliqua prouincia, deinde in alia minus crimen: Diuus Pius Pontio Proculo rescripsit, postquam cognouerit de crimine in sua prouincia admisso, vt reum in eam prouinciam remitteret, vbi sacrilegium admisit.*

VIII. MACER libro secundo de publicis iudiciis.

Q*VI accusare possunt intellegemus, si scierimus qui non possunt. itaque prohibentur accusare alij propter sexum, vel ætatẽ, vt mulier, vt pupillus. alij propter sacramentum, vt qui stipendium merent. alij propter magistratum, potestatémve in qua agentes sine fraude in ius euocari non possunt. alij propter delictum proprium, vt infames. alij propter turpem quæstum, vt qui duo iudicia aduersus duos reos subscripta habent, nummósve ob accusandum vel non accusandum acceperint. alij propter condicionem suam, vt libertini contra patronos.*

Hac de re Cic. 5. in Verrẽ.

IX. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

A*Lij propter suspicionem calumniæ, vt illi qui falsum testimonium subornati dixerunt.*

Ff 5

X. HERMOGENIANVS libro sexto iuris epitomarum.

Nonnulli propter paupertatem, vt sunt qui minus quàm quinquaginta aureos habent.

XI. MACER libro secundo de publicis iudiciis.

Hi tamen omnes, si suam iniuriam exequantur, mortémve propinquorũ defendent, ab accusatione non excluduntur. ¶ *Liberi, libertíq; non sunt prohibendi suarum rerum defendendarum gratia de facto parentium, patronorúmve queri: veluti si dicant vi se à possessione ab his expulsos, scilicet non vt crimen vis eis intendant, sed vt possessionẽ recipiant. nã & filius non quidẽ prohibitus est de facto matris queri, si dicat suppositũ ab ea partum, quo magis coheredem haberet: sed ream eam lege Cornelia facere, permissum ei non est.* ¶ *Ab alio delatum alius deferre non potest. sed eum qui abolitione publica vel priuata interueniente, aut desistente accusatore de reis exemptus est, alius deferre non prohibetur.* 1 2

XII. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo de iudiciis publicis.

Hos accusare non licet, legatum Imperatoris, id est præsidẽ prouinciæ, ex sententia Lentuli dicta Sulla & Trione consulibus. item legatũ prouincialem, eius dumtaxat criminis quod ante commiserit, quàm in legationem

tionem venerit. item magistratum populi Romani: eúmve qui reipublicæ causa afuerit, dum
1 non retractandæ" legis causa abest. ¶ Hoc beneficio etiã in reos recepti vti possunt, si abolitione interueniente repeti se non debere contendant, secundum epistulam Diui Hadriani ad
2 Glabrionem consulem scriptam. ¶ Lege Iulia iudiciorum publicorum cauetur, ne eodem tempore de duobus reis quis quereretur, nisi suarum
3 iniuriarum causa. ¶ Si seruus reus postulabitur, eadem obseruanda sunt, quæ si liber esset, ex senatusconsulto Cotta & Messala consuli-
4 bus. ¶ Omnibus autem legibus serui rei fiunt, excepta lege Iulia de vi priuata. quia ea lege damnati partis tertiæ bonorũ publicatione puniuntur. quæ pœna in seruum non cadit. idémq; dicendum est in ceteris legibus quibus pecuniaria pœna irrogatur, vel etiam capitis, quæ seruorum pœnis non conuenit: sicuti relegatio. item nec lex Pompeia parricidij. quoniã caput primum eos adprehendit, qui parẽtes, cognatósve, aut patronos occiderint. quæ in seruos, quãtum ad verba pertinet, non cadunt. sed cum natura est communis, similiter & in eos animaduertetur. Item Cornelia iniuriarum seruum non debere recipi reum, Cornelius Sulla auctor fuit. sed durior ei pœna extra ordinem imminebit.

" al. detractandæ.

Sub Tib. anno vrb. 773.

XIII. MARCIANVS libro primo de publicis iudiciis.

Mulier

Mulierem propter publicam utilitatem ad annonam pertinentem audiri à præfecto annonæ deferentem Diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. famosi quoque accusantes sine ulla dubitatione admittuntur. milites quoque qui causas alienas deferre non possunt, qui pro pace excubant, vel magis ad hanc accusationem admittendi sunt. Serui quoque deferentes audiuntur.

XIIII. PAVLVS libro secundo de officio proconsulis.

Senatus censuit, ne quis ob idem crimen pluribus legibus reus fieret.

Non cogitur quis omittere actionem ciuilem, & proponere criminalem descendentem ex eodem facto. Bart.

XV. VLPIANVS libro quinquagesimo sexto ad Edictum.

In eum, cuius dolo malo hominibus coactis damni quid datum esse dicatur, non debet cogi actor omissa actione ciuili crimen intendere.

XVI. IDEM libro secundo de officio Consulis.

Tacit. libro 18.

Si plures existant, qui eum in publicis iudiciis accusare volũt: iudex eligere debet eum qui accuset, causa scilicet cognita, æstimatis accusatorum personis vel de dignitate, vel ex eo quod interest, vel ætate, vel moribus, vel alia iusta de causa.

XVII.

XVII. MODESTINVS libro ſexto Differentiarum.

SI ſeruum dominus in crimine capitali defendat, ſiſtendum ſatiſdato promittere iubetur.

XVIII. IDEM libro ſeptimodecimo Reſponſorum.

CVm Titia teſtamentũ Gaij fratris ſui falſum arguere minaretur, & ſollemnia accuſationis non impleuit intra tempus à præſide præfinitum: præſes prouinciæ iterum pronuntiauit, non poſſe illam amplius de falſo teſtamento dicere. aduerſus quas ſententias Titia non prouocauit: ſed dixit ſe poſt finitum tempus de irrito teſtamento dicere. quæro, an Titia quæ non appellauit aduerſus ſententiam præſidis, poßit ad falſi accuſationem poſtea reuerti. reſpondit, nihil apertè proponi, propter quod aduerſus ſententiæ auctoritatem de falſo agens audiẽda ſit.

XIX. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

DIui fratres reſcripſerunt, non debere cogi heredes accuſatorũ exequi crimina. item non oportere compelli accuſatorem plures reos facere, Diuus Hadrianus reſcripſit.

XX. MODESTINVS libro ſecundo de Pœnis.

EX iudiciorum publicorum admißis non aliàs tranſeunt aduerſus heredes pœnæ honorum ademptionis, quàm ſi lis conteſtata,

& condemnatio fuerit secuta, excepto repetundarum & maiestatis iudicio, quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum est, adhuc exerceri placuit, vt bona eorum fisco vindicentur. adeo vt Diuus Seuerus & Antoninus rescripserint, ex quo quis aliquod ex his causis crimen contraxit, nihil ex bonis suis alienare, aut manumittere eum posse. Ex ceteris verò delictis pœna incipere ab herede ita demum potest, si viuo reo accusatio mota est, licet non fuit condemnatio secuta.

XXI. PAPINIANVS libro quintodecimo Responsorum.

CApitis reus suspenso crimine causam fisco deferre non prohibetur.

XXII. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

ALterius prouinciæ reus apud eos accusatur & damnatur, apud quos crimen contractum ostenditur. quod etiam in militibus esse obseruandum, optimi principes nostri generaliter rescripserunt.

Plat. xi. leg. & in Phædon. Macrob. lib. I. Somn. Scipion. c. 13.

DE CVSTODIA ET EXHIBITIONE REORVM.

TIT. III.

Accusatus custoditur arbitrio iudicis, causis inspectis quæ hac lege ponuntur. Bart.

VLPIANVS libro secundo de officio proconsulis.

DE

DE custodia reorum proconsul aestimare solet, vtrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, vel fideiussoribus committenda, vel etiam sibi. hoc autem vel pro criminis, quod obicitur, qualitate, vel propter honorem, aut propter amplissimas facultates, vel pro innocentia personae, vel pro dignitate eius qui accusatur, facere solet.

In caussis capitalibus seruus ex vinculis causam dicit, nisi pro eo dominus vel extraneus satisdederit. Bart.

II. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

SI seruus capitali crimine postuletur, lege publicorum cauetur, vt sistendum vel ab extero satisdato promittatur. quòd si non defendatur, in vincula publica coici iubetur, vt ex vinculis causam dicat. solet itaque tractari, an postea domino permittendum sit, oblata satisdatione seruum suum vinculis liberare. dubitationem auget edictum Domitiani, quo cautum „ est, abolitiones ex senatusconsulto factas ad hu„ iusmodi seruos non pertinere. nam & lex ipsa „ prohibet eum absolui prius quàm de eo iudicetur. Sed haec interpretatio perdura, pernimium seuera est in eo, cuius dominus absens fuit, vel quòd per inopiam illo momento temporis satisdationem implere non potuit. neque enim pro indefenso derelictus rectè dici potest qui dominum

l. Domitianus. 16. ǀ ad Turpillian.

num

num præsentem non habuit: vel habuit paratum defendere, pauperem tamen. quod vtique facilius admitti poterit, si non post longum temporis spatium hoc desideretur.

Qui propter vnum crimen detinetur, vel ad iudicium vocatur, propter aliam causam reuocari non debet. Bart.

¶ *Qui exhibendi postulati sunt, propter aliam causam alterius criminis quod ante admissum est, rei non recipiuntur ex senatusconsulto. quod in priuatis quoque * causis, * & hominibus sub fideiussore factis obseruatur. nisi ex hoc temporalis actio in periculum cadat.* 1

* Rectè sic Flor. nec est emendandum, vt quidã putat, nominibus.

Accusatus de modico delicto, sub fideiussoribus debet dimitti. Bart.

III. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

DIuus Pius ad epistulam Antiochensium Græcè rescripsit, non esse in vincula coiciendum eum qui fideiussores dare paratus est: nisi si tam graue scelus admisisse eum constet, vt neque fideiussoribus neque militibus committi debeat: verùm hanc ipsam carceris pœnam ante supplicium sustinere.

IIII. IDEM libro nono de officio proconsulis.

SI quis reum criminis, pro quo satisdedit, non exhibuerit: pœna pecuniaria plectitur. puto tamen, si dolo non exhibeat: etiam extra ordinem esse damnandum. sed si neque in cautione,

tione, neque in decreto præsidis certa quantitas comprehensa est: ac ne consuetudo ostenditur, quæ certam formam habet: præses de modo pecuniæ, quæ inferri oporteat statuet.

V. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo de iudiciis publicis.

SI confessus fuerit reus, donec de eo pronuntietur, in vincula publica coiciendus est.

Denuntiationibus non est credendum quo ad condemnationem, sed ex his potest procedi ad inquisitionem. Bart.

VI. MARCIANVS libro secundo de iudiciis publicis.

DIuus Hadrianus Iulio secundo ita rescripsit. Et aliàs rescriptum est, nō esse vtiq; epistulis eorum credendum, qui quasi damnatos ad præsidem remiserint. Idem de irenarchis præceptum est. quia non omnes ex fide bona elogia scribere compertum est. sed & caput mandatorum extat, quo Diuus Pius cum prouinciæ Asiæ præerat, sub edicto proposuit, vt irenarchæ, cum adprehenderint latrones, interrogent eos de sociis, & receptatoribus, & interrogationes litteris inclusas atque obsignatas ad cognitionem magistratus mittant. igitur qui cum elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt, etsi per litteras missi fuerint, vel etiam per irenarchas perducti. Sic & Diuus Pius,

Tertull. ad scapulā Alci. 1. parerg. c.9.

& alij principes rescripserunt, vt etiam de his qui requirendi adnotati sunt, non quasi pro damnatis, sed quasi re integra quæratur, si quis erit qui eum arguat. & ideo cum quis ἀνάκρισιν. i. indagationem, examinationem *faceret, iuberi oportet venire irenarchen, & quod scripserit, exsequi. & si diligenter ac fideliter hoc fecerit, conlaudandum eum. si parum prudenter, non exquisitis argumentis, simpliciter denotare irenarchen minus retulisse. sed si quid maligne interrogasse, aut non dicta retulisse pro dictis eum compererit: vt vindicet in exemplum, ne quid & aliud postea tale facere moliatur.*

VII. MACER *libro secundo de officio præsidis.

Solent præsides prouinciarum in quibus delictum est, scribere ad collegas suos, vbi factores agere dicuntur, & desiderare, vt cum prosecutoribus ad se remittantur. & id quoque quibusdam rescriptis declaratur.

VIII. PAVLVS libro singulari de pœnis militum.

In vulg. edit. hæc capita per perã trãsponuntur, vt in-

Carceri præpositus si pretio corruptus, sine vinculis agere custodiã, vel ferrum venenúmve in carcerem inferri passus est: officio iudicis puniendus est. si nescit, ob neglegentiam remouendus est officio.

IX.

IX. VENVLEIVS SATVRNINVS libro primo de officio proconsulis.

DE militibus ita seruatur, vt ad eum remittantur, si quid deliquerint, sub quo militabunt. is autem qui exercitum accipit, etiam ius animaduertendi in milites calligatos habet.

dicāt literæ Græcę ad marginē libri Flor. additæ. Ant. Aug. li. 3. c. 1.

X. IDEM libro secundo de officio proconsulis.

NE quis receptam custodiam sine causa demittat, mandatis ita cauetur. Si quos ex his qui in ciuitatibus sunt, celeriter & sine causa solutos à magistratibus cognoueris: vinciri iubebis, & his qui soluerint, multam dices. nam cum scierint sibi quoque molestiæ futurum magistratus, si facilè soluerint vinctos: non indifferenter de cetero facient.

XI. CELSVS libro trigensimo septimo Digestorum.

NOn est dubium, quin cuiuscumque est prouinciæ homo qui ex custodia producitur, cognoscere debeat is qui ei prouinciæ præest, in qua prouincia agitur. Illud à quibusdam obseruari solet, vt cum cognouit, & constituit: remittat illum cum elogio ad eum qui prouinciæ præest, vnde is homo est. quod ex causa faciendum est.

Delicta commentariensium sunt punienda pro mensura culpæ.

XII. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

Milites si amiserint custodias, ipsi in periculum deducũtur. nam Diuus Hadrianus Statilio Secundo legato rescripsit, quotiens custodia militibus euaserit, exquiri oportere, vtrum nimia neglegentia militum euaserit, an casu. & vtrum vnus ex pluribus, an vnà plures. & ita demum adsiciendos supplicio milites, quibus custodiæ euaserint, si culpa eorum nimia deprehendatur. alioquin pro modo culpæ in eos statuendum. Saluio quoque legato Aquitaniæ idem princeps rescripsit: in eum, qui custodiam dimisit, aut ita sciens habuit, vt poßit custodia euadere, animaduertendum. si tamen per vinum, aut desidiam custodis id euenerit: castigandum eum, & in deteriorem militiam dare. si verò fortuitò amiserit, nihil in eum statuendum. ¶ 1 *Si paganos euaserit custodia, idem puto exquirendum, quod circa militum personas explorandum rettuli.*

XIII. IDEM libro sexto de Cognitionibus.

In eos, qui cum recepti essent in carcerem, conspirauerint, vt ruptis vinculis & effracto carcere euadant, amplius quàm causa, ex qua recepti sunt, reposcit, constituendum est. quamuis innocentes inueniantur ex eo crimine, propter quod INpacti sunt in carcere: tamen puniendi

niendi sunt. eos verò qui conspirationem eorum detexerint, releuandos.

XIIII. HERENNIVS MODESTINVS libro quarto de pœnis.

NOn est facilè tironi custodia credenda. nam ea prodita, is culpæ reus est, qui eam ei commisit. nec vni, sed duobus custodia committenda est. qui si neglegentia amiserint, pro modo culpæ vel castigantur, vel militiam mutant. quòd si leuis persona custodiæ fuit, castigati restituuntur. nam si miseratione custodiam quis † miserit, militiam mutat. fraudulenter autem si fuerit versatus in dimittenda custodia, vel capite punitur, vel in extremum gradum militiæ datur. Interdum venia datur. nam cùm custodia cum altero custode simul fugisset, alteri venia data est. Sed si se custodia interfecerit, vel præcipitauerit: militi culpæ adscribitur, id est castigabitur. quòd si ipse custos custodiam interfecerit, homicidij reus est. ergo si casu custodia defuncta dicatur, testationibus id provandum est. & sic venia dabitur. Solet præterea amissa culpa custodia, si tamen intersit eam adprehendi, tempus causa cognita militi dari ad eam requirendam, applicito ei alio milite. quòd si fugitiuum domino reddendum prodiderit, si facultates habeat, domino pretium reddere iuveri, Saturninus probat.

† dimiserit

In indice tit. hic tit. postponitur seq. ad l. Iuliam de adulteriis. Hæc lex fuit olim Cornelia. Cic. in Piso. postea à C. Iulio Cæsare renouata, vt ait Cicer. Philip. I. Quidam principes hęc crimina nō admiserunt, vt Adrianus. Spartianus in Seuero.

AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS. TIT. IIII.

Capita legis de maiestate.

VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

*Proximum sacrilegio crimē est, quod maiestatis dicitur. Maiestatis autem crimen illud est, quod aduersus populum Romanum, vel aduersus securitatem eius committitur. quo tenetur is, cuius opera dolo malo consilium initum erit, quo obsides iniussu principis interciderēt. quo armati homines cum telis lapidibúsue in vrbe sint, conueniántue aduersus rempublicam. locáue occupentur, vel templa. quóue cœtus conuentúsue fiat, hominésue ad seditionem conuocentur, cuiúsue opera consilio * dolo * malo cōsilium initum erit, quo quis magistratus populi Romani, quíue imperiū potestatémue habet, occidatur. quóue quis contra rempublicam arma ferat. quíue hostibus populi Romani nuntium, litterásue miserit, signúmue dederit, fecerítue dolo malo, quo hostes populi Romani consilio iuBentur aduersus rempublicam. quíue milites sollicitauerit, concitauerítue, quo seditio, tumultúsue aduersus rempublicam fiat.*

II. IDEM libro octauo Disputationum.

Quíue

QVíue de prouincia, cum ei successum esset, non discessit. aut qui exercitum deseruit, vel priuatus ad hostes perfugit. quíue sciens falsum conscripsit, vel recitauerit in tabulis publicis. nam & hoc capite primo lege maiestatis enumeratur.

III. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

LEx duodecim tabularum iubet eum qui hostem concitauerit, quíue ciuem hosti tradiderit, capite puniri. lex autem Iulia maiestatis præcipit eum, qui maiestatem publicam læserit, teneri. qualis est ille, qui in bellis cesserit, aut arcem tenuerit, aut castra concesserit. eadem lege tenetur & qui iniussu principis bellum gesserit, [a] *dilectúmue habuerit, exercitum comparauerit. quíue, cum ei in prouincia successum esset, exercitum successori non tradidit. quíue imperium exercitúmue populi Romani deseruerit. quíue priuatus pro potestate magistratúue quid sciens dolo malo gesserit. quíue quid eorum quæ suprascripta sunt, facere curauerit.*

[a] Etsi is vicerit, punitur. Græci ad hũc locũ. Vide Theod. Balsam. ad can. 35.

IIII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

CVíúsque dolo malo iureiurando quis adactus est, quo aduersus rempublicam faciat, cuiúsue. dolo malo exercitus populi Romani in insidias deductus, hostibúsue proditus erit: factúmue dolo malo cuius dicitur, quo mi-

nus hostes in potestate populi Romani veniant. cuiúsue opera dolo malo hostes populi Romani commeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliáue qua re adiuti erunt. útue ex amicis hostes populi Romani fiant, cuiúsue dolo malo factum erit, quo rex exteræ nationis populo Romano minus obtemperet. cuiúsue opera dolo malo factum erit, quo magis obsides, pecunia, iumenta hostibus populi Romani dentur aduersus rempublicam. Item qui confessum in iudicio reum, & propter hoc in vincula coniectum, emiserit. ¶ *Hoc crimine liberatus est à senatu,* 1 *qui statuas Imperatoris reprobatas cõflauerit.*

V. MARCIANVS lib. quinto Regularum.

NOn contrahit crimen maiestatis, qui statuas Cæsaris vetustate corruptas reficit. nec qui lapide iactato incerto fortuitò statuam attigerit, crimen maiestatis commisit. & ita Seuerus & Antoninus Iulio Caßiano rescripserunt. Idem *Pontio rescripserunt, non videri contra maiestatem fieri ob imagines Cæsaris nondum consecratas venditas.*

VI. VENVLEIVS SATVRNINVS lib. secundo de iudiciis publicis.

QVi statuas aut imagines Imperatoris iam consecratas cõflauerint, aliúdue quid simile admiserint,[a] *lege Iulia maiestatis tenẽtur.*

[a] Puta lapidibus petierint. vt accidit statuis Cõstantini. Chrysost. homil. ad pop. Antioch.

VII. MODESTINVS libro duodecimo Pandectarum.

Famosi

FAmosi qui ius accusandi nō habent, sine vlla dubitatione admittūtur ad hanc accusationem. sed & milites, qui causas alias defendere non possunt. nam qui pro pace excubant, magis magísque ad hanc accusationem admittendi sunt. serui quoque deferentes audiuntur, & quidem dominos suos, & liberti patronos. 1 ❡ *Hoc tamen crimen à iudicibus non in occasionem ob principalis maiestatis venerationem habendum est, sed in veritate. nam & personam spectandam esse, an potuerit facere, & an ante quid fecerit, & an cogitauerit, & an sanæ mentis fuerit. nec lubricum linguæ ad pœnam facilè trahendum est. quamquam enim temerarij digni pœna sint, tamen vt insanis illis parcendum est, si non tale sit delictum, quod vel ex scriptura legis descendit, vel ad exemplum legis vindicandum est.* 2 ❡ *Crimen maiestatis facto, vel violatis statuis vel imaginibus, maximè exacervatur in milites.*"

" quidā de lent hoc verbum.

VIII. VLPIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

*IN quæstionibus læsæ maiestatis etiam mulieres audiuntur. coniurationem denique Sergij Catilinæ * Iulia") mulier detexit, & Marcum Tullium consulem indicium eius instruxit.*

" Fuluia dicitur Sallustio in Catil. & aliis author. nec dubitādū est quin ita emēdāda sit Flo. scriptura.

IX. HERMOGENIANVS lib. quinto iuris epitomarum.

&.l.1.C. de bo.lib.

EOrum, qui maieſtatis crimine damnati ſunt, libertorum bona liberis dãnatorum conſeruari Diuus Seuerus decreuit. & tunc demum fiſco vindicari. ſi nemo damnati liberorum exiſtat.

X. IDEM libro ſexto iuris epitomarum.

MAieſtatis crimine accuſari poteſt, cuius ope conſilio dolo malo prouincia vel ciuitas hoſtibus prodita eſt.

XI. VLPIANVS lib. octauo Diſputationũ.

IS qui in reatu decedit, integri ſtatus decedit. extinguitur enim crimen mortalitate. niſi fortè quis maieſtatis reus fuit. nam hoc crimine, niſi à ſucceſſoribus purgetur, hereditas fiſco vindicatur. Planè non quiſque legis Iuliæ maieſtatis reus eſt, in eadem condicione eſt: ſed qui perduellionis reus eſt, hoſtili animo aduerſus rempublicam vel principem animatus. ceterum ſi quis ex alia cauſa legis Iuliæ maieſtatis reus ſit, morte crimine liberatur.

In ind. tit. hic ti. pręcedit ſuperiorẽ, ad l. Iul. mai. In vulg. additur & ſtupro. *Vide Anton. Aug. lib. 3. c. 8.

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS COERCENDIS. TIT. V.

VLPIANVS lib. I. de Adulteriis.

HAec lex lata eſt à Diuo Auguſto.

II. IDEM libro octauo Diſputationum.

EX lege Iulia ſeruatur, vt cui neceſſe eſt ab adultero incipere, quia mulier ante denun

denuntiationem nupsit, non aliàs ad mulierem possit peruenire, nisi reum peregerit. peregisse autem non aliàs quis videtur, nisi & condemnauerit. 1 ¶ *Marito iure mariti accusanti illa præscriptio obicitur,* SI LEGEM PRODIDISSE DICATVR OB HOC, QVOD ADGRESSVS ACCVSATIONEM ADVLTERII DESTITIT. 2 ¶ *Lenocinij quidẽ crimen lege Iulia de adulteriis præscriptum est: cum sit in eum maritum pœna statuta, qui de adulterio vxoris suæ quid ceperit. item in eum, qui in adulterio deprehensam retinuerit. ceterum qui patitur vxorẽ suam delinquere, matrimoniúmque suum contemnit, quíque contaminationi non indignatur, pœna adulterum non infligitur.* 3 ¶ *Qui hoc dicit, lenocinio mariti se fecisse, releuare quidem vult crimen suum, sed non est huiusmodi compensatio admissa. ideo si maritum velit reus adulterij lenocinij reum facere, semel delatus non audietur.*

Exceptio lenocinij opposita à muliere inter reos recepta, maritum non repellit, sed eum puniri facit. Bart.

Si publico iudicio maritus vxorẽ ream faciat, an lenocinij allegatio repellat maritum ab accusatione? & putẽ non repellere. lenocinium igitur mariti ipsum onerat, non mulierẽ excusat. Vnde quæri potest, an is qui de adulterio cognoscit, statuere

ſtatuere in maritum ob lenocinium poßit. & puto poſſe. nam Claudius Gorgus vir clariſsimus vxorẽ accuſans, cum detectus eſt vxorem in adulterio deprehẽſam retinuiſſe, & ſine accuſatore lenocinio damnatus eſt à diuo Seuero. Extraneus autem nequaquã lenocinium obiciens, poſteaquam reus factus eſt, ſe releuabit. nec maritum pœnæ ſubiciet.

Vter præferendus in accuſatione, maritus an pater.

¶ *Si ſimul ad accuſationem veniant maritus & pater mulieris, quẽ præferri oporteat, quæritur. & magis eſt vt maritus præferatur. nam & propenſiore ira, & maiore dolore executurum eum accuſationem credendum eſt. in tantum, vt etſi pater præuenerit, & libellos inſcriptionum depoſuerit, marito non neglegente nec retardante, ſed accuſationem parante & probationibus inſtituente, atque muniente, vt facilius iudicantibus de adulterio probetur: idem erit dicendum. ſed & quotiens alÿ, qui poſt maritum & patrem accuſare poſſunt, ad accuſandum proſiliunt, lege expreſſum eſt, vt is, cuius de ea re notio eſt, de iuſto accuſatore cõſtituat.* 4

III. IDEM lib. ſecundo de Adulteris.

NIſi igitur pater maritum infamem aut arguat, aut doceat colludere magis cum vxore, quàm ex animo accuſare: poſiponetur marito.

Viro

Viro accusante, non currunt tempora patri: vtroque differente, vtrique currunt tempora.

IIII. IDEM lib. octauo Disputationũ.

SI maritus præuenerit, accusaréque instituerit: tempora non cedũt patri, quo accusationem instituere non potest. sic tamen, vt quod ad vnus occupet, vtrique tempora cedant. vbi verò maritus occupauit, residua tempora ei qui occupare non potest, non cedant. Quod & in eo dici potest, qui ab adultero vel adultera cœpit. nam aduersus eum aduersus quem non cœpit, desinunt ei tempora cedere. hæc in maritis & patribus dicta sunt. Extraneis autem, qui accusare possunt, accusandi facultas post maritum & patrem cõceditur. nam post sexaginta dies, quattuor menses extraneis 1 *dantur & ipsi vtiles.* ¶ *Si ante extraneus instituerit accusationem, an superueniente marito permittatur accusatio, quæritur. & magis arbitror, hoc quoque casu maritum audiendum, si non neglegentia præuentus est. & ideo & si accusatione instituta absoluta sit mulier extraneo accusante, tamen marito debet permitti restaurare accusationem, si idoneas causas allegare poßit, quibus impeditus non instituit accusationem.*

Maritus potest accusare vxorem suam de adulterio, quod commisit in primo matrimonio. Bart.

V.

V. IVLIANVS libro octagensimosexto Digestorum.

l.15. §.6.j. eod.
l.ante pe. j.eod.

NVptam mihi adulterij reã postulari posse in priore matrimonio commißi, dubium non est, cum apertè lege Iulia de adulteriis coërcendis caueatur, si quidem vidua sit, de cuius adulterio agetur, vt accusator liberũ arbitrium habeat, adulterum an adulteram prius accusare malit. si verò nupta sit, vt prius adulterum peragat, tunc mulierem.

VI. PAPINIANVS lib. primo de Adulteris.

INter liberas tantùm personas adulterium, stuprúmue passas lex Iulia locũ habet. quod autem ad seruas pertinet, & legis Aquiliæ actio facilè tenebit, & iniuriarum quoq; competit. nec erit deneganda prætoria quoq; actio de seruo corrupto. nec propter plures actiones parcendum erit in huiusmodi crimine reo.

1 ¶ *Lex stuprum & adulterium promiscuè &* καταχρηστικότερον.i. aliquãtulum abusiuè *appellat. sed propriè adulterium in nupta committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine. stuprum verò in virginem, viduámue committitur. quod Græci* φθορὰν, id est corruptionem, *appellãt.* 2 ¶ *Filiusfamiliæ maritus, ab eo qui sui iuris est, in ea lege non separatur. Diuus quoque Hadrianus Rosiano Gemino rescripsit, & inuito patre filium hac lege reum facere ' posse *.* 3 ¶ *Maritus etsi duo*

l.34.j.e. l. inter stuprũ. j. de verb.sig.

duo reos ex alio crimine habeat, poterit iure viri tertium accusare: quoniam ea causa non cedit in numerum ceterarum.

Illicitum matrimonium, non excusat quem à pœna stupri.

VII. MARCIANVS libro decimo Institutionum.

QVi pupillam suam duxit vxorem contra senatusconsultum, nec matrimonium est hoc, & potest adulterij accusari, qui tutor, & curator fuit, & † infra vicensimumsextum annum duxit vxorem non à patre desponsam, vel destinatam, vel testamento denominatam. In libro secundo de adulteriis Papiniani Marcianus notat: incesti commune crimen aduersus duos simul intentari potest.*

l. 35. 36 60 61. 65. 67. s. de rit. nupt.

† intra

VIII. PAPINIANVS libro secundo, de Adulteris.

QVi domum suam, vt stuprum adulteriúmue cum aliena matrefamilias, vel cum masculo fieret, sciens præbuerit, vel quæstum ex adulterio vxoris suæ fecerit: cuiuscumque sit condicionis, quasi adulter punitur. Appellatione domus habitationem quoque significari, palam est.

IX. VLPIANVS lib. quarto de Adulteriis.

ETsi amici quis domum præbuisset, tenetur. sed & si quis in agro balneóue stuprum fieri præbuisset: comprehendi debet. sed & si in domum aliquam soliti fuerint conuenire ad

tractandum de adulterio, etsi eo loci nihil fuerit admissum, veruntamen videtur is domum suam, vt stuprum, adulteriúmue committeretur, præbuisse: † qua sine colloquio illo adulterium non committeretur.

† quia

X. PAPINIANVS libro secundo de Adulteriis.

MAter autem familias significatur non tantùm nupta, sed etiam vidua. ¶ *Mulieres quoque hoc capite legis, quòd domum præbuerũt, vel pro cõperto stupro aliquid acceperunt, tenentur.* 1 ¶ *Mulier quæ euitandæ pœnæ adulterij gratia lenocinium fecerit, aut operas suas in scænam locauit, adulterij accusari, damnaríque ex senatusconsulto* [a] *potest.* 2

[a] Facto tẽporib. Tiberij, Syllano & Norbano coss. Tacit. lib. 2.

De eo qui pactus est cum adultero.

XI. IDEM lib. singulari de Adulteriis.

MIles qui cum adultero vxoris suæ pactus est, solui sacramento, deportaríque debet. ¶ *Militem qui sororis filiam in contubernio habuit, licet non in matrimonium, adulterij pœna teneri, rectius dicetur.* 1 ¶ *Ea quæ inter reas adulterij recepta esset, absens defendi non potest.* 2

Lucrum pecuniarium non est præferendum honestæ vindictæ.

¶ *Socer cum nurum adulterij accusaturum se libellis præsidi datis testatus fuisset, maluit accusatione desistere, & lucrum ex dote magis petere.* 3

petere. quæritur an huiuſmodi commẽtum eius admitti exiſtimes. reſpondit, turpiſsimo exemplo is qui nurũ ſuam accuſare inſtituiſſet, poſtea deſiſtere maluit, contentus lucrum ex dote retinere, tamquam culpa mulieris dirempto matrimonio. quare non iniquè repelletur qui commodum dotis vindictæ domus ſuæ præponere

4 *non erubuit.* ¶ *Adulterij reum intra quinque annos continuos à die criminis admiſsi, defuncta quoq; muliere poſtulari poſſe palam eſt.*

Dies conſtituti ad accuſandum de adulterio, ſunt vtiles.

5 ¶ *Quidam accuſare volebat adulterij mulierem: & poſtulabat, ne ſibi computarentur dies, quos in cuſtodiam feciſſet. me hoc admittente exſtitit qui mihi cõtradiceret. cuius opinionem an tu probes, rogo maturius mihi ſcribas. reſpondit, opinionem tuam & verba legis & ſententia adiuuant. cui placuit vtiles dies accuſatori computandos eſſe, id eſt quibus potuit accuſationis ſolemnia implere. quare ſine dubio dies, quibus quis in cuſtodia fuit, extra computationem vtilium dierum exiſtimanti tibi con-*

6 *ſtitutos, contradici nõ debuit.* ¶ *Sexaginta dies, qui marito accuſante vtiles computantur, feriatis quoque diebus, ſi modò facultatem præſidis adeundi accuſator habuit, numerari certum eſt. quoniam de plano quoque libellus dari po-*

test. quod priuilegium si amisit, non prohibetur intra alios quattuor menses querellam suam apud iudicem deferre. ¶ *Quærebatur, an iure mariti posit accusare vir eam feminam, quæ cum ei desponsa fuisset, alij in matrimonium à patre fuisset tradita. respondit; nouam rem instituere huiusmodi accusatorem existimo, qui adulterij crimen obicere desiderat propter hoc tantùm, quòd priori sibi desponsa puella, à patre in matrimonium alij fuerit tradita.* 7 ¶ *Defuncto marito, adulterij rea mulier postulatur.* 8 ¶ *Quæ propter impuberem filium vult dilationem ab accusatore impetrare, an debeat audiri? respondi, non videtur mihi confugere ea mulier ad iustam defensionē, quæ ætatem filij prætendit ad eludendam legitimam accusationem. nam nō vtique crimen adulterij, quod mulieri obicitur, infanti præiudicat, cum posit & illa adultera esse, & impubes defunctum patrem habuisse.* 9

Vxor non repudiata, non potest de adulterio accusari. Bart.

¶ *Volenti mihi ream adulterij postulare eam quæ post commissum adulterium in eodem matrimonio perseuerauerit, contradictum est. quæro an iuste responsum sit. respōdit, ignorare non debuisti, durante eo matrimonio, in quo adulterium dicitur esse commissum, non posse mulierem ream adulterij fieri. sed nec adulterum interim* 10

interim accusare posse.

Adultera secundo nubens, non potest accusari, nisi prius conuicto viro de adulterio. Bart.

11 ¶ *Licet ei mulier, qui in suspicione adulterij incidit, nupsisse dicatur, non ante accusari poterit, quàm adulter fuerit conuictus. alioquin ad hoc vel maximè viri confugient, volentes bene concordatum sequens matrimonium dirimere, vt dicāt cum adultero mulierem nuptias contraxisse.* l. quęsitū. j. eod.

Fama excusat à dolo, nisi ij habeat originem ab eo, qui propter famam se vult excusare. Bart.

12 ¶ *Mulier cum absentem virum audisset vita functum esse, alij se iunxit: mox maritus reuersus est. quaero quid aduersus eam mulierem statuendum sit. respondit, tam iuris quàm facti quaestionem moueri. nam si longo tempore trāsacto sine vllius stupri probatione falsis rumoribus inducta, quasi soluta priore vinculo, legitimis nuptiis secundis iuncta est: quòd verisimile est deceptam eam fuisse, nihil vindicta dignum videri potest. quòd si ficta mariti mors argumentum faciendis nuptiis probabitur praestitisse, cum hoc facto pudicitia laboretur, vindicare debet pro admissi criminis qualitate.*

Non videtur in culpa qui dimittit eam, quam retinere non potest. Bart.

¶ Ream adulterij vxorem duxi. eam damnatam mox repudiaui. quæro an causam discidij præstitisse videor. respondit, cum per legem Iuliam huiusmodi vxorem retinere prohibearis, non videri causam te discidij præstitisse, palam est. quare ita ius tractabitur, quasi culpa mulieris facto diuortio. 13

XII. VLPIANVS libro primo de Adulteriis.

H*Aec verba legis,* NE QVIS POSTHAC STVPRVM, ADVLTERIVM FACITO SCIENS DOLO MALO, *& ad eum qui suasit, & ad eum qui stuprum vel adulterium intulit, pertinent.*

XIII. IDEM libro secundo de Adulteris.

S*I vxor non fuerit in adulterio, concubina tamen fuit: iure quidem mariti accusare eam non poterit, quæ vxor non fuit. iure tamen extranei accusationem instituere non prohibebitur, si modo ea sit, quæ in cõcubinatu se dando, matronæ nomen non amisit: vtputa quæ patroni concubina fuit. ¶ Planè siue iusta vxor fuit, siue iniusta: accusationem instituere *vir* poterit. nam & Sextus Cæcilius ait, hæc lex ad omnia matrimonia pertinet. & illud Homericum adfert. nec enim soli, inquit, Atridæ vxores suas amant.* 1

Iliad. 1.

οὐ μόνοι φιλέουσ᾽ ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι. i. non soli amant vxores in homi

*Hoc dicebat A-

hominum diuersarum vocum[genere] Atridæ. *Sed & in ea vxore potest maritus adulteriũ vindicare, quæ volgaris fuerit. quãuis si vidua esset; impunè in ea stuprum committeretur. Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, etiam in sponsa hoc idem vindicandum: quia neque matrimonium qualecumque,*
2 *nec spem matrimonij violare permittitur.* ¶ *Sed etsi ea sit mulier, cum qua incestum commissum est: vel ea quæ quamuis vxoris animo haberetur, vxor tamen esse non potest: dicendum est, iure mariti accusare eam non posse, iure extra-*
3 *nei posse.* ¶ *Iudex adulterij ante oculos habere*
» *debet, & inquirere an maritus pudicè viuens,*
» *mulieri quoque bonos mores colẽdi auctor fue-*
» *rit. periniquum enim videtur esse, vt pudici-*
» *tiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhi-*
» *beat. quæ res potest & virum damnare, nõ rem*
» *ob compensationem mutui criminis inter vtros-*
4 *que communicare.* ¶ *Si quis vxorem suam velit accusare, dicátque eam adulterium commisisse antequam sibi nuberet: iure viri accusationem instituere non poterit. quia non cum ei nupta est, adulterium commisit. Quod & in concubina dici potest, quam vxorem quis postea habuit. vel in filiafamilias, cuius coniun-*
5 *ctioni pater postea concessit.* ¶ *Si quis planè vxorem suam, cum apud hostes esset, adulterium commisisse arguat: benignius dicetur,*

chilles tactus amore sibi raptæ ab Agamemnone Briseidos.

Hæc verba vsurpat Vlp. ex consti. Diui Seueri posita in Gregoriano, vt ait D. Augu. ad Pollentium, vt primus indicaui lib. 1. s. bseciuarũ.

posse eum accusare iure viri. sed ita demum adulterium maritus vindicabit, si vim hostium passa non esset. ceterum quæ vim patitur, non est in ea causa, vt adulterij vel stupri damnetur. ¶ *Si minor duodecim annis in domum deducta adulterium commiserit, mox apud eum ætatem excesserit, cœperitque esse vxor: non poterit iure viri accusari ex eo adulterio, quod ante ætatem nupta commisit. sed vel quasi sponsa poterit accusari ex rescripto Diui Seueri, quod supra relatum est.* ¶ *Sed & si qua repudiata mox reducta sit, non quasi eodem matrimonio durante, sed quasi alio interposito, videndum est, an ex delicto quod in priore matrimonio admisit, accusari possit. & puto non posse. aboleuit enim prioris matrimonij delicta, reducendo eam. Idem dicendũ est, si stupri velit accusare eam quã postea duxit vxorem. fero enim accusat mores, quos vxorem ducendo probauit.* 6 7

XIIII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

IS *cuius ope consilio dolo malo factum est, vt vir feminàve in adulterio deprehensa, pecunia, aliàve qua pactione se redimerent, eadem pœna damnatur, quæ constituta est in eos qui lenocinij crimine damnantur.* ¶ *Si vir infamandæ vxoris suæ causa adulterum subiecerit, vt ipse deprehenderit: & vir & mulier adul-* 1

terij crimine tenentur ex senatusconsulto de ea re facto. 2 *¶ Marito primùm, vel patri eã filiam quam in potestate habet, intra dies sexaginta diuortij accusare permittitur. nec vlli alij† in id tempus agendi potestas datur. vltra eos dies neutrius voluntas exspectatur.* 3 *¶ Iure mariti qui accusant, calumniæ periculum non euitãt.*

†intra

Quando duo habent æquale ius, & est locus præoccupationi, si vnus est impeditus, impeditur socius. Bart.

XV. VLPIANVS libro secundo de Adulteriis.

SI maritus sit in magistratu, potest præueniri à patre? atquin non oportet. & putat Pomponius debere dici, quo ad maritus magistratum gerit, patris quoque accusationem impediendum, ne præripiatur marito ius quod cum eo æquale habet. igitur non cedent sexaginta dies patri, cum accusare non potest.

Qui reipubli. causa absunt sine fraude, non possunt interim accusari adulterij. Bart.

1 *¶ Legis Iuliæ de adulteriis capite septimo ita cauetur,* NE QVIS INTER REOS REFERAT EVM, QVI TVM SINE DETRECTATIONE REIPVBLICAE CAVSA ABERIT. *neque enim æquum visum est, absentem reipublicæ causa inter reos referri dum reipublicæ operatur. necessariò adicitur* SINE

DETRECTATIONE. *ceterum si quis euitandi criminis id egit, vt reipublicæ causa abesset, nihil illi commentum hoc proficiat. quòd si quis præsens sit, vice tamen absentis habetur: vtputa qui in vigilibus, vel vrbanis castris militat: dicendum est deferri hunc posse. neque enim laborare habet, vt se repræsentet. Et generaliter dicendum est, eorum demum absentiam excusatam esse, qui in alia prouincia reipublicæ causa absunt, quàm in ea in qua deferuntur. proinde si quis in prouincia in qua agit, adulterium commiserit: accusari poterit. nisi sit ea persona, quæ ad præsidis cognitionem non pertinet.*

2 ¶ *Si negauerint se pater & maritus accusaturos intra diem sexagensimum: an statim incipiant tempora extraneo cedere? & primus Pomponius putat admitti ad accusationem extraneum posse statim atque isti negauerint. cui adsentiendum puto. fortius enim dicitur, eum, qui se negauerit acturum, postea nõ audiendũ.*

Minor non potest accusare de adulterio, nisi de commisso cũ vxore sua. Bart.

3 ¶ *Lex Iulia de adulteriis specialiter quosdam adulterij accusare prohibet. vt minorem annis vigintiquinque. nec enim visus est idoneus accusator, qui nondum robustæ ætatis est. quod ita verum est, si non matrimonij sui iniuriam exequatur. ceterum si suum matrimonium vindicare velit, quamuis iure extranei ad accusatio-*

nem

nem veniat, tamen audietur. nec enim vlla præscriptio obicitur suam iniuriam vindicanti. sanè si iuuenali[a] facilitate ductus, vel etiam feruore ætatis accensus, ad accusationem prosilit: accusanti ei non facilè calumniæ pœna irrogabitur. Minorem vigintiquinq; annis etiam eum accipimus, {vt} qui vicensimumquintum 4 *annum ætatis agit.* ¶ *Præscriptiones, quæ obici solent accusantibus adulterij, ante solent tractari, quàm quis inter reos recipiatur. ceterum posteaquam semel receptus est, non potest præ-* 5 *scriptionem obicere* ¶ *Si in viduitate mulier perseuerat, in accusatoris est arbitrio, à quo velit incipere, vtrum ab adultero, an ab adultera.* 6 ¶ *Si quis & adulterum & adulteram simul detulit, nihil agit: poteritque quasi neutrum detulerit, rursus à quo velit, initium facere: quia nihil agit prima delatione.*

[a] Sic Flor. non vt in aliis libris iuuenili. recte.

XVI. IDEM libro primo de Adulteriis.

QVI vxori repudium miserit, potest ei denuntiare, ne Seio nuberet. & si denuntiauerit, & ab ea incipere potest.

XVII. IDEM libro secundo ad legem Iuliam de Adulteriis.

DEnuntiasse qualiter accipiamus? vtrum ad iudicem, an verò simpliciter? ego etsi non denuntiauit ad iudicem, sufficere credo, si adulterij se acturum denuntiauerit. Quid ergo

si non quidem denuntiauit, verùm libellos accusatorios dedit antequam nuberet? eáque cum id cognouisset, nupsit vel ignorans? puto non videri ei denuntiatum. idcirco non posse accusatorem ab ea incipere. ¶ *Quid ergo si tantùm* 1 *denuntiauit, ne nuberet, sed non addidit quare? num rectè nupsisse videatur? sed melius est illud sequi, vt eius denũtiatio videatur electionem accusatori reseruare, qui crimen denuntiauit. omnino igitur si fecit adulterij criminis commemorationem in denuntiatione, etsi iudicem non monstrauit, magis putamus mulierem, quasi denuntiationem præcesserit, posse accusari.* ¶ *Quid tamen si specialiter, cum quo* 2 *adulterium fecerit, denuntiatione complexus est: mox velit eam ex alterius persona accusare? magis est, vt non debeat audiri. neque enim crimen quod denuntiavit, obicit.* ¶ *Sed etsi* 3 *per procuratorem denuntiauerit, puto posse eum accusationem, si velit, instituere. sufficeréque procuratoris denũtiationem. ergo etsi per actores denuntiauerit, id est per seruum dominus denuntiauerit: rata erit denuntiatio.* ¶ *Quæ-* 4 *ritur an alius adulteram, alius adulterum postulare poßit: vt quamuis ab eodem ambo simul postulari non poßint, à diuersis tamen singuli poßint. sed non ab re est hoc probare, diuersos accusatores admitti posse: dum si ante denuntiationem nupserit, prior mulier accu-*

sari

ſari nō poßit. exſpectabit igitur mulier ſententiam de adultero latam. ſi abſolutus fuerit, mulier per eum vincet, nec vltra accuſari poteſt. ſi condemnatus fuerit, mulier non eſt condemnata, ſed aget cauſam ſuam. fortaßis & optinere vel gratia, vel iuſtitia, vel legis auxilio poßit. quid enim ſi adulter inimicitiis oppreſſus eſt, vel falſis argumētis, teſtibúſq; ſubornatis apud præſidem grauatus, qui aut noluit, aut non potuit prouocare? mulier verò iudicem religioſum

5 *ſortita, pudicitiam ſuam defendet?* ¶ *Sed ſi antequam condemnetur,*

XVIII. MACER libro primo de pupublicis iudiciis.

VEL *antequam cum eo agi cœperit,*

XIX. VLPIANVS libro ſecundo ad legem Iuliam de Adulteris.

A*Dulter diem ſuum obierit: conſtitutum eſt, etiam mortuo adultero, ſine præſcriptione mulierem poſſe accuſari. ſed etſi non mors, ſed pœna alia reum ſubtraxerit: adhuc*

1 *dicimus poſſe ad mulierem veniri.* ¶ *Si eo tempore, quo eligebatur reus, adultera nupta non fuit: quo autem abſoluatur, nupta inuenitur: dicendum eſt, hanc abſoluto quoque adultero poſſe accuſari: quia eo tempore,*

2 *quo adulter eligebatur, nupta non fuit.* ¶ *Nupta non poteſt accuſari, non tantùm ab eo qui*

adulterum

adulterum accusauit, nec optinuit: sed nec ab alio quidem, si adulter absolutus est. Proinde si per collusionem cum adultero cōstituerit, fuerúque absolutus: dedit mulieri nuptæ aduersus omnes securitatem. Planè si nupta esse desierit, accusari poterit. neque enim aliam lex tuetur, quàm eā quæ nupta est, quamdiu nupta erit.

XX. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

P*Atri datur ius occidendi adulterum cum filia quam in potestate habet. itaque nemo alius ex patribus idem iure faciet. sed nec filiusfamilias pater.*

XXI. VLPIANVS libro primo de Adulteris.

S*Ic eueniet, vt nec pater nec auus poßint occidere. nec immeritò. in sua enim potestate non videtur habere, qui nō est suæ potestatis.*

XXII. PAPINIANVS libro primo de Adulteris.

N*Ec in ea lege naturalis ab adoptiuo pater separatur.* ¶ *In accusationem viduæ* 1 *filiæ non habet pater ius præcipuum.* ¶ *Ius oc-* 2 *cidendi patri conceditur domi suæ, licet ibi filia non habitat. vel in domo generi. sed domus & pro domicilio accipiēda est, vt in lege Cornelia de iniuriis. sed qui occidere potest adulterum, multo magis contumelia poterit iure adficere. ideo autem patri, non marito mulierem, & omnem adulterum remissum est occidere,*

quòd

quòd plerumque pietas paterni nominis consilium pro liberis capit. ceterum mariti calor & impetus facilè decernentis fuit refrenandus.

Licitum est patri filiam & adulterum occidere, si eos in flagranti crimine deprehendat.

XXIII. VLPIANVS libro primo de Adulteriis.

Q*Vod ait lex,* IN FILIA ADVLTERVM DEPREHENDERIT, *non otiosum videtur. voluit enim ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam de adulterio deprehendat. Labeo quoque ita probat. & Pomponius scripsit, in ipsis rebus Veneris deprehensum occidi. & hoc est quod Solo & Draco dicunt,* ἐν ἔργῳ.[a] ¶ *Sufficit patri, si eo tempore habeat in potestate, quo occidit, non quo in matrimonio collocauit. finge enim postea redactam in potestate. Quare non vbicumque deprehenderit pater, permittitur ei occidere, sed domi suæ, generíve sui tantùm. illa ratio redditur, quòd maiorem iniuriam putauit legislator, quòd in domum patris aut mariti ausa fuerit filia adulterum inducere. sed si pater alibi habitet, habeat autem & aliam domum, in qua non habitet: deprehensam illò filiam, vbi non habitat, occidere non poterit.*

[a] in actu, in opere, in re ipsa venerea.

Interposito die, non dicitur aliquid fieri incontinenti.

Quod

¶ *Quod ait lex,* IN CONTINENTI FILIAM OCCIDAT, *sic erit accipiendum, ne occiso hodie adultero, reseruet, & post dies filiã occidat, vel contra. debet enim propè vno ictu & vno impetu vtrumque occidere, æquali ira aduersus vtrumque sumpta. quòd si non affectauit, sed dum adulterum occidit, profugit filia, & interpositis horis adprehẽsa est à patre qui persequebatur: in continenti videbitur occidisse.* 2

XXIIII. MACER libro primo publicorum.

Ex lege Romuli apud Dionys. Halycarnass. & lege Solonis. Vide Gel. li. 10. c. 23. & elegãtem cõstit. Theodorici regis apud Cassiodorũ lib. 1. c. 37. qua remittitur pœna exilij ei qui ambos occiderat.

M*Arito quoque adulterum vxoris suæ occidere permittitur. sed nõ quemlibet, vt patri. nam hac lege cauetur, vt liceat viro deprehensum domi suæ, non etiam soceri, in adulterio vxoris occidere eum qui leno fuerit, quíve artem ludicram ante fecerit, in scænam saltandi cantandíve causa prodierit: indicióve publico damnatus, neque in integrum restitutus erit: quíve libertus eius mariti, vxorísve patris, matris, filij, filiæ, vtrius eorum fuerit. nec interest, proprius cuius eorum, an cum alio communis fuerit, quíve seruus erit. & præcipitur, vt is maritus, qui horum quem occiderit, vxorem sine mora dimittat. ceterum sui iuris, an filiusfamilias sit maritus, nihil interest, à plerisque dictum est.* ¶ *Illud in vtroque ex sententia legis quæritur, an patri magistratum oc-* 1

cidere

cidere liceat. item si filia ignominiosa sit, aut vxor contra leges nupta, an id ius nihilo minus pater maritúsve habeat. & quid si pater, maritus leno, vel aliqua ignominia notatus est. & rectius dicetur, eos ius occidendi habere, qui iure patris, maritive accusare possunt.

XXV. VLPIANVS libro secundo ad legem Iuliam de Adulteris.

" C*Apite quinto legis Iuliæ ita cauetur*, VT
" VIRO ADVLTERVM IN VXORE
" SVA DEPREHENSVM, QVEM AVT
" NOLIT AVT NON LICEAT OC-
" CIDERE, RETINERE HORAS DIVR-
" NAS NOCTVRNASQVE CONTI-
" NVAS NON PLVS QVAM VIGIN-
" TI, TESTANDAE EIVS REI CAVSA,
" SINE FRAVDE SVA IVRE LICEAT.
*ego arbitror etiam in patre id seruãdum, quod in marito expressum est. sed etsi non in domo sua deprehenderit maritus, poterit retinere. sed semel remissus adulter, reduci non potest. quid ergo si euaserit? an reductus custodiri viginti horis poßit? & putem, hic magis dicendum, reductum retineri posse, * testandæ rei gratia. Quod adijcitur,* TESTANDAE EIVS REI GRATIA, *ad hoc pertinet, vt testes inducat testimonio futuros accusatori deprehensum reum in adulterio.*

Constan

Constante matrimonio non debet mulier accusari de adulterio, nisi prius accusetur maritus de lenocinio.

XXVI. IDEM libro tertio Disputationum.

Constante matrimonio, ab eo qui extra maritum ad accusationem admittitur, accusari mulier adulterij non potest. probatam enim à marito vxorem, & quiescens matrimonium non debet alius turbare, atque inquietare, nisi prius lenocinij maritum accusauerit. derelictam verò à marito accusationem etiam ab alio excitari vtile est.

XXVII. IDEM libro tertio de Adulteriis.

Si postulauerit accusator, vt quæstio habeatur de seruo adulterij accusato: siue voluit ipse interesse, siue noluit, iubent iudices eum seruum æstimari. & vbi æstimauerint, tantam pecuniam, & alterum tantum eum qui nomen eius serui detulerit, ei ad quem ea res pertinet, dare iubebunt. ¶ *Sed despiciamus, cui ista pœna præstanda sit: quia lex eum nominauit, ad quẽ ea res pertinebit. igitur bonæ fidei emptorem, quamuis ab eo emerit qui dominus non est, rectè dicemus eum esse, ad quem ea res pertinet. Eum quoque, qui pignori accepit, magis admittimus in eadem causa esse. scilicet quia intererat eius, quæstionem non haberi. Sed & si vsus* 1

ſi vſusfructus in ſeruo alienus ſit, inter dominum & fructuarium diuidi debet æſtimatio. & ſi communis plurium ſeruus erit, vtique inter eos quoque erit æſtimatio diuidenda. Si liber homo, dum ſeruus exiſtimatur, tortus ſit, quia & ipſe condicionem ſuam ignorat: magis admittit Cæcilius, actionem vtilem ipſi dādam aduerſus eum qui per calumniam appetit. ne impunita ſit calumnia eius ob hoc, quòd liberum hominem quaſi ſeruum deduxit in quæ-
2 ſtionem. ¶ Haberi quæſtionem lex iubet de ſeruis, ancilliſve eius, de quo vel de qua quæreretur, parentiſve vtriuſque eorum, ſi ea mancipia ad vſum ei à parentibus data ſint. Diuus autem Hadrianus Cornelio Latiniano reſcripſit,
3 & de exteris ſeruis quæſtionem haberi. ¶ Quæſtioni intereſſe iubentur reus, redve, & patroni eorum, & qui crimen detulerit. interrogandiq;
4 facultas datur patronis. ¶ De eo † que ſeruo, in quo vſumfructum reus habuit, magis eſt, vt quæſtio haberi poſſit. licet enim ſeruus eius non fuerit, in ſeruitute tamen fuiſſe videtur. nec tam proprietatis cauſa ad quæſtionem, quàm miniſterij pertinet. Ergo & ſi bona fide ſeruiat reo ſeruus alienus, admittit quis, interrogari eum per quæſtionem poſſe. ſed & ſi ſeruus *ſit*, cui fideicommiſſa libertas debetur, vel ſtatuta ſpe-
5 ratur: torqueri eum poſſe, magis eſt. ¶ Iubet lex eos homines, de quibus quæſtio ita habita eſt,

† quoque

publicos esse. proinde in communi partem publicamus. in proprio, cui vsusfructus alienus est, nudam proprietatem. in quo tantùm vsumfructũ habuit reus, magis est vt perceptio vsusfructus ad publicũ incipiat pertinere. alienum seruum vtique non publicabimus. Ratio autem publicandorum seruorum ea est, vt sine vllo metu verum dicant. & ne dum timeant se in reorum potestatem regressuros, obdurent in quæstione. non tamen prius publicantur, quàm quæstio de illis habita fuerit. sed etsi negauerint, nihilo minus publicantur. ratio enim adhuc eadem est, ne dum hi sperant se in potestatem dominorum reuersuros, si negauerint, spe meriti collocandi in mendacio perseuerent. Sed & serui accusatoris, si de his quæstio habita sit, publicentur. eius enim serui ne mentiantur, meritò à dominio eius recedunt. extranei verò non habent cui gratificentur. ¶ 6 *Si reus vel rea absoluti fuerint, æstimari per iudices lex damnum voluit. siue mortui fuerint, quãtæ pecuniæ *ante quæstionem* fuerint: siue viuent, quantæ pecuniæ in his damnum datum fuerit, factúmve esset.* ¶ 7 *Notandum est, quòd capite quidem nono cauetur, si seruus adulterij accusetur, & accusator quæstionẽ in eo haberi velit, duplũ pretiũ domino præstari lex iubet: AD hic simplum.*

XXVIII. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

Quod

QVod ex his causis debetur, per condictionem quæ ex lege descendit, petitur.

Caput legis, quo cautum est vt vir vxorem in adulterio deprehensam dimittat. Bart.

XXIX. VLPIANVS libro quarto de Adulteriis.

MAriti lenocinium lex coërcuit, qui deprehensam vxorẽ in adulterio retinuit, adulterúmque dimisit. debuit enim vxori quoque irasci, quæ matrimoniũ eius violauit. tunc autem puniendus est maritus, cum excusare ignorantiam suam non potest, vel adumbrare patiẽtiã prætextu incredibilitatis. idcirco enim lex ita locuta est, ADVLTERVM IN DOMO DEPREHENSVM DEMISERIT: *quòd voluerit in ipsa turpitudine deprehendentem mari-*
1 *tum coërcere. ¶ Quod ait lex, adulterij damnatam si quis duxerit vxorem, ea lege teneri: an & ad stuprum referatur, videamus. quod magis est. certè si ob aliã causam ea lege sit condem-*
2 *nata, impune vxor ducetur. ¶ Plectitur & qui pretium pro comperto stupro acceperit. nec interest, vtrum maritus sit qui acceperit, an alius quilibet. quicumque enim ob conscientiam stupri accepit aliquid, pœna erit plectendus. ceterum si gratis quis remisit, ad legem non perti-*
3 *nit. ¶ Qui quæstũ ex adulterio vxoris suæ fecerit, plectitur. nec enim mediocriter delinquit,*

qui lenocinium in vxore exercuit. Quæstum autem ex adulterio vxoris facere videtur, qui quid accepit, vt adulteretur vxor: siue enim sæpius, siue semel accepit, non est eximendus. quæstum enim de adulterio vxoris facere propriè ille existimandus est, qui aliquid accepit, vt vxorem pateretur adulterari meretricio quodam genere. quòd si patiatur vxorẽ delinquere non ob quæstum, sed neglegentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam credulitatem: extra legem positus videtur. ¶ *Sex* 4 *mensum hæc sit separatio, vt in nupta quidem ex die diuortij sex menses computentur, in vidua verò ex die commissi criminis. quod significari videtur rescripto ad Tertyllum & Maximum consules. Præterea si ex die diuortij sexaginta dies sint, ex die verò commissi criminis quinquennium præteriit: debuit dici nec mulierem posse accusari. vt quòd dantur sex menses vtiles, sic sit accipiendum, ne crimen quinquennio continuo sopitum excitetur. Hoc quinquennium obseruari legislator voluit, si reo vel reæ stuprum, adulterium, vel lenocinium obiciatur. quid ergo si aliud crimẽ sit quod obiciatur quod ex lege Iulia descendit? vt sunt qui domũ suam stupri causa præbuerunt, & alij similes? & melius est dicere, omnibus admissis ex lege Iulia venientibus quinquennium esse præstitutum.* ¶ *Quinquennium autem ex eo die accipien-* 5 *dum*

dum est, ex quo quid admissum est. & ad eum diem, quo quis postulatus, postulatáue est: & non ad eum diem, quo iudicium de adulteriis
6 *exercetur.* ¶ *Hoc amplius senatusconsulto adiectum est, vt si plures eundem postulauerint: eius, qui perseuerauerit reum reámve facere, postulationis dies prima exigatur, scilicet vt qui accusat, suos libellos accusatorios expectet, non*
7 *alienos.* ¶ *Eum autem, qui per vim stuprum intulit vel mari vel feminæ, sine præfinitione huius temporis accusari posse, dubium non est: cum eum publicam vim committere, nulla dubitatio est.*

XXX. PAVLVS libro primo de Adulteriis.

PAter sine periculo calumniæ non potest agere. Sexaginta dies à diuortio numerantur. in diebus autem sexaginta & *ipse sexagensimus est.*

XXXI. IDEM libro secundo de Adulteriis.

QVinquennium non vtile, sed continuò numerandum est. quid ergo fiet, si prior mulier rea facta sit, & ideo adulter eodem tempore reus fieri non potuit, & diu tracta lite quinquennium transierit? quid si is qui intra quinquennium quem postulauerat, nō peregerit? aut præuaricatus est, & alius eundem repetere velit, & quinquēnium trans-

actum sit? æquum est computationi quinquennij eximi id tempus, quod per postulationem præcedentem consumptum sit.

XXXII. MACER libro primo de publicis iudiciis.

Nihil interest, adulteram filiam prius pater occiderit, an non, dum vtrumque occidat. nam si alterum occidit, lege Cornelia reus erit. quòd si altero occiso alter vulneratus fuerit, verbis quidem legis non liberatur. sed Diuus Marcus & Commodus rescripserunt, impunitatem ei concedi. quia licet interempto adultero mulier superuixerit post tam grauia vulnera, quæ ei pater infixerat: magis fato quàm voluntate eius seruata est. quia lex parem in eos qui deprehensi sunt, indignationem exigit, & seueritatem requirit.¶ Cum alterum ex adulteris elegerit maritus, alterum non ante accusare potest, quàm prius iudicium finietur: quia duos simul ab eodem accusari non licet. non tamen prohibetur accusator simul cum adultero vel adultera eum quoque accusare, qui domum suam præbuit, vel consilio fuit vt crimen redimeretur. 1

XXXIII. MARCIANVS libro primo de publicis iudiciis.

SI quis adulterium à seruo suo commissum dicat in eam, quam vxorem habuit: diuus Pius

Pius rescripsit, accusare potius mulierem eum debere, quàm in præiudiciũ eius seruum suum torquere. 1 ¶ *Si quis adulterum non dimiserit, sed retinuerit, forsan filium in nouerca, vel etiam libertum vel seruum in vxorem: ex sententia legis tenetur, quamuis verbis non continetur. quæ autem retinetur, punitur. sed si dimissam reduxerit, verbis nõ tenetur. sed tamen dicendum est, vt teneatur, ne fraus fiat.* 2 ¶ *Si vxor ex adulterio viri † pretium acceperit, lege Iulia quasi adultera tenetur.*

† præmiũ

XXXIIII. MODESTINVS libro primo Regularum.

STuprum committit, qui liberam mulierem consuetudinis causa, non matrimonij continet: excepta videlicet cõcubina. 1 ¶ *Adulterium in nupta admittitur, stuprum in vidua, vel virgine, vel puero committitur.*

l. 6. §. 1. s. eod.

XXXV. IDEM libro octauo Regularum.

ACcusaturus adulterij, si quid circa inscriptionem errauerit, si tempora largiãtur, emendare non prohibetur, ne causa aboleatur.

XXXVI. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

SI minor annis adulterium commiserit, lege Iulia tenetur: quoniam tale crimen post pubertatem incipit.

XXXVII. IDEM libro quinto Quæstionum.

l.6.§.3.ſ. eod.

*FIliumfamilias publico iudicio adulterium in vxorem ſine voluntate patris arguere * poſſe *, conſtitutum eſt. vindictā enim proprij doloris conſequitur.*

XXXVIII. IDEM libro trigenſimo-ſexto Quæſtionum.

SI adulteriū cum inceſto committatur, vtputa cum priuigna, nuru, nouerca, mulier ſimiliter quoq; punietur. id enim remoto etiam adulterio eueniret. ¶ 1 *Stuprum in ſororis filiam ſi committatur, an adulterij pœna ſufficiat mari, conſiderandum eſt. occurrit, quòd hic duplex admiſſum eſt: quia multum intereſt, errore matrimonium illicitè contrahatur, an contumacia iuris & ſanguinis contumelia concurrunt. quare mulier tunc demum eam pœnam* ° *quam mares, ſuſtinebit, cum inceſtum iure gentum prohibitum admiſerit. nam ſi ſola iuris noſtri obſeruatio interueniet, mulier ab inceſti crimine erit excuſata. Nonnunquam tamen in maribus inceſti crimina, quamquam natura grauiora ſunt, humanius quàm adulterij tractari ſolent. ſi modò inceſtum per matrimonium illicitum contractum ſit. fratres denique Imperatores Claudiæ crimen inceſti propter ætatem remiſerunt, ſed diſtrahi coniunctionem illicitam iuſſerunt: cum aliàs adulterij crimen, quod pubertate delinquitur, non excuſetur ætate. nā & mulieres* ° *in iure*

° Quę erat capitis ex l.12. tabu. teſte Cic. 2. de legi.

° Secus in maribus.

in iure errantes incesti crimine non teneri, supra dictum est: cum in adulterio commisso nullam habere poßint excusationem. 2 ¶ *Idem Imperatores rescripserunt, post diuortium, quod cum nouerca bona fide priuignus fecerit, non esse crimen admittendum incesti.* 3 ¶ *Idem Pollioni in hæc verba rescripserunt. incestæ nuptiæ confirmari non solent. & ideo abstinenti tali matrimonio pœnā præteriti delicti, si nondum reus postulatus est, remittimus. incestum autem, quod per illicitam matrimonij coniunctionem admittitur, excusari solet sexu, vel ætate, vel etiam puniendi correctione, quæ bona fide interuenit: vtique si error allegetur: & facilius, si nemo reum postulauit.* 4 ¶ *Imperator Marcus Antoninus & Commodus filius rescripserunt, si maritus vxorem in adulterio deprehensam, impetu tractus doloris interfecerit: non vtique legis Corneliæ de sicariis pœnam excipiet. nam & Diuus Pius in hæc verba rescripsit Apollonio. * ei * qui vxorem suam in adulterio deprehensam occidisse se non negat, vltimum supplicium remitti potest: cum sit difficillimum, iustum dolorem temperare. & quia plus fecerit, quàm quia vindicare se non debuerit, puniendus sit. sufficiet igitur, si humilis loci sit, in opus perpetuum eum tradi. si qui honestior, in insulam relegari.* 5 ¶ *Liberto patroni famam lacessere non facilè con-*

ceditur. sed si iure mariti velit adulterij accusare, permittendum est, quomodo si atrocem iniuriam passus esset. certè si patronum, qui sit ex eo numero qui deprehensus ab alio interfici potest, in adulterio vxoris deprehenderit: deliberandum est, an impune possit occidere. quod durum nobis esse videtur. nam cuius famæ, multo magis vitæ parcendum est. ¶ Si quis in honore ministerióue publico sit, reus quidem postulatur: sed differtur eius accusatio, & cautione iudicio sistendi causa promittitur in finem honoris. & hoc ita Tiberius Cæsar rescripsit. 6

Violentia excusat ab adulterij pœna, licet celetur marito hoc factum.

XXXIX. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

VIm passam mulierem sententia præsidis prouinciæ continebatur. in lege Iulia de adulteriis non commisisse respondi: licet iniuriam suam protegendæ pudicitiæ causa confestim marito renuntiari prohibuit. Nupta quoq; muliere, tametsi lenocinij vir prior non postuletur: adulterij crimen contra adulterum ab extrario poterit inferri. In matrimonio quoque defuncta vxore, vir iure adulterum inter reos recipi postulat. ¶ Nupta, prius quàm adulter damnetur, adulterij non postulatur, si nuptias denuntiatio vel ad domum mulieris missa 1

non

2 non præcesſit. ¶ Mulierem ob latronũ ſocietatem exulare iuſſam, citra pœnæ metum in matrimonio retineri poſſe reſpondi: quia non fuerat adulterij damnata. ¶ Præſcriptione quinque annorum crimen inceſti coniunctam adulterio non excluditur. ¶ Duos quidem adulterij, marem & feminam propter commune crimen ſimul non iure, nec à viro poſtulari conuenit. cum tamen duobus denuntiatum ſuiſſet ab eo qui poſtea deſiſtere volebat: abolitionem eſſe neceſſariam in vtriuſque perſonam reſpondi. Inceſti commune crimen aduerſus duos ſimul intentari poteſt. ¶ De ſeruis quæſtionem in dominos inceſti poſtulatos ita demum habendam reſpondi, ſi per adulterium inceſtum eſſe contractum dicatur.

3

4

5

XL. PAVLVS libro nonodecimo Reſponſorum.

QVæſitum eſt an ea, quam maritus adulterij crimine ſe accuſaturum minatus eſt, nec quicquam egit, vel iure mariti, vel iure publico: nubere poſſit ei, quem in ea reum adulterij deſtinauit. Paulus reſpondit, nihil impedire, quo minus ei, quem ſuſpectum maritus habuit, ea de qua quæritur, nubere poſſit. Item quæritur, an idem maritus deſtitiſſe videatur, vel lenocinium commiſiſſe, qui eandem reduxit vxorem. Paulus reſpondit eum, qui poſt crimen adulterI intentatum eandem vxorem red

rem reduxit, destitisse videri. & ideo ex eadem lege postea accusandi eius non superesse.

XLI. IDEM lib. primo[a] Sententiarum.

IN crimine adulterij nulla danda dilatio est: nisi vt personæ exhibeantur, aut iudex ex qualitate negotij motus hoc causa cognita permiserit.

[a] Sanè idé hodie reperitur libro 2. tit. 26.

XLII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

SI is qui ius anulorum impetrauit, adulterium commisit in patroni vxorem, aut in patronam suam, aut in eius, eiue, cuius libertus patris, aut matris, filij, filiæue fuit: an vt libertus puniri debeat? & si deprehensus sit in adulterio, an impunè occidatur? & magis probo subiciendum pœna libertinorum: quoniam lege Iulia de adulteriis coërcẽdis ad tuenda matrimonia pro libertinis eos habere placuit. & deteriorem causam per istud beneficium patronorum haberi non oportet.

XLIII. GAIVS libro tertio ad legem duodecim tabularum.

SI ex lege[a] repudium missum non sit, & idcirco mulier adhuc nupta esse videatur: tamen siquis eam vxorem duxerit, adulter non erit. idque Saluius Iulianus respondit. quia adulterium, inquit, sine dolo malo non committitur. quamquam dicendum, ne is qui sciret eam ex lege repudiatam non esse, dolo malo committat.

[a] 12. tabu. f. vt monstrat inscriptio. vide L. 9. ff. de diuor. Cice. 1. de Orat.

XLIIII.

XLIIII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

Defuncta quoq; socru gener incesti postulabitur, vt adulter post mortem mulieris.

AD LEGEM IVLIAM DE VI PVBLICA. TIT. VI.

Latã à Caio Iulio dictatore.

MARCIANVS lib. quartodecimo Institutionum.

Lege Iulia de vi publica tenetur, qui arma, tela, domi suæ, agróue in villa præter vsum venationis vel itineris vel nauigationis coëgerit.

II. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

Excipiuntur autem arma quæ quis pro mercij causa habuerit, hereditatéue ei obuenerint.

III. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

In eadem causa sunt, qui turbæ, seditionísue faciendæ consilium inierint, seruósue, aut liberos homines in armis habuerint. 1 ¶ *Eadem lege tenetur, qui pubes cum telo in publico fuerit. in eadem causa sunt, qui pessimo exemplo conuocatu, seditione villas expugnauerint, & cum telis & armis bona rapuerint. item tenetur qui ex incendio rapuerit aliquid præter materiam. præterea punitur huius legis pœna, qui puerum vel feminam vel quemquam per vim stuprauer*

De coërcéda seditione Arist. lib. 5. Polit. c. 4.

stuprauerit, sed & qui in incendio cum gladio, aut telo rapiendi causa fuit, vel prohibendi dominum res suas seruare, eadem pœna tenetur. eadē lege tenetur, qui hominibus armatis possessorem domo agróue suo, aut naui sua deiecerit, expugnauerit concursu.

IIII. VLPIANVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

Vtíve id staret, homines commodauerit.

V. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

Qvi cœtu, conuersu, * *turba, seditione incendium fecerit: quíque hominem dolo malo incluserit, obsederit: quíue fecerit, quo minus sepeliatur, quo magis funus diripiatur, distrahatur: quíue per vim sibi aliquem obligauerit. nam eam obligationem lex rescindit.* ¶ *Si de vi, & possessione, vel dominio quæratur: ante cognoscendum de vi, quàm de proprietate rei,* 'Diuus Pius' τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν, id est communi Thessalorum, *græce rescripsit. sed & decreuit, vt prius de vi quæratur, quàm de iure dominij, siue possessionis.* ¶ *Qui vacantem mulierem rapuit, vel nuptam, vltimo supplicio punitur. & si pater iniuriam suam precibus exoratus remiserit, tamen extraneus sine quinquennij præscriptione reum postulare poterit: cum raptus crimen legis Iuliæ de adulteris potestatem excedit.*

*Concursu, in aliis libris.

l.37. ff. de iudic.

Qui & Adrianus dicitur in d.l.37. ff. de iudic.

VI.

VI. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

ET eum qui puerum ingenuum rapuit, puniendum Diuus Pius rescripsit in haec verba. Exemplum libelli dati mihi à Domitio Siluano nomine Domitij Siluani patrui, subici iussi, motus querella eius, qua significauit filium suum ingenuum iuuenem admodum raptum, atque conclusum, mox verberibus ac tormentis vsque ad summum periculum afflictum. Gemine carissime velim audias eũ: & si cõpereris haec ita admissa, rẽ seuerè exequaris.

VII. IDEM lib. octauo de officio procõsulis.

LEge Iulia de vi publica tenetur, qui cum imperium, potestatémue haberet, ciuem Romanum aduersus prouocationem necauerit, verberauerit, iusserítue quid fieri, aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur. item quod ad legatos, oratores, comitésue attinebit, si quis eorum (quem) pulsasse, & siue[a] iniuriam fecisse arguetur.

[a] Quidam emẽdant, ciui.

VIII. MAECIANVS libro quinto publicorum.

LEge Iulia de vi publica cauetur, ne quis reũ vinciat, impediátue quo minus Romae intra certum tempus adsit

IX. PAVLVS libro septimo ad Edictum.

ARmatos nõ vtique[b] eos intellegere debemus, qui tela habuerunt: sed etiam quid aliud

[b] Graecismus. subaudi tantùm. Ant. Aug. li. 2. c. 1.

aliud quod nocere potest.

X. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

QVi dolo malo fecerit, quo minus iudicia tutò exerceantur, aut iudices vt oportet iudicent: vel is qui potestatem imperiúmue habebit, quàm ei ius erit, decernat, imperet, faciat. qui ludos, pecuniámue ab aliquo inuito polliceri publicè, priuatímue per iniuriam exegerit. item qui cum telo dolo malo in cõcione fuerit, aut vbi iudicium publicè exercebitur. exceptus est qui propter venationem habeat homines, qui cum bestiis pugnent. ministrósque ad ea habere conceditur. Hac lege tenetur & qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberetur, & pulsetur, neque homo occisus sit. ¶ *Damnato de vi publica aqua & igni interdicitur.* 1

XI. PAVLVS lib. quinto Sententiarum.[a]

[a] tit. 3. vbi paulò diuersius. hęc legũtur.

HI qui ædes alienas, aut villas expilauerint, effregerint, expugnauerint: si quidẽ in turba cum telo fecerint, capite puniuntur. Telorum autem appellatione omnia, ex quibus singuli homines nocere possunt, accipiuntur. ¶ *Qui telum tutandæ salutis suæ causa gerũt, non videntur hominis occidendi causa portare.* 1

XII. IDEM libro singulari ad senatusconsultum Turpillianum.

QVi noua vectigalia exercent, lege Iulia de vi publica tenentur.

AD LEGEM IVLIAM DE VI PRIVATA.[a]

TIT. VII.

MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

DE VI *priuata damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur: & cautum est, ne senator sit, ne decurio, aut vllum honorem capiat, néve in eum ordinē sedeat, néve iudex sit. & videlicet omni honore quasi infamis ex senatusconsulto carebit. Eadem pœna adficiuntur, qui ad pœnam legis Iuliæ de vi priuata rediguntur, & si quis ex naufragio dolo malo quid rapuerit. sed & ex constitutionibus principum extra ordinem, qui de naufragiis aliquid deripuerint, puniuntur. nam & Diuus Pius rescripsit nullam vim nautis fieri debere: & si quis fecerit, vt seuerißimè puniatur.*

[a] i. inermi. Iustinia. de interdict. §. Sed ex constitutione §. Idé lex Iulia. Inst. de publi. iudic.

II. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

HAC *lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis ververetur, pulsaretur: neque homo occisus erit.*

III. MACER libro primo publicorum.

NEC *interest, liberos an seruos, & suos an alienos quis ad vim faciendam conuocauerit. nec minus hi qui conuocati sunt, eadem lege tenentur. sed si nulli conuocati, nul-*

lique pulsati sint, per iniuriam tamen ex bonis alienis quid ablatum sit: hac lege teneri eum qui id fecerit.

IIII. PAVLVS libro quinquagensimo quinto ad Edictum.

&. l. 10. §. tit. prox.

LEgis Iuliæ de vi priuata crimen committitur, cum cœtum aliquis, & concursum fecisse dicitur, quo minus quis in ius produceretur. & si quis quæstionem de alterius seruo habuisset, & ideo moderatius edicto prætoris de iniuriis vtendum esse Labeo ait.

V. VLPIANVS libro sexagensimo nono ad Edictum.

SI quis aliquem deiecit ex agro suo hominibus congregatis sine armis, vis priuatæ postulari possit.

VI. MODESTINVS libro octauo Regularum.

EX senatuscōsulto Volusiano, qui improbè coëunt in alienam litem, vt quidquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter eos communicaretur: lege Iulia de vi priuata tenentur.

VII. CALLISTRATVS libro quinto de cognitionibus.

CReditores si aduersus debitores suos agāt, per iudicem id quod deberi sibi putant, reposcere debēt. alioquin si in rem debitoris sui intrauerint, id nullo concedente: Diuus Marcus decreuit, ius crediti eos non habere. verba decreti

,, *decreti hæc ſunt. optimum eſt, vt ſi quas putes*
,, *te habere petitiones, actionibus experiaris. inte-*
,, *rim ille in poſſeßione debet morari, tu petitor*
,, *es. & cum Marcianus diceret, vim nullam feci:*
,, *Cæſar dixit, tu vim putas eſſe solùm ſi homines*
,, *vulnerentur? vis eſt & tunc, quotiens quis id*
,, *quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit.*
,, *non puto autem nec verecundiæ nec dignitati*
,, *tuæ conuenire, quicquam non iure facere. quiſ-*
,, *quis igitur probatus mihi fuerit, rem vllam de-*
,, *bitoris, non ab ipſo ſibi traditam, ſine vllo iudi-*
,, *ce temere poßidere, eúmque ſibi ius in eam rem*
,, *dixiſſe, ius crediti non habebit.*

l. extat. §. quod metus cauſ.

VIII. MODESTINVS libro ſecundo de pœnis.

SI *creditor ſine auctoritate iudicis res debitoris occupet, hac lege tenetur, & tertia parte bonorum multatur, & infamis ſit.*

† veneficis

*In indice tit. & beneficiis.

AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS ET † VENEFICIIS.*

TITVLVS VIII.

MARCIANVS libro quartodecimo Inſtitutionum.

LEGE *Cornelia* *de ſicariis & † beneficiis tenetur, qui hominem occiderit: cuiúſve dolo malo incendium factum erit: quíve hominis occidendi, furtíve faciendi cauſa cum telo am-*

*Lata à Cornelio Sylla. l. 2. §. de orig. iur. antea erat Sempronia, à Graccho quippe lata.

† veneficis

bulauerit: quíve cum magistratus esset, publicóve iudicio præesset, operam dedisset, quo quis falsum indicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur. ¶ *Præterea tenetur, qui hominis necandi causa venenum confecerit, dederit: quive falsum testimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur: quíve magistratus iudéxve quæstioni sub capitalē causam pecuniā acceperit, vt publica lege reus fieret. Et qui hominem occiderit, punitur, non habita differentia, cuius condicionis hominem interemit.* 1

Nemo tenetur hac lege, nisi qui dolo occiderit.

¶ *Diuus Hadrianus rescripsit, eum qui hominem occidit, si non occidendi animo hoc admisit: absolui posse. & qui hominem non occidit, sed vulnerauit vt occidat, pro homicida damnandum. & ex re constituendum hoc. nam si gladium strixerit, & in eo percusserit: indubitatè occidendi animo id eum admisisse.* 2 ¶ *Sed si claui percußit, aut cuccuma in rixa: quamuis ferro percusserit, tamen non occidendi animo: leniendum pœnam eius, qui in rixa† causa magis, quàm voluntate homicidium admisit.* 3 (†casu) ¶ *Item Diuus Hadrianus rescripsit eum, qui stuprum sivi, vel suis per vim inferentem occidit, dimittendum. Sed & in eum, qui vxorem deprehensam in adulterio occidit, Diuus Pius* 4

leniorem

leuiorem pœnam irrogandam esse scripsit. & humiliore loco positum in exilium perpetuum dari iußit, in aliqua dignitate positum ad tempus relegari.

II. VLPIANVS libro primo de Adulteris.

INauditum filium pater occidere non potest. sed accusare eum apud præfectũ, præsidémve prouinciæ debet.

Lex 12. tabu. vet t quẽquam occidi indẽnatũ. Saluianus de prouidẽtia. itẽ neminẽ inauditum dãnãdum esse consuluit Senatus apud Tacitũ lib. 18. Plin. lib. 25. c. 2. alt amatorio periisse.

III. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

EIusdem legis Corneliæ de sicariis & Beneficis capite quinto, qui venenum necandi hominis causa fecerit, vel vendiderit, vel habuerit, plectitur. Eiusdem legis pœnæ adficitur, qui in publicum mala medicamenta vendiderit, vel hominis necandi causa habuerit. 1 *¶ Adiectio autem ista, VENI mali, ostendit esse quædam & non mala venena. ergo nomen medium est, & tam id quod ad sanandum, quàm id quod ad occidendum paratum est, continet. sed & id quod amatorium appellatur. sed hoc solum notatur in ea lege, quod hominis necandi causa habet. Sed ex senatusconsulto relegari iussa est ea, quæ non quidem malo animo, sed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ acceperat, decesserit. Alio senatusconsulto effectum est, vt pigmentarij, si cui temere cicatam, sala-*

mãdram, aconitum, pituocampas,[a] aut bubrostim, mandragoram, & id quod lustramenti causa, dederint cantharidas: pœna teneantur huius legis. ¶ Item is, cuius familia sciente eo 2 apiscendæ, reciperandæ possessionis causa arma sumpserit. Item qui auctor seditionis fuerit, & qui naufragium suppresserit: & qui falsa indicia confessus fuerit, confitendáve curauerit, quo quis innocens circumueniretur. & qui hominem lividinis, vel promercij causa castrauerit, senatusconsulto pœna legis Corneliæ ponitur. ¶ Legis Corneliæ de sicariis & Bene- 3 ficis pœna, insulæ deportatio est, & omnium bonorum ademptio. sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, vt pœnam legis sustineant. vmiliores enim solent vel vestiis subici. altiores verò deportantur in insulam. ¶ Transfugas licet, vbicumque inuenti fue- 4 rint, quasi hostes interficere.

[a] i. erucās pinorum. Plin lib. 23. c. 3.

IIII. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

LEge Cornelia de sicariis tenetur, qui cum in magistratu est, esset, eorum quid fecerit contra hominis necem, quod legibus permissum non sit.[b] ¶ Cum quidam per lasciuiam causam 1 mortis præbuisset, comprobatū est factum Ignatij Taurini proconsulis Veticæ à Diuo Hadriano, quòd eum in quinquennium relegasset. ¶ Idem Diuus Hadrianus rescripsit: consti- 2 tutum

[b] Sequentes §§. desunt in basilicis. nā per nouell. 142. qui eunuchos faciunt puniuntur ταυτοπαθεία & exilio in Gypsum atq; confiscatione bonorum.

" *tutum quidem est, ne spadones fierent. eos au-*
" *tem qui hoc crimine arguerentur, Corneliæ le-*
" *gis pœna teneri, eorúmque bona meritò fisco*
" *meo vindicari debere. sed & in seruos qui spa-*
" *dones fecerint, vltimo supplicio animaduerten-*
" *dum esse. & qui hoc crimine tenentur, si non*
" *adfuerint, de absentibus quoque, tamquam le-*
" *ge Cornelia teneantur, pronuntiãdum esse. Pla-*
" *nè si ipsi qui hanc iniuriam passi sunt, procla-*
" *mauerint: audire eos præses prouinciæ debet,*
" *qui virilitatem amiserunt. nemo enim liberum*
" *seruúmve inuitum sinentémue castrare debet:*
" *néve quis se spõte castrandum præbere debet.*[a]
" *at si quis aduersus edictum meum fecerit, me-*
" *dico quidẽ qui exciderit, capitale erit. item ipsi*
" *qui se sponte excidendum præbuit.*

V. PAVLVS libro secundo de officio proconsulis.

HI[b] *quoque, qui thlibias faciunt, ex constitutione Diui Hadriani ad Ninium Hastam in eadem causa sunt, qua hi qui castrant.*

VI. VENVLEIVS SATVRNINVS libro primo de officio proconsulis.

IS *qui seruum castrandum tradiderit, pro parte dimidia bonorum multatur ex senatusconsulto, quod Neratio*[c] *Prisco & Annio Vero consulibus factum est.*

In pœnis corporalibus lata culpa non comparatur dolo, sed mitius punitur. Bart.

[a] Hoc & Nerua vetuit. Dion in eod.

[b] i. paretes qui ab infantia liberis genitales cõprimũt. Theodo. Balsam. 23. Can. Apostol.

[c] Iurisconsulto: nã hic eius cõsulatus memoratur in l. 27. de orig. iur.

VII. PAVLVS libro singulari de publicis iudiciis.

IN lege Cornelia dolus pro facto accipitur. ne in hac lege culpa lata pro dolo accipitur. quare si quis alto se praecipitauerit, & super alium venerit, eúmque occiderit: aut putator ex arbore, cum ramum deieceret, non praeclamauerit, & praetereuntem occiderit: ad huius legis coërcitionem non pertinet.

VIII. VLPIANVS libro trigensimo tertio ad Edictum.

SI mulierē visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret, constiterit: eam in exilium praeses prouinciae exiget.

IX. IDEM libro trigensimo septimo ad Edictum.

Plat. lib. I. leg.

FVrem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine periculo suo non potuit.

X. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SI quis dolo insulam meam exusserit, capitis poena plectetur, quasi incendiarius.

XI. MODESTINVS libro sexto Regularum.

CIrcumcidere Iudaeis filios suos tantùm rescripto Diui Pij permittitur. in non eiusdem religionis qui hoc fecerit, castrātis poena irrogatur. Seruo sine iudice ad vestias dato, non solùm qui vendidit, poena, verùm & qui comparauit, tenebitur. Post legem Petroniam & senatusconsulta ad eam legem pertinentia

nentia, dominis potestas ablata est ad bestias depugnandas suo arbitrio seruos tradere. oblato tamen iudici seruo, si iusta sit domini querella, sic pœnæ tradetur.

XII. IDEM libro octauo Regularum.

INfans vel furiosus si hominem occiderint, lege Cornelia non tenentur: cum alterum innocentia consilij tuetur, alterum fati infelicitas excusat.

XIII. IDEM libro duodecimo Pandectarum.

EX senatusconsulto eius legis pœna damnari iubetur, qui mala sacrificia fecerit, habuerit.

XIIII. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

DIuus Hadrianus in hæc verba rescripsit: in maleficiis voluntas spectatur, non exitus. Cic. pro Milon.

XV. VLPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

NIhil interest, occidat quis, an causam mortis præbeat.

XVI. MODESTINVS libro tertio de pœnis.

QVI cædem admiserunt sponte, doló've malo, in honore aliquo positi, deportari solent: qui secundo gradu sunt, capite puniuntur. facilius hoc in decuriones fieri potest. sic tamen, vt consulto prius principe, & iubente id fiat. nisi fortè tumultus aliter sedari non possit.

XVII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SI in rixa percussus homo perierit, ictus vniuscuiusque in hoc collectorum contemplari oportet.

DE LEGE POMPEIA DE PARRICIDIIS. TIT. IX.

Vide Cicer. pro Rosc. Amerin.

MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

LEGE *Pompeia de parricidiis cauetur, vt si quis patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, sororem, patruelem, matruelem,ª patruum, auunculum, amitam, consobrinum, consobrinam, vxorem, virũ, generum, socrũ, vitricum, priuignũ, priuignã, patronum, patronã occiderit, cuiusve dolo malo id factũ erit: vt pœna ea teneatur, quæ est legis Corneliæ de sicariis. sed & mater, quæ filiũ filiámve occiderit, eius legis pœna adficitur. & auus, qui nepotem occiderit. & præterea qui emit venenum vt patri daret, quãuis nõ potuerit dare.*

Lata à Cn. Pompeio Magno l. 2. ff. de orig. iur. nã ante eum de eod. crimine tulerat Cornelius Sylla.

ª i. per matrem coniunctum fratrem aut sororem.

II. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

FRater autem eius qui cognouerat tantùm, nec patri indicauerat, relegatus est: & medicus supplicio affectus.

III. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

Sed

SED sciendum est lege Pompeia de consobrino comprehendi. sed non etiam eos pariter complecti, qui pari proprióve gradu sunt. Sed & nouercæ & sponsæ personæ omissæ sunt, sententia tamen legis continentur.

IIII. IDEM libro primo de publicis iudiciis.

CVM pater & mater sponsi sponsæ, socerorum, vt liberorum spōsi generorum appellatione continentur.

V. IDEM libro quartodecimo Institutionum.

DIuus Hadrianus fertur, cum in venatione filium suum quidam necauerat, qui nouercam adulterabat, in insulam eum deportasse: quòd latronis magis quàm patris iure eum interfecit. nam patria potestas in pietate debet, non atrocitate consistere.

VI. VLPIANVS libro octauo de officio proconsulis.

VTrum qui occiderunt parentes, an etiam conscij pœna parricidij adficiãtur, quæri potest. & ait Mæcianus, etiã conscios eadem pœna adficiendos, non solùm parricidas. proinde conscij etiam extranei eadem pœna adficiendi sunt.

VII. IDEM libro vicensimo*nono* ad Edictum.

SI sciente creditore ad scelus committendum pecunia sit subministrata, vtputa si ad

si ad VENI mali comparationem, vel etiam vt latronibus adgressoribúsque daretur, qui patrem interficerent: parricidij pœna tenebitur qui quæsierit pecuniam, quíque eorum ita crediderint, aut à quo ita cauerunt."

"i. stipulati sunt.

Parricidij postulatus, & nondum condemnatus, potest testamentum facere.

VIII. IDEM libro octauo Disputationum.

PArricidij postulatus, si interim decesserit, si quidem sibi mortem consciBit: successorē fiscum habere debebit. si minus, eum quem voluit, si modò testamentum fecit. si intestatus decessit, eos heredes habebit, qui lege vocantur.

IX. MODESTINVS libro duodecimo Pandectarum.

POena parricidij more maiorum hæc instituta est, vt parricida virgis sanguineis ver veratus, deinde culleo insuatur cum cane, gallo gallinaceo, & vipera, & simia. deinde in mare profundum culleus iactatur. hoc ita, si mare proximum sit. alioquin bestiis obicitur secundum Diui Hadriani constitutionem. Qui alias personas occiderint, præter matrem & patrem & auum & auiam, quos more maiorum puniri supra diximus, capitis pœna plectentur, aut vltimo supplicio mactantur. Sanè si per furorem aliquis parentem occiderit, iNpunitus erit, vt Diui fratres rescripserunt super eo, qui per furorem matrem necauerat. nam sufficere furore ipso

re ipso eum puniri: diligentiúsque custodiendum esse, aut etiam vinculis coërcendum.

X. PAVLVS libro singulari de pœnis omnium legum.

*E*Orum qui parricidij pœna teneri possunt, semper accusatio permittitur.*

DE LEGE CORNELIA

DE FALSIS [ET DE SENATVSconsulto Liboniano.]

Inclusa desunt in indice tit.

TIT. X.

MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

*P*Oena legis Corneliæ irrogatur ei, qui falsas testationes faciendas, testimoniáve falsa inspicienda dolo malo coiecerit.* Item ob instruendam aduocationem, testimoniáve pecuniam acceperit, pactúsve fuerit, societatem coierit ad obligationem innocentium, ex senatusconsulto coërcetur. Sed & si quis ob renuntiandum, remittendúmve testimonium, dicendum, vel non dicendum pecuniam acceperit: pœna legis Corneliæ adficitur. & qui iudicem corruperit, corrumpendúmve curauerit. sed & si iudex constitutiones principum neglexerit, punitur.*

*pro coniecerit.

1 ¶ *Qui in rationibus, tabulis, cereísve,* vel alia qua re sine consignatione falsum fecerint, vel* rem

*scriptum ita est pro ceris, per ei diphthongũ.

rem amouerint: perinde ex his causis, ad que si erant falsarij, puniuntur. sic & Diuus Seuerus lege Cornelia de falsis damnauit praefectum Aegypti, quòd instrumentis suis, cum praeerat prouinciae, falsum fecit. ¶ *Is qui aperuerit viui* 2 *testamentum, legis Corneliae poena tenetur. Is qui deposita instrumẽta apud alium, ab eo prodita esse aduersariis suis dicit, accusare eum falsi potest.* ¶ *Ad testamenta militum senatus-* 3 *consultum pertinet, quo lege Cornelia tenentur, qui sibi legatum fideicommissúmve adscripserint.* ¶ *Inter filium, & seruum, & extraneum* 4 *testamentum scribentes hoc interest: quòd in extraneo, si specialiter subscriptio facta est,* QVOD ILLI DICTAVI, ET RECOGNOVI, *poena cessat, & capi potest. in filio vel seruo vel generalis subscriptio sufficit & ad poenam euitandam, & ad capiendum.* ¶ *Ex illa quoq;* 5 *causa falsi poenae quis subicitur, vt Diui quoq; Seuerus & Antoninus constituerunt, vt tutores, & curatores, & qui officio deposito non restituerunt tutelam vel curationem, cum fisco contrahere non possint. ac si quis aduersus hanc legem profectus, aerario obrepserit: vt perinde puniatur, ac si falsum commisisset. sed ad illos hoc non pertinet, vt idem principes rescripserunt, qui antequam tutelam susciperent, hac gesserunt. nec enim excusationes admisisse, sed fraudes exclusisse. Idem principes rescripserunt,*

ita

ita demum eum, qui rationem tutelæ vel curæ nondum reddidit, cum fisco contrahere non debere, si viuat is, cuius tutela administrata est. nam si decesserit, licet nondum heredi eius rationem reddiderit: iure eum contrahere. Sed si iure hereditario successerunt in fiscalem contractum tutor vel curator, licet ante rationem redditam: non puto pœnam locum habere, licet adhuc viuat is, cuius tutela vel cura administrata est. 6 ¶ *Pœna falsi, vel quasi falsi, deportatio est, & omnium bonorũ publicatio. & si seruus eorum quid admiserit, vltimo supplicio adfici iubetur.*

II. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

QVi testamentum amouerit, celauerit, eripuerit, deleuerit, interleuerit, subiecerit, resignauerit: quíve testamentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit dolo malo, cuiúsve dolo malo id factum erit: legis Corneliæ pœna damnatur.

III. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

QVi ignorans falsum esse testamentum, vel hereditatem adiit, vel legatum accepit, vel quoquo modo agnouit, falsum testamentum dicere non prohibetur.

IIII. IDEM libro octauo Disputationum.

SI quis cum falsò sibi legatum adscribi curasset, decesserit: id heredi quoque extorquendum

quendum est. Inde Diuus quoq; Marcus, cum quidam à patre heres institutus codicillos intercidisset, & decessisset: fisco tantum esse putauit vindicandum, quantum per codicillos erogari posset: id est vsque ad dodrantem.

V. IVLIANVS libro octagesimo sexto Digestorum.

Aug. li. 2. c. 2.

SEnatus pœnam remisit ei, qui legata à se testamento data, codicillis sua manu scriptis ademerat. sed quà & iussu patris id fecerat, & annorum vigintiquinque erat, hereditatem quoque ei capere permissum est.

Si legatũ est inualidum ratione rei legatæ, vel alterius vitij visibilis, adscribens pœna falsi tenetur. Bart.

XI. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

SI quis legatum sibi adscripserit, tenetur pœna legis Corneliæ: quamuis inutile legatum sit. nam & eum teneri cõstat, qui eo testamento quod postea ruptum, vel etiam quod initio non iure fieret, legatum sibi adscripserit. hoc tamen tunc verum est, cum perfectum testamentum erit. ceterum si non signatum fuerit, magis est vt senatusconsulto locus non sit. sicuti nec interdictum de tabulis testamenti exhibendis locum habet. prius enim oportet esse aliquod testamentum vel non iure factum, vt senatusconsulto locus sit. nam & falsum testamentum id demum rectè dicitur, quod si adulterinum non esset, verumtamen testamentum rectè dicetur.

similiter

similiter igitur & non iure factum testamentum id appellatur, in quo si omnia rite facta 1 essent, iure factum diceretur.¶ Si institutus heres exheredationẽ nominatim filij vel aliarum personarum adscribit: senatusconsulto tenetur. similiter & is qui libertatem sua manu ademit serui testatoris, & maximè cui à se legata vel fideicommissa data erant: senatusconsulto tene- 2 tur. ¶ Si patronus testamento liberti legatum sibi scripserit, & venia impetrata abstinere legato iussus est: an emolumentum bonorum possessionis contra tabulas habere posit? & magis placet, non posse. nec tamen huic consequens est, vt & si vxor dotẽ, vel creditor id quod in diem sibi deberetur, sibi adscripserit, & similiter venia impetrata abstinere se legato iubeãtur, aut mulieri dotis, aut creditori actio sua denegari debet. ne eorum vterque meritò debito careat.

VII. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

NVllo modo serui cum dominis suis consistere possunt. cum ne quidem omnino iure ciuili, neque iure prætorio, neque extra ordinem computantur. præterquàm quod fauorabiliter Diui Marcus & Commodus rescripserũt, cum seruus quereretur quòd tabulæ testamenti, quibus ei data erat libertas, subprimerentur, admittendum ad suppreßi testamenti accusationem.

VIII. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

Qvicumque nummos aureos partim raserit, partim tinxerit, vel finxerit: si quidem liberi sunt, ad bestias dari. si serui, summo supplicio adfici debent.

IX. IDEM libro octauo de officio proconsulis.

Idem Solo apud Demosth. contra Timocraté.

Lege Cornelia cauetur, vt qui in aurum vitij quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falsi crimine teneri. Eadem pœna adficitur etiam is qui cum prohibere tale quid posset, non prohibuit. Eadem lege exprimitur, ne quis nummos stagneos, plumbeos emere, vendere dolo malo vellet. ¶ 1 *Pœna legis Corneliæ irrogatur ei, qui quid aliud quã in testamento, sciens dolo malo falsum signauerit, signaríve curauerit. item qui falsas testationes faciendas testimoniáve falsa inuicem dicenda dolo malo coierint.* ¶ 2 *Qui delatorem summisit in causa pecuniaria, eadem pœna tenetur, qua tenentur hi qui ob instruendas* lites pecuniam acceperunt.*

*Sic aptatum inarchetypo: vbi prius erat in obstruẽdas, fortè non ineptè.

X. MACER libro primo publicorum.

De eo qui ei, in cuius potestate est, eíque qui in eadem potestate est, adscripserit, nihil senatusconsultis cauetur: sed hoc quoque casu committitur in legem. quia huius rei emolumentum ad patrem dominúmve pertinet, ad quem pertineret, si filius seruúsve sibi adscripsissent.

1 pssent.* ¶ Illud* constat, si extraneo quis adscripserit legatū, licet postea viuo testatore in potestate eum habere cœperit: senatusconsultū locum non esse.

XI. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

SI pater filio suo militi, quem habet in potestate, testamento commilitonis filij aliquid adscripserit, quem conmilitonem in militia nouit: quia patri nō adquiritur, extra pœnam est. & cum matri filius adscripserat, Diui fratres rescripserunt, cum iussu testatoris hoc scripsit, impunitum eum esse, matrémque capere posse.

XII. PAPINIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

CVm falsi reus ante crimen illatum, aut sententiam dictam vita decedit, cessante Cornelia, quod scelere quæsitum est, heredi non relinquitur.

XIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

FAlsi nominis vel cognominis adseueratio pœna falsi coërcetur. ¶ Ordine decurionum decem annis aduocatum motum, qui falsum instrumentum cognoscente præside recitauit, post finem temporis dignitatem respondi reciperare: quoniam in Corneliam, falso recitato, non[a] facto, non incidit. eadem ratione plebeium ob eandem causam exilio temporario punitum, decurionem post reditum rectè creari.

[a] In vulg. edit. perperā deest negatio. Ant. Aug. lib. 4. c. vlt.

XIIII. PAVLVS libro vicensimo secundo Quæstionum.

Filius emancipatus cum scriberet patris testamentum, iussu patris seruo cõmuni Titij & sui legatum adscripsit. quæro quis exitus quæstionis sit. respondit, plures quæstiones coniunxisti. & quidem quantum ad senatusconsultum, quo prohibemur nobis, vel his quos in potestate habemus, adscribere legatum, emancipatus quoque filius eadem pœna tenebitur, licet iussu patris scripserit. excusatus enim is videtur, qui in potestate est, sicut seruus: si tamen iussum ex subscriptione testatoris appareat. sic enim inueni senatum censuisse. ¶ *Sequẽs quæstio est, an quoniam placet id quod illicitè scriptum est, pro non scripto esse: quod seruo communi scribentis & alterius adscriptũ est, vtrum in totum pro non scripto sit: an quantũ ad eum tantùm qui adscripsit, ceterum socio totum debeatur. & inueni Marcellum apud Iulianum adnotasse. nam cum Iulianus scripsisset, si sibi & Titio scripsisset, aut seruo communi: cum pro non scripto sit, facillimè quæri posse, quantum Titio & socio adquæratur. ita adicit iste Marcellus, quemadmodum socio debebitur, si quasi falsum nomẽ serui subducitur? quod & in præsenti quæstione obseruandum est.* 1

¶ *Maritus seruum dotalem manumisit, & in testamento eius legatum sibi adscripsit. quæsitum est, quid* 2

mulier

mulier ex lege Iulia consequi possit. respondi, & patronum incidere in pœnam edicti Diui Claudij dicendum est, & filium emancipatum, licet præteriti possint petere bonorum possessionẽ. * ergo si nihil habet patronus ex bonis liberti, nõ tenebitur mulieri. An ideo teneri potest, quòd adiectum est in lege,* AVT DOLO FECIT, QVO MINVS AD EVM PERVENIAT? *sed nihil perfecit in fraudem mulieris: non enim aduersus illam hoc excogitauit. An ideo non denegamus huic actiones, quoniam alij restituturus est? aDquin cum is qui sibi iussu testatoris legatum adscripsit, etiam si fidei suæ similiter iubente testatore commisisset, vti id alij restitueret: senatus iussit eum nihilo minus legato abstinere, ídque apud heredem remanere cum onere fideicommissi.*

XV. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

D*Iuus Claudius edicto præcepit, adiciendum legi Corneliæ, vt si quis cũ alterius testamentum, vel codicillos scriberet, legatum sibi sua manu scripserit: proinde teneatur, ac si commisisset in legem Corneliam. & ne vel is venia detur, qui se ignorasse edicti seueritatem prætendant. Scribere autem sibi legatum videri non solùm eum qui manu sua id fecit: sed etiam qui per seruum suum, vel filium quem*

Suet. Nerone. c. 17

in potestatem habet, dictante testatore legato honoratur. ¶ *Plane constitutionibus principalibus cauetur, vt si testator specialiter subscriptione sua declarauerit, dictasse seruo alicuius, vt domino eius legatum ab heredibus suis daretur: id valere, nec generalem subscriptionem testatoris valere aduersus senatusconsulti auctoritatem. & ideo legatũ pro non scripto habendum: & seruo, qui etiam sibi legatum adscripsit, veniam dari. ego tutius esse puto, veniam petendam ab Imperatore: scilicet eò quod relictum est, abstinentibus.* ¶ *Item senatus censuit, vt si seruus domini sui iussu testamento, codicillísue libertatem sibi adscripserit: ob eam rem quòd ipsius manu adscriptum est, minus liber sit: sed libertas ei ex fideicommissi causa præstatur, si modò post eam scripturam manu sua testator testamento, codicillísue subscripserit.* ¶ *Et quatenus de sola specie fideicõmissæ libertatis hoc senatusconsulto continebatur, Diuus Pius rescripsit, sententiam magis sequendam esse huius senatusconsulti, quàm scripturam. nam seruos, cùm dominis suis parent, necessitate potestatis excusari, si tamen accedat domini auctoritas subscribentis se ea dictasse, & recognouisse. videri enim ait ipsius domini manu scripta, cuius voluntate ea scripta sunt. Quod tamen, inquit, ad liberas personas, in quas nullum ius testator habuerit,* 2 3 4

extendi

extendi non debet. quæri tamẽ debet, an æquè subsequendi necessitas, & honesta excusatio est non facientibus quod non sit concessum.

5 *¶ Matri quoque, cui per seruum suum dictante filio legatum scriptum esset, veniam tribuendam legis Corneliæ placuit. Idem in filiam quæ dictante matre sua, per ignorantiam iuris legatum sibi scripserat, senatus censuit.*

6 *¶ Si quis duobus heredibus institutis, adiecerit vt si alteruter heres sine liberis decessisset, ei qui superesset, & liberos haberet, hereditas redderetur: vel si vterque sine liberis decessisset, hereditas deinde alia manu scriptori testamenti restitueretur: placet testamentario pœnam legis Corneliæ remitti. sed benignius est, vt etiam ea quæ supra scripta sunt, simili modo cõsequatur.*

XVI. PAVLVS libro tertio Responsorum respondit.

INstrumentorum subreptorũ crimen non esse publici iudicij, nisi testamentũ alicuius subreptum arguatur.

In vulg. Paulus respondit.

1 *¶ Paulus respondit, legis Corneliæ pœna omnes teneri, qui etiam extra testamenta cetera falsa signassent. sed & ceteros, qui in rationibus, tabulis, litteris publicis, aliáue qua re, sine consignatione falsum fecerunt, vel vt verum non appareat, quid celauerunt, subripuerunt, subiecerunt, resignauerunt: eadem pœna adfici solere, dubium non esse.*

XVII. IDEM lib. tertio fideicommissorum.

CVm quidam sua manu seruum sibi legatum scripsisset, & eum manumittere rogatus esset: senatus censuit, ab omnibus heredibus eum manumittendum.

XVIII. IDEM lib. tertio Sententiarum.

VXori legatum in alieno testamēto scribere nō prohibemur. ¶ *Qui se filio testatoris impuberi tutorem adscripsit, etsi suspectus esse præsumitur, quòd vltro tutelam videbitur affectasse: tamen si idoneus esse adprobetur, non ex testamento, sed ex decreto tutor dandus est. nec excusatio eius admittetur: quia consensisse videtur voluntati testatoris.* 1

XIX. IDEM lib. quinto Sententiarum.

QVi falsam monetam percusserint, si id totum formare noluerunt, suffragio iustæ pænitentiæ absoluuntur. ¶ *Accusatio suppositi partus nulla temporis præscriptione depellitur. nec interest, decesserit necne, ea quæ partum subdidisse contenditur.* 1

XX. HERMOGENIANVS libro sexto iuris epitomarum.

FAlsi pœna coërcentur, & qui ad litē instruendā aduocatione, testibus pecuniā acceperunt: obligationē, pactionē fecerunt, societatem inierunt: vt aliquid eorū fieret, curauerunt.

XXI. PAVLVS libro singulari ad senatusconsultum Turpillianum.

QVi duobus in solidū eandem rem diuersis contractibus vendidit, pœna falsi coërcetur. & hoc & Diuus Hadrianus consti-

tuit. Is adiungitur & is qui iudicem corrumpit. sed remißius puniri solent, vt ad tempus relegentur, nec bona illis auferantur.

XXII. IDEM libro singulari ad senatusconsultum Libonianum.

IMpuberem[a] *in hoc edictũ incidere, dicẽdum non est: quoniã falsi crimine vix poßit teneri,* 1 *cum dolus malus in eam ætatẽ non cadit.* ¶ *Si ei filio, qui apud hostes est, adscripserit pater legatũ: dicendũ est, reuerso eo incidere in pœnam senatusconsulti. quòd si ibi decesserit, innocens pater existimatur. Sed etsi emãcipato filio adscribit, rectè id faciet. item in adoptionem dato.* 2 ¶ *Item si seruo, cui morã fecit in fideicõmissaria libertate præstanda, adscripserit: dicendum est extra sententiã senatuscõsulti eum esse: quoniam placet, omne quod per huiusmodi seruum adquisitũ est, restitui oportere manumisso. & si ei seruo, qui bona fide seruit, aliquid adscribsit: quod ad cogitationem animi, nocens est, quia ei adscribit, quem suũ putat: sed quoniã neq; legatum neq; hereditas bonæ fidei possessori adquiritur, dicamus eum pœnæ eximendum esse.* 3 ¶ *Si dominus adscripserit seruo legatũ, cum liber erit: dicimus senatuscõsulto dominũ excusatum esse, qui compendio suo nullo modo prospexerit. eadẽ & de filio postea emãcipato.* 4 ¶ *Qui codicillos ante testamentum factos, in quibus legatum ei adscriptũ erat, cõfirmat, in senatus-*

[a] Intellige minorẽ 7. ann. secus si est à 7. anno vsq; ad 14. Bal sam. ad Nomoca. tit. 4. c. 13.

consultum incidit. quod & Iulianus scribit. ¶ *Adimendo quoq; aliquid, incidere in pœnam debet, quasi sibi aliquid dederit: veluti si seruo legato sibi, eodémq; manumisso libertatẽ sua manu ademerit. hoc ita, si voluntate testatoris ademerit. nã si ignorãte eo, libertas valet. item si rogatus restituere legatũ sibi adscriptũ, fideicommissum ademerit.* 5

¶ *Qui liberti adsignationem sua manu adscripsit, non verbis. sed sentẽtia senatuscõsulti tenetur. Itẽ non continetur verbis seruus, qui alieno testamẽto fideicommissam libertatẽ sibi adscripsit. sed de hoc potest hæsitari: quoniã, vt supra diximus,*ª *senatus ita demũ ei qui sibi libertatẽ fideicõmissam in testamento domini adscripsit, pœnã remisit, si dominus subscripsit. immo magis dicendũ est, hũc contra senatusconsultũ facere, quàm eum qui legatũ sibi adscribit: cum libertas omnimodo ipsi competitura sit, legatũ autem domino adquiri possit.* 6

ª Verba sunt Triboniani seu Iustin. Nã Callistratus hoc dixerat, & ex eius perso na Iustin. l. Diuus. §. it: sunt. ·Ꝭ. eod.

¶ *Si testamẽtarius seruo suo fideicõmissam libertatẽ dederit, videamus ne extra pœnã sit, quoniã nullum ipsius cõmodum est. nisi ideo adscripserit, vt seruus magno pretio redimatur ab eo, & manumittatur. Sed & ille qui, cùm Titio fundus legaretur, adiecit sua manu condicionẽ pecuniæ sibi dandæ, in voluntatẽ senatuscõsulti incidit.* 7

¶ *Qui autẽ voluntate patris se exheredat, vel legatum sibi adimit, neq; verbis senatusconsulti neque sententia continetur.* 8

XXIII.

XXIII. IDEM libro singulari de pœnis paganorum.

QVid sit falsum, quæritur. & videtur id esse, si quis alienum chirographum imitetur, aut libellum, vel rationes intercidat, vel describat. non qui aliàs in computatione vel in ratione mentiuntur.

A crimine falsi potest quis liberè desistere ante sententiam. Bart.

XXIIII. SCAEVOLA libro vicensimosecundo Digestorum.

*ALthales seruus, cui testamēto Vetiti Callinici * domini * per fideicōmissum libertas, & portio hereditatis relicta erat ab his qui ex vndecim portionibus heredes erāt instituti, professus est indiciū apud Maximillā filiā testatoris ex parte duodecima heredē scriptam, se posse probare falsum testamentū Vetiti Callinici: & apud magistratus interrogatus à Maximilla, professus est probaturum quēadmodum falsum sit factū testamētum. & cum in crimen falsi subscripsisset Maximilla in scriptorem testamenti & Proculum coheredem, acta causa præfectus vrbi falsum testamentum non esse pronuntiauit: & Maximillæ partem duodecimam à fisco cogi iußit. quæsitum est, an Althaleti libertas & fideicommissum post hæc facta debeantur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi.*

In vulg. Athaletas.

XXV. VLPIANVS lib. septimo ad Edictū.

Qi

QVi nomine prætoris litteras falsas reddidisse, edictúmue falsum proposuisse dicetur, ex causa actione in factum pœnali tenetur, quamquam lege Cornelia reus sit.

XXVI. MARCELLVS libro trigésimo Digestorum.

SI quis patris sui testamentũ aboleuerit, & quasi intestatus decessisset, pro herede gesserit, atque ita diem suum obierit: iustissime tota hereditas paterna heredi eius eripietur.

XXVII. MODESTINVS lib. octauo Regularũ.

EOs qui diuersa inter se testimonia præbuerunt, quasi falsum fecerint, & præscripto legis teneri pronuntiat, & eum qui contra signum suum falsum præbuit testimoniũ, pœna falsi teneri pronuntiatum est. ¶ *De inpudentia eius qui diuersa duobus testimonia præbuit, cuius ita anceps fides vacillat: quòd crimine falsi teneatur, nec dubitandũ est.* ¶ *Qui se pro milite gessit, vel illicitis insignibus vsus est, vel falso duplomate vias commeauit, pro admissi qualitate grauissimè puniendus est.* 1 2

XXVIII. IDEM lib. quarto Responsorum.

SI à debitore prælato die pignoris obligatio mentiatur, falsi crimine locus est.

XXIX. IDEM libro singulari de enucleatis casibus.

SI quis obrepserit præsidi prouinciæ tam per acta quàm per libelli interpellationem, nihil agit. immo si accusatus fuerit, pœnam temerator

meratoris luit. proinde enim punitur, atque si falsum fecerit. sunt enim rescripta de ea re. sufficit autem vnum argumenti causa referre, cuius verba hæc sunt. Alexander Augustus Iu, lio Maryllo. si libello dato aduersarius tuus ve, ritatem in precibus ab eo datis nõ adiecit, sub, scriptione vti non potest. immo si accusatus fue, rit, & pœnam inferre debet.

XXX. IDEM lib. duodecimo Pandectarũ.

Lege Cornelia testamentaria obligatur, qui signum adulterinum fecerit, sculpserit. De partu supposito soli accusant parentes, aut hi ad quos ea res pertineat: non quilibet ex populo, vt publicam accusationem intendat.

XXXI. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

Diuus Pius Claudio rescripsit, pro mensura cuiusque delicti constituendum in eos qui apud iudices instrumenta protulerunt, quæ probari non poßint. aut si plus meruisse videatur, quàm ex forma iurisdictionis pati poßint: vt Imperatori describatur, æstimaturo quatenus coërceri debeant. Sed Diuus Marcus cum fratre suo pro sua humanitate hanc rem temperauit: vt si, quod plerumque euenit, per errorem huiusmodi instrumenta proferãtur: ignoscatur eis qui tale quicquam protulerint.

XXXII. MODESTINVS libro primo de Pœnis.

Hodie

Hodie qui edicta proposita dolo malo corrũpunt, falsi pœna plectũtur. Si venditor mensuras publicè probatas vini, frumenti, vel cuiuslibet rei, aut emptor corruperit, dolóue malo fraudem fecerit: quanti ea res est, eius dupli condemnatur. decretóque Diui Hadriani præceptum est, in insulam eos relegari, qui pondera aut mensuras falsassent.

XXXIII. IDEM lib. tertio de Pœnis.

Si quis falsis constitutionibus nullo auctore habito vtitur, lege Cornelia aqua & igni ei interdicitur.

In indice ti. Ad leg. Iul repet. Hæc lex primũ à Pisone lata, dein à Iulio renouata fuit. Cic. 5 in Ver. & lib. 5. epi. 20. Vide Plat. 12. leg.

DE LEGE IVLIA REPETVNDARVM. TIT. XI.

MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

*Lex Iulia repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, *legatione, * vel quo alio officio, munere, ministerióue publico cepit, vel cum ex cohorte cuius eorum est. Excipit lex, à quibus licet accipere: à sobrinis, propioréue gradu cognatis suis, vxore.*

II. SCAEVOLA lib. quarto Regularum.

Datur ex hac lege & in heredes actio intra annum, duntaxat à morte eius qui arguebatur.

III. MACER libro primo Publicorum.

LEge Iulia repetũdarum tenetur, qui cum aliquam potestatem haberet, pecuniam ob iudicandum decernendúmue acceperit.

IIII. VENVLEIVS SATVRNINVS lib. tertio Publicorum iudiciorum.

VEl quo magis aut minus quid ex officio suo faceret.

V. MACER lib. primo Publicorum.

IN comites quoque iudicum ex hac lege iudicium datur.

VI. * VENVLEIVS SATVRNINVS lib. tertio Publicorum iudiciorum.)

EAdem lege tenentur, qui ob denuntiandum vel non denuntiãdum testimonium 1 *pecuniã acceperint.* ¶ *Hac lege damnatus, testimoniũ publicè dicere, aut iudex esse, postula-* 2 *réue prohibetur.* ¶ *Lege Iulia repetundarũ cauetur, ne quis ob militẽ legendũ mittendúmue, æs accipiat. néue quis ob sententiam in senatu, consilióue publico dicendã pecuniam accipiat, vel ob accusandum vel non accusandum. vtq; vrbani magistratus ab omni sorde se abstineant. néue plus doni muneris in anno accipiant, quàm quod sit aureorum centum.*

VII. MACER libro primo Iudiciorum publicorum.

LEx Iulia de repetundis præcipit, ne quis ob iudicem, arbitrúmue dãdum, mutandum, iubendúmue vt iudicet: néue ob non dandum.

dum, non mutandum, non iubendum vt iudicet: néue ob hominẽ in vincula publica coiciendum, vinciendum, vinciríue iubendũ, éxue vinculis demittendum: néue quis ob hominem condemnandum, absoluendúmue: néue ob litem æstimandam, iudiciúmue capitis pecuniæúe faciendum, vel non faciendum, aliquid acceperit. Apparet autem quòd lex ab exceptis quidem in infinitum capere permittit. ab his autem qui hoc capite enumerantur, à nullo, neque vllam quantitatem capere permittit. ¶ *Illud* 1 *quoque cauetur, ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, adpræhendendum, sarta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita lege erunt.* ¶ *Hodie ex lege repetundarum* 2 *extra ordinem puniuntur. & plerumque vel exilio puniuntur, vel etiam durius, prout admiserint. quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint? vel licet non acceperint, * calore tamen inducti interfecerint * vel innocentem, vel quem punire non debuerant? capite plecti debent: vel certè in insulam deportari, vt plerique puniti sunt.*

Lex 12 ta. pœnã capitis irrogabat. Gel. li. 20. c. 1.

VIII. PAVLVS libro quinquagensimoquarto ad Edictum.

QVod contra legem repetundarum proconsuli vel prætori donatum est, non poterit vsucapi. Eadem lex venditiones, loca-

tiones

tiones eius rei causa pluris, minorisve factas irritas facit: impedítque vsucapionem, prius quàm in potestatem eius, à quo profecta res sit, heredísve eius veniat.

IX. PAPINIANVS libro quintodecimo Responsorum.

QVI munus publicè mandatum accepta pecunia rumperunt, crimine repetundarum postulantur.

DE LEGE IVLIA DE ANNONA. TIT. XII.

In vulg. ad legem Iuliā, &c.

MARCIANVS libro secundo Institutionum.

CONSTITIT *inter seruum & dominum iudicium, si annonam publicam fraudasse dicat dominum.*

II. VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

LEge Iulia de annona pœna statuitur aduersus eum qui contra annonam fecerit, societatémve coierit, quo annona carior fiat.

1 ¶ *Eadem lege continetur, ne quis nauem, nautámve retineat, aut dolo malo faciat, quo magis detineatur. & pœna viginti aureorū statuitur.*

III. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

, *IMperatorij* [a] *Antoninus & Verus Augu-*
, *sti in hæc verba rescripserunt: minimè æquū*

[a] Sic Flor. & fortè rectè. alij libri habent Imperatores.

est, decuriones ciuibus suis frumentum vilius quàm annona exigit, vendere. Item scripserunt: ius non esse ordini cuiusque ciuitatis pretium grani, quod inuehitur,[a] statuere. Item in hæc verba rescripserunt: etsi non solent hoc genus nuntiationis mulieres exercere, tamen quia demonstraturam te quæ ad vtilitatem annonæ pertinent, polliceris: præfectum annonæ docere potes.

[a] In archetypo est, inuenitur. sed ita à Taurell. mutatum.

AD LEGEM IVLIAM PECVLATVS ET DE SACRILEGIS[b] ET DE RESIDVIS.

TITVLVS XIII.

[b] In indice tit. sacrilegiis & residuis.

VLPIANVS libro quadragensimo quarto ad Sabinum.

LEGE *Iulia peculatus cauetur, ne quis ex pecunia sacra, religiosa, publicáve auferat, néve intercipiat, néve in rem suam vertat: néve faciat, quo quis auferat, intercipiat, vel in rem suam vertat: nisi cui vtique lege licebit. néve quis in aurum, argentum, æs publicum quid indet, néve immisceat. néve quo quid indatur, immisceatur, faciat sciens dolo malo quo id peius fiat.*

II. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

L*Ege Iulia de residuis tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in vsum ali-*

quem

quem, retinuit, neque in eum consumpsit.

III. VLPIANVS libro primo de Adulteris.

PEculatus pœna aquæ & ignis interdictionem, in quam hodie successit deportatio, continet. porrò qui in eum statum deducitur, sicut omnia pristina iura, ita & bona amittit.

Vide Vopiscũ in Aureliano, de pœna huius criminis seuera.

IIII. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

LEge Iulia peculatus tenetur, qui pecuniam sacram, religiosam abstulerit, interceperit. sed etsi donatum Deo immortali abstulerit, peculatus pœna tenetur. 1 *¶ Mandatis autem cauetur de sacrilegiis: vt præsides sacrilegos, latrones, plagiarios conquirãt, & vt prout quisque deliquerit, in eum animaduertant. Et sic constitutionibus cauetur, vt sacrilegi extra ordinem digna pœna puniantur.* 2 *¶ Lege Iulia de residuis tenetur is, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, aliáve qua causa pecunia publica resedit. sed & qui publicam pecuniam in vsu aliquo acceptam retinuerit, nec erogauerit: hac lege tenetur. qua lege damnatus amplius tertia parte, quàm debet, punitur.* 3 *¶ Non fit locus religiosus, vbi thensaurus inuenitur. nã etsi in monumento inuentus fuerit, non quasi religiosus tollitur. quod enim sepelire quis prohibetur, id religiosum facere non potest. at pe-*

publicæ monetæ fecisse. quod ad peculatus crimen accedit. ¶ 2 *Si quis ex metallis Cæsarianis aurum argentúmve furatus fuerit, ex edicto Diui Pij exilio vel metallo, prout dignitas personæ, punitur. is autem qui furanti sinum præbuit, perinde habetur, atque si manifesti furti condemnatus esset, & famosus efficitur. qui autem aurum ex metallo habuerit illicitè, & conflauerit: in quadruplum condemnatur.*

VII. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo iudiciorum publicorum.

PEculatus crimen ante quinquennium admissum obici non oportet.

VIII. IDEM ex libro tertio iudiciorum publicorum.

QVI tabulam æream legis, formámve agrorum, aut quid aliud continentem refixerit, vel quid inde immutauerit: lege Iulia peculatus tenetur. ¶ 1 *Eadem lege tenetur, qui quid in tabulis publicis deleuerit, vel induxerit.*

IX. PAVLVS libro singulari de iudiciis publicis.

*SAcrilegi * capite* puniuntur. sunt[a] autem sacrilegi, qui publica sacra compilauerunt. at qui priuata sacra, vel ædiculas incustoditas temptauerũt, amplius quàm fures, minus quàm sacrilegi merentur. quare quod sacrum, quódve admissum in sacrilegij crimen cadat, diligenter considerandum est.* ¶ 1 *Labeo libro trigensimo*

[a] De hac definitione vide Cic. 2 de inuentione, & Quintil. lib. 7.

octauo posteriorum peculatum definit pecuniæ publicæ aut sacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit. & ideo æditūum in his quæ ei tradita sunt, peculatum non admittere. eodem capite inferius scribit, non solùm pecuniam publicam, sed etiam priuatam crimen peculatus facere, si quis quod fisco debetur, simulans se fisci creditorem accepit, quamuis priuatam pecuniam abstulerit. is autẽ, qui pecuniam traicien dam suscepit, vel quilibet alius, ad cuius periculum pecunia pertinet, peculatum non committit. ¶ *Senatus iussit lege peculatus teneri eos, qui iniussu eius qui ei rei præerit, tabularum publicarum inspiciendarum, describendarúmque potestatem fecerint. eum *quoque,* qui pecuniam publicam in vsus aliquos retinuerit, nec erogauerit, hac lege teneri Labeo libro trigensimo octauo posteriorum scripsit.* 2

Hinc & eius fœnerationem Cic. vocat certissimum peculatũ, 5. Verr.

¶ *Cum* eo autem, qui cum prouincia abiret, pecuniam, quæ penes se esset, ad ærarium professus retinuerit, non esse residuæ pecuniæ actionem: quia eam priuatus fisco debeat. & ideo inter debitores eum ferri. eámque ab eo is qui hoc imperio vtitur, exigeret: id est pignus capiendo, corpus retinendo, multam dicendo. sed eam quoque lex Iulia residuorum post annum residuam esse iussit.* 3

*In vulg. est l. 10. Cum eo.

X. MARCIANVS libro primo iudiciorum publicorum.

Hac

HAC lege tenetur, qui in tabulis publicis minorem pecuniam, quàm quid venierit aut locauerit, scripserit. aliúdve quid simile commiserit. 1 ¶ *Diuus Seuerus & Antoninus quendam clarissimum iuuenem, cum inuentus esset arculã in templum ponere, ibíque hominem includere, qui post clusum templum de arca exiret, & de templo multa subtraheret, & se in arculam iterum referret: conuictum in insulam deportauerunt.*

XI. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

QVI perforauerit muros, vel inde aliquid abstulerit, peculatus actione tenetur.

XII. MARCELLVS libro vicensimo quinto Digestorum.

PEculatus nequaquam committitur, si exigam ab eo pecuniam, qui & mihi & fisco debet. non enim pecunia fisci intercipitur, quæ debitori eius aufertur, scilicet qui manet debitor fisci nihilo minus.

XIII. MODESTINVS libro secundo de Pœnis.

IS qui prædam ab hostibus captam subripuit, lege peculatus tenetur, & in quadruplum damnatur.

XIIII. PAPINIANVS libro trigensimo sexto Quæstionum.

PVblica iudicia peculatus, & de residuis, & repetũdarum, similiter aduersus here-

dem exercentur, nec inmeritò: cum in his quæstio principalis ablatæ pecuniæ moueatur.

DE LEGE IVLIA AMBITVS. TIT. XIIII.

In indice tit. & vulga. edit. Ad leg. Iuliã de ambitu. Cic. aliã ante tulerat, vt ait pro Muren. Lata Accio & Pison. Coss. Dio.

MODESTINVS libro secundo de Pœnis.

HAEC LEX *in vrbe hodie cessat: quia ad curam principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem. quòd si in municipio contra hãc legem magistratum aut sacerdotium quis petierit: per senatusconsultum centum aureis cum infamia punitur. qua lege damnatus si alium conuicerit, in integrum restituitur: non tamen pecuniam recipit. Item is qui nouum vectigal instituerit, ex senatusconsulto hac pœna plectitur. Et si qui reus, vel accusator domum iudicis ingrediatur: per legem Iuliam iudiciariam in legem ambitus committit, id est aureorum centum fisco inferre iubetur.*

DE LEGE FABIA[a] DE PLAGIARIIS. TITVLVS XV.

[a]In indic. tit Fauia. Lata est ann. vrb. 575. Quinto Fabio & Marco Claudio Marcello Coss.

VLPIANVS libro primo Regularum.

Si liberum

SI LIBERUM hominem emptor sciens emerit, capitale crimen aduersus eum ex lege Fauia de plagio nascitur. quo venditor quoque fit obnoxius, si sciens liberum esse vendiderit.

De hoc crimine cauetur Deutero. ca.24.

II. IDEM libro nono de officio proconsulis.

SCiendum est legem Fauiam ad eos non pertinere, qui cum absentes seruos haberent, eos vendiderunt. aliud est enim abesse, aliud in fuga esse. Item non pertinere ad eum qui mandauit seruum fugitiuum persequendum, & distrahendum. nec enim fugam vendidit. Amplius dicendum est, & si quis Titio mandauerit seruum fugitiuum adprehendendum, vt si adprehendisset, eum emptum haberet: cessare senatusconsultum. Hoc autem senatusconsulto domini quoque continentur, qui fugam seruorum suorum vendiderunt.

III. MARCIANVS libro primo iudiciorum publicorum.

LEgis Fauiæ crimine suppreßi manicipij bona fide possessor non tenetur: id est qui ignorabat seruum alienum, & qui voluntate domini putabat id eum agere. & ita de bona fide possessore ipsa lex scripta est.* nam adicitur,* SI SCIENS DOLO HOC FECERIT. *& sæpißime à principibus Seuero & Antonino constitutum est, ne bonæ fidei possessores hac lege teneantur. ¶ Illud non est omittēdum,*

1

quòd exemplo legis Aquiliæ, si is, propter quem quis in Fauiam commisit, decesserit: adhuc accusatio, & pœna legis Fauiæ superest, vt & Diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

IIII. GAIVS libro vicensimo secundo ad Edictum prouinciale.

Lege Fauia tenetur, qui sciens liberum hominem donauerit, vel in dotem dederit. item qui ex earum qua causa sciens liberum esse acceperit, in eadem causa haberi debeat, qua venditor & emptor habetur. idem & si pro eo res permutata fuerit.

V. MODESTINVS libro septimodecimo Responsorum respondit.

EVM, qui fugitiuum alienum suscepisse, & celasse doceatur, ex eo quòd proprietatis quæstionem referret, crimen, si probetur, euitare minimè posse.

VI. CALLISTRATVS libro sexto de cognitionibus.

l.3.5.de fugit.

NON statim plagiarium esse, qui furti crimine ob seruos alienos interceptos tenetur, Diuus Hadrianus in hæc verba rescripsit. seruos alienos qui sollicitauerit, aut interceperit, crimine plagij quod illi intẽditur, teneatur, nec ne, facit quæstionẽ. & ideo non me consuli de ea re oportet: sed quod verißimum in re præsenti cognoscitur, sequi iudicem oportet. Planè autem scire debet, posse aliquem furti crimine ob seruos alienos interceptos teneri, nec

, *nec idcirco tamen statim plagiarium esse existimari. Idem princeps de eadem re in hæc verba rescripsit. apud quem vnus aut alter fuerit fugitiuus inuentus, qui operas suas locauerint vt pascerentur, & vtique si idem antea apud alios opus fecerint, hunc suppressorem non iure quis dixerit.* ¶ *Lege Fauia cauetur, vt liber qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum celauerit, inuinctum habuerit, emerit sciēs dolo malo, quíve in earum qua re socius erit, quíque seruo alieno, seruǽve persuaserit, vt à domino domináve fugiat, vel eum eámve inuito vel insciente domino domináve celauerit, inuinctum habuerit,* * *ēmerit* * *sciens dolo malo, quíve in ea re socius erit: eius pœna teneatur.*

VII. HERMOGENIANVS libro † sexto iuris epitomarum. † *quinto*

POena pecuniaria statuta lege Fauia in vsu esse desiit. nam in hoc crimine detecti, pro delicti modo coërcentur: & plerumque in metallum damnantur.

AD SENATVSCONSULTVM TVRPILLIANVM ET de abolitionibus criminum.

In indic. tit. Turpellianũ & de auolitionibus crim.

TIT. XVI.

MARC

MARCIANVS libro singulari ad senatusconsultum Turpillianum.

Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis subicitur. aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur. Calumniari, est falsa crimina intendere. præuaricari, vera crimina abscondere. tergiuersari, in vniuersum ab accusatione desistere. ¶ 1 *Calumniatoribus pœna lege Remmia irrogatur. sed non vtique qui non probat quod intendit, protinus calumniari videtur. nam eius rei inquisitio arbitrio cognoscentis committitur, qui reo absoluto de accusatoris incipit cõsilio quærere, qua mente ductus ad accusationem processit. & si quidem iustum eius errorem repperit, absoluit eum. si verò in euidenti calumnia eum deprehenderit, legitimam pœnam ei irrogat. quorum alterutrum ipsis verbis pronuntiationis manifestatur. nam si quidem ita pronuntiauerit,* NON PROBASTI: *pepercit ei. sin autem pronuntiauit,* CALVMNIATVS EST: *condemnauit eum. & quamuis nihil de pœna subiecerit, tamen legis potestas aduersus eum exercebitur: nam vt Papinianus respondit, facti quidem quæstio in arbitrio est iudicantis: pœnæ verò persecutio non eius voluntati mandatur, sed legis auctoritati reseruatur.* ¶ 2 *Quæri possit, si ita fuerit interlocutus,* LVCIVS TITIVS TE-

IERE ACCVSASSE VIDETVR, *an calumiatorem pronuntiasse videatur. & Papiniaus temeritatem facilitatis veniam continere, & inconsultum calorem calumniæ vitio care- e: & ob id hunc nullam pœnam subire oporte- re. ¶ Præuaricatorem eum esse ostẽdimus, qui colludit cum reo, & translaticie muneri accusandi defungitur: eo quòd proprias quidem pro bationes dissimularet, falsas verò rei excusationes admitteret. ¶ Si quis autem ab accusatione citra abolitionem destiterit, punitur. Abolitio priuatim à præsidibus postulari ac impetrari solet. item pro tribunali non de plano. nec præsens hanc cognitionem alteri demandare potest. ¶ Si plura crimina idem eidem intulit, singulorum debet abolitionem petere. alioquin prout quid admiserit, eius nomine senatusconsulti pœnam patietur. ¶ Accusationem is intulit, qui præscriptione summoueri poterat: vt quilibet adulterij masculo post quinque annos continuos ex die commissi adulterij, vel feminæ post sex menses vtiles ex die diuortij. an si destiterit, hoc senatusconsulto plecti debet, velle dubitatur. mouit, quòd penè nulla erit accusatio, quam temporis spatium, aut personæ vitium omnimodo remoueret, reóque securitatem timoris ac periculi promitteret. contra mouet, quòd qualiscumque accusatio illata, cognoscentis auctoritate, non accusantis voluntate aboleri debet. ma*

bet. maioréque odio dignus existimaretur, qui temere ad tam improbam accusationem processisset. ergo verius est, eum quoque de quo loquimur, in senatusconsultum incidere oportere. ADquin *Papinianus respondit, mulierem, quæ idcirco ad falsi accusationẽ non admitteretur, quòd suam suorúmve iniuriam non persequeretur, desistentem, senatusconsulto Turpilliano non plecti. num ergo & in ceteris idem responsurus sit? quid enim interest, propter sexus infirmitatem, an propter status turpitudinem, temporísve finem ad accusationem aliquam non admittatur? multóque magis excludendi sunt, quòd mulieris quidẽ accusatio vel propter proprium eius dolorem effectum habere potuit: illorum verò accusatio voce duntaxat tenus interuenit. a*Dquin *idem aliàs scribit, non posse aliquem duos eodem tempore adulterij accusare, marem, & feminam. & tamen si vtrique simul denuntiauerit, in vtriusque persona abolitionem eum petere debere, ne in hoc senatusconsulto incidat. quid porrò refert, propter causas suprascriptas accusatio non valuerit, an propter numerum personarum non tenuerit? an hæc intersint, plenam habuerit aliquis accusandi facultatem, sed propter personarum coniunctionem ab accusatione summoueatur: an verò stricta ratione quibusdam accusandi facultas non competat? meritò itaque dicendum est,*

omnes,

omnes, excepta muliere, & minore, nisi abolitionem petierint, in hoc senatusconsulto incidere. 7 *¶ Suspecti tutoris accusatio pro tribunali tantùm examinari potest, & nullus alius de huiusmodi quæstione, quàm præses pronuntiare potest. & tamen qui ab ea destitit, senatusconsulto non tenetur. Item si dicat aliquis in senatusconsultum incidisse Turpillianum, præsidis est super ea re notio. & tamen contra desertorem senatusconsulti non interuenit coërcitio. qui autem dicit quem in hoc senatusconsulto incidisse, accusator non est.* 8 *¶ Incidit in hoc senatusconsulto, & qui accusatorē summittit, aut instigat, aut qui mādat alicui, & instruit eum ad accusationem capitalem, dando probationes, allegando accusationes. & meritò: nam diffidendo*[a] *crimini quod mouet, & eximendo se periculo calumniæ, vel desertionis, meritò calumniantis & desistentis pœna subdici debuit, nisi subornatus accusator probauerit crimen quod intendere suscepit. nec interest, per se mandauit accusationē, an per alium. verùm hunc qui hoc ministerio vsus est, ad mandandam accusationem non ex verbis, sed ex sententia senatusconsulti puniri, Papinianus respondit. summissus enim accusator similiter eodem senatusconsulto plectitur: id est propter hoc solum punitur, quòd ministerium alieni timoris recepit.*

[a] Notatur inter errata hîc excudi debuisse, diffidendo, vt sit scriptum pro diffitendo.

Qui

Qui ab accuſatione deſiſtit in cauſa appellationis, incidit in hoc Senatuſconſultum.

¶ *Reus condemnatus prouocauit, deinde accuſator deſtitit. an in hoc ſenatuſconſulto incidit? propè eſt vt incidiſſe videatur: quia prouocationis remedio condemnationis extinguitur pronuntiatio.* 9

II. PAVLVS libro ſingulari de Pœnis omnium legum.

QVi deſtiterit agere, amplius & accuſare prohibetur.

III. IDEM libro primo Sententiarum.[a]

ET in priuatis & in extraordinariis[b] criminibus omnes calumnioſi extra ordinē pro qualitate admiſsi plectuntur.

[a] tit.5.
[b] Apud Paulū hodie legitur publicis, ſed ita mutauit Tribon. quia ordo hodie ceſſat l.or do.ſ.de publi.iud.

IIII. PAPINIANVS libro quintodecimo Reſponſorum.

MVlier, quæ falſi crimen iniuriæ propriæ poſt interpoſitam denuntiationem deſiſtens omiſit, ex ſenatuſconſulto Turpilliano teneri non videtur. ¶ *Poſt abolitionem idem crimen ab eodē in eundem inſtaurari non poteſt.* 1

V. PAVLVS libro ſecundo Reſponſorum.

QVæſitum eſt, an is qui libello principi dato falſum ſe obiecturum minatus eſt, ſi non obieciſſet, Turpilliano ſenatuſconſulto tenetur. Paulus reſpondit, verbis ſenatuſcon-

natusconsulti Turpilliani eum de quo queritur, non contineri.

VI. IDEM libro primo Sententiarum.

AB accusatione destitit, qui cum aduersario suo de cõpositione eius criminis quod intendebat, fuerit locutus. Animo ab accusatione destitit, qui affectum & animum accusandi deposuit. Destitisse videtur, qui intra præfinitum accusationis à præside tempus reum 1 *suum non peregit.* ¶ *Nuntiatores, qui per notoria indicia produnt, notoriis suis adsistere iu-* 2 *bentur.* ¶ *Calumniæ causa puniuntur, qui in fraudem alicuius librum, vel testimonium, aliúdve quid conquisisse, vel scripsisse, vel in iudicium protulisse dicuntur.*

VII. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

SI quis repetere velit crimen publica abolitione interueniẽte, eo iure repetit, quo accusabat. non æque enim possunt præscriptiones ei obici, quæ ante reorum abolitionem non sunt obiectæ. & ita Diuus Hadrianus rescripsit. 1 ¶ *Si stellionatum quis obiecerit vel expilatæ hereditatis crimen, & destitit: pœnam senatusconsulti Turpilliani non subibit. nec si furti, vel iniuriarum. sed officio iudicis culpa eius coërcebitur.*

VIII. PAPINIANVS libro secundo de Adulteris.

Abolitio aut publicè fit ob diem insignem, aut publicam gratulationem,

IX. MACER libro secundo Publicorum.

Vel ob rem prospere gestam,

X. PAPINIANVS libro secundo de Adulteris.

Suet.in Aug.c.32.

Ut priuatim actore postulante. Tertio genere fit ex lege abolitio, accusatore mortuo, vel ex iusta causa impedito, quo minus accusare posit. Abolitione autem publicè facta, non retractabitur in iudicio repetendo de mariti iure. ¶ Triginta dies repetendi rei[1] Diuus Traianus vtiles esse interpretatus est, ex die scilicet quo feriæ finitæ sunt. & senatus censuit eas dies cedere, quibus quisque reum suum repetere posit. Hoc autem repetendi rei tempus nō aliter cedit, quàm si accusator quoque potuit adire.

XI. IDEM libro singulari de Adulteris.

Quærebatur, an hi qui ab accusatione tempore exclusi essent, in senatusconsultum Turpillianum inciderunt. respondit, non oportere dubitari, calumnia non puniri eos, qui præscriptione temporis exclusi, causam adulterij perferre non potuerunt.

Qui rem non repetit publica abolitione interueniente, in Senatusconsultum non incidit. Bart.

XII. VLPIANVS libro secundo de Adulteris.

Si

SI interueniente publica abolitione ex senatusconsulto, vt fieri adsolet, vel ob lætitiam aliquam, vel honorē domus diuinæ, vel ex aliqua causa, ex qua senatus censuit abolitionem reorum fieri, nec intra dies præstitutos reū repetierit: dicendum est, cessare Turpillianum senatusconsultum. nec enim videtur desistere, qui exemptum reum non defert. eximitur autem † reorum abolitione interueniente. † *reis*

XIII. PAVLVS libro tertio ad Adulteris.

DEstitisse eum accipiemus, qui in totum animum agendi deposuit, non qui distulit accusationem. sed qui permissu Imperatoris ab accusatione destitit, impunitus est. l. xi. §. de iudic.

XIIII. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

DIuus Hadrianus Saluio Caro proconsuli Cretæ rescripsit, tutorem qui pupilli causa instituerat accusationem, defuncto pupillo cuius causa accusare cœperat, non esse cogendum accusationem implere.

XV. MACER libro secundo Publicorum.

IN Senatusconsultum Turpillianum incidunt, qui subiecissent accusatores, aut subiecti postulassent nec peregissent reos, aut aliter quàm abolitione facta destitissent. quíque chirographum ob accusandum dedissent, pactionémve aliquam interposuissent. hoc autem verbum NEC PEREGISSENT *ad vniuersos* 1 *suprascriptos pertinere dicendum est.* ¶ *An*

ad eos qui hodie de iudiciis publicis extra ordinem cognoscunt, senatusconsultum pertineat, quæritur. sed iam hoc iure ex sacris constitutionibus vtimur, vt pertineat. ita ex singulis causis singulæ pœnæ irrogentur. ¶ *Eos, de quorum* 2 *calũnia agi non permittitur, si destiterint, non incidere in pœnam huius senatusconsulti, constitutionibus cauetur.*

Qui post mortem rei destitit ab accusatione, non incidit in hoc Senatusc.

¶ *Si propter mortem rei accusator destiterit,* 3 *non potest hoc senatusconsulto teneri: quia morte rei iudicium soluitur, nisi tale crimen fuit, cuius actio & aduersus heredes durat: veluti maiestatis.* ¶ *Idem in accusatione repetundarum* 4 *est: quia hæc quoque morte non soluitur. ceterum si postea quàm accusator destitit, reus decesserit: non ideo magis delictum accusatoris releuatur. nam eum qui semel destitit, si postea accusare paratus sit: non esse audiendum Seuerus & Antoninus statuerunt.* ¶ *Qui post* 5 *inscriptionem ante litem contestatam anno vel biennio agere non poterint, variis præsidum occupationibus, vel etiam ciuilium officiorum necessitatibus destricti, in senatusconsultum non incident.* ¶ *Quamquam prius reum quis detu-* 6 *lerat, etsi post abolitionem, antequam reus repeteretur, alia abolitio superuenerit: non ex superiore,*

periore, sed ex secunda abolitione dies triginta computantur.

XVI. PAVLVS lib. singulari de Adulteris.

Domitianus rescripsit, quod de feriis, & de abolendis reis dicitur, nõ pertinere ad seruos, qui accusati in vinculis esse iubentur, ne iudicium finiatur.

Ad crimina in quibus ex vtraque parte incumbit onus probandi, abolitio non porrigitur. Bart.

XVII. MODESTINVS libro septimodecimo Responsorum.

Lucius titius Seium reum falsi fecit: & prius quàm persequetur, indulgentia reorum crimina abolita sunt. quæro, si postea eum iteratò reum non fecerit: an in Turpillianum senatusconsultum inciderit. Herennius Modestinus respondit, abolitionem reorum quæ publicè indulgetur, ad hoc genus criminis non pertinere.

XVIII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

Imperatores Antoninus & Verus Augusti Iulio Vero rescripserunt, cum satis diu litem traxisse dicetur, inuito aduersario non posse eum abolitionem accipere. Item rescripserunt, nisi euidenter probetur consentire aduersarium, abolitionem non dari. Item rescripserunt, cum in crimine capitali abolitionem vt in re pecuniaria petitam esse diceret: re-

staurandam esse nihilo minus cognitionem. ita vt si non probasset hoc quod proponeret, non impunè eum laturum.

DE REQVIRENDIS VEL ABSENTIBVS DAMNANDIS. TIT. XVII.

MARCIANVS lib. secundo Publicorum.

Cic.4.in Verr.

D*Iui Seueri & Antonini Magni rescriptum est, ne quis absens puniatur: & hoc iure vtimur, ne absentes damnentur. neq; enim inaudita causa quemquam damnari æquitatis ratio patitur. Si autem grauius quis puniatur, puta in opus metalli, vel similem pœnam, siue capitalem: hoc casu non est irroganda in absentem pœna, sed absens requirendus adnotatus est, vt copiam sui præstet.* ¶ *Præsides autem prouinciarum circa requirendos adnotatos hoc debent facere, vt eos quos adnotauerint, edictis adesse iubeant: vt poßit innotescere eis qui adnotati sunt. sed & litteras ad magistratus, vbi consistunt, mittere: vt per eos poßit innotescere, requirendos eos esse adnotatos. & ex hoc annus computatur ad se purgandos.* 1 ¶ *Sed & Papinianus libro sextodecimo responsorum scripsit, requirendum adnotatum, si prouinciæ præsidem intra annum adierit, & satis obtulerit: non esse locum mandatis, vt bona fisco vindicentur.* 2

centur. nam & si intra annum mortuus sit, criminis causa expirat & perit, & bona eius ad successores transmittuntur.

II. MACER libro secundo Publicorum.

ANni spatium ad occupanda bona eius, qui requirendus adnotatus est, pertinet. sed si per viginti annos fiscus bona non occupauerit, postea præscriptione vel ab ipso reo, vel ab heredibus eius submouebitur.

Reus habet annum ad se purgandum.

III. MARCIANVS libro secundo de Publicis iudiciis.

QVamcumque enim quæstionem apud fiscum, si non alia sit præscriptio, viginti annorum silentio præscribi Diui principes voluerunt.

IIII. MACER libro secundo de Publicis iudiciis.

ANnus exinde computandus est, ex quo ea adnotatio, quæ vel edicto vel litteris ad magistratus factis publicè innotuit. ergo & viginti annorũ tempus exinde fisco numeretur, ex quo adnotatio publicè innotuit. In summa sciendum est, nulla temporis præscriptione causæ defensione summoueri eum, qui requirendus adnotatus est.

V. MODESTINVS libro duodecimo Pandectarum.

*Mandatis cauetur, intra annum requirendorum bona obsignari: vt si redierint, * & se purgauerint: * integram rem suam habeant. si neque responderint, neque qui se defendant habuerint: tunc post annum bona in fiscum coguntur. & intra annũ medio tempore mouentia si qua sunt, ne aut mora deteriora fiant, aut aliquo modo intereant, venire debere, pretiúmque eorum in deposito esse, Diui Seuerus & Antoninus sanxerũt. Sed & Diuus Traianus inter mouentia fructus quoque haberi rescripsit. ¶ Curandum est autem, ne quid ei qui profugit, medio tẽpore à debitoribus eius soluatur, ne per hoc fuga eius instruatur.* 1

Vide Val. Max. lib. 8. c. 4.

DE QVAESTIONIBVS. TIT. XVIII.

VLPIANVS libro octauo de officio proconsulis.

IN criminibus eruendis quæstio adhiberi solet. sed quando, vel quatenus id faciendum sit, videamus. & non esse à tormentis incipiendum, & Diuus Augustus constituit, neque adeo fidem quæstioni adhibendam. sed & epistula Diui Hadriani ad Sennium Sabinum continetur. verba rescripti ita se habent. ad tormenta seruorum ita demũ veniri oportet, cum suspectus est reus.

, reus. & aliis argumentis ita probationi admo-
, uetur , vt sola confeßio seruorum deesse vi-
, deatur. Idem Diuus Hadrianus Claudio Quar
tino rescripsit. quo rescripto illud expreßit , à
suspectißimo incipiendum , & à quo facilli-
1 mè posse verum scire iudex crediderit. ¶ Ad
quæstionem non esse prouocandos eos, quos ac-
cusator de domo sua produxit. nec facilè cre-
dendum subiectam eam, quam ambo parentes
dicuntur caram filiam habuisse, rescripto Di-
uorum fratrũ ad Lucium Tiberianum emisso
2 declaratur. ¶ Idẽ Cornelio Proculo rescripse-
runt, non vtiq; in serui vnius quæstione fidẽ rei
constituendam: sed argumentis causam exami-
3 nandam. ¶ Diuus Antoninus & Diuus Ha-
drianus Sennio Sabino rescripserũt, cum serui
pariter cum domino aurũ & argentum expor-
tasse dicerẽtur , non esse de domino interrogan-
dos. ne quidem, si vltro aliquid dixerint, obesse
4 hoc domino. ¶ Diui fratres Leliano Longino
rescripserunt, de seruo heredum non esse haben-
dam quæstionem in res hereditarias , quamuis
suspectũ fuisset, quòd imaginaria vẽditione do-
5 minium in eo quæsisse heres videretur. ¶ Ser-
uum municipum posse in caput ciuium torque-
ri, sæpißimè rescriptũ est : quia non sit illorum
seruus, sed reipublicæ. idémque in ceteris seruis
corporum dicendum est. nec enim pluriũ seruus
6 videtur , sed corporis. ¶ Si seruus bona fide

mihi seruiat, etiam si dominium in eo non habui: potest dici, torqueri eum in caput meũ non debere. idem est & in libero homine, qui bona fide seruit. sed nec libertum torqueri in patroni caput constitutum est. nec fratrem quidem in fratris, Imperator noster cum Diuo patre suo rescripsit: addita ratione, quòd in eum in quem quis inuitus testimonium dicere non cogitur, in eum nec torqueri debet. ¶ *Seruum mariti in* 7 *caput vxoris posse torqueri, Diuus Traianus Seruio Quarto rescripsit. Item Mummio Lolliano rescripsit, damnati seruos, quia desierunt esse ipsius, posse in eum torqueri.* ¶ *Si seruus* 8 *ad hoc erit manumissus, ne torqueatur: dummodo in caput domini non torqueatur, posse eum torqueri Diuus Pius rescripsit. sed & eum qui cognitionis susceptæ tẽpore alienus fuit, licet postea rei sit effectus, torqueri in caput posse Diui fratres rescripserunt.* ¶ *Si quis dicatur* 9 *nullo iure emptus, non prius torqueri poterit, quàm si constiterit venditionẽ non valuisse. & ita Imperator noster cum Diuo patre suo rescripsit.* ¶ *Item Seuerus Spicio Antigono ita* 10 *rescripsit. "Cum quæstio * de seruis * contra dominos neque haberi debeat, neque si facta sit, dicturi sententiam cõsilium instruat: multominus indicia seruorũ contra dominos admittenda sunt."* ¶ *Diuus Seuerus rescripsit, confeßiones reorum pro exploratis facinoribus haberi* 11

l. 1. C. eod.

non

non oportere, si nulla probatio religionem cogno-
12 *scentis instruat.* ¶ *Cum quidam deponere pretium serui paratus esset, vt seruus torqueretur contra dominum: Imperator noster cum Diuo*
13 *patre suo id non admiserunt.* ¶ *Si serui quasi sceleris participes in se torqueantur, déque domino aliquid fuerint confessi apud iudicem: prout causa exegerit, ita pronuntiare eum debere Diuus Traianus rescripsit. quo rescripto ostenditur, grauari dominos confessione seruorum. sed ab hoc rescripto recessum constitutiones posteriores ostendunt.*

Seruus cuius est omissa professio, potest torqueri contra obtinentem, etiamsi sit seruus reipublicæ. Bart.

14 ¶ *In causa tributorum, in quibus esse reipubli-*
„ *cæ neruos nemini dubium est, periculi quoque*
„ *ratio, quod seruo fraudis conscio capitalem pœ-*
„ *nam denuntiat, eiusdem professionem exstruat.*
15 ¶ *Qui quæstionem habiturus est, non debet specialiter interrogare, an Lucius Titius homicidium fecerit: sed generaliter quis id fecerit. alterum enim magis suggerentis quàm requirentis videtur. & ita Diuus Traianus rescri-*
16 *psit.* ¶ *Diuus Hadrianus Calpurnio Celeria-*
„ *io in hæc verba rescripsit. Agricola Pompei*
„ *Valentis seruus de se potest interrogari. si dum*
„ *quæstio habetur, amplius dixerit: rei fuerit in-*
17 *dicium, nō interrogationis culpa.* ¶ *Quæstioni fidem*

Cic. pro L. Manil. l. 1. §. in causa. C. eodē. vbi fraudati cēsus accusatio appellatur.

Quintil. libro 5. Cic. 2. de inuẽ. & 2. ad Heren de loco cõmuni à quęstionibus & contra eas.

*criminẽtur

† sub

fidem non semper, nec tamen numquam habendam, constitutionibus declaratur. etenim res est fragilis, & periculosa, & quæ veritatem fallat. nam plerique patientia, siue duritia tormentorum ita tormenta contemnunt, vt exprimi eis veritas nullo modo poßit. alij tanta sunt inpatientia, vt quouis mentiri, quàm pati tormenta velint. ita fit, vt etiam vario modo fateantur: vt non tantùm se, verumetiam alios † comminentur. Præterea inimicorum quæstioni fides haberi non debet: quia facilè mentiuntur. nec tamen, † si prætextu inimicitiarum, detrahenda erit fides quæstionis. causáque cognita habenda fides, aut non habenda. ¶ *Cum quis latrones tradidit, quibusdam rescriptis continetur, non debere fidem habere eis in eos qui eos tradiderunt, quibusdam verò quæ sunt pleniora, hoc cauetur, vt neque districtè non habeatur, vt in ceterorum persona solet. sed causa cognita æstimetur, habenda fides sit, nec ne. plerique enim, dum metuunt ne fortè adprehensi eos nominent, prodere eos solent, scilicet impunitatem sibi captantes: quia non facile eis indicantibus proditores suos creditur. sed neque paßim impunitas eis per huiusmodi proditiones concedenda est: neque transmittenda allegatio dicentium, idcirco se oneratos, quòd eos ipsi tradidissent. neque enim inualidum argumentum haberi debet mendacij siue calumniæ* 18

in se

in se instructa.

Si post sententiam ex prima confessione latam de innocentia rei constiterit, debet condemnatus restitui à principe, non ab inferiore. Bart.

19 ¶ *Si quis vltro de maleficio fateatur, non semper ei fides habenda est: nonnumquam enim aut metu, aut qua alia de causa in se confitentur. & extat epistula Diuorum fratrum ad Voconium Saxam, qua continetur liberandum eum qui in se fuerat confessus, cuius post damnationem de innocentia constitisset. cuius verba hæc sunt. Prudenter, & egregia ratione humanitatis Saxa carißime Primitiuum seruum, qui homicidium in se confingere metu ad dominum reuertendi suspectus esset, perseuerantem falsa demonstratione, damnasti, quæsiturus de consciis quos æquè habere se com mentitus fuerat, vt ad certiorem ipsius de se confeßionem peruenires. nec frustra fuit tam prudens consilium tuum: cum in tormentis constiterit, neque illos ei conscios fuisse: & ipsum de se temere commentum. potes itaque decreti gratiam facere, & eum per officium distrahi iubere: condicione addita, ne vmquam in potestatem domini reuertatur, quem pretio recepto certum habemus libenter tali seruo cariturum.* 20 ¶ *Hac epistula significatur, quasi seruus damnatus, si fuisset restitutus, ad eum*

pertin

pertinebit, cuius fuisset, antequam damnetur. sed præses prouinciæ eum quem damnauit, restituere non potest: cum nec pecuniariam sententiam suã reuocare poßit. quid igitur? principi eum scribere oportet: si quando ei qui nocens videbatur, postea ratio innocentiæ constitit.

II. VLPIANVS libro trigensimonono ad Edictum.

HEreditarij serui, quandiu incertum est ad quem bona pertineant, non possunt videri in caput domini torqueri.

III. IDEM libro quinquagensimo ad edictum.

COnstitutione Imperatoris nostri & diui Seueri placuit, plurium seruũ in nullius caput torqueri posse.

IIII. IDEM lib. tertio Disputationum.

Cice. pro Milon. de seruis nulla quęstio est in dominũ, nisi de incestu.

IN incesto, vt Papinianus respondit, & est rescriptum, seruorum tormenta cessant: quia ex lege Iulia cessat de adulteris.

V. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

SI quis viduam, vel alij nuptam cognatam, cum qua nuptias cõtrahere non potest, corruperit, in insulam deportandus est: quia duplex crimen est, & incestum, quia cognatam violauit contra fas: & adulterium vel stuprum adiungit. denique hoc casu serui in persona domini torquentur.

VI.

VI. PAPINIANVS libro secundo de Adulteris.

PAtre vel marito de adulterio agente, & postulantibus de seruis rei vt quæstio habeatur, si verè causa perorata, testibus prolatis, absolutio secuta fuerit: mancipiorum quæ mortua sunt, æstimatio habetur. secuta verò damnatione, quæ supersunt publicantur. Cum de falso testamento quæritur, hereditarij serui possunt torqueri.

VII. VLPIANVS lib. tertio de Adulteris.

QVæstionis modum magis est iudices arbitrari oportere. itaque quæstionem habere oportet, vt seruus saluus sit vel innocentiæ, vel supplicio.

VIII. PAVLVS lib. secundo de Adulteris.

EDictum diui Augusti, quod proposuit Viuio auito, & Lucio Aproniano consulibus, in hunc modum exstat. Quæstiones neque semper in omni causa & persona desiderari debere arbitror. & cum capitalia & atrociora maleficia non aliter explorari & inuestigari possunt, quàm per seruorum quæstiones: efficacissimas eas esse ad requirendam veritatem existimo, & habendas censeo. ¶ Statuliber in adulterio postulari poterit, vt quæstio ex eo habeatur, quòd seruus heredis est. sed spem suam retinebit.

Dion meminit horum consulũ libro 46. anno vrb. 711.

IX. MARCIANVS libro secundo de Iudiciis publicis.

Diuus

Diuus Pius rescripsit, posse de seruis haberi quæstionem in pecuniaria causa, si aliter veritas inueniri non poßit. quod & aliis rescriptis cauetur. sed hoc ita est, vt non facilè in re pecuniaria quæstio habeatur. sed si aliter veritas inueniri non poßit, nisi per tormenta: licet habere quæstionẽ, vt & Diuus Seuerus rescripsit. licet itaque & de seruis alienis haberi quæstionem, si ita res suadeat. ¶ *Ex quibus* 1 *causis quæstio de seruis aduersus dominos haberi non debet, ex his causis ne quidem interrogationem valere. & multo minus indicia seruorum contra dominos admittẽda sunt.* ¶ *De* 2 *eo qui in insulam deportatus est, quæstio habenda non est, vt Diuus Pius rescripsit. sed nec de statulibero in pecuniariis causis quæstio habenda est, nisi deficiente condicione.*

X. ARCADIVS QVI ET CHARISIVS libro singulari de testibus.

De minore quattuordecim annis quæstio habenda non est, vt & Diuus Pius Cæcilio Iubentiano rescripsit. sed omnes omnino in maiestatis crimine, quod ad personas principum attinet, si ad testimonium prouocentur, cum res exigit, torquentur. ¶ *Potest quæri, an* 1 *de seruis filij castrensis peculij in caput patris quæstio haberi non poßit. nam patris nõ debere torqueri in filium, constitutum est. & puto rectè dici, nec filij seruos in caput patris esse*

interr

3 *interrogandos.* ¶ *Tormenta autem adhibenda sunt, non quanta accusator postulat: sed vt moderatè rationis temperamenta desiderant. nec debet initium probationum de domo rei accusator sumere, dum aut libertos eius quem accusat, aut seruos in testimonium vocat. Plurimum quoque in excutiẽda veritate etiam vox ipsa, & cognitionis suptilis diligentia adfert. nam & ex sermone, & ex eo, qua quis constantia, qua trepidatione quid diceret, vel cuius existimationis quisque in ciuitate sua est, quædam ad inluminandam veritatem in lucem emergunt.*

3 ¶ *In causis quoque liberalibus non oportet per eorum tormenta, de quorum statu quæritur, veritatem requiri.* Cic. pro Sylla.

XI. PAVLVS libro secundo de officio proconsulis.

E*Tiam si redhibitus fuerit seruus, in caput emptoris non torquebitur.*

XII. VLPIANVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

S*I quis, ne quæstio de eo agatur, liberum se dicat: Diuus Hadrianus rescripsit, non esse eum ante torquendum, quàm liberale iudicium experiatur.*

XIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

C*Erto pretio seruum æstimatum in quæstionem dari interposita stipulatione, receptum est.*

XIIII. IDEM libro octauo Regularum.

STatuliber in delicto repertus, sperandæ libertatis prærogatiua, non vt seruus ob ambiguum condicionis, sed vt liber puniendus est.

XV. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

EX libero homine pro testimonio non vacillante quæstionem haberi non oportet. De minore quoque quattuordecim annis in caput alterius quæstionem habendam non esse, Diuus Pius Mæcilio rescripsit: maximè cum nullis extrinsecus argumentis accusatio impleatur. nec tamen consequens esse, vt etiam sine tormentis eisdem credatur. nam ætas, inquit, quæ aduersus asperitatem quæstionis eos interim tueri videtur, suspectiores quoque eosdem facit ad mentiendi facultatem.

Lite pendéte super dominio serui, non potest torqueri interim in eum à quo seruus petitur. Bart.

¶ *Eum, qui vindicanti seruum cauit, domini loco habendum, & ideo in caput eius seruos torqueri non posse, Diuus Pius in hæc verba rescripsit. Causam tuam aliis probationibus instituere debes. nam de seruis quæstio haberi non debet, cum possessor hereditatis, qui petitori satisdedit, interim domini loco habeatur.* 1

XVI. MODESTINVS libro tertio de Pœnis.

Repeti

REpeti posse quæstionem Diui fratres rescripserunt. ¶ Is qui de se confessus est, in caput aliorum non torquebitur, vt Diuus Pius rescripsit.

XVII. PAPINIANVS libro sextodecimo Responsorum.

EXtrario quoq; accusante seruos in adulterij quæstione contra dominum interrogari placuit. quod Diuus Marcus, ac postea maximus princeps iudicantes secuti sunt. Sed & in quæstione stupri serui aduersus dominum non torquentur. ¶ De quæstione suppositi partus, vel si petat hereditatem, quē ceteri filij non esse fratrem suum contendunt: quæstio de seruis hereditariis habebitur. quia non contra dominos ceteros filios, sed pro successione domini defuncti quæritur. quod congruit ei quod Diuus Hadrianus rescripsit. cum enim in socium cædis socius postularetur, de communi seruo habendam quæstionem rescripsit: quòd pro domino fore videretur. ¶ De seruo in metallum damnato quæstionem contra eum qui dominus fuit, non esse habendam respondi. nec ad rem pertinere, si ministrum se facinoris fuisse confiteatur.

In vulg. Extraneo.

XVIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.*

*Tit. 14.

VNius facinoris plurimi rei ita audiendi sunt, vt ab eo primùm incipiatur, qui timidior est, vel teneræ ætatis videtur. ¶ Reus

euidentioribus argumentis obpressus, repeti in quæstionem potest. maximè si in tormenta animum corpúsque durauerit. ¶ *In ea causa in* 2 *qua nullis reus argumentis vrguebatur, tormēta non facilè adhibenda sunt: sed instandum accusatori, vt id quod intendat, comprobet atque conuincat.* ¶ *Testes torquendi non sunt,* 3 *conuincendi mendacij, aut veritatis gratia: nisi cum facto interueniße dicuntur.* ¶ *Iudex cum* 4 *de fide generis instrui non potest, poterit de seruis hereditariis habere quæstionem.* ¶ *Seruo,* 5 *qui vltro aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur. neque enim oportet salutem dominorū seruorum arbitrio committi. Seruus in caput eius domini, à quo distractus est, cuiq; aliquādo seruiuit, in memoriā prioris domini interrogari non potest. Seruus nec si à domino ad tormenta offeratur, interrogādus est. Sanè quotiens quæritur, an serui in caput domini interrogandi sint, prius de eorum dominio oportet inquiri.* ¶ *Cogniturum de crimini-* 6 *bus præsidem oportet ante diem palam facere, custodias se auditurum: ne hi qui defendendi sunt, subitis accusatorum criminibus obpriman tur. quamuis defensionem quocumque tempore postulante reo negari non oportet: adeo vt propterea & differantur, * & proferantur * custodiæ. Custodiæ non solùm pro tribunali, sed & de plano audiri poßunt, atque damnari.*

XIX. TRYPHONINVS libro quarto Disputationum.

IS cui fideicommisa libertas debetur, non aliter vt seruus quæstioni applicetur, nisi aliorum quæstionibus oneretur.

XX. PAVLVS libro tertio Decretorum.

MAritus quidam heres vxoris suæ petebat à Suro pecuniam, quam apud eum deposuisse defunctam se absente dicebat, & in eam rem vnum testem liberti sui filium produxerat. apud procuratorem desiderauerat & quæstionem habere de ancilla. Surus negabat se accepisse, & testimonium non oportere vnius hominis admitti. nec solere à quæstionibus incipi, etsi aliena esset ancilla. procurator quæstionem de ancilla habuerat. cum ex appellatione cognouisset Imperator, pronuntiauit, quæstione illicitè habita, vnius testimonio non esse credendum. ideóque rectè prouocatum.

XXI. IDEM libro singulari de Pœnis paganorum.

QVæstionis habendæ causa neminem esse damnandum, Diuus Hadrianus rescripsit.

XXII. IDEM libro primo Sententiarum.

*QVI sine accusatoribus in custodiam recepti sunt, quæstio de his habenda non *est, * nisi si aliquibus suspicionibus vrgueãtur.*

DE POENIS.

TIT. XIX.

In imponendis pœnis, tempus delicti, non sententiæ, inspicitur.

VLPIANVS libro octauo Disputationum.

De causis pœnarũ vide Gell. lib 6.c.14

QVOTIENS *de delicto quæritur, placuit non eam pœnam subire quẽ debere, quam condicio eius admittit eo tempore quo sententia de eo fertur: sed eam quam sustineret, si eo tẽtempore esset sententiam passus, cum deliquisset. proinde si seruus crimen cōmiserit, deinde libertatem consecutus dicetur: eam pœnam sustinere debet, quã sustineret, si tunc sententiam passus fuisset, cum deliquisset. per contrarium quoque si in deteriorem condicionem fuerit redactus, eam pœnã subire eum oportebit, quam sustineret, si in cõdicione priore durasset.* ¶ *Generaliter placet, in legibus publicorum iudiciorum vel priuatorum criminum qui extra ordinem cognoscunt præfecti, vel præsides, vt eis qui pœnam pecuniariam egentes eludunt, coërcitionem extraordinariam inducant.* 1

cc.l.5. & 6.ff. si ex nox. caus. agat. sed Græci hãc contrarietatem non notant.

II. IDEM libro quadragensimo octauo ad Edictum.

R*EI capitalis damnatũ sic accipere debemus, ex qua causa dãnato vel mors, vel etiã ciuitatis amißio, vel seruitus cõtingit.*

Loco

Loco pœnæ aquæ & ignis, succeſſit pœna deportationis.

1 ¶ *Conſtat, poſtquam deportatio in locum aquæ & ignis interdictionis ſucceßit, non prius amittere quem ciuitatẽ, quàm princeps deportatum in inſulam ſtatuerit. præſidem enim deportare non poſſe, nulla dubitatio eſt. ſed præfectus vrbi ius habet deportandi, ſtatímque poſt ſententiam*

2 *præfecti amiſiſſe ciuitatẽ videtur.* ¶ *Eum accipiemus damnatum, qui non prouocabit. ceterum ſi prouocet, nondum damnatus videtur. ſed & ſi ab eo qui ius damnandi non habuit, rei capitalis quis damnatus ſit: eadem cauſa erit. damnatus enim ille eſt, vbi dãnatio tenuit.*

III. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum.

P*Regnatis mulieris conſumendæ damnatæ pœna differtur quo ad pariat. ego quidem & ne quæſtio de ea habeatur, ſcio obſeruari, quamdiu prægnas eſt.*

l. 18. ſ. de Stat. homi. Diodorus lib. 1. ait eandẽ legẽ eſſe apud Aegyptios, & ab his Solonem ſimilem transtuliſſe Athenas.

Qui iuſſus eſt relegari, & non obtemperat, aut citius reuertitur, mittitur in exilium.

IIII. MARCIANVS libro tertiodecimo Inſtitutionum.

R*Elegati, ſiue in inſulam deportati, debẽt locis interdictis abſtinere. & hoc iure vtimur, vt relegatus interdictis locis non excedat. alioquin in tempus quidem relegato perpetuum exilium, in perpetuum relegato inſulæ*

relegationis, in insulam relegato deportationis, in insulam deportato pœna capitis adrogatur. & hæc ita, siue quis non excesserit in exilium intra tempus intra quod debuit: siue etiā aliàs exilio non obtemperauerit. nam contumacia eius cumulat pœnam. & nemo potest commeatum, remeatúmve dare exuli, nisi Imperator, ex aliqua causa.

V. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

Absentem in criminibus damnari non debere, Diuus Traianus Iulio Frontoni rescripsit. sed nec de suspicionibus debere aliquem damnari, Diuus Traianus Adsiduo Seuero rescripsit. satius enim esse inpunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnare. Aduersus contumaces verò, qui neque denuntiationibus neque edictis præsidū obtemperassent, etiam absentes pronuntiari oportet secundum morem priuatorum iudiciorum. potest quis defendere hæc non esse contraria. quid igitur est? melius statuetur, in absentes pecuniarias quidem pœnas, vel eas quæ existimationem cōtingunt, si sæpius admoniti per contumaciam desint, statui posse, & vsque ad relegationem procedi. verùm si quid grauius irrogandum fuisset, puta in metallo, vel capitis pœnam, non esse absentibus irrogandam. ¶ *In accusatorem* 1 *autem absentem nonnumquam grauius statuen*

Inclusiuè. vt ī l. 1. an per aliū caus. appell.

tuendum, quàm Turpilliani ſenatuſconſulti pœ
2 *na irrogatur, dicendum eſt.* ¶ *Refert & in ma ioribus delictis conſulto aliquid admittitur, an caſu. & ſanè in omnibus criminibus diſtinctio hæc pœnam aut iuſtam eligere debet, aut temperamentum admittere.*

Qui damnatus eſt ad mortem, non debet vltrà audiri, quicquid dicere velit, licet etiam de ſalute principis ſe dicturum clamet.

VI. IDEM libro nono de officio proconſulis.

SI quis fortè ne ſupplicio adficiatur, dicat ſe habere quod principi referat ſalutis ipſius cauſa: an remittendum ſit ad eum, videndum eſt. & ſunt plerique præſidum tam timidi, vt etiam poſt ſententiam de eo dictam pœnam ſuſtineant, nec quicquam audeant. alij omnino non patiuntur quicquam tale allegantes. nonnulli neque ſemper, neque nõnumquam remittunt: ſed inquirunt quid ſit quod allegare principi velit, quídque quod pro ſalute ipſius habeat dicere. poſt quæ aut ſuſtinent pœnam, aut non ſuſtinent. quod videtur habere mediam rationem. ceterum, vt mea fert opinio, prorſus eos non debuiſſe, poſteaquam ſemel damnati ſunt, audiri, quidquid allegent. quis enim dubitat, eludendæ pœnæ cauſa ad hæc eos decurrere? magíſque eſſe puniendos, qui tamdiu conti-

euerunt quod pro salute principis habere se dicere iactant? nec enim debebant tam magnam rem tamdiu reticere. ¶ *Si quos comitum, vel legati sui reos proconsul inuenerit: vtrum punire eos debeat, an successori seruare, quæri potest. sed multa exstant exempla, quæ non tantùm officialium suorum, nec sub se agentium, verùm suos quoque seruos pœnæ adfecerunt. quod quidem faciendum est, vt exemplo deterriti minus delinquant. Nunc genera pœnarum nobis enumeranda sunt, quibus præsides adficere quemque poßint. & sunt pœnæ, quæ aut vitam adimant, aut seruitutem iniungant, aut ciuitatem auferant, aut exilium aut coërcitionem corporis contineant:*

VII. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

VEluti fustium admonitio, flagellorum castigatio, vinculorum verberatio.

VIII. VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

AVT damnum cum infamia, aut dignitatis aliquam depositionem, aut alicuius actus prohibitionē. ¶ *Vita adimitur, vtputa si damnatur aliquis, vt gladio in eum animaduertatur. sed animaduerti gladio oportet, non securi, vel telo, vel fusti, vel laqueo, vel quo alio modo. Proinde nec liberam mortis facultatem*

conce

concedendi ius præsides habent. multo magis vel veneno necandi. Diui tamen fratres rescripserunt, permittentes liberam mortis facul-
2 *tatem.* ¶ *Hostes*[a] *autem, item transfugæ ea pœna adficiuntur, vt viui exurantur. nec ea quidem pœna damnari quem oportet, vt verberibus necetur, vel virgis interematur, nec tormentis: quamuis plerique dum torquentur,*
3 *deficere solent.* ¶ *Est pœna quæ adimat libertatem, huiusmodi, vtputa si quis in metallum, vel in opus metalli damnetur. metalla autem multa numero sunt. & quædam quidem prouinciæ habent, quædam non habent. sed quæ non habent, in eas prouincias mittunt, quæ metalla habent. Præfecto planè vrbi specialiter competere ius in metallum damnandi, ex epistula Diui Seueri ad Favium Cilonem ex-*
4 *primitur.* ¶ *Inter eos autem qui in metallum, & eos qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tantùm est: quòd qui in metallum dãnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. quódque refugæ ex opere metalli in metallum dan-*
5 *tur, ex metallo grauius coërcentur.* ¶ *Quisquis autem in opus publicum damnatus refugit, duplicato tempore damnari solet. sed duplicare eum id temporis oportet, quod ei cum superesset, fugit. scilicet ne illud duplicetur, quo adprehensus in carcere fuit. Et si in decem annos damnatus*

[a] Sunt qui putẽt hîc legẽdum Ad hostes autẽ transfugæ &c.

damnatus sit, aut perpetuari ei debet pœna, aut in opus metalli transmitti. planè si decennio damnatus fuit, & initio statim fugit: videndum est, vtrum duplicari ei tempora debeant, an verò perpetuari, vel transferri in opus metalli. & magis est vt transferatur, aut perpetuetur. generaliter enim dicitur, quotiens decennium excessura est duplicatio, non esse tempore pœnam artandam. ¶ *In ministerium metallicorum feminæ in perpetuum vel ad tempus damnari solent. simili modo & in salinas. Et si quidem in perpetuum fuerint damnatæ, quasi seruæ pœnæ constituuntur. si verò ad tempus damnantur, retinent ciuitatem.* 6 ¶ *Solent præsides in carcere continendos damnare, aut vt in vinculis contineantur. sed id eos facere non oportet: nam huiusmodi pœnæ interdictæ sunt. carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet.* 7 ¶ *In calcariã quoque, vel sulpurariam damnari solent. sed hæ pœnæ metalli magis sunt.* 8 ¶ *Quicumque in ludum venatorium fuerint damnati, videndum est an serui pœnæ efficiantur. solent enim iuniores hac pœnâ adfici. vtrum ergo serui pœnæ isti efficiantur, an retineant libertatem, videndum est. & magis est, vt hi quoque serui efficiantur. hoc enim distat à ceteris, quòd instituuntur venatores, aut purricharij, aut (in) aliam quam voluptatem, gesticulandi, vel aliter se mouendi* 9

gratia.

10 *gratia.* ¶ *Seruos in metallum, vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari solere, nulla dubitatio est, & si fuerint dati, serui pœnæ efficiuntur. nec ad eum pertinebunt, cuius fuerint antequã damnarentur. Denique cum quidam seruus in metallum damnatus, beneficio principis esset iam pœna liberatus: Imperator Antoninus rectißimè rescripsit, quà semel domini esse desierat seruus pœnæ factus, non esse eum in potestatem domini postea reddendum. sed siue in perpetua vincula fuerit damnatus seruus, siue in temporalia, eius remanet, cuius fuit antequam damnaretur.*

IX. IDEM libro decimo de officio proconsulis.

M*Oris est, aduocationibus quoque præsides interdicere, & nonnunquam in perpetuum interdicunt, nonnunquam ad tempus, vel annis metiũtur, vel etiam tempore quo prouinciam regunt. nec non ita quoque interdici potest alicui, ne certis personis adsit. potest & ita interdici cui, ne apud tribunal præsidis postulet. & tamen apud legatum, vel procuratorem non prohibetur agere. si tamen apud legatum prohibitus fuerit postulare, credo per consequentias, ne quidem apud præsidem relictam* 1 *illi postulandi facultatem.* ¶ *Nonnunquam non aduocationibus cui interdicitur, sed foro. plus est autem foro, quàm aduocationibus interdi-*

terdicere: si quidem huic omnino forensibus negotiis accōmodare se non permittatur. solet autem ita vel iuris studiosis interdici, vel aduocatis, vel tabellionibus, siue pragmaticis. solet & ita interdici, ne instrumenta omnino forment, néve libellos concipiant, vel testationes consignent. solet & sic, ne eo loci sedeant, quo in publico instrumenta deponuntur archio fortè, vel grammatophylacio. solent & sic, vt testamenta ne ordinent, vel scribant, vel signent. Erit & illa pœna, ne quis negotiis publicis interueniat. hic enim priuatis quidem interesse poterit, publicis prohibebitur. vt solent, quibus sententia præcipitur δημοσίων ἀπέχεσθαι. i. publicis abstinere. ¶ *Sunt autē & aliæ pœnæ: si negotiatione quis abstinere iubeatur, vel ad conductionem eorum quæ publice locantur, accedere, vt ad vectigalia publica. Interdici autem negotiatione plerumque, vel negotiationibus solet. Sed damnare, vt quis negotietur, an poßit, videamus. & sunt quidem hæ pœnæ, si quis generaliter tractare velit, inciuiles, inuitum hominem iubere facere quod facere non potest. sed si quis specialiter tractauerit, potest esse iusta causa compellendi cuius ad negotiationem. quod si fuerit, sequenda erit sententia.* ¶ *Istæ ferè sunt pœnæ quæ iniungi solent. sed enim sciendum est, discrimina esse pœnarum, neque omnes eadem pœna adfici posse. nam in primis decuriones in metallum*

Ant. Aug. lib. 4. c. 16. Vide ora. Cæsaris apud Dionē lib. 53.

2

3

metallum damnari non possunt, nec in opus metalli, nec furcæ subici, vel viui exuri. & si fortè huiusmodi sententia fuerint affecti, liberandi erunt. sed hoc non potest efficere qui sententiam dixit: verùm referre ad principem debet, vt ex auctoritate eius pœna aut permutetur, aut liberaretur. Parentes quoque, & liberi decurionũ in eadem causa sunt. Liberos non tantùm filios accipere debemus, verùm omnes liberos. Sed vtrum hi soli qui post decurionatum suscepti sunt, his pœnis non adficiantur: an verò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia suscepti, videndum est. & magis puto, omnibus prodesse debere. 4 ¶ *Plane si parens decurio esse desierit, si quidem iam decurione fuerit editus: proderit ei, ne adficiatur. enimuero si postea quàm plebeius factus est, tunc suscipiat filium, quasi plebeio editus, ita erit plectendus.* 5 ¶ *Statuliberum quasi liberum eum iam puniendum, Diuus Pius Saluio Marciano rescripsit.*

Sed ante D. Pium vt seruus puniebatur. l. 29 ff. de stat. liber.

Furta domestica de vilibus rebus, non sunt vindicanda per iudicem.

X. MACER libro secundo de Publicis iudiciis.

IN seruorum persona ita obseruatur, vt exẽplo humiliorum puniãtur. & ex quibus caussis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. & ex quibus

liber

*liber fuſtibus cæſus, in*opus*publicum damnatur, ex his ſeruus ſub pœna vinculorum ad eius temporis ſpatium, flagellis cæſus, domino reddi iubetur. Si ſub pœna vinculorum domino reddi iuſſus, non recipiatur, venundari: & ſi emptorem non inuenerit, in opus publicum, & quidem perpetuum tradi iubetur.* ¶ *Qui ex* 1 *cauſa in metallum dati ſunt, & poſt hoc delinquerunt, in eos tanquam metallicos conſtitui debet: quamuis nondum in eum locum perducti fuerint, in quo operari habent. nam ſtatim vt de his ſententia dicta eſt, condicionem ſuam permutat.* ¶ *In perſonis tam plebeiorum quàm* 2 *decurionum illud conſtitutum eſt, vt qui maiori pœna adficitur quàm legibus ſtatuta eſt, infamis non fiat. ergo etſi opere temporario quis multatus ſit, vel tantùm fuſtibus cæſus, licet in actione famoſa, veluti furti: dicendum erit infamem non eſſe. quia & ſolus fuſtium ictus grauior eſt, quàm pecuniaris damnatio.*

[a] In vulg. Reſpicien dum. vide quæ de imagine iuſtitię refert Gell. lib. 14. c. 4 & Cic. ep. ad Brut. & 1. Offic. & & Fab. li- [illegible]

XI. MARCIANVS libro ſecundo de Publicis iudiciis.

PErſpiciendum[a] eſt iudicanti, ne quid aut durius aut remiſſius conſtituatur, quàm cauſa depoſcit. nec enim aut ſeueritatis, aut clementiæ gloria affectanda eſt. ſed perpenſo iudicio, prout quæque res expoſtulat, ſtatuendum eſt. Planè in leuioribus cauſis proniores ad lenitatem iudices eſſe debent: in grauioribus pœnis ſeuer

seueritatem legum cum aliquo temperamen-
1 *to benignitatis subsequi.* ¶ *Furta domestica si viliora sunt, publicè vindicanda non sunt. nec admittenda est huiusmodi accusatio, cum seruus à domino, vel libertus à patrono, in cuius domo moratur: vel mercennarius ab eo cui operas suas locauerat, offeratur quaestioni. nam domestica furta vocãtur, quae serui dominis, vel liberti patronis, vel mercennarij apud quos degunt, subripiunt.* ¶ 2 *Delinquitur autem aut proposito, aut impetu, aut casu. proposito delinquũt latrones qui factionem habent. impetu autem, cum per ebrietatem ad manus, aut ad ferrum venitur. casu verò, cum in venando telum in feram missum hominem interfecit.* ¶ 3 *Capitis poena est bestiis obiici, vel alias similes poenas pati, vel animaduerti.*

Arist. paulò aliter diuidit libro I. Rhetor. vide etiã Plat. lib. 5. leg.

Quacunque accusatione quis damnetur ad bestias, siue similem poenam, statim fit seruus poenae. Bart.

XII. MACER libro secundo de officio praesidis.

QVod ad statum damnatorum pertinet, nihil interest iudicium publicum fuerit, nec ne. nam sola sententia, non genus criminis spectatur. itaque hi, in quos animaduerti iubetur, quíve ad bestias dantur, confestim poenae serui fiunt.

XIII. VLPIANVS. libro primo de Appellationibus.

euidentioribus argumentis obpressus, repeti in quæstionem potest. maximè si in tormenta animum corpúsque durauerit. ¶ *In ea causa in* 2 *qua nullis reus argumentis vrguebatur, tormẽta non facilè adhibenda sunt: sed instandum accusatori, vt id quod intendat, comprobet atque conuincat.* ¶ *Testes torquendi non sunt,* 3 *conuincendi mendacij, aut veritatis gratia: nisi cum facto interuenisse dicuntur.* ¶ *Iudex cum* 4 *de fide generis instrui non potest, poterit de seruis hereditariis habere quæstionem.* ¶ *Seruo,* 5 *qui vltro aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur. neque enim oportet salutem dominorũ seruorum arbitrio committi. Seruus in caput eius domini, à quo distractus est, cuiq; aliquãdo seruiuit, in memoriã prioris dominij interrogari non potest. Seruus nec si à domino ad tormenta offeratur, interrogãdus est. Sanè quotiens quæritur, an serui in caput domini interrogandi sint, prius de eorum dominio oportet inquiri.* ¶ *Cogniturum de crimini-* 6 *bus præsidem oportet ante diem palam facere, custodias se auditurum: ne hi qui defendendi sunt, subitis accusatorum criminibus obprimantur. quamuis defensionem quocumque tempore postulante reo negari non oportet: adeo vt propterea & differantur,* & proferantur* custodiæ. Custodiæ non solùm pro tribunali, sed & de plano audiri possunt, atque damnari.*

XIX.

XIX. TRYPHONINVS libro quarto Disputationum.

IS cui fideicommisa libertas debetur, non aliter vt seruus quæstioni applicetur, nisi aliorum quæstionibus oneretur.

XX. PAVLVS libro tertio Decretorum.

MAritus quidam heres vxoris suæ petebat à Suro pecuniam, quam apud eum deposuisse defunctam se absente dicebat, & in eam rem vnum testem liberti sui filium produxerat. apud procuratorem desiderauerat & quæstionem habere de ancilla. Surus negabat se accepisse, & testimonium non oportere vnius hominis admitti. nec solere à quæstionibus incipi, etsi aliena esset ancilla. procurator quæstionem de ancilla habuerat. cum ex appellatione cognouisset Imperator, pronuntiauit, quæstione illicitè habita, vnius testimonio non esse credendum. ideóque rectè prouocatum.

XXI. IDEM libro singulari de Pœnis paganorum.

QVæstionis habendæ causa neminem esse damnandum, Diuus Hadrianus rescripsit.

XXII. IDEM libro primo Sententiarum.

*QVI sine accusatoribus in custodiam recepti sunt, quæstio de his habenda non * est, * nisi si aliquibus suspicionibus vrgueãtur.*

DE POENIS.

TIT. XIX.

In imponendis pœnis, tempus delicti, non sententiæ, inspicitur.

VLPIANVS libro octauo Disputationum.

De causis pœnarū vide Gell. lib 6.c.14 &c.15. & 6.5.si ex nox.caus. agat. sed Græci hāc contrarietatem non notant.

QVOTIENS *de delicto quæritur, placuit non eam pœnam subire quē debere, quam condicio eius admittit eo tempore quo sententia de eo fertur: sed eam quam sustineret, si eo tēpore esset sententiam passus, cum deliquisset. proinde si seruus crimen cōmiserit, deinde libertatem consecutus dicetur: eam pœnam sustinere debet, quā sustineret, si tunc sententiam passus fuisset, cum deliquisset. per contrarium quoque si in deteriorem condicionem fuerit redactus, eam pœnā subire eum oportebit, quam sustineret, si in cōdicione priore durasset.* ¶ *Generaliter placet, in legibus publicorum iudiciorum vel priuatorum criminum qui extra ordinem cognoscunt præfecti, vel præsides, vt eis qui pœnam pecuniariam egentes eludunt, coërcitionem extraordinariam inducant.* 1

II. IDEM libro quadragensimo octauo ad Edictum.

R*EI capitalis damnatū sic accipere debemus, ex qua causa dānato vel mors, vel etiā ciuitatis amissio, vel seruitus cōtingit.*

Loco

Loco pœnæ aquæ & ignis, succeſſit pœna deportationis.

1 ¶ *Conſtat, poſtquam deportatio in locum aquæ & ignis interdictionis ſucceßit, non prius amittere quem ciuitatẽ, quàm princeps deportatum in inſulam ſtatuerit. præſidem enim deportare non poſſe, nulla dubitatio eſt. ſed præfectus vrbi ius habet deportandi, ſtatímque poſt ſententiam præfecti amiſiſſe ciuitatẽ videtur.* 2 ¶ *Eum accipiemus damnatum, qui non prouocabit. ceterum ſi prouocet, nondum damnatus videtur. ſed & ſi ab eo qui ius damnandi non habuit, rei capitalis quis damnatus ſit: eadem cauſa erit. damnatus enim ille eſt, vbi dãnatio tenuit.*

III. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum.

PRegnatis mulieris conſumendæ damnatæ pœna differtur quo ad pariat. ego quidem & ne quæſtio de ea habeatur, ſcio obſeruari, quamdiu prægnas eſt.

l. 18. ꝟ. de Stat. homi. Diodorus lib. 1. ait eandẽ legẽ eſſe apud Aegyptios, & ab his Solonem ſimilem tranſtuliſſe Athenas.

Qui iuſſus eſt relegari, & non obtemperat, aut citius reuertitur, mittitur in exilium.

IIII. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

RElegati, ſiue in inſulam deportati, debẽt locis interdictis abſtinere. & hoc iure vtimur, vt relegatus interdictis locis non excedat. alioquin in tempus quidem relegato perpetuum exilium, in perpetuum relegato inſulæ

relegationis,in insulam relegato deportationis, in insulam deportato pœna capitis adrogatur. & hæc ita, siue quis non excesserit in exilium intra tempus intra quod debuit: siue etiã aliàs exilio non obtemperauerit. nam contumacia eius cumulat pœnam. & nemo potest commeatum, remeatúmve dare exuli, nisi Imperator, ex aliqua causa.

V. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

ABsentem in criminibus damnari non debere, Diuus Traianus Iulio Frontoni rescripsit. sed nec de suspicionibus debere aliquem damnari, Diuus Traianus Adsiduo Seuero rescripsit. satius enim esse inpunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnare. Aduersus contumaces verò, qui neque denuntiationibus neque edictis præsidũ obtemperassent, etiam absentes pronuntiari oportet secundum morem priuatorum iudiciorum. potest quis defendere hæc non esse contraria. quid igitur est? melius statuetur, in absentes pecuniarias quidem pœnas, vel eas quæ existimationem cõtingunt, si sæpius admoniti per contumaciam desint, statui posse, & vsque[a] ad relegationem procedi. verùm si quid grauius irrogandum fuisset, puta in metallo, vel capitis pœnam, non esse absentibus irrogandam. ¶ In accusatorem autem absentem nonnumquam grauius statuen

[a] Inclusiuè. vt l. 1. an per aliũ caus. appell.

*tuendum, quàm Turpilliani senatusconsulti pœ-
2 na irrogatur, dicendum est. ¶ Refert & in maioribus delictis consulto aliquid admittitur, an casu. & sanè in omnibus criminibus distinctio hæc pœnam aut iustam eligere debet, aut temperamentum admittere.*

Qui damnatus est ad mortem, non debet vltrà audiri, quicquid dicere velit, licet etiam de salute principis se dicturum clamet.

VI. IDEM libro nono de officio proconsulis.

SI quis fortè ne supplicio adficiatur, dicat se habere quod principi referat salutis ipsius causa: an remittendum sit ad eum, videndum est. & sunt plerique præsidum tam timidi, vt etiam post sententiam de eo dictam pœnam sustineant, nec quicquam audeant. alij omnino non patiuntur quicquam tale allegantes. nonnulli neque semper, neque nõnumquam remittunt: sed inquirunt quid sit quod allegare principi velit, quídque quod pro salute ipsius habeat dicere. post quæ aut sustinent pœnam, aut non sustinent. quod videtur habere mediam rationem. ceterum, vt mea fert opinio, prorsus eos non debuisse, posteaquam semel damnati sunt, audiri, quidquid allegent. quis enim dubitat, eludendæ pœnæ causa ad hæc eos decurrere? magísque esse puniendos, qui tamdiu conti-

concedendi ius præsides habent. multo magis vel veneno necandi. Diui tamen fratres rescripserunt, permittentes liberam mortis facultatem. 2 *¶ Hostes*[a] *autem, item transfugæ ea pœna adficiuntur, vt viui exurantur. nec ea quidem pœna damnari quem oportet, vt verberibus necetur, vel virgis interematur, nec tormentis: quamuis plerique dum torquentur, deficere solent.* 3 *¶ Est pœna quæ adimat libertatem, huiusmodi, vtputa si quis in metallum, vel in opus metalli damnetur. metalla autem multa numero sunt. & quædam quidem prouinciæ habent, quædam non habent. sed quæ non habent, in eas prouincias mittunt, quæ metalla habent. Præfecto planè vrbi specialiter competere ius in metallum damnandi, ex epistula Diui Seueri ad Fauium Cilonem exprimitur.* 4 *¶ Inter eos autem qui in metallum, & eos qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tantùm est: quòd qui in metallum dãnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. quódque refugæ ex opere metalli in metallum dantur, ex metallo grauius coërcentur.* 5 *¶ Quisquis autem in opus publicum damnatus refugit, duplicato tempore damnari solet. sed duplicare eum id temporis oportet, quod ei cum superesset, fugit. scilicet ne illud duplicetur, quo adprehensus in carcere fuit. Et si in decem annos damnatus*

[a] Sunt qui putẽt hîc legẽdum Ad hostes autẽ transfugæ &c.

damnatus sit, aut perpetuari ei debet pœna, aut in opus metalli transmitti. planè si decennio damnatus fuit, & initio statim fugit: videndum est, vtrum duplicari ei tempora debeant, an verò perpetuari, vel transferri in opus metalli. & magis est vt transferatur, aut perpetuetur. generaliter enim dicitur, quotiens decennium excessura est duplicatio, non esse tempore pœnam artandam. ¶ *In ministerium metallicorum feminæ in perpetuum vel ad tempus damnari solent. simili modo & in salinas. Et si quidem in perpetuum fuerint damnatæ, quasi seruæ pœnæ constituuntur, si verò ad tempus damnantur, retinent ciuitatem.* 6 ¶ *Solent præsides in carcere continendos damnare, aut vt in vinculis contineantur. sed id eos facere non oportet: nam huiusmodi pœnæ interdictæ sunt. carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet.* 7 ¶ *In calcariā quoque, vel sulpurariam damnari solent. sed hæ pœnæ metalli magis sunt.* 8 ¶ *Quicumque in ludum venatorium fuerint damnati, videndum est an serui pœnæ efficiantur. solent enim iuniores hac pœna adfici. vtrum ergo serui pœnæ isti efficiantur, an retineant libertatem, videndum est. & magis est, vt hi quoque serui efficiantur. hoc enim distat à ceteris, quòd instituuntur venatores, aut purrichariĳ, aut (in) aliam quam voluptatem, gesticulandi, vel aliter se mouendi gratia.* 9

10 *gratia.* ¶ *Seruos in metallum, vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari solere, nulla dubitatio est, & si fuerint dati, serui pœnæ efficiuntur. nec ad eum pertinebunt, cuius fuerint antequã damnarentur. Denique cum quidam seruus in metallum damnatus, beneficio principis esset iam pœna liberatus: Imperator Antoninus rectißimè rescripsit, quà semel domini esse desierat seruus pœnæ factus, non esse eum in potestatem domini postea reddendum. sed siue in perpetua vincula fuerit damnatus seruus, siue in temporalia, eius remanet, cuius fuit antequam damnaretur.*

IX. IDEM libro decimo de officio proconsulis.

Moris est, aduocationibus quoque præsides interdicere, & nonnunquam in perpetuum interdicunt, nonnunquam ad tempus, vel annis metiũtur, vel etiam tempore quo prouinciam regunt. nec non ita quoque interdici potest alicui, ne certis personis adsit. potest & ita interdici cui, ne apud tribunal præsidis postulet. & tamen apud legatum, vel procuratorem non prohibetur agere. si tamen apud legatum prohibitus fuerit postulare, credo per consequentias, ne quidem apud præsidem relictam 1 *illi postulandi facultatem.* ¶ *Nonnunquam non aduocationibus cui interdicitur, sed foro. plus est autem foro, quàm aduocationibus interdi-*

terdicere: si quidem huic omnino forensibus negotiis accõmodare se non permittatur. solet autem ita vel iuris studiosis interdici, vel aduocatis, vel tabellionibus, siue pragmaticis. solet & ita interdici, ne instrumenta omnino forment, néve libellos concipiant, vel testationes consignent. solet & sic, ne eo loci sedeant, quo in publico instrumenta deponuntur archio fortè, vel grammatophylacio. solent & sic, vt testamenta ne ordinent, vel scribant, vel signent. Erit & illa pœna, ne quis negotiis publicis interueniat. hic enim priuatis quidem interesse poterit, publicis probibebitur. vt solent, quibus sententia præcipitur δημοσίων ἀπέχεσθαι. i. publicis abstinere. ¶ *Sunt autẽ & aliæ pœnæ: si negotiatione quis abstinere iubeatur, vel ad conductionem eorum quæ publice locantur, accedere, vt ad vectigalia publica. Interdici autem negotiatione plerumque, vel negotiationibus solet. Sed damnare, vt quis negotietur, an poßit, videamus. & sunt quidem hæ pœnæ, si quis generaliter tractare velit, inciuiles, inuitum hominem iubere facere quod facere non potest. sed si quis specialiter tractauerit, potest esse iusta causa compellendi cuius ad negotiationem. quod si fuerit, sequenda erit sententia.* ¶ *Istæ ferè sunt pœnæ quæ iniungi solent. sed enim sciendum est, discrimina esse pœnarum, neque omnes eadem pœna adfici posse. nam in primis decuriones in metallum*

Ant. Aug. lib. 4. c. 16. Vide ora. Cæsaris apud Dionẽ lib. 53.

2

3

metallum damnari non possunt, nec in opus metalli, nec furcæ subici, vel viui exuri. & si fortè huiusmodi sententia fuerint affecti, liberandi erunt. sed hoc non potest efficere qui sententiam dixit: verùm referre ad principem debet, vt ex auctoritate eius pœna aut permutetur, aut liberaretur. Parentes quoque, & liberi decurionũ in eadem causa sunt. Liberos non tantùm filios accipere debemus, verùm omnes liberos. Sed vtrum hi soli qui post decurionatum suscepti sunt, his pœnis non adficiantur: an verò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia suscepti, videndum est. & magis puto, omnibus prodesse debere.

4 *¶ Plane si parens decurio esse desierit, si quidem iam decurione fuerit editus: proderit ei, ne adficiatur. enimuero si posteaquàm plebeius factus est, tunc suscipiat filium, quasi plebeio editus, ita erit plectendus.*

5 *¶ Statuliberum quasi liberum eum iam puniendum, Diuus Pius Saluio Marciano rescripsit.*

Sed ante D. Pium vt seruus puniebatur. l. 29. ff. de stat. liber.

Furta domestica de vilibus rebus, non sunt vindicanda per iudicem.

X. MACER libro secundo de Publicis iudiciis.

IN seruorum persona ita obseruatur, vt exẽplo humiliorum puniãtur. & ex quibus caussis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. & ex quibus liber

*liber fustibus cæsus, in*opus*publicum damnatur, ex his seruus sub pœna vinculorum ad eius temporis spatium, flagellis cæsus, domino reddi iubetur. Si sub pœna vinculorum domino reddi iussus, non recipiatur, venundari: & si emptorem non inuenerit, in opus publicum, & quidem perpetuum tradi iubetur.* ¶ *Qui ex* 1 *causa in metallum dati sunt, & post hoc delinquerunt, in eos tanquam metallicos constitui debet: quamuis nondum in eum locum perducti fuerint, in quo operari habent. nam statim vt de his sententia dicta est, condicionem suam permutat.* ¶ *In personis tam plebeiorum quàm* 2 *decurionum illud constitutum est, vt qui maiori pœna adficitur quàm legibus statuta est, infamis non fiat. ergo etsi opere temporario quis multatus sit, vel tantùm fustibus cæsus, licet in actione famosa, veluti furti: dicendum erit infamem non esse. quia & solus fustium ictus grauior est, quàm pecuniaris damnatio.*

* In vulg. Respiciendum. vide quæ de imagine iustitię refert Gell. lib. 14. c. 4 & Cic. ep. ad Brut. & 1. Offic. & & Fab. libro 5.

XI. MARCIANVS libro secundo de Publicis iudiciis.

P*Erspiciendum*" *est iudicanti, ne quid aut durius aut remissius constituatur, quàm causa deposcit. nec enim aut seueritatis, aut clementiæ gloria affectanda est. sed perpenso iudicio, prout quæque res expostulat, statuendum est. Planè in leuioribus causis proniores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus pœnis seuer*

seueritatem legum cum aliquo temperamen-
1 *to benignitatis subsequi.* ¶ *Furta domestica si viliora sunt, publicè vindicanda non sunt. nec admittenda est huiusmodi accusatio, cum seruus à domino, vel libertus à patrono, in cuius domo moratur: vel mercennarius ab eo cui operas suas locauerat, offeratur quæstioni. nam domestica furta vocãtur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercennarij apud quos degunt, subripiunt.*
2 ¶ *Delinquitur autem aut proposito, aut impetu, aut casu. proposito delinquũt latrones qui factionem habent. impetu autem, cum per ebrietatem ad manus, aut ad ferrum venitur. casu verò, cum in venando telum in*
3 *feram missum hominem interfecit.* ¶ *Capitis pœna est bestiis obijci, vel alias similes pœnas pati, vel animaduerti.*

Arist. paulò aliter diuidit lib. 1. Rhetor. vide etiã Plat. lib. 5. leg.

Quacunque accusatione quis damnetur ad bestias, siue similem pœnam, statim fit seruus pœnæ. Bart.

XII. MACER libro secundo de officio præsidis.

Q*Vod ad statum damnatorum pertinet, nihil interest iudicium publicum fuerit, nec ne. nam sola sententia, non genus criminis spectatur. itaque hi, in quos animaduerti iubetur, quíve ad vestias dantur, confestim pœnæ serui fiunt.*

XIII. VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

Hodie licet ei, qui extra ordinem de crimine cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel grauiorem vel leuiorem. ita tamen vt in vtroque modo rationem non excedat.

ex.l.ordo. 7.de publ. iudic.

XIIII. MACER libro secundo de Re militari.

Quaedam delicta pagano aut nullam aut leuiorem pœnam irrogant: militi verò grauiorem. nam si miles artem ludicram fecerit, vel in seruitutem se venire passus est, capite puniendum Menander scribit.

XV. VENVLEIVS SATVRNINVS libro primo de officio proconsulis.

Diuus Hadrianus eos qui in numero decurionũ essent, capite puniri prohibuit, nisi si qui parentem occidissent. verùm pœna legis Corneliae puniendos, mandatis plenißimè cautum est.

XVI. CLAVDIVS SATVRNINVS libro singulari de Pœnis paganorum.

Aut facta puniuntur, vt furta, cædésque: aut dicta, vt conuicia, & infidæ aduocationes: aut scripta, vt falsa, & famosi libelli: aut consilia, vt coniurationes, & latronũ conscientia: quósq; alios suadẽdo iuuisse sceleris est instar. Sed hæc quattuor genera consideranda sunt septem modis: causa, persona, loco, tempore, qualitate, quãtitate, euentu. ¶ Causa, vt in verberibus: quæ impunita sunt à magistro allata, vel

vel parente: quoniam emendationis, non iniuriæ gratia videntur adhiberi. puniuntur, cum
2 *quis per iram ab extraneo pulsatus est.* ¶ *Persona dupliciter spectatur: eius qui fecit, & eius qui passus est. aliter enim puniuntur ex isdem facinoribus serui, quàm liberi. & aliter qui quid in dominum, parentémve ausus est, quàm qui in extraneum, in magistrum,* [a] *vel in priuatum. in eius rei consideratione ætatis quoque*
3 *ratio habeatur.* ¶ *Locus facit, vt idem vel furtum vel sacrilegium sit. & capite luendum,*
4 *vel minore supplicio.* ¶ *Tempus discernit emansorem à fugitiuo: & effractorem, vel furem diurnum à nocturno.*
5 ¶ *Qualitate, cum factum vel atrocius, vel leuius est. vt furta manifesta à nec manifestis discerni solent, rixæ à grassaturis, expilationes à furtis, petulantia à violentia. qua de re maximus apud Græcos orator Demosthenes* [b] *sic ait:* οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὕβριν, ἀλλ' ἡ ἀτιμία· οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶν δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν· ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. πολλὰ γὰρ ἂν ποιήσειεν ὁ τύπτων ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ὧν ὁ παθὼν ἔνια οὐδ' ἂν ἀπαγγεῖλαι δύναιτο ἑτέρῳ, σχήματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ, ὅταν ὡς ὑβρίζων, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπάρχων, ὅταν κονδύλοις, ὅταν ἐπὶ κόρρης. ταῦτα κινεῖ. ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὐτῶν ἀήθεις ὄντας τῷ προσπηλακίζεσθαι. [c] i. non enim plaga repræsen-

[a] Sic in archetyp. in manuscr. est magistratum. Taurell. in adnot. ad l. 5. ff. ad l. Iul. pec.

[b] in orat. περὶ κονδύλου. Hęc Gręc. Demosthenis verterat Bulgarus, nõ autẽ sequentia paulò post Homeri.

[c] προπηλακίζεσθαι.

*seu osten dit. sic rectè vetus interpres.

tat * iniuriam, sed dedecoratio, neque pulsari liberis est molestum, tametsi nonnihil molestum est, sed cum contumelia pulsari. Multa enim admittere potest is qui pulsat, viri Athenienses, quorum pleraque ne referre quidem queat alteri, schemate puta seu habitu, aspectu, voce, nunc vt iniuriam inferens, nunc vt inimicum se ostendens, nunc in malam, nunc in pupillam. hæc ipsa sunt quæ mouent, hæc sunt quæ consternant atque exanimãt homines talium opprobriorũ insolentes. ¶ *Quãtitas discernit furem ab abigeo: nam qui vnum suẽ subripuerit, vt fur coërcebitur. qui gregem, vt abigeus.* 6 ¶ *Euentus spectetur, vt à clementißimo quoquo facta. quanquam lex non minus eum qui occidendi hominis causa cum telo fuerit, quàm eum qui occiderit, puniat. & ideo apud Græcos exilio voluntario fortuiti casus luebantur, vt apud præcipuum poëtarum scriptum est.*" 7

*Iliad. ψ.

εὖτ᾽ ἐμὲ τυτθὸν ἐόντα Μενύτιος ἐξ Ὀπόεντος,
ἤγαγεν ὑμέτερον δ᾽ ἀνδροκτασίης ὑπὸ λυγρῆς
ἤματι τῷ, ὅτε παῖδα κατέκτανον Ἀμφιδάμαντος,
Νήπιος οὐκ ἐθέλων, ἀμφ᾽ ἀστραγάλοισι χολωθείς.

λωθείς.i.quãdo me paruulum exiſtẽrem Menœtius ex Opũte duxit ad veſtram [domum] homicidium propter triſte, Die illo quando gnatum occidi Amphidamantis, ſtultus non ſponte, propter aſtragalos. ¶ *Euenit, vt eadẽ ſcelera in quibuſdã prouinciis grauius plectantur. vt in Africa meſſiũ incenſores, in Myſia vitium, vbi metalla ſunt, adulteratores monetæ. Nonnumquã euenit, vt aliquorũ maleficiorum ſupplicia exacerbentur, quotiens nimium multis perſonis graſſantibus exemplo opus ſit.*

8

XVII. MARCIANVS lib. primo Inſtitutionum.

S*Vnt quidam ſerui pœnæ, vt ſunt in metallum dati, & in opus metalli. & ſi quid eis teſtamento datum fuerit, pro non ſcriptis eſt, quaſi non Cæſaris ſeruo datum, ſed pœnæ. item quidã* ἀπόλιδες i. ſine vrbe, extorres *ſunt, hoc eſt ſine ciuitate: vt ſunt in opus publicum perpetuò dati, & in inſulam deportati. vt ea quidem quæ iuris ciuilis ſunt, non habeant: quæ verò iuris gentium ſunt, habeant.*

XVIII. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

C*Ogitationis pœnam nemo patitur.*

Vt ait Cato apud Gell. li. 7. c. 3.

XIX. IDEM libro quinquageſimo ſeptimo ad Edictum.

S*I non defendantur ſerui à dominis, non vtique ſtatim ad ſupplicium deducuntur. ſed permittetur eis defendi vel ab alio. & qui cognoſcit, debebit de innocentia eorum quærere.*

XX. PAVLVS lib. octauodecimo ad Plautiũ.

Gell. li. 6. c. 14.

SI pœna alicui irrogatur, receptum est commenticio iure, ne ad heredes transeat. cuius rei illa ratio videtur, quòd pœna cõstituitur in emendationẽ hominum: quæ mortuo eo in quẽ constitui videtur, desinit.

XXI. CELSVS libro trigensimo septimo Digestorum.

VLtimum supplicium esse mortem solam interpretamur.

XXII. MODESTINVS lib. primo Differentiarũ.

IN metallum damnati si valetudine, aut ætatis infirmitate inutiles operi faciundo deprehendantur: ex rescripto Diui Pij à præside dimitti poterunt, qui æstimavit de his demittendis: si modò vel cognatos vel adfines habeãt, & non minus decẽ annis pœnæ suæ functi fuerint.

XXIII. IDEM libro octauo Regularum.

SIne præfinito tẽpore in metallum dato imperitia dantis, decennij tempora præfinita videntur.

XXIIII. IDEM libro vndecimo Pandectarum.

EOrum, qui relegati vel deportati sunt ex causa maiestatis, statuas detrahendas scire debemus.

XXV. IDEM libro duodecimo Pandectarum.

Alc. 1. parerg. c. 10.

SI diutino tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus pœna eius subleuanda erit: sic etiam constitutum est, non eo modo puniendos eos qui longo tempore in reatu agunt, quàm

quàm eos qui in recenti ſententiam excipiunt.

1 ¶ *Non poteſt quis ſic damnari, vt de ſaxo*[a] *præcipitetur.*

[a] Tarpeio ſcilicet, vel alio. abrogata igitur eſt hac parte lex 12. ta. vt in multis aliis aſperis. Gel. li. 20. c. 1.

Pœna impoſita patri, non tranſit ad filium, quia ex delicto patris filius non punitur. Bart.

XXVI. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

C*Rimen, vel pœna paterna nullam maculam filio infligere poteſt. namque vnuſquiſque ex ſuo admiſſo ſorti ſubiicitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur. idque Diui fratres Hierapolitanis reſcripſerunt.*

Hierapolis eſt metropolis, prouinciæ Eufratenſis.

Præſides non poſſunt mutare ſententias ſed princeps ex cauſa dat in integrum reſtitutionem. Bart.

XXVII. IDEM libro quinto de Cognitionibus.

D*Iui fratres*[a] *Harruntio Siloni reſcripſerunt, non ſolere præſides prouinciarum ea quæ pronuntiauerunt, ipſos reſcindere. Vetinæ quoque Italicenſi reſcripſerunt, ſuam mutare ſententiam neminem poſſe: idque inſolitum eſſe fieri. ſi tamen de ſe quis mentitus fuerit, vel cum non haberet probationum inſtrumenta, quæ poſtea reppererit, pœna adflictus ſit: nonnulla extant principalia reſcripta, quibus vel pœna eorum minuta eſt, vel in integrum reſtitutio conceſſa. ſed id dumtaxat à principibus* 1 *fieri poteſt.* ¶ *De decurionibus, & principalibus ciuitatium, qui capitale admiſerunt,*

[a] Vide Sueton. in Iulio de Decio Syllano, & Plutarch. in apophth. de Philippo Macedone.

mãdatis cauetur, vt si quis id admisisse videatur, propter quod relegandus extra prouinciam in insulam sit: Imperatori scribatur adiecta sententia à præside. ¶ Alio quoque capite mandatorum in hæc verba cauetur. Si qui ex principalibus alicuius ciuitatis latrocinium fecerint, aliúdue quod facinus, vt capitalem pœnam meruisse videantur, commiserint: vinctos eos custodies, & mihi scribes, & adiicies quid quisque commiserit.

XXVIII. IDEM libro sexto de Cognitionibus.

CApitalium pœnarũ ferè isti gradus sunt. Summum supplicium esse videtur ad furcam dãnatio, item viui crematio. quod quamquam summi supplicij appellatione meritò contineretur, tamen eo quòd postea id genus pœnæ adinuẽtum est, posterius primo visum est. item capitis amputatio. Deinde proxima morti pœna metalli coërcitio. post deinde in insulam deportatio. ceteræ pœnæ ad existimationem, non ad capitis periculum pertinent. veluti relegatio ad tempus, vel in perpetuũ, vel in insulam, vel cum in opus quis publicum datur, vel cum fustium ictu subiicitur. ¶ Non omnes fustibus cædi solent, sed hi dumtaxat qui liberi sunt, & quidem tenuiores homines. honestiores verò fustibus non subiiciuntur. ídque principalibus rescriptis specialiter exprimitur.

Magis

Magis punitur admonitus, vel cui semel parcitum est, si in delicto perseuerat, vel ad idem reuertitur. Bart.

2 ¶ *Solent quidam, qui volgo se iuuenes appellant, in quibusdam ciuitatibus turbulentibus se adclamationibus popularium accommodare. qui si amplius nihil admiserint, nec ante sint à præside admoniti: fustibus cæsi dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicitur. quòd si ita correcti, in eisdem deprehendantur: exilio puniendi sint. nonnumquam capite plectendi. scilicet cum sæpius seditiosè & turbulentè se gesserunt, & aliquotiens adprehensi tractati clementius, in eadem temeritate propositi perseuerauerint. Serui cæsi solent dominis reddi.*

Cui minor pœna non debet infligi, nec maior potest. Bart.

3 ¶ *Et vt generaliter dixerim, omnes qui fustibus cædi prohibentur, eandem habere honoris reuerentiam debent, quam decuriones habent. est enim inconstans dicere eum, quem principales constitutiones fustibus subici prohibuerunt, in metallum dari posse.* 4 ¶ *'Diuus „Hadrianus in hæc verba rescripsit. In opus me„talli ad tempus nemo damnari debet. sed qui „ad tempus damnatus est, etiam si faciet me„tallicum opus, non in metallum damnandus „esse intellegi debet. huius enim libertas manet:*

quamdiu etiam hi qui (non) in perpetuum opus damnantur. Proinde & mulieres hoc modo damnatæ liberos pariunt. ¶ *Ad statuas confugere, vel imagines principum in iniuriam alterius prohibitum est. cum enim leges omnibus hominibus æqualiter securitatem tribuant, meritò visum est in iniuriam potius alterius, quàm sui defensionis gratia ad statuas vel imagines principũ confugere: nisi si quis ex vinculis vel custodia, detẽtus à potẽtioribus, ad huiusmodi præsidium cõfugerit: his enim venia tribuenda est. Ne autem ad statuas vel imagines quis confugiat, senatus censuit. cũmque qui imaginem Cæsaris in inuidiam alterius prætulisset, in vincula publica coërceri Diuus Pius rescripsit.* ¶ *Omnia admissa in patronum, patronúue filium, patrem, propinquum, maritum, vxorem, ceteráſque necessitudines grauius vindicanda sunt, quàm in extraneos.* ¶ *Venenarij capite puniendi sunt. aut si dignitatis respectum agi oportuerit, deportãdi.* ¶ *Grassatores qui prædæ causa id faciunt, proximi latronibus habentur. & si cum ferro adgredi, & spoliare instituerunt: capite puniuntur. vtiq; si sæpius, atq; in itineribus hoc admiserunt. ceteri in metallum dantur, vel in insulas relegãtur.* ¶ *Igni cremantur plerumque serui, qui saluti dominorum suorum insidiauerint, nõnumquam etiam liberi plebeij, & humiles personæ.*

e rectè hæc negatio Flor. includitur notis expunctionis, quia abesse debet, & abest à libris Græcis & plerisq; manuscript. perperàq; in Vatica no retenta est.

5 6 7 8 9

Qui

Qui ex proposito incendunt domos, puniuntur pœnis hîc enumeratis. Bart.

10 ¶ *Incendiarij capite puniuntur, qui ob inimicitias, vel prædæ causa incenderint intra oppidum. & plerumque viui exurantur. qui verò casam aut villam, aliquo lenius: nam fortuita incendia, si cum vitari possent, per neglegentiam eorum, apud quos orta sunt, damno vicinis fuerunt, ciuiliter exercentur: vt qui iactura adfectus est, damni disceptet, vel modicè vindicaretur.*

11 ¶ *In exulibus gradus pœnarum constituti edicto Diui Hadriani: vt qui ad tempus relegatus est, si redeat, in insulam relegetur. qui relegatus in insulam, excesserit, in insulam deportetur. qui deportatus euaserit, capite puniatur. ita & in custodiis gradum seruandum esse, idem princeps rescripsit: id est vt qui in tempus damnati erant, in perpetuum damnarentur. qui in perpetuũ damnati erant, in metallum damnarentur, qui in metallum damnati id admiserint, summo supplicio adficerentur.*

Idem l. 4. 5. eod.

12 ¶ *Famosos latrones in his locis, vbi grassati sunt, furca figendos cõpluribus placuit: vt & conspectu deterreantur alij ab isdem facinoribus, & solacio sit cognatis & adfinibus interemptorum eodem loco pœna reddita, in quo latrones homicidia fecissent. nonnulli etiam ad bestias hos damnauerunt.*

13 ¶ *Maiores nostri in omni supplicio seuerius seruos quàm liberos*

Plat. lib. 11. leg.

beros famosos, quàm integræ famæ homines punierunt.

XXIX. GAIVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

QVi vltimo supplicio damnantur, statim & ciuitatem & libertatem perdunt. itaque præoccupat hic casus mortem, & nonnunquam longum tempus occupat. quod accidit in personis eorum qui ad vestias damnantur. sæpe etiam ideo seruari solent post damnationem, vt ex his in alios quæstio habeatur.

Qui alicui incussit timorem mortis, vel alium magnum, debet in insulam relegari. Bart.

XXX. MODESTINVS lib. primo de pœnis.

SI quis aliquid fecerit, quo leues hominum animi superstitione numinis terrentur: Diuus Marcus huiusmodi homines in insulam relegari rescripsit.

XXXI. IDEM libro tertio de Pœnis.

Vide Gel. lib. 5. c. 14.

AD bestias damnatos fauore populi præses dimittere non debet. sed si eius roboris vel artificij sint, vt dignè populo Romano exhiberi poßint: principem consulere debet. Ex prouincia autem in prouinciam transduci damnatos sine permissu principis nō licere, Diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

Sententia debet conformis esse petitioni vel accusationi factæ in libello, & secundum hoc pœna statui. Bart.

XXXII.

XXXII. VLPIANVS lib. sexto ad Edictum.

SI præses vel iudex ita interlocutus sit, VIM FECISTI : *si quidẽ ex interdicto, non erit notatus, nec pœna legis Iuliæ sequetur. si verò ex crimine, aliud est. quid si non distinxerit præses, vtrum Iulia publicorum, an Iulia priuatorum? tunc ex crimine erit æstimandum. sed si vtriusque legis crimina obiecta sunt, mitior lex, id est priuatorum erit sequenda.*

XXXIII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

FRatres Imperatores rescripserunt, seruos in temporaria vincula damnatos libertatem, & hereditatem siue legatum, postquam tempus expleuerint, consequi: quia temporaria coërcitio quæ descendit ex sententia, pœnæ est abolitio. si autem beneficium libertatis in vinculis veniat, ratio iuris & verba constitutionis libertati refragantur. Planè si testamento libertas data sit, & eo tempore quo aditur hereditas, tempus vinculorum solutum sit: rectè manumissus intellegetur. non secus ac si pignori datum seruum debitor manumisisset, eiúsque post liberatum pignus adita fuisset hereditas.

XXXIIII. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

SEruus in opus publicum perpetuum, ac multo magis temporarium non datur. cum igitur per errorem in opus temporarium fuisset datus,

datus, expleto tempore domino seruum esse reddendum respondi. Eos quoque pœna delatoris ex sententia senatusconsulti teneri respondi, qui per suppositam personam delatori causam dederunt.

XXXV. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

MAndatis principalibus quæ præsidibus dantur, cauetur ne quis perpetuis vinculis damnetur, idque etiam Diuus Hadrianus rescripsit.

XXXVI. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

IN metallum, sed & in ministerium metallicorum damnati, serui efficiuntur, sed pœnæ.

XXXVII. PAVLVS lib. primo Sententiarũ.*

IN dardanarios propter falsum mensurarum modum ob vtilitatem popularis annonæ pro modo admissi extra ordinem vindicari placuit.

* tit. 22. & 23. extat hodie præter hoc initium.

XXXVIII. IDEM lib. quinto Sententiarũ.

SI quis aliquid ex metallo principis, vel ex moneta sacra furatus sit: pœna metalli & exilij punitur. ¶ *Transfugæ ad hostes, vel* 1 *consiliorum nostrorum renuntiatores, aut viui exuruntur, aut furcæ suspenduntur.* ¶ *Actores* 2 *seditionis & tumultus populo concitato, pro qualitate dignitatis aut in furcam tolluntur, aut vestiis obiciuntur, aut insulam deportantur.* ¶ *Qui nondum viri potentes virgines* 3

corrum.

corrumpũt, humiliores in metallũ damnantur, honestiores in insulã relegantur, aut in exilium 4 *mittuntur.* ¶ *Qui se suis nummis redemptum non probauerit, libertatem petere non potest. amplius eidem domino sub pœna vinculorum redditur. vel si ipse dominus malit, in metal-* 5 *lum damnatur.* ¶ *Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. quòd si eo mulier, aut homo perierit: summo supplicio adficiuntur.*

Paul. lib. 5. tit. de sicar. & venefic.

6 ¶ *Testamentum quod nullo iure valet, impunè supprimitur: nihil est enim quod ex eo aut* 7 *petatur, aut consistere poßit.* ¶ *Qui viui testamentum aperuerit, recitauerit, resignauerit, pœna Corneliæ tenetur. & plerumque humiliores aut in metallum damnantur, aut ho-* 8 *nestiores in insulam deportantur.* ¶ *Si quis instrumentum litis suæ à procuratore aduersario proditum esse conuicerit, procurator si humilior sit, in metallum damnatur: si honestior, adempta parte bonorum dimidia, in perpe-* 9 *tuum relegatur.* ¶ *Instrumenta penes se deposita quicumque alteri altero absente reddiderit, vel aduersario prodiderit: prout personæ condicio est, aut in metallum damnatur,* 10 *aut in insulam deportatur.* ¶ *Iudices pedanei* * *si pecunia corrupti dicantur, plerumque à*

Ibi. tit. ad l. Cornel. testam.

* Pauli interpres interpretatur delegatos lib. 5. tit. ad l. Iul. repet. & Alciat. li. 1. parer. c. 41. Ant. Aug. li. 1. cap. 8.

præside

præside aut curiæ summouentur, aut in exilium mittuntur, aut tempus relegantur. ¶ *Miles qui ex carcere, dato gladio erupit, pœna capitis punitur. eadem pœna tenetur & qui cum eo quem custodiebat, deseruit.* ¶ *Miles qui sibi manus intulit, nec factum peregit, nisi impatientia doloris aut morbi, luctúsue alicuius, vel alia causa fecerit: capite puniẽdus est. aliàs cum ignominia mittendus est.*

11

12

XXXIX. TRYPHONINVS libro decimo Disputationum.

Cicero in oratione pro Cluentio Auito[a] scripsit, Milesiam quandam mulierem, cum esset in Asia, quòd ab heredibus secundis accepta pecunia partum sibi medicamentis ipsa abegisset, rei capitalis esse damnatam. Sed et si qua visceribus suis post diuortium, quòd prægnas fuit, vim intulerit, ne iam inimico marito filium procrearet: vt temporali exilio coërceatur, ab optimis Imperaroribus nostris rescriptum est.

[a]Rectè sic Flor. scriptũ, vt & in vet. manuscript. lib. Cic. & Vale. &c.

Qui hostem fugientem sciens susceperit, in insulam relegatur.

XL. PAVLVS lib. tertio Decretorum.

Metrodorum, cum hostem fugientem sciens susceperit, in insulam deportari: Philocteten, quòd occultari eum non ignorãs, diu dissimulauerit, in insulam relegari placet.

XLI. PAPINIANVS libro secundo Definitionum.

Sanct

SAnctio legum, quæ nouissimè certam pœnam irrogat is qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur, quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. nec ambigitur in cetero omni iure speciem generi derogare. nec sanè verisimile est, delictum vnum eadem lege variis æstimationibus coerceri.

XLII. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

INterpretatione legum pœnæ molliendæ[a] sunt potius quàm asperandæ.

XLIII. PAVLVS lib. primo Responsorum.

IMperator Antoninus Aurelio Atiliano rescripsit: præses vltra administrationis suæ tẽpus interdicere alicui arte sua vti non potest. Qui pro suo delicto amittit honorem, amittit etiam commodum honoris. Bart.

Idem respondit eum, qui suo admisso decurionum honorem amisit, non posse in pœnis euitandis decurionis filij honorem vindicare.

[a] Quo nomine D. Marcum laudat Capitolinus in eo. græci ad hũc locum citant Isæi rhetoris hanc sententiã, Seueras leges esse ponẽdas, sed eas latius, i. mitius, coercere debere quã præcipiant.

DE BONIS DAMNATORVM. TIT. XX.

CALLISTRATVS libro primo de iure fisci & populi[b].

DAmnatione bona publicantur, cùm aut vita adimitur, aut ciuitas: aut seruilis condicio irrogatur. 1 ¶ Etiam hi qui ante concepti, &

[b] Taur. in adnot. putat hæc verba rectius potuisse collocari initio l. j huius tit. &

de inscriptione tolli. Ant. verò Au. contra putat lib. 1. c. 4. rectè vt mihi videtur.

post damnationem nati sunt, portiones ex bonis patrum damnatorum accipiunt. liberis autem ita demum portio tribuitur, si iustis nuptiis nati sint. ¶ *Liberis eius, cui pars dimidia dumtaxat bonorum ablata est, partes non dantur. idq́; & Diui fratres rescripserunt.*

II. IDEM libro sexto de Cognitionibus.

NOn vt quis in carcerem ductus est, spoliari eum oportet: sed post condemnationem. Idq́; Diuus Hadrianus rescripsit.

III. VLPIANVS libro trigensimo* tertio* ad Edictum.

*QVinque legibus damnatæ mulieri dos publicatur: maiestatis, vis publicæ, parricidij, *venefici, * de sicariis.*

IIII. PAPINIANVS libro secundo de Adulteris.

ET omnes omnino maritus saluas actiones contra fiscum habet.

V. VLPIANVS libro trigensimo tertio ad Edictum.

SEd si alia lege capitis punita sit, quæ lex dotem non publicat, quia prius serua pœnæ efficitur, verum est dotem mariti lucro cedere, quasi mortua sit. Quòd si deportata sit filiafamilias, Marcellus ait, quæ sententia & vera est, non vtique deportatione dissolui matrimonium. nam cum libera mulier remaneat, nihil prohibet & virum mariti affectionem, & mulierem vxoris animum retinere. Si igitur eo

animo

animo mulier fuerit, vt discedere à marito velit: ait Marcellus tunc patrē de dote acturum. sed si materfamilias sit, & interim constante matrimonio fuerit deportata: dotem penes maritum remanere. postea verò dissoluto matrimonio posse eam agere, quasi humanitatis intuitu hodie nata actione.

VI. IDEM libro decimo de officio procōsulis.

D*Iuus Hadrianus Aquilio Braduæ ita rescripsit. Pannicularia causa quemad*
, *modum intelligi debeat, ex ipso nomine appa-*
, *ret. non enim bona damnatorum pannicularia*
, *significari quis probè dixerit.* nec* si Zonam*
c *circa se habuerit, protinus aliquis sibi vindi-*
, *care debebit. sed vestem qua is fuerit indutus:*
, *aut nummulos in vetralem quos victus sui*
, *causa in promptu habuerit: aut leues anulos.*
, *id est, quæ rem non excedunt aureorum quin-*
, *que. alioquin si quis damnatus digito habuerit*
, *aut sardonychica, aut aliam gemmam magni*
, *pretij: vel si quod chirographum magnæ pecu-*
, *niæ in sinu habuerit: nullo iure illud in panni-*
, *cularia ratione retinebitur. Pannicularia sunt*
, *ea, quæ in custodiam receptus secum attulit*
, *spolia, quibus indutus est, cum quis ad suppli-*
, *cium ducitur, vt & ipsa appellatio ostendit.*
itaque neq; spEculatores vltro sivi vindicent, neque optiones ea desiderent, quibus spoliatur, quo momento quis punitus est, hanc rationem

non compendio suo debent præsides vertere: sed nec pati optiones siue commentarienses ea pecunia abuti. sed debent ad ea seruari, quæ iure præsidum solent erogari. vtputa chartiaticum quibusdam officialibus inde subscribere: vel si qui fortiter fecerint milites, inde eis donare: barbaros etiam inde munerari venientes ad se vel legationis vel alterius rei causa. Plerumque etiam inde conrasas pecunias præsides ad fiscum transmiserunt. quod perquàm nimiæ diligentiæ est: cum sufficiat, si quis non in vsus proprios verterit: sed ad vtilitatem officij patiatur deseruire.

VII. PAVLVS libro singulari de portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur.

CVm ratio naturalis quasi lex quædam tacita liberis parentium hereditatem addiceret, velut ad debitam successionem eos vocando, propter quod & in iure ciuili suorum heredum nomen eis indictum est, ac ne iudicio quidem parentis, nisi meritis de causis, summoueri ab ea successione possunt: æquissimum existimatum est, eo quoque casu, quo propter pœnam parentis aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum: ne alieno admisso grauiorem pœnam luerent, quos nulla contingeret culpa, interdum in summam egestatem deuoluti. quod cũ aliqua moderatione definiri placuit, vt qui

vt qui ad vniuersitatem venturi erant iure successionis, ex ea portiones concessas haberent.
1 ¶ Si in libertinum animaduersum erit, patrono eius id quod in bonis illius habiturus esset, si is in quem animaduersum est, sua morte decessisset, eripiendum non erit. reliqua pars bonorum quæ ad manumissorem non pertinebit,
2 fisco erit vindicãda. ¶ Ex bonis damnatorum portiones adoptiuis liberis, si non fraudis causa facta est adoptio, nõ minus quàm naturalibus concedi æquum est. Fraudis autem causa adoptio facta videtur, etiam si non in reatu, sed desperatione rerũ per cõscientiam metu imminẽtis accusationis quis adoptet in hoc, vt ex bonis quæ se amissurum cogitat, portio detraha-
3 tur. ¶ Si plures filios damnatus habeat, feruntur exempla, per quæ pluribus liberis omnia bona damnati concessa sunt. sed & Diuus Hadrianus in hac sententia rescripsit. Fauorabilem apud me causam liberorum Albini filiorum numerus facit: cum ampliari imperium hominum adiectione potius quàm pecuniarum copia malim. ideóque illis paterna sua concedi volo, quæ manifestabunt tot possessores, etiam
4 si acceperint vniuersa. ¶ Præterea, ex his quæ per flagitium damnatus adquisiit, portiones liberorũ non augentur. veluti si cognatum suum interemi curauerit, & eius hereditatem adiit, vel bonorum possessionem accepit. nam ita Di-

Perperã in manuscr. notãt Græca hic deesse. desunt enim lati na quæ ex basilicis suppleuimus. Quæ sequuntur ab hac nota [reposuimus ex lib. 60. βασιλ. eod. tit. quæ & Flor. & in omnib. manusc. deerant.

nus Pius rescripsit. Qui cõsequenter illud idem princeps constituit, cum filiafamilias veneno necasse conuinceretur eum, à quo heres instituta erat: quamuis iussu patris, cuius in potestate [esset adierit hereditatem vindicari eam fisco. Post condemnationem adquisita si is cuius bona publicata sunt, relegatus sit, ad heredes eius pertinent testamento scripto vel ad heredes ab intestato. nam relegatus in insulam, testamenti factionẽ habet sicut reliqua iura. Quòd si deportatus sit, quia ciuitatem amisit, heredem habere non potest, & adquisita fiscus accipit.

VIII. MARCIANVS libro*

Liberis etiam patronorum integrum ius patronatus seruatur in bonis paterni liberti, cuius bona publicata sunt. Si filius patroni existat liberto, fisco locus non est, in partem filij patroni. sed si patroni filius existente filio liberti excludatur, facilius dicemus fisco locum non esse, quoniam patroni quidem filium excludunt liberti filij, ipse autẽ excludit fiscum. sed etsi nolit filius patroni petere bonorum possessionem, constat fiscum excludi in partem ei debitam ex bonis paterni liberti. ¶ 1 *Bona relegati non publicantur nisi ex sententia specialiter, sed iura libertorum nec speciali sententia adimi possunt, quia solus princeps relegato ea adimere potest.* ¶ 2 *Si pater qui pro filia dotem dedit damnetur, nihil competit fisco etiamsi in matrimonio*

matrimonio poſtea filia deceſſerit, quo caſu aliàs dos profectitia rediret ad patrem. manebit ergo penes virum.

VIIII. CALLISTRATVS libro *

NIſi probetur patrem metu condemnationis in fraudem fiſci filiæ proſpexiſſe.

X. MARCIANVS libro *

SEd etſi pater dotem pro filia promiſerit & damnatus ſit, viro dotis exactio aduerſus fiſcum ex bonis patris datur. Si ſoluto filiæ matrimonio pater damnatus ſit, ſiquidem poſteaquam filia ei conſenſit vt dotem repeteret, fiſcus eam repetet à marito. ſin verò antequam conſentiret, ipſa filia dotis repetitionem habet.

XI. MARCIANVS [a] libro *

[a] fortè leg. MACER.

COndemnatus ſi appellauerit & deceſſerit pendente appellatione, bona eius non publicantur. nam & huius ſecundum teſtamentum valet. idem dicendum eſt, etſi appellatio eius non recipiatur. ¶ Reus, præterquam maieſtatis, bona ſua adminiſtrare poteſt, & debita ſoluere & accipere, ſi bona fide ei ſoluantur. poſt condemnationem verò reuocantur quæ in fraudem fiſci alienauit.

DE BONIS EORVM QVI ANTE SENTENTIAM VEL MORtem ſibi conſcierunt vel accuſatorem corruperunt.[a]

[a] In indic. tit. corrũperunt.

TIT. XXI.

Parcitur ei, qui quoquo modo ſanguinem ſuum redemerit. Bart.

VLPIANVS libro octauo Diſputationum.

Iunge l. 29. ꝭ. de iur. fiſc.

IN capitalibus criminibus à principibus decretum eſt, non nocere ei qui aduerſariũ corrupit: ſed in his demum, quæ pœnam mortis continent. nam ignoſcendum cenſuerunt ei qui ſanguinem ſuum qualiterqualiter redemptum voluit.

II. MACER libro ſecundo Publicorum.

IMperatores Seuerus & Antoninus Iulio Iuliano. Eos qui à latronibus nominati corruptis accuſatoribus diem ſuũ obierint, vt confeſſos de crimine, non relinquere defenſionem heredibus, rationis[b] *eſt.* ¶ *Si is, de cuius pœna* 1 *Imperatori ſcriptum eſt, veluti quòd decurio fuerit, vel quòd in inſulam deportari debuerit, antequam reſcriberetur, deceſſerit: poteſt quæri num ante ſententiam deceſsiſſe videatur. argumento eſt ſenatuſconſultum quod factum eſt de his*

[b] Sic Flor. & in li. 60 βασιλ. & in manuſcr. & vulg. quidã tamen contendũt emendandum eſſe, ratio nis non eſt, quibus non adſtipulor.

de his qui Romam transmißi, ante sententiam
decesßissent: cuius verba hæc sunt. Cum dãnatus
nemo videri posßit in hunc annum, antequam
de eo fortè iudicium Romæ redditum & pronuntiatum esset: neque cuiusquam mortui bona, antequam de eo Romæ pronuntiatum sit, publicata sunt. eáque bona heredes posßidere debent.

III. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

QVi rei postulati, vel qui in scelere deprehensi metu criminis imminentis mortem sibi constituerunt, heredem non habent. Papinianus tamen libro sextodecimo responsorum ita scripsit, vt qui rei criminis non postulati manus sibi intulerint, bona eorum fisco non vindicentur. non enim facti sceleritatem esse obnoxiam, sed conscientiæ metum in reo velut cõfesso teneri placuit. ergo aut postulati esse debent, aut in scelere deprehẽsi, vt si se interfecerint, bona eorum confiscentur. vt autẽ Diuus Pius rescripsit, ita demum bona eius qui in reatu mortem sibi consciBit, fisco vindicanda sunt, si eius criminis reus fuit, vt si damnaretur, morte aut deportatione adficiendus esset.

Arist. lib. 5. Ethic. c. 11. Plat. de legi. 9. Tacit. lib. 2. de quodam Libone.

1 ¶ *Idem rescripsit, eum qui modici furti reus fuisset, licet vitam suspendio finierit: non videri in eadem causa esse, vt bona heredibus adimenda essent. sicuti neque ipsi adimerentur, si*

compertum in eo furtũ fuiſſet. ergo ita demum dicendum eſt, bona eius qui manus ſibi intulit, fiſco vindicari, ſi eo crimine nexus fuit, vt ſi conuinceretur, bonis careat. Si quis autem tædio vitæ, vel impatientia doloris alicuius, vel alio modo vitam finierit: ſucceſſorem habere, Diuus Antoninus reſcripſit. Videri autem & patrẽ, qui ſibi manus intuliſſet, quòd diceretur filiũ ſuũ occidiſſe, magis dolore filij amiſſi mortem ſibi irrogaſſe. & ideo bona eius non eſſe publicanda Diuus Hadrianus reſcripſit. ¶ Sic autem hoc diſtinguitur, intereſſe qua ex 2 *cauſa quis ſibi mortẽ cõſciBit: ſicuti cũ quæritur, an is qui ſibi manus intulit, & non perpetrauit, debeat puniri, quaſi de ſe ſententiam detulit. nam omnimodo puniendus eſt, niſi tædio vitæ, vel impatientia alicuius doloris coactus eſt hoc facere. & meritò, ſi ſine cauſa ſibi manus intulit, puniendus eſt: qui enim ſibi non pepercit, multo minus alij parcet. Si qui autem ſub incerto cauſæ euentu in vinculis, vel ſub fideiuſſoribus deceſſerint: horum bona non eſſe confiſcanda, mandatis cauetur. ¶ De* 3 *illo videamus, ſi quis conſcita morte, nulla iuſta cauſa præcedente, in reatu deceſſerit: an ſi parati fuerint heredes cauſam ſuſcipere, & innocentem defunctum oſtendere, audiendi ſint: nec prius bona in fiſcum cogenda ſint, quàm ſi de crimine fuerit probatum. an verò omnimodo*

publicanda

publicanda sunt. sed Diuus Pius Modesto Taurino rescripsit, si parati sint heredes defensiones suscipere: non esse bona publicanda, nisi de crimine fuerit probatum.

DE INTERDICTIS ET[*] RELEGATIS ET DEPORTATIS. TIT. XXII.

[*] In indice tit. & de relegatis.

Olim bona relegatorum à fisco vindicabantur: hodie secus est. Barr.

POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

CAPVT *ex rescripto Diui Trabiani ad Didium Secundum. Scio relegatorum bona auaritia superiorum temporum fisco vindicata. sed aliud clementiæ meæ conuenit, qui inter cetera quibus innocentiam rationum meorum temporum hoc quoque remisi exemplum.*

II. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

M*Anumittere deportatum non posse, Diuus Pius rescripsit.*

III. ALPHENVS libro primo Epitomarum.

E*Vm qui ciuitatem amitteret, nihil aliud iuris adimere liberis, nisi quod ab ipso peruenturum esset ad eos, si intestatus in ciuitate*

& l.eos 7. ad l. Iul. maiestat.

tate moreretur:hoc est hereditatem eius, & libertos, & si quid aliud in hoc genere repperiri potest. quæ verò non à patre, sed à genere, à ciuitate, à rerum natura tribuerentur, ea manere eis incolumia. Itaque & fratres fratribus fore legitimos heredes, & adgnatorum tutelas, & hereditates habituros. non enim hæc patrem, sed maiores eius eis dedisse.

IIII. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

RElegati in insulam in potestate sua liberos retinēt: quia & alia omnia iura sua retinent. tantùm enim insula eis egredi non licet. & bona quoque sua omnia retinent, præter ea si qua eis adempta sunt. nam eorum, qui in perpetuū exilium dati sunt vel relegati, potest quis sententia partem bonorum adimere.

V. IDEM libro primo Regularum.

EXilium triplex est: aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, vt omnium locorum interdicatur præter certum locum: aut {in)insulæ vinculū, id est relegatio in insulam.

VI. VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

INter pœnas est etiam insulæ deportatio, quæ pœna adimit ciuitatem Romanam. deportandi autem in insulam ius præsidibus prouinciæ non est datum, licet præfecto vrbi detur. hoc enim epistula Diui Seueri ad Fabium Cilonem præfectum vrbi expressum est. Præsides itaque prouinciæ

prouinciæ quotiens aliquem in insulam deportandum putent, hoc ipsum adnotare debeant. nomen verò eius scribendum principi, vt in insulam deportetur. sic deinde principi scribere, missa plena opinione, vt princeps æstimet, an sequenda sit eius sententia, deportaríque in insulam debeat. medio autem tempore, dum scribi-
1 *tur, iubere eum debet in carcere esse.* ¶ *Decuriones ciuitatũ propter capitalia crimina deportandos, vel relegãdos, Diui fratres rescripserunt. denique Priscum in homicidio & incendio nominatim* ante *quæstionem confessum, in insulam deportari iusserunt.*

i. disertè: quidã hîc perperam emendandũ putant nominatum.

VII. IDEM libro decimo de officio proconsulis.

Relegatorum duo genera sunt: quidam qui in insulam relegantur, sunt qui simpliciter, vt prouinciis eis interdicatur, nõ etiam insula adsignetur. in insulam relegare præsides prouinciæ possunt. sic tamen, vt si quidem insulam sub se habeant, id est ad eius prouinciæ formam pertinentem, quam administrant: & eam specialiter insulam adsignare poßint, inq; eam relegare. sin verò non habeant, pronũtient quidem in insulam se relegare: scribant autem Imperatori, vt ipse insulam adsignet. ceterum non possunt damnare in eam insulam, quam in ea prouincia cui præsunt, non habeant. interim quo ad Imperator insulam adsignet, militi tradendus

Ouid. 5. Trist. Cic. pro Cecinn.

dendus est relegatus. ¶ *Hæc est differentia inter deportatos & relegatos, quòd in insulam relegari, & ad tempus & in perpetuum quis potest. Siue ad tempus, siue in perpetuum quis fuerit relegatus: & ciuitatem Romanam retinet, & testamenti factionem non amittit. Ad tempus relegatis neque tota bona, neque partem admi debere Rescriptis quibusdam manifestatur. reprehensæq; sunt sententiæ eorum, qui ad tempus relegatis ademerunt partem bonorũ, vel bona. sic tamen, vt non infirmarentur sententiæ quæ ita sunt prolatæ.* ¶ 2 *Est quoddam genus quasi INsulam relegationis in prouincia Aegypto, in Ouasin* * *relegare.* ¶ 3 *Sicut autem relegare in insulam quisquam, quæ non est sub se, nõ potest: ita ne in prouinciam quidem relegandi ius habet, quæ non est sub se. fortè præses Syriæ in Macedoniam non relegabit. sed extra prouinciam suam potest relegare. Item in parte certa prouinciæ moraturum relegare potest: vt fortè nõ excedat ciuitatem aliquam, vel regionem aliquam nõ egrediatur. sed & in eas partes prouinciæ, quæ sunt desertiores, scio præsides solitos relegare.* ¶ 4 *Interdicere autẽ quis ea prouincia potest, quam regit: alia non potest. & ita Diui fratres rescripserunt. Vnde eueniebat, vt qui relegatus esset ab ea prouincia, in qua domicilium habuit: morari apud originem suam posset. sed Imperator noster cum Diuo patre suo*

*Insula Ægypto vicina in prouincia Ægypti Thebaide, in qua sunt culices maiores apibus, & muscæ pares Palæstinis, quę possunt relegatis morsu mortem inferre.

suo huic rei prouiderunt. Mæcio enim Probo præsidi prouinciæ Hispaniæ rescripserũt, etiam ea prouincia interdici, vnde quis oriundus est, ab eo qui regit eam prouinciam, vbi quis domicilium habet. Sed & eos, qui cum incolæ non essent, in ea prouincia quid admiserint: æquum est ad rescripti auctoritatem pertinere.

5 ¶ *Dubitatum est, an interdicere quis alicui posit prouincia, in qua oriundus est, cum ipse ei prouinciæ præsit, quam incolit, dum sua non interdicit: vt solẽt Italia interdicere, qui patria non interdicũt. vel an per cõsequẽtias videatur etiam prouinciæ interdixisse, cui præest. quod magis erit probandum. Per contrarium autem is qui originis prouinciæ præest, nõ est nanctus ius interdicendi ea prouincia, quam incolit is qui relegatur.*

6 ¶ *Si quis eam sententiam admiserit, vt is qui in alia prouincia commisit, posit relegari ab eo qui ei prouinciæ præest: eueniet vt relegatus iste tribus prouinciis præter Italiã debeat abstinere: & in qua deliquit, & quam incolit, & originis. & si ex diuersis prouinciis oriri videatur propter condicionem vel suam, vel parentis, patronorum: vel pluribus prouinciis consequenter interdictum ei dicemus. Quibusdam tamen præsidibus vt multis prouinciis interdicere posint, indultum est: vt præsidibus Syriarum, sed & Daciarum.*

7 ¶ *Constitutum, eum, cui patria interdictum*

est

est, etiam vrbe abstinere debere. cōtra autem si cui vrbe fuerit interdictum, patria sua interdictum non videtur. & ita multis constitutionibus cauetur. Si cui planè non patria sua, sed aliqua ciuitate interdictum sit: videndum est, an etiam patria sua, itémque vrbe interdictū dicamus. quod magis est. ¶ *His qui relegantur,* 8 *dies excedendi à præsidibus dari & potest, & solet. etenim moris est ita pronuntiari,* ILLVM PROVINCIA ILLA INSVLISQVE EIS RELEGO. EXCEDEREQVE DEBEBIT INTRA ILLVM DIEM. *relegatum planè libellum dare principi posse Diui fratres rescripserunt.*

Cui interdicitur minus officium, non potest accedere ad maius. Bart.

¶ *Solet præterea interdici* SENTia *quibusdā,* 9 *ne intra patriæ territorium vel muros morentur: ne excedant patriam, vel in vicis quibusdā morentur. Solet decurionibus ordine interdici, vel ad tempus, vel in perpetuum. Item potest alicui pœna iniungi, ne honores adipiscatur: nec ea res facit vt decurio esse desinat, cum fieri posit, vt quis decurio quidem sit, ad honores autem non admittatur. nam & senator quis esse potest, & tamen honores non repetere.* ¶ *Potest alicui & vnus honor interdici: sic* 10 *tamen, vt si cui honore vno interdictum sit, nō tantùm eum honorem petere non posit, verùm ne eos quoque qui eo honore maiores sunt. est enim*

enim perquàm ridiculum eum, qui minoribus pœnæ causa prohibitus sit, ad maiores adspirare. maioribus tamen prohibitus, minores petere non prohibetur. Sed muneribus si quis pœnæ causa fuerit prohibitus, nihil valebit sententia: neque enim immunitatem pœna tribuere debet. ergo & si honoribus quis in pœnam fuerit prohibitus, poterit dici, si honores isti habuerũt mixtam muneris grauem impensam, infamiam illi ad hoc non profuturam.

VIII. MARCIANVS libro secundo Publicorum Iudiciorum.

S*Ed honore quidem illum arceri puto, ceterum impendia debere præstare.*

IX. VLPIANVS (libro) decimo de officio proconsulis.

P*Otest præses quendam damnare ne domo sua procedat.*[a]

X. MARC. lib.*

N*On etiam ne vtatur necessariis impensis.*

XI. VLPIA. lib.*

I*Nterdum pecuniariter damnãtur qui relegatos suscipiunt.*

XII. MARC. lib.*

S*Va ciuitate relegatus si non excedat, ad tempus prouincia relegatur.*

XIII. PAVL. lib.*

M*Anumissus à relegato nõ potest Romã accedere, quod nec patrono eius licet.*

*In arch. Flor. adiectum erat signum, quo notabatur spatium illic vacuũ repleri debere, quod ita ex lib. 60. βασιλικ. tit. 54. repleuimus Perperã in manuscr. notatur Græca hîc deesse.

XIIII. VLP. lib. *

Relegatus est is cui prouincia vel Roma vel continentibus eius perpetuo vel ad tempus interdicitur. ¶ *Magna differentia est* 1 *inter deportationem & relegationem. nam deportatio ciuitatem & bona adimit, relegatio vtrunque conseruat, nisi specialiter bona publicentur.* ¶ *Relegatur quis à principe, Senatu,* 2 *præfectis, & præsidibus prouinciarum non à consulibus.* ¶ *Qui ciuitatem amisit & bona* 3 *detinet, vtilibus actionibus tenetur.*

XV. MARC. lib. *

Deportatus ciuitatem amittit non libertatem, et speciali quidem iure ciuitatis nō fruitur, iure tamen gentiū vtitur. emit enim & vendit, locat, conducit, permutat, fœnus exercet, & cætera similia. & postea quæsita pignori dare potest, nisi in fraudem fisci, qui ei mortuo successurus, ea obliget. priora enim bona quæ publicata sunt, alienare non potest. ¶ *Deportatus à præside siue principe, & heres* 1 *existere, & legata ex testamēto capere potest.*

XVI. IDEM.

Cum Vlpianus Damascenus rogasset Imperatorē vt sibi permitteret matri relinquere ad victum necessaria, & mater per libertum, vt quædam sibi liceret filio deportato relinquere, Imperator Antoninus eis rescripsit in hunc modum. Neque hereditas, neque legatum

tum, neque fideicommissum cõtra mores & ius publicum huiusmodi personis relinqui potest, nec conditio harum personarum mutari debet. Quòd verò piè rogastis, liceat vobis vltima voluntate eis ad victum & alios vsus necessarios sufficientia relinquere, eísque ex hac causa relicta capere.

XVII. POMP.

R*Elegatus statuis & imaginibus honorari non prohibetur.*

XVIII. IDEM.

R*Elegatus integrum suum statum retinet & dominium rerum suarũ, & patriam potestatem, siue ad tempus, siue in perpetuum relegatus sit. Deportatio autem ad tempus non est.*

XVIIII. CALLISTRATVS.

R*Elegatus non potest Romæ morari, licet hoc sententia comprehensum nõ sit, quia omnium est patria. sed neque in ciuitate in qua versatur princeps, vel per quam transit. eis enim duntaxat principem intueri licet, qui Romam ingredi possunt. est enim princeps pater patriæ.* 1 ¶ *Cum in liberos homines ea sententia fertur quæ publicat eorum bona, qualis est in insulam deportatio, statim à sententia priorem conditionem mutant, & suæ pœnæ traduntur, nisi quid maiestatis insit quod pœnam exasperari flagitet.*

DE SENTENTIAM PASSIS ET RESTITVTIS.

TIT. XXIII.

Deportatio & damnatio in metallum, non extinguit ius patronatus, patrono restituto. Bart.

VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

AD successionem liberti patronus deportatus & restitutus admittitur. sed si in metallum damnatus restituatur, numquid seruitus pœnæ extinguat ius patronatus etiam post restitutionem? & magis est, vt non extinguat seruitus ius patronatus.

II. IDEM libro quinto Opinionum.

SI deportatus restitvs dignitatem quidem indulgẽtia principis reciperauit, in sua autem omnia bona non est restitutus: nec à creditoribus, nec publico nomine conueniri potest. sed cum ei facultas oblatà esset à principe, bona quoque sua reciperandi, maluerit ea derelinquere: actionibus exuere se, quibus ante sententiam subiectus fuerat, non poterit.

III. PAPINIANVS libro sextodecimo Responsorum,

IN insulam deportati bona fiscus pœna remissa retinuit. creditores ex antegesto non habere cũ eo qui debitor quondã fuit, actiones, constitit. quòd si bona cum dignitatis restitutione

tione concessa reciperauerit, vtiles actiones necessariæ non erunt: cum & directæ competunt.

IIII. PAVLVS libro septimodecimo Quæstionum.

IN metallum damnata mulier eum quem prius conceperat, edidit: deinde à principe restituta est. humanius dicetur, etiam cognationis iura huic restituta videri.

DE CADAVERIBVS PVNITORVM.

TIT. XXIIII.

VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

C*ORPORA eorum qui capite damnantur, cognatis ipsorum neganda non sunt. & id se obseruasse etiam Diuus Augustus libro decimo de vita sua scribit. Hodie autem eorum, in quos animaduertitur, corpora non aliter sepeliuntur, quàm si fuerit petitum, & permissum. & nonnumquam non permittitur, maximè maiestatis causa damnatorum.* Eorum* quoque corpora, qui exurendi damnantur, peti possunt: scilicet vt ossa & cineres collecta sepulturæ tradi poßint.*

II. MARCIANVS libro secundo Publicorum.

SI quis in insulam deportatus vel relegatus fuerit, pœna etiam post mortem manet. nec licet eum inde transferre alibi, & sepelire inconsulto principe: vt sæpißimè Seuerus & Antoninus rescripserunt, & multis petentibus hoc ipsum indulserunt.

III. PAVLVS libro primo Sententiarum.

* Tit. vlt.

COrpora animaduersorum quibuslibet petentibus ad sepulturam danda sunt.

LIBER

LIBER QVADRAGESIMVSNONVS.

DE APPELLATIONIBVS ET RELATIONIBVS.

VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

APPELLANDI *vsus quàm sit frequens, quámque necessarius, nemo est qui nesciat: quippe cum iniquitatem iudicantium, vel imperitiam re corrigat, licet nonnumquam bene latas sententias in peius reformet. neque enim vtique melius pronũtiat qui nouißimus sententiã laturus est.* 1 ¶ *Quæsitum est, an aduersus rescriptum principis prouocari poßit: fortè si præses prouinciæ, vel quis alius consuluerit, & ad consultationem eius fuerit rescriptum. est enim quæsitum, an appellandi ius supersit. quid enim si in consulendo mentitus est? de qua re extat rescriptum Diui Pij* πρὸς τὸ κοινὸν * τῶν θρᾳκῶν *quo ostenditur prouocari oportere. verba re-*

Vide Aristot. lib. 2. polit. c. 6. de Milesiorũ rep.

* i. ad cõmune Thracũ.

ſcripti ita ſe habent. Ἐὰν ἐπιστείλῃ τις ἡμῖν, ‘ ἃ διὰ" καὶ ἀντιγράφωμεν ἡμεῖς ὁτιοῦν· ὑπάρξει ‘ τοῖς βουλομένοις ἐπικαλεῖσθαι πρὸς τὴν ἀπόφα- ‘ σιν. εἰ γὰρ διδάξειαν, ἢ ψευδῶς, ἢ οὐχ' οὕτως ‘ ἔχειν τὰ ἐπεσταλμένα· οὐδὲν ὑφ' ἡμῶν εἶναι ‘ δόξῃ προδιεγνωσμένον, τῷ ὡς ἑτέρως ἔχουσιν τοῖς ‘ γραφεῖσιν, * ἀντεπισταλκότεσιν. id eſt, Si ‘ quis epiſtolam nobis miſerit, & nos aliquid reſcripſerimus qualecunq;, licebit volentibus appellare aduerſus reſponſionẽ. Si enim docuerit vel falſo, vel non ita ſe habere ea quæ epiſtola continentur, nihil à nobis credatur eſſe præiudicatum, vt qui aliter ſe habentibus ſcriptis reſcripſerimus. *Huic conſequenter videtur reſcriptum, à conſultatione iudicis non eſſe appellandum, ſi quis fortè interlocutus fuit, principem ſe conſultaturum: cum poßit poſt reſcriptum prouocare.*

* Sic in archetypo. Hal. legit ἅμα δὲ. Ego potius ſi opiniones ſequi cõceſſum eſt, ἄττα corrigerem. Taurel. in adnot.
* ἀντεπισταλκότων. rectè ſic in margine emendatum.

Error in appellando iudicem maiorem, vel parem, appellationem non vitiat. Bart.

2 *¶ Si quis in appellatione errauerit, vtputa cum alium appellare deberet, alium appellauerit: videndum an error ei nihil officit. & ſi quidẽ cum maiorem iudicem appellare deberet, ita errauit, vt minorem appellet: error ei nocebit. ſi verò maiorem iudicem prouocauit, error ei nihil oberit: & ita multis conſtitutionibus*

*tionibus continetur. Denique cum quidam iudicem ex rescripto principis à consulibus accepisset, & præfectum vrbi appellasset: errori eius subuentum est rescripto Diuorũ fratrum, " cuius verba hæc sunt. Cum per errorem factum " dicas, vti à iudice, quem ex rescripto nostro ab " amplissimis consulibus acceperas, ad Iunium " Rusticum * amicum * nostrum præfectum " vrbi prouocares: consules amplissimi perinde " cognoscant, atque si ad ipsos facta esset prouo- " catio. Si quis ergo vel parem, vel maiorem iudicem appellauerit, alium tamen pro alio: in ea causa est, vt error ei non noceat. sed si minorem, nocebit.*

Libellus appellatorius debet continere personam appellantis, iudicis à quo, & sententiam à qua appellatur. Bart.

3 ¶ *Libelli qui dantur appellatorij, ita sunt concipiendi, vt habeant scriptum & à quo dati sint, hoc est qui appellet, & aduersus quem, & à qua sententia.*

II. MACER lib. primo de Appellationibus.

SEd si apud acta quis appellauerit, satis erit, si dicat APPELLO.

III. VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

SCio quæsitum, si quis non addiderit in libellis, contra quem aduersarium appellet: an præscriptioni subiciatur. & puto nihil opor-

tere præscribi. Sed illud cecidit in quæstionem, si plures habuerit aduersarios, & quorundam nomina libellis sint plexa, quorundam non: an æquè præscribi ei possit ab his, quorum nomina comprehensa nō sunt, quasi aduersus ipsos adquieuerit sententiæ. & cum vna causa sit, arbitror non esse præscribendum. Certè si plures hi sunt, aduersus quos pronuntiatur, & quorundam nomina in libellis sint comprehensa, quorundam non: hi soli appellasse videbuntur, quorum nomina libellis sunt comprehensa. Quid ergo si causam appellandi certam dixerit? an liceat ei discedere ab hac, & aliam causam allegare? an verò quasi forma quadā obstrictus sit? puto tamen, cum semel prouocauerit, esse ei facilitatem, in agendo etiam aliam causam prouocationis reddere, persequiq; prouocationē suam quibuscumque modis potuerit.

IIII. MACER libro primo de Appellationibus.

A*B exsecutore sententiæ appellare non licet. sed ab eo qui sententiam malè interpretari dicitur, appellare licet: si tamen is interpretandi potestatem habuit. velut præses prouinciæ, aut procurator Cæsaris. ita tamen vt in causis appellationis reddendis hoc solū quæratur, an iure interpretatum sit. idque etiam Diuus Antoninus rescripsit.* ¶ *Alio condemnato, is cuius interest, appellare potest.* 1

qualis

qualis est qui per procuratorem expertus victus est: nec procurator suo nomine appellet. Item si emptor de proprietate victus est, eo cessante auctor eius appellare poterit. aut si auctor egerit, & victus sit: non est deneganda emptori appellandi facultas. quid enim si venditor, qui appellare noluit, idoneus nõ est? quin etiam si auctor appellauerit, deinde in causæ defensione suspectus visus sit, perinde defensio causæ emptori committenda est, atque si ipse appellasset. idque ita constitutum est in persona creditoris, cum debitor victus appellasset, nec ex fide causam defenderet. Quæ constitutio ita accipienda est, si interueniente creditore debitor de pignore victus prouocauerit. nam absenti creditori nullum præiudicium debitor facit, idque statutum est.

Procurator qui litem conteſtatus eſt, per procuratorem appellat. Bart.

2 ¶ *Si procurator, qui iudicio interfuit, victus sit: an ipse quoque per procuratorem appellare possit, videamus: quia constat procuratorem alium procuratorem facere non posse. sed meminisse oportet, quòd procurator lite contestata dominus litis efficitur. & ideo & per procuratorem appellare potest.*

A ſententia inter alios data poteſt appellare is cuius intereſt, ratione etiam qualis qualis præiudicij. Bart.

V.

V. MARCIANVS libro primo de Appellationibus.

A Sententia inter alios dicta appellari non potest, nisi ex iusta causa: veluti si quis in coheredum præiudicium se condemnari patitur, vel similem huic causam. quamuis & sine appellatione tutus est coheres. item fideiussores pro eo pro quo interuenerunt. Igitur & venditoris fideiussor emptore victo appellavit, licet emptor & venditor adquiescant. ¶ Si heres institutus victus fuerit ab eo, qui de inofficioso testamento agebat: legatariis, & qui libertatem acceperunt, permittendum est appellare, si querantur per collusionẽ pronuntiatũ: sicut Diuus Pius rescripsit. Idem rescripsit, legatarios causam appellationis agere posse. Sed & si in fraudem suã trãsactionẽ factã ab eo qui appellasset, dicerent: idem dicendum est. Sed & sine appellatione si fuerit transactum, similiter rescriptum est. Si quis ipso die inter acta voce appellauit, hoc ei sufficit. sin autem hoc non fecerit, ad libellos appellatorios dandos biduum vel triduum computandũ est.

Cuilibet licet prouocare pro eo qui ad supplicium ducitur, etiam eo inuito. Bart.

VI. VLPIANVS libro secundo de Appellationibus.

NOn tantùm ei qui ad supplicium ducitur, prouocare permittitur: verùm alij quoque

quoque nomine eius. non tantùm si ille mandauerit, verùm quisquis alius pruocare voluerit. neque distinguitur, vtrum necessarius eius sit, nec ne. credo enim humanitatis ratione om
„ nem prouocãtem audiri debere. ergo & si ipse
, adquiescit sententiæ. nec quærimus, cuius intersit. Quid ergo si resistat qui damnatus est, aduersus prouocationem? nec velit admitti eius appellationem, perire festinans? adhuc putem differendum supplicium.

l.2.ff. eod.

VII. MARCIANVS libro primo de Appellationibus.

CVm quidam propter violentiam iudicis non ipsi à quo appellauit, dedit libellos, sed publicè proposuisset: Diuus Seuerus veniã ei dedit, & permisit ei causas appellationis agere.

Appellans non debet conuiciari ei à quo appellat. Bart.

VIII. VLPIANVS libro quarto de Appellationibus.

ILlud sciendum est, eum qui prouocauit, non debere conuiciari ei à quo appellat. ceterum oportebit eum plecti. & ita Diui fratres rescripserunt.

A sententia lata pro libertate potest appellari, non in integrum restitutio peti. Bart.

IX. MACER libro secundo de Appellationibus.

Illud

Illud sciendum est, neque pupillum neque rempublicam, cum pro libertate iudicatur, in integrum restitui posse: sed appellationem esse necessariam. idque ita rescriptum est.

X. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

SI qui separatim fuerint condemnati, quamuis ex eadem causa: pluribus eis appellationibus opus est.

Plures summæ ex diuersis speciebus quæ eadem actione comprehenduntur, debent inspici cumulatæ, non separatæ. Bart.

¶ Si quis cùm vna actione ageretur, quæ plures species in se habeat, pluribus summis sit condemnatus, quarum singulæ notionem principis non faciunt, omnes autem coniunctæ faciunt: poterit ad principem appellare. Sed cum aduersus plures probatæ essent rationes quæ eis nocerent, sufficit eis vna appellatio: quia vno titulo comprobatarum rationum omnes conueniebantur.

Si plures vna sententia condemnantur, quilibet in virili tenetur. Bart.

¶ Quotiens autem plures in vnam summam condemnantur, vtrum vna sententia est: & quasi plures in vnam summam rei sint promittendi, vt vnusquisque eorum in solidum teneatur: an verò scinditur in personas sententia, quæritur. & Papinianus respondit, scindi sen

sententiam in personas, atque ideo eos qui con 3 demnati sint, viriles partes debere. ¶ *Quod est rescriptum, in communi causa quotiens alter appellat, alter non, alterius victoriam ei proficere, qui non prouocauit: hoc ita demum probandum est, si vna eadémque causa fuit defensionis. ceterum si diuersæ, alia causa est. vt in duobus tutoribus procedit, si alter tutelã gesserat, alter non attigerat: & is qui non gesserat, prouocauit. iniquum est enim, qui idcirco adgnouerat sentẽtiam, quoniam gessisse se scit: propter appellationem eius qui non gesserat, optinere.*

XI. IDEM lib. tertio de omnibus tribunalib.

CVm ex causa iudicati soluta esset pecunia ex necessitate iudicis ab eo, qui appellatione interposita meruerit meliorem sententiam: recipere eum pecuniam quam soluit, oportet.

Si electio & confirmatio est inualida, appellatio non est necessaria. Bart.

XII. IDEM libro secundo Opinionum.

SI constet nullo actu ex lege habito duumuirum creatum, sed tantùm vocibus popularium postulatum, eísque tunc proconsulem, quod facere non debuit, consensisse: appellatio in re aperta superuacua fuit.

XIII. IDEM lib. secundo Responsorum.

APpellanti nihil obesse, quòd in libellis, à qua parte sententiæ appellaret, non significaret

gnificauit. Non ſolere improbari appellationem eorum, qui vel vnam cauſam appellandi probabilem habuerunt.

Aduerſus ſententiam contra teſtamentum legitimè latam, permittitur legatariis appellare. Bart.

XIIII. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

Alc. lib. 8. parer. ca. 24.

*SI perluſorio iudicio actum ſit aduerſus teſtamentum, an ius faciat iudex, videndũ. & Diuus Pius, cum inter coniunctas perſonas diceretur per colluſionem in necem legatariorum & libertatium * actum, * appellare eis permiſit. & hodie hoc iure vtimur, vt poſſint appellare. ſed & agere cauſam apud ipſum iudicem, qui de teſtamento cognoſcit, ſi ſuſpicantur non ex fide heredem cauſam agere.* ¶ *Quotiẽs herede non reſpondente, ſecundũ aduerſarium ſententia datur, reſcriptũ eſt, nihil nocere neq; legatis neq; libertatibus. & hoc Diuorum fratrũ epiſtula cõtinetur ad Domitium in hæc verba. Quod abſente poſſeſſore, ne quoquam nomine eius reſpondente, pronuntiatum eſt: non habet rei iudicatæ auctoritatem, niſi aduerſus eum ſolum qui adeſſe neglexerit. quare his qui teſtamento libertates vel legata vel fideicommiſſa acceperunt: ſaluæ ſunt actiones, ſi quas habuerunt, perinde ac ſi nihil eſſet iudicatum. & ideo aduerſus eum qui vicit, permittimus eis agere.*

Dom

Dominus vel alius poteſt appellare à condemnatione facta de ſeruo. Bart.

XV. MARCELLVS libro primo Digeſtorum.

SErui appellare non poſſunt. ſed domini eorum ad opem ſeruo ferendam poſſunt vti auxilio appellationis. & alius domini nomine id facere poteſt. Sin verò neque dominus, neq; alius pro domino appellauerit: ipſi ſeruo, qui ſententiam triſtem paſſus eſt, auxilium ſibi implorare non denegamus.

XVI. MODESTINVS libro ſexto Differentiarum.

COnſtitutiones quæ de recipiẽdis, nec non, appellationibus loquuntur, vt nihil noui fiat, locum non habent in eorum perſona, quos damnatos ſtatim puniri publicè intereſt. vt ſunt inſignes latrones, vel ſeditionum concitatores, vel duces factionum.

Vbi duplex fertur ſententia, ibi duplex appellatio eſt neceſſaria. Bart.

XVII. IDEM libro octauo Regularum.

CVm in vna cauſa ſeparatim duplex ſententia diuiſa datur, veluti vna ſortis, alia vſurarum: duplex appellatio neceſſaria eſt: ne alteram adgnouiſſe, de altera prouocaſſe intellegatur.

Exceptione tutoris, ſeu appellatione interpoſita, interim datur curator pupillo. Bart.

Tutor pupillo datus si prouocet, interim pupillo curator dabitur. Sed si tutoris auctoritas fuerit necessaria, veluti ad adeundam hereditatem, tutor ei necessariò dabitur, quoniam curatoris auctoritas ad hoc inutilis est. 1

Dominus appellationem quam interposuit pro seruo, potest prosequi per procuratorem. Bart.

XVIII. IDEM libro septimodecimo Responsorum.

L*Vcius Titius pro seruo suo, qui ad vestias datus est, prouocationem interposuit. quaero an huiusmodi appellationis causas per procuratorem reddere possit. Modestinus respondit, posse.*

Sententia quæ continet expressum iuris errorem, est nulla. Bart.

XIX. IDEM libro singulari de enucleatis casibus.

S*I expreßim sententia contra iuris rigorem data fuerit, valere non debet. & ideo & sine appellatione causa denuo induci potest. Non iure profertur sententia, si specialiter contra leges, vel senatusconsultum, vel constitutionem fuerit prolata. Vnde si quis ex hac sententia appellauerit, & præscriptione summotus sit: minimè confirmatur ex hac præscriptione sententia, vnde potest causa ab initio agitari.*

XX. IDEM libro singulari de Præscriptionibus.

Qui

QVI suspectum tutorem facit, & qui de non recipienda tutela excusatione agitat, alieno nomine agere intellegendus est. Is verò qui in rem suam procurator datus est, intra viduũ appellare debet: quia suam 1 *causam agit.* ¶ *Militibus appellandi tempora non remittuntur. & victi si non prouocauerint, & sollemnia fecerint: postea non audiuntur.*

XXI. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus rescripserunt, appellationes quæ rectò ad principem factæ sunt, omißis his ad quos debuerunt fieri ex imo ordine: ad præsides remitti. Idem *rescripserunt, ab iudice, quem à præside prouinciæ quis acceperat, non rectè Imperatorem appellatum esse. ideóque reuerti eum ad præsidem* 1 *debere.* ¶ *Si magistratus creatus appellauerit, collegam eius interim vtriusque officium sustinere. si vterque appellauerit, alium interim in locum eorum creandum: & eum, qui non iustè appellauerit, damnum adgniturum, si quod res publica passa sit. si verò iusta sit appellatio, & hoc pronuntietur: eos æstimaturos, cui hoc adscribendum sit. In locum autem curatoris, qui annonam administraturus est, alium interim adsumendum, quoadusque appellatio pendeat.* 2 ¶ Idem *rescripserunt, quamuis vsitatum non sit post appellationem fructus agri, de quo di-*

Alciat. lib. 1. dispunc. c. 15.

sceptatio sit, deponi: tamen cum populitarentur ab abuersario, æquum sibi videri, fructus apud sequestres deponi.

XXII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

AD principem remissa cognitio, ab eo circumdici potest, qui remisit.

A iudice delegato ex consensu partium potest appellari. Bart.

XXIII. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

EX consensu litigantium circa "compromissum à præside prouinciæ iudice dato, victus potest prouocare. ¶ Cum procurator Cæsaris, qui partibus præsidis non fungebatur, in lite priuatorum ius dandi iudicis non habuisset, frustra prouocatum ab ea sententia constitit, quæ non tenebat.* 1

"citra, videtur legendum.

In profectitiis filius potest tantùm nomine patris appellare. Bart.

¶ Filiumfamilias, cum aduersus patrem eius de bonis, quæ per ipsum poterant adquiri, pronuntiatum esset: respondi, non nisi patris nomine potuisse prouocare. 2

Verus contumax non appellat.

¶ Eum qui cognouit edictum peremptorium secundum ordinis causam dati, placuit non rectè prouocasse: cùm in eius potestate fuerit, ante diem præstitutum pro tribunali respondentem, 3

dentem, aut defensum edicti denuntiationem rumpere.

XXIIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

„ *NEgotiorum gestor vel tutor vel curator* „ *bona fide condemnati appellauerunt, &* „ *diu negotium tractum est. quaesitum est, appel-* „ *latione eorum iniusta pronuntiata, an quia* „ *tardius iudicatum sit, vsurae principalis pecu-* „ *niae medij temporis debeantur. respondit, secun-* „ *dum ea quae proponerentur, dandam vtilem* „ *actionem.*

l.vlt. . de re iudic.

Iuuenis factus maior, debet prosequi appellationem interpositam à curatore. Bart.

1 ¶ *Curator iuuenis aduersus tutoris heredes iudicio expertus, appellationem interposuit. cum implesset autem vicensimumquintum annum aetatis iuuenis, & in militia ageret, exequi appellationem desiit. quaero, regressus à militia vtrum ipse appellationem explicare deberet: an verò curatorem in eam rem conueniri oporteret. respondit, ipsum militem litem ad se pertinentem exsequi debere secundum ea quae proponerentur.*

XXV. PAVLVS libro vicensimo Responsorum.

Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τῷ κοινῷ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ ἑλλήνων. ἐκκαλεῖσθαι μὲν πῶς ἄν τις κωλύοιτο ὑπὸ τῶν δικαζόντων οὐχ ὁρῶ: ὁπότε ἔξε-

Alciat. 1. dispunct. ca. 16.

στιν τὴν ἑτέραν ὁδὸν τρεπόμενον, ταυτὸ ποιεῖν, καὶ θᾶττον πρός με ἀφικνεῖσθαι. ὕβρει δὲ καὶ βίᾳ χρῆσθαι πρὸς τοὺς ἐκκαλουμένους, καὶ φρουρὰν στρατιωτικὴν περιϊστάναι, καὶ, ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀποφράττειν αὐτοῖς τὴν δεῦρο ἄνοδον, ἀπαγορεύομεν τοῖς ἐπιτρόποις καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἐθνῶν, καὶ πιθήσονται ταύτῃ μου τῇ προῤῥήσει, εἰδότες ὅτι τοσοῦτόν μοι μέλει τῆς τῶν ἀρχομένων ἐλευθερίας, ὅσον καὶ τῆς εὐνοίας αὐτῶν καὶ πειθοῦς .i.Imperator Alexander communi eorum qui in Bithynia ſunt Gręcorum. Appellare quidẽ qualiter quis prohibeatur à iudicantibus nõ video, quãdo licet aliam viam tenẽtem idem facere, & celerius ad me peruenire: iniuria autẽ & vi vti aduerſus eos qui appellant, & cuſtodia militari circunſiſtere, vt ſimpliciter dicam, obſtruere illis eam ad nos viam interdicimus curatoribus & ducibus gentium, & obediant huic meæ pronũciationi, ſciẽtes quòd tantum mihi curæ eſt eorũ qui reguntur libertas, quantum & illorum beneuolentia & obedientia. Bulgarus.

XXVI. HERMOGENIANVS libro ſecundo Iuris epitomarum.

AD Imperatorem cauſam remiſam partibus conſentientibus, præſes, ſi ad eius notionem pertinet, audire poteſt.

XXVII.

XXVII. IDEM libro quinto Iuris Epitomarum.

Tutor si in negotio pupilli prouocauerit, vel curator in adulti: heres eius antequam reddat rationes, appellationis causam persequi debet. nam post redditas rationes nec ipse tutor nec curator appellationis merita probare cogitur.

Seruus pro domino potest appellare. Bart.

XXVIII. SCAEVOLA libro vicensimo quinto Digestorum.

Creditor cum fideiussoribus egerat, sed post iudicium acceptũ ad agendam causam ipse non adfuit. & cum absoluti essent fideiussores, seruus eius appellauit. quæsitum est, an appellatio, quam seruus interposuit nomine domini, nullius momenti esset. respondit, eiusmodi appellationem non esse obseruandam.

Etiam contumax in non exhibendo auditur appellans.

1 ¶ Iussus à iudice exhibere secundum praeceptum præsidis prouinciæ rationes, quas apud se esse cauerat, instrumentorum gratia data dilatione, nec postea exhibuit: ideóque secundum constitutionem recitatam, quia per contumaciam instrumenta non exhibuerat. cum petitor quanti sua interesset exhiberi, iurasset, facta erat condemnatio, quæsitum est, an post iusiurandum appellationem interponere posit. re-

spondit, nihil proponi, cur denegandum esset appellationis auxilium.

Finito officio tutoris ad petitionem eorum contra quos litigabat, ex causa litem exercere cogetur. Bart.

¶ *Substituti tutores in locum legitimi tutoris, experti cum eo tutelæ iudicio, cum arbiter iniquè condemnauit, quàm rei æquitas exigebat, à sententia eius prouocauerunt. pendente causa appellationis iuuenes adoleuerunt. quæsitum est, cum omnis executio huius ad adultos pertineat, & causam ad se pertinẽtem idoneè tueri possunt, an postulatio eorum cõtra quos appellatum erat, dicentiũ illos debuisse causas appellationis reddere, qui primi sunt experti, admittenda non sit. respondit, eos quorum tutela gesta esset, si vellent causam exsequi, non prohibendos. Idem & in curatoribus obseruandum est, si interim adultus ad legitimam ætatem peruenit.* 2

Ant. Aug. lib. 4. c. 8.

A QVIBVS APPELLARI NON LICET.

TIT. II.

A principe vel à senatu non appellatur. Bart.

VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

Tractan

TRACTANDVM est, à quibus appellare non liceat. & quidem stultum est illud admonere, à principe appellare fas nos esse: cum ipse sit qui prouocatur. Sciendum est, appellari à senatu non posse principem. idq; oratione Diui Hadriani effectum. Si quis ante sententiam professus fuerit se à iudice non prouocaturum, indubitatè prouocandi auxilium perdidit.

Imperator poteſt delegare cauſam appellatione remota, non alius. Bart.

*Interdum Imperator ita solet iudicem dare, ne liceret ab eo prouocare: vt scio sæpissimè à Diuo Marco iudices datos. an & alius possit ita iudicem dare, videbimus. & puto *non * posse.*

Ad reprobandum arbitros à delegato poteſt appellari. Bart.

II. PAVLVS libro ſingulari de Appellationibus.

QVæsitum est, in arbitros qui ad fideiussores probandos dantur, an appellare liceat. quamuis hoc casu & sine appellatione quidam putent ab eo qui eum dedit, sententiam eius corrigi posse.

QVIS A QVO APPELLETVR.

TITVL. III.

A iudice appellatur ad eum, qui eum dedit, vel ad successorem suum. Bart.

VLPIANVS libro I. de Appellationibus.

QVOD *dicitur, eum appellari, qui dedit iudicē, sic accipiendum est, vt & successor eius poßit appellari. Proinde & si præfectus vrbi iudicem dederit, vel prætorio: ipse erit prouocandus, qui eum dederit iudicem.*

A delegato non appellatur ad proximū subdelegantem, sed ad ordinarium. Bart.

Ab eo cui quis mandauit iurisdictionem, non ipse prouocabitur. nam generaliter is erit prouocandus ab eo cui mandata est iurisdictio, qui prouocaretur ab eo qui mandauit iurisdictionem.

II. VENVLEIVS SATVRNINVS lib. secundo de officio Proconsulis.

A*ppellari à legatis proconsul potest. & si multam dixerit, potest de iniquitate eius proconsul cognoscere, & quod optimum putauerit statuere.*

III. MODESTINVS libro octauo Regularum.

D*Ato iudice à magistratibus populi Romani cuiuscumque ordinis, etiam si ex auctoritate principis, licet nominatim iudicem declarantis, dederint: ipsi tamen magistratus appellabuntur.*

Quando

QVANDO APPELLANDVM SIT ET INTRA QVAE TEMPORA.

TITVLVS IIII.

Poteſt appellari cum principi ſcribitur, & cum ſecundum eius reſcriptum ſententia profertur. Bart.

VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

SI QVIDEM *in inſulă deportandum adnotauerit præſes prouinciæ, & Imperatori ſcripſerit vt deportetur: videamus quando ſit prouocădum: vtrum cum Imperator ſcripſerit, an cum ei ſcribitur. & putem tunc eſſe appellandum, cum recipi eum præſes iubet, ſententia prolata Imperatori ſcribendum, vt deportetur. Ceterŭ verendum eſt ne ſero ſit, vt tunc prouocetur, cum Imperator inſulam ei adſignauerit. comprobata enim ſententia præſidis, tunc ſolet inſulam adſignare. Rurſus illud verendum eſt, ſi mendaciis apud principem onerauit eum quem deportandum laborabat, intercludi illi viam prouocandi. Quid ergo eſt? rectè dicetur humanitate ſuggerente, vt & hoc & illo tempore non fruſtra prouocaretur: quia non aduerſus principem, ſed aduerſus iudicis calliditatem prouocauit.*

In vulg. Si quem.

Simili

Simili modo & in decurione erit provandum, quem punire sibi præses permittere non debet: sed recipere eum in carcerem, & principi scribere de pœna eius.

Si onus est munus publicum authoritate, sed vtilitate priuatum, debet excusari: si verò publicum omnino, debet appellari. Bart.

¶ *Si quis tutor datus fuerit vel testamento vel à quo alio qui ius dandi habet: non oportet eum prouocare. hoc enim Diuus Marcus effecit. sed intra tempora præstituta excusationem allegandam habet: & si fuerit repulsa, tūc demum appellare debebit. ceterum ante frustra appellatur. Alia causa est eorum qui ad aliquod munus vel honorem vocantur, cum dicant se habere excusationem. nam non aliter allegare possunt causas immunitatis suæ, quàm si appellationem interposuerint.* 1

A decreto electionis, non à nominatione appellatur. Bart.

¶ *Solent plerumque præsides remittere ad ordinem nominatum, vt Gaium Seium creent magistratum, vel alius quis honor, vel munus in eum conferatur. vtrum igitur tunc appellādum est, cum ordo decretum interposuerit: an verò à remißione quam præses fecerit, appellatio sit interponenda? & magis est vt tunc sit appellandum, cum ordo decreuerit. magis enim cōsilium dedisse præses videtur quis sit creandus, quàm* 2

ipse

ipse constituisse. denique ipse erit appellandus, non ab eo prouocandum. 3 *¶ Sed & si præses in ordine fuerit, vt fieri adsolet, cũ ab ordine crearetur quis: ipse erit prouocandus. quasi ab ordine, non ab ipso fiat appellatio.*

Tempus appellationis interponendæ, currit à tempore sententiæ latæ, etiam si sententia fuerit conditionalis. Bart.

4 *¶ Biduum vel triduum appellationis ex die sententiæ latæ computandum erit. quid ergo si sententia fuerit sub condicione dicta? vtrum ex die sententiæ tempus computamus ad appellandum, an verò ex die quo condicio sententiæ extitit? Sanè quidem non est sub condicione sententia dicenda. sed si fuerit dicta, quid fiet? & est vtile, statim tempora ad appellandum computari debere.* 5 *¶ Quod in sententiis præceptum est, vt vel altera die vel tertia prouocetur: hoc etiam in cæteris obseruandum, ex quibus sententia quidem non profertur, appellari tamen oportere & posse, supra relatum est.*

Tempus appellationis interponendæ est vtile quoad initium; continuum, quoad processum. Bart.

6 *¶ Dies autem istos, quibus appellandum est, ad aliquid vtiles esse oratio Diui Marci voluit, si fortè eius, à quo prouocatur, copia non fuerit, vt ei libelli dentur. ait enim, is dies seruabitur, quo primo adeundi facultas erit. quare si fortè*

post

post sententiam statim dictam copiam sui non fecerit is qui pronuntiauit, vt fieri adsolet: dicendum est, nihil nocere appellatori. nam vbi primùm copiam eius habuerit, poterit prouocare. ergo si statim se subduxit, similiter subueniendum est, quid igitur si condicio horæ effecit, vt se reciperet? si fortè dicta sit sententia iam suprema hora? vtique non videbitur se subtraxisse. Adeundi autem facultatem semper accipimus, si in publico sui copiã fecit. ceterum si non fecit, an imputetur alicui quòd ad domum eius non venerit, quódque in hortos non accesserit: & vlterius, quòd ad villam suburbanam? magísque est vt non debeat imputari. quare si in publico eius adeundi facultas non fuit, melius dicetur, facultatem non fuisse adeundi.

¶ Si quis ipsius quidẽ à quo appellauit, adeundi facultatem nõ habuit: eius autem quem appellaBit, habeat copiam: videndum est, an ei præscribi possit, quòd eum non adierit. & hoc iure vtimur, vt si alterutrius adeundi fuit copia, præscriptio locum habeat. 7

¶ In propria causa biduum accipitur. Propriam causam ab aliena quemadmodum discernimus? & palam est, eam esse propriam causam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet. quare procurator, nisi in suam rem datus est, tertium diem habebit. in suam autem rem datus magis est vt alteram diem obseruet. at si 8

in

in partem proprio nomine, in partem pro alieno litigat:ambigi potest,vtrum biduum,an triduum obseruetur. & magis est, vt suo nomine biduum, alieno triduum obseruetur.

Tutores & defensores videntur esse in iudicio nomine alieno: & ideo in eis constituitur triduum ad appellandum. Bart.

9 ¶ *Tutores,item defensores rerum publicarum, & curatores adulescẽtium vel furiosi tertium diem habere debent,idcirco quia alieno nomine appellant.ex hoc apparet, tertio die prouocandum defensori,si modò quasi defensor causam egit, non suo nomine: cum optentu alieni nominis suam causam agens, tertio die appellare possit.* 10 ¶ *Si quis suspectũ tutorem faciens, nõ noptinuerit: appellare eum intra triduum debere Iulianus libro quadragensimo digestorum scripsit,profectò quasi pupilli defensorem.* 11 ¶ *Si aduersus absentem fuerit pronuntiatum, biduum,* vel * triduũ,ex quo quis scit, computandum est, non ex quo pronuntiatum est. Quod autem dicitur,absentem posse prouocare ex quo scit,sic accipit:si non in causa per procuratorem defensus est. nam si ille non prouocauit,difficile est vt hic audiatur.*

II. MACER libro primo de Appellationibus.

SI procuratorio nomine egeris, & victus appellaueris,deinde iniusta appellatio tua fuerit

fuerit pronuntiata: potest dubitari num secundo die appellare debeas: quia cũ de tua appellatione iniusta pronuntiatũ sit, tua interfuisse videtur. sed rectius dicetur, tertia die appellare te posse: quia nihilo minus alienã causam defenderis. Sed si alius, quàm qui iudicio expertus est appellet, qualis est cuius interest: an etiã tertia die appellare poßit, videamus. sed dicendũ est, secũda die appellare eũ devere, † qua verũ est, eũ suam causam defendere. contrariũ ei est, si dicat idcirco sibi licere intra triduum appellare, quia videtur quasi alieno nomine appellare: quãdo si velit causam suã alienam videri, semetipsum excludit. quia in aliena causa ei qui iudicio expertus non est, appellare non liceat. ¶ *Si is qui ex libertinitate in ingenuitatem se defendebat, victus appellare omiserit: an pater eius appellare poßit, maximè si dicat eũ in potestate sua esse, quaeritur. sed si potest, quod magis probatur, secunda die vt propria causa appellare debet.* ¶ *Si pro eo qui capite puniri iussus est, necessaria persona appellet: an tertia die audiri poßit, Paulus dubitat. sed dicendum est, hanc quoque personam vt in propria causa secunda die appellare debere: quia qui sua interesse dicit, propriam causam defendit.*

† quia Ant. Aug. lib. 2. c. 2.

1 2

III. IDEM libro secundo de Appellationibus.

Illud

Illud videamus, si cum Imperatori scriberetur, exemplum litterarum litigatori editum sit neque is appellauerit, & postea contra eum rescriptum sit: an appellare à litteris pridem sibi editis posit.[a] *quia qui tunc non appellauit, vera esse quæ scripta sunt, consensisse videtur. nec audiendus est si dicat euentum rescripti sacri se sustinuisse.*

[a] Gratian. 2. q. 6. c. 26 addit non potest, quia qui tunc, &c.

DE APPELLATIONIBVS RECIPIENDIS VEL NON.

TIT. V.

VLPIANVS libro vicensimo nono ad Edictum.

Non solent audiri appellantes, nisi hi quorum interest, vel quibus mandatum est, vel qui negotium alienum gerunt, quod mox ratum habetur. Sed & cum mater filij rem sententia euersam animaduerteret, prouocauerit, pietati dans: dicendum est, & hanc audiri debere. & si litem præparandam curare maluerit, intercedere non videtur, licet ab initio defendere non potest.

Ab interlocutoria quę infert grauamen, quod non potest reparari per appellationem à definitiua, appellatur. Bart.

II. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

ANte sententiam appellari potest, si quaestionem in ciuili negotio habendam iudex interlocutus sit. vel in criminali, si contra leges hoc faciat.

Propter supplicationem factam principi, iudex inferior impeditur procedere. Bart.

III. PAVLVS libro singulari Regularum.

INtra triduum appellare licet ei qui de suspecto tutore egit: victúsque appellat.

IIII. MACER libro primo de Appellationibus.

EIus qui ideo causam agere frustratur, quòd dicit se libellum principi dedisse, & sacrum rescriptum expectare: audiri desiderium prohibetur. & si ob eam causam prouocauerit, appellatio eius recipi sacris constitutionibus vetatur.

Appellatione interposita, siue sit recepta, siue non, debet officium iudicis conquiescere. Bart.

V. VLPIANVS libro quarto de Appellationibus.

EI cuius appellatio non recipitur, sufficit si possit dicere, appellationem suam non esse receptam. quod quaqua ratione doceat, admittetur eius appellatio. Non recepta autem appellatione, si quidem principem appellari oportuit: principi erit supplicãdum. sin verò alius appellabatur quàm princeps, ille erit adeundus. Sed

&

& si quid aliud post receptam appellationem impedimento factum fuerit, eum adiri oportet, quem appellare quis debet. Planè si appellatione non recepta nõ ipsum adierit, quem debuit, sed principem: pro eo habebitur, atque si is aditus est, qui adiri debuit. ídque rescriptis Imperatoris nostri Antonini declaratur. Planè si alium pro alio adiit, non principem: nihil ei hic error proderit, licet non videatur cessasse. Intra constituta autem appellatoria tempora debet is cuius appellatio non est recepta, vel competentem iudicem, vel principem adire.

In appellatione recepta, nihil debet innouari. Bart.

VI. MACER libro secundo de Appellationibus.

Sciendum est cum appellatio non recipitur, praecipi sacris constitutionibus, omnia in eodem statu esse, nec quicquam nouari, etiam si contra fiscum appellatum sit. eúmque qui appellationem non receperit, opinionem suam confestim per relationem manifestare, & causam pro qua non recepit appellationem: eiúsque exemplum litigatori edere debere, mandatis cauetur.

VII. PAVLVS libro singulari de Appellationibus.

Si res dilationem non recipiat, non permittitur appellare: ne vel testamentum ape-

riatur, vt Diuus Hadrianus constituit: ne frumentum in vsum militum in annonæ subsidia contrahatur, néve scriptus heres in possessionem inducatur. Item si ex perpetuo edicto aliquid decernatur, id quo minus fiat, non permittitur appellare. Item quo minus pignus vendere liceat, appellari non potest.

DE LIBELLIS DIMISSORIIS QVI APOSTOLI DICVNTVR.

TIT. VI.

MARCIANVS libro secundo de Appellationibus.

Post appellationem interpositam litteræ dandæ sunt ab eo à quo appellatum est, ad eum qui de appellatione cogniturus est. siue principem, siue quem alium. quas litteras dimissorias, siue apostolos appellant. Sensus autem litterarum talis est: appellasse, puta, Lucium Titium à sententia illius, quæ inter illos dicta est. Sufficit autem petisse intra tempus dimissorias instanter & sæpius, vt etsi non accipiat, id ipsum contestetur. nam instantiam repetentis dimissorias constitutiones desiderant. Æquum est igitur, si per eum steterit, qui debebat dare lit

re litteras, quo minus det:ne. hoc accipienti noceat.

NIHIL INNOVARI APPELLATIONE INTERPOSITA.

In indice tit. Nihil nouari, &c.

TIT. VII.

VLPIANVS libro quarto de Appellationibus.

APpellatione interposita, siue ea recepta sit, siue non, medio tempore nihil nouari oportet. si quidem fuerit recepta appellatio, quia recepta est. si verò non est recepta, ne præiudicium fiat quoad deliberetur, vtrum recipienda sit appellatio, an non sit. 1 *¶ Recepta autem appellatione tamdiu nihil erit innouandum, quamdiu de appellatione fuerit pronuntiatum. Si quis ergo fortè relegatus fuit, & appellauerit: non arcebitur neque in Italia, neque in prouincia qua relegatus est. Propter eandem rationem & si quis deportatus fuit ab eo, cui deportandi ius est, vel adnotatus: neque vincula patietur, neque vllam aliam iniuriam, quam patitur qui sententiæ non adquieuerat. integer enim status esse videtur prouocatione interposita. Ergo & si abstinere*

Iunge Nouell. 134. §. appellationes.

ordine iussus sit, & prouocauerit: eadem ratione poteſt cœtum participare. cum hoc ſit conſtitutum, & ſit iuris, ne quid pendente appellatione nouetur. ¶ *Si quis ex pluribus facinoribus condemnatus, propter quædam appellauit, propter quædam non: vtrum differenda pœna eius ſit, an non, quæritur. & ſi quidem grauiora ſint crimina, ob quæ appellatio interpoſita eſt, leuius autem id propter quod appellauit: recipienda eſt omnimodo appellatio, & differenda pœna. ſi verò grauiorem ſententiam meruit ex ea ſpecie, ex qua non eſt appellatum: omnimodo pœna inponenda eſt.* 2

QVAE SENTENTIAE SINE APPELLATIONE RESCINDANTVR.

TIT. VIII.

MACER libro ſecundo de Appellationibus.

ILlud meminerimus, ſi quæratur, iudicatum ſit, nec ne, & huius quæſtionis iudex non eſſe iudicatũ pronuntiauerit, licet fuerit iudicatum: reſcinditur ſi prouocatum non fuerit. ¶ *Item ſi calculi error in ſententia eſſe dicatur, appellare neceſſe non eſt. veluti ſi iudex ita pronuntiauerit,* CVM CONSTET TITIVM SEIO 1

EX

EX ILLA SPECIE QVINQVAGINTA, ITEM EX ILLA SPECIE VIGINTI-QVINQVE DEBERE: IDCIRCO LVCIVM TITIVM SEIO CENTVM CONDEMNO. *nam quoniam error computationis est, nec appellare necesse est, & citra prouocationem corrigitur. Sed & si huius quæstionis iudex sententiam centum confirmauerit: si quidem ideo quòd quinquaginta & vigintiquinque fieri centum putauerit: adhuc idem error computationis est, nec appellare necesse est. si verò ideo quoniam & alias species vigintiquinque* 2 *fuisse dixerit: appellationi locus est.* ¶ *Item cum contra sacras constitutiones iudicatur, appellationis necessitas remittitur. Contra constitutiones autem iudicatur, cum de iure constitutionis, non de iure litigatoris pronuntiatur. nam si iudex volenti se ex cura muneris vel tutelæ, beneficio liberorum vel ætatis aut priuilegij excusare, dixerit neque filios, neque ætatem, aut vllum priuilegium ad muneris vel tutelæ exusationem prodesse: de iure constituto pronuntiasse intellegitur. Quòd si de iure suo probantem admiserit, sed idcirco contra eum sententiam dixerit, quòd negauerit eum de ætate sua, aut de numero liberorum provasse: de iure litigatoris pronuntiasse intellegitur. quo casu appellatio necessaria est.* 3 ¶ *Item cum ex edicto peremptorio, quod ne-*

que propositum est, neque in notitiam peruenit, absentis condemnatio fit: nullius momenti esse sententiam, constitutiones demonstrent. ¶ *Si* 4 *apud eundem iudicem inuicem petamus, si & mea & tua petitio sine vsuris fuit, & iudex me priorem tibi condemnauit, quo magis tu prior me condemnatum habeas: non est mihi necesse pro hac causa appellare. quando secundum sacras constitutiones iudicatum à me petere non poßis prius quàm de mea quoque petitione iudicetur. sed magis est, vt appellatio interponatur.*

II. PAVLVS libro tertio Responsorum.

PAulus respondit, eum qui in rebus humanis non fuit sententiæ dictæ tempore, inefficaciter condemnatum videri. Idem respondit, aduersus eum qui in rebus humanis non esset, cum iudex datus est: neque iudicis dationem valuisse, neque sententiam aduersus eum dictam vires habere.

III. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

PAulus respondit, inpoßibile præceptum iudicis nullius esse momenti. Idem respondit, ab ea sententia, cui pareri rerum natura non potuit, sine causa appellari.

AN

AN PER ALIVM CAVSAE APPELLATIONVM REDDI POSSVNT. TIT. IX.

Quando principalis causa potest agi per procuratorem, tunc etiam causa appellationis per procuratorem agi potest. Bart.

VLPIANVS libro quarto Appellationum.

Quæri solet, an per alium causæ appellationis reddi possunt. quæ res in rebus pecuniariis & in criminibus agitari cõsueuit. & in rebus pecuniariis sunt rescripta, posse agi. verba rescripti
» ita se habent. Diui fratres Longino. Si tibi,
» qui appellauit, mandauit vt eum de appella-
» tione quam Pollia ad eum fecit, defenderes, &
» res pecuniaria est: nihil prohibet nomine eius
» te respondere. sin autem non sit pecuniaria cau-
» sa, sed capitalis: per procuratorem agi non licet.
» Sed & si ea causa sit, ex qua sequi solet pœna
» vsque ad relegationem: non oportet per alium
» causas agi. sed ipsum adesse auditorio debere,
» sciendum est. Planè si pecuniaria causa est, ex qua ignominia sequitur: potest & per procuratorem hoc agi. Idque erit probandum & in ipso accusatore, si appellauerit, vel si aduersus eum sit appellatum. & generaliter, quæ causa per

alium agi non potest, eius nec appellationem per alium agi oportet.

II MACER libro secundo de Appellationibus.

SI procurator absentis appellauerit, deinde rationes reddiderit: nihilo minus ipse respondere debet. Sed an eo cessante dominus litis respondere possit exemplo adulescentis, videamus. magis tamen obseruatur, vt audiri debeat in causis appellationis reddendis is, cuius absentis procurator appellauit.

In indice tit. Si tutor vel curator, vel magistratus, &c. rectè.

SI TVTOR VEL CVRATOR MAGISTRATVS CREATVS APPELLAVERIT.

TIT. X.

Qui ad publicum munus vocatus, frustratoriam interposuit appellationem, tenetur reipub. de damno quod interim accidit.

VLPIANVS libro tertio de officio Consulis.

SI qui ad munera publica nominati appellauerint, nec causas probauerint: scient ad periculum suum pertinere, si quid damni per moram appellationis rei publicæ acciderit. quòd si apparuerit eos necessariò prouocasse, cui adscribendũ sit id damnũ, præses vel princeps æstimabit.

II.

II. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris epitomarum.

TVtor vel curator retentus si prouocauerit, ante causam actam moriatur: propter periculum medij temporis successores eius causas appellationis necesse habent reddere.

EVM QVI APPELLAVERIT IN PROVINCIA DEFENDI. TIT. XI.

VLPIANVS lib. quarto de Appellationibus.

EVm qui appellauit, oportere in prouincia defendi in aliis suis causis, etiã si appellationis causa peregrinetur, Diui fratres Decimio Philoni rescripserunt.

II. MARCIANVS libro secundo de Appellationibus.

HOc enim illis præstatur, ne necesse habeãt se defendere, qui reipublicæ causa absunt.

APVD EVM A QVO APPELLATVR ALIAM CAVSAM AGERE COMPELLENDVM. TIT. XII.

Iudex propter appellationem ab eo factam, non efficitur suspectus in alia causa. Bart.

VLP

VLPIANVS libro quarto de Appellationibus.

Si quis ex alia causa appellauerit à iudice, an in alia causa eundem iudicem habere necesse habeat, videamus. & hodie hoc iure vtimur, & tametsi appellatio interposita sit, tamen apud eundem iudicem, à quo quis prouocauit, compelletur alias causas, si quas habet, agere. nec vtetur hoc prætextu, quasi ad [a] *offensum iudicem non debeat experiri, cum possit denuo prouocare.*

[a] Pro apud, vt supra alibi sæpissimè.

SI PENDENTE APPELLATIONE MORS INTERVENERIT. TIT. XIII.

MACER libro secundo de Appellationibus.

Appellatore defuncto, siquidem sine herede, cuiuscumque generis appellatio fuit, euanescit. quòd si appellatori heres extiterit: siquidem nullius alterius interest causas appellationis reddi, cogendus non est peragere appellationem. si verò fisci, vel alterius, contra quem appellatum est, interest: heres causas appellationis reddere necesse habet. Nullius autem interest, veluti cum sine ademptione bonorum relegatus est. nam

nam si ademptis bonis relegatus, vel in insulam deportatus, vel in metallum datus, prouocatione interposita decesserit: Imperator noster Alexander Pletorio militi ita rescripsit.
» Quamuis pendente appellatione morte rei crimen extinctum sit: data tamen etiam de parte bonorum eius sententia proponitur, aduersus quam non aliter is qui emolumentum successionis habet, optinere potest, quàm si in reddendis causis appellationis iniquitatem sententiæ detexerit. Tutor quoque in negotio pupilli appellatione interposita si decesserit, heredem eius causas appellationis reddere necesse est, etiam si rationes tutelæ heres reddiderit: quia sufficit mortis tempore ad causas appellationis reddendas obligatum fuisse. Sed Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, non cogendum tutorem post rationes redditas causas appellationum reddere.

DE IVRE FISCI.
TIT. XIIII.

CALLISTRATVS libro primo de iure fisci.

VAriæ causæ sunt, ex quibus nunciatio ad fiscum fieri solet. aut enim se quis quod tacitè relictum est, profitetur capere non posse: vel ab alio præuentus defertur: vel quòd mors ab heredibus non vind

vindicatur: vel quòd indignus quis heres nuntiatur: vel quòd princeps heres institutus, & testamentum siue codicilli subrepti esse nuntiantur: vel quòd dicatur quis thensaurum inuenisse: vel magni pretij rem minoris ex fisco comparasse: vel præuaricatione fiscum victum esse: vel eum decessisse, qui in capitali crimine esset: vel etiam post mortem aliquem reum esse: vel domum † restructam esse: vel ab accusatione recessum: vel rem litigiosam venumdari: vel pœnam fisco ex contractu priuato deberi: vel aduersus leges commissum factum esse.

† destructam

¶ *An bona quæ soluendo non sint, ipso iure ad fiscum pertineant, quæsitum est. Labeo scribit etiam ea quæ soluendo non sint, ipso iure ad fiscum pertinere. Sed contra sententiã eius edictum perpetuũ scriptum est, quòd ita bona veneunt, si ex his fisco adquiri nihil posit.* 1 ¶ *Diuus Pius Cœlio Amaranto ita rescripsit: vacantium bonorũ nuntiationẽ quadiennio finiri: idq; tempus ex die quo certũ esse cœpit, neq; heredem neq; bonorũ possessorem exstare, cõputari oportere. Præscriptio autẽ viginti annorum, quæ etiam circa requirendorum adnotatorum bona obseruatur, ex constitutione Diui Titi solet ex eo numerari, ex quo quid ad fiscum pertinere potuit. Causæ autem quæ statim motæ sunt, & tractæ vltra vicensimum annum, differri possunt etiam post vicensimum annum.* 2

Illæ

Illæ quoque causæ quæ à priore nuntiatore proditæ dicantur, etiam post annos, quibus præscribi diximus fisco nuntiari possunt.

II. IDEM libro secundo de iure fisci.

EX quibusdam causis delationesuscipientium fama non læditur: veluti eorum qui non præmij consequendi, item eorum qui vlciscendi gratia aduersarium suum deferunt: vel quòd nomine reipublicæ suæ quis exsequitur causas. & hæc ita obseruari plurifariam principalibus cōstitutionibus præcipitur. ¶ Diuus Hadrianus Flauio Arriano in hæc verba rescripsit. Quin ei qui instrumenta ad causam fisci pertinentia, cum poßit exhibere, non exhibet, nocere debeat: si verum aliter non inuenitur, ea subtracta esse credantur, quæ nocitura causæ eius fuerint, dubitatum non est. sed nec aliàs dubitari oportet, quin non in aliam rem nocere debeāt, quàm in eā qua desiderata sunt.

Licet in causis ciuilibus quādoque quis compellatur edere instrumenta, tamen hoc locum non habet in causis criminalibus. Bart.

Item Diui fratres ad libellum Cornelij Rufi rescripserunt, totiens edenda esse instrumenta, quotiens de iure capiendi, vel de iure dominij, vel de aliqua causa simili re nummaria quæratur: non si de capitali causa agatur. ¶ Senatus

vel propter sexum femininum ius suum poßit.

III. IDEM libro tertio de iure fisci.

NON intellegitur fraudem legi fecisse, qui rogatus est palam restituere. Sed cum quidam testamēto suo ita scripsisset, VOS ROGO, VT IN EO QVOD A VOBIS PETI, FIDEM PRAESTETIS: PERQVE DEVM VT FACIATIS ROGO, *& quæreretur, an id palam datum intellegeretur: Iulianus respondit, non quidem apparere quid ab heredibus ex huiusmodi verbis petitū est. quæri autem solere, quando intellegatur quis in fraudem legis fidem suam accommodare. & ferè eò iam decursum, vt fraus legi fieri videatur, quotiens quis neque testamento neque codicillis rogaretur: sed domestica cautione & chirographo obligaret se ad præstandum ei qui capere non potest. ideóque dici posse, ex supradictis verbis non esse legi fraudem factam.*

Inspicitur id quod prodest, non id quod nocet. Bart.

1 ¶ *Si quis palam rogatus, & tacitè esset: agitabatur, quod magis præualeret: vtrum id ipsum noceret, quòd tacitè rogatus esset: an prodesset, quòd palam petitum esset. & Diuus Hadrianus rescripsit, in eo quod cuiusque fidei palam commissum est, non esse existimandum fidem suam in fraudem legis accommodasse. Quando autem fraus interposita videatur, agendum est.*

id est vtrum exitus spectari deberet, an consilium. fortè si tunc cum tacitè fideicommittebatur, non capiebat is cui restitui iubebatur: mortis verò tempore capere poterat, vel contra. & placuit exitum esse spectandum. Tacita autem fideicommissa frequenter sic deteguntur, si proferatur chirographum, quo se cauisset, cuius fides eligitur, quod ad eum ex bonis defuncti peruenerit, restituturū. Sed & ex aliis probationibus manifestißimis idem fit. ¶ *Cum ex* 2 *causa taciti fideicommißi bona ad fiscum pertinent, omnia quæ in testamento vtiliter data sunt, valent. & ita Diuus Pius rescripsit.* ¶ *Diui fratres rescripserunt, in venditionibus* 3 *fiscalibus fidem & diligentiam à procuratore exigendam. & iusta pretia non ex præterita emptione, sed ex præsenti æstimatione constitui. sicut enim diligenti cultura pretia prædiorum ampliantur, ita si neglegẽtius habita sint, minui ea necesse est.*

Xenophon 2. cóment.

Finito tempore locationis, soluitur contractus ipsius locationis. Bart.

l. 7. C. de locat.

¶ *Cum quinquennium, in quo quis pro publico* 4 *conductore se obligauit, excesit, sequentis temporis nomine non tenetur. ídque principalibus rescriptis exprimitur. Diuus etiam Hadrianus in hæc verba rescripsit. Valde inhumanus mos*

&. l. coté.

est istes

» est iste, quo retinentur cõductores vectigalium publicorum & agrorum, si tantidem locari non poßint. nam & facilius inuenientur conductores, si scierint fore vt, si peracto lustro discedere voluerint, non teneantur. ¶ Si posteriori creditori fiscus successerit, eo iure vtitur, quo is vsurus erat, cui succeßit. ¶ Multa principalia sunt rescripta, quibus cauetur non aliter fiscum debitorum suorum debitores cõuenire, nisi principales debitores defecerint, vel ex ratione fisci nomina facta liquido probẽtur, vel ex contractu fiscali debitores conueniantur. ¶ Diuus Hadrianus Flauio Proculo rescripsit, cum in libertatẽ proclamat qui ex bonis ad fiscum pertinentibus esse dicitur, iudicium dari præsentibus, & agentibus etiam his qui negotiis fisci solent interuenire. & huiusmodi liberales causæ, si non interueniente fisci aduocato decisæ sint, in integrum restituuntur. ¶ Si in locis fiscalibus, vel publicis, religiosísve* aut in monumentis thensauri reperti fuerint: Diui fratres constituerunt, vt dimidia pars ex his fisco vindicaretur. item si in Cæsaris poßeßione repertus fuerit, dimidiã æquè partẽ fisco vindicari. ¶ Deferre autẽ se nemo cogitur, quòd thẽsaurum inuenerit, nisi ex eo thẽsauro pars fisco debeatur. Qui autem cum in loco fisci thensaurum inuenerit, {&} partem ad fiscum pertinentem suppresserit: totũ cum altero tanto cogitur soluere.

Margin: 5 ... 6 ... 7 ... 8 ... 9

§. vlt. ff. de public.

*Sic Flor. perperã alij emẽdarũt, nõ etiam religiosis &c. Ant. Aug. lib. 1. c. 3. Alc. 7. parerg. c. 7.

ff. Instit. de rer. diuis. §. Thensauros.

IIII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

IN fisci causis pacti cum delatoribus pro confessis habentur, si modò pretium vel modicum dederunt.

V. IDEM libro sextodecimo ad Edictum.

In vulga. Si procurator.

SI curator Cæsaris rem aliquam vendiderit, quamuis duplum vel triplum pro euictione promiserit: tamen fiscus simplum præstabit. Si ab eo, cui ius distrahendi res fisci datum est, fuerit distractum quid fisci: statim fit emptoris, pretio tamen soluto.

VI. IDEM libro sexagensimotertio ad Edictum.

FIscus cum in priuati ius succedit, priuati iure pro anterioribus suæ successionis temporis vtitur. ceterum postea quàm successit, habebit priuilegium suum. Sed vtrum statim atque cœpit ad eum pertinere nomen: an verò postea quàm conuenit debitorem, an postea quàm relatum est inter nomina debitorum, quæritur. & quidem vsuras exinde petit fiscales, etsi breuiores debeantur, ex quo conuenit certum debitorẽ, & confitentem. At in priuilegio variè rescriptũ est. puto tamen exinde priuilegio esse locum, ex quo inter nomina debitorum relatum nomen est. ¶ Quodcumque priuilegij fisco competit, hoc idem & Cæsaris ratio, & Augustæ habere solet.

VII. IDEM libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

SI

SI fiscus alicui status controuersiam faciat, fisci aduocatus adesse debet. quare si sine fisci aduocato pronuntiatum sit, Diuus Marcus rescripsit, nihil esse actum. & ideo ex integro cognosci oportere.

VIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

BOnorum fisco vindicatorum actores venundari à procuratoribus non possunt. & si distrahantur, irritam fieri venditionem rescriptum est.

IX. IDEM libro septimodecimo. Responsorum.

LVcius Titius fecit heredes sororem suam ex dodrante, vxorem Mæuiam & socerum ex reliquis portionibus. eius testamentum postumo nato ruptum est: qui postumus breui & ipse decessit: atque ita omnis hereditas ad matrem postumi deuoluta est. soror testatoris Mæuiam veneficij in Lucium Titium accusauit. cum non optinuisset, prouocauit. interea decessit rea. nihilo minus tamen apostoli redditi sunt. quæro, an putes extincta rea cognitionem appellationis inducendam propter hereditatem quæsitam. Modestinus respondit, morte reæ crimine extincto, persecutionem eorum quæ scelere adquisita probari possunt, fisco competere posse.

X. IDEM libro singulari de Præscriptionibus.

NON puto delinquere[a] eum, qui in dubiis quæstionibus contra fiscum facilè responderit.

[a] Albericus legit, Nō puto facile delinquere, &c. Ant. Aug. lib. 1. c. 3. Sic Diuus Marcus in iudicādis caußis compendij nō fauebat fisco, autore Capitolino in eodem.

XI. IAVOLENVS libro nono Epistularum.

NON possunt vlla bona ad fiscum pertinere, nisi quæ creditoribus superfutura sunt. id enim bonorum cuiusque esse intellegigitur, quod æri alieno superest.

In metallum damnati nihil possunt fisco quærere.

XII. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

IN metallum damnatis libertas adimitur, cum etiam verberibus seruilibus coërcentur. Sanè per huiusmodi personas fisco nihil adquiri Diuus Pius rescripsit. & ideo quod legatum erat ei qui postea in metallum damnatus erat, ad fiscum non pertinere rescripsit. magísque ait pœnæ eos quàm fisci seruos esse.

Parcitur sponte confitenti. Bart.

XIII. PAVLVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

EDicto Diui Traiani, quod proposui, significatur, vt si quis antequā causa eius ad ærarium deferatur, professus esset eam rem quam poßideret, capere sibi non licere: ex ea partem fisco inferret, partem ipse retineret. Idem postea edicto significauit, vt quæcumque

professa

professa esset vel palam vel tacitè relictum sibi, quod capere non posset, & probasset iam id ad fiscum pertinere: etiam si id non poßideret: ex eo quod redactum esset à præfectis ærario, partem dimidiam ferat. Nihil autem interest, quæ causa impediat ius capiendi. Id autem deferri debet, quod latet, non id quod fisci est.

1 ¶ *Ad heredes eius qui se detulerat, non videbatur præmium transire. sed Diuus Hadrianus rescripsit, vt licet ante deceßisset is qui se detulerat, antequam id quod detulerat, fisco addiceretur: heredi eius præmium daretur. Exstat eiusdem Hadriani epistula, vt si is qui se deferre poterat, morte præuentus fuerit: heres eius si detulerit, præmium cõsequatur. si tamen, inquit, liquebit defunctum eius animi fuisse, vt se vellet deferre. si verò idcirco dißimulauerit, dum rem occultari sperat: heredem eius vltra*

2 *vulgare præmium nihil consecuturum.* ¶ *Item Diui fratres rescripserunt, heredes eorum quibus tacitum fideicommissum relictum est, ita demum ex beneficio Traiani deferre se posse: si is cui datũ fuerat, morte præuentus esset: & ideo per angustias temporis deferre se non potuerit.*

3 ¶ *Cum ante apertum testamentum tacitum fideicommissum nũtiatum esset ab his qui fidem tacitam susceperũt, deinde post apertas à fideicommissario delatum esset: Diuus Antoninus recipi profeßionem eius ius sit. neque enim*

dignam esse præmio tam præcipitem festinationem prioris: & cum quis se nuntiet non capere, potius confiteri de suo iure, quàm aliud deferre videtur. ¶ *Ad eos beneficium Traiani pertinet, qui ex defuncti voluntate relictum sibi capere non possunt. ergo nec illud quod seruo meo relictũ est, deferre potero.* ¶ *Eos qui quasi indigni repelluntur, summouendos esse ab eiusmodi præmio: id est eos qui de inofficioso egerunt, vel falsum dixerunt testamentum, qui vsque ad finem litis obpugnauerunt testamentum.* ¶ *Ei qui per errorem se detulit, cum capere solidũ posset, non nocere hoc Diuus Hadrianus, & Diuus Pius, & fratres rescripserunt.*

4 5 6

XIIII. GAIVS libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

l. 9. ff. ad Sc. Sillanianum.

"*Dicitur, ex asse hereditates ex Silaniano cum fiscus vindicasset, vt nec libertates, nec legata tueatur. quod apertè nullam habet rationem: cum ex quibuslibet aliis causis fisco vindicatis hereditatibus, & libertates & legata maneant.*"

XV. IVNIVS MAVRICIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Senatus censuit, si delator abolitionem petat, quòd errasse se dicat: vt idem iudex cognoscat, an iusta causa abolitionis sit. & si errasse videbitur, det iNprudentiæ veniam. si autem calumniæ, hoc ipsum iudicet. eáque causa accu-

ſa accuſatori perinde cedat, ac ſi cauſam egiſ-
1 *ſet,& *prodidiſſet.** ¶ *Si quis delatorem ſub-*
iecerit,tantũ in ærarium deferat, quãtum præ-
mij nomine delator conſecuturus fuiſſet,ſi viciſ-
2 *ſet.* ¶ *Diuus Hadrianus reſcripſit,eandem pœ-*
nam delatorem ferre debere, ſi citatus ad edi-
ctum non reſponderit,qua teneretur, ſi cauſam
3 *non probaſſet.* ¶ *Senatus Hadriani temporibus*
cenſuit,cum quis ſe ad ærarium detulerit quod
capere non potuerit, vt totum in ærarium colli-
gatur:& ex eo pars dimidia ſibi ſecundum be-
neficium Diui Traiani reſtituatur. Quòd ſi tri-
bus edictis à præfecto ærario adeſſe delator iuſ-
ſus, venire noluerit: ſecundum poſſeſſorem ſit
pronuntiandum. ſed ab eo qui ita adeſſe iuſſus
reſpondente poſſeſſore non adfuerit, tãtum exi-
gendum, quantum apud ærarium ex ea cauſa
quam detulerit,remaneret, ſi profeßionem eam
4 *impleſſet.* ¶ *Senatus cenſuit, vt perinde ratio-*
nes ad ærarium deferat is,à quo tota hereditas
fiſco euicta eſt,vel vniuerſa legata:atque is de-
ferre deberet, à quo pars hereditatis vel legati
euicta ſit. Si quis arguetur falſas rationes de-
tuliſſe, de eo præfectus ærarij cognoſcat, quan-
tam fraudem inuenerit,vt tantam pecuniam in
ærario iubeat inferri.

Martial. lib. 1. & delator habet quod dabat exilium.

Hoc verbum quicumque, maſculinum, comprehendit etiam fœminam.

XVI. VLPIANVS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

AIT Diuus Traianus, QVICVMQVE PROFESSVS FVERIT. QVICVMQVE accipere debemus tam masculum quàm feminam. nam feminis quoque, quamuis delationibus prohibentur, tamen ex beneficio Traiani deferre se permissum est. nec non illud æquè non intererit, cuius ætatis sit is qui se defert, vtrum iustæ, an pupillaris. nam pupillis etiam permittitur deferre se ex quibus non capiunt.

XVII. MODESTINVS libro secundo de Pœnis.

IN summa sciendum est, omnium fiscalium pœnarum petitionem creditoribus postponi.

XVIII. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

DEferre non possunt mulieres propter sexus infirmitatem, & ita sacris constitutionibus cautum est. item clarißimi viri deferre non possunt. item damnati deferre non possunt: vt Diui fratres de eo rescripserũt, qui fustibus cæsus in opus publicum erat datus. Item constitutionibus principum prohibentur deferre illi qui in metallum dati sunt. hoc ideo, ne desperati ad delationem facilè poßint sine causa confugere. sed eas causas, quas ante damnationem cœperunt deferre, posse eos etiam post damnationem exequi, rescriptum est. ¶ Veterani quoque sacris constitutionibus de- 1 latores

delatores esse prohibētur, propter honorem vtique & merita militiæ. Item milites propter honorem stipendiorum quæ merent, deferre prohibentur. Sed communem causam sibi cum fisco quiuis deferre potest: hoc est vindicare. nec per hoc famosus est, licet in causa sua non optinuerit. 2 *¶ Item eos, qui tutores vel curatores fuerūt, non oportere deferre causa pupillorum vel adulescentium suorum Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. quod consequens est obseruari & in eo, qui quasi procurator negotia gessit. & ita idem principes rescripserunt. idem decreuerunt, nulla constitutione prohibitum esse procuratorem interrogari. sed accusare eum cuius negotia gessit, & tutorem qui aut detulit, aut mandauit, seuerissimè puniendum rescripserunt.* 3 *¶ Sed ne quidem is qui aliquam vendidit rem, eandem deferre debet vel per se, vel per subiectam personam. ne alioquin pœnam patiatur dignam sua persona, vt & constitutum esse refertur.*

Si debitor fiscalis creditori suo soluit, fiscus potest hanc pecuniam à tali creditore repetere.

4 *¶ Papinianus tam libro sexto quàm vndecimo responsorum scribit, ita demum publicam auferri pecuniam ei, qui cum erat creditor, in solutum pecuniam accepit, si aut sciebat cum accipiebat, publicum quoque esse debitorem: aut*

aut poſtea cognouit, antequam conſumeret pecuniam. Sed placet omnimodo ei pecuniam auferendam eſſe, etiam ſi ignorauit cum conſumeret. & poſtea quidam principes directã actionem competere ablata pecunia reſcripſerunt, vt & Marcellus libro ſeptimo digeſtorum ſcribit.

XIX. PAPINIANVS libro decimo Reſponſorum.

D*Enique non eſſe præſtandas vſuras, cum pecunia reuocatur, conuenit: quoniam res, non perſona conuenitur.*

XX. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

S*Ed reuocata pecunia, in fideiuſſorem liberatum vtilis actio dabitur.*

XXI. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

T*Itius qui mihi ſub pignoribus pecuniam debebat, cum eſſet fiſci debitor, ſoluit mihi quæ debebat. poſtea fiſcus iure ſuo vſus abſtulit mihi pecuniam. quærebatur an liberata eſſent pignora. Marcellus rectè exiſtimabat, ſi id quod mihi ſolutum eſt, fiſcus abſtulit: non competere pignorum liberationem. neque differentiam admittendam eſſe exiſtimo intereſſe putantium, id ipſum quod ſolutum eſt, an tantundem repetatur.*

Rem litigioſam non poteſt procurator fiſci vendere, nec alij obligatam.

XXII. MARCIANVS libro ſingulari de Delatoribus.

Res

Res quæ in controuersia sunt, non debent à procuratore Cæsaris distrahi: sed differenda est eorum venditio, vt Diuus quoque Seuerus & Antoninus rescripserunt. Et defuncto maiestatis reo, parato herede purgare innocentiam mortui, distractionem bonorum suspendi iusserunt. & generaliter prohibuerunt rem distrahi à procuratore, quæ esset in controuersia.

1 ¶ Res autem nexas pignori distrahere procuratores possunt. Sed si ante alij res obligatæ sunt iure pignoris, non debet procurator ius creditorum lædere. Sed si quidem superfluum est in re, permittitur procuratori vendere ea lege, vt in primis creditoribus præcedentibus satisfiat: & si quid superfluum est, fisco inferatur. aut si acceperit totum fiscus, soluat ipse. vel simpliciter, si vendidit procurator: iubebit pecuniam, quam deberi creditori priuato fuerit probatum exsolui ei. & ita Diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

2 ¶ Lites donatas se non suscipere Diuus Pius rescripsit, licet bona relictorum se quis profiteatur, vel partem bonorum donatam non suscipere. & adiecit, & illum dignum fuisse puniri pro tam turpi, támque inuidioso commento: & nisi durum esse videbatur, in vltro venientem pœnam statuere.

3 ¶ Sicut renuntiare causam nemo cogitur: ita liberum arbitrium desistendi ei non datur, qui detulit. & ita Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

runt. & idem esse, licet alieno mandato detulisset. Planè rescripserunt delatorem audiẽdum volentem à lite desistere, si sibi mandatorem subtractum queratur.

XXIII. CALLISTRATVS libro secundo de Iure fisci.

DE eo delatore, qui causam solus agere instituerat non habita mentione mandatoris, si postea desistat, prætendens mandatorem causæ decessisse: puniendum Diui fratres rescripserunt.

XXIIII. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

NOn tantùm delator punitur, si non probauerit: sed & mandator, quem exhibere debet delator.

XXV. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

ESt & decretum ab Imperatore Seuero, & constitutum, nullo modo exigendum quem probare vnde habeat, circa delationes fiscales. sed delatorem probare debere quod intendit.

XXVI. IDEM libro trigensimo primo ad Sabinum.

CVm quidam capitis reus emancipasset filium, vt hereditatem adiret: rescriptum est, non videri in fraudem fisci factum quod adquisitum non est.

XXVII. IDEM libro trigensimo quarto ad Edictum.

Cum

CVm mortem maritus vxoris necatæ non defendit, Diuus Seuerus rescripsit dotem fisco vindicãdam, prout ad maritum pertineat.

Licet priuatus habeat hypothecam generalem anteriorem tempore, tamen fiscus præfertur in bonis post suam obligationem quęsitis. Bart.

XXVIII. IDEM libro tertio Disputationum.

SI qui mibi obligauerat quæ habet, habiturúsq; esset, cum fisco contraxerit: sciendum est, in re postea adquisita fiscum potiorem esse debere, Papinianum respondisse. quod & constitutum est. præuenit enim causam pignoris fiscus.

In vulg. Si is qui.

XXIX. IDEM libro octauo Disputationum.

EIus qui delatorem corrupit, ea condicio est, vt pro victo habeatur. nam in fiscalibus causis id constitutum est. Sed enim hæc pœna magis est vt aduersus ipsum locum habeat, qui delatorem redemit. ceteroquin aduersus heredem eius transire non debet. nec enim exinde perit causa, ex quo redempta est, vel actio peremitur, vel condemnatio facta videtur. verùm oportet constare prius, & de crimine pronuntiare. Planè si fortè de retractanda causa agatur, quæ semel iudicata est per delatoris corruptelã: mortuus corruptor non efficiet quo minus agi poßit, atque retractari causa. hic enim non pœnæ, sed causæ restitutio est.*

*Sic in archetyp. Ant. Aug. lib. 2. c. 2. vtitur Ci. hoc verbo.

¶ Eum

¶ *Eum qui falsum testamentum dixit, posse adire hereditatem cõstat. sed denegatis ei actionibus fisco locus erit. & obligationes quas adeũdo confudit, nõ restituũtur. nam & in eo qui post aditam hereditatem defuncti mortem non defendit, Imperator noster cum patre rescripsit, obligationes confusas non resuscitari.*

XXX. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

NE procuratores Cæsaris bonorum actores, quæ ad fiscum deuoluta sunt, alienẽt, Imperatores Seuerus & Antoninus rescripserunt. & si manumißi fuerint, reuocantur ad seruitutem.

XXXI. IDEM libro quarto Institutionum.

DIuus Commodus rescripsit, obsidum bona, sicut captiuorum, omnimodo in fiscum esse cogenda.

XXXII. IDEM libro quartodecimo Institutionum.

SEd si accepto vsu togæ Romanæ vt ciues Romani semper egerint, Diui fratres procuratoribus hereditatium rescripserunt, sine dubitatione ius eorum ab obsidis condicione separatum esse beneficio principali. ideóque idem ius eis seruandum, quod habent, si à legitimis ciuibus Romanis heredes instituti fuissent.

XXXIII. VLPIANVS libro primo Responsorum.

Eum

EVm qui debitoris fisci adiit hereditatem, priuilegiis fisci cœpisse esse subiectum.

Qui corrumpit delatorem pecunia, condemnatur in quingentis solidis.

XXXIIII. MACER libro secundo Publicorum.

IMperatores Seuerus & Antoninus Asclepiadi ita rescripserunt. Tu qui defensione omissa redimere sententiam maluisti, cum tibi crimen obiceretur, non immeritò quingentos solidos inferre fisco iussus es. omissa enim ipsius causæ inquisitione ipse te huic pœnæ subdidisti. optinendum est enim, vt hi quibus negotia fiscalia mouentur, ad defensiones causæ bona fide veniant: non aduersarios aut iudices redimere temptent.

Priuato & fisco mouentibus causam super vna re, prius tractatur causa fisci. Bart.

XXXV. POMPONIVS libro vndecimo Epistularum.

APud Iulianum scriptum est, si priuatus ad se pertinere hereditatem Lucij Titij dicat, altero eandem hereditatem fisco vindicante: quæritur vtrum ius fisci ante excutiendum sit, & sustinendæ actiones ceterorum: an nihilo minus inhibendæ petitiones creditorum singulorum, ne publicæ causæ præiudicetur. idque senatusconsultis expressum est.

XXXVI. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

PRædiis à fisco distractis, præteriti temporis tributum eorundem prædiorum onus emptorem spectare placuit.

XXXVII. IDEM libro decimo Responsorum.

QVod placuit, fisco non esse pœnam petendam, nisi creditores suum reciperauerint: eò pertinet, vt priuilegium in pœna contra creditores non exerceatur, non vt ius commune priuatorum fiscus amittat.

XXXVIII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

FIscus in quæstione falsi testamenti non optinuit: prius quàm autem ea quæstio decideretur, alio nuntiante bona postea vacare constitit. fructus post primam litem absumi non oportuisse respondi. neque enim ad senatusconsulti beneficium scriptum heredem pertinere controuersia mota. ¶ Delatoris opera non esse functum respõdi, qui fisci pecuniam, quam alius tenebat, ad sui temporis administrationem pertinere, quamuis probare non potuisset, contendit: quoniam propriam causam egerat. 1

XXXVIIII. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

BOna fisco citra pœnam exilij perpetuam adiudicari sententia non oportet. ¶ Eum qui periculum communis condemnationis diuidi postulauit, quòd participes iudicati soluendo essent, reuocatis alienationibus quas fraudulenter 1

lenter

lenter fecerant, non videri causam pecuniæ fisco nuntiasse respondi.

XL. PAVLVS libro vicesimo primo Quæstionum.

I*Ta fidei heredis commisit,* ROGO FVNDVM TITIO DES, DE QVO TE ROGAVI. *si Titius capere non possit, non euitabit heres pœnā taciti fideicommissi. non enim est palam relinquere, quod ex testamento sciri non potest, cum recitatum est. quemadmodum nec ille palam dat, qui ita scribit,* ROGO VOS HEREDES, IN EO QVOD A VOBIS PETI, FIDEM PRAESTETIS. *immo in priore specie maiorem fraudem excogitasse videtur, qui non tantùm legem circumuenire voluit, sed etiam interpretationem legis quæ circa tacitum fideicommissum habetur. quāuis enim fundum nominauerit, non tamen cognosci potest, de quo sit rogatus heres, cum diuersitas rerum obscurum faciat legatum.* 1 ¶ *Patronus si tacitè in fidem suam recipiat, vt ex portione sua præstet: cessare fraudem dicitur. quia de suo largitur.*

XLI. IDEM libro vicesimo primo Responsorum.

E*Vm qui bona vacantia à fisco comparauit, debere actionem quæ contra defunctum competebat, excipere.*

XLII. VALENS libro quinto Fideicommissorum.

ARrianus Seuerus præfectus ærarij, cum eius qui tacitè rogatus fuerat non capienti fideicommissum reddere, bona publicata erant: pronuntiauit, nihilo minus ius deferendi ex constitutione Diui Traiani habere eum cui fideicommissum erat relictum. ¶ *Quia autem* 1 *nonnulli ingrati aduersus beneficiũ Diui Traiani post professionem quoq; de tacito fideicommisso factam cum possessoribus transigunt, atq; tribus edictis euocati non respondent: placuit senatui, tantum ab eo qui id fecisset, exigi, quantum apud ærarium ex ea causa quam detulerat, remanere oporteret, si professionem suam impleßet. & si possessoris quoque fraus apud præfectum conuicta fuisset, ab eo quoque quod conuictus inferre debuisset, exigi.*

XLIII. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

IMperator noster rescripsit, fiscum in rem habere actiones ex tacito fideicommisso.

XLIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.ᵃ

ᵃex diuersis titul.

DElator non est, qui protegendæ causæ suæ gratia aliquid ad fiscum nuntiat.

XLV. IDEM libro quinto Sententiarum.

Alciat. libro 1. parerg. c. 19.

IN fraudem fisci non solùm per donationem, sed quocumque modo res alienatæ reuocantur. idémque iuris est, & si non quæratur: æquè enim in omnibus fraus ponitur. ¶ *Bona eo-* 1

rum

rum qui in custodia vel in vinculis vel compedibus decesserunt, heredibus eorum non auferuntur, siue testato siue intestato decesserunt.

2 ¶ *Eius bona, qui sibi mortem consciuit, non ante ad fiscum coguntur, quàm prius constiterit, cuius criminis gratia manus sibi intulerit. Eius bona, qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem consciuit, & manus intulit, fisco vindicantur. quòd si id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicuius inpatientia admisit: non inquietabuntur, sed suæ successioni relinquuntur.*

Libertates datæ à debitore fisci in fraudem ipsius fisci, reuocantur.

3 ¶ *A debitore fisci in fraudem datas libertates retrahi placuit. sanè ipsum ita ab alio emere mancipium, vt manumittat, non est prohibitum. ergo tunc & libertatem præstare poßit.*

4 ¶ *Ex his bonis quæ ad fiscum delata sunt, instrumenta, vel chirographa, acta etiam ad ius priuatorum pertinentia, restitui postulantibus*

5 *conuenit.* ¶ *Neque instrumenta, neque acta à quoquam aduersus fiscum edi oportet. Ipse auautem fiscus actorum suorum exempla hac condicione edit, vt (ne) is cui describendi sit potestas aduersus se vel rempublicam his actis vtatur. de quo cauere compellitur, vt si vsus is*

6 *contra interdictum fuerit, causa cadat.* ¶ *Quotiens apud fiscum agitur, actorum potestas*

postulanda est, vt meritò is vti liceat, eáque manu commentariensis adnotanda sunt. quòd si ea aliter proferantur, is qui ita protulerit, causa cadit. Quotiens iterum apud fiscum eadem causa tractatur, priorum actorum, quorum vsus non fuerat postulatus, ex officio recitatio iure poscetur.

Soluens fisco pro alio, habet priuilegium fisci de persequendis bonis eius pro quo soluit.

¶ *Qui pro alio à fisco conuentus debitum exsoluit, non iniquè postulat persecutionem bonorũ eius pro quo soluit. in quo etiam adiuuari per officium solet.* 7 ¶ *Fiscalibus debitoribus petentibus ad comparandam pecuniam dilationem negari non placuit. cuius rei æstimatio ita arbitrio iudicantis conceditur, vt in maioribus summis non plus quàm tres menses: in minoribus verò non plus quàm duo prorogentur. prolixioris autem temporis spatium ab Imperatore postulandum est.* 8 ¶ *Si principalis rei bona ad fiscum deuoluta sint, fideiussores liberantur: nisi fortè minus idonei sint, & in reliquum non exsolutæ quantitatis accesserint.* 9 ¶ *Si plus seruatum est ex bonis debitoris à fisco distractis, iure ac meritò restitui postulatur.* 10 ¶ *Conductor ex fundo fiscali nihil transferre potest: nec cupressi materiam vẽdere, vel oliuæ, non substitutis aliis. ceterásque arbores pomiferas* 11

ras cædere. & facta eius rei æstimatione in
12 quadruplũ conuenitur. ¶ Minoribus viginti-
quinq; annis neq; fundus neq; vectigalia locan-
da sunt: ne aduersus ea beneficio ætatis vtantur.

XLVI. HERMOGENIANVS libro sexto
Iuris epitomarum.

AVfertur ei quasi indigno successio, qui
cum heres institutus esset vt filius, post
mortem eius qui pater dicebatur, suppositus
1 declaratus est. ¶ Qui aliquid sciens in frau-
dem fisci suscepit, non solùm rem in qua frau-
dis ministerium suscepit, sed alterum tantum
2 restituere cogitur. ¶ Quod à præside, seu
procuratore, vel quolibet alio in ea prouincia
in qua administrat, licet per suppositam per-
sonam, comparatum est, infirmato contractu
vindicatur, & æstimatio eius fisco infertur.
nam & nauem in eadẽ prouincia in qua quis
administrat, ædificare prohibetur. Fiscus sem-
3 per habet ius pignoris. ¶ Qui compensatio-
nem opponit fisco, intra duos menses debitum
sibi docere debet. Vt debitoribus fisci quod fi-
scus debet, compensetur, sæpe constitutum est:
excepta causa tributoria, & stipendiorum,
item pretio rei à fisco emptæ, & quod ex cau-
4 sa annonaria debetur. ¶ In reatu constitu-
tus bona sua administrare potest. eíque debi-
5 tor rectè bona fide soluit. ¶ Actores qui ali-
quod officium gerunt, in bonis quæ distra-

l.1.& 3.C. de cõpẽs.

bunt, procuratores venũdare inconsultis principibus prohibentur. & si veneant, venditio nullas vires habebit. ¶ *Seruus Cæsaris si iussu* 6 *procuratoris adiit hereditatem, Cæsari volenti adquirit.* ¶ *Si multi fisco fraudem fecerint,* 7 *non vt in actione furti singuli solidum, sed omnes semel quadrupli pœnam pro virili portione debent. sanè pro non idoneis, qui sunt idonei conueniuntur.*

XLVII. PAVLVS libro primo Decretorum.

M*Oschis quædam fisci debitrix ex conductione vectigalis, heredes habuerat: à quibus post aditam hereditatem Faria Senilla & alij prædia emerant. cum conuenirentur propter Moschidis reliqua, & dicebant heredes Moschidis idoneos esse, & multos alios ex isdem bonis emisse: æquum putauit Imperator, prius heredes conuenire debere: in reliquum possessorem omnem. & ita pronuntiauit.*

Qui conducit à fisco, potest alij plus locare, & soluet tantum quanti à fisco conduxit, non plus. Bart.

¶ *Aemilius Ptolemæus conduxerat à fisco* 1 *possessionem, eámque paulatim pluribus locauerat maiore quantitate quàm ipse susceperat. cõueniebatur à procuratoribus Cæsaris in eam quantitatem quã ipse perceperit. hoc iniquum, & inutile fisco videbatur, vt tamen suo periculo ipse eos quibus locauerat, conueniret. ideóq; pronum*

pronuntiauit, in eam solam quantitatem eum conueniri debere, qua ipse cõductor exstiterat.

Reuocato testamento, non videtur reuocatum fideicommissum tacitè iniunctum. Bart.

XLVIII. IDEM libro secundo Decretorum.

STatius Florus testamento scripto heredis sui Pompeij tacitæ fidei commiserat, vt non capienti fundum & certam pecuniæ quantitatem daret: & eo nomine cautionem à Pompeio exigi curauerat, se restituturum ea quæ ei per præceptionẽ dederat. postea idem Florus facto secundo testamento, & eodem Pompeio & Faustino hæredibus institutis, nullas præceptiones Pompeio dederat. hæc persona quæ capere non poterat, se detulerat. consulti Imperatores à procuratoribus rescripserant, si non probaretur mutatã voluntatẽ esse, præstandum fideicommissum. atque ita Pompeius condẽnatus desiderabat onus esse id hereditatis oportere: quia præceptiones non acceperat. nec posse videri pro parte in prima voluntate testatorem perseuerasse: sed in vniuerso pronuntiauit. nec testamentum prius exstare, nec si dedisset in primo testamẽto, ex posteriore peti potuisse, nisi petitũ esset. placuit, quia non probabat sibi datas præceptiones, ex sola sua cautione solum fideicommissum præstare debere.

Fideicommissum relictum in diem mortis, non cedit ante diem mortis naturalis. Bart.

¶ *Cornelio Felici mater scripta heres rogata erat restituere hereditatem post mortem suam. cum heres scripta condemnata esset à fisco, & omnia bona mulieris occuparentur, dicebat Felix se ante pœnam esse. hoc enim constitutum est. sed si nondum dies fideicommissi venisset, quia posset prius ipse mori, vel etiam mater alias res adquirere: repulsus est interim à petitione.* 1

XLVIIII. IDEM libro singulari de tacitis fideicommissis.

CVm tacitum fideicommissum is cui datum erat, capere se nihil posse detulisset: in quæstionem venit, dodrantis, an totius assis partem dimidiam ex beneficio Diui Traiani recipere debeat. de qua re exstat rescriptum Imperatoris Antonini in hæc verba. Imperator Antoninus Iulio Rufo. qui tacitam fidem " accommodauit, vt non capienti restitueret here- " ditatem: si deducta parte quarta restituit, ni- " hil retinere debet. quadrans autem qui heredi " imponitur ipsius, eripiatur[a]*: & ad fiscum " transferatur. vnde dodrantis semissem solum " capit qui se detulit.*

[a] Hinc ereptitiũ vocatur. Vlpia. in fragmen. tit. 19.

L. IDEM libro tertio Decretorum.

VAlerius Patroinus procurator Imperatoris Flauio Stalticio prædia certo pretio

addixerat. deinde facta licitatione idem Stalticius recepta ea licitatione optinuerat, & in vacuam poſſeßionem inductus erat. de fructibus medio tempore perceptis quærebatur. Patroinus fiſci eſſe volebat. Planè ſi medio tempore inter primam licitationem, & ſequentem adiectionem percepti fuiſſent: ad venditorem pertinere. ſicut ſolet dici, cum in diem addictio facta eſt, deinde melior condicio allata eſt. nec moueri deberemus quòd idem fuiſſet, cui & primo addicta fuerant prædia. Sed cum vtraque addictio intra tempus vindemiarum facta fuiſſet, receſſum eſt ab hoc tractatu. itaq; placebat fructus emptoris eſſe. Papinianus & Meßius nouam ſententiam induxerunt, quia ſub colono erant prædia, iniquum eſſe fructus ei auferri vniuerſos: ſed colonum quidem percipere eos debere: emptorem verò penſionem eius anni accepturum, ne fiſcus colono teneretur, quòd ei frui non licuiſſet, atque ſi hoc ipſum in emendo conueniſſet. pronuntiauit tamen ſecundum illorum opinionem, quòd quidem domino colerentur, vniuerſos fructus habere. ſi verò ſub colono, penſionem accipere.*

*Addictionem. Ant. Aug. li. 2. c. 3.

Inſpicitur dies, quo penſio debet præſtari, non quo fructus percipiuntur. Bart.

Tryphonino ſuggerente, quid putaret de aridis fructibus qui ante præcepti in prædiis fuiſſent:

ſent: reſpondit, ſi nondum dies penſionis veniſſet, cum addicta ſunt: eos quoque emptorem accepturum.

DE CAPTIVIS ET DE* POSTLIMINIO ET REDEMPTIS AB HOSTIBVS.

* Deeſt in indice tit.

TIT. XV.

MARCELLVS libro vicenſimoſecundo Digeſtorum.

QVod ſeruus eius qui ab hoſtibus captus eſt, poſtea ſtipulatus eſt, aut ſi legatum ſit ſeruo eius poſtea quàm ille ad hoſtes peruenit: hoc habebunt heredes eius. quia etſi captiuitatis tempore deceſsiſſet, adquiſitum foret heredi.

II. IDEM libro trigenſimonono Digeſtorum.

NAuibus longis atque onerariis propter belli vſum poſtliminium eſt: non piſcatoriis, aut ſi quas actuarias voluptatis cauſa parauerunt. equus item aut equa freni patiens recipitur poſtliminio: nam ſine culpa equitis proripere ſe potuerunt. non idem in armis iuris eſt: quippe nec ſine flagitio amittuntur. arma enim poſtliminio reuerti negatur, quòd turpiter amittantur.

III.

III. POMPONIVS libro trigésimoseptimo ad Quintum Mucium.

ITEM vestis.

IIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

Eos qui ab hostibus capiuntur, vel hostibus dedũtur, iure postliminij reuerti, antiquitus placuit. An qui hostibus deditus reuersus, nec à nobis receptus, ciuis Romanus sit, inter Brutum & Scæuolam variè tractatũ est. & consequens est, vt ciuitatẽ non adipiscatur.

V. POMPONIVS libro trigésimoseptimo ad Quintum Mucium.

Postliminij ius competit aut in bello, aut in pace. in bello, cum hi qui nobis hostes sunt, aliquem ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt. nam si eodem bello is reuersus fuerit, postliminium habet. id est, perinde omnia restituuntur ei iura, ac si captus ab hostibus non esset. antequam in præsidia perducatur hostium, manet ciuis. tunc autem reuersus intellegitur, si aut ad amicos nostros perueniat, aut intra præsidia nostra esse cœpit. 1 ¶ *In pace quoque postliminium datum est: nam si cum gente aliqua neque amicitiam neque hospitium neque fœdus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt. quod autem ex nostro ad eos peruenit, illorum fit. & liber homo noster ab eis captus seruus fit, & eorum. Idémque est si ab illis ad nos aliquid*

Bud. hîc. Gel. lib. 5. c. 13.

aliquid perueniat. hoc quoque igitur casu postliminium datū est. ¶ *Captiuos autem si à nobis manumissus fuerit, & peruenerit ad suos: ita demum postliminio reuersus intellegitur, si malit eos sequi, quàm in nostra ciuitate manere. & ideo in Atilio Regulo quem Carthaginienses Romam miserunt, responsum est, non esse eum postliminio reuersum: quia iurauerat Carthaginem reuersurum, & nō habuerat animum Romæ remanendi. Et ideo in quodam interprete Menandro, qui postea quàm apud nos manumissus erat, missus est ad suos: non est visa necessaria lex quæ lata est de illo, vt maneret ciuis Romanus. nam siue animus ei fuisset remanendi apud suos, desineret esse ciuis: siue animus fuisset reuertendi, maneret ciuis. & ideo esset lex superuacua.*

2

Cic. pro Balbo.

VI. IDEM libro primo ex Variis lectionibus.

M*Vlier in opus salinarum ob maleficium data, & deinde à latrunculis exteræ gentis capta, & iure commercij vendita, ac redempta, in causam suam reccidit. Cocceio autem Firmo centurioni pretium ex fisco reddendum est.*

VII. PROCVLVS libro octauo Epistularum.

N*On dubito, quin fœderati & liberi, nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse. etenim quid inter nos atque*

Alcia. li. 1. parerg. c.

*eos postliminio opus est, cum & illi apud nos & libertatem suam & dominium rerum suarum aequè atque apud se, retineant: & eadem nobis apud eos contingant? Liber autem populus est is qui nullius alterius populi potestati est subiectus, siue is fœderatus est: item siue æquo fœdere in amicitiam venit, siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruaret. hoc enim adicitur, vt intellegatur alterum populum superiorem esse: non vt intellegatur, alterum non esse liberum. & quemadmodum clientes nostros intellegimus liberos esse, etiam si neque auctoritate, neque dignitate, neque * viri boni) nobis * præsunt) sic eos, qui maiestatem nostram comiter conseruare debent, liberos esse intellegendum est. at fiunt apud nos rei ex ciuitatibus fœderatis: & in eos damnatos animaduertimus.*

Cic. pro Balbo.

Sic in archetyp. in quibusdã iure omni.

VIII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

» *Non vt à patre filius, ita vxor à marito* » *iure postliminij recuperari potest: sed* » *tunc cum & voluerit mulier, & adhuc alij* » *post constitutum tempus nupta non est: quod* » *si voluerit*[a] *nulla causa probabili interueniente, pœnis discidij tenebitur.*

l. 14. j. eo.

[a] al. noluerit.

VIIII. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Apud

APud hostes susceptus filius si postliminio redierit, filij iura habet. habere enim eum postliminium, nulla dubitatio est post rescriptum Imperatoris Antonini & diui patris eius ad Ouinium Tertullum præsidẽ prouinciæ Mysiæ inferioris.

X. PAPINIANVS libro vicensimonono Quæstionum.

PAter instituto impuberi filio substituerat, & ab hostibus captus ibi decessit. postea defuncto impubere legitimum admitti quibusdam videbatur: neque tabulas secundas in eius persona locum habere, qui viuo patre sui iuris effectus fuisset. verùm huic sententiæ refragatur iuris ratio: quoniam si pater qui (non) rediit, iam tunc decessisse intellegitur, ex quo captus est: substitutio suas vires necessariò tenet.

Substitutio facta filio impuberi à patre, qui postea ab hostibus capitur, nõ euanescit, licet impubes defunctus sit, & apud hostes pater moriatur.

¶ *Si mortuo patre capiatur impubes institutus, vel exheredatus: in promptu est dicere, legem Corneliam de tabulis secundis nihil locutam eius dumtaxat personam demonstrasse, qui testamenti factionem habuisset. Planè captiui etiam impuberis legitimam hereditatem per legem Corneliam deferri: quoniam [a] verum est ne impuberem quidem factionẽ testamenti*

[a] Quidam legunt, quãquam verũ est, &c. in quibusdã manuscrip. quod vecarũ est nec impub. quidem, &c.

menti habuisse. & ideo non esse alienum, prætorem subsequi non minus patris quàm legis voluntatem, & vtiles actiones in hereditatem substituto dare.

XI. IDEM libro trigensimo primo Quæstionum.

QVod si filius ante moriatur in ciuitate, nihil est quod de secundis tabulis tractari possit: siue quoniam viuo patre filiusfamilias mori intellegitur, siue quoniã [a] non reuerso eo exinde sui iuris [b] videtur fuisse, ex quo pater hostium potitus [b] est. sed si ambo apud hostes, & prior pater decedat: sufficiat lex Cornelia substituto non alias, quàm si apud hostes patre defuncto postea filius in ciuitate decessisset.

[a] Sic in archet. perperã Haloãd. post Bulgarũ & Accursium addebat negationẽ. Aug. lib. 4. c. 10.

XII. TRYPHONINVS libro quarto Disputationum.

IN bello postliminium est. in pace autem his qui bello capti erant, de quibus nihil in pactis erat cõprehensum. quod ideo placuisse Seruius scribit, quia spem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis quàm in pace Romani esse voluerunt. verum in pace qui peruenerint ad alteros, si bellum subitò exarsisset, eorũ serui efficiuntur, apud quos iam hostes suo facto deprehenduntur. quibus ius postliminij est tam in bello quàm in pace: nisi fœdere cautum fuerat, ne esset his ius postliminij.

[b] passiuè. vt in l. in bello. §. codicilli. ĩ. & l. 22. ĩ. eo. & l. 15. ĩ. ex quib. cauſ. maior. Aug. lib. 4. c. 10. & l. 1. ĩ. de testi. militari.

Qui moritur apud hostes, fingitur mortuus prima hora captiuitatis.

*¶ Si quis capiatur ab hostibus, hi quos in potestate habuit, in incerto sunt, vtrum sui iuris facti, an adhuc pro filiisfamiliarum computentur. nam defuncto illo apud hostes, ex quo captus est, patresfamiliarum: reuerso, numquam non in potestate eius fuisse credentur. ideo & de his quæ medio tempore adquirunt stipulatione, traditione, legato, nam hereditate non possunt, tractatum est, vbi non est reuersus, *si forte* alij vel in totum, his exheredatis testamento, vel in partem instituti sunt heredes: vtrum in hereditate captiui, quæ lege Cornelia inducitur, an propria ipsorum sint. quod verius est. diuersúmq; in his quæ per seruos adquiruntur. meritò: quia hi bonorum fuerunt, & esse perseuerant: hi sui iuris exinde, sibíque ideo adquisisse intelleguntur.* 1

Plato XI. leg. Pindar. olimpiad. od. 2.

¶ Facti autem causæ infactæ nulla constitutione fieri possunt. ideo eorũ quæ vsucapiebat per semetipsum possidẽs, qui postea nanctus est, interrumpitur vsucapio: quia certũ est eum possidere desisse. eorum verò quæ per subiectas iuri suo personas possidebat, vsúque capiebat, vel si qua postea peculiari nomine comprehenduntur, Iulianus scribit, credi suo tempore impleri vsucapionem, remanentibus isdem personis in possessionem. Marcellus nihil interesse, ipse possedisset, an subiecta 2

ei persona. sed Iuliani sentẽtiam sequendũ est.
3 ¶ *Medio tempore filius, quem habuit in potestate captiuus, vxorem ducere potest: quamuis consentire nuptiis pater eius non posset. nam vtique nec dissentire. susceptus ergo nepos in reuersi captiui potestate, vt rediERIT,*[a] *suúsque heres ei quodammodo inuito, cum nuptiis non cõsenserit. non mirum, quia illius temporis condicio necessitásque faciebat, et publica nuptiarũ vtilitas exigebat. Sed captiui vxor, tametsi maximè velit, & in domo eius sit: non tamen*
4 *in matrimonio est.* ¶ *Codicilli, si quos in tempore captiuitatis scripserit, non creduntur iure suptili confirmati testamento quod in ciuitate fecerat. sed nec fideicõmissum ex his peti potest: quia non sunt ab eo facti qui testamenti factionem habuit. sed quia merum principium eorum in ciuitate constituto captiuo factum est, id est in testamento confirmatio codicillorũ: & is postea reuersus est, & postliminio ius suũ recepit: humanitatis rationi congruum est, eos codicillos ita suum effectum habere, quasi in medio nulla captiuitas intercessisset. Cetera quæ in iure sunt, postea quàm postliminio redit, pro eo habentur, ac si numquam iste hostium poti-*
5 *tus*[b] *fuisset.* ¶ *Si quis seruum captum ab hostibus redemerit, protinus est redimentis, quamuis scientis alienum fuisse. sed oblato ei pretio quod dedit, postliminio redisse, aut receptus esse*

[a] sic in veter. in archet. autẽ audierit, fecimus redierit, pro rediérit, erit. Taur. in adnot.

[b] passiuè vt & 5. l. 11. & 22. e.

seruus credetur. & si ignorans captiuum, existimans vendentis esse, redemit: an quasi vsucepisse videatur, scilicet ne post legitimum tempus offerendi pretij priori domino facultas sit, videamus. nam occurrit quòd constitutio quæ de redemptis lata est, eum redimentis seruum facit: & quod meum iam, vsucapere me intellegi non potest. Rursum cum constitutio non deteriorem causam redimentium, sed si quo meliorem effecerit: peremi ius bonæ fidei emptoris vetustissimum, & iniquum & contra mẽtem constitutionis est. ideóque transacto tempore quanto, nisi constitutio eum proprium fecisset, vsucapi potuisset, nihil ex constitutione † domini superesse, rectè dicetur. Manumittendo autẽ vtrum desinit tãtùm dominus esse, & relictus ab eo seruus in ius prioris domini redit: an & liberum eum fecit, ne præstatio libertatis dominij fiat translatio? certè apud hostes manumissus liberatur: & tamen si eum nanctus dominus ipsius vetus intra præsidia nostra fuisset, quamuis non secutum res nostras, sed dum eo consilio venisset, vt ad illos reuerteretur: seruũ retineret iure postliminij. quod in liberis aliter erat: non enim postliminio reuertebatur, nisi qui hoc animo ad suos venisset, vt eorum res sequeretur: illósque relinqueret, à quibus abisset. quia, vt Sabinus scribit, de sua qua ciuitate cuique constituendi facultas libera est, non

† domino

de dominij iure. Verùm hoc nõ multum onerat præsentem inspectationem: quia in hostium iure manumissio obesse ciui nostro domino serui non potuit. at is de quo quæritur, lege nostra quam cõstitutio fecit, ciuem Romanum dominum habuit: & an ab eo possit libertatem adsequi, tractamus. quid enim si numquam ille pretium eius offerat? si nec conueniendi eius sit facultas? liber erit seruus, qui nullo merito suo poterit à domino libertatem consequi? quod est iniquum, & contra institutum à maioribus libertatis fauorem. Certè & veteri iure, si ab hoc qui sciens alienum esse redemisset, alius bona fide emisset: vsucapere, ad libertatémque perducere potuit. & isto quoque modo prior dominus, qui ante captiuitatem fuerat, ius suum amittebat. quare igitur iste nõ habet ius manumittendi?

6 ❡ Si statuliber fuerit antequã ab hostibus caperetur, redemptus pẽdente condicione, suam causam retinebit. Quid ergo si ita libertatem acceperat, si decem milia dederit? quæsitum est, vnde dare debebit. quoniam etsi concessum est statulibero de peculio dare, hoc tamen quod apud hunc qui redemit, habet, numquid vice illius sit, quod apud hostes quæsisset? vtique, si ex re illius, aut ex operis suis quæsitum est. ex alia autem causa parto peculio, potest dare, ita vt condicioni benignè eum paruisse credamus.

7 ❡ Si pignori seruus

datus fuerat ante captiuitatem, post dimissum redemptorem in veterem obligationem reuertitur. & si creditor obtulerit ei qui redemit quãto redemptus est, habet obligationem & in propriorem debiti causam, & in eam summam qua eũ liberauit: quasi ea obligatione quadam constitutione inducta, vt cum posterior creditor priori satisfacit confirmandi sui pignoris causa: nisi quòd in hoc conuersa res est, & posterior, qui apud nos esset prior, * quia eum seruum, vt apud nos esset, efficit, ab eo qui tempore prior fuit, vt infirmiore dimittendus est.* 8 ¶ *Si plurium seruus fuerat, & omnium nomine ei qui redemit, restitutum pretium erit: in communionem redibit. si vnius tantùm, vel quorundam, nec omnium: ad eum, eósve qui soluerunt, pertinebit: ita vt in portione sua pristinum ius optineant, & in parte ceterorum ei qui redemit, succedant.* 9 ¶ *Si fideicommissa libertas debita captiuo fuerit, redemptus nõdum eam petere poterit, nisi redemptori satisfecerit.* 10 ¶ *Si deportatum ab insula hostes ceperunt, redemptus quibus casibus redit, in eã causam veniet, in qua futurus esset, si captus non fuisset. deportabitur igitur. Sed si in captiuo seruo talis præcesserat causa, quæ eius vel ad tempus vel in perpetuum libertatem impediret: nec redemptione ab hostibus mutabitur. veluti si in legem Faniam commisisse eum constiterat: vel*

ita venierat, ne manumitteretur. habebit autem interim sine pœna sua qui redemit. ergo de metallo captus, redemptus in pœnam suam reuertetur. nec tamen vt transfuga metalli puniendus erit. sed redemptor à fisco pretium recipiet: quod etiam constitutum est ab Imperatore nostro & Diuo Seuero. 11 ¶ *Si natum ex Pamphila legatum tibi fuerit, túque matrem redemeris, & ea apud te pepererit: non videri te partum ex causa lucratiua habere: sed officio, arbitrióque iudicis æstimandum, constituto pretio partus perinde atque si quanto mater est empta, simul & partus venisset. quòd si iam natum apud hostes, quòd eo tempore quo capiebatur, vtero gerebat: cum matre redimatur ab eodem vno pretio: oblato tanto, quantum ex pretio, quod pro vtroque vnum datum est, æstimationem contingere partus: & videtur is postliminio reuersus. multo magis si diuersi emptores vtriusq; extiterint, vel vnius. sed si suo quemque pretio redemerit, id offerri pro singulis oportebit redẽptori, quod hosti pro quoquo datum est, vt separatim quoque postliminio reuerti possint.*

XIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI me tibi adrogandum dedissem, emancipato me, reuersum ab hostibus filium meũ loco nepotis tibi futurum constat.

XIIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

CVm duæ ſpecies poſtliminij ſint, vt aut nos reuertamur, aut aliquid recipiamus: cum filius reuertatur, duplicem in eo cauſam eſſe oportet poſtliminij: & quod pater eum reciperet, & ipſe ius ſuum. Non vt pater filium, ita vxorem maritus iure poſtliminij recipit. ſed conſenſu redintegratur matrimonium.

XV. VLPIANVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI patre redempto, & ante luitionẽ defuncto, filius poſt mortem eius redemptionis quantitatem offerat: dicendum eſt, ſuum ei poſſe exiſtere. niſi fortè quis ſuptilius dicat hunc, dum moritur, quaſi iure pignoris finito, nanctũ poſtliminium, & ſine obligatione debiti obiſſe, vt poterit ſuum habere. quod non ſine ratione dicetur.

XVI. IDEM lib. tertiodecimo ad Sabinum.

REtro creditur in ciuitate fuiſſe, qui ab hoſtibus aduenit.

XVII. PAVLVS lib. ſecundo ad Sabinum.

POſtliminio carent, qui armis victi hoſtibus ſe dederunt.

XVIII. VLPIANVS libro trigenſimo quinto ad Sabinum.

IN omnibus partibus iuris is qui reuerſus nõ eſt ab hoſtibus, quaſi tunc deceſſiſſe videtur, cum captus eſt.

XIX. PAVLVS libro sextodecimo ad Sabinum.

Postliminium est ius amissæ rei recipiendæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ, inter nos ac liberos populos regésque, moribus, legibus constitutum. nam quod bello amisimus aut etiam citra bellum: hoc si rursus recipiamus, dicimur postliminio recipere. idque naturali æquitate introductum est, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines suos redisset, pristinũ ius suum reciperet. 1 ¶ Indutiæ sunt cum in breue, & in præsens tempus conuenit, ne inuicem se lacessant. quo tempore non est postliminium. 2 ¶ A piratis aut latronibus capti liberi permanent. 3 ¶ Postliminio redisse videtur, cum in fines nostros intrauerit. sicuti amittitur, vbi fines nostros excessit. Sed & si in ciuitatem sociam amicámve, aut ad regem socium vel amicum venerit, statim postliminio redisse videtur: quia ibi primùm nomine publico tutus esse incipiat. 4 ¶ Transfugæ nullum postliminium est. nam qui malo consilio, & proditoris animo patriam reliquit, hostium numero habendus est. sed hoc in libero tranfuga iuris est, siue femina, siue masculus sit. si verò seruus transfugerit ad hostes, quoniam & cum casu captus est, dominus in eo postliminium habet, rectissimè dicitur, etiam ei postliminium esse: scilicet vt dominus

Cic. in topic.

pugnare possunt: sed omnes homines. quia eius natura sunt, vt vsui esse vel consilio vel aliis modis possint.

XX. POMPONIVS libro trigensimo sexto ad Sabinum.

SI captiuus, de quo in pace cautum fuerat vt rediret, sua voluntate apud hostes mansit: non est ei postea postliminium. ¶ *Verum est, expulsis hostibus ex agris quos ceperint: dominia eorum ad priores dominos redire, nec aut publicari, aut prædæ loco cedere. publicatur enim ille ager qui ex hostibus captus sit.*

2 ¶ *Redemptio facultatem redeundi præbet, non ius postliminij mutat.*

"Perperā alij libri dispungūt, postliminium verū est. Ant. Aug. lib. 1. c. 9. qui tamē ait non multū referre vtro modo legatur.

XXI. VLPIANVS lib. quinto Opinionum.

SI quis ingenuam ab hostibus redemptam eo animo secum habuerit, vt ex ea susciperet liberos: & postea ex se natum sub titulo naturalis filij cum matre manumiserit: ignorantia mariti eiusdémque patris, neque statui eorum quos manumisisse visus est, officere debet: & exinde intellegi oportet remissum matri pignoris vinculum, ex quo de ea suscipere liberos optauerat. ideóque eam, quæ postliminio reuersa, erat libera & ingenua, ingenuum peperisse cōstat. quòd si publicè præda virtute militum reciperata, nulli pretium matris pater numerauerit: protinus postliminio reuersa, non cum domino sed cum marito fuisse declaratur.

In

In ciuilibus diſſenſionibus ſi quidam, capiuntur ab aliqua partium, non fiunt ſerui.

¶ *In ciuilibus diſſenſionibus, quamuis ſæpe per eas reſpublica lædatur, non tamen in exitium reipublicæ contenditur. qui in alterutras partes diſcedēt,* [*] *vice hoſtium non ſunt eorum, inter quos iura captiuitatiū aut poſtliminiorum fuerint: & ideo captos, & venumdatos, poſteáque manumiſſos placuit ſuperuacuò repetere à principe ingenuitatem, quam nulla captiuitate amiſerant.*

[*] ex lege Solonis cuius meminere Plutarch. in eod. & Gell.

XXII. IVLIANVS libro ſexagenſimo ſecundo Digeſtorum.

Bona eorum qui in hoſtiū poteſtatem peruenerint, atque ibi deceſſerint, ſiue teſtamenti factionem habuerint, ſiue nō habuerint, ad eos pertinent, ad quos pertinerent, ſi in poteſtatem hoſtium nō perueniſſent. idémque ius in eadem cauſa omnium rerum iubetur eſſe lege Cornelia, quæ futura eſſet, ſi hi de quorum hereditatibus & tutelis conſtituebatur, in hoſtium poteſtate non perueniſſent. apparet ergo eadem omnia pertinere ad heredem eius, quæ ipſe qui hoſtium potitus [*] *eſt, habiturus eſſet, ſi poſtliminio reuertiſſet. porro quæcumque ſerui captiuorum ſtipulantur, vel accipient, adquiri dominis intelleguntur, cum poſtliminio redierint. quare neceſſe eſt etiam ad eos pertineant, qui ex lege Cornelia hereditatem adierint.*

[*] paſſiuè l. 11. & 12. §. 5. ſ. eo.

rint. quòd si nemo ex lege Cornelia heres extiterit, bona publica fient. Legata quoque seruis eorum præsenti die, vel sub condicione ad heredes pertinebunt. Item si seruus ab extero heres institutus fuerit, iussu heredis captiui adire poterit. 1 ¶ *Quòd si filius eius qui in hostium potestate est, accipit, aut stipulatur: id, patre prius quàm postliminio rediret, mortuo, ipsi adquisitum intellegitur. &*[a] *si viuo patre decesserit, ad heredem patris pertinebit. nam status hominum, quorum patres in hostium potestate sunt, in pendenti esset: reuerso quidem patre, existimatur nunquam suæ potestatis fuisse: mortuo, tunc paterfamilias fuisse, cum pater eius in hostium potestate perueniret.* 2 ¶ *Quæ peculiari nomine serui captiuorum possident, in suspenso sunt. nam si domini postliminio redierint, eorum facta intelleguntur. si ibi decesserint, per legem Corneliam ad heredes eorum pertinebunt.*

[a] Quidam putant legendum, nec si viuo, &c.

Mortuo herede ante testatorem, testamentum rumpitur.

3 ¶ *Si quis cum prægnatem vxorem haberet, in hostium potestatem peruenerit: nato deinde filio, & mortuo, ibi decesserit: eius testamentum nullum est. quia & eorũ qui in ciuitate manserunt, hoc casu testamenta rumpuntur.*

XXIII. IDEM libro sexagensimo nono Digestorum.

Si

SI quis prægnate vxore relicta, in hostium potestatẽ peruenerit: mox natus filius eius vxore ducta filium vel filiam procreauerit; ac tunc postliminio auus reuersus fuerit: omnia iura nepotis nomine perinde capiet, ac si filius natus in ciuitate fuisset.

XXIIII. VLPIANVS libro primo Institutionum.

l.24.§. de verb. sig.

HOstes sunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipsi populo Romano. ceteri latrunculi vel prædones appellantur. & ideo qui à latronibus captus est, seruus latronum non est. nec post liminium illi necessarium est. ab hostibus autem captus, vtputa à Germanis & Parthis, & seruus est hostium, & postliminio statũ pristinũ recuperat. » » » » » »

XXV. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

Duo hæc capita 25. & 26. erãt in archet. transposita, vt literæ græcæ margini additę notabant. Ant. Aug. lib.3. ca.1.

DIui Seuerus & Antoninus rescripserunt, si vxor cum marito ab hostibus capta fuerit, & ibidem ex marito enixa sit: si reuersi fuerint, iustos esse & parentes & liberos, & filium in potestate patris, quemadmodum iure postliminij reuersus sit. quòd si cum matre sola reuertatur, quasi sine marito natus, spurius habebitur.

XXVI. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

NIhil interest, quomodo captiuus reuersus est: vtrum dimissus, an vi vel fallacia potestatem

potesta

potestatem hostium euaserit: ita tamen, si ea mente venerit, vt nō illò reuerteretur. nec enim satis est corpore domum quem redisse, si mente alienus est. sed & qui victis hostibus recuperentur, postliminio redisse existimantur.

XXVII. IAVOLENVS libro nono ex Posterioribus Labeonis.

L*Atrones tibi seruum eripuerant: postea is seruus ad Germanos peruenerat: inde in bello victis Germanis seruus venierat. negant posse vsucapi eum ab emptore Labeo, Ofilius, Trebatius: quia verum esset eum subreptum esse. nec quòd hostium fuisset, aut postliminio redisset, ei rei impedimento esse.*

XXVIII. LABEO libro quarto Pithanon à Paulo epitomatorum.

S*I quid bello captum est, in præda est, non postliminio redit. Paulus: immo si in bello captus pace facta demum refugit, deinde renouato bello capitur: postliminio redit ad eum, à quo priore bello captus erat. si modò non conuenerit in pace, vt captiui redderentur.*

Captus ab hostibus per se nihil potest vsucapere.

XXVIIII. IDEM libro sexto Pithanon à Paulo epitomarum.

S*I postliminio redisti, nihil, dum in hostium potestate fuisti, vsucapere potuisti. Paulus: immo si quid seruus tuus peculij nominè, dum in eo statu esses, possederit: id eo quoque tempore*

pore vſucapere poteris. quoniam eas res etiam inſciētes vſucapere ſolemus. & eo modo etiam hereditas nondum nato poſtumo, aut nondum adita, augeri per ſeruum hereditarium ſolet.

XXX. IDEM libro octauo Pithanon à Paulo epitomarum.

SI id quod noſtrum hoſtes ceperunt, eius generis eſt, vt pōſtliminio redire poſsit: ſimul atque ad nos redeundi cauſa profugit ab hoſtibus, & intra fines imperij noſtri eſſe cœpit, poſtliminio rediſſe, exiſtimandum eſt. Paulus: immo cum ſeruus ciuis noſtri ab hoſtibus captus, inde aufugit, & vel in vrbe Roma ita eſt, vt neque in domini ſui poteſtate ſit, neque vlli ſeruiat: nondum poſtliminio rediſſe exiſtimandum eſt.

DE RE MILITARI.

TIT. XVI.

VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

M*ILES qui in commeatu agit, non videtur reipublicæ cauſa abeſſe.*

II. ARRIVS MENANDER libro primo de re militari.

MIlitum delicta ſiue admiſſa, aut propria ſunt, aut cum ceteris communia. vnde & perſecutio aut propria, aut communis eſt.

est.proprium militare est delictum, quod quis vti miles admittit.dare se militem,cui non licet,graue crimen habetur: & augetur, vt in ceteris delictis,dignitate,gradu, specie militiæ.

III. MODESTINVS libro quarto de Pœnis.

D*Esertorem auditum ad suum ducem cum elogio præses mittet: præter quàm si quid grauius ille desertor in ea prouincia in qua repertus est,admiserit. ibi enim eum plecti pœna debere,vbi facinus admissum est,Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.*

1 ¶ *Pœnæ militum huiuscemodi sunt: castigatio, pecuniaria multa, munerum indictio, militiæ mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio.nam in metallum, aut in opus metalli*

2 *non dabuntur,nec torquentur.* ¶ *Emansor est, qui diuvagatus ad castra regreditur. Desertor est,qui per prolixũ tẽpus vagatus* *reducitur*. *Is qui exploratione emanet hostibus insistentibus,aut qui à fossato recedit,capite puniendus est. Qui stationis munus relinquit, plus quàm emansor est.itaque pro modo delicti aut castigatur,aut gradu militiæ deiicitur. Si præsidis vel cuiusuis præpositi ab excubatione quis desistat,peccatum desertionis subibit. Si ad diem commeatus quis non veniat, perinde in eum statuendum est, ac si emansisset, vel deseruisset, pro numero temporis: facta prius*

copia docendi, num fortè casibus quibusdam detentus sit, propter quos venia dignus videatur. ¶ *Qui militia tempus in desertione impleuit, emerito priuatur.* 3 ¶ *Si plures simul primò deseruerint, deinde intra certum tempus reuersi sint: gradu pulsi in diuersa loca distribuendi sunt. sed tironibus parcendum est. qui si iterato hoc admiserint, pœna competenti adficiuntur.* 4 ¶ *Is qui ad hostem confugit, & rediit, torquebitur, ad bestiásque, vel in furcam damnabitur: quamuis milites nihil eorum patiantur. Et is qui volens transfugere, adprehensus est, capite punitur. Sed si ex improuiso, dum iter quis facit, capitur ab hostibus: inspecto vitæ eius præcedentis actu venia ei dabitur. & si expleto tempore militiæ redeat, vt veteranus restituetur, & emerita accipiet.* 5 ¶ *Miles qui in bello arma amisit, vel alienauit, capite punitur. humanè, militiam mutat. Qui aliena arma subripuit, gradu militiæ pellendus est.* 6 ¶ *In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata non seruauit, capite punitur: etiam si res bene gesserit. sed qui agmen excessit, ex causa vel fustibus cæditur, vel mutare militiam solet. nec non & si vallū quis transcedat, aut per murum castra ingrediatur: capite punitur. Si verò quis fossam transiluit, militia reicitur.* 7 ¶ *Qui seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. si intra vocife-* 8

De furto militum Gell. libr. 16. c. 4. Tacit. lib. 17. Xenoph. 1. Cyrop.

rationem, aut leuem querellam seditio mota est: tunc gradu militiæ deijcitur. Et cum multi milites in aliquod flagitium conspirent, vel si legio deficiat: auocari militia solet. ¶ Qui præpositum suum protegere noluerunt, vel deseruerunt, occiso eo capite puniuntur.

IIII. ARRIVS MENANDER libro primo de Re militari.

Qui cum vno testiculo natus est, quive amisit, iure militabit secundum Diui Traiani rescriptum. nam & duces Sylla & Cotta memorãtur eo habitu fuisse naturæ. ¶ Ad bestias datus si profugit, & militiæ se dedit: quandoque inuentus capite puniendus est. Idémque obseruandum est in eo qui legi se passus est. ¶ In insulam deportatus si effugiens militiæ se dedit, lectus vel dißimulauit: capite puniendus est. ¶ Temporariũ exilium voluntario militi insulæ relegationem adsignat. dißimulatio perpetuum exilium. ¶ Ad tempus relegatus si expleto spatio fugæ militem se dedit, causa dãnationis quærenda est: vt si cõtineat infamiam perpetuam, idem obseruetur. si transactum de futuro sit, & in ordinem redire potest, & honores petere militiæ non prohibetur. ¶ Reus capitalis criminis voluntarius miles secundũ Diui Traiani rescriptum capite puniendus est. nec remittendus est eò, vbi reus postulatus est: * sed vt*

accedente causa militiæ audiendus, si dicta causa sit, vel requirendus adnotatus. ¶ *Ignominia missus, ad iudicem suum remittendus est. nec recipiendus postea volens militare, licet fuerit absolutus.* ¶ *Adulterij vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non sunt recipiendi.* ¶ *Non omnis qui litem habuit, & ideo militauerit, exauctorari iubetur: sed qui eo animo militiæ se dedit, vt sub optentu militiæ pretiosiorem se aduersario faceret. nec tamen facilè indulgendum * est * extra ordinem iudicationis, qui negotium ante habuerunt. sed si in transactione reccidit, indulgendũ est. Exauctoratus eo nomine, non vtique infamis erit. nec prohibẽdus lite finita militiæ eiusdem ordinis se dare. alioquin & si relinquat litem, vel transigat: retinendus est.* ¶ *Qui post desertionem in aliam militiam nomen dederunt, legive paßi sunt, Imperator noster rescripsit, & hos militariter puniendos. Grauius autem delictum est detrectare munus militiæ, quàm adpetere. nam & qui ad dilectum olim non respondebant, vt proditores libertatis in seruitutem redigebantur. sed mutato statu militiæ recessum à capitis pœna est: quia plerũque voluntario milite * numeri ʳ supplentur.* ¶ *Qui filiũ suum subtrahit militiæ belli tempore, exilio & bonorum parte multandus est. si in pace, fustibus cædi iubetur, & requisitus iuuenis, vel à* pat

Margin notes: 6 · 7 · 8 · 9 · 10

Vide Vopisc. in Aurelian. de militis adulteri pœna.

Festus libro 4.

*Rectè sic. perperam alij emendant delectum.

patre postea exhibitus, in deteriorem militiam dandus est. qui enim se sollicitauit ab alio ve-
11 niam non meretur. ¶ Eum qui filium debilitauit dilectu per bellũ indicto, vt inhabilis militiæ sit, præceptum Diui Traiani deportauit.
12 ¶ Edicta Germanici Cæsaris militem desertorem faciebãt, qui diu afuisset, vt is inter remansores haberetur. sed siue redeat quis, & offerat, se, siue deprehensus offeratur: pœnam desertionis euitat. nec interest, cui se offerat, vel à quo deprehendatur. leuius itaque delictũ emansionis habetur, vt erronis in seruis. deser-
13 tionis grauius, vt in fugitiuis. ¶ Examinantur autem causæ semper emansionis, & cur, & vbi fuerit, & quid egerit: & datur venia valetudini, affectioni parentium & adfinium: & si seruum fugientem persecutus est, vel si qua huiusmodi causa sit. sed & ignoranti adhuc disciplinam tironi ignoscitur.

V. IDEM libro secundo de Re militari.

NOn omnes desertores similiter puniendi sunt: sed habetur & ordinis, stipendiorum ratio, gradus militiæ, vel loci, muneris deserti, & anteactæ vitæ. sed & numerus, si solus, vel cum altero, vel cum pluribus deseruit, aliúdve quid crimen desertioni adiunxerit. item temporis quo in desertione fuerit: & eorũ quæ postea gesta fuerint. sed & si fuerit vltro reuersus, non cum necessitudine: non erit eius-

dem sortis. ¶ *Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est: pedes militiam mutat. in bello idem admissum capite puniendum est.* ¶ *Qui desertioni aliud crimen adiungit, grauius puniendus est. & si furtũ factum sit, veluti alia desertio habebitur: vt si plagium factum, vel adgressura, abigeatus, vel quid simile accesserit.* ¶ *Desertor si in vrbe inueniatur, capite puniri solet. alibi adprehensus, ex prima desertione restitui potest. iterum deserendo, capite puniendus est.* ¶ *Qui in desertione fuit, si se optulerit: ex indulgentia Imperatoris nostri in insulam deportatus est.* ¶ *Qui captus, cum poterat redire, non rediit, pro transfuga habetur. item eum qui in præsidio* * *captus est, in eadem condicione esse certum est. si tamen ex improuiso, dum iter facit, aut epistulam fert, capiatur quis: veniã meretur.* ¶ *A barbaris remissos milites ita restitui oportere Hadrianus rescripsit, si probabunt se captos euasisse, non transfugisse. sed hoc licet liquido constare non posit, argumentis tamen cognoscendum est. & si bonus miles antea æstimatus fuit, propè est, vt adfirmationi eius credatur. si remansor, aut neglegens suorum, aut segnis, aut extra contubernium agens: non credetur ei.* ¶ *Si post multum tẽporis redit qui ab hostibus captus est, & captũ eũ, non transfugisse constiterit, vt veteranus erit restituendus: & premia, & emeritũ*

1 2 3 4 5 6 7

* Quidam putant legendũ, in profugio, idest, in hostico, in barbarico solo, vt legunt Græci.

capit.

3 capit. ¶ *Qui transfugit, & postea multos latrones adprehendit, & transfugas demonstrauit, posse ei parci Diuus Hadrianus rescripsit. ei tamen pollicenti ea, nihil permitti oportere.*

VI. IDEM libro tertio de Re militari.

O*Mne delictum est militis, quod aliter quàm disciplina communis exigit, committitur: veluti segnitiæ crimen, vel contumaciæ, vel desidiæ.* 1 ¶ *Qui manus intulit præposito, capite puniendus est. augetur autem petulantiæ crimen dignitate præpositi. Contumacia omnis aduersus ducem, vel præsidem militis* 2 *capite punienda est.* ¶ *Qui in acie prior fugam fecit spectãtibus militibus, propter exemplũ capite puniendus est.* 3 ¶ *Exploratores qui secreta nũtiauerũt hostibus, proditores sunt, & capitis pœnas luũt. sed & caligatus qui metu hostium languorem simulauit, in pari causa eis est.* 4 ¶ *Si quis commilitonẽ vulnerauit, si quidem lapide, militia reiicitur: si gladio, capital "admittit.* "Aug lib. 3. c. vlt. 5 ¶ *Qui se vulnerauit, vel aliàs mortẽ sibi consciuit, Imperator Hadrianus rescripsit, vt modus eius rei statutus sit: vt si impatiẽtia doloris, aut tædio vitæ, aut morbo, aut furore, aut pudore mori maluit: nõ animaduertatur in eum: sed ignominia mittatur. si nihil tale prætendat, capite puniatur. Per vinum, aut lasciuiam lapsis capitalis pœna remittenda est, & militiæ mutatio irroganda.* 6 ¶ *Qui præpositum*

suum non protexit, cum posset, in pari causa factori habendus est. si resistere non potuit, parcendum ei. Sed & in eos qui præfectum centuriæ à latronibus circumuentum deseruerũt, animaduerti placuit.

VII. TARRVNTENVS PATERNVS libro secundo de Re militari.

P*Roditores, transfugæ plerumque capite puniuntur, & exauctorati torquentur: nam pro hoste, non pro milite habentur.*

VIII. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

Q*Vi status controuersiam patiuntur, licet re vera liberi sũt, non debent per id tempus nomen militiæ dare, maximè lite ordinata; siue ex libertate in seruitutem, siue contra petantur. nec hi quidem qui ingenui bona fide seruiunt. sed nec qui ab hostibus redempti sunt, prius quàm se luant.*

VIIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

M*Ilites prohibentur prædia comparare in his prouinciis, in quibus militiam: præter quàm si paterna eorum fiscus distrahat. nam hanc speciem Seuerus & Antoninus remiserunt. sed & stipendiis impletis emere permittuntur. fisco autem vindicatur prædium illicitè comparatum, si delatus fuerit. sed & si nondum delata causa stipendia impleta sint,*

vel

vel mißio contigerit: delationi locus non est.

1 ¶ *Milites si heredes extiterint, poßidere ibi prædia non prohibentur.*

X. PAVLVS libro singulari Regularum.

QVi excubias palatij deseruerit, capite punitur: sed ex causa desertionis restitutus in militiam, non aliter medij temporis stipendium, & donatiua accipit, nisi hoc liberalitas principalis ei specialiter indulserit.

XI. MARCIANVS libro secundo Regularum.

AB omni militia serui prohibentur: alioquin capite puniuntur.

XII. MACER libro primo de Re militari.

OFficium regentis exercitum non tantùm in danda, sed etiam in obseruanda disciplina constitit.

Val.lib. 2.c.2. Xenoph. lib. 3. cōment.

Milites non debent exercere officia vilia, quibus possint à militia distrahi.

1 ¶ *Paternus quoque scripsit, debere eum qui se meminerit armato præesse, parcißimè cōmeatum dare. equum militarem extra prouinciam duci non permittere. ad opus priuatum, piscatum, venatum, militem non mittere. nam in disciplina Augusti ita cauetur. Etsi scio fabrilibus operibus exerceri milites, non esse alienum: vereor tamen, si quicquam permisero, quod in vsum meum aut tuum fiat: ne modus in ea re non adhibeatur, qui mihi sit tolerādus.*

¶ Officium tribunorũ est, vel eorum qui exercitui præsunt, milites in castris continere, ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, vigilias [a] interdum circumire, frumẽtationibus commilitonum interesse, frumentum probare, mensorum fraudem coërcere, delicta secundum suæ auctoritatis modum castigare, principiis frequenter interesse, querellas commilitonum audire, valetudinarios inspicere.

[a] i. custodes. Veget.

XIII. IDEM libro secundo de Re militari.

Milites agrum comparare prohibentur in ea prouincia, in qua bellica opera peragunt: scilicet ne studio culturæ militia sua auocentur. & ideo domũ comparare non prohibentur. sed & agros in alia prouincia comparare possunt. ceterum in ea prouincia, in qua propter prœlij causam venerunt, ne sub alieno quidem nomine eis agrum comparare licet: alioquin fisco vindicabitur. Is autem qui contra disciplinam agrum comparauerit, si nulla de ea re quæstione mota missionem acceperit: inquietari prohibetur. ¶ Illud constat, huius præscriptionis commmodum ad eos qui ignominiæ causa missi sunt, non pertinere. quod præmi loco veteranis concessum intellegitur. & ideo & ad eum qui causaria missus est, potest dici pertinere: cũ huic quoque præmium præstatur. ¶ Missionum generales causæ sunt tres: honesta, causaria, ignominiosa. Honesta est,

est, quæ tempore militiæ impleto datur. Causaria, cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renuntiatur. Ignominiosa causa est, cum quis propter delictum sacramento soluitur. & is qui ignominia missus est, neque Romæ, neque in sacro comitatu agere potest. & si sine ignominiæ mentione missi sunt: nihilo minus ignominia missi intelleguntur. 3 ¶ *Inreuerens miles non tantùm à tribuno vel centurione, sed etiam à principali coërcendus est. nam eum qui centurioni castigare se volenti restiterit, veteres notauerunt. si vitem* * *tenuit, militiam mutat. si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit: capite punitur.* 4 ¶ *Eius fugam, qui cum sub custodia vel in carcere esset, discesserit, in numero desertorum non computandam Menander scripsit. quia custodiæ refuga, non militiæ desertor est. Eum tamen, qui carcere effracto fugerit, etiam si ante non deseruerit: capite puniendum Paulus scripsit.* 5 ¶ *Desertorem, qui à patre suo fuerat oblatus, in deteriorem militiam Diuus Pius dari iussit. ne videatur, inquit, pater ad supplicium optulisse. Item Diuus Seuerus & Antoninus eum qui post quinquenniũ desertionis se optulit, deportari iusserunt. quod exemplum & in ceteris sequi nos debere Menander scripsit.*

Addit Tacit. lib. 18. promiscuam.

Ant. Aug. lib. 1. c. 3.

*Plin. lib. 14. c. 1.

XIIII. PAVLVS libro singulari de Pœnis militum.

Qui

QVi commeatus spatium excessit, emansoris vel desertoris loco habendus est. habetur tamen ratio dierum quibus tardius reuersus est, item temporis, nauigationis, vel itineris. & si se probet valetudine impeditum, vel à latronibus detentum, similiue casu moram passum; dum non tardius à loco profectum se probet, quàm vt occurrere posset intra commeatum, restituendus est. ¶ *Arma alienasse, graue crimen est: & ea culpa desertioni exaequatur: vtique si tota alienauit. sed & si partem eorum: nisi quod interest. nam si tibiale vel vmerale alienauit, castigari verberibus debet: si verò loricam, scutum, galeam, gladium: desertori similis est. Tironi in hoc crimine facilius parcetur. armorúmque custodi plerumque ea culpa imputatur, si arma militi commisit non suo tempore.*

XV. PAPINIA. lib. nonodecimo Reponsorum.

EX causa desertionis notatus ac restitutus, temporis, quod in desertione fuerit, impendiis expungitur. quòd si ratio constiterit, neque desertorem fuisse apparuerit: omnia stipendia citra temporis finem redduntur.

Tit. 33. XVI. PAVLVS lib. quinto Sententiarum.

QVi metu criminis, in quo iam reus fuerat postulatus, nomen militiae dedit, statim sacramento soluendus est. Miles turbator pacis capite punitur.

DE CASTRENSI PECVLIO. TIT. XVII.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

FILIIFAMILIAS *militis si peculium apud patrem remansit, sine testamento filio defuncto, pater ipsi heres non fit. sed tamen heres is fiet, quibus filius fuit.*

Filiusfamilias miles non habet heredem ab intestato: secus si fuerit testatus. Bart.

II. IDEM libro sexagensimo septimo ad Edictum.

S*I filiusfamilias miles decesserit, si quidem intestatus: bona eius non quasi hereditas, sed quasi peculium patri deferuntur. si autem testamento facto, hic pro hereditate habetur castrense peculium.*

III. IDEM libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

S*I mulier filio viri militi ad castrenses vel militares fortè res comparandas reliquerit pecuniam, vtique castrensi peculio ea quae comparantur, adnumerari incipiunt.*

IIII. TERTYLLIANVS libro singulari de Castrensi peculio.

M*Iles praecipua habere debet, quae tulit secũ in castra cõcedẽte patre. ¶ Actionem,*

nem, persecutionemq; castrensium rerum semper filius etiam inuito patre habet. ¶ *Si paterfamilias militiæ tempore, vel post missionem adrogandum se præbuerit: videndum erit, ne huic quoque permissa intellegatur earum rerum administratio, quas ante adrogationem in castris adquisierit: quamuis constitutiones principales de his loquantur, qui ab initio cum essent filijfamilias, militauerint. quod admittendum est.*

V. VLPIANVS libro sexto ad Sabinum.

Miles, filiusfamilias à commilitone, vel ab eo quem per militiam cognouit, heres institutus, & citra iussum patris suo arbitrio rectè pro herede geret.

§ Quæ ab vxore dantur viro non causa militiæ, non sunt castrensis peculij.

VI. IDEM libro trigensimo secundo ad Sabinum.

*Si militi filiofamilias vxor seruum manumittendi causa donauerit, an suum libertum fecerit, videamus: quia peculiares & seruos & libertos potuit habere. & magis est, vt hoc castrensi peculio non adnumeretur: quia vxor ei non *propter militiam nota esset. Planè si mihi proponas ad castra eunti marito vxorem seruos donasse, vt manumittat, & habiles ad militiam libertos habeat: potest dici, sua voluntate sine patris permissu manumittentem ad libertatem perducere.*

* Perperã tollebat negationem Haloander. Ant. Aug. lib. 4. ca. 17.

VII.

VII. IDEM libro trigensimo tertio ad Edictum.

SI castrense peculium maritus habeat: in quantum facere potest, cōdemnabitur. quia etiam non castrensibus creditoribus ex eo peculio magis est eum cogi respondere.

VIII. IDEM libro quadragensimo quinto ad Edictum.

SI forte vxor, vel cognatus, vel quis alius non ex castris notus filiofamilias donauerit quid, vel legauerit, & expresserit nominatim vt in castrensi peculio habeat: an posit castrensi peculio adgregari? & non puto: veritatem enim spectamus, an vero castrensis notitia vel affectio fuit, non quòd quis finxit.

VIIII. IDEM libro quarto Disputationum.

PRoponebatur filiusfamilias miles testamento facto extraneū heredem scripsisse, patre deinde superstite decessisse. pater deliberante herede instituto & ipse diem functus; deinde heres institutus repudiasse hereditatem. quærebatur, ad quem castrense peculium pertineret. dicebam castrense peculium filijfamilias, siquidem testatus decessit, quasi hereditatem deferri heredi scripto, siue extraneum scripsit heredem, siue patrem. sed cum nihil de peculio decernit filius, non nunc obuenisse patri, sed non esse ab eo profectum creditur. denique si seruo filij castrensi libertatē pater adscripserit, móxque filius viuo patre defunctus

sit:

sit: non impeditur libertas. cum si filius patri superuixerit, impediatur libertas. vnde Marcellus putat necessarium quoque heredem seruum filij peculiarem patri existere posse, si filio pater superuixerit. Idem referebam, & si rem peculiarem filij pater legauerit. nam eodẽ casu quo libertatem competere diximus, legatum quoque vel debebitur, vel impedietur. Quibus ita præmissis, & in proposito dicebam, cùm heres non adijt hereditatem, retro peculium patris bonis accessisse. vnde posse dici, etiam aucta patris bona per hanc repudiationem. nec est nouum, vt ex postfacto aliquis successorem habuisse videatur. nam & si filius eius qui ab hostibus captus est, decesserit patre captiuo viuo: si quidem pater regrederetur, quasi filiusfamilias peculium haberet. enimuero si ibidem pater decesserit, quasi paterfamilias legitimum habebit successorem, & retro habuisse creditur eius successor ea quoque, quæ medio tempore filius iste quæsiit. nec heredi patris, sed ipsi filio quæsita videbuntur.

In castrensibus bonis filij, nullum Ius habet pater.

X. POMPONIVS libro singulari Regularum.

EX *nota Marcelli constat, nec patribus aliquid ex castrensibus bonis filiorum deberi.*

XI. MACER libro secundo de Re militari.

CAstrense peculium est, quod à parentibus vel cognatis in militia agenti donatum est. vel quod ipse filiusfamilias in militia adquisiit, quod nisi militaret, adquisiturus non fuisset. nam quod erat & sine militia adquisiturus, id peculium eius castrense non est.

XII. PAPINIANVS libro quartodecimo Quæstionum.

PAter qui dat in adoptionem filium militem, peculium ei auferre nō potest, quod semel iure militiæ filius tenuit. qua ratione nec emancipando filium, peculium ei aufert, quod nec in familia retento potest auferre.

Filiusfam. miles institutus heres ab vxore sua affectione militiæ, potest adire hereditatem contra iussum patris.

XIII. IDEM libro sextodecimo Quæstionum.

DIuus Hadrianus rescripsit in eo, quem militantem vxor heredem instituerat, filiū extitisse heredem, & ab eo seruos hereditarios manumissos proprios eius libertos fieri.

XIIII. IDEM libro vicensimo septimo Quæstionum.

FIliusfamilias miles si captus apud hostes vita fungatur, lex Cornelia subueniet scriptis heredibus. quibus cessantibus, iure pristino peculiū pater habebit. Proxima species videtur, vt scriptis heredibus deliberan-

tibus, quod seruus interim stipulatus est, vel ab alio sibi traditum accepit, quod quidem ad patris personā attinet, si fortè peculium apud eum resederit: nullius momenti videatur, cum in illo tempore non fuerit seruus patris. quod autem ad scriptos heredes, in suspenso fuisse traditio, itémq; stipulatio intellegatur. vt enim hereditarius fuisse credatur, post aditā sit hereditatem. sed paterna verecundia nos mouet, quatenus & in illa specie, vbi iure pristino apud patrem peculium remanet, etiam adquisitio stipulationis, vel rei traditæ per seruum fiat. Legatum quod ei seruo relictū est, quamuis tunc propter incertum nulli sit adquisitū, omisso testamento, patri tunc primùm per seruum adquiretur: cum si fuisset exemplo hereditatis peculio adquisitum, ius patris hodie non consideraretur.

XV. IDEM libro trigensimo quinto Quæstionum.

P*Ater milite filio reuerso, quod donat, castrensis peculij non facit: sed alterius peculij, perinde ac si filius numquam militasset.* ¶ *Si stipulanti filio spondeat, si quidem ex causa peculij castrensis: tenebit stipulatio. ceterum ex qualibet alia causa nō tenebit. Si pater à filio stipulatur, eadem distinctio seruabitur.* ¶ *Seruus peculij quod ad filium spectat, ab extero si stipuletur, aut per traditionē accipiat:* 1 2

cipiat:sine distinctione causarum res ad filiū pertinebit. non enim vt filius duplex ius sustinet, patris & filiifamilias: ita seruus qui peculij castrēsis est, quique nullo iure, quamdiu filius viuit, patri subiectus est, aliquid adquirere simpliciter stipulando vel accipiendo patri potest. quæ ratio suadet, vt si ab ipso patre seruus qui ad filium pertinet, stipuletur ex quacumque causa, vel traditum accipiat: sic adquiratur filio res & stipulatio, quemadmodū si exter promisisset: quoniam persona stipulantis & accipientis ea est, vt sine differentia causarum, quod †rerum agitur, emolumentum †per eum
3 *filij spectet.* ¶ *Si serui pater vsumfructū amiserit, cuius proprietatē in castrensi peculio filius habebat: plenam proprietatē habebit filius.*

XVI. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

D*Otem filiofamilias datam vel promissam, in peculio castrēsi nō esse respondi. nec ea res contraria videbitur ei quod Diui Hadriani tēporibus filiumfamilias militem vxori heredē extitisse placuit, & hereditatem in castrēse peculium habuisse. nam hereditas aduenticio iure quæritur. dos autem matrimonio cohærens, oneribus eius, ac liberis commu-*
1 *nibus qui sunt in aui familia, confertur.* ¶ *Hereditatem castrensi peculio non videri quæsitam respondi, quam frater patruelis in alia*

prouincia stipendia merẽs, fratri patrueli, cum quo numquam militauit, reliquit. sanguinis etenim ratio, non militiæ causa meritum hereditatis accipiendæ præbuerat.

XVII. IDEM libro secundo Definitionum.

PAter qui castrẽse peculium intestati filij retinebit, æs alienum intra modũ eius, & annum vtilem iure prætorio soluere cogitur. Idem si testamẽto scriptus heres extiterit, perpetuò ciuiliter vt heres conuenietur. ¶ *Pater* 1 *à filio milite, vel qui militauit, heres institutus, testamenti causam omisit, & castrẽse peculium poßidet. legitimi heredis exemplo cogetur ad finem peculij perpetuò legata præstare. quòd si filius post annum quàm militare desierat, iure communi testamẽto facto vita deceßit: ratione Falcidiæ retinebitur quarta. ceterum si testamenti causam pater omisit, cum peculium creditoribus soluendo non esset: nihil dolo videbitur fecisse, quamuis temporis incurrat compendium.*

XVIII. MAECIANVS libro primo Fideicommissorum.

EX castrensi peculio seruus, à patre heres institui potest, & filiũ necessariũ heredem patri facit. & in summa ea res, hi actus patris, qui ad præsens alienationem alicuius iuris de castrensi peculio præstãt, impediũtur. hi verò qui non statim quidem, sed postea efficere

ficere solent, eo tempore animaduertentur, quo habere effectum consuerunt: vt si sit filius, cui auferatur, nihil agatur. si ante decesserit, actus patris non impediatur. itaque negabimus patrem filio saluo communi diuidundo agentem proprietatem alienaturum, exemplo dotalis prædij. Sed nec si socius vltro cũ eo agat, quicquam agetur. veluti si cum eo ageret, cui bonis
1 *interdictum est.* ¶ *Seruos ex eo peculio vsufructu, item prædia tam vsufructu quàm ceteris seruitutibus pater liberare poterit. sed & seruitutes his adquirere. id enim & eum cui bonis interdictum est, verum est consequi posse. neque autem seruis ex eo peculio, neque prædiis vsumfructum vel seruitutem impone-*
2 *re pater potest.* ¶ *Si quando ex eo peculio filius rem alienam bona fide tenebit, an pater eius in rem, vel ad exhibendum actionem pati debeat, vt ceterorum * filiorum * nomine, quæritur. sed verius est, cum hoc peculium à patris bonis separetur, defensionis necessitatem patri non imponendam. sed nec cogendus est pater æs alienum, quod filius peculij nomine quod in castris adquisiit, fecisse dicetur, de peculio actionem pati. Et si sponte patiatur, vt quilibet defensor satisdato filium in solidum, nõ peculio tenus defendere debeat. sed & eius filij nomine non aliter mouere actiones potest, quàm si satis dederit, eũ ratam rẽ habiturum.*

Si agnatus alicuius ante militiam instituit agnatum militem heredem, non efficitur hereditas castrensis peculij.

XVIIII. TRYPHONINVS libro octauodecimo Disputationum.

*In vulg. Heredita te. Alc. 4. dispunct. c. 17.

DE hereditate ab adgnato commilitone data Scæuola noster dubitabat: quia potuit & ante notus & amicus dare: potuit et nō dare, nisi commilitium caritatem auxisset. nobis ita videtur, si ante commilitium factum sit testamentum: non esse peculij castrēsis eam hereditatem. si postea, contra. Sed si seruus peculij castrēsis à quocumque sit heres scriptus, iussu militis adire debebit hereditatem, eáque fiet bonorum castrēsis peculij.* ¶ *Filiusfamilias paganus de peculio castrensi fecit testamentum, & dum ignorat patri se suum heredem extitisse, decessit. non potest videri pro castrensibus bonis testatus, pro paternis intestatus decessisse, quamuis id in milite etiam nunc rescriptum sit: quia miles ab initio pro parte testatus, pro parte intestatus potuerat mori. quod ius iste non habuerit, non magis quàm sine obseruatione legum facere testamentum. necessariò ergo castrensis peculij heres scriptus vniuersa bona habebit, perinde ac si pauperrimus facto testamento decessisset, ignorans se locupletatum per seruos alio loco agentes.* 2

¶ *Pater peculij castrensis filij seruum testamento liberum esse iussit. intestato defuncto filiofami* 3

filiosfamilias, mox patre, quaeritur an libertas seruo competat. occurrebat enim non posse dominium apud duos pro solido fuisse: denique filium posse manumittere talis peculij seruum, Hadrianus constituit. Et si testamento tam filij quàm patris idem seruus accepisset libertatem, & vtrique pariter decessissent: non dubitaretur ex testamento filij liberum eum esse. sed in superiore casu pro libertate à patre data illa dici possunt: numquid quod ad vtatur iure concesso filius in castrẽsi peculio, eousque ius patris cessauerit. quòd si intestatus decesserit filius, postliminij cuiusdam similitudine pater antiquo iure habeat peculium, retróque videatur habuisse rerum dominia. nõ tamen (si) vt heres viuo filio vindictam seruo imposuit, dicatur eũm post mortem intestati filij ex illa manumissione liberum factum esse. Quid autẽ si testamentum fecerit filius, & non sit eius adita hereditas? non tam facilè est dicere continuatum patri post mortem filij rerum peculij dominium: cum medium tempus quo deliberãt instituti heredes, imaginem successioni praestiterit. alioquin etsi adita sit ab instituto hereditas filij, dicetur à patre ad eũ transisse proprietatem: quod absurdum est, si in pendenti, vt in aliis, & in hac specie habeamus dominia, vt ex facto retro fuisse aut non fuisse patris credamus. secundum quod difficile erit ex-

pedire, si dum deliberant heredes, dies cesserit legati seruo dati istius peculij testamento eius, ex quo pater nihil capere potuisset: an id ad ipsum pertineat, cum vtique ad heredem filij pertineret. facilior tamen de libertate serui deliberatio est in specie, in qua intestatus filius decessisse proponitur. non est ergo ratio respondendi, competere libertatem eo tempore datam quo non fuit in dominio patris. fauorabilem tamen sententiam contrariam in vtroque casu non negamus.

XX. PAVLVS libro singulari ad Regulam Catonianam.

Sed si ponas filium testamentum fecisse, & patrem heredem instituisse, cum vtiq; pater testamento suo seruo filij libertatem dedisset, qui ad eum ex testamento filij pertinere cœperit: videndum est numquid ei comparari debeat, qui cum Manumitteretur alienus erat, deinde postea adquisitus est. sed fauorabile est, libertatem à patre relictam admittere. & ab initio patris esse eum videri, ex hoc quod postea contigit, ostenditur.

In vulg. De veteranorum priuilegiis.

DE VETERANIS.

TIT. XVIII.

ARRIVS MENANDER libro tertio de Re militari.

Veteranorum

Veteranorum priuilegiũ inter cetera etiam in delictis habet prærogatiuam, vt separentur à ceteris in pœnis. nec ad bestias itaque veteranus datur, nec fustibus cæditur.

II. VLPIANVS libro tertio Opinionum.

HOnestè sacramento solutis data immunitas etiã in eis ciuitatibus apud quas incolæ sunt, valet: nec labefactatur, si quis eorum voluntate sua honorem aut munus susceperit. Vectigalia, & patrimoniorum onera sollemnia omnes sustinere oportet.

III. MARCIANVS libro secundo Regularum.

VEteranis & liberis veteranorum idem honor habetur, qui & decurionibus. igitur nec in metallum damnabuntur, nec in opus publicum vel ad bestias, nec fustibus cædũtur.

IIII. VLPIANVS libro quarto de officio proconsulis.

VIæ sternendæ immunitatem veteranos non habere, Iulio Sosiano veterano rescriptum est. nam nec ab intributionibus quæ possessionibus fiunt, veteranos esse excusatos, palam est. sed & naues eorum angariari posse, Aelio Firmo & Antonino Claro veteranis rescriptum est.

V. PAVLVS libro singulari de Cognitionibus

Veteranos Diuus Magnus Antoninus cum patre suo rescripsit à nauium fabrica excusari. sed & ab exactione tributorũ habent immunitatem, hoc est ne exactores tributorum constituantur. Sed veterani qui passi sunt in ordinem legi, muneribus fungi coguntur.

Explicitus liber ex ordine Digestorum Quadragensimus nonus.

Incipit

INCIPIT EX ORDINE

LIBER QVINQVAGESIMVS.

AD MVNICIPALEM ET DE INCOLIS.

Pater videtur consentire nominationi filij ad munus, si præsens fuit, & non contradixit electioni.

VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

*M*VNICIPEM AVT *natiuitas facit; aut manumißio, aut adoptio. & propriè quidem municipes appellantur muneris participes, recepti in ciuitate, vt munera nobiscũ facerẽt. sed nũc abusiuè municipes dicemus suæ cuiusq; ciuitatis ciues: vtputa Cãpanos, Puteolanos. Qui ex duobus igitur Campanis parẽtibus natus est, Campanus est. Sed si ex patre Campano, matre Puteolana: æquè municeps Campanus est. nisi fortè priuilegio aliquo materna origo cẽseatur: tũc enim*

Vide Gel. li.16.c.13. An. Aug. lib.3.c.18.

enim maternæ originis erit municeps. vtputa Iliensibus concessum est, vt qui matre Iliensi est, sit eorum municeps. etiã Delphis hoc idem tributum & conseruatum est. Celsus etiam refert, Ponticis ex beneficio Põpeij Magni competere, vt qui Pontica matre natus esset, Ponticus esset. quod beneficium ad volgo quæsitos solos pertinere quidam putant. quorum sententiam Celsus non probat. neque enim debuisse caueri, vt volgo quæsitus matris condicionem sequeretur: quam enim aliam originem hic habet? sed ad eos qui ex diuersarum ciuitatium parentibus orerentur.

II. IDEM libro primo Disputationum.

QVotiens filiusfamilias voluntate patris decurio creatur, vniuersis muneribus quæ decurioni filio iniunguntur, obstrictus est pater, quasi fideiussor pro filio. Consensisse autem pater decurionatui filij videtur, si præsens nominationi non cõtradixit. proinde quidquid in re publica filius gessit, pater vt fideiussor præstabit. Gestum autem in republica accipere debemus, pecuniam publicã tractare, siue erogãdam decernere. Sed & si curatores operum, vel cuius alterius rei publicæ creauit: tenebitur. Sed & si successorem sibi nominauit, patrem obstringit. Sed & si vectigalia publica locauit, pater erit obstrictus. ¶ Sed si filius tutores dare non curauerit, vel minus idoneos 1

elege

elegerit, nec satis exegerit, vel non idoneũ acceperit: ipse quidem quin sit obstrictus, nulla dubitatio est. pater verò ita demum obligatur, si & fideiussores solent hoc nomine obligari. sed non solent. hoc enim & relatum & rescriptum est: quia fideiussores rem publicam saluam fore promittunt. reipublicæ autem nihil, quod ad rem pecuniariam attinet, interest, pupillis tutores dari. 2 ¶ *Is qui vltra commeatum abest, vel vltra formam commeatus datam, ad munera vocari potest.*

III. IDEM libro vicensimo quinto ad Sabinum.

PLacet etiam filiosfamilias domiciliũ habere posse:

IIII. IDEM libro trigensimo nono ad Edictum.

NOn vtique ibi vbi pater habuit, sed vbicumque ipse domicilium constituit.

Non est à iure dissonum, quem pluribus locis habere domicilium.

V. PAVLVS libro quadragensimo quinto ad Edictum.

LAbeo indicat eum, qui pluribus locis ex æquo negotietur, nusquam domiciliũ habere. quosdam autem dicere refert, pluribus locis eum incolam esse, aut domicilium habere. quod verius est.

VI. VLPIANVS libro secundo Opinionum.

ADsumptio originis quæ non est, veritatem naturæ non peremit. errore enim

vet

veritas originis non amittitur. nec mendacio dicentis se esse vnde non sit, deponitur. neque recusando quis patriam ex qua oriundus est, neque mentiendo de ea quam non habet, veritatem mutare potest. ¶ *Filius ciuitatem, ex qua pater eius naturalem originem ducit, non domicilium sequitur.* 1 ¶ *Viris prudentibus placuit, duobus locis posse aliquem habere domicilium, si vtrubique ita se instruxit, vt non ideo minus apud alteros se collocasse videatur.* 2 ¶ *Libertini originem patronorum, vel domicilium sequuntur. item qui ex his nascuntur.* 3

VII. IDEM lib. quinto de Officio proconsulis.

SI quis à pluribus manumissus sit, omnium patronorum originem sequitur.

Decuriones non coguntur frumentum vilius vendere ciuibus, quàm annona exigit.

VIII. MARCIANVS libro primo de Iudiciis publicis.

l. 3. §. ad le. Iul. de annon.

NOn debere cogi decuriones vilius præstare frumentũ ciuibus suis, quàm annona exigit, Diui fratres rescripserunt. & aliis quoque constitutionibus principalibus id cautum est.

VIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

EIus qui iustam patrem non habet, prima origo à matre, eóque die quo ex ea editus est, numerari debet.

X. MAR

X. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

Simile priuilegium fisco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit.

Quo ordine sint conueniendi magistratus qui malè gesserunt, aut is qui eos nominauit, aut fideiussores.

XI. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

Imperator Titus Antoninus Lentulo Vero rescripsit, magistratuũ officium indiuiduum, ac periculum esse commune. quod sic intellegi oportet, vt ita demum collegæ periculum adscribatur, si neque ab ipso qui gessit, neque ab his qui pro eo interuenerunt, res seruari possit: & soluendo non fuit honore deposito. alioquin si persona, vel cautio sit idonea, vel soluendo fuit quo tempore conueniri potuit: vnusquisque in id quod administrauit, tenebitur. Quòd si fortè is qui periculo suo nominabit magistratum, soluendo sit: vtrum in eum prius actio reddi, quasi fideiussorem debeat: an verò non aliàs quàm si res à collega seruari non potuerit? Sed placuit fideiussoris exemplo priorem conueniendum, qui nominauit: quoniam collega quidem neglegentiæ ac pœnæ causa, qui verò nominauit, fidei ratione conuenitur.

XII. IDEM lib. primo Responsorum.

Et

ET ei contra nominati collegam actionem vtilem dari non oportet.

XIII. IDEM libro secundo Quæstionum.

QVid ergo si alter ex magistratibus toto anno afuerit, aut forte præsens, per contumaciam siue ignauiam vel ægram valetudinem reipublicæ negotia non gesserit, & omnia collega solus administrauerit: nec tamen tota res ab eo seruari posit? talis ordo dabitur, vt in primis qui reipublicæ negotia gesit, & qui pro eo cauerunt, in solidum conueniantur. mox peractis omnibus periculum adgnoscat qui non idoneum nominauit. postremo alter ex magistratibus, qui reipublicæ negotiis se non immiscuit. Nec iustè, qui nominauit, vniuersi periculum recusauit: cum scire deberet eum qui nominaretur, indiuiduum officium, & commune periculum suscepturum. nam & cum duo gesserunt, & ab altero seruari quod debetur non potest: qui collegam nominauit, in vniuerso conuenitur.

XIIII. IDEM libro quintodecimo Quæstionum.

MVnicipes intelleguntur scire, quod sciãt hi quibus summa reipublicæ commisa est.

XV. IDEM libro primo Responsorum.

ORdine decurionum ad tempus motus, & in ordinem regressus, ad honorem exemplo relegati tanto tempore non admittitur,

quanto

quanto dignitate caruit. sed in vtroque placuit examinari, quo crimine damnati sententiam eiusmodi meruerunt. durioribus etenim pœnis affectos, ignominia, velut transacto negotio, postea liberari. minoribus verò quàm leges permittũt subiectos, nihilo minus inter infames haberi. cum facti quidem quæstio sit in potestate iudicantium, iuris autem auctoritas 1 *non sit.* ¶ *In eum qui successorem suo periculo nominauit, si finito magistratu successor idoneus fuit: actionem dari non oportet.* 2 ¶ *In fraudem ciuilium munerum per tacitam fidẽ prædia translata fisco vindicantur: tantúmque alterum interdictæ rei minister de suis bonis cogitur soluere.*

Adoptio non liberat à muneribus, quæ imponuntur ratione originis.

3 ¶ *Ius originis in honoribus obeundis, ac muneribus suscipiendis adoptione non mutatur. sed nouis quoque muneribus filius per adoptiuum patrem adstringitur.*

XVI. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

SEd si emãcipatur ab adoptiuo patre, non tantùm filius, sed etiam ciuis eius ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus, esse desinit.

XVII. PAPINIANVS lib. primo Responsorũ.

LIbertus propter patronũ à ciuilibus muneribus non excusatur. nec ad rem per-

tinet, an operas patrono vel ministerium capto luminibus exhibeat. Liberti verò senatorum, qui negotia patronorum gerunt, à tutela decreto patrum excusantur. ¶ *Filiũ pater decurionem esse voluit: ante filium ex persona sua respublica debet cõuenire, quàm pater ex persona filij. nec ad rem pertinebit, an filius castrense peculium tantùm possideat, cum ante militasset, vel postea.* 1 ¶ *Præscriptio temporum quæ in honoribus repetundis, vel aliis suscipiendis data est, apud eosdem seruatur, non apud alios: sed eodem tempore non sunt honores in duabus ciuitatibus ab eodem gerendi. cum simul igitur vtrubique deferũtur, potior est originis causa.* 2 ¶ *Sola ratio possessionis ciuilibus possessori muneribus iniungendis, citra priuilegium specialiter ciuitati datum, idonea nõ est.* 3 ¶ *Postliminio regressi patriæ muneribus obtemperare coguntur, quamuis in alienæ ciuitatis finibus consistant.* 4 ¶ *Exigendi tributi munus inter sordida munera nõ habetur: & ideo decurionibus quoque mandatur.* 5 ¶ *Ex causa fideicommissi manumissis, in muneribus ciuilibus manumissoris originem sequitur, nõ eius qui libertatem reliquit.* 6

Natus ex filio adoptiuo, sequitur originem
aui naturalis, non solũm adoptiui,
quoad munera subeunda.

7 ¶ *In adoptiua familia susceptum, exemplo dati,*

ti, muneribus ciuilibus apud originẽ aui quoque naturalis respondere, Diuo Pio placuit: quamuis in isto fraudis nec suspicio quidem
8 *interueniret.* ¶ *Error eius qui se municipem aut colonum existimans, munera ciuilia suscepturum promisit, defensionem iuris non exclu*
9 *dit.* ¶ *Patris domicilium filium aliorum incolam ciuilibus muneribus alienæ ciuitatis non adstringit: cum in patris quoque persona domi*
10 *cilij ratio temporaria sit.* ¶ *In quæstionibus nominatos capitalium criminum ad nouos honores ante causam finitam admitti non oportet: ceterum pristinam interim dignitatem re-*
11 *tinent.* ¶ *Sola domus possessio quæ in aliena ciuitate comparatur, domicilium non facit.*
12 ¶ *Nominati successoris periculum fideiussorem*
13 *nominantis non tenet.* ¶ *Fideiussores qui saluam rempublicam fore responderunt, & qui magistratus suo periculo nominant: pœnalibus actionibus non adstringuntur, in quis inciderunt hi, pro quibus interuenerunt. eos enim damnum reipublicæ præstare satis est, quod promitti videtur.*

XVIII. PAVLVS libro primo
Quæstionum.

D*Iuus Seuerus rescripsit, internalla temporum in continuandis oneribus, inuitis, non etiam volentibus concessandum ne quis continuet honorem.*

XVIIII. SCAEVOLA libro primo Quæstionum.

Quod maior pars curiæ effecit, pro eo habetur, ac si omnes egerint.

XX. PAVLVS libro vicensimo quarto Quæstionum.

Domiciliũ re & facto transfertur, non nuda contestatione: sicut in his exigitur, qui negant se posse ad munera vt incolas vocari.

Filiusfam. potest eligi ad munus inuito patre.

XXI. IDEM libro primo Responsorum.

Lucius Titius cum esset in patris potestate, à magistratibus inter ceteros frumento comparando inuito patre curator constitutus est: cui rei Lucius Titius neque consensit, neque pecuniam accepit, neque in eam cauit, aut se comparationibus cum ceteris miscuit. & post mortem patris in reliqua collegarum interpellari cœpit. quæritur, an ex ea causa teneri possit. Paulus respondit, eum qui iniunctum munus à magistratibus suscipere supersedit, posse conueniri eo nomine propter damnum reipublicæ. quamuis eo tempore quo creatus est, in aliena fuerit potestate. ¶ Paulus respondit, eos qui pro aliis non ex contractu, sed ex officio quod administrauerint, conueniuntur, in damnum sortis substitui solere, non etiam in vsuras.

Dos non onerat maritum quo ad subeunda munera, licet sit dominus dotis.

¶Idem

2 ¶ *Idem respondit, heredes patris propter munera filij, quæ post mortem patris suscepit, iure conueniri non posse. Hoc responsum & ad eum pertinet, qui à patre decurio factus, post mor-*
3 *tem patris munera suscepit.* ¶ *Idem respondit, eum qui decurionem adoptauit, onera decurionatus eius suscepisse videri exemplo patris,*
4 *cuius volũtate filius decurio factus est.* ¶ *Idem respondit, constante matrimonio dotem in bonis mariti esse. sed si ad munera municipalia à certo modo substantiæ vocentur: dotem non*
5 *debere computari.* ¶ *Idem respondit, si per accusatorem criminum capitalium non stetisset, quo minus crimen intra statutum tempus persequeretur: reum non debuisse medio tempore*
6 *honorem appetere.* ¶ *Imperatores Seuerus & Antoninus Augusti Septimio Zenoni.*
" *Pro infante filio, quem decurionem esse vo-*
" *luisti, quamquam fidem tuam in posterum*
" *adstrinxeris, tamen interim onera sustinere*
" *non cogeris: cum ad ea quæ mandari possunt,*
7 *voluntatem dedisse videaris.* ¶ *Idem* * *respondit, si ciuitas nullam propriam legem habet de adiectionibus admittendis: non posse recedi à locatione vel venditione prædiorum publicorum iam perfecta. tempora enim adiectionibus* † *præstita ad causas fisci pertinent.*

* Quidam putant emendandum, Idé rescripserunt.

† *præstituta.*

XXII. IDEM libro primo Sententiarum.

Filij libertorum libertarúmque, liberti paterni & patroni manumissoris domiciliũ aut originem sequuntur. ¶ Vidua mulier amissi mariti domicilium retinet, exemplo clarissimæ personæ per maritũ factæ. sed vtrumque aliis interuenientibus nuptiis permutatur. 1
¶ Municipes sunt liberti & in eo loco, vbi ipsi domicilium sua voluntate tulerunt. nec aliquod ex hoc origini patroni faciunt præiudicium. & vtrubique muneribus adstringũtur. 2
¶ Relegatus in eo loco, in quem relegatus est, interim necessarium domicilium habet. ¶ Senator ordine motus, ad originalem patriam, nisi hoc specialiter impetrauerit, non restituitur. ¶ Senatores, & eorum filij filiæq; quoque tempore nati, natæue, itémque nepotes, * pronepotes & proneptes ex filio, origini eximuntur, licet municipalem retineant dignitatem. 3 4 5
¶ Senatores qui liberum commeatum, id est vbi velint morandi arbitrium impetrauerunt, domicilium in vrbe retinent. ¶ Qui fœnus exercent, omnibus patrimonij intributionibus fungi debent, etsi possessionem non habeant. 6 7

*Quidam putãt addendũ esse neptes.

XXIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

Municeps esse desinit senatoriam adeptus dignitatem, quantum ad munera. quantum verò ad honorẽ, retinere creditur originem. denique manumissi ab eo eius munici-

pij efficiuntur municipes, vnde originem trahit. ¶ Miles ibi domicilium habere videtur, vbi meret, si nihil in patria poßideat.

Administrator cum conuenitur ad aliqua reddenda, & ob hoc condemnatur, non debet condemnari in vsuris eius pecuniæ.

XXIIII. SCAEVOLA libro secundo Digestorum.

Constitutionibus principum continetur, vt pecuniæ quæ ex detrimento soluitur, vsuræ non præstentur: & ita Imperatores Antoninus & Verus Augusti rescripserunt his verbis: Humanum est, reliquorum vsuras neque ab ipso qui ex administratione honoris reliquatus est, neq; à fideiussore eius, & multo minus à magistratibus qui cautionem acceperint, exigi. cui consequens est, vt ne in futurum à forma obseruata discedatur.

XXV. VLPIANVS libro primo ad Edictum prætoris.

Magistratus municipales cum vnum magistratum administrent, etiã vnius hominis vicem sustinent. & hoc plerumque quidem lege municipali eis datur: verùm etsi non sit datum, dummodo non denegatum, moribus competit.

XXVI. PAVLVS libro primo ad Edictum.

Ea quæ magis imperij sunt, quàm iurisdictionis, magistratus municipalis fa-

cere non potest. ¶ *Magistratibus municipalibus non permittitur in integrum restituere, aut bona rei seruandæ causa iuberi possidere, aut dotis seruandæ causa, vel legatorum seruandorum causa.* 1

XXVII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

Augu.lib. 3.c.8.

EIus qui manumisit, municeps est manumissus, non domicilium eius, sed patriam secutus. & si patronum habeat duarum ciuitatium municipem, per manumissionem earundem ciuitatium erit municeps. ¶ *Si quis negotia sua non in colonia, sed in municipio semper agit: in illo vendit, emit, contrahit: eo in foro, balneo, spectaculis vtitur: ibi † festis dies celebrat, omnibus denique municipij commodis, nullis coloniarum fruitur: ibi magis habere domicilium, quàm vbi colendi causa deuersatur.* ¶ *Celsus libro primo digestorum tractat, si quis instructus sit duobus locis æqualiter, neque hîc quàm illic minus frequenter commoretur: vbi domicilium habeat, exstinatione* *animi esse accipiendum. ego dubito, si vtrubique destinato sit animo, an possit quis duobus locis domicilium habere. & verum est habere, licet difficile est. quemadmodum difficile est sine domicilio esse quemquam. puto autem & hoc procedere posse, si quis domicilio relicto nauiget, vel iter faciat, quærens quò se conferat.* 1 2

† festos

* Sic in archetyp. pro destinatione. Taurel.

rat, atque vbi constituat. nam hunc puto sine
3 *domicilio esse.* ¶ *Domicilium autem habere potest relegatus eo loci, vnde arcetur, vt Marcellus scribit.*

XXVIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

INter conuenientes & de re maiori apud magistratus municipales agetur.

XXVIIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

INcola & his magistratibus parere debet, apud quos incola est: & illis apud quos ciuis est. nec tantùm municipali iurisdictioni in vtroque municipio subiectus est, verumetiam omnibus publicis muneribus fungi debet.

XXX. VLPIANVS libro sexagensimo primo ad Edictum.

QVi ex vico ortus est, eam patriam intellegitur habere, cui reipublicæ vicus ille respondet.

XXXI. MARCELLVS libro primo Digestorum.

NIhil est impedimento, quo minus quis vbi velit habeat domicilium, quod ei interdictum non sit.

XXXII. MODESTINVS libro quarto Differentiarum.

EA quæ desponsa est, ante contractas nuptias suum non mutat domicilium. l.14. ff. de spons.

XXXIII. IDEM libro singulari de Manumissionibus.

Idé Cice. 2 in Rul.

Roma communis nostra patria est.

XXXIIII. IDEM libro tertio Regularum.

Incola iam muneribus publicis destinatus, nisi perfecto munere, incolatui renuntiare non potest.

XXXV. IDEM libro primo Excusationum.

Ant. Aug. ad Modestinum. Alciat. 2. disp. c. 21.

Εἰδέναι χρὴ, ὅτι ὁ ἐν ἀγρῷ καταμένων, incolas οὐ νομίζεται· ὁ γὰρ ἐκείνης τῆς πόλεως ἐξαιρέτοις μὴ χρώμενος, οὗτος οὐ νομίζεται εἶναι incolas. i. Scire oportet, quòd qui in agro moratur, incola non habetur: qui enim illius ciuitatis priuilegiis [a] non vtitur, nō existimatur esse incola.

[a] vet. trāsl. præcipuis.

Qui exercet actum alteri mandatum sub certo salario salarium petere potest. Bart.

XXXVI. IDEM libro primo Responsorum.

Titio, cum esset Romæ studiorum gratia, epistula missa est à magistratibus patriæ suæ, vt porrigeret Imperatori decretū eiusdem ciuitatis, quod erat cum ipsa epistula missum. is autem qui suscepisset litteras restituendas, collusione facta dedit Lucio Titio, qui & ipse Romæ morabatur suæ rei gratia. sublato Titii nomine, cui erat decretū missum vti per ipsum daretur, suum nomen scripsit, & sic Imperatori decretum secundum mandata reipublicæ dedit. quæro, qui viaticum petere ab ea potuisset:

&

& quid commisisse videtur is qui non restituit litteras ei cui restituere mandatum susceperat; & is qui sublato alieno nomine, inscriptóque suo, quasi ipse iussus à patria decretum Imperatori porrexit. Herennius Modestinus respondit, Titium quidem viaticum petere non posse: sed eum qui nomen incidisset. ¶ Titius pro pecunia publica, quam ipse credidit, pignus accepit, pacto facto cum debitore, vt non soluto debito, sine vlla repromissione distrahatur pignus. succedentes gradus in locum Titij nomen & pignus probauerunt vsque ad Meuium: ex venditione pignoris propter repromissionem à magistratu vendentibus factam, de modo fundi demonstrato, satis debito factum non est. quærebatur, quis reipublicæ tenetur. Herennius Modestinus: Titium, cum successores eius periculum nominis agnouerint, eo nomine obstrictum non esse respondi. sed nec post magistratus qui vendidisse proponuntur: cum videlicet pluris vendiderunt propter mensuræ agri demonstrationem, & hoc qua pluris vendiderunt, restituere minore* modo deprehenso iussi sunt. eum igitur qui nouissimus nomen probauit, indemnitati reipublicæ satisfacere debere, si nomen ad successorem idoneum trãsmisisse non doceatur.*

XXXVII. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

De

DE iure omnium incolarum, quos quæque ciuitates sibi vindicant, præsidum prouinciarum cognitio est. cum tamen se quis negat incolam esse, apud eum præsidem prouinciæ agere debet, sub cuius cura est ea ciuitas, à qua vocatur ad munera: non apud eam, ex qua ipse se dicit oriundum esse. ídque Diuus Hadrianus rescripsit mulieri, quæ aliunde orta, alibi nupta est. ¶ Libertos eo loco munus 1 facere debere, vnde patrona erit, & vbi ipsi domicilium habebunt, placet. ¶ Mulieres quæ 2 in matrimonium se dederint non legitimum, non ibi muneribus fungẽdas, vnde mariti earum sunt, sciẽdum est: sed vnde ipsæ ortæ sunt. ídque Diui fratres rescripserunt.

XXXVIII. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus rescripserunt, gratiam se facere iurisiurandi ei qui iurauerat se ordini nõ interfuturũ, & postea duumuir creatus esset. ¶ Item rescripserunt, 1 colonos prædiorum fisci muneribus fungi sine damno fisci oportere. ídque excutere præsidem adhibito procuratore debere. ¶ Imperatores 2 Antoninus & Verus rescripserunt, ad magistratus officium pertinere exactionem pecuniæ legatorum. & si cessauerint, ipsos, vel heredes conueniri. aut si soluendo non sint, fideiussores eorum qui pro his cauerunt. ¶ Item rescripse- 3 runt,

runt, mulierē, quamdiu nupta est, incolā eiusdē ciuitatis videri, cuius maritus eius est: et ibi, vnde originē trahit, non cogi muneribus fungi.
4 ¶ *Item rescripserunt, patris qui consulto filium emācipauerat, ne pro magistratu eius caueret: perinde bona teneri, atque si fideiussor pro eo*
5 *extitisset.* ¶ *Item rescripserunt, cum quæritur an municeps quis sit, ex ipsis etiam rebus probationes sumi oportere. nam solam nominis similitudinem ad confirmandam cuiusque ori-*
6 *ginem satis non esse.* ¶ *Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, non minus eos, qui compulsi magistratui funguntur, cauere debere, quàm qui sponte officium adgnouerunt.*

DE DECVRIONIBVS ET FILIIS EORVM.

TIT. II.

Decuriones debent manere in ciuitatibus suis.

VLPIANVS libro secundo Opinionum.

DECVRIONES *quos sedibus ciuitatis, ad quam pertinent, relictis, in alia loca transmigrasse probabitur, præses prouinciæ in patrium solum reuocare, & muneribus congruentibus fungi curet.*

II. IDEM libro primo Disputationum.

Q*Vi ad tempus relegatus est, si decurio sit, desinet esse decurio. reuersus planè locum*

locum suum quidē non optinebit: sed non semper prohibetur decurio fieri. denique in locum suum non restituetur. nam & sublegi in locum eius potest: & si numerus ordinis plenus sit, exspectare eū oportet donec alius vacet. Alia causa est eius qui ad tempus ordine remouetur: hic enim impleto tempore decurio est. sed & in huius locum sublegi poterit. sed & si plenum locum inuenerit, exspectet & donec locus vacet. Restitutus tamen in ordinem vtrum eum ordinem teneat, quem primum habuit: an verò quem nunc nanctus est, quæri potest, si fortè de ordine sententiarum dicendarum agatur: arbitror tamen eundem ordinem tenere, quem pridem habuit. Non idem erit in eo qui relegatus ad tempus est: nam hic velut nouus in ordinem venit.

Natus ante decurionatum, est filius decurionis quo ad quædam, scilicet vt pœnas plebeiorum euitet.

1 ¶ *In filiis decurionum quæstio est, vtrum is solus decurionis filius esse videatur, qui cōceptus & natus est ex decurione: an verò & is qui ante natus est quàm pater decurio fieret: & quidem quantum pertinet, ne fustibus castigetur, & ne in metallum detur, non nocet plebeio patre esse natum, si postea honor decurionis patri eorum accesserit. In auo quoque Papinianus idem respondit, ne patris nota filius macularetur.*

laretur. sed si pater ipsius ordine motus sit, si quidem ante conceptionem eius moueatur: arbitror eum quasi plebei filiũ in honoribus spectari. quòd si post conceptionem pater ipsius dignitatem amiserit, dicendum erit benignè, vt decurionis filium intuendum. Proinde hic quoque qui post patris relegationem natus sit, si quidẽ ante conceptus est, similis senatoris filio habebitur. si postea, nocebit illi relegatio. Si ad tempus ordine moto patre fuerit natus, medióq; tẽpore conceptus & editus: an quasi decurionis filius nascatur, licet pater eius ante obierit, quàm in ordinem venerit? quod benignè erit admittendum. Præterea si conceptus sit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiserit: non infauorabiliter quis medium tempus illi prodesse 2 *veluti iam nato, respondebit.* ¶ *Nullum patris delictum innocenti filio pœnæ est. ideóque nec ordine decurionum, aut ceteris honoribus pro-* 3 *pter eiusmodi causam prohibetur.* ¶ *Maiores annis quinquagintaquinque ad decurionatus honorem inuiti vocari, constitutionibus prohibentur. sed si ei rei consenserint, etsi maiores annis septuaginta sint, munera quidem ciuilia obire non coguntur, honores autem gerere debent.*

III. IDEM libro tertio de officio proconsulis.

Gener-

Generaliter id erit defendendum, vt qui clementiorem sententiam passus est ob hoc quòd ad tempus relegatur, boni consulere debeat humanitatis sententiæ, nec decurionatum recipiat. Sed si quis ob falsam causam, vel aliam de grauioribus, non ad tempus sit relegatus, sed ad tẽpus ordine motus: in ea est causa, vt posit in ordinem redire. Imperator enim Antoninus edicto proposito statuit, vt Quicumque, aut quacumque causa ad tempus ordine vel aduocationibus vel quo alio officio fuisset interdictum: completo tempore nihilo minus fungi honore vel officio posit. & hoc rectè: neque enim exaggeranda fuit sententia quæ modum interdictioni fecerat.

Spurij tunc demum eligi possunt in ordinem decurionum, cùm alij legitimi desunt.

¶ Spurios posse in ordinem allẽgi, nulla dubitatio est. sed si habeat competitorem legitimè quæsitum: præferri eum oportet, Diui fratres Lolliano Auito Bithyniæ præsidi rescripserũt. Cessantibus verò his, etiam spurij ad decurionatum & re & vita honesta recipiẽtur. quod vtique non sordi erit ordini: cum ex vtilitate eius sit, semper ordinem plenum habere. 1 *¶ Eis qui Iudaicam superstitionem sequantur, Diui Seuerus & Antoninus honores adipisci permiserunt. sed & necessitates eis imposuerunt, qui superstitionem eorum non læderent.* 2

IIII. MARCIANVS libro primo de Iudiciis publicis.

Decurio qui prohibetur conducere quædam, si iure successerit in conductione: remanet in ea. quod & in omnibus similibus seruandum est.

V. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

Ad tẽpus ordine motos ex crimine quod ignominiam importat, in perpetuum moueri placuit. ad tempus autem exulare iussos ex crimine leuiore, velut transacto negotio, non esse inter infames habendos.

c.l.8.ꝯ.de postul. & l.3.ꝯ ad tempus.ꝯ. de re mi-lit.l. ordi ne.ꝯ. ad municip.

VI. IDEM libro primo Responsorum.

Spurij decuriones fiunt: & ideo fieri poterit ex incesto quoque natus. non enim impedienda est dignitas eius qui nihil admisit.

1 ¶ *Minores vigintiquinque annorum decuriones facti sportulas decurionum accipiunt: sed interim suffragium inter ceteros ferre non possunt.* 2 ¶ *Decurio etiam suæ ciuitatis vectigalia exercere prohibetur. Qui iudicij publici quæstionem citra veniam abolitionis deseruerunt, decurionum honori decorari non possunt: cum ex Turpilliano senatusconsulto notentur ignominia, veluti calumniæ causa iudicio publico damnati.* 3 ¶ *Pater qui filio decurione creato prouocauit, etsi præscriptione temporis exclusus fuerit, si quod gestum est, non habuit ratum: muneribus ciuilibus pro filio non tenebitur.*

¶ Priuilegiis cessantibus ceteris, eorum causa 4 *potior habetur in sententiis ferendis, qui pluribus eodem tempore suffragiis iure decurionis decorati sunt. Sed & qui plures liberos habet, in suo collegio primus sententiam rogatur, cetero̓sque honoris ordine praecellit.*

VII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

HOnores & munera non ordinationi, sed potioribus quibusque iniungenda sunt. ¶ Surdus & mutus, si in totum non audiant, 1 *aut non loquantur: ab honoribus ciuilibus, non etiam à muneribus excusantur. ¶ Is qui non* 2 *sit decurio, duumuirato, vel aliis honoribus fungi non potest: quia decurionum honoribus plebeij fungi probibentur. ¶ Ad decurionatum* 3 *filij ita demum pater non consentit, si contrariam voluntatem vel apud acta praesidis, vel apud ipsum ordinem, vel quo alio modo contestatus sit.*

VIII. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

DEcurionibus facultatibus lapsis alimenta decerni permissum est: maximè si ob munificentiam in patriam patrimonium exhauserint.

IX. PAVLVS libro primo Decretorum.

SEuerus Augustus dixit, etsi probaretur Titius in seruitute patris sui natus: tamen cum ex libera muliere sit procreatus, non prohibetur

decurio

decurio fieri in sua ciuitate. Non esse dubitandum, quin nauicularij non debent decuriones creari.

X. MODESTINVS libro primo Responsorum.

HErennius Modestinus respondit, sola aluei proscriptione minimè decurionem factum, qui secundum legem decurio creatus non sit.*

*al. salarij perceptione.

XI. CALLISTRATVS libro primo Cognitionum.

NON tantùm qui teneræ ætatis, sed etiã qui grandes natu sunt, decuriones fieri prohibentur: illi quasi inhabiles rempublicam tueri ad tempus excusantur: hi verò in perpetuum amouẽtur, non aliàs seniores: ne seniorum excusatione iuniores onerentur, ad omnia munera publica suscipiẽda soli relicti. neque enim minores vigintiquinque annis decuriones allegi, nisi ex causa possunt. neque hi qui annum quinquagensimum & quintũ excesserũt. nonnunquam etiam longa consuetudo in ea re obseruata respicienda erit. quod etiam custodiendum principes nostri consulti de allegendis in ordine Nicomedensium huius ætatis hominibus, rescripserunt.

XII. IDEM libro sexto Cognitionum.

EOS qui vtensilia negotiantur, & vendunt, licet ab ædilibus cædantur, non oportet quasi viles personas neglegi. denique

non sunt prohibiti huiusmodi homines decurionatum vel aliquem honorem in sua patria petere: nec enim infames sunt. sed ne quidem arceantur honoribus, qui ab ædilibus flagellis cæsi sunt, quamquam iure suo ita ædiles officio isto fungantur. inhonestum tamen puto esse, huiusmodi personas flagellorum ictibus subiectas in ordinem recipi: & maximè in eis ciuitatibus quæ copiam virorum honestorum habeãt. nam paucitas eorum qui muneribus publicis fungi debeant, necessaria etiam hos ad dignitatem municipalem, si facultates habeant, inuitet.

XIII. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, in tempus relegatos & reuersos, in ordinem allegi sine permissu principis non posse. Item rescripserunt, relegatos non posse tempore finito in ordinem decurionum allegi, nisi eius ætatis fuerint, vt nondum decuriones creari possent: & dignitas certa, spem eius honoris, id faceret, vt princeps indulgere poßit. Item rescripserunt, eum qui in relegatione natus est, non prohiberi honore decurionatus fungi. Item rescripserunt, non admitti contradicere volentem, quòd non rectè quis sit creatus decurio, cum initio contradicere debuerit.

XIIII. PAVLVS libro primo quæstionum.

De

DE decurione damnato non debere quæstionem haberi, Diuus Pius reſcripſit. vnde etiam ſi deſierit decurio eſſe, deinde damnetur: non eſſe torquendum in memoriam prioris dignitatis placet.

DE ALBO SCRIBENDO. TITVLVS III.

In indice tit. De albo &c.

VLPIANVS libro tertio de officio Proconſulis.

DECVRIONES *in aluo ita ſcriptos eſſe oportet, vt lege municipali præcipitur. ſed ſi lex ceſſat, tunc dignitates erunt ſpectandæ, vt ſcribantur eo ordine, quo quiſque eorum maximo honore in municipio functus eſt: puta qui duumuiratum geſſerunt, ſi hic honor præcellat: & inter duumuirales antiquiſſimus quiſque. prior is: deinde hi qui ſecũdo poſt duumuiratum honore in republica functi ſunt. poſt eos qui tertio, & deinceps. mox hi qui nullo honore functi ſunt, prout quiſque eorum in ordinem venit. In ſententiis quoque dicendis idem ordo ſpectãdus eſt, quem in* aluo *ſcribendo diximus.*

II. IDEM libro ſecundo Opinionum.

IN aluo decurionũ in municipio nomina ante ſcribi oportet eorum qui dignitates principis iudicio conſecuti ſunt: poſtea eorum qui tantùm municipalibus honoribus functi ſunt.

DE MVNERIBVS ET HONORIBVS.

TIT. IIII.

De muneribus personalibus publicis au-ctoritate & vtilitate. Bart.

HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

MVNERVM *ciuilium quædã sunt patrimonij, alia personarum. Patrimonij sunt munera rei vehicularis, item nauicularis, decemprimatus. ab istis enim periculo ipsorum exactiones sollemnium celebrantur. Personalia ciuilia sunt munera, defensio ciuitatis, id est vt syndicus fiat, legatio ad census accipiendum, vel patrimonium, *scribitus),* ᵃ καμηλασία, i. camelorum agitatio & exhibitio, *annonæ ac similium cura, prædiorúmque publicorum, frumenti comparandi, aquæductus: equorum circensium spectacula, publicæ viæ munitiones, arcæ frumentariæ, calefactiones thermarum, annonæ diuisio, & quæcumque aliæ curæ istis sunt similes. ex his enim quæ rettulimus, cetera etiam per leges cuiusque ciuitatis, ex consuetudine longa intellegi potuerunt. Illud tenendum est generaliter, personale quidem munus esse, quod corporibus, labore, cum sollicitudine*

ᵃ Videtur emendandum, scribatus, l. 4. C. de appell.

tudine animi ac vigilantia sollemniter extitit. patrimonij verò, in quo sumptus maximè postulatur. Aequè personale munus est tutela, cura adulti, furiosíve, itẽ prodigi, muti, etiã vẽtri, etiã ad exhibẽdum civum, potum, tectũ, & similia. sed & in bonis cuius officio vsucapiones interpellantur, ac ne debitores liberentur, prouidetur. Item ex Carboniano edicto bonorum possessione petita si satis non detur, custodiendis bonis curator datus personali fungitur munere. his similes sunt bonis dati curatores, quæ fuerunt eius qui ab hostibus captus est, & reuerti speratur. item custodiendis ab eo relictis, cui necdum quisquam ciuili, vel honorario iure successit, curatores constituti.

II. VLPIANVS libro vicensimo primo ad Sabinum.

QVod ad honores pertinet, creditur in potestate filium habere etiam is qui in patris potestate est.

III. IDEM libro secundo Opinionum.

ET qui originem ab vrbe Roma habent, si alio loco domicilium constituerunt: munera eius sustinere debent. 1 *¶ His qui castris operam per militiam dant, nullum municipale munus iniungi potest. ceteri autem priuati, quamuis militum cognati sunt, legibus patriæ suæ & prouinciæ obedire debent.* 2 *¶ Si in me-*

tallum datus in integrum restitutus sit, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera vel honores vocatur. nec opponet fortunam & casus tristiores suos ad hoc solum, ne patriæ idoneus ciuis esse videatur. ¶ *Corporalia munera feminis ipse sexus denegat: quo minus honores aut munera iniunguntur.* ¶ *Filio, si nullam habet excusationem, intercedere pater, in cuius potestate est, ius non habet. Quod pater non consensit honoribus siue muneribus filij, ne illius patrimonium oneri subiciatur, præstat defensionem: non ciuem patriæ vtilitatibus, quatenus potest, aufert.* 3 4

Excusatio patris non tribuit immunitatem filio à muneribus.

¶ *Quamuis maior annis septuaginta, & quinque liberorum incolumium pater sit, ideóque à muneribus ciuilibus excusetur: filij tamen eius suo nomine competentia munera adgnoscere debent. ideo enim proprium præmium immunitatis propter filios patribus datum est, quòd illi subibunt.* ¶ *Vitricus onera munerum ciuilium nomine priuigni sui suscipere nulla iuris ratione cogitur.* ¶ *Liberti muneribus fungi debent apud originem patronorum: sed si sua patrimonia habent suffectura oneribus. res enim patronorum muneribus libertinorum subiecta non est.* ¶ *Quòd pater in reatu criminis alicuius est, filiis impedimento ad honores esse non debet.* 5 6 7 8

9 *debet.* ¶ *Decaprotos etiam minores annis viginti quinque fieri, non militantes tamen, pridem placuit: quia patrimonij magis onus videtur esse. Exactionem tributorum onus patri-*
10 *monij esse constat.* ¶ *Cura frumenti comparandi munus est: & ab eo ætas septuaginta annorum, vel numerus quinque incolumium*
11 *liberorum excusat.* ¶ *Eos milites, quibus superuenientibus hospitia præberi in ciuitate oportet, per vices ab omnibus, quos id munus contingit, suscipi oportet. Munus hospitis in domo recipiendi, non personæ, sed patrimo-*
12 *nij onus est.* ¶ *Præses prouinciæ prouideat, munera & honores in ciuitatibus æqualiter per vices secũdum ætates, & dignitates, vt gradus munerum, honorúmque qui antiquitus statuti sunt, iniungi: ne sine discrimine & frequenter isdem oppreßis, simul viris & viribus res-*
13 *publicæ destituantur.* ¶ *Si duo filij in patris potestate sint, eodem tempore munera eorum*
14 *pater sustinere non compellitur.* ¶ *Si is qui duos filios relinquebat, nihil de expediendis muneribus alterius filij ex communi patrimonio suppremis suis cauit: proprijs sumptibus is & munera & honores qui ei iniungentur, suscipere debet, quamuis pro altero viuus pater eiusmodi onera expedierit.*

IIII. IDEM libro tertio Opinionum.

CVra exstruendi vel reficiendi operis in ciuitate, munus publicum est, à quo quinque liberorum incolumium pater excusetur. nec si per vim extortum munus fuerit, excusationem quam habet ab aliis muneribus, auferet. ¶ Deficientium facultatibus, ad munera vel honores qui indicuntur, excusatio non perpetua, sed temporalis est: nam si ex voto honestis rationibus patrimonium incrementũ acceperit, suo tempore an idoneus sit aliquis ad ea quæ creatus fuerit, æstimabitur. ¶ Inopes onera patrimonij ipsa non habendi necessitate non sustinent: corpori autem indicta obsequia soluunt. ¶ Qui obnoxius muneribus suæ ciuitatis fuit, nomen militiæ defugiendi oneris municipalis gratia dedit. deteriorem causam reipublicæ facere non potuit.

Arist. lib. 4. polit. c. 13.

1

2

3

V. SCAEVOLA libro primo Regularum.

NAuicularij, & mercatores olearij, qui magnam partem patrimonij ei rei contulerunt, intra quinquennium muneris publici vacationem habent.

VI. VLPIANVS libro quarto de officio proconsulis.

REscripto Diuorum fratrum ad Rutilium Luppum ita declaratur. cõstitutio qua cautum est, prout quisque decurio creatus est, vt ita & magistratum apiscatur: totiens seruari debet, quotiens idoneos & sufficientes omnes

Ant. Aug. ad Modest.

, *omnes contingit. ceterum si ita quidam tenues*
, *& exhausti sunt, vt non modò publicis hono-*
, *ribus pares non sint, sed & vix de suo victum*
, *sustinere poßint: & minus vtile, & nequa-*
, *quam honestum est, talibus mãdari magistra-*
, *tum: præsertim cum sint qui cõuenienter ei, &*
, *suæ fortunæ, & splendori publico poßint crea-*
, *ri. sciant igitur locupletiores non debere se hoc*
, *prætextu legis vti. & de tempore quo quisque*
, *in curiam allectus sit, inter eos demum esse*
, *quærendum, qui pro substantia sua capiant*
, *honoris dignitatem.* ¶ *Debitores rerum publi-*
carum ad honores inuitari non posse, certum
est, nisi prius in id quod debetur reipublicæ, sa-
tisfecerint. Sed eos demum debitores rerum pu-
blicarum accipere debemus, qui ex admini-
stratione reipublicæ relinquantur." *ceterum si*
non ex administratione sint debitores, sed mu-
tuam pecuniam à republica acceperint: non
sunt in ea causa, vt honoribus arceantur. Pla-
nè vice solutionis sufficit, vt quis aut pignoribus
aut fideiussoribus idoneis caueat. & ita Diui
fratres † *Aufideio Herenniano rescripserunt.*
Sed & si ex pollicitatione debeant, quæ tamen
pollicitatio recusari non potest: in ea sunt con-
dicione, vt honoribus arceantur.

"Sic in archety. rectius esset, reliquantur. Taurell. in adnot.

† *Aufidio*

Nemo sine accusatore ab honoribus arcetur.

¶ *Si quis accusatorem non habeat, non debeat*
honoribus prohiberi: quemadmodum non de-
bet

bet is, cuius accuſator deſtiterit. ita enim Imperator noſter cum Diuo patre ſuo reſcripſit.
¶ Sciendum eſt, quædam eſſe munera aut perſonæ, aut patrimoniorum. itidem quoſdam eſſe honores. munera quæ patrimoniis iniunguntur, vel intributiones, talia ſunt, vt neque ætas ea excuſet, neque numerus liberorum, nec alia prærogatiua quæ ſolet à perſonalibus muneribus exuere. ſed enim hæc munera quæ patrimoniis indicuntur, duplicia ſunt: nam quædam poſſeſſoribus iniunguntur, ſiue municipes ſunt, ſiue non ſunt: quædam non niſi municipibus, vel incolis. intributiones quæ agris fiunt, vel ædificiis, poſſeſſoribus indicuntur. munera verò quæ patrimoniorum habentur, non aliis quàm municipibus vel incolis. 3

VII. MARCIANVS libro ſecundo Publicorum.

R*Eus delatus, etiam ante ſentētiam honores petere, principalibus conſtitutionibus prohibetur. nec intereſt, plebeius, an decurio fuerit. ſed poſt annum quàm reus delatus eſt, petere non prohibetur, niſi per ipſum ſtetit, quo minus cauſa intra annum expedietur. Eum, contra quem propter honores appellatum eſt, ſi pendente appellatione honorem vſurpauerit, coërcendum Diuus Seuerus reſcripſit. ergo etſi is qui honoribus per ſententiam vti prohibitus eſt,*

est, appellauerit: abstinere interim petitione honoris debebit.

VIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

AD rempublicam administrandam ante vicesimum quintum annum, vel ad munera quæ non patrimonij sunt, vel honores, admitti minores non oportet." *denique nec decuriones creantur, vel creati suffragium in curia ferunt. Annus autem vicensimus quintus cœptus pro pleno habetur. hoc enim in honoribus fauoris causa constitutum*" *est, vt pro plenis inchoatos accipiamus: sed in his honoribus, in quibus reipublicæ quid eis non committitur. ceterum cum damno publico honorem ei committi non est dicendum, etiam cum ipsius pernicie minoris.*

" Rationé vide apud Xenophótem lib 3. cõment.

" à diuo Hadriano L. qui filium. §. 1. ad Trebell.

VIIII. IDEM libro tertio de officio consulis.

SI quis magistratus in municipio creatus, munere iniuncto fungi detrectet, per præsides munus adgnoscere cogendus est remediis quibus tutores quoque solent cogi ad munus quod iniunctum est, adgnoscendum.

X. MODESTINVS libro quinto Differentiarum.

HOnorem sustinenti munus imponi non potest: munus sustinenti honor deferri potest.

XI. IDEM libro vndecimo Pandectarum.

Vt

VT gradatim honores deferantur, edicto, & vt à minoribus ad maiores perueniatur, epistula Diui Pij ad Titianum exprimitur. ¶ *Etsi lege municipali caueatur, vt præferetur in honoribus certæ cõdicionis homines: attamen sciendum est hoc esse obseruandum, si idonei sint. & ita rescripto Diui Marci continetur.* ¶ *Quotiens penuria est eorum qui magistratum suscipiunt, immunitas ad aliquid infringitur: sicuti Diui fratres rescripserunt.* ¶ *Reprobari posse medicum à republica, quamuis semel probatus sit, Diuus Magnus Antoninus cum patre rescripsit.* ¶ *Eos qui primis litteris pueros inducunt, non habere vacationem Diuus Magnus Antoninus*[a] *rescripsit.*

l. 6. §. sed & reprobari. ff. de excus. tutor.

[a] Commodus.

Excusatus ab onere, non semper excusatur ab honore.

XII. IAVOLENVS lib. sexto ex Cassio.

QVi muneris publici vacatio datur, non remittitur ei ne magistratus fiat: quia id ad honorem magis quàm ad munera pertinet. cetera omnia quæ ad tẽpus extra ordinem exiguntur, veluti munitio viarum, ab huiusmodi persona exigenda non sunt.

XIII. IDEM libro quintodecimo ex Cassio.

VAcatio, itémque immunitas quæ liberis & posteris alicuius data est, ad eos duntaxat pertinet, qui eius familiæ sunt.

XIIII.

XIIII. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

Honor municipalis est administratio reipublicæ cum dignitatis gradu, siue cum sumpto, siue sine erogatione contingens. Munus aut publicum aut priuatum est. publicum munus dicitur, quod in administranda re publica cum[a] *sumpto sine titulo dignitatis subimus.*

[a] Hæc verba quidã abundare putant.

1 ¶ *Viarum munitiones, prædiorum collationes,* 2 *non personæ, sed locorum munera sunt.* ¶ *De honoribus siue muneribus gerendis cum quæritur, in primis consideranda persona est eius, cui defertur honor, siue muneris administratio, item origo natalium: facultates quoque an sufficere iniuncto munere possint. item lex, secundum quam muneribus quisque fungi debeat.*

Idẽ iubebat Solon apud Aristot. in Polit.

3 ¶ *Plebeij filiifamilias periculo eius qui nominauerit, tenebuntur, idque Imperator noster Seuerus Augustus in hæc verba rescripsit. Si in numero plebeiorum filius tuus est, quamquam inuitus honores ex persona filij suscipere cogi non debeas: tamen resistere, quo minus patriæ obsequatur periculo eius qui nominauit,* 4 *iure patriæ potestatis non potes.* ¶ *Gerendorum honorum non promiscua facultas est, sed ordo certus huic rei adhibitus est. nam neque prius maiorẽ magistratum quisquam, nisi minorẽ susceperit, gerere potest: neque ab omni ætate: ne-* 5 *que continuare quisque honores potest.* ¶ *Si*

alij

alij non ſint qui honores gerant, eoſdem compellendos qui geſſerint, cõplurimis conſtitutionibus cauetur. Diuus etiam Hadrianus de iterandis muneribus reſcripſit in hec verba. Illud conſentio, vt ſi alij non erunt idonei qui hoc munere fungantur, ex his qui * iam functi ſunt, creentur.*

XV. PAPINIANVS libro quinto Reſponſorum.

ETſi filium pater decurionem eſſe voluit, tamen defuncto, honores qui filio decurioni congruentes poſt mortem patris obtingerunt, ad onus coheredis filij non pertinent, cum ei decurioni ſufficientes facultates pater relinquerit.

XVI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

AEſtimationem honoris aut muneris in pecunia pro adminiſtratione offerentes audiendi nõ ſunt. ¶ Qui pro honore pecuniam promiſit, ſi ſoluere eam cœpit: totam præſtare, operis inchoati exemplo, cogendus eſt. ¶ Inuitus filius pro patre rempublicam ſaluam fore cauere non cogitur. ¶ Defenſionem reipublicæ amplius quàm ſemel ſuſcipere nemo cogitur, niſi id fieri neceſſitas poſtulet. 1 2 3

XVII. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

SPonte prouinciæ ſacerdotium iterare nemo prohibetur. ¶ Immunis ab honoribus & 1

& muneribus ciuilibus si decurioni creato filio, quem habet in potestate, consentiat, in muneribus & honoribus sumptus subministrare filio compellitur.

XVIII. ARCADIVS CHARESIVS lib. singulari de muneribus ciuilibus.

MVnerum ciuilium triplex diuisio est: nam quædam munera personalia sunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia mixta. personalia sunt, quæ animi prouisione & corporalis laboris intentione sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur: veluti tutela, vel cura. Kalendarij quoque curatio, & quæstura in aliqua ciuitate inter honores non habeatur: sed personale munus est. tironum, siue equorum productio, & si qua alia animalia necessariò producenda, vel res peruehendæ, siue persequendæ sunt, vel pecuniæ fiscalis, siue annona, vel vestis, personæ munus est. cursus vehicularis sollicitudo, item angariarum præbitio personale munus est. cura quoque emendi frumenti, olei, nam harum specierum curatores, quos σιτῶνας & ἐλαιῶνας. i. frumentarios & olearios *appellãt, creari moris est, inter personalia munera in quibusdã ciuitatibus numerantur: & calefactio publici valinei, si ex reditibus alicuius ciuitatis curatori pecunia subministratur. sed & cura custodiendi aquæductus personalibus muneribus adgregatur. Hirenarchæ quo-*

Iulius Pollux lib. 8.

que, qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præficiuntur. sed & qui ad faciẽdas vias eligi solent, cum nihil de proprio patrimonio in hoc munus conferant. Item episcopi qui præsunt pani, & cæteris venalibus rebus quæ ciuitatiũ populis (ad) cotidianum victum vsui sunt, personalibus muneribus fungũtur. Qui annonam suscipit, vel exigit, vel erogat, & exactores pecuniæ pro capitibus, personalis muneris sollicitudinẽ sustinent. sed & curatores, qui ad colligendos ciuitatium publicos reditus elegi solent, personali munere subiungãtur. Hi quoque qui custodes ædium, vel archeotæ, vel logographi, vel tabularij, vel xenoparochi, vt in quibusdam ciuitatibus, vel limenarchæ, vel curatores ad extruenda vel reficienda ædificia publica, siue palatia, siue naualia, vel mansiones destinãtur: si tamen pecuniam publicam in operis fabricam erogent. & qui faciendis vel reficiendis nauibus, vbi vsus exigit, præponuntur, muneribus personalibus adstringuntur. Camelasia quoq; similiter personale munus est: nam ratione habita & alimentorum & camelorum, certa pecunia camelarijs dari debet, vt solo corporis ministerio obligentur. hos ex alvi ordine vocari, nec vlla excusatione liberari, nisi sola læsi & inutilis corporis, & infirmitate, specialiter sit expressum. ¶ Legati quoque qui ad sacrarium principis mittuntur, quia viaticum, quod legatiuum

i. ψυχικοῖς δημοσίοις. i animalibus functionibus, vt in l. cum satis. C. de agricol.

Sic Marcell. legit lib. 16.

2

tiuum dicitur, interdum solent accipere. sed & nyctostrategi, & pistrinorum curatores personale munus ineunt. Defensores quoque, quos Græci syndicos appellant, & qui ad certam causam agendam vel defendendam eliguntur, laborem personalis muneris adgrediuntur. Iudicandi quoque necessitas inter munera personalia habetur. Si aliquis fuerit electus, vt compellat eos qui prope viam publicam possident, sternere viam: personale munus est. pari modo qui acceptandis, siue suscipiendis censualibus professionibus destinantur, ad personalis muneris sollicitudinem animum intendunt. Mastigophori quoque qui agonothetas in certaminibus comitantur, & scribæ magistratus personali muneri seruiunt.

2 *¶ Patrimoniorum sunt munera, quæ sumptibus patrimonij, & damnis administrantis expediuntur. Elemporia & ospratura [a] apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur. Susceptores quoque vini per prouinciam Africam patrimonij munus gerunt. Patrimoniorum autem munera duplicia sunt: nam quædam ex his muneribus possessionibus siue patrimoniis indicuntur, veluti agminales equi, vel mulæ, & angariæ, atque verhedi. huiusmodi igitur obsequia & hi qui neque municipes, neque incolæ sunt, adgnoscere coguntur. sed & eos qui fænus exercent, etsi veterani sint, tributiones eiusmodi adgnoscere*

[a] vide Hesychium.

debere rescriptum est. ab huiusmodi muneribus neque primipilaris, neque veteranus, aut miles, aliúsve, qui priuilegio aliquo subnixus, nec pontifex excusatur. Præterea habent quædam ciuitates prærogatiuam, vt hi qui in territorio earum poßident, certum quid frumenti pro mensura agri per singulos annos præbeāt. quod genus collationis munus poßeßionis est. ¶ *Mixta munera decaprotiæ & icosaprotiæ, vt Herennius Modestinus & notando & disputando, bene & optima ratione decreuit. nam decaproti & icosaproti tributa exigentes, & corporale ministerium gerunt, & pro omnibus defunctorum fiscalia detrimenta resarciunt: vt meritò inter mixta hoc munus numerari debeat. sed ea quæ supra personalia esse diximus, si hi qui funguntur, ex lege ciuitatis suæ vel more, etiam de propriis facultatibus impensas faciant, vel annonā exigentes desertorum prædiorum damna sustineant: mixtorum definitione continebuntur.* ¶ *Hæc omnia munera quæ trifariam diuisimus, vna significatione comprehenduntur. nam personalia, & patrimoniorum, & mixta munera, ciuilia, seu publica appellantur.* ¶ *Siue autem personalium duntaxat, siue etiam ciuilium munerū immunitas alicui concedatur: neque ab annona, neque ab angariis, neque à verbedo, neque ab ospite recipiendo, neque à naue, neque capitatione, exceptis militibus*

3

4

5

6 *tibus & veteranis, excusari possunt.* ¶ *Magistris qui ciuilium munerum vacationem habent, item grammaticis, & oratoribus, & medicis,* * *& philosophis, ne ospitem reciperent, à principibus fuisse immunitatem indultam, & Diuus Vespasianus & Diuus Hadrianus rescripserunt.*

* primum ab Augusto intercedente Antonio Musa. Dio. li. 53.

DE VACATIONE ET EXCVSATIONE MVNERVM.

TIT. V.

VLPIANVS libro secundo Opinionum.

O*Mnis excusatio sua æquitate nititur: sed si prætendentibus aliquod sine iudice credatur, aut paßim sine temporis præfinitione, prout cuique libuerit, permissum fuerit se excusare: non erunt qui munera necessaria in rebus publicis obeant. quare & qui liberorum incolumium iure à muneribus ciuilibus sibi vindicant excusationem, appellationem interponere debent. & qui tẽpora præfinita in ordinem eiusmodi appellationum peragendo non seruauerint, meritò* 1 *præscriptione repelluntur.* ¶ *Qui excusatione aliqua vtuntur, quotienscumq; creati fuerint, etsi iam ante absoluti sunt, necesse habent appellare. sed si per calumniam, & sæpius idem*

aduersarius vexandi gratia eius, quem scit perpetua vacatione subnixum, id facere probatus erit: sumptus litis exemplo decretorum principalium præstare iubeatur ei, quem sine causa sæpius inquietabit.

Ad rus confugiens, ne muneribus maioribus subiiciatur, excusationem non habet.

¶ *Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cum inter eos ad primos honores creari possint qui in ciuitate munerabantur, euitãdorum maiorum onerum gratia ad colonos prædiorum se trãstulerunt, vt minoribus subiciantur: hanc excusationem sibi non parauerunt.* 2 ¶ *Quamuis sexagintaquinque annorum aliquis sit, & tres liberos incolumes habeat: à muneribus tamen ciuilibus propter has causas non liberatur.* 3

II. IDEM libro tertio Opinionum.

Sextumdecimum ætatis annum agentem ad munus sitoniæ vocari non oportet. sed si nihil propriè in patria seruatur, de minoribus quoque annis vigintiquinque ad munera sine honores, creandi iusta ætas seruanda est. ¶ *Numerus liberorum aut septuaginta annorum, ab honoribus aut muneribus his cohærentibus excusationem non præstat: sed à muneribus tantùm ciuilibus. Adoptiui filij in numerum non proficiunt eorum liberorum qui excusare parentes solent. Qui ad munera vocantur,* 1

viuorum

viuorum se liberorũ numerum habere tempore quo propter eos excusari desiderant, probare debent. numerus enim liberorum postea impletus susceptis antea muneribus non liberat. Quæ patrimoniorum onera sunt, numero liberorum non excusantur. incolumes liberi, etiam si in potestate patri suo desierint esse: excusationẽ à muneribus ciuilibus præstant.

2 ¶ *Minus audiens immunitatem ciuilium munerum non habet.*

3 ¶ *Quem ita senio, & corporis invecillitate vexari præses animaduerterit, vt muneri perferendæ pecuniæ non sufficiat: demittat, & alium constituat. Corporis devilitas eorum munerum excusationẽ præstat, quæ tantùm corpore implenda sunt. ceterum quæ consilio prudẽtis viri, vel patrimonio sufficientis in homines obiri possunt: nisi certis, & receptis probabilibus causis, non remittuntur.*

4 ¶ *Qui pueros primas litteras docent, immunitatem à ciuilibus muneribus non habent: sed ne cui eorum id quod supra vires sit, indicatur, ad præsidis religionem pertinet, siue in ciuitatibus, siue in vicis primas litteras magistri doceant.*

III. SCAEVOLA lib. tertio Regularum.

H*Is qui naues marinas fabricauerunt, & ad annonam populi Romani præfuerint, non minores quinquaginta miliũ modiorum, aut plures singulas nõ minores decẽ miliũ modiorũ: donec hæ naues nauigant, aut aliæ in*

earum locum, muneris publici vacatio præstatur ob nauem. senatores autem hanc vacationem habere non possunt: quòd nec habere illis nauem ex lege Iulia repetundarum licet.

IIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

Tempus vacationis quod datur eis qui reipublicæ causa afuerunt, non ex eo die numerandum est, quo quis abesse desiit: sed cum quodam laxamento itineris. neque enim minus abesse reipublicæ causa intellegẽdus est, qui ad id negotium, vel ab eo reuertitur. si quis tamen plus iusto temporis, aut itinere, aut in alio loco commoratus consumpserit: ita ea interpretanda erit, vt ex eo tempore vacationis dies incipiat ei cedere, quo iter ex commodo[a] peragere potuisset.

[a] In arch. cõmodato. sed ita emendatũ ex vet. Taurell.

V. MACER libro secundo de officio præsidis.

A Decurionatu, quamuis hic quoque honor est, ad alium honorem nullam vacationem tribuendam Vlpianus respondit.

VI. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

HI qui muneris publici vacationem habent, ad ea quæ extra ordinem imperantur, compelli non solent.

VII. IDEM libro trigensimosexto Quæstionum.

A mun

A Muneribus quæ non patrimoniis indicuntur, veterani post optimi nostri Seueri Augusti litteras perpetuo excusantur.

VIII. IDEM libro primo Responsorum.

IN honoribus delatis neque maior annum septuaginta, neque pater numero quinque liberorum excusatur. sed in Asia sacerdotium[a] *prouinciæ suscipere non coguntur numero liberorum quinque subnixi. quod optimus maximúsque princeps noster Seuerus Augustus decreuit, ac postea in ceteris prouinciis seruandum esse constituit.* 1 *¶ Non alios fisci vectigalium redemptores à muneribus ciuilibus ac tutelis excusari placuit, quàm eos qui præsentes*[b] *negotium exercerent.* 2 *¶ Vacationum priuilegia non * vetant) liberos veteranorum. Qui muneris publici vacationem habet, per magistratus ex improuiso collationes indictas recte recusat. eas verò quæ è lege fiunt, recusare non debet.* 3 *¶ Philosophis qui se frequentes atque vtiles per eandem studiorum sectam contendentibus præbent, tutelas, item munera sordida corporalia remitti placuit: non ea quæ sumptibus expediuntur. etenim verè philosophantes pecuniam contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adseuerationem detegunt.* 4 *¶ Qui maximos principes appellauit, & causam propriam acturus Romam profectus est:*

[a] Asiarchiã. l. 6. ʃ. de excu.

ꝯ. l. 15. §. 5. ʃ. de excusat.

[b] Pro presentes, Græci videntur legisse, per se.

quo ad cognitio finem accipiat, ab honoribus & ciuilibus muneribus apud suos excusatur.

VIIII. PAVLVS libro primo Responsorum.

EOs qui Romæ profitentur, proinde in patria sua excusari muneribus oportere, ac si in patria sua profiterẽtur. 1 *Paulus respondit, priuilegiũ frumentariis negotiatoribus concessum, etiam ad honores excusandos pertinere.*

X. IDEM libro primo Sententiarum.

In vulg. his oneribus.

AB his oneribus, quæ possessionibus vel patrimonio indicũtur, nulla priuilegia præstant vacationem. 1 *Corpus mensurarum frumenti iuxta annonam vrbis habent vacationem. in prouinciis non idem.* 2 *Angariorum præstatio, & recipiendi hospitis necessitas, & militi & liberalium artium professoribus inter cetera remissa sunt.* 3 *Auctis post appellationem medio tempore facultatibus, paupertatis optentu non excusantur.* 4 *Defensores reipublicæ ab honoribus & muneribus eodẽ tempore vacant.*

XI. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

SVnt munera quæ rei propriè cohærent. de quibus neque liberi, neque ætas, nec merita militiæ, nec vllum aliud priuilegium iure tribuit excusationem. vt sit prædiorum collatio, viæ sternendæ, angariorúmue exhibitio, hospitis suscipiẽdi munus. nam nec huius quisquam excusat

excusationem præter eos quibus principali beneficio concessum est, habet. & si qua sunt præterea alia huiusmodi.

XII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

LEgato, qui publicum negotium tuitus sit, intra tempora vacationis præstituta rursum eiusdem negotij defensio mandari non potest. Comites præsidum & proconsulum procuratorúmue Cæsaris à muneribus vel honoribus & tutelis vacant.

XIII. VLPIANVS libro vicensimotertio ad Edictum.

PRætor eos, quoscumque intellegit operam dare non posse ad iudicandum, pollicetur se excusaturum: fortè quòd in perpetuum quis operam dare non potest, quòd in eam valetudinem incidit, vt certum sit eum ciuilia officia subire non posse: aut si alio morvo laboret, vt suis rebus superesse non poßit: vel si quid sacerdotium nancti sint, vt discedere ab eo sine[a] *religione non poßint. nam & hi in perpetuum excusantur. Duo genera tribuendæ muneris publici vacationis sunt: vnum plenius, cum & militæ datur: aliud exiguius, cum nudam muneris vacationem acceperint. Qui autem non habet excusationem, etiam inuitus iudicare cogitur. Si post causam actam cœperit se excusare iudex, si quidem priuilegio quod habuit ante quàm susciperet iudicium, velit se excusare;*

[a] Quidam putant emendandū, salua religione.

ſare: nec audiendus eſt. ſemel enim adgnoſcendo iudicium, renuntiat excuſationi. quòd ſi poſtea iuſta cauſa incidit, vt iudex vel ad tempus excuſetur: non debet in alium iudicium transferri, ſi cum captione id futurũ eſt alterutrius. tolerabilius deniq; eſt interdum iudicem qui ſemel cognouerat, tantiſper exſpectare, quàm iudici nouo rem rurſum iudicandam committere.

XIIII. MODESTINVS libro ſeptimo Regularum.

A*D excuſationem munerum defunctus filius non proſit, præter quàm in bello amiſſus. Eodem tẽpore idem duas curas operis *non * adminiſtravit.*

DE IVRE IMMVNITATIS.

TIT. VI.

VLPIANVS libro tertio Opinionum.

Q*Vi ob hoc tantùm in nauibus ſint, vt in his agendi cauſa operarentur, nulla conſtitutione immunitatem à muneribus ciuilibus habẽt.* ¶ 1 *Perſonis datæ immunitates heredibus non relinquuntur. ſed & generi poſteríſque datæ cuſtoditæq;, ad eos qui ex feminis nati ſunt, non pertinent.*

II. IDEM libro quarto de officio proconſulis.

Si

SI qui certa condicione muneribus vel honoribus se adstrinxerunt, cum aliàs compelli non possent inuiti suscipere istum honorem: fides eis seruanda est, condicióque qua se ad munera siue honores applicare se passi sunt.

In vulg. hi qui.

1 ¶ *Impuberes, quamuis necessitas penuriæ hominum cogat, ad honores non esse admittendos, rescripto ad Benidium Rufum legatum Ciliciæ declaratur.*

III. IDEM libro quinto.

MAiores septuaginta annis à tutelis & muneribus personalibus vacant. sed qui ingressus est septuagensimum annum, nondum egressus, hac vacatione non vtetur: quia non videtur maior esse septuaginta annis qui annũ agit septuagensimum.

IIII. MODESTINVS libro sexto Regularum.

IMmunitates generaliter tributæ eo iure, vt ad posteros transmitterentur, in perpetuum succedentibus durant.

V. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

SEmper in ciuitate nostra senectus venerabilis fuit: namque maiores nostri penè eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. circa munera quoque municipalia subeunda idem honor senectuti tributus est. sed eum qui in senectute locuples factus est,

Pla.9.leg. Gel.lib.2. c.15.

est, & ante nullo publico munere functus est, dici potest non eximi ab hoc onere priuilegio ætatis: maximè si non tam corporis habeat vexationem, quàm pecuniæ erogationem indicti muneris administratio: & ex ea sit ciuitate, in qua non facilè sufficientes viri publicis muneribus inueniantur. ¶ *Legem quoque respici* 1 *cuiusque loci oportet, an cum aliquas immunitates nominatim complecteretur, etiam de numero annorũ in ea commemoretur. idque etiam colligi potest ex litteris diui Pij, quas emisit ad Ennium Proculum proconsulem prouinciæ Africæ.* ¶ *Demonstratur variè, nec abscisè* 2 *numerum liberorum ad excusationem municipalium munerum prodesse ex rescriptis Diui Eluij Pertinacis. namque Siluio Candido in hæc verba rescripsit.* Εἰ καὶ μὴ πασῶν λειτουργιῶν ἀφίησιν τοὺς πατέρας ὁ τῶν τεκνῶν ἀριθμός. ἀλλ' οὖν ἐπειδὴ ἑκκαίδεκα παῖδας ἔχειν διὰ τοῦ βιβλίου ἐδήλωσας, οὐκ ἔστιν ἄλογον, ὥστε συγχωρῆσαι σχολάζειν τῇ παιδοτροφίᾳ, καὶ ἀνεῖσθαί σε τῶν λειτουργιῶν. id est, Etsi non omniũ mumerũ immunes facit patres liberorum numerus, tame cùm sedecim liberos habere te per libellum significasti, non est sine ratione, vt tibi concedamus vacare liberis alendis, & remittamus tibi munera. ¶ *Negotiatores qui* 3 *annonam vrbis adiuuant, item nauicularij*

qui

qui annonæ vrbis seruiunt, immunitatem à muneribus publicis consequuntur quamdiu in eiusmodi actu sunt. nam remuneranda pericula eorum, quin etiam & ortanda præmiis, meritò placuit: vt qui peregre muneribus, & quidem publicis, cum periculo & labore funguntur, à domesticis vexationibus & sumptibus liberentur. cum non sit alienum dicere, etiam hos reipublicæ causa, dum annonæ vrbis seruiunt, abesse. 4 ¶ *Immunitati quæ nauicularis præstatur, certa forma data est. quam immunitatem ipsi dumtaxat habent: non etiam liberis aut libertis eorum præstatur. idq; principalibus constitutionibus declaratur.*

5 ¶ *Diuus Hadrianus rescripsit, immunitatem nauium maritimarum dumtaxat habere, qui* 6 *annonæ vrbis seruiunt.* ¶ *Licet in corpore nauiculariorum quis sit, nauem tamen vel naues non habeat, nec omnia ei congruant, quæ principalibus constitutionibus cauta sunt: non poterit priuilegio nauiculariis indulto vti. idque & Diui fratres rescripserunt in hæc verba.*

, Ἦσαν καὶ ἄλλοί τινες ἐπὶ προφάσει τῶν ναυ-
, κλήρων καὶ τὸν σῖτον καὶ ἔλαιον ἐμπορευομέ-
, νων εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ δήμου τοῦ ῥωμαϊκοῦ ὄν-
, των ἀτελῶν, ἀξιοῦντες τὰς λειτουργίας διαδι-
, δράσκειν, μήτε ἐπιπλέοντες μήτε τὸ πλέον
, μέρος τῆς οὐσίας ἐν ταῖς ναυκληρίαις, καὶ
, ταῖς ἐμπορίαις ἔχοντες, ἀφαιρεθήτω τῶν

τοιαύτ

τούτων ἡ ἀτέλεια. id est, Erant & alij quidam, qui sub occasione nauiculariorum frumentum & oleum inferentium in Romani populi forum, & ideo immunium, postulabant se subtrahere, qui neque nauigabant, neque maximam patrimonij partem in re nautica & mercibus habebant, auferatur huiusmodi hominũ immunitas. Bulgarus.

¶ *Hoc circa vacationes dicendum est, vt si* 7 *ante quis ad munera municipalia vocatus sit, quàm negotiari inciperet, vel ante quàm in collegium adsumeretur, quod immunitatem pariat: vel ante quàm septuagenarius fieret, vel ante quàm publicè profiteretur, vel ante quàm liberos susciperet: compellatur ad honorem gerendum.* ¶ *Negotiatio pro incremento facul-* 8 *tatium exercenda est. alioquin si quis maiore pecuniæ suæ parte negotiationem exercebit, rursus locuples factus in eadem quantitate negotiationis perseuerauerit: tenebitur muneribus sicuti locupletes, qui modica pecunia comparatis nauibus muneribus se publicis subtrahere temptant. ídque ita obseruandum, epistula Diui Hadriani scripta est.* ¶ *Diuus quoque* 9 *Pius rescripsit, vt quotiens de aliquo nauiculario quæratur, illud excutiatur, an effugiendorum munerum causa imaginem nauicularij induat.* ¶ *Conductores etiam vectigalium* 10

fisci,

fisci, necessitate subeundorum municipalium munerum non obstringuntur. idque ita obser-seruandum Diui fratres rescripserunt. Ex quo principali rescripto intellegi potest, non honori conductorum datum, ne compellantur ad munera municipalia: sed ne extenuentur facultates eorum. quæ subsignatæ sint fisco. Vnde subsisti potest, an prohibendi sint à præside, vel procuratore Cæsaris, etiam si vltro se offerant municipalibus muneribus. quod propius est defen-
11 *dere, nisi si paria fisco fecisse dicantur.* ¶ *Coloni quoque Cæsaris à muneribus* municipalibus* liberantur, vt idoniores prædiis fiscalibus ha-*
12 *beantur.* ¶ *Quibusdam collegiis vel corporibus, quibus ius coëundi lege permissum est, immunitas tribuitur. scilicet eis collegiis vel corporibus, in quibus artificij sui causa vnusquisque adsumitur. vt fabrorum corpus est, & si qua eandem rationem originis habent: id est idcirco instituta sunt, vt necessariam operam publicis vtilitatibus exhiberent. Nec omnibus promiscuè, qui adsumpti sunt in his collegiis, immunitas datur: sed artificibus dumtaxat. nec ab omni ætate allegi possunt, vt Diuo Pio placuit. qui reprobabit prolixæ vel invecillæ admodum ætatis homines. Sed ne quidem eos qui augeant facultates, & munera ciuitatium sustinere possunt, priuilegiis, quæ tenuioribus per collegia distributis concessa sunt, vti posse,*

plurifariam constitutum est. ¶ *Eos qui in cor-* 13 *poribus allecti sunt, quæ immunitatē præbent, nauiculariorum: si honorem decurionatus adgnouerint, compellendos subire publica munera accepi. ídque etiam confirmatum videtur rescripto Diui Pertinacis.*

VI. TARRVNTENVS PATERNVS libro primo Militarium.

*QVibusdam aliquam vacationem munerum grauiorum condicio tribuit: vt sunt mensores, optio, valetudinarij, medici, capsarij, & artifices, & qui fossam faciunt, veterinarij, architectus, gubernatores, naupegi, vallistrarij,[a] specularij, fabri, sagittarij, ærarij, bucularum structores, carpentarij, scandularij, gladiatores, aquilices, tubarij, cornuarij, arcuarij, plumbarij, ferrarij, lapidarij, & hi qui calcem cocunt, & qui siluam infindunt, qui carbonem cædunt, ac torrent. in eodem numero haberi solent lani, venatores, victimarij, & optio fabricæ, & qui ægris præsto sunt. librarij quoque qui docere poßint, & horreorum librarij, * & librarij * depositorum, & librarij caducorum, & adiutores cornicu-lariorum, & stratores, & polliones, & custodes armorum, & præco, & bocinator. hi igitur omnes inter immunes habentur.*

[a] Pro balistrarij. perperā balistarij vulgò. nā & vetus glossarius Germanianus habet balistra, id est σφενδονὴ, μάγγανον.

DE

DE LEGATIONIBVS.

TITVLVS VII.

VLPIANVS libro octauo ad Massurium Sabinum.

LEGATVS *municipalis si deseruerit legationem, pœna adficiatur extraordinaria, motus ordine, vt plerumque solet.*

II. IDEM libro secundo Opinionum.

Legatus contra rempublicam, cuius legatus est, per alium à principe quid postulare potest. 1 *¶ Vtrũ quis deseruerit legationem, an ex necessaria causa moram passus sit, ordini patriæ suæ probare debet.* 2 *¶ Cessatio vnius legati ei qui munus vt oportet obiit, non nocet.* 3 *¶ His qui non gratuitam legationem susceperunt, legatiuum ex forma restituatur.*

III. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

CVM quæritur, an in eum qui in legatione sit, actio dari debeat: non tam interest, vbi quis aut crediderit, aut dari stipulatus sit: quàm illud, an id actum sit, vt legationis tempore solueretur.

IIII. MARCIANVS libro duodecimo Institutionum.

Sciendum est, debitorem reipublicæ legatione fungi non posse. & ita Diuus Pius Claudio Saturnino & Faustino rescripsit. sed &

eos, quibus ius postulādi non est, legatione fungi non posse. & ideo harena missum, non iure legatum esse missum Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Debitores autem fisci non prohibētur legatione fungi. ¶ *Si accusatio alicuius publicè instituta sit, non est compellendus accusator ad eam legationem suscipere, qui se amicum vel domesticum dicit eius qui accusatur. & ita Diui fratres Aemilio Rufo rescripserunt.* ¶ *Legati vicarios dare non alios possunt, nisi filios suos.* ¶ *Ordine vnusquisque munere legationis fungi cogitur. & non aliàs compellendus est munere legationis fungi, quàm si priores qui in curiam lecti sunt, functi sint. sed si legatio de primoribus viris desideret personas, & qui ordine vocātur, inferiores sint: non esse obseruandum ordinem Diuus Hadrianus ad Clazomenios rescripsit.* ¶ *Præcipitur autem edicto Diui Vespasiani omnibus ciuitatibus, ne plures quàm ternos legatos mittant.*

1 2 3 4

V. SCAEVOLA libro primo Regularum.

LEgato tempus prodest, ex quo legatus creatus est, non ex quo Romam venit. sed si non constat, legatus sit, an non: Romæ prætor de hoc cognoscit.

VI. VLPIANVS libro quarto de officio proconsulis.

FIlio propter patrem legationis vacatio ne concedatur, Imperator noster cum patre

Claudio

, *Claudio Callisto rescripsit in hæc verba. quod*
, *desideras, vt propter legationem patris tui à le-*
, *gatione tu vaces, in interuallis honorum qui*
, *sumptum habent, rectè obseruatur. in impen-*
, *diis legationum quæ solo ministerio obeũtur, di-*
, *uersa causa est.*

VII. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

Filius decurio pro patre legationis officium suscepit. ea res filium, quo minus ordine suo legatus proficiscatur, non excusat. pater tamen biennij vacationem vindicare poterit: quia per filium legatione functus videtur.

VIII. PAVLVS libro primo Responsorum.

Paulus respõdit, eum qui legatione functus est, intra tempora vacationis præfinita non oportere compelli rursum ad defendendum publicum negotium, etiam si de eadem*
1 *causa litigetur.* ¶ *Imperatores Antoninus &*
, *Seuerus Augusti Germano Siluano. legatione*
, *functis biennij vacatio conceditur: nec interest,*
, *vtrum legatio in vrbe, an in prouincia agenti-*
2 *bus nobis mãdata sit.* ¶ *Paulus respondit, eum qui legatione fungitur, neque alienis, neque propriis negotiis se interponere debere. in qua causa non videri eum quoque contineri, qui cum amico suo prætore gratis consilium participat.*

VIIII. IDEM libro tertio Responsorum.

Paulus respondit, de eo damno quod legationis tempore legatus passus est, posse eum etiam legationis tempore experiri.

X. IDEM libro primo Sententiarum.

Legatus antequam officio legationis functus sit, in rem suam nihil agere potest, exceptis his quæ ad iniuriam eius, vel damnum parata sunt. Si quis in munere legationis, antequã ad patriam reuertetur, decessit: sumptus qui proficiscenti sunt dati, non restituuntur.

XI. IDEM libro singulari de iure libellorum.

Si absenti iniuncta est legatio, eámque gratuitam suscepit: potest quis & per alium legationem mittere. ¶ Qui legationis officio fungitur, licet suum negotium curare non potest: Magnus tamen Antoninus permisit ei, pupillæ nomine & instruere & defendere causam, licet legationi, quam suscepit, nondum renuntiauerit. præcipuè cum participem officij ipsius absentem esse dicebat. 1

XII. SCAEVOLA libro primo Digestorum.

Legatus creatus à patria sua, suscepta legatione, in vrbem Romam venit: & nondum perfecta legatione domum, quæ erat in ipsius ciuitate Nicopoli, emit. quæsitum est, an in senatusconsultum inciderit, quo prohibentur legati ante perfectam legationem negotiis

gotiis

gotiis vel priuatis rebus obstringi. respondit, non videri teneri.

XIII. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

VIcarius alieni muneris voluntate sua datus, ordine suo legationem suscipere non admissa biennij præscriptione cogetur.

XIIII. VLPIANVS libro septuagensimo quarto ad Edictum prætoris.

QVI libera legatione abest, non videtur reipublicæ causa abesse. hic enim non publici commodi causa, sed sui abest.

Quænam illa sit explicat Cicer. lib. 3. de legib.

XV. MODESTINVS libro septimo Regularum.

IS qui legatione fungitur, libellum sine permissu principis de aliis suis negotiis dare non potest.

XVI. IDEM libro octauo Regularum.

EVndem plures legationes suscipere prohibitum non est præterea, si & sumptus & itineris compendium suadeat. Ante legationem susceptã si cui negotium moueatur, etiam absens defendi debet. suscepta legatione non nisi iniuncto munere fungatur.

XVII. POMPONIVS libro trigensimo septimo ad Quintum Mucium.

SI quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur: quia sancti habẽtur legati. & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicuius, bellum cum

Ius eorũ sacrũ esse ait Tacit. lib. 19.

eis indictum sit: responsum est liberos eos manere. id enim iuri gentium conuenit esse. itaque eum qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere. quem hostes si non recepissent, quæsitum est an ciuis Romanus maneret, quibusdã existimantibus manere, aliis contra: quia quem semel populus iussisset dedi, ex ciuitate expulsisse videretur: sicut faceret, cum aqua & igni interdiceret. in qua sententia videtur Publius Mucius fuisse. id autem maximè quæsitum est in Hostilio Mancino,[a] quem Numãtini sibi deditum non acceperunt. de quo tamen lex postea lata est, vt esset ciuis Romanus: & præturam quoque gessisse dicitur.

[a] De Mancino Liuius lib. 55. Cice. pro Cecinna, in Topic. & de orat. & 3. offic. & Gell. lib. 15. ca. 10.

DE ADMINISTRATIONE RERVM AD CIVITATES PERTINENTIVM.

TIT. VIII.

VLPIANVS libro decimo Disputationum.

l. 4. j. cod.

QVOD *ad certam speciem ciuitatis relinquitur, in alios vsus conuertere non licet.*

II. IDEM lib. tertio Opinionũ.

N*ON vtique de exemplo posterioris locationis præteritarum conductionũ quæ suam*

ſuam legem habuerunt, rationem iniri oportet.
1 ¶ *Quod quis ſuo nomine exercere prohibetur, id nec per ſubiectam perſonam agere debet. & ideo ſi decurio ſubiectis aliorum nominibus prædia publica† locat, quæ decurionibus conducere non licet, ſecundum" legem vſurpatam reuocen-*
2 *tur.* ¶ *Quod de frumentaria ratione in alium vſum conuerſum eſt, ſua cauſa cum incremento debito reſtituatur. ídque etſi contra abſentem pronuntiatum eſt, inanis eſt querella. ratio tamen adminiſtrationis ſecundum fidem accepto-*
3 *rum & datorũ ponatur.* ¶ *Frumentariæ pecuniæ ſuo nomine debitor quàm primum ſoluat. neceſſaria enim omnibus rebus publicis frumentaria pecunia moram ſolutionis accipere non debet. ſed dibitores, quos ex eadem cauſa habet, ad ſolutionem per præſidem prouinciæ compel-*
4 *lantur.* ¶ *Ad frumenti comparationem pecuniam datam reſtitui ciuitati, non compenſari in erogata debet. ſin autem frumentaria pecunia in alios vſus, quàm quibus deſtinata eſt, conuerſa fuerit, veluti in opus balneorum publicorum, licet ex bona fide datum probatur: compenſari quidem frumentariæ pecuniæ non oportet: ſolui autem à curatore reipublicæ iu-*
5 *betur.* ¶ *Si indemnitas debiti frumentariæ pecuniæ cum ſuis vſuris fit, immodicæ & illicitæ computationis modus non adhibetur. id eſt, ne commodorum commoda, & vſuræ vſu-*

† *colat*

" perperã Haloander addebat negationé, nó ſecundũ, &c. Anto. Aug. lib. 1. ca. 2.

rarum incrementum faciant. ¶ *Grani æstimationem per iniuriam post emptionem ablati, quæ rationibus publicis refertur, curator reipublicæ domino restitui iubeat.* 6 ¶ *Si eo tempore quo nominatus est, idoneus, postea lapsus facultatibus, damnum debitis reipublicæ dederit: quia fortuitos casus nullum humanum consilium prouidere potest, creator hoc nomine nihil præstare debet.* 7 ¶ *Ius reipublicæ pacto mutari non potest, quo minus magistratus collegæ quoque nomine conueniantur in his speciebus, in quibus id fieri iure permissum est. actio autem quæ propterea in collegam decerni solet, ei qui pro altero dependit, ex æquitate competet. quod depensum pro collega in magistratu probabitur, solui & ab heredibus eius præses prouinciæ iubet.* 8 ¶ *Idem ex eodem libro. Conductore perficiendi operis punito, fideiussor qui pro eo interuenerat, idem opus exstruendum alij locauerat. nec à secundo redemptore opere perfecto, vsurarum præstationem heres fideiussoris recusare non debet: cum & prior causa in bonæ fidei contractu in vniuersum fideiussorem obligauerit, & posterior locatio, quia suum periculum agnouit, solidæ præstationi reipublicæ eum substituerit.* 9 ¶ *Qui fideiusserint pro conductore vectigalis, in vniuersam conductionem in vsuras quoque in iure conueniuntur: nisi propriè quid in persona* 10

eorum

eorum verbis obligationis expressum est. sed si in locatione fundorum pro sterilitate temporis boni viri arbitratu in soluenda pensione cuiusque anni pacto comprehensum est: explorata lege conductionis fides bona sequenda est.

III. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

CVratores communis officij diuisa pecunia, quam omnibus[a] *in solidum publicè dari placuit, periculo vice mutua non liberantur. Vlpianus: prior*[b] *tamen exemplo tutorum conueniendus est is qui gessit.* ❡ *Ex eodem libro. Prædium publicum in quinque annos idonea cautione non exacta curator reipublicæ locauit. ceteris annis colonus si reliqua traxerit, & de fructibus prædij mercedes { que)*[c] *seruari non potuerint, successor qui locauit, tenevitur. idem in vectigalibus non ita pridem constitutum est: scilicet vt sui temporis singuli periculum præstarent.* ❡ *In eum qui administrationis tempore creditoribus reipublicæ nouatione facta pecuniam cauit, post depositum officium actionem denegari non oportet. diuersa causa est eius qui solui constituit, similis etenim videtur ei qui publicè vendidit, aut locauit.* ❡ *Filium pro patre curatore reipublicæ creato cauere cogi non oportet. nec mutat, quòd in eum pater*

[a] Sic manuscr. perperam in Vaticano, in omnibus.

[b] In vulg. est lex 4. Prior.

[c] Videtur legendũ, mercedes quæ adseruari nõ potuerint. vt quæ sit, pro aliquæ.

eman

emancipatum, prius quàm curator constitueretur, partem bonorum suorum donationis causa contulit. ¶ *Pro magistratu fideiussor interrogatus, pignora quoque specialiter dedit. in eum casum pignora videntur data, quo rectè conuenitur. videlicet postquam res ab eo seruari non potuerit, pro quo intercessit.* 4

IIII. VALENS libro secundo Fideicommissorum.

l. 1 ?. eod. *LEgatam municipio pecuniam in aliam rem quàm defunctus voluit, conuertere citra principis auctoritatem non licet. & ideo si vnum opus fieri iusserit, quod Falcidiæ legis interuentu fieri non potest: permittitur summam, quæ eo nomine debetur, in id quod maximè necessarium reipublicæ videatur, conuertere, siue plures summæ in plura opera legantur, & legis Falcidiæ interuentu id quod relinquitur omnium operum exstructioni non sufficit: permittitur in vnum opus, quod ciuitas velit, erogari. Sed municipio pecuniam legatam, vt ex reditu eius venatio aut spectacula edantur senatus in eas causas erogari vetuit. & pecuniam eò legatam, in id quod maximè necessarium municipibus videatur, conferre permittitur, vt in eo munificentia eius qui legauit, inscriptione notetur.*

V. PAVLVS libro primo Sententiarum.

De

DEcuriones pretio viliori frumentũ, quod annona temporalis est, patriæ suæ præsta re non sunt cogendi. ¶ *Nisi ad opus nouum pecunia specialiter legata sit, vetera ex hac reficienda sunt.*

l.8.ſ.ad municip.

VI. VLPIANVS libro primo ad Edictum prætoris.

MAgistratus reipublicæ non dolum solummodo, sed & latam neglegentiam, & hoc amplius etiam diligentiam debent.

VII. PAVLVS libro primo ad Edictum prætoris.

SI filiusfamilias volente patre magistratum gesserit: Iulianus existimabit, in solidum patrem teneri in id quod eius nomine reipublicæ abesset.

In vulg. filiusfamilias.

VIII. MODESTINVS libro octauo Regularum.

CAlculi erroris retractatio etiam post decennij aut bicennij tempora admittetur. sed si gratiose" expunctæ dicentur, non retractabuntur.

" Quidam hîc emendare contẽdunt rationes: ego nihil mutandũ puto.

VIIII. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus rescripserunt, pecuniæ quæ apud curatores remansit, vsuras exigendas: eius verò quæ à redemptoribus operum exigi non potest, sortis dumtaxat periculum ad curatores pertinere. Item rescripserunt, operum periculum etiam ad heredes

curat

curatorum pertinere. Item rescripserunt, agros reipublicæ retrahere curatorem ciuitatis debere, licet à bona fide emptoribus poßideantur, cum poßint ad auctores suos recurrere. ¶ *Idem eodem libro. Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, operum exactionem sine cautione non oportere committi. Item rescripserunt, curatores, si neglegenter in distrahendis bonis se gesserint: in simplum teneri. si per fraudem, in duplum: nec ad heredes eorum pœnam descendere. Item rescripserũt, pecuniam ad annonam destinatam distractis rebus curatorem exigere debere. Item rescripserunt, sitonas indemnes esse oportere, qui non segniter officio suo functi sunt, secundum litteras Hadriani. Item rescripserũt, à curatore calendarij cautionem exigi non debere, cum à præside ex inquisitione eligatur. Item rescripserũt, curatorem etiam nomine collegæ teneri, si interuenire & prohibere eum potuit. Item rescripserũt, nominum quæ deteriora facta sunt tẽpore curatoris, periculum ad ipsum pertinere. quia verò ante quàm curator fieret, idonea non erant, æquum videri, periculum ad eum nõ pertinere.* ¶ *Idem libro eodem. Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, eum qui pecuniam publicã magistratus sui tempore, & post non pauco tempore detinuerat, vsuras etiam præstare debere: nisi si quid allegare poßit, qua ex causa tardius intulisset.*

1

2

DE

DE DECRETIS AB ORDINE FACIENDIS.

TIT. VIIII.

VLPIANVS libro tertio Opinionum.

Medicorum intra numerum præfinitum constituendorum arbitrium non præsidi prouinciæ commissum est, sed ordini, & possessoribus cuiusque ciuitatis: vt certi de probitate morum, & peritia artis, eligant ipsi, quibus se, liberósq; suos in ægritudine corporum committant.

II. MARCIANVS libro primo Publicorum.

Illa decreta quæ non legitimo numero decurionum coacto facta sunt, non valent.

III. VLPIANVS libro tertio de Appellationibus.

Lege autem municipali cauetur, vt ordo non aliter habeatur, quàm duabus partibus partibus adhibitis.

IIII. IDEM libro singulari de officio curatoris reipublicæ.

Ambitiosa decreta decurionum rescindi debent, siue aliquem debitorem dimiserint, siue largiti sunt. proinde, vt solent, siue decreuerint, de publico alicuius vel prædia, vel ædes, vel certam quantitatem præstari: nihil valebit huiusmodi decretum. sed etsi salarium

alicui

alicui decuriones decreuerint, decretum id nonnunquam vllius erit momenti. vtputa ſi ob liberalem artem fuerit conſtitutum, vel ob medicinam. ob has enim cauſas licet conſtitui ſalaria.

V. CALLISTRATVS libro ſecundo de Cognitionibus.

QVod ſemel ordo decreuit, non oportere id reſcindi, Diuus Hadrianus Nicomedenſibus reſcripſit, niſi ex cauſa: id eſt ſi ad publicam vtilitatem reſpiciat reſciſsio prioris decreti.

VI. SCAEVOLA libro primo Digeſtorum.

In vulg. municipali.

MVnicipij lege ita cautũ erit: ἐάν τις ἔξω τοῦ συνεδρίου δικάσηται, τοῦ τε συνεδρίου ἀργείσθω, καὶ προσαποτιννύτω δράχμας χιλίας. i. Si quis extra ſynedrium iudicauerit, ordine ſeu ſynedrio moueatur, & luat ad hęc drachmas mille. *quæſitũ eſt, an pœnam ſuſtinere debeat qui ignorãs aduerſus decretum fecit. reſpondit, & huiuſmodi pœnas aduerſus scientes paratas eſſe.*

*In indice titul. De operis. & ad marginem, de operibus.

DE OPERIBVS* PVBLICIS.

TIT. X.

VLPIANVS libro ſecundo Opinionum.

CVrator operum creatus, præſcriptione motus ab excuſatione perferenda, ſicuti ceſſationis nomine, in qua quo ad

ad viuit moratus est, heredes suos obligatos reliquit: ita temporis, quod post mortem eius cessit, nullo onere eos obstrinxit. ¶ *Curam operis aquæductus in alio iam munere constitutus postea susceperat. præpostere visus est petere exonerari priore* * *munere*, * *vtrisque iam implicitus: quando si alterum tantum sustinere eum oportuisset, ante probabilius impetrasset propter prius munus à sequenti excusationem.*

II. IDEM libro tertio*Opinionum.*

QVi liberalitate, non necessitate debiti reditus suos interim ad opera finienda concessit, munificentiæ suæ fructum de inscriptione nominis sui operibus, si qua fecerit, capere per inuidiam non prohibetur.

1 ¶ *Curatores operum cum redemptoribus negotium habent. respublica autem cum his quos efficiendo operi præstituit. quatenus ergo, & quis, & cui obstrictus est, æstimatio præsidis prouinciæ est.*

2 ¶ *Ne eius nomine, cuius liberalitate opus exstructum est, eraso, aliorum nomina inscribantur, & propterea reuocentur similes ciuium in patrias liberalitates, præses prouinciæ auctoritatem suam interponat.*

III. MACER libro secundo de officio præsidis.

OPus nouum priuato etiam sine principis auctoritate facere licet: præter quàm si

ad æmulationem alterius ciuitatis pertineat, vel materiam seditionis præbeat, vel circum theatrum vel amphitheatrum sit. publico verò sumptu opus nouum sine principis auctoritate fieri non licere, constitutionibus declaratur. inscribi autem nomẽ operi publico alterius quàm principis, aut eius cuius pecunia id opus factũ sit, non licet.

IIII. MODESTINVS libro vndecimo Pandectarum.

NEc præsidis quidem nomen licebit superscribere.

V. VLPIANVS libro singulari de officio curatoris reipublicæ.

l. 17. §. vlt. ff. de vsur.

SI legatum vel fideicommissum fuerit ad opus relictum: vsuræ quæ, & quando incipiant deberi, rescripto Diui Pij ita continetur. si quidem dies non sit ab his qui statuas vel imagines ponendas legauerunt, præfinitus: à præside prouinciæ tempus statuendum est. & nisi posuerint heredes, vsuras leuiores intra sex menses: si minus, semisses vsuras reipublicæ pendant. si verò dies datus est, pecuniam deponant intra diem. si aut non inuenire se statuas dixerint, aut loco controuersiam fecerint: semisses protinus pendant. ¶ Fines publicos à priuatis detineri non oportet. curabit igitur præses prouinciæ, si qui publici sunt à priuatis separare, &

*re, & publicos potius reditus augere. si qua loca publica, vel ædificia in vsus priuatorum inuenerit: æstimare, vtrúmne vindicanda in publicum sint, an vectigal eis satius sit imponi. & id quod vtilius * esse * reipublicæ intellexerit, sequi.*

VI. MODESTINVS libro vndecimo Pandectarum.

DE operibus quæ in muris vel portis vel rebus publicis fiunt, aut si muri exstruantur, Diuus Marcus rescripsit, præsidem aditum consulere principem debere.

VII. CALLISTRATVS libro secundo de Cognitionibus.

PEcuniam, quæ in opera noua legata est, potius in tutelam eorũ operum quæ sunt, conuertẽdam, quàm ad inchoandum opus erogandam Diuus Pius rescripsit. scilicet si satis operum ciuitas habeat, & nõ facilè ad reficienda ea pecunia inueniatur. 1 *¶ Si quis opus ab alio factum adornare marmoribus, vel alio modo ex voluntate populi facturum se pollicitus sit: nominis proprij titulo scribendo, manentibus priorum titulis, qui ea opera fecissent: id fieri debere senatus cẽsuit. quòd si priuati in opera quæ publica pecunia fiant, aliquam de suo adiecerint summam: ita titulo inscriptionis vti eos debere isdem mandatis cauetur, vt quantam summam contulerint in id opus, † scribant.*

† inscribant

DE NVNDINIS.

TIT. XI.

MODESTINVS libro tertio Regularum.

Nundinis impetratis à principe, non vtendo qui meruit decennij tempore vsum amittit.

I I. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

Alciat. 4. dispunc. c 8. & Bu. hic.

SI quis ipsos cultores agrorum, vel piscatores deferre vtensilia in ciuitatè iusserit, vt ipsi ea distrahant: destituetur annonæ præbitio, cum auocentur ab opere rustici. qui confestim vbi detulerint mercem, tradere eam & ad opera sua reuerti debeant. denique summæ prudentiæ & auctoritatis apud Græcos Plato cum institueret quemadmodum ciuitas bene beate habitari poßit, in primis istos negotiatores necessarios duxit. sic enim libro secundo πολιτείας *ait.* Δεῖ γὰρ πλειόνων ἄρα γεωργῶν τε, καὶ τῶν ἄλλων δημιουργῶν, καὶ τῶν ἄλλων διακόνων: τῶν γε εἰσαξόντων καὶ ἐξαξόντων ἕκαστα: οὗτοι δὲ εἰσιν ἔμποροι. κομίσας δὲ ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγοράν τι, ὧν ποιεῖ, ἤ τις ἄλλος τῶν δημιουργῶν, μὴ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἥκῃ τοῖς δεομένοις τὰ παρ' αὐτοῦ ἀνταλλάξασθαι, ἀργήσει τῆς αὐτοῦ δημιουργίας καθήμενος ἐν ἀγορᾷ; οὐδαμῶς ἦ δ' ὅς, ἀλλ' εἰσὶν οἳ

τοῦτο

τοῦτο ὁρῶντες, ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν διακονίαν τάττουσι ταύτην. i. lib. 2. ciuilis conuersationis ait, Indiget enim [optima scilicet ciuitas] pluribus vtique rusticis, & aliis opificibus, & aliis ministratoribus, itémque his qui inuehant & euehant singula. hi autem sunt negotiatores. Adferens autem agricola in forum aliquid eorum quæ facit, vel aliquis alius opificum, nisi sub idem tempus contingat eum cum his quibus indiget, sua permutare, vacabit ne suo opificio deses sedens in foro? Nequaquam, sed sunt qui hoc videntes, seipsos in hoc statuant ministerium.

Adscripsi veterem Bulg. version. paucis correctis.

DE POLLICITATIONIBVS.

TIT. XII.

VLPIANVS libro singulari de officio curatoris reipublicæ.

SI pollicitus quis fuerit reipublicæ opus se facturum, vel pecuniam daturum: in vsuras non conueniatur. sed si moram cœperit facere, vsuræ accedunt, vt Imperator noster cum Diuo patre suo rescripsit. 1 *¶ Non semper autem obligari eum qui pollicitus est, sciendũ est. si quidem ob*

*honorē promiſerit decretū ſibi, vel decernēdum, vel ob aliam iuſtā cauſam: tenebitur ex pollicitatione. ſin verò ſine cauſa promiſerit, non erit obligatus. & ita multis conſtitutionibus * & veteribus * & nouis continetur. Item ſi ſine cauſa promiſerit, cœperit tamen facere: obligatus eſt qui cœpit. Cœpiſſe ſic accipimus, ſi fundamenta iecit, vel locum purgauit. ſed & ſi locus illi petenti deſtinatus eſt, magis eſt vt cœpiſſe videatur. Item ſi apparatum, ſiue impenſam in publico poſuit. ſed ſi non ipſe cœpit, ſed cum certam pecuniam promiſiſſet ad opus reipublicæ, contemplatione pecuniæ cœpit opus facere: tenebitur quaſi cœpto opere. Denique cum columnas quidam promiſiſſet, Imperator noſter cum Diuo patre ſuo ita reſcripſit: ' qui non ex cauſa pecuniam reipublicæ pollicentur, liberalitatem perficere non coguntur. ' ſed ſi columnas Citienſibus promiſiſti, & opus ' ea ratione ſumptibus ciuitatis, vel priuatorum ' inchoatum eſt, deſeri quod geſtum eſt, non oportet. ¶ Si quis opus quod perfecit, adſignauit, deinde id fortuito caſu aliquid paſſus ſit: periculum ad eum qui fecit, non pertinere, Imperator noſter reſcripſit.*

Citienſiū ciuitas eſt in Macedonia, ex qua Zeno Citiēſis ortus eſt.

3

II. IDEM libro primo Diſputationum.

S*I quis rem aliquam vouerit, voto obligatur. quæ res perſonam vouentis, non rem*

quæ

quæ vouetur, obligat. res enim quæ vouetur, soluta quidem liberat vota: ipsa verò sacra non
1 *efficitur.* ¶ *Voto autem patresfamiliarum obligantur, puberes, sui iuris. filius enim familias vel seruus sine patris dominiue auctoritate*
2 *voto non obligantur.* ¶ *Si decimam[a] quis bonorum vouit, decima non prius esse in bonis desinit, quàm fuerit separata. & si fortè qui decimam vouit, decesserit ante sepositionem: heres ipsius hereditario nomine decimæ obstrictus est. voti enim obligationem ad heredem transire constat.*

Alc. lib 5. parerg. c. 9.

[a] Vt solebat Herculi voueri, vnde & ea pars Herculanea dicebatur Plaut. in Sticho & Trinum. Plutarch. Syll. & Crass.

III. IDEM libro quarto Disputationum.

P*Actum est duorum consensus, atque conuentio. pollicitatio verò offerētis solius promissum. & ideo illud est constitutum, vt si ob honorem pollicitatio fuerit facta: quasi debitum exigatur. sed & cœptum opus, licet non ob honorem promissum, perficere promissor eo coge-*
1 *tur, & est constitutum.* ¶ *Si quis quam ex pollicitatione tradiderat rem municipibus, vindicare velit: repellendus est à petitione. æquissimum est enim huiusmodi voluntates in ciuitates collatas pænitentia non reuocari. sed & si desierint municipes possidere, dicendum erit actionem eis concedendam,*

IIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

Propter incendiū, vel terræmotum,* vel aliquam ruinam quæ reipublicæ contingit, si quis promiserit: tenetur.*

V. VLPIANVS lib. primo Responsorum
¶ Charidemo respondit.

Ex epistula, quam muneris edendi gratia absens quis emisit, compelli eum ad editionem non posse.

In vulg. est lex, Charidemus respondit. Alciat. 12. parerg. c. 8

VI. IDEM libro quinto de officio proconsulis.

Totiens locum habet deminutio pollicitationis in persona heredis, quotiens non est pollicitatio ob honorem facta. ceterum si ob honorem facta sit, æris alieni loco habetur. & in heredum persona non minuitur. ¶ 1 *Si quis pecuniam ob honorem promiserit, cœperítque soluere: eum debere quasi cœpto opere, Imperator noster Antoninus rescripsit.* ¶ 2 *Non tantùm masculos, sed etiam feminas, si quid ob honores pollicitatæ sunt: debere implere sciendum est. & ita rescripto Imperatoris nostri & Diui patris eius continetur.* ¶ 3 *Si cui respublica necessitatem imposuerit statuarum principi ponendarum, qui non promisit: non esse ei necesse obtemperare, rescriptis Imperatoris nostri & diui patris eius continetur.*

VII. PAVLVS libro primo de officio proconsulis.

Ob casum quem ciuitas passa est, si quis promiserit se quid facturum: etsi non inchoauer

choauerit, omnimodo tenetur, vt Diuus Seuerus Dioni rescripsit.

VIII. † IDEM libro tertio de officio consulis. † *Vlpianus.*

D*E pollicitationibus in ciuitatem factis iudicum cognitionem esse Diui fratres Flauio Celso in hæc verba rescripserunt. provè faciet Statius Rufinus, si opus proscæni, quod se Gavinis exstructurum promisit, quod tandem adgressus fuerat, perficiat. nam etsi aduersa fortuna vsus, in triennio à præfecto vrbis relegatus esset, tamen gratiam muneris quod sponte obtulit, minuere non debet: cum & absens per amicũ perficere opus istud posit. quod si detrectat, actores constituti, qui legitimè pro ciuitate agere poßint, nomine publico adire aduersus eum iudices poterunt: qui cum primùm potuerint, prius quàm in exilium proficiscatur, cognoscent: & si opus perfici ab eo debere constituerint, obedire eum reipublicæ ob hanc causam iubebunt, aut probibebunt distrahi fundum, quem in territorio Gaviniorum habet.*

VIIII. MODESTINVS libro quarto Differentiarum.

E*X pollicitatione, quam quis ob honorem apud rempublicam fecit, ipsum quidem omnimodo in solidum teneri. heredẽ verò eius, ob honorem quidem facta promißione, in so-*

lidum : ob id verò quòd opus promissum cœptum est, si bona liberalitati soluendo non fuerint, extraneum heredem in quintam partem patrimonij defuncti, liberos in decimam teneri, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. sed & ipsum donatorem pauperem factum, ex promißione operis cœpti quintam partem patrimonij sui debere, Diuus Pius constituit.

X. IDEM libro primo Responsorum.

Alc. 1. parerg. c. 22 & 3. disp. c. 1. & Budæus hîc.

SEpticia certamen patriæ suæ pollicendo, sub hac condicione pollicita est, vti sors apud eam remaneat, & ipsa vsuras semissales ad præmia certantium resoluat in hæc verba. Φιλοτιμοῦμαι καὶ καθιερῶ ἀγῶνα τετραετηρικὸν ἀπὸ μυριάδων τριῶν, τὸ τοῦ κεφαλαίου αὐτὴ κατέχουσα ἀργύριον, καὶ ἀσφαλιζομένη παρὰ τοῖς δεκαπρώτοις ἀξιοχρέως ἐπὶ τῷ τελεῖν με τὸν ἐξ ἔθους τριῶν μυριάδων τόκον, ἀγωνοθετοῦντος καὶ προκαθεζομένου τοῦ ἀνδρός μου· ἐπαῦθις δὲ τῶν ἐξ ἐμοῦ γεννηθησομένων τέκνων. χωρήσει δὲ ὁ τόκος εἰς τὰ ἆθλα τῶν θυμελικῶν, καθὼς ἂν ἐφ' ἑκάστου ἀθλήματος ἡ βουλὴ ὁρίσῃ. id est, Largior & dedico agonem* quadriennalem ex triginta millibus, sortis ipsa penes me retinens pecuniam, & caueo apud Decemprimos idoneè, super pendendis à me solitis triginta millium vsuris, agonotheta & præside futuro viro meo, & dein

Addidi veterem interpret. Bulg. à me correctam.

* i. certamen.

deinceps liberis ex me nascituris. cedent autem hæ vsuræ in præmia thymelicorum, prout in vnoquoque certamine curia" determinabit. *quæro, an possunt iniuriam pati filij Septiciæ, quo minus ipsi præsiderent certamini secundum verba condicionémque pollicitationis. Herennius Modestinus respondit, quo casu certaminis editio licita est, formam pollicitationi datam seruandam esse.*

"perperā vetus & nouus interpres verterūt, Senatus, quod nomen huic loco non congruit.

XI. IDEM libro primo Pandectarum.

SI quis ob honorem, vel sacerdotium pecuniam promiserit, & antequam honorem vel magistratum ineat, decedet: non oportere heredes eius conueniri in pecuniam quam is ob honorem vel magistratum promiserat, principalibus constitutionibus cauetur: nisi fortè ab eo, vel ab ipsa republica, eo viuo opus fuerit inchoatum.

XII. IDEM lib. vndecimo Pandectarum.

IN priuatis operibus inuitis his qui fecerunt, statuas aliis ponere non possumus, vt rescri- 1 *pto Diui Seueri continetur.* ¶ *Cum quidam ne honoribus fungeretur, opus promisisset: honores subire cogendum, quàm " operis instructionem, Diuus Antoninus rescripsit.*

"Ant. August. li 4. c. 8.

XIII. PAPIRIVS IVSTVS lib. secundo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, opera exstruere debere eos

qui

qui pro honore polliciti sunt, non pecunias pro his inferre cogi. Item rescripserunt, condiciones donationibus adpositas, quæ in rempublicam fiunt, ita demum ratas esse, si vtilitatis publicæ interest. quòd si damnosæ sint, obseruari non debere. & ideo non obseruandum quòd defunctus certa summa legata vetuit vectigal exerceri. esse enim tolerabilia, quæ vetus consuetudo comprobat.

XIIII. POMPONIVS lib. sexto Epistularum & variarum lectionum.

SI quis sui, alieníue honoris causa opus facturum se in aliqua ciuitate promiserit: ad perficiendum tam ipse quàm heres eius ex constitutione Diui Traiani obligatus est. sed si quis ob honorem opus facturum se ciuitate aliqua promiserit, atq; inchoauerit, & priusquã perficeret, discesserit: heres eius extraneus quidẽ necesse habet aut perficere id, aut partem quintam patrimonij relicti sibi ab eo qui id opus facere instituerat, si ita mallet, ciuitati, in qua id opus fieri cœptum est, dare. is autẽ qui ex numero liberorũ est, si heres exstitit: non quintæ partis, sed decimæ concedendæ necessitate adficitur. & hæc Diuus Antoninus constituit.

XV. VLPIANVS lib. singulari de officio curatoris reipublicæ.

INter liberos nepotem quoque ex filia contineri Diuus Pius rescripsit.

DE

DE EXTRAORDINARIIS COGNITIONIBVS ET SI IVdex litem suam fecisse dicetur.

In indice tit. additur, De [variis&] extraordinar. cognit. vt & in vulga. edit. rectius, & plenius opinor quàm hîc.

TIT. XIII.

VLPIANVS libro octauo de omnibus tribunalibus.

PRæses prouinciæ de mercedibus ius dicere solet: sed præceptoribus tantùm studiorum liberalium. Liberalia autem studia accipimus, quæ Græci ἐλευθέρια i. liberalia *appellant. rhetores continebuntur, grammatici, geometræ. Medicorum quoque eadem causa est, quæ professorum, nisi quòd iustior: cum hi salutis hominum, illi studiorum curam agant, & ideo his quoque extra ordinem ius dici debet. Sed & obstetricem audiant, quæ vtique medicinam exhibere videtur. Medicos fortaßis quis accipiet etiam eos, qui alicuius partis corporis, vel certi doloris sanitatem pollicentur. vtputa si auricularius, si fistulæ, vel dẽtium. non tamen si incantauit, si inprecatus est, si vt vulgari verbo impostorum vtar, si exorcizauit. non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint qui hos sibi* 1 *profuisse cum prædicatione adfirment.* ¶ *An & philosophi professorum numero sint? &*

Aug. li. 3. c. vlt. Alc. lib. 2. parerg. c. 15.

non

non putem. non quia non religiosa res est: sed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercennariam operam spernere. Proinde ne iuris quidem ciuilis professoribus ius dicent. est quidem res sanctißima ciuilis sapientia: sed quæ pretio nummario non sit æstimanda, nec dehonestanda, dum in iudicio honor petitur, qui in ingressu sacramenti † efferri debuit. quædam enim tametsi honestè accipiantur, inhonestè tamen petuntur. ¶ *Ludi quoque litterarij magistris, licet non sint professores, tamen vsurpatum est, vt his quoque ius dicatur. iam & librariis, & notariis, & calculatoribus, siue tabulariis. sed ceterarum artium opificibus siue artificibus, quæ sunt extra litteras vel notas positæ, nequaquam extra ordinem ius dicere præses debebit.* ¶ *Sed & si comites salarium petant, idem iuris est, quod in professoribus placet. sed aduersus ipsos omnes cognoscere præses debet: quia vt aduersus aduocatos adeantur, Diui fratres rescripserunt.* ¶ *In honorariis aduocatorum ita versari iudex debet, vt pro modo litis, próque aduocati facundia, & fori consuetudine, & iudicij, in quo erat acturus, æstimationem adhibeat: dummodo licitum honorarium quantias nõ egrediatur. ita enim rescripto Imperatoris nostri, & patris eius continetur. verba rescripti ita se habent. Si Iulius Maternus, quem patronum causæ tuæ esse voluisti,*

Margin: † offerri; 2; 3; 4

, luisti, fidem susceptam exhibere paratus est:
, eam dumtaxat pecuniam : quæ modum legi-
, timum egressa est, repetere debes. Aduocatos accipere debemus omnes omnino, qui causis agendis quoquo studio operantur, non tamen qui pro tractatu non adfuturi causis accipere quid solent, aduocatorum numero erunt.

5 ¶ Si cui cautum est honorarium, vel si quis de lite pactus est: videamus an petere possit. & quidem de pactis ita est rescriptum ab Im-
, peratore nostro, & Diuo patre eius. Litis
, causa malo more pecuniam tibi promissam ipse
, quoque profiteris. sed hoc ita ius est: si suspen-
, sa lite societatem futuri emolumenti cautio pol
, licetur. si verò post causam actam cauta est
, honoraria summa, peti poterit vsque ad pro-
, babilem quantitatem : etsi nomine palmarij
, cautum sit. sic tamen, vt computetur id quod
, datum est, cum eo quod debetur. neutrúmque
, compositum licitam quantitatem excedat. Licita autem quantitas intellegitur pro singulis causis vsque ad centum aureos. Diuus Seuerus ab heredibus aduocati mortuo eo prohibuit mercedem repeti : quia per ipsum non steterat, quo minus causam ageret.

Tacit. libro 11.

8 ¶ Ad nutricia quoque officium præsidis vel prætoris deuenit. namque nutrices ob alimoniam infantium apud præsides quod sibi debetur petunt. Sed nutricia eósque producemus, quo ad infantes

vber

vberibus aluntur. ceterum post hæc cessant partes prætoris vel præsidis. ¶ *Hæc omnia si apud præsides petantur, videamus an de mutuis petitionibus possunt præsides cognoscere. & putem debere admitti.*

II. IDEM libro primo Opinionum.

De vsu aquæ, de riuis nouis inciuiliter institutis, item de equis alienis à sciente possessis, fetúque earum, & de damno dato per immissos in prædium suum vniuersos homines eos qui in plurium prædia distribui debuerunt, si modò id non ex auctoritate eius qui iubere potuit, factum est, præsidem prouinciæ doceri oportere responsum est: vt is secundum rei æquitatem, & iurisdictionis ordinem conuenientem formam rei det.

III. IDEM libro quinto Opinionum.

In vulg. edit. Medicus.

Si medicus, cui curandos suos oculos qui eis laborabat, commiserat, periculum amittendorum eorum per aduersa medicamenta inferendo, compulit vt ei possessiones suas contra fidem bonam æger venderet: inciuile factum præses prouinciæ coërceat, rémque restitui iubeat.

IIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

Diuus Antoninus Pius rescripsit, iuris studiosos qui salaria petebant, hæc exigere posse.

V.

V. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

COgnitionum numerus cum ex variis causis descendat, in genera diuidi facilè non potest, nisi summatim diuidatur. numerus ergo cognitionum in quattuor ferè genera diuidi potest. aut enim de honoribus siue muneribus gerendis agitatur, aut de re pecuniaria disceptatur, aut de existimatione alicuius cognoscitur, aut de capitali crimine quæritur. Existimatio est dignitatis inlæsæ status, legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto nostro auctoritate legum aut minuitur, aut consumitur. Minuitur existimatio, quotiens manente libertate, circa statum dignitatis pœna plectimur: sicuti cum relegatur quis, vel cũ ordine mouetur, vel cum prohibetur honoribus publicis fungi, vel cum plebeius fustibus caditur, vel in opus publicum datur, vel cũ in eam causam quis incidit, quæ edicto perpetuo infamiæ causa enumeratur. Consumitur verò, quotiens magna capitis minutio interuenit, id est cum libertas adimitur: veluti cum aqua & igni interdicitur, quæ in persona deportatorum † venit, vel cum plebeius in opus metalli, vel in metallũ datur. nihil enim refert, nec diuersa pœna est operis, & metalli, nisi quòd refugæ operis non morte, sed pœna metalli subiciũtur.

† euenit

XV. GAIVS libro tertio rerum cottidianarum siue aureorum.

l.5.§.vl. ff. de oblig. Instit. de oblig. ex quasi delict.§.vlt. ** quæ post hanc notam sequuntur, nō erant in præfatis similibus locis, & nō frustra hîc posita sūt. Ant.Aug. lib.1.c. 7. ᵃ Sic in vet.& manusc. In indic. tit. De proxenetic. perperā quidam, De proxenet. ᵇ subaud. causa. ᶜ Alciat.li. 8.parerg. c.21.

» *SI iudex litem suam fecerit, non propriè ex maleficio obligatus videtur: sed quia neq; ex contractu obligatus est, * & * vtique peccasse aliquid intellegitur, licet per inprudentiam: ideo videtur quasi ex maleficio teneri in * * factum actione. & in quantum de ea re æquum religioni iudicantis visum fuerit, pœnam sustinebit.*

DE PROXENETICIS.ᵃ

TIT. XIIII.

VLPIANVS libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

PRoxenetica iure licito petuntur.

II. IDEM libro trigensimo * primo * ad Edictum.

SI proxeneta interuenerit faciendi nominis,ᵇ vt multi solent, videamus an possit quasi mandator teneri. & nō puto teneri: quia hic monstrat magis nomen, quàm mandat, tametsi laudet nomen. idem dico, & si aliquid philanthropiᶜ nomine acceperit, nec ex locato conducto erit actio. planè si dolo & calliditate creditorem circumuenerit, de dolo actione tenebitur.

III. IDEM libro octauo de omnibus tribunalibus.

DE proxenetico, quod & sordidum, solēt præsides cognoscere: sic tamen, vt & in

his

bis modus esse debeat & quantitatis, & negotij in quo operula ista defuncti sunt & ministerium quale quale accommodauerunt. Facilius quod Græci ἑρμηνευτικὸν, id est, interpretatiuum *appellant, peti apud eos poterit, si quis fortè condicionis, vel amicitiæ, vel adsessuræ, vel cuius alterius huiuscemodi proxeneta fuit. sunt enim huiusmodi hominum vt tã in magna ciuitate officinæ. est enim proxenetarum modus, qui emptionibus, venditionibus, commerciis, contractibus licitis vtiles non adeo improbabili more se exhibent.*

DE CENSIBVS.

TIT. XV.

Tyrus, Berytus, Heliopolitana, Laodicea, Ptolemais, Emisa, Palmyrena, Cæsarea, Ælia Capitolina, Sebasta, Indicia, &c.

VLPIANVS libro primo de Censibus.

S*CIENDVM est esse quasdã colonias iuris Italici, vt est in Syria Phœnice splendissima Tyriorum colonia, vnde mihi origo est, nobilis regionibus, serie sæculorum antiquissima, armipotens, fœderis quod cum Romanis percussit, tenacissima. huic enim Diuus Seuerus & Imperator noster ob egregiam in rempublicam, imperiúmq;*

Alc. lib. 2. dispunct. c. 21. Vide Ascon. Pæd. in Pison. de duob. generib. coloniarũ.

Romanum insignem fidem ius Italicum dedit. ¶ *Sed & Berytẽsis colonia in eadem prouincia Augusti beneficiis gratiosa, & vt Diuus Hadrianus in quadam oratione ait, Augustana colonia, quæ ius Italicum habet.* ¶ *Est & † Helipolitana, quæ à Diuo Seuero per belli ciuilis occasionẽ Italicæ coloniæ rempublicã accepit.* ¶ *Est & Laodicena colonia in Syria Cœle, cui Diuus Seuerus ius Italicum ob belli ciuilis merita concessit.* ¶ *Ptolemensiũ enim colonia, quæ inter Phœnicen & Palæstinam sita est, nihil præter nomẽ coloniæ habet.* ¶ *Sed & Emisenæ ciuitati Phœnices Imperator noster ius coloniæ dedit, iurísq; Italici eam fecit. est & Palmyrena ciuitas in prouincia Phœnice propè barbaras gẽtes & nationes collocata.* ¶ *In Palæstina duæ fuerũt coloniæ, Cæsariensis, & Aelia Capitolina, sed neutra ius Italicum habet. Diuus quoque Seuerus in Sevastenam ciuitatem coloniam deduxit. Indicia quoque Zernensium colonia à Diuo Trabiano deducta iuris Italici est. ZarmiZegethusa quoq; eiusdem iuris est. item Napocensis colonia, & Apulensis, & Patauissensium vicus, qui à Diuo Seuero ius coloniæ impetrauit. est & in Bithynia *colonia* Apamena, & in Ponto Sinopensis. est & in Cilicia Selinus, & Trabianopolis.*

(Margin notes:) 1 2 3 4 5 6

† *Heliupolitana*

Sic J. c. l. vlt. Apud Strab. & Plin. habemus Amisum & Amisenos. Taurell. in ad not.

Sic vocauit Adrianus Hierosolymam. Dion in Adriano.

in Dacia prouincia. Ptole.

Ex Dionis epitome in Trahiano quæ & Trahianopolis. est enim ea ciuitas in qua Trahianus extinctus est.

11. IDEM lib. vicensimo octauo ad Sabinum.

Vitia

Vitia priorum censuum editis nouis professionibus euanescunt.

III. IDEM libro secundo de Censibus.

AEtatem in censendo significare necesse est: quia quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur. veluti in Syriis à quatuordecim annis masculi, à duodecim feminæ vsque ad sexagensimumquintum annum tributo capitis obligantur. ætas autem spectatur censendi tempore. Rebus concessam immunitatem non † habere intercidere, rescripto Imperatoris nostri ad Pelignianum rectè expressum est. quippe personis quidem data immunitas cum persona extinguitur: rebus, nũquã extinguitur.

† debere

IIII. IDEM libro tertio de Censibus.

FOrma cẽsuali cauetur, vt agri sic in censum referantur: nomen fundi cuiusque, & in qua ciuitate, & quo pago sit, & quos duos vicinos proximos habeat: & id aruum quod in decẽ annos proximos satũ erit, quot iugerũ sit. vinea quot vites habeat: oliuæ quot iugerũ, & quot arbores habeat. pratũ quod intra decem annos proximos sectũ erit, quot iugerũ. pascua, quot iugerũ esse videãtur. itẽ siluæ cæduæ. omnia ipse qui defert æstimet. 1 *¶ Illam æquitatem debet admittere cẽsitor, vt officio eius cõgruat, releuari eum qui in publicis tabulis delato modo frui certis ex causis non posit. quare & si*

agri portio chasmate perierit, debebit per censitorẽ releuari. Si vites mortuæ sint, vel arbores aruerint: iniquum enim eũ numerũ inseri censui. quod si exciderit arbores, vel vites: nihilo minus eum numerum profiteri iubetur, qui fuit census tempore: nisi causam excidẽdi censitori probabit. ¶ 2 *Is verò qui agrũ in alia ciuitate habet, in ea ciuitate profiteri debet, in qua ager est. agri enim tributũ in eã ciuitatẽ debet leuare, in cuius territorio possidetur.* ¶ 3 *Quãquã in quibusdã beneficia personis data immunitatis cum persona extinguantur: tamen cum generaliter locis, aut cum ciuitatibus, immunitas sic data videtur, vt ad posteros transmittatur.* ¶ 4 *Si cum ego fundum possiderem, professus sim, petitor autem eius non fuerit professus: actionem illi manere placet.* ¶ 5 *In seruis deferendis obseruandum est, vt & nationes eorum, & ætates, & officia, & artificia specialiter deferantur.* ¶ 6 *Lacus quoque piscatorios, & portus in censum dominus debet deferre. Salinæ si quæ sunt in prædiis,*[a] *& ipsæ in censum deferendæ sunt.* ¶ 7 *Si quis inquilinum vel colonum non fuerit professus, vinculis censualibus tenetur.* ¶ 8 *Quæ post censum edictum nata, aut postea quæsita sint, intra finem operis consummati professionibus edi possunt.* ¶ 9 *Si quis veniam petierit, vt censum sibi emendare permittatur, deinde post hoc impetratum cognouo*

[a] In arch. erat præsidiis. sed rectè ita fuit emendatum.

gnouerit, se non debuisse hoc petere, quia res emendationem non desiderabat: nullum eius praeiudicium ex eo quòd petiit vt cēsum emendaret, fore, saepißimè rescriptum est.

cc. l. 4. C. de re iud.

V. PAPINIANVS libro nonodecimo Responsorum.

CVm possessor vnus expediēdi negotij causa tributorum iure conueniretur, aduersus ceteros, quorum aequè praedia tenentur, ei qui conuentus est, actiones à fisco praestantur. scilicet vt omnes pro modo praediorum pecuniā tributi conferant. nec inutiliter actiones praestantur, tametsi fiscus pecuniam suam receperauerit: quia nominum venditorum pretium 1 *acceptum videtur. ¶ Qui non habita ratione tributorum, ex causa fideicommißi praedia restituunt, actionem ex Diui Pij Antonini litteris habent, quam legato quoque soluto locum* 2 *habere voluit. ¶ Pro pecunia tributi quod sua die non est redditum, quo minus praedium iure pignoris distrahatur, oblata moratoria cautio non admittitur. nec audietur legatarius contradicens ob tributa praeteriti tēporis, quòd heres soluendo sit, & is qui tributū recipiendū praepositus fuerat.*

VI. CELSVS libro † vicensimo quinto Digestorum.

† *qūintodecimo*

*in Thracia.

COlonia Philippensis* iuris Italici est.

VII. GAIVS libro sexto ad Legem Iuliam & Papiam.

IVris Italici sunt, τρωὰς, βήρυτος, δυῤῥάχιον.

VIII. PAVLVS libro secundo de Censibus.

IN Lysitania Pacensesed & Emeretenses iuris Italici sunt. idem ius Valentini & Licitani* habent. Barcenonenses quoque ibidem immunes sunt. Lugdonenses Galli, item Bienenses in Narvonensi iuris Italici sunt. In Germania inferiore Agrivinenses iuris Italici sunt. Laodicia in Syria, & Berytos in Fœnice iuris Italici sunt, & solum earũ. eiusdem iuris & Tyriorum ciuitas à Diuis Seuero & Antonino facta est. Diuus Antoninus Antiochenses colonos fecit saluis tributis. Imperator noster Antoninus ciuitatem Emisenorum coloniam & iuris Italici fecit. Diuus Vespasianus Cæsarienses colonos fecit, nõ adiecto vt & iuris Italici essent. sed tributum his remisit capitis. sed Diuus Titus etiam solum immune factum interpretatus est. similes eis Capitulenses esse vidẽtur. in prouincia Macedonia *Dyrracheni, Cassasdrenses,* Philippenses, Dienses, Stouenses iuris Italici sunt. in prouincia Asia duæ sunt iuris Italici, Troas & Parium. in Pisidia eiusdem iuris est colonia Antiochensium, in Africa Carthago, Vticea, Leptis magna

*Ilicitani scribẽdũ esse putãt Taur. & Ant. Aug. licet Flor. esset Licitani aut Lucitani. Ant. Aug. lib. 3. c. vl.

*Plin. lib. 2. c. 60. Casandria. & li 4. c. 10. Cassãdria oppidũ in Macedonia. Taurell.

magna à Diuis Seuero & Antonino iuris Italici facta sunt.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

TIT. VI.

Quæ duob. tit. sequétib. habétur, ea ferè omnia iam propriis locis scripta fuere. l. 1. §. Si quis ius dic.

VLPIANVS libro primo ad Edictum.

V*Erbum hoc* SI QVIS[a] *tam masculos quàm feminas complectitur.*

II. PAVLVS libro primo ad Edictum.

V*Rbis appellatio muris, Romæ autẽ continentibus ædificiis finitur, quod latius* 1 *patet.* ¶ *Cuiusque diei maior pars est horarum septem*[a] *primarum diei, non supremarum.*

[a] Aug. lib. 4. c. 13.

III. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

I*Tinere faciendo viginti milia passuum in dies singulos peragenda, sic sunt accipienda, vt si post hanc dinumerationem minus quàm viginti milia supersint, integrum diem occupent. veluti viginti vnum milia sunt passus: viduum eis adtribuetur. quæ dinumeratio ita demum facienda erit, si de die non conueniat.* 1 ¶ *Eius qui apud hostes decessit, dici hereditas non potest, qui seruus decessit.*

IIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

N*Ominis appellatione rẽ significari Proculus ait.*

In vulg. est lex, Pecuniæ.

V. IDEM libro secundo ad Edictum.

Rei appellatio latior est quàm pecuniæ: qua etiam ea quæ extra cōputationem patrimonij nostri sunt, continet: cum pecuniæ significatio ad ea referatur, quæ in patrimonio sunt. ¶ *Opere locato, conducto: his verbis Labeo significari ait id opus quod Græci ἀποτέλεσμα[a] vocant, non ἔργον,[b] id est ex opere facto corpus aliquod perfectum.* 1

[a] i. effectū, absolutionē, rē perfectam & ædificatā.
[b] i. ipsum opus seu ipsam ædificationem.

VI. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

Nominis & rei appellatio ad omnē contractum & obligationem pertinet. Verbum EX LEGIBVS *sic accipiendum est, tam ex legum sententia quàm ex verbis.*

VII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

Varr. lib. 5. linguæ Latinæ.

Sponsio appellatur nō solùm quæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissióque.

VIII. IDEM libro tertio ad Edictum.

Verbum OPORTEBIT *tā præsens quàm futurum tempus significat.* ¶ *Actionis verbo non continetur exceptio.* 1

VIIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

Marcellus apud Iulianum notat, verbo PERISSE *& scissum & fractum contineri, & vi raptum.*

X. IDEM libro sexto ad Edictum.

CReditores accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacumque actione, vel persecutione, vel iure ciuili sine vlla exceptionis perpetuae remotione, vel honorario, vel exordinario, siue purè, siue in diem, vel sub condicione. quòd si natura debeatur, non sunt loco creditorum. sed si non sit mutua pecunia, sed contractus: creditores accipiuntur.

XI. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

CReditorum appellatione non hi tantùm accipiuntur, qui pecuniam crediderunt: sed omnes quibus ex qualibet causa debetur.

XII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

VT si cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio vllo debetur. sed etsi ex delicto debeatur, mihi videtur posse creditoris loco accipi. quòd si ex populari causa, ante litis contestationem rectè dicetur creditoris loco non esse, postea esse. 1 *¶ Minus soluit, qui tardius soluit: nam & tempore minus soluitur.*

In vulg. Si cui.

XIII. IDEM libro septimo ad Edictum.

MVlieris appellatione etiam virgo viripotens continetur. 1 *¶ Res abesse videntur, vt Sabinus ait & Pedius probat, etiam hae quarum corpus manet, forma mutata est. & ideo si corruptae redditae sint, vel transfiguratae, videri abesse: quoniam * plerumque plus est in manus pretio, quàm in re.* 2 *¶ Desinere autem*

* Perperã quidam emendat, quanquã, contra fidem omniũ librorum.

autem abesse res tunc videtur, cum sic redit in potestatem, ne amittere eius possessionem possimus: ob hoc quòd furto pridem subtracta est. Abest & ea res, quæ in rebus humanis nõ est.

XIIII. PAVLVS libro septimo ad Edictum.

L*Abeo & Sabinus existimant, si vestimentum scissum reddatur, vel res corrupta reddita sit, veluti scyphi collisi, aut tabula rasa pictura, videri rem abesse: quoniam earum rerum pretium non in substantia, sed in arte sit positum. item si dominus rem, quæ furto sibi aberat, ignorans emerit: rectè dicitur res abesse, etiam si postea id ita esse scierit: quia videtur res ei abesse, cui pretium abest. Rem amisisse videtur, qui aduersus nullum eius persequendæ actionem habet.*

XV. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

B*Ona ciuitatis abusiue publica dicta sunt: sola enim ea publica sunt, quæ populi Romani sunt.*

XVI. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

E*Vm qui vectigal populi Romani conductum habet, publicanum appellamus: *nam* publica appellatio in compluribus causis ad populum Romanum respicit. ciuitates enim priuatorum loco habentur.*

XVII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

Inter

INter publica habemus non sacra, nec religiosa, nec quæ publicis vsibus destinata sunt: sed si qua sunt ciuitatium velut bona. sed peculia seruorum ciuitatium procul dubio 1 publica habẽtur. ¶ *Publica vectigalia intellegere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit: quale est vectigal portus, vel venalium rerũ, item salinarũ, & metallorũ, & picariarum.*"

'Rectè sic Flo. perperã in vul. piscariarum, ex qua tamẽ vitiosa lectione maiores nostri maximũ vectigal piscariarũ licitum esse calũniati sunt.

XVIII. PAVLVS lib. nono ad Edictum.

MVnus tribus modis dicitur: vno donum, & inde munera dici dari, mittíve. altero onus, quod cum remittatur, vacationem militiæ munerísque præstat. inde immunitatem appellari. tertio officium; vnde munera militaria, & quosdam milites munificos vocari. igitur municipes dici, quòd munera ciuilia capiant.

Assignat differentiam inter tria vocabula, agere, gerere, & contrahere.

XVIIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

LAbeo libro primo prætoris vrbani definit, quòd quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. Et actum quidem generale verbum esse, siue verbis, siue re quid agatur: vt in stipulatione, vel numeratione. Contractum autem vltro citróq; obligationẽ, quod Græci συνάλλαγμα. i. compermutatum, contractum *vocãt. veluti emptionẽ, venditionem, locationem, conductionem, societatem.*

tatem. Gestū rem significare sine verbis factā.

XX. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

VErba contraxerunt, gesserunt, non pertinent ad testandi ius.

XXI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

PRinceps bona concedendo videtur etiam obligationes concedere.

XXII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

PLus est in restitutione, quàm in exhibitione. nam exhibere est præsentiam corporis præbere. restituere est etiam possessorem facere, fructúsque reddere. pleraque præterea restitutionis verbo continentur.

XXIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

REi appellatione & causæ & iura continentur.

XXIIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

l. 62. j. tit. proxim.

NIhil est aliud hereditas, quàm successio in vniuersum ius quod defunctus habuit.

XXV. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

REcte dicimus eū fundū totum nostrum esse, etiam cum vsusfructus alienus est: quia vsusfructus non dominij pars, sed seruitutis sit: vt via & iter. nec falsò dici, totū meum esse, cuius non potest vlla pars dici alterius esse.

hoc

hoc & Iulianus, & est verius.

Quod pro indiuiso cum alio possideo, eius partem possidere dicor.

Quintus Mucius ait: partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Seruius non inelegãter partis appellatione vtrumque significari.

XXVI. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

PArtum non esse partem rei furtiuæ, Scæuola libro vndecimo quæstionum scribit.

l.10 §.vlt. ff. de vsurpat.

XXVII. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

1 *AGer est locus, qui sine villa est. ¶ Stipendium à stipe appellatum est, quòd per stipes, id est modica æra colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. & sanè appellatur ab intributione tributum: vel ex eo quòd militibus tribuatur.*

XXVIII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

ALienationis verbum etiã vsucapionem continet: vix est enim, vt non videatur alienare qui patitur vsucapi. Eum quoq; alienare dicitur, qui non vtẽdo amisit seruitutes.

Aug. libr. 3. c. vlt.

1 *¶ Qui occasione adquirendi non vtitur, non intellegitur alienare: veluti qui hereditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam non amplectitur.*

Quand

Quandoque oratio in qua est disiunctio accipitur pro coniuncta.

Oratio quæ neque coniunctionem neque disiunctionem habet, ex mente pronuntiantis, vel disiuncta vel coniuncta accipitur.

XXVIIII. IDEM libro sexagensimo sexto ad Edictum.

COniunctionem enim nonnumquam pro disiunctione accipi Labeo ait: vt in illa stipulatione, MIHI HEREDIQVE MEO, TE HEREDEMQVE TVVM.

XXX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SIlua cædua est, vt quidam putant, quæ in hoc habetur, vt cæderetur. Seruius eā esse, quæ succisa, rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur. ¶ *Stipula illecta est spicæ in messe* 1 *deiectæ,* nec dum lectæ,* quas rustici cū vacauerint° colligūt.* ¶ *Noualis est terra præcisa,* 2 *quæ anno cessauit, quam Græci νέασιν° vocāt. Integra autem est, in quam nondum dominus pascendi gratia pecus immisit.* ¶ *Glans cadu-* 3 *ca est, quæ ex arbore cecidit. Pascua silua est, quæ pastui pecudum destinata est.*

*legit Alc. occauerint.

* Aliàs, νέασιν, Græci legūt, quomodo & in archet. prius legebatur. Vide Turneb. in li. 4. Varr. vbi multa eruditè hac de re disserit. significat autem νέασιν, noualem agrum.

XXXI. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

PRatum est, in quo ad fructum percipiendum falce dumtaxat opus est: ex eo dictū, quòd paratum sit ad fructum capiendum.

XXXII. PAVLVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

MInus solutum intellegitur, etiam si nihil esset solutum.

XXXIII. VLPIANVS libro vicensimo primo ad Edictum.

PAlam est coram pluribus.

XXXIIII. PAVLVS lib. vicensimoquarto ad Edictum.

ACtionis verbo etiam persecutio continetur.

XXXV. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

REstituere autem is intellegitur, qui simul & causam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset. id est & vsucapionis causam, & fructuum.

XXXVI. VLPIANVS lib. vicensimo tertio ad Edictum.

LItis nomen omnem actionem significat, siue in rem siue in personam sit.

XXXVII. PAVLVS libro vicensimo sexto ad Edictum.

VErbum oportere non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest vel pluris vel minoris condemnare: sed ad veritatē refertur.

XXXVIII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

OStentum Labeo definit, omne contra naturam cuiusque rei genitū, factúmq;: duo genera autem sunt ostentorum: vnū, quotiens quid contra naturam nascitur: tribus

manibus fortè aut pedibus, aut qua alia parte corporis quæ naturæ contraria est. alterũ, cum quid prodigiosum videtur, quæ Græci φαντάσματα".i. visiones prodigiosas *vocant.*

"Cic. vertit, visa. hæc autẽ est vera lectio. perperã Haloander post Politiani emẽdationem ediderat φάσματα. Taurel. vide Alc. lib. 2. prætermiss.

XXXVIIII. PAVLVS libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

S*Vbsignatum dicitur, quod ab aliquo subscriptum est. nam veteres subsignationis verbo pro adscriptione vti solebãt.* ¶ *Bona intelleguntur cuiusque, quæ deducto ære alieno supersunt. Detestari est absenti denuntiare.* 1 ¶ *Incertus possessor est, quem ignoramus.* 2

XL. VLPIANVS lib. quinquagensimo sexto.

D*Etestatio est denuntiatio facta cum testatione.* ¶ *Serui appellatio etiam ad ancillam refertur.* 1 ¶ *Familiæ appellatione liberi quoque continentur. Vnicus seruus familiæ appellatione non continetur. ne duo quidem familiam faciunt.* 2

XLI. GAIVS libro vicensimo primo ad Edictum prouinciale.

"Græcis. Ant. Aug. libr. 2. c. 1.

A*Rmorum appellatio non vtique* " *scuta, & gladios, & galeas significat: sed & fustes, & lapides.*

XLII. VLPIANVS lib. quinquagensimo septimo ad Edictum.

P*Robrum & obprobriũ id est. probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter, & quasi more ciuitatis. vtputa furtũ, adulterium natura turpe est. enimuero tutelæ damnari,*

Aug. libr. 4. c. 4.

nari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis. nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem idoneum incidere.

XLIII. IDEM libro quinquagesimo octauo ad Edictum.

VErbo victus continentur quæ esui potuique cultuique corporis, quæq; ad viuendum homini necessaria sunt. vestem quoque victus habere vicem Labeo ait.

XLIIII. GAIVS lib. vicesimo secundo ad Edictum prouinciale.

ET cetera, quibus tuendi, curandíve corporis nostri gratia vtimur, ea appellatione significantur.

XLV. VLPIANVS libro quinquagesimo *octauo* ad Edictum.

IN stratum omne vestimentum contineri, quod iniciatur Labeo ait. neque enim dubium est, quin stragula vestis sit omne pallium περίστρωμα. idest, instratum. *In victum ergo vestem accipiemus, non stragula: in stratu omnem stragulam vestem.*

Vulg. Instrato.

XLVI. IDEM lib quinquagesimo nono ad Edictum.

PRonuntiatum & statutum idem potest, promiscuè enim & pronuntiasse & statuisse solemus dicere eos qui ius habent cognoscẽdi. Matremfamilias accipere debemus eam, quæ non inhonestè vixit. matrem enim fami-

Cic. Top.

lias à ceteris feminis mores discernunt, atque separant. proinde nihil intererit, nupta sit, an vidua: ingenua sit, an libertina. nam neq; nuptiæ neque natales faciunt matremfamilias, sed boni mores.

XLVII. PAVLVS libro quinquagensimo sexto ad Edictum.

Liberationis verbum eandem vim habet, quam solutionis.

XLVIII. GAIVS libro ad Edictum prætoris vrbani titulo ¶ Qui neque sequantur neque ducantur.

In vulg. lex, Qui neque sequantur, &c.

Solutum non intellegimus eum, qui licet vinculis leuatus sit, manibus tamen tenetur. ac ne eum quidem intellegimus solutum, qui in publico sine vinculis seruatur.

XLVIIII. VLPIANVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

Bonorum appellatio aut naturalis aut ciuilis est. naturaliter bona ex eo dicũtur, quòd beant, hoc est beatos faciunt. beare est prodesse. In bonis autem nostris cõputari sciendum est non solùm quæ dominij nostri sunt: sed & si bona fide à nobis possideantur, vel superficiaria sint. Aequè bonis adnumerabitur, etiam si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. nam hæc omnia in bonis esse videntur.

L. IDEM libro sexagensimo primo ad Edictum.

Nur

N*Vrus appellatio etiam ad pronurum, & vltra porrigenda est.*

LI. GAIVS libro vicensimo tertio ad Edictum prouinciale.

A*Ppellatione parentis non tantùm pater, sed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur: sed & mater, & auia, & proauia.*

LII. VLPIANVS libro sexagensimo primo ad Edictum.

P*Atroni appellatione & patrona continetur.*

Disiuncta posita inter genus & speciem ponitur pro coniuncta. Soluta verò oratio in illam resoluitur, ad quam facti qualitas & iuris dispositio adaptatur. Bart.

LIII. PAVLVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

S*Aepe ita comparatum est, vt coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniunctis, interdum soluta pro separatis. nam cum dicitur apud veteres* ADGNATORVM GENTILIVMQVE, *pro separatione accipitur. at cum dicitur* SVPER PECVNIAE, TVTELAEVE SVAE, *tutor separatim sine pecunia dari non potest. & cū dicimus* QVOD DEDI AVT DONAVI, *vtraque continemus. cum verò dicimus* QVOD EVM DARE FACERE OPORTET, *quoduis eorum sufficit provare. cum verò dicit prætor,* SI DONVM,

Gentiles definit Cice. in Topic.

MVNVS, OPERAS REDEMERIT, *si omnia imposita sunt, certum est omnia redimēda esse. ex re ergo pro coniunctis habētur. si quædam imposita sunt, cetera non desiderabuntur. Item dubitatum, illa* * *verba** OPE, CONSILIO, *quemadmodum accipienda sunt: sententiæ coniungentium, aut separantium. sed verius est, quod & Labeo ait, separatim accipienda: quia aliud factum est eius qui ope, aliud eius qui consilio furtū facit. sic enim alij condici potest, alij non potest.* * & * *sanè post veterum auctoritatem eo peruentum est, vt nemo ope videatur fecisse, nisi & consilium malignum habuerit: nec consilium habuisse noceat, nisi & factum secutum fuerit.*

LIIII. VLPIANVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

COndicionales creditores dicuntur & hi quibus nondum competit actio, est autem competitura: vel qui spem habent vt competat.

LV. PAVLVS lib. sextodecimo breuis edicti.

CReditor autem is est, qui exceptione perpetua summoueri non potest. qui autem temporalem exceptionem timet, similis est condicionali creditori.

LVI. VLPIANVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

COgnoscere instrumenta, est relegere, & recognoscere. dispungere est conferre accepta

1 *cepta & data.* ¶ *Liberorum appellatione continentur non tantùm qui sunt in potestate: sed omnes qui sui iuris sunt, siue virilis, siue feminini sexus sunt, éxue feminini sexus descendentes.*

LVII. PAVLVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

QVi præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm ceteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præsunt debent, hi magistri appellantur. quinetiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monẽdo, vel mõstran- 1 *do.* ¶ *Persequi videtur & qui satis accepit.*

In vulg. Quibus.

LVIII. GAIVS libro vicensimoquarto ad Edictum prouinciale.

LIcet inter gesta & facta videtur quædam esse subtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς, i. abusiuè, *nihil inter factum &* 1 *gestum interest.* ¶ *Paternos libertos rectè videmur dicere nostros libertos. liberorum libertos non rectè nostros libertos dicimus.*

LVIIII. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

POrtus appellatus est conclusus locus, quo importantur merces, & inde exportantur. eáque nihilo minus statio est conclusa, atque munita. inde angiportum dictum est.

LX. IDEM libro sexagensimo nono ad Edictum.

Locus est non fundus, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrũ aliquid est. & plerumque sine villa locum accipimus. ceterum adeo opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, vt & modicus locus poßit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio. & qualibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus. necnon & fundus locus constitui potest. nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellationem non solùm ad rustica, verùm ad vrbana quoque prædia pertinere Labeo scribit. sed fundus quidem suos habet fines: locus verò latere potest, quatenus determinetur, & definietur.

Vocabulo satisdationis continetur aliquando repromissio quæ fit sine fideiussore.

LXI. PAVLVS libro sexagensimo quinto ad Edictum.

Satisdationis appellatione interdũ etiam repromißio continebitur, qua contentus fuit is, cui satisdatio debebatur.

l.7.§.7.ff. de acq.re. dom.l. 7. ff.ad exhib. l.1.ff. de tig. iunct.

LXII. GAIVS libro vicensimo sexto ad Edictum prouinciale.

Tigni appellatione in lege duodecim tabularum omne genus materiæ, ex qua ædificia constant, significatur.

LXIII.

LXIII. VLPIANVS libro ſeptuageſimo primo ad Edictum.

PEnes te amplius eſt, quàm APVD TE. *nam apud te eſt, quod qualiter qualiter à te teneatur: penes te eſt, quod quodam modo poßidetur.*

LXIIII. PAVLVS libro ſexageſimo ſeptimo ad Edictum.

INteſtatus eſt non tantùm qui teſtamentum non fecit: ſed etiam cuius ex teſtamento hereditas adita non eſt.

LXV. VLPIANVS libro ſeptuageſimo ſecundo ad Edictum.

HEredis appellatio non ſolùm ad proximum heredem, ſed & ad vlteriores refertur. nam & heredis heres, & deinceps, heredis appellatione continetur.

LXVI. IDEM libro ſeptuageſimo quarto ad Edictum.

MErcis appellatio ad res mobiles tantùm pertinet.

LXVII. IDEM libro ſeptuageſimo ſexto ad Edictum.

ALienatum non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet. venditum tamen rectè dicetur. ¶ 1 *Donationis verbum ſimpliciter loquendo omnem donationem comprehendiſſe videtur, ſiue mortis cauſa, ſiue non mortis cauſa fuerit.*

LXVIII. IDEM libro ſeptuageſimo ſeptimo ad Edictum.

Illa verba ARBITRATV LVCII TITII FIERI, *ius*[a] *significant, & in seruum non cadunt.*

[a] i. arbitrium viri boni. Græci ad l. 69. de iur. dot. ideo seruus non intelligitur vir bonus.

LXVIIII. IDEM libro septuagensimo octauo ad Edictum.

Haec verba CVI REI DOLVS MALVS AUERIT, AFVERIT, *generaliter comprehendant omnem dolum, quicumque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita.*

Appellatione heredis continentur & heredis heredes.

LXX. PAVLVS libro septuagensimo tertio ad Edictum.

Sciendum est, heredem etiam per multas successiones accipi. nam paucis speciebus heredis appellatio proximum continet: veluti in substitutione impuberis, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO HERES ESTO: *vbi heredis heres non continetur, quia incertus est. item in lege Aelia Sentia filius heres proximus potest libertum paternum vt ingratum accusare, non etiam si heredi heres exstiterit. idem dicitur in operarum exactione, vt filius heres exigere possit, non ex successione effectus. Verba hæc* IS AD QVEM EA RES PERTINET, *sic intelleguntur, vt qui in vniuersum dominium* * *vel iure ciuili* * *vel iure prætorio succedit, contineatur.*

LXXI. VLPIANVS libro septuagensimo nono ad Edictum.

Aliud

ALiud est capere, aliud accipere. capere, cum effectu accipitur. accipere, & si quis non accepit vt habeat. ideóque non videtur quis capere quod erit restituturus. sicut peruenisse propriè illud dicitur quod est remansurum. ¶ *Hæc verba* HIS REBVS RECTE PRAESTARI *hoc significant, ne quid periculum vel damnum ex ea re stipulator sentiret.*

l. 51 §. tit. prox.

LXXII. PAVLVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

APpellatione rei pars etiam continetur.

LXXIII. VLPIANVS libro octogensimo ad Edictum.

HAec verba in stipulatione posita EAM REM RECTE RESTITVI, *fructus continent.* RECTE *enim verbum pro viri boni arbitrio est.*

LXXIIII. PAVLVS libro secundo ad Edictum ædilium curulium.

SIgnatorius anulus ornamenti appellatione non continetur.

LXXV. IDEM libro quinquagensimo ad Edictum.

REstituere is videtur, qui id restituit, quod habiturus esset actor, si controuersia ei facta non esset.

LXXVI. IDEM libro quinquagensimo primo ad Edictum.

DEdisse intellegendus est etiam is qui permutauit, vel compensauit.

l. 19. §. de lib. caus.

LXXVII. IDEM libro quadragesimo nono ad Edictum.

*Frugem pro reditu appellari, non solum * quod * frumentis, aut leguminibus: verùm & * quod * ex vino, siluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. Iulianus scribit, fruges omnes esse quibus homo vescatur, falsum esse: non enim carnem, aut aues, feráſue, aut poma fruges dici. frumentum autem id esse, quod arista se teneat, rectè Gallum* definisse. lupinũ verò & favam fruges potius dici: quia nõ arista, sed siliqua continentur. quæ Seruius apud Alfenum in frumento contineri putat.*

* Aelium Gallũ intelligit.

LXXVIII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

Interdum proprietatem quoq; verbum possessionis significat: sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est.

LXXVIIII. IDEM libro sexto ad Plautium.

l. 27. §. de iur. dot.

Impensæ necessariæ sunt, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit. Vtiles impensas esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, non deteriorem esse non sinant: ex quibus reditus mulieri adquiratur. sicuti arbusti pastinatione vltra quàm necesse fuerat: item doctrinam puerorum. quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo, aut mancipiis carere. in his impensis & pistrinum & horreum insulæ dotali adiectum plerumq; dicemus.*

* Rectè additur negatio Florent. Ant. Aug. lib. 1. c. 2.

temus. Voluptariæ sunt, quæ speciem dumtaxat ornant, non etiam fructum augent. vt sunt viridia, & aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ.

Testator repetendo legata à substituto, videtur repetere & libertates.

LXXX. IDEM libro nono ad Plautium.

IN generali repetitione legatorum etiam datæ libertates continẽtur ex mente legis duodecim tabularum.

LXXXI. IDEM libro decimo ad Plautium.

CVm prætor dicat, vt opus factum restituatur. etiam damnum datũ actor consequi debet: nam verbo restitutionis omnis vtilitas actoris continetur.

LXXXII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

VErbum AMPLIVS *ad eum quoq; pertinet, cui nihil debetur. sicuti ex contrario minus solutum videtur, etiam si nihil esset exactum.*

LXXXIII. IAVOLENVS libro quinto ex Plautio.

PRoprie bona dici non possunt, quæ plus incommodi quàm commodi habent.

LXXXIIII. PAVLVS libro secundo ad Vitellium.

FIlij appellatione omnes liberos intellegimus.

LXXXV. MARCELLVS libro primo Digestorum.

Ner

NEratius Priscus tres facere existimat collegium, & hoc magis sequendum est.

LXXXVI. CELSVS libro quinto Digestorum.

QVid aliud sunt iura prædiorum, quàm prædia qualiter se habentia? vt bonitas, salubritas, amplitudo?

LXXXVII. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum.

VT Alfenus ait, vrbs est Roma, quæ[a] muro cingeretur. Roma est etiam, qua continenti ædificia essent. nam Romam non muro tenus existimari, ex consuetudine cotidiana posse intellegi, cum diceremus Romam nos ire, etiam si extra vrbem habitaremus.

l.2.5. eod. [a]Ant. August. lib. 2. c. 2. putat legendú, qua, vt & post ea, qua continentia ædificia &c. In vulg. [a]Prope modum. [a]Sic Flo. Ant. Ang. lib. 2. c. 6.

LXXXVIII. CELSVS libro octauodecimo Digestorum.

TAntũ[a] quisque pecuniæ relinquit, quãtum ex bonis eius refici potest. sic dicimus, centies[a] aureorum habere, qui tantum in prædiis, ceterisque similibus rebus habeat. non idem est in fundo alieno legato, quamquam is hereditaria pecunia parari potest. neque quisquam eum qui pecuniam numeratam habet, habere dicit quidquid ex ea parari potest.

LXXXVIIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

BOues magis armentorum quàm iumentorum generis appellantur. ¶ *Hoc sermone* DVM NVPTA ERIT, *primæ nuptiæ significan*

ficantur. ¶ Inter edere & reddi rationes, multum interest. nec is qui edere iussus sit, reliquū reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etiam si quod reliquū sit apud eum, non soluat.

XC. VLPIANVS libro vicensimo septimo ad Sabinum.

QVi vti optimæ maximæq; sunt, ædes tradit, non hoc dicit, seruitutem illis deberi: sed illud solum, ipsas ædes liberas esse, hoc est nulli seruire.

XCI. PAVLVS libro secundo Fideicommissorum.

„ MEorum & tuorum appellatione actio-
„ nes quoque contineri dicendum est. l. 30. ff. j. ad Treb.

XCII. IDEM libro septimo Quæstionum.

PRoximus est, † Qui nemo antecedit. supremus est, quem nemo sequitur. † quem

XCIII. CELSVS libro nonodecimo Digestorum.

MOuentium, item mobilium appellatione idem significamus. si tamen apparet, defunctum animalia dumtaxat, quia se ipsa mouerent, mouentia vocasse. quod verum est.

XCIIII. IDEM libro vicensimo Digestorum.

VErbum reddendi quamquam significatum habet retro dādi, recipit tamen & per se dandi significationem.

XCV. MARCELLVS libro quartodecimo Digestorum.

Potest

Potest reliquorum appellatio & vniuersos significare.

XCVI. CELSVS libro vicensimo quinto Digestorum.

Cice. in Topic. aliter definit.

Litus est quousque maximus fluctus à mari peruenit. idque Marcum Tullium aiunt, cum arbiter esset, primum constituisse. ¶ *Prædia dicimus aliquorum esse, non vtique*[o] 1 *communiter habentium ea: sed vel alio aliud habente.*

[o] Græcismus. sub. solum. Aug. lib. 2. c. 1.

XCVII. IDEM libro trigensimo secundo Digestorum.

Cum stipulamur, QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE TITII AD TE PERVENERIT: *res ipsas quæ peruenerunt, non pretia earum spectare videmur.*

XCVIII. IDEM libro trigensimo nono Digestorum.

l. 3. §. minorem. ff. de mino.

Cum bisextum Kalendis est, nihil refert, vtrum priore, an posteriore die quis natus sit: & deinceps sextum Kalendas eius natalis dies est. nã id viduũ pro vno die habetur, sed posterior dies intercalatur, non prior. ideo quo anno intercalatũ nõ est sexto Kalẽdas natus, cũ bisextũ Kalẽdis est, priorẽ diẽ natalem habet. ¶ *Cato putat mensem intercalarẽ addi-* 1 *ticiũ esse. omnésque eius dies pro momẽto temporis obseruat, extremóq; diei mensis Februarij adtribuit Quintus Mucius. mensis autem intercalaris constat ex diebus viginti octo.*

XCVIIII.

XCVIIII. VLPIANVS libro primo de officio consulis.

NOtionem accipere possumus, & cognitionem & iurisdictionem. 1 ¶ Continetes prouincias accipere debemus eas, quæ Italiæ iunctæ sunt: vtputa Galliam. sed & prouinciam Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto Italia diuiditur. 2 ¶ Instrumentorum appellatione quæ comprehendantur, per quàm difficile erit separare. quæ enim propriè sint instrumenta, propter quæ dilatio danda sit, inde dinoscemus, si in præsentiam personæ quæ instruere poßit, dilatio petatur. puta qui actum geßit, licet in seruitute, vel qui actor fuit constitutus: putem videri instrumentorum causa peti dilationem.

C. IDEM libro secundo de officio consulis.

SPeciosas personas accipere debemus clarißimas personas vtriusq; sexus. item eorum, quæ ornamentis senatoriis vtuntur.

CI. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

INter stuprum & adulterium hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptã, stuprum in viduam committitur. sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur. 1 ¶ Diuortium inter virum & vxorem fieri dicitur: repudium verò sponsæ remitti videtur. quod & in vxoris personã non absurdè cadit. 2 ¶ Verum est morbum esse temporalem corporis

invecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum. veluti si talum excusit. nã & luscus† itaque vitiosus est. ¶ *Seruis legatis* 3 *etiam ancillas deberi quidam putant: quasi commune nomen vtrumque sexum contineat.*

†vtique

CII. IDEM libro septimo Regularum.

D*Erogatur legi, aut abrogatur. derogatur legi, cum pars detrahitur. abrogatur legi, cum prorsus tollitur.*

CIII. IDEM libro octauo Regularum.

L*Icet capitalis latinè loquentibus omnis causa existimationis videatur, tamẽ*[n] *appellatio capitalis, mortis, vel amißionis ciuitatis intellegenda est.*

[n] Sic Flor. alij libri habẽt, nõ tamẽ. alij pœnæ tamen. &c. sed rectè. Flor. & ita Harmenop. lib. vl. tit. vlt. prochiri.

CIIII. IDEM libro secundo Excusationum.

Ἡ τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεσθαι. i. liberorum appellatio etiam ad nepotes extenditur.

CV. IDEM libro vndecimo Responsorum.

M*Odestinus*[n] *respõdit, his verbis* LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS, *libertum libertæ testatoris non contineri.*

[n] l. 2. §. de excus.

CVI. IDEM libro singulari de Præscriptionibus.

D*Imissoriæ litteræ dicuntur, quæ volgo apostoli dicuntur. dimissoriæ autem dictæ, quòd causa ad eum qui appellatus est, dimittitur.*

CVII IDEM libro tertio Pandectarum.

A*Dsignare libertũ hoc est, testificari cuius*

ius ex liberis libertum eum esse voluit.

CVIII. IDEM libro quarto Pandectarum.

D*Ebitor intellegatur is, à quo inuito exigi pecunia potest.*

CVIIII. IDEM libro quinto Pandectarum.

B*Onæ fidei emptor esse videtur, qui ignorauit eam rem alienam esse: aut putauit eum qui vendidit, ius vendendi habere, puta procuratorem aut tutorem esse.*

Cap. 109. & 110. præposterè scribebãtur in Noricis & vulg. nã ea esse inuertenda monebãt literæ margini adfixæ.

CX. IDEM libro sexto Pandectarum.

S*Equester dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt: dictus ab eo, quòd occurrenti, aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur.*

CXI. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

Ant. Aug. lib. 3. c. 1.

C*Enseri est constituere, & præcipere. vnde etiam dicere solemus, cẽseo hoc facias: & semet aliquid cẽsuisse. inde censoris nomen videtur esse tractum.*

CXII. IDEM libro vndecimo ex Cassio.

L*Itus publicum est eatenus, qua maxime fluctus exæstuat. idémque iuris est in lacu, nisi is totus priuatus est.*

CXIII. IDEM libro quartodecimo ex Cassio.

" M*Orbus sonticus est, qui cuique rei*
" *nocet.*

l. quæsitũ. §. de re iudic.

CXIIII. IDEM libro quintodecimo ex Cassio.

Soluendo esse nemo intellegitur, nisi qui solidum potest soluere.

CXV. IDEM libro quarto Epistularum.

Quaestio est, fundus à possessione vel agro vel praedio quid distet. Fundus est omne, quidquid solo tenetur. ager est, si species fundi ad vsum hominis comparatur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. quidquid enim adprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec potest pertinere, hoc possessionem appellamus. possessio ergo vsus, ager proprietas loci est. Praedium vtriusque suprascriptae generale nomen est. nam & ager et possessio huius appellationis species sũt.

CXVI. IDEM libro septimo Epistularum.

QVISQVIS MIHI ALIVS FILII FILIVSVE HERES SIT, *Labeo nõ videri filiam contineri: Proculus contra. mihi Labeo videtur verborum figurã sequi, Proculus mentem testantis. respondit, non dubito quin Labeonis sententia vera non sit.*

CXVII. IDEM libro nono Epistularum.

Non potest videri minus soluisse is, in quem amplioris summae actio non competit.

CXVIII. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium.

Hostes hi sunt, qui nobis aut quibus nos publicè bellum decreuimus. ceteri latrones, aut praedones sunt.

CXVIIII.

CXVIIII. IDEM libro tertio ad Quintum Mucium.

HEreditatis appellatio sine dubio cõtinet etiam damnosam hereditatẽ. iuris enim nomen est, sicuti bonorum possessio.

CXX. IDEM libro quinto ad Quintum Mucium.

VErbis legis duodecim tabularũ his, VTI LEGASSIT * SVAE REI, ITA IVS ESTO, latissima potestas tributa videtur & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoque constituendi. sed id interpretatione coangustatum est vel legũ, vel auctoritate iura constituentium.

*citat con cisè vt alibi solét nostri auctores. & fortè legendum legassit, &, suç reĩ &c.

CXXI. IDEM libro sexto ad Quintum Mucium.

VSura pecuniæ, quam percipimus, in fructu non est: quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est, id est noua obligatione.

Si quis dixerit, filio filiisque meis tutorem do, etiam filiabus dedisse videtur.

CXXII. IDEM libro octauo ad Quintum Mucium.

SEruius ait, si ita scriptum sit, FILIO, FILIISQVE MEIS HOSCE TVTORES DO, masculis dumtaxat tutores datos: quoniã singulari casu hoc, filio, ad pluralem videtur transisse, continentem eundem sexum quem singularis prior positus habuisset. sed hoc facti, non iuris habet quæstionem: potest enim fieri, vt singulari casu de filio senserit, deinde ple-

In vulg. Herennius.

nius omnibus liberis prospexisse in tutore dando voluerit. quod magis rationabile esse videtur.

CXXIII. IDEM libro vicesimo sexto ad Quintum Mucium.

V*Erbum* ERIT *interdũ etiã præteritum, nec solùm futurum tempus demõstrat. quod est nobis necessarium scire, & cum codicilli ita cõfirmati testamẽto fuerint,* QVOD IN CODICILLIS SCRIPTVM ERIT, *vtrum ne futuri temporis demõstratio fiat, an etiam præteriti, si ante scriptos codicillos quis relinquat. quod quidem ex voluntate scribentis interpretandum est. quemadmodum autem hoc verbum* EST *non solum præsens, sed & præteritum tempus significat: ita & hoc verbũ* ERIT *non solum futurum, sed interdum etiam præteritum tempus demonstrat. nam cum dicimus,* LVCIVS TITIVS SOLVTVS EST AB OBLIGATIONE: *& præteritum, & præsens significamus. sicut hoc,* LVCIVS TITIVS ALLIGATVS EST. *& idem fit, cum ita loquimur* TROIA CAPTA EST. *non enim ad præsentis facti demõstrationem refertur is sermo, sed ad præteritum.*

CXXIIII. PROCVLVS libro secundo Epistularum.

H*Aec verba* ILLE AVT ILLE *non solùm disiunctiua, sed etiam subdisiunctiua*

ctinæ orationis sunt. disiunctiuum est, veluti cum dicimus, AVT DIES AVT NOX EST, *quorum posito altero, necesse est tolli alterum. item sublato altero, poni alterum. ita simili figuratione verbum potest esse subdisiūctiuum. Subdisiūctiui autem genera sunt duo: vnum, cum ex propositis finibus ita non potest vterque esse, vt possit neuter esse. veluti cum dicimus,* AVT SEDET, AVT AMBVLAT. *nam vt nemo potest vtrumque simul facere, ita aliquis potest neutrum, veluti is qui accumbit. Alterius generis est, cum ex propositis finibus ita non potest neuter esse: vt possit vtrumque esse. veluti cum dicimus,* OMNE ANIMAL AVT FACIT, AVT PATITVR. *nullum est enim quod nec faciat nec patiatur: at potest simul & facere & pati.*

CXXV. IDEM libro quinto Epistularum.

NEpos Proculo suo salutem. ab eo qui ita dotem promisit, CVM COMMODVM ERIT, DOTIS FILIAE MEAE TIBI ERVNT AVREI CENTVM, *putas ne protinus nuptiis factis dotem peti posse? quid si ita promisisset,* CVM POTVERO, DOTI ERVNT? *quòd si aliquam vim habeat posterior obligatio,* POSSIT *verbum quomodo interpretaris? vtrum ære alieno deducto, an extante? Proculus: cum dotem quis ita promisit,* CVM POTVERO, DOTI TIBI

ERVNT CENTVM:*existimo ad id quod actũ est,interpretationem redigendam esse.nam qui ambigue loquitur,id loquitur,quod ex his quæ significantur,sensit.propius est tamen, vt hoc eum sensisse existimem:deducto ære alieno potero.potest etiam illa accipi significatio, cum salua dignitate mea potero. quæ interpretatio ea magis accipienda est, si ita promissum est,* CVM COMMODVM ERIT. *hoc est cum sine incommodo meo potero.*

CXXVI. IDEM libro sexto Epistularum.

S*I cum fundum tibi darem,legem ita dixi,* VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE ESSET, *& adieci, ius fundi deterius factum non esse per dominum:præstabitur. amplius eo præstabitur nihil:etiam si prior pars,qua scriptũ est,* VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE SIT,*liberum esse significat. eóque si posterior pars adiecta non esset,liberum præstare deberem.tamen inferiore parte satis me liberatum puto,quod ad iura attinet,ne quid aliud præstare debeam, quàm ius fundi per dominum deterius factum non esse.*

CXXVII. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

V*Estis appellatione tam virilis quàm muliebris,& scænica, etiam si tragica aut citharœdica sit,continetur.*

CXXVIII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

Spadonum

SPadonum generalis appellatio est. quo nomine tam hi qui natura spadones sunt, itē thlibiæ, thlasiæ: sed & si quod aliud genus spadonum est, continentur.

Vide Theoph. Instit. de adoption.

CXXVIIII. PAVLVS libro primo ad Legem Iuliam & Papiam.

QVi mortui nascuntur, neque nati neq; procreati videntur: quia numquam liberi appellari potuerunt.

CXXX. VLPIANVS libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam.

LEge obuenire hereditatem nō impropriè quis dixerit & eam quæ ex testamento defertur: quia lege duodecim tabularum testamentariæ hereditates confirmantur.

CXXXI. IDEM libro tertio ad Legem Iuliam & Papiam.

*ALiud fraus est, aliud pœna. fraus enim sine pœna esse potest, pœna sine fraude esse non potest. pœna est noxæ vindicta, fraus & ipsa noxa dicitur, & quasi pœnæ quædam 1 præparatio. ¶ Inter multam autem & pœnam multum interest: cum pœna generale sit nomē, omnium delictorum coërcitio: multa specialis peccati, cuius animaduersio hodie pecuniaria * est. pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm capitis & existimationis irrogari solet. & multa quidem ex arbitrio eius venit, qui multam dicit, pœna non irrogatur, nisi quæ quaque lege, vel quo alio iure specialiter huic*

* & olim ex 12. tab. pecuniaria. Festus verbo multa. & peculatus.

delicto imposita est. quinimmo multa ibi dicitur, vbi specialis pœna non est imposita. Item multam is dicere potest, cui iudicatio data est. magistratus solos, & præsides prouinciarum posse multam dicere, mandatis permissum est. pœnam autem vnusquisque inrogare potest, cui huius criminis siue delicti exsecutio competit.

CXXXII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Aug. lib. 4. c. 6.

A*Nniculus amittitur, qui extremo anni die moritur. & consuetudo loquendi id ita esse declarat:* ANTE DIEM DECIMVM CALENDARVM, POST DIEM DECIMVM CALENDARVM. †*neque vtro enim sermone vndecim dies significantur.* ¶ *Falsum est eam peperisse, cui mortua filius exsectus est.* 1

† *neutro*

CXXXIII. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

S*I quis sic dixerit, vt intra diē mortis eius aliquid fiat: ipse quoque dies, quo quis mortuus est, numeratur.*

CXXXIIII. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

*Sic emēdandum fuisse notatur inter errata edit. Florent.

A*Nniculus non statim vt natus est, sed trecensimo sexagensimoquinto* die dicitur, incipiente planè, nō exacto die: quia annum ciuiliter, non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus.*

Si legatum sit mulieri aliquid si pariat, habebit legatum, licet aliquid monstrosum pariat.

CXXXV. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Q*Vaeret aliquis, si portentosum, vel monstrosum, vel debile mulier ediderit, vel qualem visu vel vagitu nouum, non humanae figurae, sed alterius magis animalis quàm hominis partum: an quia enixa est, prodesse ei debeat. & magis est, vt haec quoq; parentibus prosint. nec enim est quod eis imputetur, quae qualiter potuerunt, statutis obtemperauerunt. neque id quod fataliter accessit, matri damnum iniungere debet.*

cc.l. non sunt liberi. ff. de sta. homin.

CXXXVI. IDEM libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam.

G*Eneri appellatione & neptis, & pronepti, tam ex filio quàm ex filia editorum, ceterarúmque maritos contineri, manifestum est.*

CXXXVII. PAVLVS libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam.

T*Er enixa videtur etiam quae trigeminos pepererit.*

CXXXVIII. IDEM libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam.

H*Ereditatis appellatione bonorum quoque possessio continetur.*

CXXXVIIII. VLPIANVS libro septimo ad Legem Iuliam & Papiam.

Aedi

AEdificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiant. Perfecisse ædificium is videtur, qui ita consummauit, vt iam in vsu esse posit.

CXL. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

CEpisse quis intellegitur, quãuis alij adquisiit.

CXLI. VLPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

ETiam ea mulier cum moreretur creditur filiũ habere, quæ exciso vtero edere posit. necnon etiam alio casu mulier potest habere filium, quem mortis tempore non habuit: vtputa eum qui ab hostibus remeauit.

CXLII. PAVLVS libro sexto ad Legem Iuliam & Papiam.

l. re cõiun cti. 5. de legat. 3.

TRiplici modo coniunctio intellegitur: aut enim re per se coniunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantùm. nec dubium est, quin coniuncti sint, quos & nominum & rei complexus iungit: veluti TITIVS ET MAEVIVS EX PARTE DIMIDIA HEREDES SVNTO. *vel ita* TITIVS MAEVIVSQVE HEREDES SVNTO. *vel* TITIVS CVM MAEVIO EX PARTE DIMIDIA HEREDES SVNTO. *videamus autem ne etiã si hos articulos detrahas* ET, QVE, CVM, *interdum tamen coniunctos accipi oporteat. veluti* LVCIVS TITIVS, PVBLIVS MAEVIVS

EX

EX PARTE DIMIDIA HEREDES SVNTO. *vel ita,* PVBLIVS MAEVIVS, LVCIVS TITIVS HEREDES SVNTO. SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. *vt Titius & Mæuius veniant in partem dimidiam, & re & verbis coniuncti videantur.* LVCIVS TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. SEIVS EX PARTE QVA LVCIVM TITIVM HEREDEM INSTITVI, HERES ESTO. SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. *Iulianus dubitari posse, tres semisses facti sint, an Titius in eundem semissem cum Gaio Seio institutus sit. sed eo quòd Sempronius quoque ex parte dimidia scriptus est, verisimilius esse, in eundem semissem duos coactos: & coniunctim heredes scriptos esse.*

CXLIII. VLPIANVS libro nono ad Legem Iuliam & Papiam.

ID apud se quis habere videtur, de quo habet actionem. habetur enim, quod peti potest.

CXLIIII. PAVLVS libro decimo ad Legem Iuliam & Papiam.

Libro memorialium Massurius scribit, pellicem" *apud antiquos eam habitam, quæ cum vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat: quam nunc verò nomine amicam, paulo honestiore cócubinam appellari. Granius Flac-*

In vul. est lex, Masurius.

"Vide Festum in verb. Pellex.

cus

cus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc volgo vocari, quæ cum eo cui vxor sit, corpus misceat. quosdam eam quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit, quam παλλακὴν. i. pellicem, *Græci vocant.*

CXLV. VLPIANVS libro decimo ad Legem Iuliam & Papiam.

V*Irilis appellatione interdũ etiam totam hereditatem contineri dicendum est.*

CXLVI. TERENTIVS CLEMENS lib. secundo ad legem Iuliam & Papiam.

S*Oceri, socrus appellatione auum quoque & auiam vxoris vel mariti contineri respondetur.*

CXLVII. IDEM libro tertio ad Legem Iuliam & Papiam.

Q*Vi in continentibus vrbis nati sunt, Romæ nati intellegantur.*

CXLVIII. GAIVS libro octauo ad Legem Iuliam & Papiam.

N*On est sine liberis, cui vel vnus filius, vnáve filia est. hæc enim enuntiatio* HABET LIBEROS, NON HABET LIBEROS *semper pluratiuo numero profertur: sicut & pugillares & codicilli.*

CXLVIIII. IDEM libro decimo ad Legem Iuliam & Papiam.

N*Am quem sine liberis esse, dicere non possumus: hunc necesse est dicamus liberos habere.*

C L.

CL. IDEM libro nono ad Legem Iuliam & Papiam.

» SI ita à te stipulatus fuero, QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES? non solet dubitari, quin si nihil à Titio fuero consecutus, totum debeas quod Titius debuerit.

l.116. ?.de verb.obl.

CLI. TERENTIVS CLEMENS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam.

DElata hereditas intellegitur, quã quis poßit adeundo consequi.

CLII. GAIVS libro decimo ad Legem Iuliam & Papiam.

HOminis appellatione tam feminã quàm masculum contineri, non dubitatur.

CLIII. TERENTIVS CLEMENS lib. vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

INtellegendus est mortis tempore fuisse, qui in vtero relictus est.

CLIIII. MACER libro primo ad legem vicensimam.

MIlle passus non à miliario vrbis, sed à continentibus ædificiis numerãdi sunt.

Tacit. in Otthone. Plin. li. 3. ca. 5. Aug. lib. 4. c. 7.

CLV. LICINNIVS RVFINVS lib. septimo Regularum.

PRoximi appellatione etiam ille cõtinetur, qui solus est.

CLVI. IDEM libro decimo Regularum.

MAiore parte anni possedisse quis intellegitur, etiam si duobus mensibus pos-

sed

sederit: si modò aduersarius eius aut paucioribus' diebus aut nullis possederit.*

CLVII. AELIVS GALLVS lib. primo de verborum quæ ad ius pertinent significatione.

In vulg. Quātum.

P*Aries est: siue murus siue maceria est. Item via est, siue semita siue iter est.*

CLVIII. CELSVS lib. vicensimo quinto Digestorum.

I*N vsu iuris freqūēter vti nos Cascellius ait singulari appellatione, cum plura generis eiusdem significare vellemus: nam multū hominem venisse Romam, & piscem vilem esse dicimus. Item in stipulando satis habemus de herede cauere,* SI EA RES SECVNDVM ME HEREDEMVE MEVM IVDICATA ERIT. *& rursus,* QVOD OB EAM REM TE HEREDEMVE TVVM. *nempe æquè si plures heredes sint, continentur stipulatione.*

CLVIIII. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

E TIAM *aureos nummos æs dicimus.*

Appellatione cæterorum & reliquorum etiam omnes continentur. Bart.

CLX. IDEM libro secundo ad Sabinum.

* Perperā in vulg. edit. hîc interserebatur l. 163. ꝟ. eo. Ant. Aug. libr. 3. cap. 1.

C*Eterorum & reliquorum appellatione etiam omnes continentur, vt Marcellus dixit circa eum, cui optio serui legata est, ceteri Sempronio. nam temptat, si non optet, omnes ad Sempronium pertinere.*"

CLXI.

CLXI. IDEM libro septimo ad Sabinum.

Non est pupillus qui in vtero est.

CLXII. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

In vulgari substitutione, qua ei qui supremus morietur, heres substituitur, rectè substitutus etiam vnico intellegitur: exemplo duodecim tabularum, ex quibus proximus adgnatus & solus habetur. Si quis ita in testamento scripserit, SI QVID FILIO MEO ACCIDERIT, DAMAS SERVVS MEVS LIBER ESTO: *mortuo filio Damas liber erit. licet enim accidant & viuis, sed vulgi sermone etiam mors significatur.*

CLXIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Illa verba OPTIMVS MAXIMVSQVE *vel in eum cadere possunt, qui solus est. sic & circa edictum prætoris supremæ tabulæ ha*[1] *bentur & solæ. ¶ Pueri appellatione etiam puella significatur. nam & feminas puerperas appellant recentes ex partu, & Græce παιδίον communiter appellatur.*

CLXIIII. VLPIANVS lib. quintodecimo ad Sabinum.

Nomen filiarum & in postumam cadere, quæstionis non est. quãuis postumæ non cadere in eam, quæ iam in rebus humanis sit, certum sit. Partitionis[a] *nomen non semper di-*

[a] Perperã in vulg. legebatur Portionis.

midium significat: sed prout est adiectum. potest enim iuberi aliquis & maximam partiri: posse & vicensimam, & tertiam, & prout libuerit. sed si non fuerit portio adiecta, dimidia pars debetur. ¶ *Habere, sicut peruenire, cum effectu accipiendum est.* 1

CLXV. POMPONIVS lib. quinto ad Sabinum.

VEnisse ad heredem nihil intellegitur, nisi deducto ære alieno.

CLXVI. IDEM libro sexto ad Sabinum.

VRbana familia, & rustica non loco, sed genere distinguitur. potest enim aliquis dispensator non esse seruorum vrbanorum numero: veluti is qui rusticarum rerum rationes dispenset, ibíque habitet, "non multum abest à vilico. insularius autem vrbanorum numero est. videndum tamen est, ipse dominus quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiæ, & vicariis" apparebit. ¶ *Pernoctare extra vrbem intellegendus est, qui nulla parte noctis in vrbe est.* PER *enim totam noctem significat.* 1

*Sic Flor. rectè. perperā alij aliter. Au. lib. 1. c. 3.

* Quidam emendāt ciuariis pro cibariis, quod non admitto.

" l. 55. §. de leg. 3.

CLXVII. VLPIANVS lib. vicensimo quinto ad Sabinum.

CArbonum" appellatione materiam non contineri. sed an lignorum? & fortaßis quis dicet, nec lignorum: non enim lignorum gratia habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? & magis est, vt propriũ genus habeatur. sulpurata quoque

que

que de ligno æquè eandem habebunt definitionem. ad faces quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehensa, nisi hæc fuit voluntas. idẽ & de nucleis oliuarũ, sed & de balanis est, vel si qui alij nuclei. de pinu autem integri strobili ligni appellatione continebũtur.

CLXVIII. PAVLVS lib. quarto ad Sabinum.

PAli & perticæ in numerum materiæ redigendi sunt: & ideo lignorum appellatione non continentur. l. 56. ff. de leg. 3.

CLXVIIII. IDEM lib. quinto ad Sabinum.

NOn tantùm in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & testamentis adiectio hæc VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST *hoc significat: vt liberum præstetur prædium, non vt etiam seruitutes ei debeantur.*

CLXX. VLPIANVS lib. trigensimo tertio ad Sabinum.

HEredis appellatione omnes significari successores credendum est, etsi verbis non sint expreßi.

CLXXI. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

PEruenisse ad te rectè dicitur, quod per te ad alium peruenerit. vt in hereditate à liberto per patronum filiumfamilias patri eius adoptiuo adquisita responsum est.

CLXXI. VLPIANVS lib. trigensimo octauo ad Sabinum.

Liberti appellatione etiam libertam contineri placuit.

CLXXIII. IDEM lib. trigensimo*nono* ad Sabinum.

Collegarum appellatione hi continentur, qui sunt eiusdem potestatis. ¶ Qui extra continentia vrbis est, abest. ceterum vsque ad continentia, non abesse videbitur. 1

CLXXIIII. IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

Aliud est promittere furem nõ esse, aliud furto noxáque solutum. qui enim dicit furem non esse, de hominis proposito loquitur. qui furtis noxáque solutum, nemini esse furti obligatum promittit.

CLXXV. POMPONIVS libro vicensimo secundo ad Sabinum.

Faciendi verbo, reddendi etiam causa continetur.

CLXXVI. VLPIANVS libro quadragensimo quinto ád Sabinum.

Solutionis verbo satisfactionem quoq; omnem accipiendam placet. soluere dicimus eum, qui fecit quod facere promisit.

CLXXVII. IDEM libro quadragensimo septimo ad Sabinum.

165. j. tit. proxim.

Natura cavillationis, quam Græci σωρίτην i. aceruualem argumentationem *appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidẽter falsa sunt, perducatur.*

CLXXVIII.

CLXXVIII. IDEM libro quadragensimo nono ad Sabinum.

PEcuniæ verbum non solùm numeratam pecuniam complectitur: verùm omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. nam corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo est qui ambiget. Aug. libr. 4. c. vlt.

1 *¶ Hereditas iuris nomen est, quod & accessionem & decessionem in se recipit. hereditas autem vel maximè fructibus augetur.* 2 *¶ Actionis verbum & speciale est & generale: nam omnis actio dicitur, siue in personam siue in rem sit petitio. sed plerumque actiones personales solemus dicere. petitionis autem verbo in rem actionis significari videntur. persecutionis verbo extraordinarias persecutiones puto contineri: vtputa fideicommissorum, & si quæ aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij exsecutionem.* 3 *¶ Hoc verbum* DEBVIT, *omnem omnino actionem compræhendere intellegitur, siue ciuilis, siue honoraria, siue fideicommissi fuit persecutio.*

CLXXVIIII. IDEM lib. quinquagensimo primo ad Sabinum.

INter hæc verba QVANTI EA RES ERIT, *vel* QVANTI EAM REM ESSE PARET, *nihil interest: in vtraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri.*

CLXXX. POMPONIVS libro trigensimo ad Sabinum.

TVgurij appellatione omne ædificiũ, quod rusticæ magis custodiæ conuenit quàm vrbanis ædibus, significatur. Ofilius ait tugurium à tecto, tãquam tegularium, esse dictum, vt toga, quòd ea tegamur.

CLXXXI. IDEM libro trigensimo quinto ad Sabinum.

VErbum illud PERTINERE *latissimè patet. nam & eis rebus petendis aptum est, quæ dominij nostri sint: & eis quas iure aliquo possideamus, quamuis non sint nostri dominij. pertinere ad nos etiã ea dicimus, quæ in nulla eorum causa sint, sed esse possint.*

CLXXXII. VLPIANVS lib. vicensimo septimo ad Edictum.

PAterfamilias liber peculium non potest habere, quemadmodum nec seruus bona.

CLXXXIII. IDEM lib. vicensimo octauo ad Edictum.

TAbernæ appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificiũ. non ex eo quòd tabulis cluditur.

*Veteri more rectè ita scriptũ. Ant. Aug. libr. I.C. I.

CLXXXIIII. PAVLVS libro trigensimo ad Edictum.

INde tabernacula & contubernales dicti sunt.

CLXXXV. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Edictum.

INstructam autem tabernam sic accipiemus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis constat.

CLXXXVI.

CLXXXVI. IDEM libro trigensimo ad Edictum.

„ *Commendare nihil aliud est quàm de-* l.24.ſ.de-
„ *ponere.* poſ.

CLXXXVII. IDEM libro trigensimo secundo ad Edictum.

Verbum EXACTAE PECVNIAE *non solùm ad solutionem referendum est: verùm etiam ad delegationem.*

CLXXXVIII. PAVLVS libro trigensimo tertio ad Edictum.

Habere duobus modis dicitur: altero, iure dominij: altero, optinere sine interpellatione id quod quis emerit. Cautum intellegitur, siue personis siue rebus cautum sit.

CLXXXVIIII. IDEM libro trigensimo quarto ad Edictum.

Facere oportere & hanc significationem habet, vt abstineat quis ab eo facto quod contra conuentionem fieret: & curaret ne fiat.

CXC. VLPIANVS libro trigensimo quarto ad Edictum.

Prouinciales eos accipere debemus qui in prouincia domicilium habent: * non eos qui ex prouincia oriundi sunt.*

CXCI. PAVLVS libro trigensimo quinto ad Edictum.

Inter diuortium & repudium hoc interest, quòd repudiari etiam futurum matrimonium potest: non rectè autem sponsa diuortisse

dicitur. quod diuortium ex eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt qui discedunt.

CXCII. VLPIANVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

HAec adiectio PLVRISVE, *non infinitam pecuniam continet, sed modicam: vt taxatio hæc* SOLIDOS DECEM PLVRISVE *ad minutulam summam referatur.*

CXCIII. IDEM libro trigensimo octauo ad Edictum.

HAec verba QVANTI EAM REM PARET ESSE, *non ad quod interest: sed ad rei æstimationem referuntur.*

CXCIIII. VLPIANVS libro quadragensimo tertio ad Edictum.

INter donum & munus hoc interest, quod inter genus & speciem. nam genus esse donum Labeo à donando dictum, munus speciem. nam munus esse donum cum causa, vtputa natalicium, nuptalicium.

CXCV. IDEM libro quadragensimo sexto ad Edictum.

PRonuntiatio sermonis in sexu masculino ad vtrumque sexum plerumque porrigitur. ¶ FAMILIAE *appellatio qualiter accipiatur, videamus. & quidem variè accepta est: nam & in res & in personas diducitur. in res, vtputa in lege duodecim tabularũ his verbis,* ADGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO. *ad personas autem refertur familiæ signific*

significatio ita, cum de patrono & liberto loquitur lex: EX EA FAMILIA,*inquit,* IN EAM FAMILIAM. *& hic de singularibus personis legem loqui constat. Familiæ appellatio refertur & ad corporis cuiusdam significationem, quod aut iure proprio ipsorũ, aut communi vniuersæ cognationis continetur. Iure proprio familiam dicimus, plures personas quæ sunt sub vnius potestate, aut natura, aut iure subiectæ. vtputa patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quíq; deinceps vicem eorum sequuntur, vtputa nepotes, & neptes, & deinceps. pater autem familias appellatur, qui in domo dominium habet. rectéque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat. non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. denique & pupillum patremfamilias appellamus: & cũ paterfamilias moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. singuli enim patrumfamiliarum nomẽ subeunt. idémq; eueniet & in eo qui emancipatus est: nam & hic sui iuris effectus propriam familiam habet. Communi iure familiã dicimus omniũ adgnatorum. nam etsi patrefamilias mortuo singuli singulas familias habent: tamen omnes qui sub vnius potestate fuerunt, rectè eiusdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo & gente proditi sunt. Seruitutium quoque solemus ap-*

pellare familias, vt in edicto prætoris ostendimus sub titulo de furtis, vbi prætor loquitur de familia publicanorũ. sed ibi non omnes seruí, sed corpus quoddam seruorum demonstratur huius rei causa paratum, hoc est vectigalis causa. alia autem parte edicti omnes serui continentur, vt de hominibus coactis, & vi bonorum raptorum. item redhibitoria, si deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ eius. & interdicto vnde vi familiæ appellatio omnes seruos comprehendit. sed & filij continentur. Item appellatur familia plurium personarum quæ ab eiusdem vltimi genitoris sanguine proficiscuntur. sicuti dicimus familiam Iuliam, quasi à fonte quodam memoriæ. mulier autem familiæ suæ & caput & finis est.

CXCVI. GAIVS libro sextodecimo ad Edictum prouinciale.

*Familiæ appellatione & ipse princeps familiæ continetur. Feminarum liberos in familia earum nõ esse, palam est. quia qui nascuntur, patris * non matris * familiam sequuntur.*

l. 3. §. ad Silanian. " Rectius ita ex Ant. Aug. dispunximus lib. 1. c. 9.

CXCVII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Indicasse est detulisse, arguisse, " accusasse, " & conuicisse.

CXCVIII. IDEM libro secundo de omnibus tribunalibus.

Vrb

VRbana prædia omnia ædificia accipimus, non solùm ea quæ sunt in oppidis, sed & si fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis, & in vicis, vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia. quia vrbanũ prædium nõ locus facit, sed materia. Proinde hortus quoque si qui sunt in ædificiis constituti, dicendum sit vrbanorum appellatione contineri. planè si plurimum horti in reditu sunt, vinearij fortè, vel etiam olitorij, magis hæc non sunt vrbana.

CXCVIIII. IDEM libro octauo de omnibus tribunalibus.

ABsentem accipere debemus eum, qui non est eo loci, in quo loco petitur. non enim trans mare absentem desideramus. & si fortè extra continentia vrbis sit, abest. ceterum vsque ad continentia, non abesse videbitur, si non latitet. Abesse non videtur, qui ab hostibus captus est: sed qui à latronibus detinetur.

CC. IVLIANVS libro secundo Digestorum.

HAec stipulatio NOXIS SOLVTVM PRAESTARI? *non existimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem, & coërcitionem capitalem habent.*

CCI. IDEM libro octagensimo * primo* Digestorum.

IVsta interpretatione recipiendum est, vt appellatione filij, sicuti filiamfamilias cõtineri sæpe respõdebimus, ita & nepos videatur compræh

præhendi: & patris nomine auus quoque demonstrari intellegatur.

CCII. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

CVm in testamento scriptum esset, vt heres in funere, aut in monumento dumtaxat aureos cẽtum consumeret: non licet minus consumere. si amplius vellet, licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videtur.

CCIII. IDEM libro septimo Digestorum.

IN lege censoria portus Siciliæ ita scriptum erat, SERVOS QVOS DOMO QVIS DVCET SVO VSV, PRO HIS PORTORIVM NE DATO. *quærebatur, si quis à Sicilia seruos Romam mitteret fundi instruendi causa: vtrum pro his hominis portorium dare deberet, necne. respondit duas esse in hac scriptura quæstiones: primam, quid esset* DOMVM *ducere: alteram, quid esset* SVO VSV *ducere. Igitur quæri soleret, vtrum vbi quisque habitaret, siue in prouincia, siue in Italia, an dumtaxat in sua cuiusque patria domus esse rectè dicetur. sed de ea re constitutum esse, eam domum vnicuique nostrũ debere existimari, vbi quisque sedes & tabulas haberet, suarúmque rerum constitutionem fecisset. Quid autem esset* VSV SVO, *magnã habuisse dubitationem. & magis placet, quod victus* † *cui causa paratũ est, tantùm contineri. Itémque de seruis eadem ratione*

† *sui*

quæri,

quæri, qui eorum vsus sui causa parati essent: vtrum dispensatores, insularij, vilici, atrienses, textores, operarij quoque rustici, qui agrorum colendorum causa haberentur, ex quibus agris paterfamilias fructus caperet, quibus se toleraret: omnes denique seruos, quos quisque emisset vt ipse haberet, atque eis ad aliquam rem vteretur,* neque ideo emisset, vt venderet. Et sibi videri eos demum vsus sui causa patrẽfamilias habere, qui ad eius corpus tuendum, atque ipsius cultum præpositi, destinatíq; essent. quo in genere iunctores, cubicularij, coci, ministratores, atque alij qui ad eiusmodi vsum parati essent, numerarentur.*

CCIIII. PAVLVS libro secundo epitomarum Alfeni.

P*Veri appellatio tres significationes habet: vnam, cum omnes seruos pueros appellaremus: alteram, cum puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam, cum ætatem puerilem demonstraremus.*

CCV. IDEM libro quarto Epitomarum Alfeni.

Q*Vi* "*fundum vendidit, pomum recepit. nuces, & ficos, & vuas dumtaxat duracinas, & purpureas, & quæ eius generis essent, quas non vini causa haberemus, quas Græci τρωξίμους*" *appellarent, recepta videri.*

CCVI. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

* Alciat. lib. 6. parerg. c. 2.

* edules vocat Politianus lib. 7. epistol. 131. vbi ait eas apud Plin. appellari cibarias.

Vin

Vinaria vasa propriè vasa torcularia esse placet. dolia autem & serias tamdiu in ea causa esse, quamdiu vinum haberent. cum sine vino esse desinerent, in eo numero non esse: quoniam ad alium vsum transferri possent: veluti si frumentum in his addatur. eandem causam amphorarum esse: vt cum vinum habeant, tum in vasis vinariis: cum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint: quia aliud in his addi posit.

CCVII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

Mercis appellatione homines non contineri Mela ait. & ob eam rem mangones non mercatores, sed venaliciarios * *appellari ait, & rectè.*

* Hos elegãter separat. Cicero à mercatoribus in orat. Cornel. Neque me diuitiæ mouét, quibus omnes Africanos & Lælios multi venalitiarij mercatoréſque ſuperarunt. Vide l.57.§. mand. & Ant.Aug. lib.1.c.3.

CCVIII. IDEM libro quarto Quæstionum.

Bonorum appellatio, sicut hereditatis, vniuersitatem quandam ac ius successionis, & non singulas res demonstrat.

CCVIIII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

Coram Titio aliquid facere iussus non videtur præsente eo fecisse, nisi is intellegat. itaque si furiosus, aut infans sit, aut dormiat: non videtur coram eo fecisse. Scire autem, non etiam velle is debet: nam & inuito eo rectè fit quod iussum est.

CCX. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

Is qui

IS qui natus est ex mancipiis vrbanis, & missus est in villam nutriendus, in vrbanis seruis constituetur.

CCXI. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

FVndi appellatione omne ædificiũ & omnis ager cõtinetur. sed in vsu vrbana ædificia, ædes: rustica, villæ dicuntur. Locus verò sine ædificio, in vrbe area: rure autem ager appellatur. idémque ager cum ædificio, fundus dicitur.

CCXII. VLPIANVS libro primo de Adulteriis.

PRæuaricatores eos appellamus, qui causam aduersariis suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. à varicando enim præuaricatores dicti sunt.

CCXIII. IDEM libro primo Regularum.

CEdere diem significat incipere deberi pecuniam. VENIRE diem significat eũ diem venisse, quo pecunia peti poßit. Vbi pure quis stipulatus fuerit, & ceßit, & venit dies. vbi in diem, ceßit dies, sed nondum venit. vbi sub condicione, neque ceßit neque venit dies pendente 1 adhuc condicione. ¶ Aes alienum est, quod nos aliis debemus. æs suum est, quod alij nobis debent. Lata culpa est nimia neglegentia: id est non intellegere quod omnes intellegunt.

l. 223. §. 1. eod.

CCXIIII.

CCXIIII. MARCIANVS libro primo Publicorum iudiciorum.

MVnus propriè est, quod necessariè obimus, lege, more, imperióue eius qui iubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt: quæ nulla necessitate iuris, officij, sed sponte præstantur. quæ si non præstentur, nulla reprehensio est. & si præstentur, plerumque laus inest. sed in summa in hoc ventum est, vt non quodcumque munus, id & donum accipiatur. at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur.

CCXV. PAVLVS libro singulari ad legem Fusiam Caniniam.

POtestatis verbo plura significantur. in persona magistratuum, imperium. in persona liberorum, patria potestas. in persona serui, dominium. at cum agimus de noxæ deditione cum eo qui seruum non defendit, præsentis corporis copiam facultatémque significamus. In lege Atinia in potestatem domini rem furtiuam venisse videri, & si eius vindicandæ potestatem habuerit, Sabinus & Cassius aiunt.

Gell. lib. 17. c. 7.

CCXVI. VLPIANVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam.

VErum est eum qui in carcere clusus est, non videri neque vinctum neque in vinculis esse, nisi corpori eius vincula sint adhibita.

Aug. lib. 1. c. 8.

CCXVII. IAVOLENVS libro primo ex Posterioribus Labeonis.

Inter illam condicionem, CVM FARI POTVERIT, *&* POSTQVAM FARI POTVERIT, *multum interest.* * *nam* * *posteriorem scripturam vberiorem esse constat: at* CVM FARI POTVERIT, *artiorem: & id tãtummodo tempus significari, quo primùm fari possit.* ¶ *Item ita data condicione,* ILLVD FACITO IN DIEBVS, *si nihil præterea fuisset adiectum: in biduo*[a] *condicionem impleri oportet.*

[a] Addunt Græci, vel decé diebus.

CCXVIII. PAPINIANVS libro vicensimo *septimo* Quæstionum.

Verbum FACERE *omnem omnino faciendi causam complectitur: dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi.*

CCXVIIII. IDEM libro secundo Responsorum.

In conuentionibus contrahentium voluntatem potius quàm verba spectari placuit. Cũ igitur ea lege fundum vectigalem municipes locauerint, vt ad heredem eius qui suscepit, pertineret: ius heredum ad legatarium quoque transferri potuit.

Appellatio liberorum omnes comprehendit, nisi per proferentem aliter limitetur. Appellatio verò filiorum ad vlteriores non extenditur. Bart.

CCXX. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

Liberorum appellatione nepotes, & pronepotes, ceteríque qui ex his descendunt, cōtinentur. hos enim omnes suorum appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. totiens enim leges necessarium ducunt cognationem singulorum nominibus, vti, veluti FILII, NEPOTES, PRONEPOTES, *ceterorúmve qui ex his descendunt: quotiens non omnibus qui post eos sunt, præstitum voluerint: sed solis his succurrent, quos nominatim enumerent. At vbi non personis certis, non quibusdam gradibus præstatur, sed omnibus qui ex eodem genere orti sunt: liberorum appellatione comprehenduntur. Sed & Papirius Fronto libro tertio responsorum ait, prædio cum vilico & cōtubernali eius & filiis legato, nepotes quoque ex filiis contineri: nisi voluntas testatoris aliter habeat. filij enim appellatione sæpe & nepotes accipi, multifariam placere. Diuus quoque Marcus rescripsit, non videri sine liberis defunctum, qui nepotem suum heredem reliquit. Præter hæc omnia natura nos quoque docet parentes pios, qui liberorum procreandorum animo & voto vxores ducūt: filiorum appellatione omnes qui ex nobis descendūt, contineri. nec enim dulciore nomine possumus nepotes nostros, quàm filij, appellare. etenim idcirco filios filiásve cōcepimus, atque edimus, vt ex prole eorum earúmve diuturnitatis nobis memoriā in æuū relinquamus.*

CCXXI.

CCXXI. PAVLVS libro decimo Responsorum.

PAulus respondit, falsum tutorem eum verè dici, qui tutor non est, siue habenti tutor datus est, siue non. sicut falsum testamentum, quod testamentum non est. & modius iniquus, qui modius non est.

CCXXII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

PEcuniæ nomine non solùm numerata pecunia: sed omnes res tam soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura continentur.

CCXXIII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

LAtæ culpæ finis est, non intellegere id quod omnes intellegunt. ¶ Amicos appellare debemus, non leui notitia coniunctos: sed quibus fuerint iura cum patrefamilias, honestis familiaritatis quæsita rationibus.

l.213.§.vlt.s.eod.

CCXXIIII. VENVLEIVS libro septimo Stipulationum.

VInculorum appellatione vel priuata vel publica vincula significant. custodiæ verò, tantùm publicam custodiam.

CCXXV. TRYPHONINVS libro primo Disputationum.

FVgitiuus est, non is qui solum consilium fugiendi à domino suscepit, licet id se facturum iactauerit: sed qui ipso facto fugæ initium mente deduxerit. nam & furem, adulte-

rum, aleatorem, quamquam aliqua ſignificatione ex animi propoſitione cuiuſque ſola quis dicere poſſet: vt etiam is qui nonquam alienam rem inuito domino ſubtraxerit, numquam alienam matremfamilias corruperit, ſi modò eius mentis ſit, vt occaſione data id committurus ſit: tamen oportere eadem hæc crimina adſumpto actu intellegi. & ideo fugitiuum quoque, & erronem non ſecundum propoſitionem ſolam, ſed cum aliquo actu intellegi conſtat.

CCXXVI. PAVLVS libro primo Manualium.

M*Agna neglegentia culpa eſt. magna culpa dolus eſt.*

CCXXVII. IDEM libro ſecundo Manualium.

Aug.lib. 3.c.3.verã hanc lectionem aſſeruit.

E*X illa parte edicti* TVM QVEM EI HEREDEM ESSE OPORTET, *heredis heredibus bonorum poſſeßio non defertur. Item in ſubſtitutione his verbis* QVISQVIS MIHI HERES ERIT, *proximus heres tantùm ſignificatur. immo non tantùm proximus heres, ſed etiam ſcriptus.*

CCXXVIII. IDEM libro ſingulari de Cognitionibus.

M*Vnicipes intellegendi ſunt & qui in eodem municipio nati ſunt.*

CCXXVIIII. IDEM libro ſingulari de Tacitis fideicommiſſis.

Tranſa

TRansacta finitáve intellegere debemus non solùm quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sint possessa.

CCXXX. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Orficianum.

VT sunt iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita.

CCXXXI. IDEM libro singulari ad senatusconsultum Tertyllianum.

QVod dicimus eum qui nasci speratur, pro superstite esse, tunc verum est, cum de ipsius iure quæritur. alijs autem non prodest nisi natus.[a]

CCXXXII. GAIVS libro primo de verborum obligationibus.

HAec enuntiatio, QVAE SVNT PLVRIS AVREORVM TRIGINTA, *simul & quantitatis & æstimationis significatiua est.*

CCXXXIII. IDEM libro primo ad legem duodecim tabularum.

SI CALVITVR,[b] ET MORETVR, ET FRVSTRETVR. *inde & calumniatores appellati sunt, quia per fraudem & frustrationem alios vexarent litibus. inde & ca-*
1 BILLATIO *dicta est.* ¶ *Post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur.*
2 ¶ *Telum volgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. sed nūc omne significatur, quod*

[a] Fortè leg. natis, quidā putant, quibus non assentior.

[b] In vulg. Si caluitur. verba le. 12. tab. interpretatur, quæ ita erant scripta, SI caluitur pedémve struit, manū endo iacito. Festus lib. 18. in ver. struere.

Inst.de public. iudic. §. Telum. Ant. Aug. lib. 4. c. 5. & 6

mittitur manu. Ita sequitur, vt & lapis & lignum & ferrum hoc nomine contineatur. dictúmque ab eo, quòd in longinquum mittitur, Græca voce figuratum, ἀπὸ τȣ̃ τηλȣ̃. Id est longè. *& hanc significationem inuenire possumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi* βέλ☉ *appellant. eóque nomine volgo quidem id significatur, quod ab arcu mittitur: sed non minus omne significatur, quod (cum) mittitur manu, ἀπὸ τȣ̃ βάλλεσθαι.* i. à iaciendo. *admonet nos* Ξένοφων, *nã ita scribit:* Καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι: πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. i. & tela simul ferebantur, hastæ, sagittæ, fundæ, plurimi item lapides. *& id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine* Τόξευμα *vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur.*

Lib. 5. anabaseos.

CCXXXIIII. IDEM libro secundo ad legem duodecim tabularum.

Cice. I. de offic.

QVos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adiectionem indicãtes cum quibus bellum esset. ¶ Locuples est, qui satis idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor restituendam esse petit. ¶ Verbum viuere quidam putant ad cibum pertinere. sed Ofilius ad Atticum ait, his verbis & vestimenta & stramenta contineri. sine his enim viuere neminem posse.

CCXXXV.

CCXXXV. IDEM libro tertio ad legem duodecim tabularum.

FErri propriè dicimus, quæ quis suo corpore vaiolat: portari ea quæ quis iumẽto secum ducit. agi ea quæ animalia sunt. Fabros† ignarios dicimus non eos dumtaxat qui †Digna dolarent: sed omnes qui ædificarent.

†tignarios

†ligna

CCXXXVI. IDEM libro quarto ad legem duodecim tabularum.

QVI venenum dicit, adicere debet vtrũ malum, an bonum. nam & medicamẽta venena sunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam eius, cui adhibitum esset, mutat. cum id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicũt. apud illos quoq; tã medicamẽta, quàm quæ nocent, hoc nomine continẽtur. vnde adiectione alterius, nomine distinctio fit. admonet nos summus apud eos poëtarũ Homerus.[a] nam sic ait.

Φάρμακα πολλὰ [b] μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. i. venena multa quidem bona mixta, multa quoque mala.

[a] Odyss. Δ. Ant. Aug. lib. 4. c. 4.

[b] Hoc de Aegypto dictũ ab Homero verius etiam dici posse de poetica ait Plutarchus in libr. quomodo oporteat iuuenes audire poeticam.

1 ¶ *Glandis appellatione omnis fructus continetur, vt Iauolenus ait, exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα* i. extremitates arborum *appellantur.*

CCXXXVII. IDEM libro quinto ad legem duodecim tabularum.

DVobus negatiuis verbis quasi permittit lex magis quàm prohibuit. idque etiam

Seruius animaduertit.

CCXXXVIII. IDEM libro sexto ad legem duodecim tabularum.

P*Lebs est ceteri ciues sine senatoribus.* ¶ *Detestatum est testatione denuntiatum.* [1] *Pignus appellatum à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. vnde etiam videri potest verum esse, quidam putant, pignus propriè rei mobilis constitui.* ¶ *Noxiæ appellatione omne delictum continetur.* [2]

CCXXXVIIII. POMPONIVS libro singulari Enchiridij.

P*Vpillus est, qui cum impubes est, desiit in patris potestate esse aut morte aut emancipatione.* ¶ *Seruorum appellatio ex eo fluxit,* [1] *quòd Imperatores nostri captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent.* ¶ *Incola* [2] *est, qui aliqua regione domicilium suum contulit. quem Græci πάροικον.* i. iuxta habitantem *appellant. nec tantùm hi quì in oppido morantur, incolæ sunt: sed etiam qui alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum se quasi in aliquam sedem recipiant.* ¶ *Munus* [3] *publicum est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos, vniuersósq; ciues, rémque eorum imperio magistratus extraordinarium peruenit.* ¶ *Aduena est, quem Græci* [4] *ἄποικον.* i. domo profugum, colonū aduenientem *appellant.* ¶ *Decuriones quidam* [5] *dictos aiunt ex eo, quòd initio cum coloniæ deducerен*

l. libertas. §. de stat. homin.

ducerentur, decima pars eorum qui ducerẽtur, 6 *consilij publici gratia cõscribi solita sit.* ❡ *Vrbs ab vrbo appellata est. vrbare est aratro definire.* & *Varus ait, vrbum appellari curuaturã aratri, quod in vrbe condenda adhiberi solet.* 7 ❡ *Oppidum ab ope dicitur, quòd eius rei causa* 8 *mœnia sint constituta.* ❡ *Territorium est vniuersitas agrorum intra fines cuiusque ciuitatis. quod ab eo dictum quidam aiunt, quòd magistratus eius loci intra eos fines terrendi, id est* 9 *summouendi ius habet.* ❡ *Verbum* SVVM *ambiguum est, vtrum de toto, an de parte significat.* & *ideo qui iuret suum non esse, adijcere debet, neque sibi communem esse.*

Vide Frõtinum de limitibus agror.

CCXL. PAVLVS ex libris sex libro primo Imperialium sentẽtiarum in cognitionibus prolatarum.

C*VM quærebatur, an verbum* SOLVTO MATRIMONIO DOTEM REDDI, *non tantùm diuortium, sed & mortem contineret, hoc est an de hoc quoque casu contrahentes sentient: & multi putabant hoc sensisse, & quibusdam aliis contra videbatur: secundum hoc motus Imperator pronũtiauit, id actum eo pacto, vt nullo casu remaneret dos apud maritũ.*

CCXLI. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA libro singulari ὅρων.

I*N rutis cæsis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæq; opere structili, tectoriòve non continentur.*

CCXLII. IAVOLENVS libro ſecundo ex Poſterioribus Labeonis.

MAlum nauis eſſe partem, artemonem autem non eſſe, Labeo ait: quia pleræq; naues ſine malo inutiles eſſent. ideóque pars nauis habetur. artemo autem magis adiectamento, quàm pars nauis eſt. ¶ *Inter proiectum & immiſſum hoc intereſſe ait Labeo, quòd proiectum eſſet id quod ita proueheretur, vt nuſquã requieſceret: qualia mæniana & ſuggrundæ eſſent. immiſſum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requieſceret: veluti tigna, trabes quæ iNmitteretur.* ¶ *Plumbum quod tegulis poneretur, ædificij eſſe ait Labeo. ſed id quod hypæthrbi tegendi cauſa poneretur, contra eſſe.* ¶ *Viduam non ſolùm eam quæ aliquando nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem quæ virum non habuiſſet, appellari ait Labeo. quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors, veſanus, qui ſine corde aut ſanitate eſſet. ſimiliter viduam dictam eſſe, ſine duitate.* ¶ *Straturam loci alicuius ex tabulis factis, quæ æſtate tollerentur, & hieme ponerentur, ædium eſſe ait Labeo: quoniam perpetui vſus paratæ eſſent. neque ad rem pertinere, quòd interim tollerentur.*

1 2 3 4

CCXLIII. SCAEVOLA libro octauodecimo Digeſtorum.

SCæuola reſpondit: ſemper acceptum eſt, vt libertorum appellatione etiam hi contineri

contineri intellegantur, qui eodem testamento vel posteriore loco manumitterentur: nisi manifeste is, à quo peterentur, contra defuncti voluntatem doceret peti.

CCXLIIII. LABEO libro quarto pithanon à Paulo epitomatorum.

*SI qua pœna est, multa est. si qua multa est, pœna est. Paulus: vtrumque eorum falsum est. namque harum rerum dissimilitudo ex hoc quoque apparet, quòd de pœna prouocatio non est: simul atque enim victus quis est eius maleficij, cuius pœna est statuta, statim ea debetur. At multæ prouocatio est: nec ante debetur, quàm aut non est prouocatum, aut prouocator victus est. nec aliter quàm si is dixit, cui dicere licet. Ex hoc quoque earum rerum dissimilitudo apparere poterit, quia pœnæ certæ singulorum peccatorum sunt: multæ contra. quia eius iudicis potestas est, quantam dicat, * nisi cum lege est constitutum, quantam dicat.**

CCXLV. POMPONIVS libro decimo Epistularum.

*STatuæ adfixæ basibus structilibus, aut tabulæ relegatæ catenis, aut erga parietem adfixæ, aut si similiter cohærent lychni, non sunt ædium: ornatus enim ædium causa parantur, non quo ædes perficiantur. Idem Labeo ait, prothyrum quod in ædibus * iterum[a] qui) fieri solet, ædium est.*

[a] Sic Flor. sed in vno manuscr. interdum qui. in alio, iterũ perfieri. In Vaticano, interim qui. in alio, iterum fieri solet. Vide Ant. Aug. li. 4. c. 16.

CCXLVI.

CCXLVI. IDEM libro sextodecimo Epistularum.

Apud Labeonem pithanon ita scriptum est: exhibet, qui præstat eius de quo agitur præsentiam. nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur præsentiam. nec tamen eum exhibet. & qui mutum aut furiosum aut infantem exhibet, non potest videri eius præstare præsentiam: nemo enim ex eo genere præsens satis aptè appellari potest. ¶ Restituit non tantùm qui solum corpus, sed etiam qui omnem rem, condicionémque reddita causa præstet. & tota restitutio iuris est interpretatio. 1

DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS ANTIQVI.

TIT. XVII.

PAVLVS libro sextodecimo ad Plautium.

*Regula est, quæ rem quæ est, breuiter enarrat. non ex regula ius sumatur: sed ex iure quod est, regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & vt ait Sabinus, quasi causæ coniectio * est, quæ simul cum in aliquo vitiata est, perdit officium suum.*

*Sic Flor. causæ cõiectionis meminit Ascon. & Gell. li. 5. c. 10. Græci manuscr. & vulga. hîc legunt coniunctio.

II. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

Feminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt: & ideo nec iudices esse

esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec procuratores existere. Item impubes omnibus officiis ciuilibus debet abstinere.

III. IDEM libro tertio ad Sabinum.

E*Ius est non*" *nolle, qui potest velle.*

IIII. IDEM libro sexto ad Sabinum.

V*Elle non creditur, qui obsequitur imperio patris vel domini.*

V. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

I*N negotiis contrahendis alia causa habita est furiosorũ, alia eorum qui fari possunt, quamuis actum rei non intellegerent. nam furiosus nullum negotium contrahere potest: pupillus omnia tutore auctore agere potest.*

VI. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

N*On vult heres esse, qui ad alium transferre voluit hereditatem.*

VII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

I*Vs nostrum non patitur eundem in paganis & testato & intestato decessisse. earúmque rerum naturaliter inter se pugna est, testatus, & intestatus.*

VIII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

I*Vra sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt.*

VIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

" Perperã Haloand. Eius est nõ velle, &c. Ant. Aug. li. 1. c. 2. quidã tamen magis probant Haloãd. lect. quia ita legisse vidẽtur Greci & Harmenop. In manuscr. est, Eius est nolle, &c.

Semper

Semper in obscuris quod minimum est sequimur.

X. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Ter. Hecyr.

Secundum naturam est, commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequentur incommoda.

XI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.

XII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

In testamentis plenius voluntates testantium interpretantur. *

*Sic Flor. passiuè accipiendū.

XIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

Non videtur cepisse, qui per exceptionem à petitione remouetur.

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur.

XV. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

In vulg. Qui actionem.

Is qui actionem habet ad rem reciperandam, ipsam rem habere videtur.

XVI. VLPIANVS libro vicensimo primo ad Sabinum.

Imaginaria venditio non est pretio accedente.

XVII. IDEM libro vicensimotertio ad Sabinum.

Cum

CVm tempus in testamento adicitur, credendum est pro herede adiectum, nisi alia mens fuerit testatoris: sicuti in stipulationibus promissoris gratia tempus adicitur.

XVIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

QVæ legata mortuis nobis ad hæredem nostrum transeunt, eorum commodum per nos his, quorum in potestate sumus, eodem casu adquirimus. aliter atque quod stipulati sumus. nam & sub condicione stipulantes, omnimodo eis adquirimus, etiam si liberatis nobis potestate domini cõdicio existat.[a]

XVIIII. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Sabinum.

QVi cum alio contrahit, vel est, vel debet esse non ignarus cõdicionis eius. heredi autem hoc imputari nõ potest, cum [1] non sponte cum legatariis contrahit. ¶ Non solet exceptio doli nocere his quibus voluntas testatoris non refragatur.

XX. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum.

QVotiens dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatẽ respondendum erit.

XXI. VLPIANVS libro vicensimo septimo ad Sabinum.

NOn debet, cui plus licet, quod minus est, non licere.

[a] Perperã hic in vulga. edit. additur l. Si filiusfam. quæ est l. 78. ff. de verb. obl. nã nec in antiq. manusc. extat, nec eã Bulgar. interpretatus est.

XXII.

XXII. IDEM libro vicensimo octauo ad Sabinum.

IN personam seruilem nulla cadit obligatio. ¶ Generaliter probandum est, vbicumque in bonæ fidei iudiciis confertur in arbitrium domini vel procuratoris eius condicio, pro boni viri arbitrio hoc habendum esse. 1

XXIII. IDEM libro vicensimo nono ad Sabinum.

COntractus quidam dolum malum dumtaxat recipiũt, quidam & dolum & culpam. dolum tantùm, depositum, & precarium. dolum & culpam mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, tutelæ, negotia gesta. in his quidem & diligentiam. societas & rerum communio & dolum & culpam recipit. sed hæc ita, nisi si quid nominatim conuenit, vel plus vel minus, in singulis contractibus: nam hoc seruabitur, quod initio conuenit. legem enim cõtractus dedit. excepto eo quod Celsus putat, non valere, si conuenerit ne dolus præstetur: hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium est. & ita vtimur. Animalium verò casus, mortes, quæq; sine culpa accedunt, fugæ seruorum qui custodiri non solent, rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum à nullo præstantur.*

*vulg. quidã, quam lectioné quidã magis probãt, quàm Florent.

XXIIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

QVatenus cuius intersit, in facto, non in iure consistit.

XXV. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

PLVS *cautionis in re est, quàm in persona.*

XXVI. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

QVi potest inuitis alienare, multo magis & ignorantibus & absentibus potest.

XXVII. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

NEc ex prætorio nec ex sollemni iure, priuatorum conuentione quicquam immutandum est, quamuis obligationum causæ pactione possint immutari & ipso iure, & per pacti conuenti exceptionem. quia actionum modus vel lege vel per prætorem introductus priuatorum pactionibus non infirmatur, nisi tunc cum inchoatur actio, inter eos conuenit.

XXVIII. VLPIANVS libro trigensi sexto* ad Sabinum.

DIuus Pius rescripsit, eos qui ex liberalitate conueniuntur, in id quod facere possunt, condemnandos.

* videtur legédum quinto. l. Si extraneus. ⁊. de iur. dot.

XXVIIII. PAVLVS libro octauo ad Sabinum.

QVod initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualescere.

XXX. VLPIANVS libro trigensimo sexto ad Sabinum.

l. 15. ff. de cond. & demonst.

NVptias non concubitus, sed consensus facit.

XXXI. IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

VErum est, neque pacta, neque stipulationes factum posse tollere. quod enim impossibile est, neque pacto neque stipulatione potest comprehendi, vt vtilem actionem aut factum efficere poßit.

XXXII. IDEM libro quadragensimo tertio ad Sabinum.

Arist. 1. polit. c. 8.

QVod attinet ad ius ciuile, serui pro nullis habẽtur. non tamen & iure naturali: quia quod ad ius naturale attinet, omnes q; homines æquales sunt.

Hinc incipiebat prima charta vltimi quaternionis Florent. Ant. Aug.

XXXIII. POMPONIVS libro vicensimo secundo ad Sabinum.

IN eo, quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri facturus est, durior causa est petitoris.

XXXIIII. VLPIANVS libro quadragensimo quinto ad Sabinum.

SEmper in stipulationibus & in ceteris contractibus id sequimur, quod actum est: aut si non pareat quid actum est, erit consequens vt id sequamur, quod in regione in qua actum est frequentatur. Quid ergo si neque regionis mos appareat, quia varius fuit? ad id quod minimum est, redigenda summa est.

XXXV. IDEM libro quadragensimo octauo ad Sabinum.

Nihil

NIhil tam naturale est, quàm eo genere quidq; dissoluere, quo colligatum est. ideo verborum obligatio verbis tollitur: nudi consensus obligatio contrario consensu dissoluitur.

XXXVI. POMPONIVS libro vicensimo septimo ad Sabinum.

CVlpa est, immiscere se rei ad se non pertinenti.

XXXVII. VLPIANVS libro quinquagensimo primo ad Sabinum.

NEmo qui condemnare potest, absoluere non potest.

XXXVIII. POMPONIVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

SIcuti pœna ex delicto defuncti heres teneri non debeat, ita nec lucrum facere, si quid ex ea re ad eum peruenisset.

XXXVIIII. IDEM libro trigensimo secundo ad Sabinum.

IN omnibus causis pro facto accipitur id, in quo per alium moræ fit, quo minus fiat.

XL. IDEM libro trigensimo quarto ad Sabinum.

FVriosi, vel eius cui bonis interdictum sit, nulla voluntas est.

XLI. VLPIANVS libro vicensimo sexto ad Edictum.

NOn debet actori licere, quod reo non permittitur. In re obscura melius est fauere repetitioni, quàm aduenticio lucro.

XLII. GAIVS libro nono ad Edictum prouinciale.

QVi in alterius locum succedunt, iustam habent causam ignorantiæ, an id quod peteretur, deberetur. Fideiussores quoque non minus quàm heredes iustam ignorantiam possunt allegare. Hæc ita de herede dicta sunt, si cum eo agetur: nō etiam si agat. nam planè qui agit, certus esse debet, cum sit in potestate eius, quando velit, experiri: & ante debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere.

XLIII. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Edictum.

NEmo ex his qui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione vti, nisi lex impedit. ¶ *Quotiens concurrunt plures actiones eiusdē rei nomine, vna quis experiri debet.* 1

XLIIII. IDEM libro vicensimo nono ad Edictum.

TOtiens in heredem damus [a] *de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex dolo defuncti conuenitur, non quotiens ex suo.*

[a] elegāter subauditur, actionem.

XLV. IDEM libro trigensimo ad Edictum.

NEque pignus, neque depositum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei suæ consistere potest. Priuatorum conuentio iuri publico non derogat.

XLVI. GAIVS libro decimo ad Edictum prouinciale.

Quod à quoquo pœnæ nomine exactũ est, id eidem restituere nemo cogitur.

XLVII. VLPIANVS libro trigensimo ad Edictum.

» *Consilij nõ fraudulenti nulla obligatio est.* » *ceterum si dolus & calliditas intercessit,* 1 *de dolo actio competit.* ¶ *Socij mei socius, meus* » *socius non est.*

l.20.ff. pro soc. vnde videtur emendanda inscriptio huius legis.

XLVIII. PAVLVS libro trigensimo quinto ad Edictum.

Quidquid in calore iracundiæ vel fit vel dicitur, nõ prius ratum est, quàm si per seuerantia apparuit iudicium animi fuisse. ideóque breui reuersa vxor nec diuortisse videtur.

Vlp. li. 31. ad edict. l.3.ff. de diuort.

XLVIIII. VLPIANVS libro tr[illegible]simo quinto ad Edictum.

Alterius circumuentio alij non præbet actionem.

L. PAVLVS libro trigensimo nono ad Edictum.

Culpa caret qui scit, sed prohibere non potest.

LI. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

» *Non videtur quisquam id capere, quod ei* » *necesse est alij restituere.*

l.71.ff. tit. prox.

LII. VLPIANVS libro quadragensimo quarto ad Edictum.

Non defendere videtur non tantùm qui latitat, sed & is qui præsens negat se

defendere, aut non vult suscipere actionem.

LIII. PAVLVS libro quadragensimo secundo ad Edictum.

CVius per errorem dati repetitio est, eius consulto dati donatio est.

LIIII. VLPIANVS lib. quadragensimo-sexto ad Edictum.

NEmo plus iuris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet.

LV. GAIVS lib. secundo de testamentis ad Edictum vrbicum.

NVllus videtur dolo facere, qui suo iure vtitur.

LVI. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum vrbicum.

SEmper in dubiis venigniora præferenda sunt.

LVII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum prouinciale.

BOna fides non patitur, vt bis idem exigatur.

LVIII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

EX pœnalibus causis non solet in patrem de peculio actio dari.

LVIIII. IDEM lib. tertio Disputationum.

HEredem eiusdem potestatis iurisque esse, cuius fuit defunctus, constat.

LX. IDEM libro decimo Disputationum.

SEmper qui nõ prohibet pro se interuenire, mãdare creditur. sed & si quis ratũ habue-

rit

rit quod gestũ est, obstringitur mãdati actione.

LXI. IDEM libro tertio Opinionum.

DOmum suam reficere vnicuique licet, dum non officiat inuito alteri, in quo ius non habét.

LXII. IVLIANVS libro sexto Digestorum.

HEreditas nihil aliud est, quàm successio in vniuersum ius quod defunctus habuerit. l. 24. s. tit. prox.

LXIII. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

QVi sine dolo malo ad iudicium prouocat, non videtur moram facere.

LXIIII. IDEM libro vicensimonono Digestorum.

EA quæ raro accidunt, non temerè in agendis negotiis computantur.

LXV. IDEM libro quinquagensimoquatto Digestorum

EA est natura cauillationis, quam Græci σωρείτην, id est acerualem argumentationem *appellant, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur.* l. 117. s. tit. prox.

LXVI. IDEM libro sexagensimo Digestorum.

MArcellus: desinit debitor esse is, qui nanctus est exceptionem iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

LXVII. IDEM libro octagesimoseptimo Digestorum.

QVotiens idem sermo duas sententias exprimit, ea potißimum excipiatur, quæ rei gerendæ aptior est.

LXVIII. PAVLVS libro singulari de dotis repetitione.

IN omnibus causis id obseruatur, vt vbi personæ condicio locum facit beneficio, ibi deficiente ea beneficium quoque deficiat. vbi verò genus actionis id desiderat, ibi ad quemuis persecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxilij.

LXVIIII. IDEM libro singulari de adsignatione libertorum.

l.solet.§. de of.præsid.

INuito beneficium non datur.

LXX. VLPIANVS libro primo de officio proconsulis.

NEmo potest gladij potestatem sibi datam, vel cuius alterius coërcitionis, ad alium transferre.

LXXI. IDEM libro secundo de officio proconsulis.

l.9.§.1.§. de of. pro cons.

OMnia quæcumq; causæ cognitionem desiderant, per libellum expediri non possunt.

LXXII. IAVOLENVS lib.tertio ex posterioribus Labeonis.

FRuctus rei est vel pignori dare licere.

LXXIII. Quintus Mucius SCAEVOLA libro singulari ὅρων.

Quo

QVo tutela redit, eò hereditas peruenit, nisi cum feminæ heredes intercedunt. [1] *Nemo potest tutorem dare cuiquam, nisi ei, quem in suis heredibus cum moritur habuit, habiturúsue esset si vixisset.* [2] *Vi factum id videtur esse, qua de re quis, cum prohibetur, fecit: clam, quod quisque cum controuersiam haberet, habiturúmue se putaret, fecit.* [3] *Quæ in testamento ita sunt scripta, vt intellegi non possint, perinde sunt, ac si scripta non essent.* [4] *Nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando quisquam alteri cauere potest.*

l. vl. ?. de vsur. Ant. August. li. 1. c. 4.

LXXIIII. PAPINIANVS libro primo Quæstionum.

NOn debet alteri per alterum iniqua condicio inferri.

LXXV. IDEM libro tertio Quæstionum.

NEmo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam.

LXXVI. IDEM libro vicensimoquarto Quæstionum.

IN totum omnia quæ animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt.

LXXVII. IDEM libro vicensimooctauo Quæstionum.

ACtus legitimi qui recipiunt[a] *diem vel condicionem, veluti mancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, serui optio, datio tutoris: in totum vitiantur per temporis vel condi-*

[a] Sic Fl. in cæteris, non recipiunt. & in archetypo erat additum, non.

cionis adiectionem. nonnumquam tamen actus ſupraſcripti tacitè recipiunt, quæ apertè comprehenſa vitium adferunt. nam ſi acceptum feratur ei qui ſub cõdicione promiſit, ita demum egiſſe aliquid acceptilatio intellegitur, ſi obligationis condicio exſtiterit. quæ ſi verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

LXXVIII. IDEM libro trigeſimo*primo* Quæſtionum.

[a] Harmenop. li. 6. tit. eo. nõ quid non habeat actor.

GEneraliter cum de fraude diſputatur, non quid[a] habeat actor, ſed quid per aduerſarium habere non potuerit conſiderandum eſt.

LXXVIIII. IDEM libro trigenſimoſecundo Quæſtionum.

FRaudis interpretatio ſemper in iure ciuili non ex euentu dumtaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur.

LXXX. IDEM libro trigenſimotertio Quæſtionum.

Cic. 2. de Inuent. de contrar. leg.

IN toto iure generE per ſpeciem derogatur: & illud potiſſimum habetur, quod ad ſpeciem derectum eſt.

LXXXI. IDEM libro tertio Reſponſorum.

l. 56. ſ. mãdat.

QVæ dubitationis tollendæ cauſa contractibus inſeruntur, ius commune non lædunt.

LXXXII. IDEM libro nono Reſponſorum.

Donari

Donari videtur, quod nullo iure cogente conceditur.

LXXXIII. IDEM libro ſecundo Definitionum.

Non videntur rem amittere, quibus propria non fuit.

In vulg. Non videtur.

LXXXIIII. PAVLVS lib. tertio Quæſtionũ.

Cum amplius ſolutum eſt quàm debebatur, cuius pars non inuenitur quæ repeti poſſit, totum eſſe indebitum intellegitur manente priſtina obligatione. 1 ¶ *Is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidem ſecuti ſumus.*

l. Iulianus ꝟ. de condic. inde.

LXXXV. IDEM libro ſexto Quæſtionum.

In ambiguis pro dotibus reſpondere melius eſt. 1 ¶ *Non eſt nouum, vt quæ ſemel vtiliter conſtituta ſunt, durent, licet ille caſus exſtiterit, à quo initium capere non potuerunt.*

l. 70. ꝟ de iur. dot.

2 ¶ *Quotiens æquitate deſiderij naturalis ratio, aut dubitatio iuris moratur, iuſtis decretis res temperanda eſt.*

LXXXVI. IDEM libro ſeptimo Quæſtionum.

Non ſolet deterior condicio fieri eorum qui litem conteſtati ſunt, quàm ſi non: ſed plerumque melior.

LXXXVII. IDEM libro tertiodecimo Quæſtionum.

Nemo enim in perſequendo deteriorẽ cauſam, ſed meliorem facit. denique poſt litem

tem contestatam heredi quoque prospiceretur, & heres tenetur ex omnibus causis.

LXXXVIII. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

l. si pupillus. §. de verb.obl.

NVlla intellegitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio est.

LXXXVIIII. PAVLVS libro decimo Quæstionum.

QVamdiu poßit valere testamentũ, tamdiu legitimus non admittitur.

XC. IDEM libro quintodecimo Quæstionum.

IN omnibus quidem, maxime tamen in iure, æquitas spectanda sit.

XCI. IDEM libro septimodecimo Quæstionum.

QVotiens duplici iure defertur alicui succeßio, repudiato nouo iure, quod ante defertur, supererit vetus.

XCII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

SI librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, nihil nocere, quo minus & reus & fideiussor tenetur.

XCIII. MAECIANVS libro primo Fideicommissorum.

l.18. §. de castr.pec.

*FIliusfamilias neque retinere, * neque recipere, * neque apisci poßeßionem rei peculiaris videtur.*

XCIIII. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

Non

NOn solent quæ abundant vitiare scripturas.

XCV. IDEM libro sexto Fideicommissorum.

NEmo dubitat, soluendo videri eum qui defenditur.

XCVI. MAECIANVS libro duodecimo Fideicommissorum.

IN ambiguis orationibus maximè sententia spectanda est eius qui eas protulisset.

XCVII. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris epitomarum.

EA sola deportationis sententia aufert, quæ ad fiscum perueniunt.

XCVIII. IDEM libro quarto Iuris epitomarum.

QVotiens vtriusque causa lucri ratio vertitur, is præferendus est, cuius in lucrum causa tempore præcedit.

XCVIIII. VENVLEIVS libro duodecimo Stipulationum.

NOn potest improbus videri, qui ignorat quantum soluere debeat.

C. GAIVS libro primo Regularum.

OMnia, quæ iure contrahuntur, contrario iure pereunt.

CI. PAVLVS libro singulari de Cognitionibus.

VBi lex duorum mensum fecit mētionem, & qui sexagensimo &[a] primo die venerit,

[a] Græci dũtaxat habent sexagesimo die, quam lect. plerique magis amplectuntur.

rit, audiendus est: ita enim & Imperator Antoninus cum Diuo patre suo rescripsit.

CII. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

QVi vetante prætore fecit, hic aduersus edictum fecisse propriè dicitur. ¶ *Eius est actionem denegare, qui poßit & dare.* 1

CIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

NEmo de domo sua extrahi debet.

l. sed & si. 7. de in ius voc.

CIIII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

SI in duabus actionibus alibi summa maior, alibi infamia est: præponenda est causa existimationis. vbi autē æquiperant famosa iudicia, etsi summam imparem habent, pro paribus accipienda sunt.

CV. PAVLVS lib. primo ad Edictum.

VBicumque causæ cognitio est, ibi prætor desideratur.

CVI. IDEM libro secundo ad Edictum.

LIbertas inæstimabilis res est.

CVII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

CVm seruo nulla actio est.

CVIII. PAVLVS lib. quarto ad Edictum.

FEre in omnibus pœnalibus iudiciis & ætati & imprudentiæ succurritur.

CVIIII. IDEM lib. quinto ad Edictum.

NVllum crimen patitur is qui non prohibet, cum prohibere (non) potest.

CX. IDEM lib. sexto ad Edictum.

IN eo quod plus sit, semper inest & minus. 1 ¶ Nemo alienæ rei expromissor idoneus videtur, nisi si cum satisdatione. Pupillus pati 2 posse non intellegitur. ¶ Vbi verba coniuncta non sunt, sufficit alterutrum esse factum. 3 ¶ Mulieribus tunc succurrendũ est, cum defendantur, non vt facilius calumnientur.

CXI. GAIVS libro secundo ad Edictum prouinciale.

PVpillum, qui proximus pubertati sit, capacem esse & furãdi, & iniuriæ facien-1 dæ. ¶ In heredem non solent actiones transire, quæ pœnales sunt ex maleficio: veluti furti, damni iniuriæ, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

CXII. PAVLVS lib. octauo ad Edictum.

NIhil interest, ipso iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

CXIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

IN toto & pars continetur.

CXIIII. PAVLVS lib. nono ad Edictum.

IN obscuris inspici solere quod verisimilius est, aut quod plerumque fieri solet.

CXV. IDEM lib. decimo ad Edictum.

SI quis obligatione liberatus sit, potest videri cepisse. ¶ Non potest videri accepisse, qui stipulatus potest exceptione summoueri.

L. 2. §. de calum.

CXVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Nihil

NIhil consensui tam contrarium est, qui ac bonæ fidei iudicia sustinet, quàm vis atque metus: quem comprobare, contra bonos mores est. ¶ *Non capitur, qui ius publicum sequitur.* 1 ¶ *Non videntur qui errant cõsentire.* 2

CXVII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

PRætor bonorum possessorem heredis loco in omni causa habet.

CXVIII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

QVi in seruitute est, vsucapere non potest: nam cum possideatur, possidere non videtur.

Hinc incipiebat quarta charta vltimi quaternionis Fl. sed inuersa, quę s. debebat esse tertia, vt nũc est à Taurel. reposita.

CXVIIII. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

NOn alienat, qui dumtaxat omittit possessionem.

CXX. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

NEmo plus cõmodi heredi suo relinquit, quàm ipse habuit.

CXXI. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

QVi non facit quod facere debet, videtur facere aduersus ea, quia non facit. & qui facit quod facere nõ debet, nõ videtur facere id quod facere iussus est.

CXXII. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

L*ibertas omnibus rebus fauorabilior est.*

CXXIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

N*Emo alio nomine lege agere potest.* 1 ¶ *Temporaria permutatio ius prouinciæ non innouat.*

CXXIIII. PAVLVS libro sextodecimo ad Edictum.

V*BI non voce, sed præsentia opus est, mutus si intellectum habet, potest videri respondere. idem in surdo. hic quidem & respondere potest.* 1 ¶ *Furiosus absentis loco est, & ita Pomponius libro primo epistularum scribit.*

CXXV. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

F*Auorabiliores rei potius quàm actores habentur.*

Idē Arist. problem. quæ ad ius pertinent.

CXXVI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

N*Emo prædo est, qui pretium numerauit.* 1 ¶ *Locopletior non est factus, qui libertum adquisierit.* 2 ¶ *Cum de lucro duorum quæratur, melior est causa possidentis.*

l 13. §. 6. ff. de hered. petit.

CXXVII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

C*VM prætor in heredem dat actionem quatenus ad eum peruenit, sufficit, si vel momento ad eum peruenit ex dolo defuncti.*

CXXVIII. IDEM libro nonodecimo ad Edictum.

IN pari causa possessor potior haberi debet. ¶ Hi qui in vniuersum ius succedunt, heredis loco habentur. 1

CXXVIIII. IDEM libro vicensimo primo ad Edictum.

l. 178. ff. e. *NIhil dolo creditor facit, qui suum recipit. ¶ Cum principalis causa non consistit, ne ea quidem quæ sequuntur, locum habent.* 1

CXXX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

l. pen. ff. de oblig. *NVmquam actiones, præsertim pœnales, de eadem re concurrẽtes, alia aliam consumit.*

CXXXI. PAVLVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

QVI dolo desierit possidere, pro possidẽte damnatur: quia pro possessione dolus est.

CXXXII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

l. 9. §. 5. ff. locat. Insti. de leg. Aquil. §. imperitia. *IMperitia culpæ adnumeratur.*

CXXXIII. IDEM libro octauo ad Edictum prouinciale.

MElior condicio nostra per seruos fieri potest: deterior fieri non potest.

CXXXIIII. VLPIANVS libro vicesimo primo ad Edictum.

NON fraudantur creditores, cum quid non adquiritur à debitore: sed cũ quid de bonis deminuitur. ¶ Nemo ex suo delicto meliorem suam condicionem facere potest. 1

CXXXV. IDEM libro vicesimo tertio ad Edictum.

EA quæ dari impoßibilia sunt, vel quæ in rerum natura non sunt, pro non adiectis habentur.

CXXXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

BOna fides tantundem poßidenti præstat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non est.

CXXXVII. VLPIANVS libro vicesimo *quinto* ad Edictum.

QVI auctore iudice comparauit, bonæ fidei possessor est.

CXXXVIII. PAVLVS libro vicesimo septimo ad Edictum.

OMnis hereditas, quamuis postea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur. 1 *¶ Numquam crescit ex postfacto præteriti delicti æstimatio.*

CXXXVIIII. GAIVS libro ad Edictum prætoris vrbani.

OMnes actiones quæ morte aut tempore pereunt, semel inclusæ iudicio saluæ permanent. 1 *¶ Non videtur perfectè cuiusque id esse, quod ex casu auferri potest.*

CXL. VLPIANVS libro quinquagensimo sexto ad Edictum.

ABsentia eius qui reipublicæ causa abest, neque ei neque alij damnosa esse debet.

CXLI. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

l. Quod verò. ff. de leg.

QVod contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentia. ¶ *Vni duo pro solido heredes esse non possunt.*

CXLII. IDEM libro quinquagensimo sexto ad Edictum.

QVI tacet, non vtique fatetur: sed tamen verum est eum non negare.

CXLIII. VLPIANVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

QVod ipsis qui contraxerunt, obstat, & successoribus eorum obstabit.

CXLIIII. PAVLVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

NON omne quod licet, honestum est. ¶ *In stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.*

CXLV. VLPIANVS libro sexagensimo sexto ad Edictum.

NEmo videtur fraudare eos qui sciunt & consentiunt.

CXLVI. PAVLVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

QVod quis dum seruus est, egit, proficere libero facto non potest.

CXLVII. GAIVS libro vicesimo quarto ad Edictum prouinciale.

SEmper specialia generalibus insunt.

CXLVIII.

CXLVIII. PAVLVS libro sextodecimo breuis edicti.

CVius effectus omnibus prodest, eius & partes ad omnes pertinent.

CXLVIIII. VLPIANVS libro sexagensimo septimo ad Edictum.

EX qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet.

CL. IDEM libro sexagensimo octauo ad Edictum.

PArem esse condicionem oportet eius, qui quid poßideat vel habeat: atque eius, cuius dolo malo factum sit, quo minus poßideret vel haberet.

CLI. PAVLVS libro sexagensimo quarto ad Edictum.

NEmo dãnum facit, nisi qui id fecit, quod facere ius non habet.

CLII. VLPIANVS libro sexagensimo nono ad Edictum.

HOC iure vtimur, vt quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicæ aut in „ vis priuatæ crimen incidat. Deicit" & qui 1 mandat. ¶ In maleficio ratihabitio mandato 2 comparatur. ¶ In contractibus quibus doli præstatio vel bona fides ineſt, heres in solidum tenetur.

"l. 1. §. deiecisse. ff. de vi & vi arm. vnde apparet hic leg. esse, deiecit & qui mãda. in maleficio.

CLIII. PAVLVS libro sexagensimo quinto ad Edictum.

„ „ *FEre" quibuscumque modis obligamur, hisdem in contrarium actis liberamur: cum*

"l. quéadmodũ. ff. de adquiren. poss.

quibus modis adquirimus, hisdem in cõtrarium actis amittimus. vt igitur nulla possessio adquiri nisi animo & corpore potest: ita nulla amittitur, nisi in qua vtrumque in contrarium actum. ""

CLIIII. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

CVM par delictum est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa: sicut fit cum de dolo excipitur petitoris. neque enim datur talis replicatio petitori, AVT SI REI QVOQVE IN EA RE DOLO ACTVM SIT. *Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipsam non incidit.*

CLV. PAVLVS libro sexagensimo quinto ad Edictum.

FActum cuique suum, non aduersario nocere debet. ¶ 1 *Non videtur vim facere, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experitur.* ¶ 2 *In pœnalibus causis benignius interpretandum est.*

[a] l.1.§.4.ſ. de superf.

CLVI. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

INuitus [b] *nemo rem cogitur defendere.* ¶ 1 *Cui damus actiones, eidem & exceptionem competere multo magis quis dixerit.* ¶ 2 *Cum quis in alij locum successerit, non est æquum ei nocere hoc, quod aduersus eum* [c] *nocuit, in cuius locum successit.* ¶ 3 *Plerumque emptoris eadem causa*

[b] Nõ, videtur addẽdũ vt in vulg. libris, cum hic locus negatiuè legatur l. 3. §. si quis ſ. de itin. actúque priu.

causa esse debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. 4 ¶ *Quod cuique pro eo præstatur, inuito non tribuitur.*

CLVII. IDEM libro septuagesimo *primo* ad Edictum.

» *AD[a] ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel sceleris, ignoscitur seruis, si vel dominis, vel his qui vice dominorum sunt, veluti tutoribus & curatoribus, obtemperauerint.* 1 ¶ *Semper qui dolo fecit, quo minus haberet,* 2 *pro eo habendus est, ac si haberet.* ¶ *In contractibus successores ex dolo eorum (quibus) successerunt, non tantùm in id quod peruenit, verumetiam in solidum tenentur: hoc est vnusquisque pro ea parte qua heres est.*[b]

[c]CLVIII. GAIVS libro vicesimo sexto ad Edictum prouinciale.

CReditor qui permittit rem venire, pignus dEmittit.

CLVIIII. PAVLVS libro septuagesimo ad Edictum.

NON vt ex pluribus causis deberi nobis idem potest, ita ex pluribus causis idem possit nostrum esse.

CLX. VLPIANVS libro septuagesimo sexto ad Edictum.

ALiud est vendere, aliud vendenti consentire. 1 ¶ *Refertur ad vniuersos, quod publicè fit per maiorem partem.* 2 ¶ *Absurdum est, plus iuris habere eum cui legatus sit fundus,*

[a] l. 11. §. si tutoris. ff. quod vi aut clam.
[b] Duo puncta addebãtur hic in archetypo, vt mos erat addi ad finẽ singulorũ capitũ. Anton. Aug. lib. 1. c. 1.
[c] Hinc incipiebat tertia charta vltimi quaternionis Flor. quæ debebat præcedere proximè superiorem, quæ erat verè quarta, vt nũc rectè reposita est à Taurel.

quàm heredem, aut ipsum testatorē si viueret.

CLXI. IDEM libro septuagensimo septimo ad Edictum.

l.14 7.de cond. & demonst.

IN iure ciuili receptum est, quotiēs per eum, cuius interest condicionem non impleri, fiat quo minus impleatur: perinde haberi, ac si impleta condicio fuisset. quod ad libertatem & legata & ad heredum institutiones perducitur. quibus exemplis stipulationes quoque committuntur, cum per promissorem factum esset, quo minus stipulator condicioni pareret.

CLXII. PAVLVS libro septuagensimo ad Edictum.

j.eod.167 & 169.

Q*VAE propter necessitatē recepta sunt, non debent in argumentum trahi.*

CLXIII. VLPIANVS lib. quinquagensimo quinto ad Edictum.

"i.Cui ius

C*Vius " est donandi, eidem & vendendi, & concedendi ius est.*

CLXIIII. PAVLVS libro quinquagensimo primo ad Edictum.

P*Oenalia iudicia semel accepta, in heredes transmitti possunt.*

CLXV. VLPIANVS libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

C*VM quis possit alienare, poterit & consentire alienationi. Cui autem donare non conceditur, probandum erit, nec si donationis causa consenserit, ratam eius voluntatem habendam.*

CLXVI.

CLXVI. PAVLVS libro quadragensimo octauo ad Edictum.

QVI rem alienam defendit, numquam locuples habetur.

CLXVII. IDEM libro quadragensimo nono ad Edictum.

NON videntur data, quæ eo tempore quo dentur, accipientis non fiunt. 1 ¶ *Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, qui parere necesse habet.*

CLXVIII. IDEM libro primo ad Plautium.

RApienda occasio est, quæ præbet benignius responsum. 1 ¶ *Quod factum est, cum in obscuro sit, ex adfectione cuiusque capit interpretationem.*

In vulg. Capięda.

CLXVIIII. IDEM libro secundo ad Plautium.

IS damnum dat, qui iubet dare. eius verò nulla culpa est, cui" *parere necesse sit.* 1 ¶ *Quod pendet, non est pro eo quasi sit.*

l.in fraudē. §.vlt. ff.de his quę vt indig. l.37. ff.ad l.aquil.

"An Qui pro Cui?

CLXX. IDEM libro tertio ad Plautium.

FActum à iudice quod ad officium eius non pertinet, ratum non est.

CLXXI. IDEM libro quarto ad Plautium.

NEmo ideo obligatur, quia recepturus est ab alio quod præstiterit

CLXXII. IDEM libro quinto ad Plautium.

IN" *contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum est. ambigua autem intentio ita accipienda est, vt res salua actori sit.*

"Hęc tria capita, i. 170. 171. 172. in vulg. perperā erāt posita.

CLXXIII. IDEM libro ſexto ad Plautium.

l. 19. ſ. de re iudic.

IN condemnatione perſonarum, quæ in id quod facere poſſunt damnantur, non totum quod habent, extorquendum eſt: ſed & ipſarum ratio habenda eſt, ne egeant. ¶ *Cum verbum* RESTITVAS *lege inuenitur, etſi non ſpecialiter de fructibus additum eſt: tamen etiam fructus ſunt reſtituendi.* ¶ *Vnicuique ſua mora nocet. quod & in duobus reis promittendi obſeruatur.* ¶ *Dolo facit, qui petit quod redditurus eſt.*

Ant. Aug. lib. 1. c. 7. — 1
l. videamus. ſ. de vſur. — 2
l. dolo. ſ. de dol. except. — 3

CLXXIIII. IDEM libro octauo ad Plautium.

l. 8. ſ. de bonor. poſſeſ.

QVi poteſt facere, vt poßit condicioni parere, iam poſſe videtur. *Quod quis ſi velit habere non poteſt, id repudiare non poteſt.*

CLXXV. IDEM libro vndecimo ad Plautium.

In vulg. In his officiis.

IN his quæ officium per liberas fieri perſonas leges deſiderant, ſeruus interuenire non poteſt. ¶ *Non debeo melioris condicionis eſſe, quàm auctor meus, à quo ius in me tranſit.* — 1

CLXXVI. IDEM libro tertiodecimo ad Plautium.

l. 13. & 14. ſ. de iniu.

NOn eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratum publicè poßit fieri: ne occaſio ſit maioris tumultus faciendi. Infinita æſtimatio eſt libertatis, & neceßitudinis.

CLXXVII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

1 *QVi in ius, dominium vel alterius succedit, iure eius vti debet. ❡ Nemo videtur dolo exsequi, qui ignorat causam cur non debeat petere.*

CLXXVIII. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

» *CVm principalis causa non consistat, plerumque ne ea quidem quæ secuntur, locum habent.*

l.129.ſ.eo. superuacuo bis repetitur.

CLXXVIIII. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

IN obscura voluntate manumittentis fauendum est libertati.

CLXXX. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

QVod iussu alterius soluitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset.

CLXXXI. IDEM libro primo ad Vitellium.

SI nemo subiit hereditatem, omnis vis testamenti soluitur.

l.89.ſ.eo.

CLXXXII. IDEM libro tertio ad Vitellium.

QVod nullius esse potest, id vt alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere.

CLXXXIII. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

» *ETsi nihil facilè mutandum est ex sollemnibus, tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est.*

l. Diuus.ſ. de in integr. restit.

CLXXXIIII.

CLXXXIIII. CELSVS libro ſeptimo Digeſtorum.

l. Si quis ab alio. ſ. de re iud. "in d. l. 13. de re iud. legitur æſtimatio.

VAni timoris iuſta excuſatio" non eſt.

CLXXXV. IDEM libro octauo Digeſtorum.

IMpoßibilium nulla obligatio eſt.

CLXXXVI. IDEM libro duodecimo Digeſtorum.

l. 188 ſ. eo.

NIhil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolui poßit. & cum ſoluendi tempus obligationi additur, niſi eo præterito peti non poteſt.

CLXXXVII. IDEM libro ſextodecimo Digeſtorum.

SI quis prægnatem vxorem reliquit, non videtur ſine liberis deceßiſſe.

CLXXXVIII. IDEM libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

VBi pugnantia inter ſe in teſtamento iuberentur, neutrum ratum eſt. ¶ Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata ſunt. 1

CLXXXVIIII. IDEM libro tertiodecimo Digeſtorum.

PVpillus nec velle nec nolle in ea ætate, niſi adpoſita tutoris auctoritate creditur: nam quod animi iudicio fit, in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt.

CXC. IDEM libro viceſimo quarto Digeſtorum.

QVod euincitur, in bonis non eſt.

CXCI. IDEM libro trigensimo tertio Digestorum.

NEratius consultus, an quod beneficium dare se quasi viuēti Cæsar rescripserat, iam defuncto dedisse existimaretur, respondit, non videri sibi principem, quod ei, quem viBere existimabat, concessisset, defuncto concessisse. quem tamen modum esse beneficij sui vellet, ipsius æstimationem esse.

CXCII. MARCELLVS libro vicensimo nono Digestorum.

1 *EA quæ in partes diuidi non possunt, solida à singulis heredibus debentur.* ¶ *In re dubia venigniorem interpretationem sequi, non minus iustius est, quàm tutius.*

l 3.ff. de ser.leg. l.pen.ff.de his quę in test.del.

CXCIII. CELSVS libro trigensimo octauo Digestorum.

OMnia ferè iura heredum perinde habentur, ac si continuò sub tempus mortis heredes extitissent.

l.138.ff.eo.

CXCIIII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

QVi per successionem quamuis longissimam defuncto heredes constiterunt, non minus heredes intelleguntur, quàm qui principaliter heredes existunt.

CXCV. IDEM librò septimo Differentiarum.

EXpressa [a] *nocent, non expressa non nocent.*

[a] l.52.ff. de cond.& dem.l.138 ff.de verb. oblig.

CXCVI. IDEM libro octauo Regularum.

PRiuilegia quædam causæ sunt, quædam personæ. & ideo quædam ad heredem transmittuntur, quæ causæ sunt. quæ personæ sunt, ad heredem non transeunt.

CXCVII. IDEM libro singulari de ritu nuptiarum.

l. 42. ff. de rit. nupt.

SEmper in coniunctionibus non solùm quid liceat, considerandum est: sed & quid honestum sit.

CXCVIII. IAVOLENVS libro tertiodecimo ex Cassio.

NEque in interdicto, neque in ceteris causis pupillo nocere oportet dolum tutoris, siue soluendo est, siue non est.

CXCVIIII. IDEM libro sexto Epistularum.

NOn potest dolo carere, qui imperio magistratus non paruit.

CC. IDEM libro septimo Epistularum.

QVotiens nihil sine captione inuestigari potest, eligendum est quod minimum habeat iniquitatis.

CCI. IDEM libro decimo Epistularum.

OMnia quæ ex testamento proficiscuntur, ita statum euètus capiunt, si initium quoque sine vitio ceperint.

CCII. IDEM libro vndecimo Epistularum.

Aug. ll. 4. c. 9.

OMnis definitio in iure ciuili periculosa est: parum est enim vt non subuerti posset.

CCIII.

CCIII. POMPONIVS libro octauo ad Quintum Mucium.

Quod quis ex culpa sua damnum sentit, non intellegitur damnum sentire.

CCIIII. IDEM libro vicesimo octauo ad Quintum Mucium.

Minus est actionem habere, quàm rem.

CCV. IDEM libro trigensimo nono ad Quintum Mucium.

Plerumque fit, vt etiam ea quæ nobis avire poßint, proinde in eo statu sint, atque si non essent eius condicionis, vt abire possent. & ideo quod fisco obligamus, & vindicare interdum, & alienare, & seruitutem in prædio imponere possumus.

CCVI. IDEM libro nono ex variis lectionibus.

Iure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem.

l.14.ff.de cond.ind.

CCVII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

Res iudicata pro veritate accipitur.

l.25.ff.de stat.hom.

CCVIII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Non potest videri desiisse habere, qui numquam habuit.

CCVIIII. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Seruitutem mortalitati ferè comparamus. "

*Adsimulamus. l. 59.ff. de cõdit.& demonst.

CCX.

CCX. LICINNIUS RUFINUS libro ſecundo Regularum.

l.29.ſ. eo.

QVæ ab initio inutilis fuit inſtitutio, ex poſtfacto conualeſcere non poteſt.

"Incluſa parentheſi deerant in archetyp. Flor. Ant. Aug. lib. 1. c. 1. & li. 3. c. 1.

CCXI. PAULUS libro ſexageſimo nono ad Edi(ctum."

SEruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt.)

"In indice titul.

" Explicitus eſt ex ordine Digeſtorum liber Quinquageſimus

FELICITER.

AUT 1318552

XX
A
21

Digitized by Google